RADU TUDORAN

Acea fată frumoasă

RADU TUDORAN

ACEA FATĂ FRUMOASĂ

roman

Editura Cartea Românească – Bucureşti, 1975

Versiunea digitală 1.0 - decembrie 2021

1

Într-o noapte, pe valea Rinului, am întâlnit o fiinţă fantastică. Mai fusesem odată pe acolo, însă cu trenul, într-o toamnă urâtă, la începutul războiului şi n-am văzut decât convoaie de şlepuri, negre, strecurându-se pe sub neguri. Atunci mi-am propus să mă întorc într-un timp mai prielnic şi pe o vreme mai frumoasă, aşa cum am avut norocul să fie de data aceasta, când nimic nu m-a nemulţumit din partea cerului, senin ziua şi noaptea.

La fel mi-am dorit să mă pot întoarce o dată în insulele Feroe, şi în Islanda, unde orbecăisem săptămâni în şir prin ceţuri, în noaptea nordică de decembrie, fără să văd măcar o singură dată soarele. La geografie e imposibil să ajungi în linie dreaptă.

De trei luni stau cu hârtia albă deoparte, privind-o pieziş, aproape cu teamă, neştiind cum şi de unde aş putea începe. Întâmplarea de pe valea Rinului e greu să fie povestită fără riscuri, mai ales că s-a repetat, în forme decurgând una din alta, întâi la Londra, în St. James’s Park, un loc plin de lume, apoi la Madrid, într-o sâmbătă seara când mergeam pe Calle de Alcalá spre Cibeles, iar în faţă, pe cerul cum nu poate fi altul mai emailat şi mai albastru, luna nouă a apărut în axul străzii, ca o podoabă a oraşului, strălucitoare şi fascinantă...

Când m-am oprit pe Rin, la Trechtinghenser, dincolo de zona industrială pe care o străbătusem peste ziuă, grăbit şi în panică, temându-mă că în orice clipă aş putea să mă înăbuş, eram abia în a zecea zi de călătorie; n-ar fi trebuit să mă simt obosit, dar adevărul este că de la Bucureşti mersesem aproape încontinuu, cu lungi abateri, într-un fel de nesaţ geografic, însetat de spaţiu, dornic să-l străbat şi să-l pun la socoteală, chiar dacă unele locuri nu meritau osteneala de a ajunge la ele. Nu mă opream decât noaptea şi de multe ori plecam înainte de a se face dimineaţă. Niciodată n-am rămas două seri în acelaşi loc ca să-mi îngădui o zi de odihnă între două etape.

Întâlnisem Rinul spre prânz, la Manheim, după ce venisem pe Neckar, de la Heidelberg. Sunt denumiri trecute pe hartă şi păstrate în memorie dintr-o vreme care fără ele ar fi fost cu totul uitată. Dar ca să merg pe Neckarul meu, a trebuit să caut o şosea secundară, ignorată de toată lumea, fiindcă toţi preferă autostrada. La o răspântie prăfuită, unde mă gândeam să renunţ, o doamnă, care în sfârşit m-a înţeles foarte bine, mi-a arătat pe unde se merge de-a lungul apei, fără să se mire, ca toţi ceilalţi, de intenţia mea inexplicabilă.

Am înţeles repede că aveau dreptate să nu mă încurajeze; şoseaua atât de mult căutată nu duce prin locuri frumoase şi nici Neckarul nu se vede decât în treacăt, în locuri unde nu poţi să poposeşti în linişte, cu ochii pe apă. Mi-am pus atunci speranţa în Rin, care-i şi mai sonor în amintirile mele. Dar nici Rinul n-am putut decât să-l zăresc, în câteva rânduri, cu teama că ascunde o dezamăgire. Într-adevăr, când m-am oprit într-un loc şi l-am contemplat avid, aproape implorând natura să se salveze, n-am descoperit decât o apă neînsufleţită, cu malurile de mâl, urâte, despuiate de orice legendă. Am înţeles că trebuia să caut Rinul în altă parte; m-am decis să ajung acolo cât mai degrabă.

Prin Meinz am trecut într-o stare de spirit care mă făcea nereceptiv şi duşmănos faţă de orice urbanistică. Din miile de oraşe câte sunt în lume, nimeni nu visează să le vadă pe toate. Am vrut totuşi să vizitez măcar catedrala, deşi era îmbrăcată în schele; aş fi avut un reper al traiectoriei mele. Am mers mult, cu ochii după un loc de parcare, simţind furnicături pe şira spinării. Când în sfârşit am ajuns într-o stradă unde puteam să staţionez, eram prea departe. Mi-am dat osteneala, am vrut să mă întorc cu piciorul, ceea ce pentru mine este totdeauna o plăcere, cu condiţia să am destul timp înainte. După aproape o oră de mers, am zărit schelăria catedralei, dar era încă atât de departe că am făcut calea întoarsă, acum luând drumul pe cheiul Rinului, drept compensaţie. Apa începea să se albăstrească de înserare.

Un automobilist cu un „Volkswagen“ s-a oferit să mă piloteze spre Koblenz, şi, bineînţeles, m-a scos în autostradă. Mi-am zis că aici, unde Rinul intră între înălţimi limitative, e imposibil să nu existe o şosea adunată pe marginea apei, cea mai firească, a primilor oameni din istorie care au străbătut locurile.

Deşi se apropia seara şi nu aveam timp pentru aventură, m-am răzvrătit împotriva rutinei şi am evadat de pe autostradă la prima ieşire. A fost o inspiraţie bună, iar aventura m-a dus de-a dreptul la malul Rinului. Dar am avut să trec prin sate puse între mine şi apă, şi-apoi printr-o localitate mai mare, Bingen, aglomerată, zgomotoasă, unde era cât pe ce să poposesc, obosit şi fără încredere în ce mai putea să urmeze. Am mers înainte numai din apatie, incapabil să apăs pe frâna maşinii. O jumătate de oră mai târziu m-am oprit brusc, surprins de apariţia unui hotel singuratic... Ceva mai departe era şi satul Trechtinghausen, unde a început aventura; era şi un cimitir, cu o capelă, ceva mai în urmă, între Rin şi calea ferată, apoi un camping aproape pustiu, iar deasupra, pe înălţimi, un castel, Rheinstein, unde, cu două sute de ani înainte, aş fi putut să fiu oaspete, dacă mi-aş fi

bătut capul să plac gazdelor.

La hotelul care m-a atras dintr-odată, fiind mai vecin cu cimitirul şi cu singurătatea decât cu satul, m-am găzduit confortabil, cu multă bunăvoinţă din partea patronului, foarte doritor de oaspeţi, mai ales că în afară de mine nu părea să aibă şi pe altul. L-am găsit singur, la o masă pe terasa din faţă, unde o mică firmă împodobită cu steguleţe anunţa că aici se vorbesc patru sau cinci limbi ale pământului. În singurătatea lui, asemănătoare cu a locului, omul dezlega cuvinte încrucişate. Le-a dezlegat toată seara, în afară de timpul cât a trebuit să se ocupe de mine.

După ce mi-am văzut camera, am băut un pahar de vin, alb şi tare, cuvenit la sfârşitul unei zile atât de grele. Pe urmă, cât a mai fost lumină afară, am mers la cimitir, unde câteva femei scoteau apă din Rin şi udau florile. Mi-au părut robuste şi vrednice, iar cimitirul mi-a plăcut mult, neavând nicio vecinătate decât Rinul şi calea ferată, adică o mişcare interminabilă. Am mers şi în camping şi-am ajuns tocmai când sosea o maşină, remorcând o casă pe roate. La volan stătea soţul, soţia în dreapta, iar în spate copiii, obosiţi cu toţii şi dornici să se instaleze de noapte. Pe la gospodăriile celelalte, puţine şi distanţate, oamenii se pregăteau pentru masa de seară. Ardeau primusuri şi aragazuri, în locul focurilor de găteje, dar am socotit că aşa, cu înlesnirea aceasta şi cu multe altele, sufletele oamenilor nu puteau fi mai puţin nomade ca pe vremea căruţei cu coviltir, căreia i-au luat locul apartamentele remorcate.

La castel n-am ajuns, fiindcă se apropia noaptea, dar am apucat să-l văd de jos, cât mai era lumină, aşa că l-aş putea folosi oricând ca decor pentru o povestire.

Cerând informaţii asupra drumului, unde se cuvine să stau şi pe unde să trec fără a pierde vremea, hotelierul mi-a dat o hartă panoramică a Rinului, de la Meinz, unde fusesem, până la Köln, unde vroiam să ajung în vreo două zile.

Harta, frumos lucrată, îţi aducea în faţă întreg ţinutul, selectat şi concentrat sistematic. Am regretat mult că n-aveam şi eu una, astfel că l-am rugat pe hotelier să mi-o vândă; a refuzat, spunând că nu ştie unde ar găsi alta; tot ce putea face, era să mi-o lase peste noapte. Am stat până târziu, încercând să întocmesc o schiţă şi mai rezumată, alegând numai ce trezea în sufletul meu vechi răsunete. Aşa am ajuns la stânca Loreley, de pe malul celălalt.

Era ora zece şi jumătate când mi-a venit gândul că locul acela nu poate fi înţeles decât noaptea. Pe valea Rinului, în afară de

şoselele asfaltate, de pe un ţărm şi de pe altul, mai sunt şi patru căi ferate, între stâncă şi apă şi pe ele se scurg trenuri lungi, grele şi zgomotoase. Pe fluviu, mişcarea vapoarelor şi a convoaielor de şlepuri nu conteneşte nici noaptea, decât poate că e mai moderată. Toate merg mai moderat de la o oră înainte, şi trenurile, şi automobilele, după cum se simţea din odaia hotelului; erau momente când nu se mai auzea nimic, nici pe asfalt, nici pe fier, nici pe apă. Mă gândeam că numai în astfel de răgazuri poate fi contemplată stânca Loreley, şi doar în liniştea deplină a nopţii poate fi ascultat ecoul, care se duce în sus, pe piatră, repetându-se de şapte ori, ca prin miracol.

Am obiceiul să plătesc hotelul de cu seară, ca să pot pleca la orice oră a dimineţii. Astfel nu puteam fi socotit fugar, când am coborât scările pe întuneric, cu pantofii în mână. Se făcuse ora unsprezece şi de mult în hotel încetase orice mişcare. Pe terasă ardea un singur bec, care lumina firma cu steguleţe. În camping lătra un câine, la gardul dinspre cimitir; mi-am dat seama că nu fără motiv şi m-am apropiat încetişor, încă nedeprins cu întunericul. Abia după un timp, în slaba licărire a stelelor am descoperit câinele, care continua să latre, neostil. Pe urmă am descoperit şi ce-l intriga, după împrejmuirea cimitirului: o umbră se mişca printre morminte. Mi-am dat seama că era una din femeile de cu seară; rămăsese singură până la ora târzie din noapte şi continua să ude florile.

Am revenit în faţa hotelului unde am aşteptat vreun sfert de oră, până am auzit un tren apropiindu-se. Mai trecuse unul, însă pe malul celălalt. Şoseaua în schimb rămăsese goală. Îmi plac nespus şoselele goale, fiindcă dilată distanţele; de multe ori plec pe ele fără scop şi fără să ştiu unde, cu sentimentul că infinitul poate deveni accesibil, deşi nu l-am definit niciodată.

Am aşteptat ca trenul să se apropie, cu zgomotul lui prielnic; atunci am pornit motorul iar când locomotiva a ajuns în faţa hotelului, am demarat repede; mă gândeam să nu trezesc pe nimeni, plecarea mea să rămână nedescoperită. Lăsasem, cam imprudent, descuiată uşa de la intrare, spre a reveni în cameră tot aşa cum plecasem.

Mergeam spre nord, să caut un pod, ca să trec dincolo. La cinci kilometri, harta arăta o trecere cu bacul, dar în locul acela nu se vedea nicio lumină şi nu se simţea nicio mişcare. Nu vroiam să trezesc pe nimeni din somn, aşa că am mers mai departe pe şoseaua care continua să rămână goală. Am trecut astfel pe sub câteva castele, apoi prin două sate slab luminate, Bacharach şi Oberwesel. Se vedeau sate şi pe malul celălalt, mici

şi adormite, judecând după puţinele lumini care sclipeau ici-colo. În reflectorul unui remorcher care mergea la vale, fără prea mult zgomot, cu un convoi de şlepuri, am desluşit două insule prelungi. Prima, aproape de ţărmul meu, părea pustie; pe a doua, mai apropiată de ţărmul celălalt, se desena nelimpede turla unei biserici.

Aproape zece kilometri de-aici încolo am mers în tăcere, fără grabă, mulţumit de şoseaua care în mod inexplicabil rămânea goală. Pe tot acest parcurs n-am întâlnit nicio aşezare omenească, nici măcar un canton sau o gară. Mergeam pe sub o faleză stâncoasă care prindea zgomotul calm al motorului, îl amplifica şi apoi îl răsturna peste apă. Mi se părea că străbat o proprietate personală, singur stăpân pe şosea şi pe toate din jur, când am auzit un tren apropiindu-se din urmă. Am aşteptat să mă ajungă, apoi am mărit viteza şi am mers împreună, în dreptul locomotivei. Am făcut semne cu farurile; mecanicul a răspuns cu fluierul, ne-am împrietenit şi am dedus că avem măcar un ţel comun la ora aceea. Era un tren de călători, numai cu vagoane de dormit, un expres de lux şi, după întunericul de la ferestre, se înţelegea ca nimeni nu stătea de veghe. Am mers şi eu aşa, cu trenul, în câte o noapte; se câştigă timp, dar mi se pare că-i inadmisibil să treci prin peisaj ca printr-o lume moartă sau anulată. Locurile străbătute şi memorate sunt cele mai sigure repere ale timpului nostru de viaţă.

Deodată mecanicul a fluierat scurt şi mi-a arătat cu mâna în faţă. Am văzut gura întunecată a unui tunel în care locomotiva şi apoi vagoanele s-au pierdut ca într-o stâncă lichefiată; mi s-a părut chiar că mişcarea trenului devenea verticală, ca o prăbuşire, şi că avea să urmeze o încheiere catastrofală, un înec şi o dezagregare. Singurătatea care a urmat mi-a stârnit o strângere de inimă, deşi reveneam la condiţia premeditată a călătoriei mele. Atunci mi-am dat seama că dacă îmi place singurătatea, despărţirile mă întristează. Dar nu există singurătate continuă; cineva tot vine în viaţa noastră – şi tot pleacă.

Nu vroiam să abandonez trenul, deşi nu-mi aducea, nu-mi lua pe nimeni. M-am silit să păstrez o viteză constantă şi, după un kilometru, când am ajuns la ieşirea tunelului, locomotiva a apărut lângă mine, foarte aproape, la câţiva metri, de parcă şoseaua şi calea ferată urmau să se contopească. Mecanicul fuma, rezemat de fereastră; era o locomotivă electrică, nu-i dădea nicio bătaie de cap, n-avea decât să supravegheze viteza şi să ţină seama de semafoare. Înainte de St. Goar, un tunel ne-a

despărţit iarăşi, cu mai puţină emoţie decât prima oară, iar reîntâlnirea mi-a dat şi ea mai puţină emoţie. Călătoria aceasta împreună începea să mă obosească şi mă deruta puţin în intenţiile cu care plecasem. Aş fi putut să măresc viteza, sau să rămân în urmă, dar, nehotărându-mă cum ar fi fost mai bine, am mers ca până atunci, lângă locomotivă. M-am gândit că aşa se întâmplă în viaţă cu oamenii care continuă să rămână împreună, deşi nu mai au să-şi spună nimic, şi nu-i leagă decât o ură viitoare. Pentru a frâna sau a mări viteza, ca să te detaşezi de cineva, se cere convingere şi energie.

Nici la St. Goar nu mergea bacul, nici la Bad Salzic. Trenul trecea prin gări fără să oprească. La Boppard s-a pierdut printre case. Dincolo de oraş ne-am reîntâlnit fără să fi avut intenţia, după ce făcusem un ocol, căutând şi aici bacul care stătea părăsit la mal, pe apa întunecată. În mijlocul Rinului se oglindea o singură stea; în prima clipă mi s-a părut că era o geamandură luminoasă.

Vreo cinci kilometri am mers cu viteză constantă, într-o pustietate cam neagră. Vecinătatea locomotivei începea să mă enerveze. Mecanicul mânca banane, mi-am dat seama după gesturi, altminteri în lumina slabă din spatele lui n-ar fi putut să se vadă. La Oberspag ne-au despărţit din nou casele. Satul nu era lung, l-am străbătut în jumătate de minut şi iarăşi m-am pomenit cu locomotiva în stânga; acum mecanicul bea ceva dintr-un termos, cu capul dat pe spate. Atunci am apăsat pe acceleraţie, şi-n saltul pe care l-a făcut maşina, cu motorul ei puternic, am simţit frângându-mi-se nehotărârile şi inerţiile. Eram ca un evadat, în prima clipă de libertate, când bucuria şi spaima sunt la fel de mari şi cresc, fără să se anuleze una pe alta. După o jumătate de kilometru, la intrarea în Niederspay, când nici nu apucasem să simt vreo satisfacţie, m-am pomenit cu o barieră în faţă şi, frânând cu toată puterea, cu cauciucurile urlând revoltate, abia am izbutit să opresc la un pas de felinarul roşu care se răsfrângea în luciul asfaltului.

Curând de tot trenul a trecut prin faţă, nu-l mai vedeam prin geamul lateral, ci prin parbrizul plin de gângăniile nopţii, luate din zbor, zdrobite şi încleiate.

Mecanicul, care desigur îmi simţise intenţia, s-a uitat la mine dispreţuitor, am dedus, căci nu-i distingeam faţa. Am ţâşnit pe sub barieră când abia începea să se ridice, am schimbat vitezele ca la curse, cu turaţia maximă; satisfacţia e drăcească. Trenul era acum în dreapta, şi-n câteva sute de metri l-aş fi depăşit, simţeam nevoia clară să-l las în urmă, când iar a apărut o

barieră, la mai puţin de un kilometru. Acum nu l-am mai văzut pe mecanic, era în partea cealaltă, ceea ce mi-a adus o uşurare. Trenul a trecut în stânga şoselei; l-am lăsat să se ducă. Am tras la canton, unde am spălat parbrizul cu apă de la fântână. Cantonierul a venit să-mi ajute, dar mai mult m-a încurcat, fiindcă spălatul parbrizului nu-i o treabă pentru doi oameni. I-am dăruit totuşi un pachet de ţigări, pe care-l aveam în buzunar din întâmplare, mă jucasem cu un distribuitor automat, să văd cum funcţionează; altminteri, nu mai fumez de multă vreme. La geamul cantonului s-a dat o perdea la o parte şi-a apărut o femeie tânără, somnoroasă, despletită, cu cămaşa de noapte despicată în faţă, de i se vedeau sânii, abia ieşită din căldura aşternutului. I-am făcut un semn cu mâna, dar se putea crede că-l adresam bărbatului şi am plecat mai departe, mulţumit că trenul se distanţase destul ca să nu-i mai aud zgomotul.

Abia la Koblenz am găsit un pod, tocmai la jumătatea oraşului; mai fusese unul, pentru calea ferată. Se apropia miezul nopţii când am ajuns pe malul celălalt. Până la stânca Loreley erau vreo patruzeci de kilometri; nu se cuvenea să fac prea multe socoteli la un asemenea drum, cu toate că benzina se scumpise destul de mult şi se putea ca în curând să lipsească.

Am trecut prin trei oraşe legate între ele, zece kilometri de străzi goale, printre case cu ferestrele neluminate. Dincolo de Braubach m-am pomenit iar singur, cu calea ferată în stânga, sub un şir lung de dealuri cam răpănoase. Puţin mai departe am întâlnit un tren lung de marfă, cu vagoane imense; zgomotul lui, prelungit zeci de secunde, m-a împiedicat să simt apropierea altui tren, care venea din spate. M-am pomenit cu locomotiva în stânga, pe cale să mă depăşească. Nu mi-am mai făcut semne cu mecanicul, ci am accelerat la maximum. Deşi mă îndepărtam repede, am auzit multă vreme în urmă zgomotul trenului.

Pe tot acest drum, n-am întâlnit nicio maşină, nici n-am depăşit vreuna. Mi se părea ciudat, pe o şosea de obicei aglomerată chiar noaptea. Poate să fi fost o zi a săptămânii când automobiliştii, credincioşi Sfântului Cristofor, se feresc să plece de acasă.

Restul drumului nu s-a întâmplat nimic care să-mi fi rămas în minte; noaptea continua să fie foarte întunecoasă. Ca să reperez stânca Loreley, m-am folosit de harta panoramică şi de kilometrajul maşinii. Am recunoscut locul după un dig de vreo sută de metri, construit pieziş faţă de ţărm, o intenţie inexplicabilă şi neterminată. Mi-am lăsat maşina acolo; mai departe şoseaua se îngusta, şi toată priveliştea părea să se

stranguleze. Calea ferată dispăruse mai dinainte, într-un tunel destul de lung ca să înghită zgomotul trenurilor. Mai rămâneau remorcherele de pe Rin, dar şi acestea poposeau poate pe undeva, astfel că liniştea era acum aproape deplină.

Am mers până la picioarele stâncii, care cădea vertical în marginea şoselei şi parcă o împingea puţin spre apă. Am desprins câteva aşchii de piatră şi le-am pus în buzunar. Aveau o culoare ruginie, întunecată, am văzut a doua zi; pe întuneric păreau bucăţi de antracit, cu luciu metalic. Fac parte din puţinele lucruri aduse din călătorie, căci nu vroiam să mă încarc nici cu prea multe obiecte, nici cu orice fel de amintire. Ele sunt dovada sigură a întâmplării, atât pentru mine, când încep îndoielile, cât şi pentru oricine n-ar vrea să mă creadă.

Îmi dădusem capul pe spate, şi tocmai mă pregăteam să strig, în sus, ca să aud cele şapte ecouri, dar ezitam, fiindcă nu-mi venea în minte niciun cuvânt. Ar fi fost potrivit un nume. Al cui?

Atunci am simţit un foşnet în spate, şi înainte de a avea timp să fac o mişcare, am simţit două mâini, mici şi reci, apăsându-mi ochii. N-am fost speriat, ci doar surprins, şi-am rămas aşa un timp, încercând să-mi dau seama ce se întâmplă. A urmat un râs vioi, de fată, apoi s-a auzit glasul, cu triluri arpegiate:

— Te-am prins! Ce faci aici?

Iar ecoul, ducându-se tot mai sus, pe stânca, a repetat „Ce faci aici?“ de şapte ori, întocmai, confirmând incredibila informaţie.

— Cine eşti? am întrebat, aproape în şoaptă.

— Nu-ţi spun! s-a auzit glasul, urmat de cele şapte ecouri miraculoase.

Aşa nu se putea duce o conversaţie. M-am întors brusc. A rămas surprinsă, cu mâinile arcuite, cum mă cuprinseseră pe la spate. Era o fată, cu părul ud, căzut pe umeri; vedeam, fiindcă de sus venea acum o uşoară reverberaţie. Avea un halat de baie, scurt, strâns cu cordonul pe talie; altceva nimic, nici măcar papuci în picioare. Halatul mi s-a părut portocaliu, dar putea să fie galben. Părul fetei era de un negru mai puternic ca noaptea.

— Să mergem doi paşi, i-am spus. Aici nu ne putem înţelege.

Ultimele cuvinte tocmai începeau să se repete, ducându-se în sus pe piatră, când fata enigmatică a făcut un semn cu braţul şi ecoul a pierit dintr-odată.

— L-am stins! mi-a explicat ea, continuându-şi râsul de adineaori. E lună nouă... Ţi-ai pus ceva în gând?

Am ridicat ochii; luna nouă, subţire, cu o strălucire nemaivăzut de puternică, de părea artificială, apăruse într-o despicătură de

piatră şi-abia acum se desluşea cât de înaltă era stânca, a cărei creastă strălucea, argintie. Curând însă luna avea să se ascundă, să se facă din nou întuneric, iar mie nu-mi venea în gând nicio dorinţă, sau erau prea multe şi se înăbuşeau între ele.

— Degeaba, am răspuns. N-am niciun obiect de aur cu mine.

— Am eu, a spus fata. Pune mâna!

Şi-a dat părul la o parte, parcă se şi uscase, şi s-a înălţat pe vârfuri, apropiindu-şi obrazul de mine. Atunci am văzut că avea un cercel mic de aur şi am întins mâna, puţin vrăjit, gata să uit de mine. Profilul fetei se proiecta ca pe un ecran pe bucata de cer încă argintată de lună. Aştepta, cu capul dat puţin pe spate, cu gâtul întins, într-o arcuire de salcie; părea toată de salcie.

Am atins cercelul; era rece, iar lobul urechii fierbinte.

— Spune tare, dacă vrei să se împlinească! Haide, până nu dispare luna!

Începea să se încălzească şi cercelul. Mi-am regăsit, cu puţină întârziere, dorinţa cea mai firească. Privind luna, iar deasupra ei profilul fetei, am spus strângând între degete cercelul şi lobul urechii:

— Doresc să-mi termin cu bine călătoria...

— Mai ai timp pentru încă o dorinţă!

Nu terminasem s-o spun pe prima.

— ...Şi să pot pleca repede într-o altă călătorie.

Lumina de sus începea să scadă; colţul lunii atingea piatra. Am simţit atunci că întâmplarea va deveni o amintire fantastică.

— Şi încă! m-a îndemnat fata.

— Aş vrea să te mai întâlnesc o dată!

A stat încă o clipă cu lobul urechii între degetele mele, cel mare şi cel arătător, cu care acum ţin stiloul. Părea că se gândeşte. Pe urmă, când luna a dispărut după stâncă şi s-a făcut întuneric, s-a desprins şi a încuviinţat, înclinând capul:

— Bine! Când va fi iar lună nouă.

2

Doar ceva rămâne de neînţeles: cum putea să mai fie pe cer, la miezul nopţii, luna nouă, care se ştie că apune devreme?

Când a fost iar lună nouă, eram la Londra de o săptămână, şapte zile strălucitoare, la începutul lui septembrie, fără un nor, fără ceaţă, cu nopţi de o claritate atât de albastră că păreau pictate. A şaptea zi, seara, s-a înnorat, a început să plouă şi a plouat până dimineaţa, când am şi plecat dealtfel.

În acea ultimă zi, nenorocoasă, ştiam că va fi lună nouă; m-am

plimbat ca de obicei pe străzile Londrei, kilometru după kilometru, cum fac totdeauna, socotind ca mijlocul cel mai bun să cunoşti un oraş este să-l străbaţi cu piciorul, la întâmplare.

Pe la patru după-amiază, după ce acoperisem o etapă de mers soldăţească, m-am aşezat pe o bancă, în St. James's Park; îmi făcusem datoria zilei şi aveam dreptul la odihnă. Erau mulţi oameni în jur, de toate felurile, hrănind porumbeii care acostau lumea cu îndrăzneală, se aşezau pe umerii unora, încercând să-i ciugulească în ureche, altora li se cocoţau în creştet, bătând din aripi ca să-şi păstreze echilibrul, zgâriind pielea capului cu ghearele şi uneori găinăţând-o.

Mi-a atras privirea şi am urmărit-o multă vreme, o fetiţă care stătea detaşată de ceilalţi, în faţa mea, la câţiva metri. O vedeam din spate, subţire şi bine făcută, deşi abia începea să se împlinească, suplă şi mlădioasă, cu părul negru căzut pe umeri, legănându-se lent la mişcările capului; purta un pulover negru ca părul şi pantaloni albaştri, evazaţi, croiţi măiestru, nealterând defel feminitatea ei incipientă şi graţioasă. La picioare fetiţa avea o pungă mare, pusă pe iarbă, din care scotea biscuiţi, aplecându-se elastic, fără să îndoaie genunchii cu mişcarea aceea necugetată şi schiloadă care sluţeşte îngrozitor o siluetă, fie ea cât de frumos desenată. Biscuiţii îi fărâma în mâini, iar firimiturile le oferea vrăbiilor. Pe porumbei îi alunga cu ciudă, poate le spunea şi vorbe de ocară, dar nu-i auzeam glasul. Mi-a fost numaidecât simpatică, i-am atribuit o fire deosebită, tocmai pentru grija pe care o arăta vrăbiilor, mai neajutorate şi mai sperioase decât porumbeii.

Mă uitam la ceas din când în când, aşteptând ora când trebuia să apară luna, deasupra copacilor, drept în faţă, fiindcă anume mă aşezasem acolo.

Fata stătea cu braţele în cruce, cu palmele în sus, oferindu-şi anafura, răbdătoare şi neobosită, că mă întrebam cât va prelungi minunatul ei joc şi cum de nu-i amorţesc încheieturile. Semăna cu o mică madonă, gata de jertfă, iar eu mă bucuram că nu-i vedeam faţa şi puteam astfel să mi-o închipui oricât de frumoasă, cum mă inspirau silueta ei şi gesturile.

Deoarece nu puteam să părăsesc locul, ales cu premeditare, mă temeam de clipa când fetiţa avea să plece şi când fără voia noastră aveau să ni se întâlnească privirile.

O anumită nelinişte ascunsă în mine încă de dimineaţă, sau poate de mai multă vreme, a început să se arate, curând după ce mă aşezasem, ca să crească încontinuu, iar pe la cinci şi jumătate să ajungă la o senzaţie dureroasă. Mă liniştea puţin şi

făcea ca aşteptarea să fie suportabilă fetiţa din faţă, cu atitudinea ei de madonă, coborâtă parcă din predica bunului sfânt Francisc.

Pe nebăgate de seama, lumea din jur începea să se răărească; unii plecau chiar cu un fel de grabă, după ce se uitau pe cer, cu alte priviri decât ale mele; se simţea în ei un fel de teamă, în vreme ce eu eram istovit de nerăbdare. Şi deodată, peste copacii din faţă, care au început să se legene temători, întocmai ca lumea grăbită să plece, în locul unde aşteptam să apară luna nouă, s-a ivit o pată neagră şi a început să crească, desenându-se tot mai bine, cotropind cerul palmă cu palmă, până ce, cu toată împotrivirea din cugetul meu, a trebuit să-mi dau seama că venea un nor de ploaie.

Nu se mai vedeau oameni în jur, fugiseră şi porumbeii şi vrăbiile, rămăsesem eu şi fetiţa din faţă, cu braţele tot aşa, întinse în lături, cum s-ar fi oferit să fie crucificată.

Eram atât de consternat că aproape nu-mi mai dădeam seama de prezenţa ei acolo; tot ce mă atrăsese şi-mi plăcuse la ea, acum mi se părea zădărnicie.

În clipele următoare, au început să cadă picături mici şi distanţate, vestind o ploaie temeinică. Dar nu-mi venea să plec şi priveam îngheţat cerul negru, unde ar fi trebuit să apară luna.

Deşi abia trecuse de şase, se făcea repede întuneric. Fetiţa a stat un timp nemişcată, până ce părul a început să i se ude de ploaie. Atunci a lăsat braţele să-i cadă, poate i-au căzut puţin şi umerii. A rămas alt timp aşa, într-o atitudine care sugera renunţarea. Se gândea, poate, unde se adăpostesc vrăbiile de ploaie. Pe urmă s-a aplecat, a luat punga de la picioare şi s-a întors cu faţa, să plece. Nu părea grăbită, nici speriată de vremea ostilă. Iar eu o priveam fără să pot înţelege, fiindcă nu era o fetiţă, cum mi se păruse tot timpul, ci o fiinţă în toata firea, frumoasă, cu faţa încadrată de păr ca de o cască grea, dar fluidă. Mi se părea că o mai văzusem, ceea ce nu înseamnă că avea o fizionomie comună. Semăna poate cu o făptură imaginară, care se naşte în depărtarea cea mai rarefiată a gândului şi de-acolo, uneori, se proiectează în realitate. Asemenea fizionomii mă surprind totdeauna, apoi mă urmăresc multă vreme, până ce realitatea se pierde din nou în închipuire, lăsând deasupra o spumă de nostalgie.

Trecând pe lângă mine, cu punga udă într-o mână, neavând nimic să se apere de ploaie, fata mi-a aruncat o privire, şi pe faţa ei s-a desenat un zâmbet incert, ca de regret şi de resemnare. Dar poate mi s-a părut. Ceea ce este sigur însă, o clipa, când o

pală de vânt i-a fluturat părul, dezvelindu-i urechea, am văzut că avea un cercel mic de aur.

3

Următoarea lună nouă m-a găsit la Madrid, numai că uitasem. Făcusem între timp mii de kilometri, văzusem trei capitale mari şi zeci de oraşe, sute de castele şi de catedrale, şi mulţi oameni. Iar picturile şi sculpturile fuseseră fără număr, că niciodată n-aş putea să-mi dau seama câte.

Luna nouă răsare devreme, când încă este lumină pe cer, de aceea poate să treacă nebăgată de seamă, până se mai întunecă şi ea începe să strălucească. Era un amurg calm, pe care nu putea să-l tulbure forfota de pe stradă. Veneam din Plaza de Toros, unde stătusem la coadă să cumpăr bilete pentru corrida de a doua zi după masă. Se înţelege astfel că era sâmbătă seara. N-aveam cu cine să merg la lupta de tauri şi nici nu mă gândeam să invit pe cineva, la nimereală, totuşi, am luat două bilete, fiindcă nimeni din faţa mea nu luase doar unul şi poate voiam ca în seara aceea să cred în existenţa unei fiinţe apropiate.

Cum vremea era călduroasă, am ales locuri la umbră, care sunt mai scumpe decât cele jumătate la umbră, şi ajung la un preţ dublu faţă de cele în plin soare. N-am avut noroc în această privinţă, fiindcă a doua zi dimineaţa, ieşind din casă, m-a întâmpinat un vânt rece, care a crescut sălbatic în afara oraşului, iar la Escorial a smucit rău de mine, împiedicându-mă să privesc în tihnă arhitectura palatului, ea însăşi destul de sălbatică.

Aşa că după-amiaza, la lupta de tauri, am dârdâit de frig în umbra tribunei înalte, invidiindu-i pe cei din faţă, unde bătea soarele. Tribuna, cu lume înghesuită, colorată şi agitată mi s-a părut un spectacol mai frumos decât corrida; aceasta a fost nereuşită, mi s-a spus că din cauza vântului, fiindcă l-a împiedicat pe toreador să-şi arate meşteşugul, muleta, unealta lui esenţială de luptă, fiindu-i smulsă şi fluturată tot timpul. Dar eu cred că n-au fost buni nici taurii, nici toreadorul, acesta întâmplându-se să fie unul singur; îl sărbătoreau pentru ultima lui zi în arenă, drept care, ca omagiu la o retragere în plină tinereţe şi în plină glorie, cum se retrag toreadorii, i s-au dat pe mână toţi taurii, iar el i-a răpus pe rând, şase la număr.

Deşi nu mă pricepeam, am socotit că nu avea mâna cea mai bună, s-a mişcat ţeapăn şi cu stângăcie, iar pe unii din cei şase tauri i-a chinuit rău până să-i îngenunche, lovindu-i la nimereală şi fără să-şi poată înfige spada măcar o dată până la jumătate,

necum până la rădăcină, cum mai târziu am văzut făcând pe alţii. Dovadă că n-am greşit judecându-l astfel, au fost urletele de protest ale mulţimii la fiecare lovitură neghioabă, şi mai ales manifestaţia ostilă de la urmă.

Băncile arenei fiind de beton, toată lumea închiriază la intrare câte o pernă, ca să stea pe moale. În timp ce toreadorul se supunea la ceremonia dezinvestirii, asupra lui zburau pernele, ca grindina, c-ar fi putut să-l îngroape sub ele, dacă l-ar fi ajuns toate. E evident că avea şi admiratori, care îl aclamau, aruncând şi ei cu perne, în vreme ce-i tăiau nodul de păr de la ceafă. Nodul, însemn al rangului, toreadorul îl poartă din ziua primei lui lupte până la ultima. M-am întrebat, privind scena, cu ce amintiri pleacă de aici omul acesta, ce neglorioasă şi umilitoare îi este retragerea. El însă nu părea tulburat nici de bătaia cu perne, nici de huiduiala mulţimii, iar cineva de alături mi-a spus: „Ce-i pasă, dacă şi-a făcut suma!“ Cu suma, uneori foarte mare, omul îşi cumpără un bar, sau o fermă, un hotel, un castel – tot ce-i trece prin minte, fie chiar o crescătorie de tauri.

Pe oriunde ai merge în Spania, te întâmpină, dominând şoseaua de pe câte o înălţime, un imens şi frumos taur negru. E acolo o schelărie metalică destul de solidă spre a rezista furtunilor, şi pe ea se sprijină silueta de tablă a animalului sub semnul căruia răsare şi apune soarele iberic. E doar o reclamă, pentru o băutură, după mine neizbutită, dar nu are importanţă, taurul poate să salveze orice; datorită lui se cuvin iertate toate greşelile. Nu am numărat aceste apariţii, or fi mii, dar, oricât de multe, te surprind totdeauna, fiindcă totdeauna răsar pe neaşteptate, unde nici n-ai gândi, la un pas sau la un kilometru, totdeauna mai puternice decât peisajul, cu toate forţele lui cosmice.

Stă mândru şi superb taurul negru pe cerul Spaniei, exprimându-şi virilitatea prin însemne atât de grandioase, că te ia groaza. Probabil din alcătuirea aceasta gigantică, fascinantă şi fioroasă, îi vin setea de luptă şi curajul. Comparându-l pe toreador, în imaginaţie, rezultanta nu poate fi decât caraghioasă. Numai că armele toreadorului sunt muleta şi spada! Dar, oricum, spre a face dreptate şi unora şi altora, trebuie să concedem că faptele mari pe pământ le săvârşesc bărbaţii.

După săptămâni de călătorie, ştiam imaginea pe dinafară, cu toate detaliile, astfel că m-a surprins până la stupefacţie, când în arenă a intrat, poate al cincilea, un taur blond, în contrast cu toţi taurii negri şi obsedanţi proiectaţi în peisajul Spaniei. Spun blond, neputându-l defini mai bine. El reprezenta, nu doar prin culoare,

toată diferenţa, vizibilă sau subtilă, care există între o blondă şi o brună. Era un animal de o rasă fără teamă şi fără pată, dar cu toată forţa pe care i-o simţeai zdrobitoare, avea în mişcări, în privire, o blândeţe caldă şi bună, aproape feminină. După prima lui clipă de buimăceală, căci un timp îl ţin la întuneric şi lumina arenei îi pătrunde până în creier, paralizându-i orice mişcare, taurul şi-a revenit, a tras aer în piept de-am crezut c-o să-i crape toracele, şi-a înfipt picioarele în nisip, s-a arcuit, şi când şi-a dat drumul, am spus că nimeni n-o să mai rămână viu din câţi i-or sta în cale. Numai că bietul animal s-a oprit cu coarnele în parapetul de lemn, făcând ţăndări scândura groasă, în vreme ce oamenii din echipă, unul mai iute de picior şi mai sprinten decât altul, săreau peste împrejmuirea salvatoare, lăsându-şi în urmă doar capele.

Numai că, un taur, odată intrat în arenă, nu mai poate să scape, oricât ar fi de combativ şi oricât l-ar aplauda tribunele. După alte câteva atacuri, fără obiect, dar nu mai puţin istovitoare, la semnul preşedintelui, personalitatea municipală care dirijează spectacolul, au apărut picadorii, pe cai mari, legaţi la ochi, cu coastele şi cu burta apărate de saltele groase, ca blindajul tancurilor. Cornul nu are cum să le găurească; poate cel mult să răstoarne calul, dar atunci sare în ajutor toată omenirea arenei, destul ca bietul taur să nu mai ştie unde să se repeadă. Între timp, picadorul i-a băgat suliţa în greabăn, împungându-l, sfârtecându-l, chinuindu-l, făcându-l să piardă sânge şi vlagă.

La a doua întâlnire cu picadorii, frumosul meu taur blond a căzut pe nisip şi n-a mai vrut să se ridice. E o descalificare groaznică pentru un taur, iar pentru asistenţă o dezamăgire atât de mare, că huiduielile ei fac să se zgâlţâie tribunele.

Taurul stătea culcat cam pe o parte, cu picioarele aduse dedesubt, cu capul ridicat, rotindu-şi privirile asupra mulţimii, cu o inocenţă atât de dezarmantă că mi se rupea sufletul, şi atât de frumos că îmi dădeau lacrimile.

L-au cruţat, după ce nicio tentativă de a-l ridica în picioare n-a dat rezultate. Taurul a rămas mirat şi paşnic. L-au graţiat, preşedintele a fluturat batista, ceea ce crezusem că nu-i posibil să se întâmple vreodată în toată istoria.

Au încercat să-l scoată cu boii, nu ştiu bine de ce, poate apariţia lor, cei eliminaţi din rândul luptătorilor, să aducă un suflu de pace şi să fie o consolare. Şase boi s-au năpustit în arenă, mari, mândri, semeţi, nu mai puţin cutezători decât ar fi fost înainte de operaţie. Erau superbi, cu toată jugăneala, dar nu-şi facă nimeni mângâiere din această imagine înşelătoare, căci

niciodată ifosul nu va suplini vitejia pierdută.

Firesc ar fi fost ca taurul descalificat, înconjurat de cei şase veri în mizerie, să se ridice şi să plece. Dar boii au plecat singuri, fără a-şi izbuti misiunea. Taurul blond stătea pe nisip, rotindu-şi ochii inocenţi asupra mulţimii, cu aceeaşi privire mirată. Au trebuit să intre la el şi să-l amenințe din toate direcţiile, până ce l-au urnit şi l-au făcut să se ducă spre poartă, minunat de frumos, cu toată înfrângerea, şi poate capabil să facă de aici încolo fapte măreţe, în împrejurări mai favorabile, spre a sfârşi glorios, cu spada între spete. Numai că un taur salvat astfel nu mai revine niciodată în arenă.

Judecând deci şi pe tauri, toţi sub cinci sute de kilograme, când sunt unii de opt sute, judecându-l şi pe toreador, judecând şi vântul rece care mi-a îngheţat oasele, aş putea spune că la prima mea corrida n-am avut niciun noroc, dacă n-ar fi fost întâmplarea din ajun, sâmbătă seara.

Mergeam cu biletele în buzunar, de la Plaza de Toros spre Puerta del Sol, pe unde locuiam, la un mic hotel, pe Carrera de San Jeronimo. Maşina mi-o ţineam foarte aproape, în garajul subteran din Plaza Santa Ana, iar şi mai aproape aveam să descopăr curând cârciuma La Casona, cu grinzi aparente foarte vechi, îndoite şi afumate, şi cu un chelner în ai cărui ochi se aprindea o lumină cuceritoare când simţea că eşti mulţumit de ceea ce îţi punea în faţă. Acolo obişnuiam să mănânc, aproape invariabil calamari, picioare de caracatiţă, tăiate inele şi prăjite în untdelemn, cu un meşteşug întâlnit doar în Spania, şi mai cu seamă la acea inegalabilă Casona, pe care n-am s-o uit cu una, cu două. Ca totul să-mi fie la îndemână şi să nu-mi lipsească nimic, peste drum dibuisem un mic depozit de băuturi, unde vinul, alb sau negru, un vin vărsat, sec şi fără păcate, costa numai paisprezece pesete litrul, cu tot cu salutul cordial al negustorului. A găsi o astfel de prăvălie, ştiută de oamenii cartierului şi nicidecum de turiştii care trec prin faţă fără s-o vadă, înseamnă să ai noroc, sau mijloace oculte de depistare – ca şi la Casona, aici nu exista firmă, ci doar faţada, goală, cu tencuiala veche şi cu ferestrele aburite de vreme.

Mergeam astfel pe Calle de Alcalá, o arteră largă, cu trotuare late şi cu şase benzi de circulaţie, care urcă de la est spre vest, până în centrul oraşului. Soarele apusese peste case, lăsând în urmă un cer emailat, azuriu încă, abia umbrit de o boare violetă. Şi cum mergeam aşa cu cerul acesta în faţă, am văzut deodată luna nouă, răsărind ca din nebuloasă, incertă şi nedecisă, până ce, repede, şi-a precizat conturul, în linii clare şi fine, şi a început

să strălucească.

Atunci, aducându-mi aminte brusc, am stat locului, consternat că putusem să uit şi nu aşteptasem. Mă gândeam, cu ochii în pământ, încărcat de regrete, că era prea târziu pentru orice faptă. Am pornit mai departe, fără să ştiu unde merg, golit brusc de dorinţe şi de speranţe. După câţiva paşi, făcuţi fără nicio convingere, am simţit o prezenţă alături şi, întorcând capul, am văzut o fată, cu părul negru pe umeri, care mergea în acelaşi pas cu mine. Mergea cu o mişcare ciudată, cu un fel de legănare cam aspră, puţin războinică poate, ca şi cum ar fi vrut să-şi ascundă feminitatea. Se uita drept în faţă, şi, atât cât puteam să văd dintr-o parte, chiar privirea, inflexibilă, dusă departe, avea ceva aspru. Simţind că am întors capul, fata şi-a îndepărtat cu mâna părul care-i cădea pe umeri, l-a aruncat pe spate până înapoia grumazului şi atunci, în afară de grumazul prelung, nervos, dar cu o graţie fascinantă, încordat şi el războinic, negându-şi frumuseţea şi fragilitatea, respingând dinainte orice intenţie de tandreţe, am văzut că în lobul urechii avea un cercel mic de aur.

L-am apucat cam înţepenit între degete, în timp ce fata, cu ochii tot înainte, deşi se supunea jocului, părea gata să riposteze.

4

Era o sâmbătă când am plecat din Bucureşti, la 18 august. M-am oprit la Arad prima seară, iar a doua zi mi-am reluat drumul pe întuneric şi am trecut frontiera când abia începea să se lumineze. Şoseaua, aleasă fiindcă nu mai trecusem niciodată pe acolo, urma să mă chinuiască, după cum aveam informaţii, fiind stricată şi plină de camioane. A fost goală şi netedă ca în palmă.

La Szeged m-am oprit o oră în centrul oraşului, curat şi plin de prospeţime, în clipele când răsărea soarele. Acolo mi-am amintit de Stela, pedicurista de la Arad, şi mi-am notat-o în caiet, să-i trimit o carte poştală ilustrată din Elveţia. N-o mai văzusem până atunci, şi nici măcar nu-mi ştia numele. Cum ajunsesem devreme în oraşul ei, a fost destul timp să schimb uleiul motorului şi să mă plimb pe Mureş, încărcat de tristeţi grele şi de regrete, fiindcă abia se împlinise anul de când trecusem pe aici cu cea mai devotată fiinţă din câte am cunoscut în viaţă; iar acum fragila ei făptură era prefăcută în imposibil şi în cenuşă. Şi seara tot nu voia să vină, deşi de mult rămăsese în urmă cea mai lungă din zilele anului. Atunci, cu maşina nemaiavând griji, am născocit o grijă nouă, nu puteam altfel, şi am intrat la frizeria hotelului, să-mi tai unghiile de la picioare, şi să mai treacă o oră.

Cu experienţa ei câştigată la acest punct de tranzit internaţional, pedicurista a simţit numaidecât că plec în lume şi, scoţând cu greu de la mine informaţii asupra itinerarului, m-a rugat, aşa, pur şi simplu şi dintr-odată, să-i trimit o carte poştală, fiind colecţionară, dar numai din Elveţia – nici din Anglia, nici din Spania. „S-o trimiteţi la hotel, pentru Stela; ajunge!“

Sunt un păcătos, n-am scris, deşi într-o zi mi-am adus aminte. Dar cine ar crede că pentru o carte poştală trebuie să-ţi rupi gândurile în două, riscând, de multe ori, să nu le mai găseşti capetele!?

Astfel, Stela, de la Arad, şi toţi cei care au aşteptat veşti de la mine, fără să le primească, poate îmi vor înţelege tăcerea. Acum le voi povesti totul, pe îndelete.

Îmi pusesem în gând să rămân o seară la Budapesta, unde altă dată trecusem fără oprire. Un traducător din limba română, cu care deci mă puteam înţelege şi care făgăduise că are să-mi arate oraşul, n-a răspuns la telefon până la prânz – şi nu-mi fusese uşor să aflu, fără cuvinte, cum şi cu ce monedă pot face apelul. Am renunţat, după câteva ore, şi după mai multe încercări zadarnice. Astfel, n-am avut noroc nici acum, nici eu, nici Budapesta. Dar în cele câteva ore de aşteptare, tot am izbutit să înregistrez câte ceva şi să fac unele reflecţii asupra oraşului.

Centrul, văzut şi altă dată, şi tot în treacăt, are o grandoare de veche metropolă. Cred că la această impresie duc nu atât arterele largi şi severe, nici construcţiile semeţe, adesea monumentale, cât seriozitatea care se vede în ele. Cu toate vestitele ei localuri de petrecere, cu lăutarii, cu veselia, Budapesta e frumoasă prin gravitate. Aşa am şi găsit-o în acea duminică dimineaţa. Era mişcare de oameni, dar nu pe străzile mari din centru, pe care toţi le ocoleau, parcă dintr-un respect datorat tăcerii lor şi vechimii. N-am văzut nici măcar agenţi de circulaţie, inutili dealtfel, şi-a căror lipsă îţi dă totdeauna, şi oriunde în lume, un sentiment de linişte şi de încredere în viaţă.

Era cam spre ora prânzului când încercam ultima oară telefonul. M-am simţit obosit, deşi nu făcusem niciun efort prea mare; cauza cred că era contrarierea prezentă şi incertitudinile viitoare. Ştiu ce am de făcut, totuşi multe vor fi la voia întâmplării. E frumos, dar îţi dă teamă. Călătoria începe ca o muncă din cele mai grele, pentru trup, pentru inimă şi pentru spirit, ultimul fiind totdeauna cel mai hărţuit, dacă urmăreşti să înţelegi şi să interpretezi câte ceva de pe drum.

Sper s-o pot duce; pentru început, încrederea în mine e foarte

scăzută. Poate fiindcă telefonul a rămas mut. În schimb am recâştigat un principiu, de păzit până la urmă, vechiul meu principiu, câteodată uitat: să nu mai fundez niciun proiect pe altcineva decât pe mine însumi. Chiar dacă aşa poţi pierde ajutoare importante, în schimb eşti scutit de riscuri şi de dezamăgiri.

Astfel, după ce am agăţat o ultimă oară receptorul în furcă, m-am urcat în maşina pe care aveam s-o iubesc tot mai mult, şi am plecat de la Budapesta în plin miez al zilei, pe autostrada de la apus. Nu ştiam încă unde să mă opresc pentru noapte; undeva, la întâmplare, cât mai aproape de frontiera austriacă.

Fiind duminică şi lumea întorcându-se pe la case, şoseaua a fost tot mai aglomerată, dar nu enervantă. Secretul, descoperit de mult şi uitat adesea, este să-ţi spui că, oricum, odată tot vei ajunge unde ţi-ai propus. Iar ca să ajungi cât mai uşor, e bine să te gândeşti cât mai puţin. În aceste împrejurări, îmi deconectez spiritul, îmi pun în funcţiune reflexele, destul de credincioase şi de exersate ca să mă bizui pe ele, am în ochi şoseaua cu tot ce se vede în faţă şi simultan în oglinda retrovizoare, ignor peisajul, pe care îl înregistrez totuşi, dar cu simţuri necunoscute, nervii şi musculatura îmi stau la pândă, în schimb gândul mi se duce departe, în toată lumea, şi chiar dincolo de ea când se poate.

Acum scriu ceva ce va fi o carte. Scriu cuvânt după cuvânt, migălos, pagină după pagină, nespornic, zile, săptămâni, luni, şi dacă mă gândesc bine, cartea a fost scrisă de zece ori, în suflet şi în minte, pe când străbăteam drumul. Nu mai e nevoie, cred, să spun de ce nu mă simt singur niciodată, şi de ce o fiinţă lângă mine, când se întâmplă să fie, îmi micşorează câmpul de observaţie, în afară de cazul, rar întâlnit şi trecător, că ne leagă o pasiune comună, o afinitate măcar provizorie, prin care două porniri se contopesc, înainte de a deveni antagonice.

La barieră unde am aşteptat mai multe minute, în pusta bătută de soare, am coborât să-mi dezmorţesc oasele şi atunci, cu câte maşini erau în faţă, şi cu cele din spate, mi-am dat seama cam neliniştit, că mă aflam într-o caravană internaţională, sortită să se lungească întruna, şi că făceam parte din ea, fără putinţă de a mă sustrage. Rămânea iarăşi de folosit evadarea în spirit, care, dacă nu uiţi, te poate duce oriunde, peste toate caravanele, până la lună.

În faţa mea, două maşini din Germania transportau o pereche tânără, călătorind separat, în tandem, destul de neobişnuit şi de inexplicabil. E drept că la data aceea nu survenise criza benzinei. El coborâse şi se plimba în picioarele goale pe asfaltul prăfuit şi

încins. Nu pot conduce maşina cu picioarele goale, mi se pare o imprudenţă, dar tânărul mi-a fost simpatic că putea fi atât de frust, cu o maşină atât de prestigioasă cum era a lui şi cu încă una în spate. Am intrat în vorbă şi pe urmă ne-am continuat drumul împreună, deşi asemenea colaborare nu-i comodă, ba, uneori, la depăşiri bunăoară, te obligă chiar la manevre anevoioase. În asemenea împrejurări, evadarea cu spiritul nu mai e posibilă, toate resursele omului pot fi solicitate, prin surpriză, şi-n orice clipă. Dar a-mi abandona companionii ar fi fost o impoliteţe; ca să nu mai spun că mă intriga modul lor de a călători, şi aş fi vrut să capăt explicaţii. Le-am căpătat, la un popas, cât ne-am făcut toţi trei plinul de benzină. Era ceva simplu şi-am fost dezamăgit să nu descopăr o intrigă mai complicată. Aveau rude în România şi fuseseră să le vadă, numai că soţul, mai ocupat decât doamna, venise după o săptămână, iar acum, se înţelege, nu puteau părăsi una din maşini, numai ca să fie împreună; le rămânea destul timp, restul verii şi restul vieţii.

M-au sfătuit să merg mai departe, în Austria, unde voi găsi mai uşor un hotel confortabil. Ei unii aveau de gând să nu se oprească nicăieri, ci să ajungă chiar în noaptea aceea acasă, la Obersalters – nu ştiam unde este, nu ştiu nici astăzi, deşi m-au invitat, cu vizibilă sinceritate, să-i vizitez cu prima ocazie. Nici măcar nu le-am scris, deşi îi ţin minte. Pe ea o chema Hella, cum îmi aminteşte cartea de vizită. Mi-au dat-o pe a ei, fiindcă el n-a găsit-o pe-a lui, deşi s-a căutat prin buzunare.

Pe drum, doamna a plătit amendă pentru exces de viteză, iar noi, deşi o încadram, în aceeaşi alură, am trecut pe sub ochii indiferenţi ai agenţilor de circulaţie, care priveau de pe margine. Le-am propus asociaţilor de drum să împărţim amenda pe dintrei, dar ei au refuzat, fără să înţeleagă ca am fi făcut astfel un început de dreptate.

Mă aşteptam ca trecerea peste frontieră, într-un asemenea convoi, să fie anevoioasă. N-a durat niciun minut, de unde credeam că voi aştepta ceasuri. Dar mi-am dat seama că nu se putea altfel: convoiul înfăţişa, în faţa vameşilor, un element al naturii în mers şi ei ştiau că a-i frâna înaintarea ar fi însemnat să dea naştere unui fenomen asemănător cu o revărsare.

Tot urmându-i pe însoţitorii mei, m-am pomenit în faţa Vienei, când se apropia seara şi aglomeraţia pe şosea devenise sufocantă. După o scurtă consfătuire, el a propus să căutăm un drum lateral, să ocolim oraşul şi să ne oprim la un han de suburbie, unde eu să înnoptez, iar ei să mănânce de seară, şi

apoi să-şi continue drumul. M-am învoit şi astfel, după ocoluri de care nici n-am mai ţinut seama, după tatonări şi cereri de informaţii, odată cu venirea întunericului am tras la o casă de oaspeţi, liniştită, curată şi îmbietoare, la Leopoldsdorf, din nu ştiu care parte a Vienei, că nu m-am ostenit să caut pe hartă. Prietenii mei de drum s-au întrecut în a-mi face seara plăcută, au convins pe stăpânii casei să ne dea ceva de mâncare, deşi restaurantul era închis, personalul fiind în vacanţă. Aşa că am mâncat ce s-a găsit, omletă, şuncă, salate, brânzeturi, şi, dacă adaugi o masă frumos aranjată, o sticlă de bere gata să îngheţe, un pahar de vin negru tratat cu blândeţe, adus la temperatura ambiantă, dacă ţii seama că te aşteaptă o cameră prietenoasă, cu fereastra deschisă asupra unui câmp fără capăt, cu o baie strălucind de curată, cu apă caldă pe săturate, în sfârşit, având şi maşina parcată în siguranţă, apoi seara nu poate să fie decât bună. La al doilea pahar de vin, prietenii mei au început să se destindă şi să se bucure de viaţă, s-o lase mai încet cu inflexibila lor hotărâre de-a pleca numaidecât mai departe, că de ce atâta grabă, la urma urmelor, şi mai dă-le dracului de obligaţii! Aşa că au căpătat şi ei numaidecât o cameră cum nu se putea mai frumoasă, şi au rămas acolo peste noapte.

A doua zi, dimineaţa, dormeau duşi, cu obloanele lăsate, când am hotărât să plec singur, la ora şapte şi jumătate, fiindcă aveam de mers mai mult decât ei până să ajung la un capăt. Le-am lăsat un bilet sub ştergătorul de parbriz şi am pornit, având grijă să nu ambalez motorul, ca să nu-i trezesc din dulcele somn al dimineţii.

Seara încercasem să vorbesc la telefon cu Daisy, ca s-o anunţ de venirea mea şi să nu trec prin Viena fără să-i spun bună ziua. N-aveam de gând să rămân acolo decât câteva ore, dar Daisy, cum o ştiu, mi-ar fi ieşit înainte, m-ar fi pilotat de-a curmezişul oraşului şi poate m-ar fi condus o bucată de drum spre Salzburg, cum a mai făcut şi altă dată, poate până la un motel de pe autostradă, unde să bem o cafea împreună.

Telefonul a fost ocupat multă vreme, aşa că am renunţat, spunându-mi că o să-i telefonez dimineaţa. Uitasem că abia la prânz luasem hotărârea, la Budapesta, de a nu mă mai bizui pe nimeni. A doua zi m-am descurcat singur, nu fără eforturi, de ce să mint; telefonul, atât de ocupat seara, dimineaţa n-a mai răspuns. Mai uitasem, pe lângă multe, că Daisy avea o slujbă, şi, pe de altă parte, nici nu putea bănui că aveam să trec într-o zi prin Viena.

M-am trezit devreme, odihnit, am deschis geamul, am privit

câmpul, am coborât şi m-am plimbat prin împrejurimi. Viena se simţea în pâclă, ca un monstru gata să se întărâte. Aici însă era tihnă, arbori şi flori, printre vile expuse privirii, cu împrejmuiri scunde, simbolice. O asemenea împrejmuire să fie ea o dovadă de încredere şi o nevoie de comunicare cu ceilalţi oameni, sau o indiscreţie? Sau, mai rău, intenţia de-a etala bogăţia? Toate vilele sunt luxoase şi elegante, iar stăpânii lor greu ar putea, până la urmă, să nu se îmbolnăvească de orgoliu.

Trecând de la o proprietate la alta şi neştiind care-i cea mai frumoasă, m-am pomenit în câmp, câmp rural autentic, destinat culturilor, proaspăt arat şi pregătit pentru semănătura de toamnă. Am păşit pe o brazdă, fiindcă dinaintea plecării nu mai ştiam decât asfaltul; e de necrezut şi neliniştitor: merg numai pe asfalt, pe asfalt cu maşina, pe asfalt cu piciorul. Mi-am pus în gând să notez, până la sfârşitul călătoriei, locurile unde am găsit pământ gol, la ce dată şi ce distanţă a fost între ele. Am renunţat însă curând, aveam destule griji ca să nu-mi creez încă una.

Întorcându-mă pe alte alei, bineînţeles asfaltate, printre alte vile, una mai frumoasă ca alta, mi-am spus că, poate, oamenii nu urmăresc decât să revină la natură, ca la o salvare. Dar, fără să-şi dea seama, construiesc noi oraşe.

Într-un loc am dat şi peste un zid înalt, un meterez, dincolo de care nu se vedea nici măcar acoperişul casei. Mi-a făcut o impresie proastă; nu s-ar fi cuvenit să suspectez împrejmuirile celelalte. Pe unii, ceva ascuns îi intrigă; pe mine mă nelinişteşte. Câte semne făcute de oameni rămân neînţelese? Pe deasupra zidului înalt, un pom îşi întindea o ramură, cu un uriaş ciorchine de pere, cum n-am mai văzut niciodată, şi, indiscutabil, le oferea străzii. Şi tot indiscutabil, cu încuviinţarea proprietarului, care altminteri ar fi putut prea bine să tragă ramura înapoi, sau s-o culeagă. Oricum, niciodată n-o să ştim ce oameni se ascund după zidurile înalte!

Tihna din jur se datora numai orei; nu mă gândisem. Când am coborât nu era decât puţin după şase. Vilele păreau părăsite, părea doar că în fiecare doarme o frumoasă vrăjită.

La şase şi jumătate s-au deschis obloanele unei prăvălii micuţe, o băcănie cu tot ce-i mai de soi între lucrurile de mâncare. Îndată, în faţă a oprit o camionetă. Un om ursuz a coborât şi a dus înăuntru o lădiţă cu chifle rumenite. Era singurul articol care lipsea din prăvălie pentru gustarea de dimineaţă. Omul cu camioneta a plecat tot ursuz, aşa cum venise. Nefericiţi cei care nu pot să simtă frumuseţea dimineţii! În urmă a rămas miros de benzină arsă, primul semn al unei realităţi uitate.

Obloanele au început să se ridice, pe la vilele adormite s-au ivit oameni, s-au deschis uşile garajelor, au pornit motoarele, şi automobilele s-au înşirat pe şoseaua Vienei. La ora şapte şi jumătate nu mai era nimeni pe această insulă, şi tihna ei nu folosea nimănui. Prietenii mei dormeau cu obloanele închise.

M-am chinuit mult, ca niciodată, în Viena, să ajung la poşta centrală, unde aşteptam o scrisoare. N-aveam planul oraşului, n-aveam nimic şi mi-am dat seama deodată ce greu are să fie totul de aici înainte, fiindcă plecasem fără nicio pregătire. Dar abia pe parcurs am descoperit pe deplin cât de grave şi inadmisibile erau omisiunile mele.

Încă de la Bucureşti, de la ultimul reglaj al motorului, făcut înainte de plecare, mi-am dat seama că ralentiul nu mergea bine, dar nu m-am dus să-l revizuiesc, din lene sau din apatie. Pe şosea a fost cum a fost; în groaznica aglomeraţie urbană, la ora aceea a dimineţii, când frânezi la fiecare pas şi opreşti din zece în zece metri meteahna a devenit sâcâitoare.

5

De două zile mă chinuiesc pe aceeaşi pagină, incapabil să-mi adun gândurile şi să le duc mai departe. Pot păcăli pe oricine, dar pe mine nu. Firul povestirii, abia început, s-a rupt acum trei seri, când am primit scrisoarea lui Vicht. Nu ştiu ce înseamnă numele lui, nici nu ştiu exact cum se scrie. Am respins ortografia germană, căci cu dublu V cuvântul ar fi însemnat haimana, mi se pare, ceea ce nu i se potrivea, deşi umbla de multă vreme prin lume. Poate numele vine de la Victor; ar fi simplu. Întâlnirea cu el mi-a fragmentat călătoria şi acum face imposibilă povestirea ei continuă; oriunde aş merge, pe itinerarul cunoscut atât de bine, amintirea lui mă va scoate din geografie şi mă va face să alunec în zona afecţiunilor. Scrisoarea îmi aduce o ştire îngrozitoare.

Ne-am întâlnit cu totul întâmplător, şi ne-am împrietenit în câteva ceasuri; cu un om ca el nici nu se putea altfel. Are o privire comunicativă, care te câştigă şi îţi dă încredere în toate, chiar şi în tine însuţi. Dominantele firii lui sunt francheţea, căldura şi bunătatea. Cu o privire poate face să-ţi treacă o amărăciune, şi chiar o durere fizică, dacă nu-i incurabilă.

Eram în a treia parte a călătoriei, tocmai în sudul Spaniei, abia întors din insulele Canare. Plecasem de la Granada în zorii zilei şi, ajuns pe înălţimile de deasupra oraşului, în drum spre Sierra Nevada, am oprit pe o platformă amenajată pentru popasuri, să mai privesc o dată în urmă. Atunci, înainte de a tăia contactul,

am auzit un zgomot neplăcut la motor, un huruit antipatic. Îl remarcasem din ajun, când veneam de la Málaga, dar nu era decât vag, şi nu-i dădusem importanţă.

Am ridicat capota, încercând să descopăr cauza; nu înţelegeam altceva decât că voi avea neplăceri, şi eram necăjit că va trebui să-mi întrerup drumul multe zile, ceea ce n-ar fi fost singurul necaz, aici, între necunoscuţi şi departe de casă.

Puţin mai încolo era altă maşină, oprită cu faţa către priveliştea panoramică a Granadei. Îndată s-a deschis portiera, a coborât un bărbat tânăr şi s-a apropiat îndatoritor, dându-şi seama că mă aflu în încurcătură. Era Vicht, dar am aflat cum îl cheamă abia mai târziu; atunci nu ne-am spus numele, n-avea niciun rost, nici nu ne-am strâns mâna. Dar i-am simţit, numaidecât, în privire, disponibilitatea pentru prietenie. Avea părul blond ruginiu, lung până pe umeri, ca al tinerilor de astăzi, dar îl purta fără nicio ostentaţie, părea că a uitat să şi-l tundă. În toată înfăţişarea lui era un neconformism de pirat şi o austeritate de pastor, oricât nu s-ar potrivi una cu alta. Nu am văzut la niciun bărbat ochi atât de albaştri, cu atâta lumină. Să nu fi fost energia virilă a gesturilor lui, ar fi părut de-o delicateţe cam feminină.

— Ce are? m-a întrebat, băgându-şi capul sub capota motorului.

Nu ştiam. A clătinat din cap, nu-i plăcea nici lui zgomotul şi nu-i putea înţelege cauza.

— Trebuie să mergi la un garaj. Eşti străin?

— Bineînţeles.

Nu era greu să se vadă.

— Nu se poate! a exclamat deodată, cu o mirare copilărească. (Ocolise maşina şi privea plăcile de înmatriculare.) Vii din România?

— De ce nu s-ar putea?

— E prea departe şi eşti singur. Cum n-ai murit de urât?

Am ambalat motorul; zgomotul înceta la turaţie mare; am tăiat contactul, puţin mai liniştit. Între timp, din maşina cealaltă a coborât o fată, dar n-am descoperit-o decât după ce se oprise alături. La început n-am înţeles nimic, o ştiam şi nu-mi dădeam seama de unde; pe urmă mi-am amintit, era fata de la „Asturias“, cum am numit-o prima dată când am văzut-o, şi n-aveam de unde şti că o chema Dominique. Ceva în înfăţişarea ei îmi atrăsese atenţia, aproape magnetic, şi nu o uitasem, deşi o văzusem numai în treacăt. Era una din acele făpturi cu personalitatea virulentă, a cărei imagine se imprimă pe retină,

fulgerător, şi apoi nu încetează să se dezvolte până devine precisă şi obsedantă. O văzusem la Madrid, în faţa hotelului „Asturias“, de aceea am numit-o cum am spus, ca s-o pot identifica în amintirile mele. Coborâse din microbuzul numărul opt, pe care îl aşteptam de zece minute, şi apariţia ei m-a surprins atât de tare, încât am rămas locului, urmărind-o cu privirea. A intrat într-o parfumerie, de unde n-a ieşit în cele cincisprezece minute cât am aşteptat microbuzul următor. La imaginea ei, surprinsă o clipă, când cobora din microbuz, cu un salt suveran, atât de liber că părea aproape sălbatic, s-a adăugat impresia că trebuie să fie îngrijită şi cochetă, că se iubeşte şi că probabil vrea să placă unui bărbat; altfel, o femeie nu stă atât de mult într-o parfumerie.

N-aveam de ce să-i ascund gândurile şi i le-am spus. A început să râdă.

— Îmi pare rău că ai pierdut microbuzul pentru mine. Îmi plac parfumurile, dar n-am intrat să cumpăr, ci să vând. Dacă te întorci la Madrid, vino la prăvălie. Am să-ţi fac reducere.

M-am întors, locuiam foarte aproape de parfumerie, numai că zadarnic aş fi căutat-o; plecase brusc, la cinci zile după întâlnirea noastră, lăsându-l pe Vicht fără respiraţie, de unde până atunci îl copleşise cu o iubire dezlănţuită. Era ca o fiară şi nu-şi ascundea firea, dar îi plăcea să se lase domesticită; atunci devenea tandră şi supusă, însetată de dragoste, cerşind o privire, o mângâiere, primindu-le cu o recunoştinţă de câine. Căci şi câinele ar fi o fiară fără continua lui aspiraţie la iubirea omului. În cele cinci zile cât am mers împreună, credeam că am ajuns s-o cunosc bine şi am judecat-o fără cruţare, făcându-i o nedreptate de neiertat, biata.

— Ai să-l sufoci! îi spuneam, la câte un popas. Lasă-l să conducă; altfel are să intre cu maşina într-un copac şi vă faceţi fărâme.

De obicei mergeam în urma lor şi-i aveam în ochi tot timpul. Nu-l slăbea din braţe nicio clipă, îl ţinea înlănţuit, cu o patimă care îmi făcea frică. Nu de accident, ci de crimă. Mă gândeam că, în dezlănţuirea ei, ar putea să-l ucidă. Era o creştere, am urmărit-o în cele cinci zile, la început cu bucurie – îmi plac femeile care nu-şi ascund pasiunea – apoi cu nelinişte, fiindcă dincolo de o limită, iubirea intrând în rezonanţă cu ea însăşi ajunge la trepidaţii catastrofale.

Când ne-am întâlnit, nu ştiam ce-i leagă, poate era o necunoscută, luată de pe drum. Atâtea femei călătoresc astăzi cu autostopul şi se descurcă bine. Mai de mult, o studentă columbiană mi-a spus că şi-a făcut vacanţa pe şosele, a mers de

la Bucureşti la Stockholm, trecând din maşină în maşină. Decât că nu opresc toate, uneori trebuie să aştepţi cu orele. Bineînţeles, femeile nu se milostivesc niciodată, decât cu slutele; rar opresc cei care sunt cu nevestele. Cei mai rigizi însă rămân practicanţii catolici; chiar dacă te iau o bucată de drum, îmi spunea studenta columbiană, se uită în toate părţile, ca să nu-i vadă vreun cunoscut, şi pe deasupra îţi mai ţin şi predici. Oribile!

Vicht s-a oferit să mă însoţească un timp, până la un atelier mecanic, ca să-mi dea o mână de ajutor, la nevoie. I-am mulţumit şi am uitat să mai arunc o privire asupra Granadei, pentru care mă oprisem acolo. Astăzi regret mult această omisiune. Dar n-a fost singura omisiune şi n-am un singur regret.

— Mă laşi să-ţi încerc maşina? m-a întrebat Dominique, dând să se urce la volan.

Nu mi-a plăcut, cu tot farmecul ei remarcat de la întâia privire. Începea să semene a aventurieră. Sunt vicii care pe un bărbat îl fac mai masculin, în vreme ce pe femei le degradează. Am refuzat-o, stânjenit. Nu încredinţez nimănui maşina; cum aş fi putut să accept o necunoscută?

— Alături pot să mă urc? Vreau să văd cum merge. Vic (nu-i spunea Vicht), tu ia-o înainte!

Cel puţin îi ştiam numele, deşi aproximativ. Am mers împreună vreo patruzeci de kilometri. A stat cuminte, ghemuită în scaun, atentă la manevrele mele; încercam serpentinele fără să-mi menajez maşina, fiindcă Vicht se distanţa repede; avea un Jaguar de trei litri şi jumătate, cu care nu puteam să intru în competiţie.

Îndată ce s-au închis portierele, m-a năpădit parfumul. Mi se părea că e o reclamă pentru prăvălie, probabil eram pornit împotriva ei, altfel parfumul îmi plăcea, îl şi cunoşteam, numai că nu puteam să-l identific. Simţindu-mă întrebător, a scos atomizorul din sacul de drum şi a proiectat spre mine un jet de parfum, dar nu direct, ci printr-o perdea din părul care-i acoperea obrazul şi pe care şi l-a tras în faţă, cu acelaşi gest, dar invers, al fetei de pe Calle de Alcalá, cu cercelul de aur.

— „Madame Rochas“!... m-a informat, cu o nuanţă de ironie. Dinastia dezgustătoare a domnului Rochas! De ce crezi că şi-a botezat parfumul cu numele nevestei? Un parfum atât de profund! Crezi c-o iubeşte? Nu, nici vorbă, trebuie să fie o hoaşcă. De frică, înţelegi? E un laş!

— Poate din lipsă de imaginaţie.

— Cum n-ar avea imaginaţie un om care a creat un asemenea parfum? Ca un sonet de Shakespeare.

— Cunoşti sonetele lui Shakespeare?

— De ce nu? Ce crezi despre mine? A, da!... O vânzătoare de parfumuri!

Am întors capul, să-i cer iertare, dar n-am fost capabil să scot un cuvânt, nu puteam să-i descifrez fizionomia, nu era revoltată, nici jignită, ci inertă şi străină. Nu mai ştiu dacă mi-am închipuit chiar din clipa aceea că putea fi foarte primejdioasă. Cred că da, numai că mai târziu am uitat; fiindcă părea dezarmată; învinsă şi istovită de dragoste. (Iar adevărul îl ştiu abia astăzi, când retranscriu cartea.)

Convorbirea noastră s-a oprit. Ieşisem pe platou şi şoseaua era mai puţin sinuoasă. Aici Vicht se îndepărta tot mai repede. Am accelerat la maximum, ceea ce îmi face totdeauna plăcere şi-mi dă satisfacţii aproape viscerale. Ascultam motorul, fără să mai disting niciun zgomot alarmant, ci numai zumzetul lui viguros, constant, biruitor, care nu se dezacordează nici la turaţia maximă. „Nu poate să aibă nimic, cu asemenea respiraţie, mi-am spus. E sănătos şi vrednic, şi o să-mi rămână credincios până la capăt!“ Huruitul provenea sigur dintr-o cauză exterioară, şi deodată mi-a venit în minte pompa de apă. Ştiam că se apropie vremea să fie înlocuită; aveam una de rezervă, făcea parte din prea puţinele precauţiuni cu care îmi începusem călătoria. M-am liniştit, lumea a devenit mai frumoasă şi nici fata de alături nu mi s-a mai părut antipatică.

— Mergi mai repede! mi-a cerut ea, brusc şi imperativ, într-o izbucnire neaşteptată. Hai să-l ajungem! De ce s-a dus atât de departe?

Nu l-aş fi ajuns niciodată dacă n-ar fi oprit să ne aştepte. Descoperise un atelier mecanic, în marginea unui sat, înainte de Guadix. Spre sud scânteia în soare Sierra Nevada. Trecusem prin munţi fără să-i văd, neliniştit de motor şi de prezenţa fetei indescifrabile.

Atelierul era pe partea cealaltă a şoselei; o baracă. Vicht ne aştepta în uşă. Dominique a coborât, l-a privit fix, parcă în transă, a tras aer în piept şi s-a repezit, fără să se uite. În aceeaşi clipă am avut presimţirea unei nenorociri, dar nu puteam nici măcar s-o strig. În a doua clipă am auzit maşina, venind cu viteză, făcând să şuiere cauciucurile. În a treia clipă s-a auzit urletul frânelor. Am crezut că nu mai există scăpare, fata era în traiectoria maşinii, şi tot n-o vedea; fugea spre moarte, inconştientă, sau bolnavă, poate vrând să se sinucidă. În clipa următoare, zgomotul frânelor a modulat, amestecându-se cu un nou impuls sonor al cauciucurilor, maşina a virat brusc, printr-o

manevră imposibilă, s-a ridicat pe două roţi, a alunecat până în şanţ, fără să se răstoarne, dar parcă torsionându-se, gata să se rupă. Şi înainte de a-şi pierde viteza, a revenit pe şosea, în continuarea vechii ei mişcări, ca şi cum nu se întâmplase nimic. Un bărbat, de la volan, pe care abia îl zărisem, a scos mâna pe geam şi a făcut semne amicale, de unde ar fi fost îndreptăţit să oprească, să vină la fata nesocotită şi s-o zgâlţâie.

Ea nu-şi dădea seama nici acum pe lângă ce trecuse. Îl cuprinsese în braţe pe Vicht, îl strângea tare, părea contopită. N-a spus nimeni un cuvânt. Mecanicul a traversat şoseaua, la mine, a ridicat capota motorului, l-a ascultat, apoi s-a pronunţat fără să ezite:

— Pompa de apă.

Mi-am dat seama dintr-o dată că e omul meu, pot să mă încred în el şi l-am rugat să mi-o schimbe.

Reparaţia s-a făcut în mai puţin de două ore, dar am fost nevoit să răscolesc tot bagajul, ca să caut piesa de schimb şi felurite garnituri. Spre admiraţia mecanicului, le aveam pe toate. De unde să ştie el câte îmi lipseau! La urmă m-a sfătuit să schimb şi cureaua de ventilator, crestată destul de adânc. Nimic mai simplu – aveam trei curele noi. Dar vânzătorul se înşelase asupra unei cifre din catalog şi toate erau prea lungi. Nu m-am necăjit mult; mai puteam merge cu vechea curea câteva mii de kilometri, ca între timp să găsesc alta.

Cât a durat reparaţia am privit munţii, întrebător, şi ei mi-au dat multe răspunsuri; de aceea îmi apar şi azi în ochi şi nici n-am să-i uit. Dar despre munţii Spaniei voi scrie altă dată. Acum am în faţă scrisoarea.

S-au plimbat pe şosea, aşteptând ca maşina mea să fie gata. Dominique se ţinea de gâtul lui Vicht, neslăbindu-l. Îi stătea bine, fiindcă avea în mers ceva aerian, fără greutate, ca de planor sau de rândunică. M-am bucurat, imaginea lor se transforma în sunete, nu-i priveam tot timpul, mă atrăgeau munţii, dar îi simţeam în lungul şoselei, ducându-se, întorcându-se, şi auzeam muzică, o melodie simplă, care îmi amintea clopotele unui orologiu de la Madrid. Era în turnul unei clădiri, aproape de hotelul „Asturias“, locul unde o văzusem prima oară pe Dominique, ceea ce acum apărea ca o coincidenţă stranie şi aproape îmi făcea frică. Bătea sferturile de oră şi orele, cu o sonoritate atât de pregnantă şi de tulburătoare, că mă întrebam dacă în zona lor mai există un om capabil să lucreze ceva, să nu le asculte, să nu le audă sau să le uite. Cât eram la hotel, aşteptam cu ochii pe ceasul de pe noptieră, să ştiu dinainte când

au să sune. Şi totdeauna, prima bătaie se ducea până în inimă, dându-mi o durere rece şi o bucurie fierbinte. Se opreau de la opt seara până la opt dimineaţa. Atunci totul pe lume intra în repaos.

M-am oprit cu gândul la Monica, socotind-o un om de nădejde, şi i-am scris să roage pe cineva, vreun prieten priceput la muzică, să le pună pe note. Aş fi vrut să le reproduc într-un fel, poate la clavecin, şi să le înregistrez, oricât de sărăcit ar fi fost timbrul. Nu m-a luat în serios; va trebui să renunţ. Le am în minte, dar nu pot să le reproduc; memoria mea auditivă a fost totdeauna imprecisă; neuitate rămân sentimentele trezite de muzică.

— Acum încotro? m-a întrebat Vicht.

— Spre Almería.

Puneam accentul pe e; Dominique m-a corectat, mutându-l pe i. Îndată cuvântul a căpătat o dinamică imprevizibilă, ceva ca un impuls, o mişcare înainte, care a trezit în mine un aprig dor de ducă. Motorul mergea cuminte la ralenti, parcă mulţumit de ceea ce se făcuse; nu se mai auzea niciun zgomot neplăcut. Mi-am iubit tare de tot maşina atunci, fiindcă o simţeam robustă şi devotată. Cu toate îndoielile de la început, nu m-a trădat nici până astăzi, şi este martora unor împletiri grele de privelişti, sentimente şi întâmplări dramatice.

— De ce la Almería?

Dominique stătea cu capul pe umărul lui Vicht, absorbindu-l. Îl absorbea în plămâni şi în inimă, în străfunduri, pe el şi pe străbunii lui, toată ginta. Mai mult nu se poate nici în imaginaţie. Ceea ce vedeam anula pe moment şi peisajul şi distanţele, miile de kilometri parcurşi până ce-i întâlnisem. Mi s-a părut, atunci, momentul cel mai preţios din întregul meu drum.

Cinci zile mai târziu avea să plece, inflexibilă, tot atât de neînfrânată în cruzimea ei cum fusese în dragoste. Dar ce puteam eu să înţeleg atunci din ceea ce era sortit abia să se întrezărească, şi abia după moartea ei tragică?

— Are să se întoarcă! i-am prezis lui Vicht.

Acum, după trei luni, am scrisoarea lui în faţă. Se întorsese, într-adevăr, mergea halucinată spre el, dar n-a apucat să facă şi ultimii paşi. A murit într-un accident groaznic, la 14 ianuarie. E monstruos şi absurd: tot din dorinţa să ajungă o clipă mai de vreme la el, ca pe şoseaua de sub Sierra Nevada, repezindu-se să-l întâmpine, în gara Bellpuig, şi zdrobindu-se de locomotivă.

În sfârşit, m-am decis să reglez ralentiul, altfel aş fi înnebunit sau aş fi murit pe străzile Vienei. Greu a fost până am dat de un loc unde să opresc, o jumătate de loc, cât să vâr botul maşinii, ca să marchez o intenţie bună.

De mulţi ani las totul în grija mecanicilor; e bine ca fiecare om să rămână la meseria lui. La ultimele maşini pe care le-am avut, n-am demontat niciodată nimic, nici măcar o bujie, n-am strâns un şurub. În afară de grija uleiului, care astăzi se schimbă la cinci mii de kilometri şi chiar mai rar, în afară de electrolitul bateriei şi presiunea cauciucurilor, n-am avut niciodată de controlat nimic. Aşa că m-am simţit puţin intimidat în faţa carburatorului, monstruos pe lângă cele din vremea când le desfăceam în bucăţele. Totuşi, n-a fost greu să găsesc şurubul de ralenti şi, după ce l-am învârtit o jumătate de tură la dreapta, motorul şi-a regăsit echilibrul şi apoi l-a păstrat până în clipa întoarcerii, optsprezece mii de kilometri.

Două ceasuri mi-au trebuit în Viena să descopăr poşta centrală, care e foarte ascunsă, şi la care am ajuns cu piciorul, mergând kilometri, după ce am abandonat maşina în singurul parcaj (subteran) unde am găsit un loc liber, lângă Wotivkirche. Dar când mi-am terminat treaba, am mai zăbovit numai cât să cumpăr un kilogram de banane, enorme şi frumoase, ca de ceară, după care mi-am dat drumul pe autostradă.

De-aici până la Innsbruck locurile îmi erau cunoscute, urma doar să le regăsesc, aşa cum le ţineam minte. Neavând de făcut niciun efort de recepţie, m-am dedat plăcerii de-a apăsa pe acceleraţie şi am savurat autostrada.

Cel puţin această linie, de la Viena la Salzburg, nu e plicticoasă, cum sunt de obicei autostrăzile, prin monotonia lor apăsătoare. Trasată ca de mâna Ciclopului, ea se întinde invincibilă peste peisaj şi nu-l străbate, ci îl cucereşte. Sentimentul trezit astfel e al victoriei, unit cu o satisfacţie anatomică. Toate sunt bune şi îţi fac plăcere în această izbândă continuă: liniile despărţitoare, albe, precise, ghidându-te, dându-ţi siguranţa că mergi unde trebuie, cum te-ar ţine cineva de mână. Aceste linii albe, continui sau întrerupte, cu mişcarea lor vertiginoasă, îţi deschid drumul până la depărtări infinite, îţi confirmă viteza şi puterea de penetraţie. Sunt apoi parapetele, de metal alb, profilate ca nişte jgheaburi, pe care parcă alunecă destinul, adus în stare fluidă. Apoi indicatoarele de direcţie, factorul epic al şoselei, fiindcă prin ele călătoria devine naraţiune. Şi, în sfârşit, factorul dinamic, automobilele, de la turismul minim până la transportoarele de zeci de tone, toate în

culori fanteziste, cum au apărut în ultima vreme, în tonuri surprinzătoare, nenumărate, toate înrudite între ele prin mişcarea lor, care nu se termină niciodată.

În legănarea prelungă, datorită asfaltului, simţurile încep la un moment dat să perceapă a treia dimensiune a spaţiului, ca la o decolare, şi după ce zeci de kilometri ai avut senzaţia navigaţiei, o ai pe a zborului. Şi se mai poate întâmpla, datorită vitezei continui, să ajungi la a patra dimensiune, cu impresia puţin ameţitoare, ca de beţie, că timpul se naşte din frecarea cauciucului cu asfaltul.

Ştiam că zeci de zile de aici înainte, aceste două elemente, cauciucul şi asfaltul, aveau să mă ţină captiv şi să mă obsedeze.

Întrucât ţintesc să ajung mult mai departe decât altă dată, mi-am schimbat metoda şi stilul de explorare. Înainte căutam oraşele mari, străduindu-mă să ajung acolo înainte de prânz, sau cât de devreme, şi mă opream până a doua zi dimineaţa. Acum, după ce am înregistrat esenţialul, uneori ales dinainte, alteori descoperit prin inspiraţie, pornesc mai departe, până în faţa serii. Etalonul meu de drum nu mai sunt kilometrii, ci timpul cât este lumină. Dar am început să împart ziua în două, cu un scurt repaos la jumătate, şi aşa parcă ea se lungeşte, până ce ajunge să se dubleze.

Am oprit la un parcaj, am lăsat scaunul pe spate, cu gândul să mă destind o jumătate de oră; am adormit, ca niciodată, şi cum nu mă crezusem în stare, dat fiind că ies foarte greu, mai ales la drum, din starea de veghe. Somnul, atât de scurt, mi-a prins bine şi mi-am propus să nu mi-l mai refuz în viitor, deşi în locul acela de repaos, unde simţurile înregistrau amândouă sensurile mişcării pe autostradă, rezonanţa cauciucurilor pe asfalt, care este o brutalitate enormă, ajungea să mă asurzească. Am dormit, dar le-am auzit tot timpul, prevestind o teroare continuă. Şi totuşi, călătoria rămâne o desfătare, ea te duce din satisfacţie în satisfacţie, adesea din bucurie în bucurie, şi nu mai ştii cum te istoveşte. Mi-am dat seama abia la întoarcere, când două luni încheiate am simţit că mă clatin, incapabil să pun un rând pe hârtie, deşi numai aşa, prin povestire şi prin confesiune, puteam să ajung la eliberare.

Altă dată, mergând spre Salzburg, am ieşit de pe autostradă şi am făcut un ocol mare, ca să văd lacurile. Cum aş putea să regret vreodată? Acum am ezitat, dacă să reiau itinerarul; până la urmă am optat pentru autostradă, care mă prinsese în tentacule. Şi am avut surpriza să văd Mondsee de la înălţime, expus panoramic şi foarte altfel decât de la nivelul apei.

M-am oprit seara la Salzburg, fiindcă îmi lăsase amintiri bune. Am întâlnit oameni în smoking sau în haine negre, printre ei un tânăr cu un vraf de partituri la subţioară. Era febril şi în ochii care nu vedeau decât drumul în faţă avea o iluminare. Toţi se duceau la sala de concerte; am nimerit în plin festival Mozart. Nu puteam să merg, nu aveam nici bilet, nici îmbrăcăminte potrivită şi, mai ales, nici starea de spirit; nu eram pregătit pentru muzică. Nu trebuia să regret nimic, totuşi m-am ales cu o stare de melancolie, care m-a stăpânit toată seara. Tot timpul cât am mers pe străzile oraşului, m-au urmărit, amestecându-se, cele două concerte în minor, de Mozart, în do şi în re, aşa cum le cânta Clara Haschil, cu o tristeţe senină şi gânditoare, luată din resemnări ancestrale.

Am văzut multe flori la ferestre, prefăcând unele faţade în grădini aeriene. Undeva, o clădire veche, cu cinci etaje, toată colorată de petunii, avea într-un singur loc o pată cenuşie, întristătoare: două ferestre moarte, fără nicio floare. Le-am privit mult, m-am întors să le mai văd o dată, întrebându-mă cine o fi locuind dincolo de ele.

La casa lui Mozart afacerea a prosperat, cuprinzând şi cele două etaje de jos, iar preţul de intrare a crescut la cincisprezece şilingi. Ce ţi se dă în schimb? Un montaj de fotografii, sărac şi fără inspiraţie!

Am mâncat la restaurantul micului hotel unde găsisem o cameră frumoasă, dar tocmai la marginea oraşului, ceea ce nu însemna un necaz pentru mine. Se înţelege că afluenţa de oaspeţi, la Salzburg, se datora festivalului. Nu mă dau în vânt după mâncare, totuşi mi-a plăcut masa şi am prelungit-o, încercând să mă bucur şi de această plăcere; merită câteodată. Doamna care mă servea îşi cunoştea meseria, o făcea conştiincios şi cu gravitate, cum ar fi oficiat o slujbă în biserică, dar fără să fie sacerdotală.

Seara s-a sfârşit bine, deşi m-a indispus, după ce mă intrigase, o familie de la masa vecină. Era o pereche de francezi de vârstă mijlocie, cu fiul, flăcău de vârsta milităriei. Au mâncat mult şi de toate, scormonind lista, traducând cu dicţionarul, comentând bucatele, cu gura atât de plină că le plesneau obrajii. Terminasem, nu puteam să iau masa de la cap numai ca să fiu în notă cu vecinii, dar i-am asistat până la urmă, intrigat şi cu speranţa că au să crape...

În schimb, a doua zi, împotriva obiceiului, mi-am mâncat în întregime gustarea de dimineaţă suculentă şi frumos pregătită: cafea, unt, lapte, şuncă, gem şi două chifle formidabile. Cine face

chiflele şi cine le aduce din zorii zilei? Oameni posomorâţi, probabil!

La Innsbruck, unde am ajuns înainte de prânz sub un cer fără pete, cum fusese tot drumul, am văzut străzile vechi, după care venisem. Dar hotelul „Trandafirul de aur“, o frumoasă şi neuitată amintire, cu faţadele roşii, era puţin şters, desigur datorită luminii prea puternice.

La prima trecere pe aici, am cumpărat o savonieră, fiindcă pe a mea o uitasem la Viena. Acum n-aveam nevoie, dar mi-a plăcut să repet gestul, şi am mai cumpărat una; e drept că nu de la aceeaşi prăvălie.

Turiştii străini năpădeau străzile în asemenea grad, că greu puteai depista un localnic, să-i ceri o informaţie. Erau acolo mai toate neamurile, în afară de italieni, din care rar întâlneam câte unul. Unde puteau fi ceilalţi?... Desigur în România!

Spre seară, am trecut în Liechtenstein şi am rămas noaptea, într-o localitate mică, poate Belziers, nu-i nevoie să-mi aduc aminte mai bine. Oprindu-mă în Liechtenstein, unde nu aveam nimic de văzut, nici de întâlnit, vroiam doar să-mi marchez trecerea pe acolo, înaintea Elveţiei. Altfel, nu-i de făcut nicio deosebire între cele două ţări vecine, şi dacă dimineaţa, plecând, n-aş fi ieşit pe sub o poartă impozantă, nici nu mi-aş fi dat seama unde se termină principatul. Am văzut şi grupuri de soldaţi prin preajmă, ba parcă am zărit şi nişte fortificaţii.

7

Am consacrat Elveţiei numai cinci zile, fiindcă nu era ţelul meu astă dată. Am mers mult şi fără odihnă, făcând lungi zig-zaguri şi prelungite ocoluri; azi mi se par inutile, nu mi-au lăsat nicio amintire puternică. Dacă mă întreb ce-are să-mi rămână neuitat din tot ce-am întâlnit acolo, cred că ar putea fi o fată micuţă, care stătea pe malul lacului la Lucerna, aşezată pe o piatră, şi îşi răcorea în apă picioarele chinuite de drum; se cunoştea că umblase mult, zeci de zile, era o călătoare venită din altă parte a lumii, cu un eşafodaj în spate, cum am văzut la mulţi tineri, cuprinzând cortul, sacul de dormit şi puţina lor gospodărie. Era ora prânzului, mult soare şi multă forfotă în jur; locul gemea de oameni, gură-cască şi vântură lume. Iar fata, micuţă, blondă, cu povara de drum pusă alături, cu picioarele desfigurate, nu vedea şi nu auzea pe nimeni, adâncită într-o carte. *Peer Gynt*! – am privit peste umărul ei. N-am să uit, e ceva care se ţine minte! De ce *Peer Gynt*? Dar e atât de legitim!

Neşansa cea mai mare în Elveţia, mi s-a spus, ar fi fost să plouă. Am avut tot timpul soare, poate chiar prea mult şi prea puternic, făcând ca unele privelişti să pară sticloase. Trebuie să vezi munţii, altfel înseamnă să faci drumul degeaba. Nu-mi plac munţii, şi fiind mulţi, era fatal ca Elveţia să nu-mi devină o pasiune. Mi-am făcut datoria faţă de ei, cu stoicism şi loialitate. Am început cu un ocol imens, spre sud-est, ca să trec prin pasul Flüela. O prietenă îmi spusese că ajunsă acolo a plâns de emoţie. Drumul e frumos, ca atâtea altele; nimic nu-mi rămâne în minte, decât asfaltul. Sau poate aş fi păstrat unele imagini, dacă peste toate, la urmă, nu s-ar fi suprapus peisajul Spaniei. Pe acesta nu poţi să-l uiţi, te urmăreşte şi te domină, pare tot timpul alături, dincolo de fereastră, proiectat pe blocul din faţă, pe care îl anulează.

Mi-am dat seama că am ajuns la Flüela atunci când şoseaua a încetat să mai urce. Alarmat de atâta insensibilitate, am coborât şi am sondat peisajul cu toată forţa simţurilor şi sentimentelor mele. În afară de cer, albastru, puţin decolorat de soare, toate apăreau cenuşii, în toate direcţiile. Priveliştea era alcătuită din piatră golaşă şi tocită, cu desăvârşire paşnică, şi nici dincolo, pe celălalt versant, şi nici jos, în vale, nu se vedea ceva la care privirea să se oprească. Mi-am adus aminte de pasul Giovo, din Alpii Tirolului, de unde se deschide spre sud un abis plin de lumină, de căldură şi de culoare, dominant fiind albastrul, oglindirea Mediteranei. Aşa începe Italia. Mi s-a făcut deodată dor de locurile acelea; câteva clipe am stat în cumpănă pe cumpăna apelor, dacă să nu schimb drumul şi să fug la pasul Giovo, măcar pentru o oră. Elveţia s-a aflat astfel în inferioritate, din prima zi, şi aşa a rămas până la urmă.

De-aici încolo am fost urmărit de o nedumerire care a crescut tot timpul, asociindu-se cu mâhnirea şi cu dezamăgirile şi făcându-mă să gonesc din răsputeri spre alte zări, cu nădejdea că voi găsi pe cea minunată. Aşa s-a făcut că în acea primă zi am înghiţit, zgâriindu-mi gâtlejul, cele trei pasuri vestite, Julier, după Flüela, şi la urmă Furka, unde şoseaua urcă până la aproape două mii cinci sute de metri. Tot piatră, tot cenuşie, tot golaşă. Peisajul era trist fără scăpare. Mi-au lăsat puţin farmec în amintire clopoţeii viţeilor, care păşteau pe undeva, fără să-i văd, pe unde or fi găsit un pic de iarbă. Sunetele, curate şi juvenile, au fost singura consolare.

M-am oprit peste noapte într-un sat, la patruzeci de kilometri de Brig. Ca să se înţeleagă ce ocol mare am dat ţării, trebuie să spun că am trecut, în acea primă zi, şi prin Davos şi prin St.

Moritz, de unde am revenit spre nord, până la Reichenau, iar de aici m-am îndreptat spre apus, pe o şosea îngustă şi îndrăzneaţă, o sfidare aruncată naturii primejdioase. Abia după ce o străbaţi te cuprinde frica de prăpăstiile fără parapet, care încep de sub roţi şi se sfârşesc pe lumea cealaltă.

Mi-am dat toată osteneala cu Elveţia, cred că se vede.

La St. Moritz m-am oprit, în silă, o jumătate de oră. Sunt sigur că nu-mi trebuia mai mult. În tinereţe, acest loc, citat în cronicile mondene ale lumii, mi-a stârnit un interes abstract şi-o invidie timidă: socoteam că n-am să ajung niciodată acolo. În afară de un peisaj mai colorat şi de o lumină mai albastră, totul acum era făcut pentru a mă respinge. De mult s-a stins invidia din tinereţe; am avut alte satisfacţii, am alte aspiraţii decât să-mi fac vacanţa într-o staţiune vestită, frecventată de bogătaşii lumii. Aici vin ei, într-adevăr. Toate sunt făcute pentru ei, toate sunt din tot ce poate fi mai bun şi mai scump. Încep de la margine, fructele, bunăoară, alese una câte una, exemplarele cele mai frumoase, din soiurile cele mai bune. Apoi prăjiturile din vitrinele de cristal ale cofetarilor, torturile imense şi tartele minuscule, cu marginile ajurate migălos, ca o dantelă, teribil de izbitoare, grase, unsuroase, lucioase. Dar chiar şi florile sunt grase şi lucioase, atât de opulente că îşi pierd gingăşia, îşi pierd şi simbolurile, devin o ameninţare.

Nu era nevoie să văd prea mulţi oameni. În uşa unui hotel de lux, un portar, personaj important într-o asemenea întreprindere şi cunoscându-şi importanţa, stătea ca la pândă, să nu permită intrarea inoportunilor. Alături stătea un buldog, la fel de războinic, gata să-l secundeze, să latre la lumea săracă. Semănau atât de bine, încât portarul părea un buldog ridicat în două picioare, iar buldogul un portar aşezat în patru labe.

Am văzut şi-o drăcie, o fată care mergea înaintea mea şi-avea o inimă roşie, cusută, cum se poartă astăzi, dar nu peste inima adevărată, ci pe fesa dreaptă, strânsă într-un pantalon albastru. Inima se balansa odată cu pasul; pulsul poate era altul.

Mai târziu am aflat că nu făcusem o descoperire, că inimi astfel plasate se mai întâlnesc în lume. Şi de ce nu, la urma urmelor?... Mirarea mea ar putea să plece de la o prejudecată. Mi-a fost necaz însă că spiritul meu de observaţie m-a trădat într-o măsură inadmisibilă.

Cu toată pedanteria Elveţiei în ceea ce priveşte ordinea şi curăţenia, cu rezidurile vacilor nu poate lupta nimeni; vacile sunt o bogăţie naţională, marcată de baliga întinsă pe asfalt, de la o păşune la alta.

M-a câştigat, în prima zi de drum, organizarea circulaţiei, care dovedeşte tot timpul inteligenţă, bune intenţii şi bunăvoinţă. Semnalizarea mi s-a părut fără lacună. Restricţiile sunt marcate şi pe stânga şoselei, faţă în faţă cu cele de pe dreapta, ca să nu treacă nebăgate în seamă dacă tocmai în locul acela eşti angajat într-o depăşire, cum se întâmplă adesea, de rămâi cu gura căscată mai târziu, când apare semnul de anulare, admiţând că până atunci nu te opreşte un agent de circulaţie. Pot demonstra, dar nu acum, în mijlocul povestirii, că înlesnirea aceasta nu costă nimic, decât un uşor efort de imaginaţie.

Nicio limitare de viteză nu este ilogică şi abuzivă; când apare discul, cu cifra lui poruncitoare, îţi dai seama de ce este pus acolo şi te supui fără să strângi din măsele, cum am făcut în Iugoslavia, o zi întreagă, silit să merg cu şaizeci de kilometri pe oră, aproape tot drumul de la Liubliana la Belgrad, pe o şosea care altminteri se numeşte autostradă, şi este atestată astfel de toate hărţile internaţionale.

Nimic nu te contrariază pe şoseaua elveţiană. Limitarea de viteză se ridică fără întârzieri negândite sau rău voitoare, exact în locul unde a dispărut şi cauza. La fel interzicerile de depăşire şi orice interzicere ocazională. Deşi nimeni n-o să mă creadă, în cinci zile n-am întâlnit niciun agent de circulaţie. Dar şi dincolo de frontiera Elveţiei, pe parcursul a optsprezece mii de kilometri şi-n aproape trei luni de zile, nimeni şi nicăieri nu m-a întrebat cum mă cheamă şi nu mi-a cerut actele, de vreme ce-am respectat legea, atât de uşor să fie respectată!

Am uitat numele satului unde m-am oprit a doua seară; nu-l caut, fiindcă omisiunea îmi face bine, e un fel de a mă sustrage peisajului, arhitecturii, oamenilor şi neoamenilor, făcându-le anonime; nimic de-aici nu-i cu totul altfel în altă parte. Un mic hotel curat, o cameră inutil de mare, la o mansardă poetică. Apoi biserica şi o clopotniţă, cu un ceas care bate orele şi sferturile de oră, de se aude până departe; la fel ca în toate locurile unde te opreşti pentru o oră, sau pentru o noapte. Am adormit târziu, aşteptându-le, dar nu cum aveam să le aştept la Madrid pe cele de lângă hotelul „Asturias“.

Seara m-am plimbat pe coclauri, pe pământ şi pe iarbă, pe poteci şerpuite, printr-un cimitir, unde am cules o margaretă; n-am încercat să aflu un da sau nu, rupându-i petalele, ci m-am gândit la morţii mei, ce-ar fi făcut într-o asemenea seară, dacă ar fi fost vii.

După un ceas mă simţeam atât de odihnit, că aş fi plecat numaidecât la drum, deşi venea noaptea. Am înţeles că n-am

răbdare să stau locului, că tot ce pot face este să-mi risipesc gândurile pe asfalt, kilometru cu kilometru. Mi-am adus aminte de rândurile pe care le pune Blasco Ibañez în fruntea cărţii lui de călătorie, şi care sună cam aşa, cred: „Când omul încalecă şi pleacă la drum ca să-şi uite durerea, aceasta se urcă în spinarea calului, la spatele lui“...

Pe şoseaua dificilă parcursă astăzi, maşinile ar trebui să fie verificate sever înainte de a li se permite accesul, iar conducătorii ar trebui să fie supuşi unor teste draconice. Nimic nu-i de glumă. Totuşi, n-am întâlnit decât o singură maşină tamponată, şi nu grav, spre cea mai legitimă mirare. Probabil toţi automobiliştii îşi dau seama ce li se cere, şi se testează ei înşişi înainte de a se încumeta să plece la drum. Dar s-ar putea ca unul să înnebunească, aşa, fără cauză, sau datorită abiselor, şi atunci ar fi un dezastru cu ceilalţi.

Astăzi, trecând printr-un oraş mare, nu m-am oprit şi nici nu-l citez, fiindcă m-a dezgustat lăcomia municipalităţii. Nu poţi să parchezi, fie numai zece minute, decât în locuri unde trebuie să pui imediat taxa în aparate. Fără să fii sărac, fără să fii zgârcit, te enervează. Nestingherit nu poţi să opreşti decât între localităţi. Chiar şi la ţară, locurile de parcaj sunt rezervate „numai pentru clienţi“. Fiecare cârciumă, fiecare hotel sau casă care închiriază camere pune stăpânire pe spaţiile goale din apropiere.

Criza de benzină, survenită după ce mă întorsesem, aproape că mi-a dat satisfacţie, gândindu-mă că parcajele vor rămâne de multe ori goale şi aparatele de taxat vor face rugină.

Iarăşi am înghiţit kilometrii, şi ziua următoare, neavând alt ţel decât să ajung repede. Unde?

Cu toate acestea, m-am oprit o oră la Montreux, mai puţin ostentativ decât St. Moritz. O oră e prea de ajuns, când nu ai intenţia să rămâi toată viaţa. Am privit statuia unei regine a Angliei, ridicată de primărie drept recunoştinţă pentru preferinţa pe care suverana a arătat-o oraşului. Deşi n-o să-mi pună nimeni statuia acolo, sunt dator să spun că la Montreux am întâlnit multe femei frumoase, sau care îţi iau ochii. E plin oraşul! Poate e plină lumea! Miros frumos de la distanţă, discret şi proaspăt, parfum de dimineaţă. (Era ceasul abia zece când am ajuns acolo.) Se mişcă frumos. Sunt elegante. Le plac privirile care le admiră, răspund cu o uşoară îmbujorare şi cu un uşor zâmbet de satisfacţie.

Plecând, la o trecere de pietoni m-a făcut să întorc ochii, ceea ce-i o imprudenţă, o apariţie feminină care nu putea să rămână nebăgată în seamă, o perfecţiune a caselor de modă şi-a naturii,

o fată într-un fel de uniformă, ca de stewardesă, stând pe ea ca pe cel mai izbutit dintre manechine. Dreaptă ca o statuie, blond părul, bleu-ciel uniforma. Era un agent de circulaţie, o reclamă, sau pur şi simplu o fată frumoasă? Deşi abia am zărit-o, cu coada ochiului, m-am gândit că pentru automobilişti prezenţa ei acolo era primejdioasă. Dar poate şi pentru restul oamenilor!

De la Montreux, toate se schimbă în atmosferă, datorită lacului. Oriunde apare apa, nu doar în muntoasa Elveţie, priveliştea capătă întindere, culoare, adâncime, şi emană făgăduieli bune. Necazul e că unde-i mai frumos, vine mai multă lume. De aceea, prin Lausanne am trecut fuga, ducându-mă mai departe, până am dat de Geneva. Acolo m-am oprit, cu toată îmbulzeala; ar fi fost prea de tot dacă nu stăteam măcar câteva ore. Am telefonat mai întâi unei prietene, pe care o vestisem din vreme că într-o zi aveam să ajung şi acolo. Nu ne văzusem de vreo trei ani, şi peste fiecare din noi trecuseră furtuni destul de grele, ca să avem ce ne spune. O doamnă mi-a răspuns în locul ei, vestindu-mă că prietena mea este la Paris, că telefonase doar de un minut să afle dacă nu cumva am sosit şi că aşteaptă s-o chem la numărul cutare... Am notat, dar n-am chemat-o şi nici n-am căutat-o când am ajuns în Franţa. Disponibilitatea pentru o revedere se terminase la Geneva, îndată ce închisesem telefonul.

În câteva ceasuri bine folosite, am umblat pe străzile oraşului vechi, nebănuit şi totuşi autentic. Mi se părea că în Elveţia nimic nu putea să fie vechi. Cunosc atâta istorie, ce naiba! – ca să ştiu mai multe decât despre Wilhelm Tell, şi totuşi nu-mi pot forma imaginea unui trecut helvetic. Pentru mine Elveţia începe totdeauna astăzi.

M-am plimbat apoi pe cheiurile lacului, până departe; nu ai nimic de văzut, decât mulţimi de oameni, amestecate; unii vin, alţii se duc, spre toate zările Europei, şi spre alte continente; Geneva este un nod de comunicaţie, o întretăiere a tuturor direcţiilor mondiale. La acest gând, născut cu întârziere, m-am hotărât să plec cât mai în grabă. Şi totuşi, sunt oameni care *ramân* acolo!

M-a uimit, de aceea l-am examinat multă vreme, uriaşul jet de apă din mijlocul lacului. S-ar putea să treacă peste o sută de metri înălţime şi atunci presiunea apei trebuie să fie colosală, zece atmosfere n-ar putea ajunge nici pe departe, cum s-ar presupune teoretic. Cred că s-a urmărit o demonstraţie, sau chiar o ostentaţie, şi s-a ajuns la frumuseţe. Voi uita multe din ce-am văzut în lume, cu atâta grabă; jocul de apă de la Geneva face parte din cele care vor rămâne; în afară de frumuseţe, mai

este în el şi-o aspiraţie şi chiar o biruinţă. Dacă o dată şi-ar da duhul, Geneva şi oamenii de acolo, văzându-l cum se stinge, ar suferi o înfrângere.

Deşi mi-am studiat îndelung itinerarul, n-am găsit altă soluţie spre a ajunge la celelalte ţeluri elveţiene, decât întorcându-mă prin Lausanne. Drumul de data asta l-am făcut pe malul lacului, fiindcă la venire nimerisem fără voie pe autostradă, şi aşa am fost mulţumit că totuşi intervenea o schimbare, ba încă una frumoasă. Oricând, drumul pe malul apei va fi o bucurie.

Era ceva denaturat, totuşi, ceva care îmi producea o nemulţumire ascunsă; curând mi-am dat seama că mă indispuneau vapoarele, yachturile şi restul ambarcaţiunilor. Barem la Geneva făceau impresia unui bâlci pe apă; nimic din dezlănţuirea maiestuoasă, sub vântul de larg, al unor vase asemănătoare, din porturile Franţei, Saint-Malo, bunăoară, şi mai ales La Rochelle, unde am văzut doi tineri înfruntând valurile turbate pe un velier de câţiva metri, o minunată izbândă a omului asupra nonraţiunii.

Lacul Leman e atât de întins, că poate fi confundat cu o mare. Însă mi-am dat seama că este o mare suspectă, fără caractere depline, şi aşa am descoperit cauza nemulţumirii. Marea duce la furtună şi la naufragii, ca viaţa adevărată.

Pe seară m-am oprit într-un sat, dincolo de Lausanne, pe drumul spre Berna, în zona atât de restrânsă unde se vorbeşte franceza. Dincolo de acest sud-vest, cu Geneva ca punct central, omul obişnuit nici măcar nu încearcă s-o îngâime.

Dar aici, în satul unde am rămas a treia noapte, se vorbea fără codeală franceza, vorbea toată lumea, toţi ţăranii, şi copiii lor, poate şi animalele, şi cred că nimeni nu înţelegea o iotă în germană.

Hotel: „La leul de aur“; începe să aibă culoare. E o clădire veche, ceea ce de multe ori mi-a făcut plăcere, găsind-o modernizată pe dinăuntru; „Leul de aur“ însă nu are baie, nici măcar un duş comun. Acesta e primul contact cu zona franceză şi, din păcate, am să întâlnesc adesea, în continuare, ilustrarea stăruinţei cu care se răspândeşte în lume deodorantul „Rexona“ cu reclamele lui scârboase – un bărbat strâmbând din nas când partenera sau secretara ridică braţul. În zona franceză, la hotelurile modeste, în locul băii apare mai ales bideul. Dar ce modest era hotelul de ieri, şi ce baie monumentală putea să aibă! Ca într-un Palace, pe cuvânt de onoare! Şi dacă e să spun totul, nu-i lipsea nici bideul. Într-o biată clădire de ţară! Mai monumental decât toată odaia de baie! Şi alambicat, încărcat de

robinete, de marafeturi, poate şi cu raze ultrascurte şi ultraviolete.

Nimic rural în satul cu „Leul de aur“. Nici tihnă. Mişcarea automobilelor este smintită şi continuă. M-am depărtat de artera principală şi am ajuns într-un cartier de vile; cred că pentru orăşenii de la Lausanne. Dar nici casele ţăranilor nu-s mai puţin urbane. N-am ajuns să pun piciorul pe pământ, de astă dată, să-mi descarc curenţii galvanici; până şi ultima potecă e asfaltată. La un hangar, cu nu ştiu ce destinaţie, un câine s-a pus să mă latre, fără alt motiv decât acela că i-am zâmbit şi i-am făcut semne amicale. Totdeauna m-am împăcat cu câinii, de multe ori m-am aşezat în iarbă şi-am mângâiat blana prăfuită a vreunuia care mi-a arătat simpatie, şi multe ne-am spus unul altuia. Ce bun e un câine când n-ai un om alături, şi nici nu se poate să vină!

Dacă am văzut aşa, la întoarcere nici măcar n-am mai întors capul, ci am trecut cu totul nepăsător prin faţa hangarului. Am zărit însă, cu coada ochiului, cum câinele mă urmărea nedumerit, fără să mai latre, poate chiar ofensat de atâta nepăsare. Se întâmplă uneori la fel şi cu oamenii care n-au înţeles gesturile mele de simpatie.

Fata care serveşte în restaurantul hotelului, rudă cu patronul după semne, poate chiar fiică sau noră, e o apariţie plăcută la sfârşitul unei zile de călătorie, frumuşică şi bine construită, cu picioare de campioană olimpică, însă cu sânii atât de dezvoltaţi, că ar putea să culce la pământ pe oricine le-ar sta în cale. Dacă e vorba doar să priveşti, supărarea devine mai mică.

Ţărani la mese, cinstindu-se cu maniere orăşeneşti; în cartea de telefon sunt trecuţi la „agriculteurs“. Titlul e puţin urbanizat, dar cum altfel? Profesiunea de ţăran nu există!

Pentru a încheia seara, am studiat o pereche aflată drept în faţa mea, la masa vecină. Era o femeie destul de tânără, cam răvăşită, uitându-se drept în ochii partenerului cu o privire aprinsă; părea că se topeşte, clipă de clipă. El, de-o vârstă inadmisibilă, ras în cap, cu chipul cioplit gros, chinuit, ca un evadat din Insula Dracului. Aveau câte un pahar în faţă, dar nu se atingeau de băutură. El vorbea, vorbea întruna, mitraliind-o, făcând-o să se clatine, să-şi piardă structura. Ea se sprijinea cu mâna de genunchiul lui, cu degetele crispate înfipte în pantalonul de pânză albă, şi se tot apleca în faţă. Nu se auzea ce spune bărbatul; părea că se pregăteşte o atrocitate, că unul îl va înjunghia pe altul. Şi deodată, când în aplecarea ei femeia a fost destul de aproape, au scos limbile amândoi, imense, umflate, ca

spânzuraţii, şi au început să se tactileze. Era mai mult decât orice atrocitate previzibilă.

Am văzut aceeaşi scenă, într-un parc, la Londra, pe banca de lângă mine, între două persoane trecute de vârsta iubirii, diformi, graşi, murdari şi şleampăţi, poate un hamal şi o bucătăreasă. Deci stilul e răspândit până departe! Cred că a fost lansat de Mastroiani, într-un film inexplicabil, şi de pe ecran a ajuns repede la oameni de toate felurile.

Am văzut filmul, ca să-mi fac o datorie: „La grande bouffe“ – crăpelniţa, cum s-ar putea traduce mai bine?! E o noţiune pe care am s-o iau în suliţi când îi va veni vremea. Lansat ca o pornografie colosală, filmul este în realitate o negare a oricărei frumuseţi umane, o interzicere a tuturor aspiraţiilor, o prăbuşire dincolo de orice speranţă. Patru oameni se sinucid lent, îndopându-se cu mâncăruri, insistent, dement, oprindu-se doar ca să se împreuneze pe rând cu o parteneră de o candoare angelică şi teribil de grasă, până ce unul câte unul crapă, în faţa spectatorilor. Patru actori mari au făcut să se vorbească despre acest film ca despre o realizare artistică; cred că şi este, prin perfecţiunea ororii, dar nu duce deloc mai departe decât ar fi dus o demonstraţie obişnuită, făcută cu mijloace comune. Fiindcă nu arată altceva decât până la ce tristeţe poate ajunge viaţa.

Am văzut filmul la Paris după ce făcuse o carieră lungă, totuşi cinematograful, o sală mică din Cartierul Latin, era plin, cu lume amestecată, dar mai ales perechi de tineri, aşezaţi mână în mână, gata să asiste la experienţă şi s-o savureze. Ei bine, să nu creadă nimeni că dacă pe la jumătatea spectacolului mulţi se ridicau să plece, înseamnă că erau scoşi din fire şi se duceau fuga în altă parte. Plecau de plictiseală, dacă nu de oroare. Totuşi n-am regretat că am mers să văd filmul şi că am asistat până la urmă. Nu-l aprob, nu-l dezaprob; omenirea nu-i în faza copilăriei ca să-i interzici experienţele hazardate. Primejdii reale pentru ea rămân bomba atomică şi bolile incurabile, inclusiv cele ale sufletelor deznădăjduite.

Deşi fereastra camerei mele, fără baie, dădea spre câmp, zgomotul şoselei s-a auzit înfricoşător toată noaptea. Sunt locuri în lume unde nu există clipă de odihnă. Şi aceasta poate să fie o geneză a filmului cu crăpelniţa, şi-a altora la fel de bolnave.

A doua zi, până mai departe de Berna, am străbătut o zonă de câmpie. Te derutează, nu se potriveşte cu Elveţia, îţi tot vine să cauţi pe hartă, sau să întrebi trecătorii, dacă n-ai trecut în altă ţară.

La Berna n-am făcut altceva decât să mă uit prin vitrinele

librăriilor. Sunt cărţi din toată lumea, aceleaşi. Nu-i nevoie să mă mai uit şi altă dată. Am privit mult şi pe îndelete, nu mi-a scăpat nicio carte, dar nu m-am oprit la vreuna. Sau toate, sau nimic – nu mai e timp să fac lucrurile cu încetişorul.

Pe drum, după ce mi-a trecut fierbinţeala, am socotit că e vremea să mă gândesc la cele vreo cincizeci de cărţi, aşa cred, pe care să le păstrez până la urmă. Mai de mult vizam vreo două sute.

M-am oprit puţin într-o gară, m-am uitat la tabela cu mersul trenurilor. Scris 10,44 şi 10,45. Două trenuri, dintr-o direcţie şi din alta; am stat să le aştept. Aşa cum scria, aşa au venit, nicio secundă mai devreme sau mai târziu. Poate să te ia ameţeala de admiraţie.

Îmi dau o beţie albastră indicatoarele de pe şosea, cum pendulează între peisaj şi parbriz, vestind miraje geografice. Nu poţi să uiţi nimic, rapelul lor se repetă, din distanţă în distanţă şi la toate intersecţiile; încetul cu încetul le devii prizonier: Thun, Spiez, Interlaken... Pentru Interlaken am făcut un ocol lung, în loc să fi mers direct la Zürich. Ce vroiam să văd? Poate pe mine însumi, proiectat în trecutul când Interlaken, pe care l-am citat fără să-l fi văzut într-o carte din tinereţe, era o chemare. De mult nu mă mai chema nimic când am ajuns acolo.

Am văzut mulţime de vilegiaturişti umplând trotuarele, într-o lumină vie şi curată de amiază. Am mai văzut fete blonde, grase, voinice, rumene la faţă, mânând trăsurile pe stradă, cu muşterii care le semănau de ai fi crezut că fac parte din aceeaşi familie. Robusta lor sănătate, venind poate din robusteţea oraşului, am văzut-o transpusă în regnul vegetal, la florile de la ferestre şi de pe balcoane. În unele locuri eflorescenţa debordantă este susţinută în plase cu firul subţire, ca nişte năvoade, altfel s-ar revărsa peste stradă.

Pe neaşteptate m-am întâlnit cu Wilhelm Tell şi cu copilul lui. Erau într-o vitrină, aşa cum îi ştiam din închipuire, căci nu-mi amintesc să-i fi văzut vreodată în vreo gravură. Nu era greu să-i recunoşti, în mijlocul propriei lor patrii. Puţin idealizate, plăsmuirile de ceară, dar foarte vii altminteri, te aştepţi să înainteze şi să-ţi vorbească. Nu ştiu de ce m-a cuprins mila şi duioşia pentru acest copil, cu faţa atât de gingaşă că părea de fată. Şi aducându-mi aminte istoria, m-am îngrozit că săgeata, pe care Wilhelm Tell, alături, o ţinea în mână, împreună cu arcul, ar fi putut să-i pătrundă în fruntea neapărată. Însă, în scena frumoasă din vitrină, Wilhelm Tell ţinea mâna cealaltă, protectoare, pe umărul copilului; pe chipul lui se citea un zâmbet

de victorie, şi-am crezut în el, şi mi-a făcut bine.

Nu plecam cu sufletul gol de la Interlaken, deşi nu găsisem ceea ce vroiam să caut. Aveam în schimb altceva, imaginea domnului Scheibler, venit prea târziu, din păcate, în penultima clasă de liceu, să ne înveţe limba germană. Până atunci, cinci ani, pierdusem vremea cu domnul Strasmuscki, un polonez bun la suflet, dar cu totul nepăsător de soarta noastră, gelos tare pe nevastă, chinuit de bănuieli care nu-i dădeau pace şi-l împiedicau, fireşte, să-şi facă lecţia. Câteodată ieşea pe uşă din senin şi dădea fuga până acasă. Alteori trimitea un şcolar să spioneze, cel mai pirpiriu din toată clasa, căci de cei mai chipeşi se temea, deşi nu eram decât nişte flăcăiandri.

Într-o zi, în locul lui a apărut un om masiv, blajin, cu ochii albaştri, cu o pleşuvie simpatică, de la care am luat îmbărbătare pentru mai târziu, să nu ne pierdem cu firea când o începe să ne cadă părul şi nouă. Nu ştiu de unde venea şi unde s-a dus pe urmă; azi e sigur şi de mult pe lumea cealaltă, şi-l socotesc unul din morţii mei, pentru care uneori aprind o lumânare în biserică. Domnul Scheibler şi-a dat seama că în doi ani n-o să mai putem învăţa ceea ce pierdusem în urmă, a luat lucrurile cum erau şi ne-a băgat în literatură, sărind peste gramatică şi belfereală. În ore de neuitată desfătare, el ne-a citit de la catedră tot ce se cuvenea din vasta bibliotecă germană, mimând şi modulându-şi glasul după caracterul eroului, că înţelegeam totul, deşi limba ne era în mare măsură necunoscută. Aşa, pornind de la *Niebelungenlied* am ajuns până la Schiller, a cărui *Fecioară din Orléans* ne-a jucat-o ca pe scenă, reprezentându-ne tot ce putea duce la emoţie, între râs şi lacrimi.

Ajungând cu gândurile aici, după ce plecasem din Interlaken, mi-am dat seama că pe Wilhelm Tell l-am recunoscut dintr-o dată fiindcă îl ştiam de la domnul Scheibler, după cum de la el ştiam poezia lui Heine, cea care, câteva zile mai târziu, avea să mă ducă la stânca Loreley, într-o noapte fantastică...

8

După noaptea aceea, când m-am trezit a doua zi dimineaţa, puţin ameţit de oboseală, afară era soare şi, în lumina lui, am crezut că visasem. De obicei nu visez şi nici nu ţin minte visele. Acum mă miram cum de întâmplarea stăruia în memorie cu toate amănuntele; aveam în auz râsul şi glasul fetei, persista până şi senzaţia că ţinusem între degete cercelul de aur.

M-am bărbierit cu grijă şi pe îndelete, preocupat de această

corvoadă a dimineţii, care nu-mi face nicio plăcere, cum arată reclamele lamelor de ras, dar la care nu renunţ niciodată, nici acum, în călătorie, deşi nu mă poate vedea nicio cunoştinţă. În timp ce mânuiam maşina de bărbierit, mă pomeneam oprindu-mă, cu mâna în aer, privindu-mi stăruitor fruntea îngândurată.

Mai târziu, în timp ce-mi beam cafeaua, cu harta panoramică în faţă, gândurile mi-au fost absorbite de etapa zilei, pe care vroiam s-o chibzuiesc cât mai bine, şi aşa, un timp, am uitat visul de peste noapte. Patronul nu mai era de faţă, îl înlocuia nevasta, pe care n-o văzusem aseară. M-am ridicat să plec şi i-am întins harta.

— Nu doriţi s-o luaţi? Costă cinci mărci.

— Dar am înţeles că nu mai aveţi alta! Soţul dumitale a refuzat să mi-o vândă, şi aseară m-am chinuit vreo două ceasuri ca s-o copiez, ceea ce n-am reuşit, e uşor să se vadă.

— Soţul meu dezleagă cuvinte încrucişate şi nu ştie altceva.

N-am mai lungit vorba, deşi m-am gândit să-i spun că pentru a dezlega cuvinte încrucişate trebuie să ştii tot de pe lume. Mi-am luat valiza şi am ieşit în soarele de afară, enervat puţin că aseară pierdusem vremea cu copiatul hărţii panoramice.

Şi atunci am descoperit prima ciudăţenie: maşina era parcată altfel decât o lăsasem la venire, ştiam limpede, fiindcă o pusesem aproape lipită de parapetul dinspre calea ferată, ca o măsură de apărare. Acum era tot lângă parapet, dar cu vreo doi metri mai în faţă; în spate se vedeau clar urmele cauciucurilor. Dacă aş mai fi avut o îndoială, contorul de pe tabloul de bord arăta aproape o sută de kilometri mai mult decât aseară. Şi lângă scaunul din dreapta era o floare albastră, puţin veştejită, floarea pe care fata şi-o pusese la ureche şi o scosese probabil sau o pierduse la coborâre.

Atunci m-am desmeticit brusc şi, reamintindu-mi totul, mi-am dat seama că nu fusese o închipuire, fata exista în realitate şi chiar mersese o bucată de drum cu mine.

— De unde-ai răsărit, ce cauţi aici? am întrebat-o, după ce luna nouă dispăruse.

— Ce te miri? Am făcut baie în Rin.

Nu era îndoială, se vedea că abia ieşise din apă, dar răspunsul nu mă dumirea pe deplin.

— Şi cum de-ai ajuns aici noaptea?

— N-am ajuns noaptea, ci aseară; mi-am făcut cortul sus. Am de gând să rămân două săptămâni. Ţin post şi mă rog. Iubitul meu a murit; cu automobilul, nu-i greu să înţelegi cum: s-a zdrobit. Adineauri i-am aruncat cenuşa în Rin. Sunt pe-aici flori,

dar nu se văd. Ai o lanternă?

Am adus lanterna din maşină, am luminat florile; a ales una, nu mai mare decât cercelul, şi-a pus-o în păr, deasupra urechii.

— Ce faci în viaţă? am întrebat-o.

— Fac vrăji. Ştiinţific; am studiat la universitate; toate ştiinţele oculte, toate metodele. Sunt foarte multe; vreau să fundez una nouă, dar acum, două săptămâni, am să mă rog creştineşte. Pe urmă am să-mi caut alt iubit şi-am să-l vrăjesc. Ai fost vreodată vrăjit? Nu, se vede că n-ai fost. Dacă vii până sus, îţi dau o cafea aromată.

— Nu beau cafea decât dimineaţa.

— Atunci o licoare, să te întinerească. Ai vrea să ai zece ani mai puţin? Sau câţi?

— Unu.

— De ce numai atât?

— Fiindcă niciodată n-am fost mai fericit ca anul trecut. Totdeauna, de când eram tânăr, n-am fost mai fericit într-un an ca în anul trecut.

— Ar trebui să faci vrăji. Ţi s-ar potrivi.

Am urcat până în vârful stâncii, pe o potecă grea, şerpuită. Fata mergea înainte, să-mi arate drumul, şi mă miram cum nu-şi răneşte picioarele în piatra aşchiată. Să fi fost oare, într-adevăr, pricepută la vrăji? Parcă plutea şi ajunsă sus respira liniştită, în vreme ce eu numai că nu-mi dădeam sufletul.

Cunoşteam cortul, mic, portocaliu, pe care tinerii în călătorie îl duc în spinare pe tot pământul. Aşa era, cu siguranţă, şi-al fetei de la Lucerna, cea cu picioarele rănite. Înăuntru ardea o candelă micuţă, luminând o biblie deschisă la jumătate. Altceva nu putea să se vadă, dar bănuiam tot ce se găsea acolo: o spirtieră, cafea, zahăr, biscuiţi, un sac de dormit, două perechi de pantofi, doua perechi de pantaloni, două bluze, puţină rufărie, săpun, pastă de dinţi, un atomizor cu parfum şi o cutie cu detergent. Inventarul libertăţii depline.

Urcasem doar ca să văd Rinul de sus şi mă bucuram, fiindcă n-avea să se mai ivească altă ocazie. Însă în lumina slabă a stelelor, fluviul, pustiu, nu se desluşea bine; îi ghiceam malurile, mai întunecate ca apa; din când în când, un val răsfrângea sclipirea unei stele şi atunci aveam dovada că Rinul era acolo, ascunzându-şi vechea lui comoară.

În timp ce stăteam cu spatele, fata şi-a lepădat halatul şi s-a îmbrăcat repede. Apoi am auzit şuierul scurt al atomizorului şi am simţit parfumul, deocamdată fără identitate.

— Cum te cheamă? am întrebat-o.

— Astă seară, Welgunde.

— Surorile tale sunt în fundul Rinului! Nu poţi face o vrajă, să le scoţi deasupra? Măcar pentru o clipă?

— Ar fi prea greu; sunt o începătoare. Am să încerc altă dată.

Venise lângă mine, fără să-i simt paşii; mi-am dat seama după intensitatea parfumului. Îl cunoşteam, era acelaşi pe care după mult timp aveam să-l reîntâlnesc odată cu Dominique, fata de la „Asturias“.

— Mai fă un pas înainte! m-a îndemnat fata. Se vede mai bine.

M-am supus, deşi abisurile îmi dau ameţeală. E ciudat, fiindcă în avion stăteam pe jumătate afară din carlingă, exersându-mă să ochesc ţinte terestre pentru un război pe care nu l-am făcut. Nu mă ţineam decât de mânerele mitralierei, şi poziţia aceea primejdioasă nu mi-a prilejuit nicio senzaţie neplăcută, dimpotrivă, mi-a dat un fel de euforie masculină, ca galopul calului peste obstacole.

— Apleacă-te în faţă! a continuat fata.

După câteva clipe am simţit din partea ei un fel de nemulţumire, parcă şi-a scuturat umerii. Pe urmă a spus, înciudată:

— Nu vrea să meargă! Nu ţi-a venit să te arunci?

— Nu, deloc.

— Te-aş fi ţinut, să nu-ţi fie teamă. Dar vorba e că degeaba. Ce să fac? Sunt o începătoare!

— Totuşi, ecoul l-ai stins!

— O, n-a fost nicio greutate; natura se supune uşor. Dificil e cu oamenii, mai ales cu unii, când te aştepţi mai puţin.

Am coborât împreună şi m-a rugat s-o iau în maşină, câţiva kilometri. Nu înţelegeam nimic, unde vroia să meargă la unu noaptea, în loc să se culce. Dorinţa ei mi se părea mai nefirească decât toată întâmplarea. Cum am pornit, mi-a cerut să merg mai repede; nu trebuia să-mi spună de două ori, accelerez cu nădejde, ori de câte ori se poate, şoseaua mă fascinează, nu mă sperie nici virajele.

Am întâlnit un singur camion, venind din faţă; acalmia, prelungită, începea să mă mire.

— Mai repede! mă îndemna fata.

O simţeam că mă urmăreşte, dar la viteza aceea nu puteam întoarce ochii, să-i văd faţa. Şi tot nu ştiam unde vroia să meargă. La mai puţin de un kilometru se vedeau luminile din St. Goarshausen; în curând trebuia să reduc viteza, ca să nu intru nebuneşte în mijlocul oralului. Şoseaua cotea la dreapta, şi drept în faţă, farurile scoaseră din întunericul Rinului un cedru gigantic,

pe al cărui trunchi lucea, în roşu pe alb, avertizorul de curbă primejdioasă. Fata m-a apucat de braţ şi m-a strâns tare.

— Accelerează!

N-am putut să mă sustrag şi am apăsat pe acceleraţie, în vreme ce puneam volanul la dreapta. Maşina are o însuşire năprasnică, pe care o încercasem întâi cu viteze modeste: derapează violent, făcând să vibreze şi caroseria, şi asfaltul, dar numai cât timp o forţezi să schimbe direcţia; odată volanul adus la mijloc, se linişteşte şi îşi continuă linia dreaptă, fără nicio oscilaţie.

— Opreşte! a strigat fata, aproape furioasă.

Am tras pe dreapta; eram la intrarea oraşului.

— Ce fel de om eşti? Nu ţi-a venit să intri în copac, adineauri?

— Copacii au asupra mea o atracţie primejdioasă; adeseori îmi imaginez cum ar fi o coliziune la o sută cincizeci de kilometri pe oră; desigur că se sfârşeşte cu o dezagregare. Dar e mult mai spectaculos să învingi atracţia; e cum ai răpune un demon în tine, făcându-l să urle.

— Impresia de urlet vine de la cauciucuri; se face o suprapunere, a spus fata. Nu, degeaba! N-am destulă putere.

— Poate ai fi reuşit la o viteză mai mică; atunci m-ai fi găsit fără apărare. Când merg cu viteza de adineauri, sunt prea încordat ca spiritul meu să admită o imixtiune.

Mi-am amintit cum am intrat într-un copac odată, acum mulţi ani, dar atunci aveam numai optzeci de kilometri pe oră. În secundele cât am putut să gândesc am crezut că are să fie o glumă; tot aşa am crezut la începutul coliziunii, în prima clipă, când începeau deformările pe care le am întipărite în memorie ca pe un film făcut cu încetinitorul. Maşina a început să zdruncine, capota motorului s-a arcuit în sus, apa din radiatorul explodat s-a prefăcut într-o jerbă de aburi, parbrizul s-a opacizat brusc şi-apoi a plesnit în mii de bucăţele, volanul a venit spre mine, îl ţineam tare cu mâinile... Iar după această inexplicabil de lentă şi lungă pregătire, a început agresiunea.

Era într-o duminică dimineaţa, după o sâmbătă care nu se sfârşise bine; începeam să pierd pe oamenii din jurul meu, şi cred că atunci simţeam cum se mai duce încă unul. Nu ştiam ce destinaţie să dau duminicii, până seara, când eram invitat la o petrecere de familie. Cât despre mine, mi-ar fi fost şi mai greu să-mi găsesc o destinaţie în ziua aceea, şi în cele următoare.

Atunci a venit să mă viziteze un prieten, despre a cărui inteligenţă şi sensibilitate aveam destule dovezi ca să-i doresc tovărăşia; în convorbirile noastre puteam să abordăm tot felul de

subiecte; niciodată nu ne plictiseam, nici nu ajungeam în puncte moarte. Prietenul meu ştia să vorbească, dar, mai ales, ştia să asculte. Trecuse în ultimii ani prin încercări grele; deşi tânăr, avea o sănătate zdruncinată rău, ceea ce ştia foarte bine, fiindcă era medic, unul de mâna întâi, şi îşi cunoştea diagnosticul; boala lui nu ducea neapărat la moarte, însă îl chinuia şi îi sluţea toată viaţa. Şi totuşi, prietenul meu dorea să trăiască, avea un suflet robust, o fire curajoasă, de unde mi-a venit multă îmbărbătare în unele clipe grele. Acum însă începuse o suferinţă nouă, vroia să iubească o fată, în viaţa lui nu exista niciuna statornică. Vroia să iubească, dar nu ştia pe cine, umbla năuc de colo până colo, cu ochii în toate părţile, s-o găsească pe acea făptură necunoscută care îi era destinată şi se ascundea în cine ştie ce adâncime a mărilor.

Am fost de faţă când a întâlnit-o, cu câteva zile mai înainte de duminica nenorocoasă, şi n-am remarcat la ea altceva, cum stătea pe un fotoliu, decât că avea sub rochie o dantelă ca stânjeneii, pentru care am şi botezat-o, ca s-o identific: fata cu combinezonul violet, căci numele adevărat nu i l-am ştiut niciodată.

Venise să mă viziteze împreună cu logodnicul, cunoştinţă veche a mea. Cum a văzut-o, prietenul dornic de dragoste, aflat şi el de faţă, n-a ezitat o clipă înainte de a socoti că ea îi era aleasa. Drept care, începând de a doua zi, s-a năpustit asupra ei cu telefoanele, cu florile şi cu dragostea. Fata însă, având un logodnic, nu putea fi abordată chiar atât de dinamic. Că logodna s-a făcut praf, o lună mai târziu, nu are importanţă; să fi fost mai răbdător, poate prietenul meu şi-ar fi văzut visul cu ochii în luna următoare, şi atunci viaţa lui ar fi fost alta. Numai că luna următoare ofta greu după alta, şi ea logodită, şi nici ea dispusă la infidelitate.

Multă vreme a dus-o prietenul din dragoste neîmpărtăşită în dragoste nefericită, până ce s-a încurcat cu o văduvă mâncăcioasă, pe care n-a iubit-o, dar s-a străduit cu ea sâmbătă seara, pe vremea când nu exista Manix la televiziune.

În duminica de februarie, venise să geamă, fiindcă ultima încercare făcută pe lângă fata cu combinezonul violet eşuase, fără să lase nicio speranţă. Apoi vroia să-şi ia rămas bun, pleca la Sinaia, să schimbe aerul şi poate să-şi mai uite amarul.

— Nici eu nu sunt în toane prea bune, i-am spus, şi nu ştiu ce-aş putea face astăzi, aşa că haide să mergem împreună. Dar nu la Sinaia, ci undeva, pe un circuit, ca să fim înapoi la cinci după amiază. Şi lasă-ţi maşina aici, mergem cu a mea, e mai

confortabilă.

— N-am noroc nici la maşini! spunea câteodată prietenul meu. Am cumpărat o rablă, şi doar aveam bani să-mi iau una mai bună... Ce să-i faci! Fiecare îşi ia maşina pe care o merită.

A acceptat propunerea mea, după o ezitare, ceea ce nu se întâmplase niciodată; era în el o contrariere inexplicabilă, dar în fine, am pornit la drum puţin înaintea amiezii, pe o vreme ca primăvara.

Şoseaua era uscată şi destul de liberă, aşa că am mers în linişte. Nu alesesem drumul cu o intenţie foarte precisă, dar, pentru ceea ce va urma, e bine să spun că în această croazieră duminicală am trecut, chemat de amintiri, prin toate locurile copilăriei şi adolescenţei mele. Întâi am mers la Ploieşti şi am oprit la biserica Sfântul Ştefan, de pe strada Romană, peste drum de şcoala unde am făcut clasele primare. Nu sunt credincios încă din copilărie, căci nu-mi amintesc să mă fi subjugat vreodată religia. Nu mă pot numi nici ateu, simt un Dumnezeu în mine, de esenţă înrudită cu a mea şi cu forţă egală, pe care îl invoc în unele clipe, nu în cele de deznădejde, şi numai fiindcă îi atribui deplină obiectivitate, pe lângă o deplină lipsă de patimă. Dar intru uneori în biserică, dacă nu e lume, să aprind o luminare şi să privesc flacăra palpitând ca o inimă. Totdeauna am asemuit flacăra lumânării cu o inimă micuţă, timidă şi întrebătoare, ca de copilă.

Acum am aprins trei lumânări, una pentru morţii mei, alta pentru cei vii, şi a treia pentru mine, apoi am plecat mai departe, mulţumit că o jumătate de oră cele trei flăcări mici au să pulseze acolo în tăcerea bisericii, în ritmul inimii mele.

Am mers la Câmpina, în jurul căreia mi-am trăit cea mai fierbinte parte a adolescenţei, aceea când începi să descoperi lumea şi să te înţelegi pe tine, când impresiile se acumulează fără pierdere, în depozite enorme, iar sentimentele vibrează pe coarde foarte sonore şi foarte pure. De la Câmpina am mers la Moreni şi de-acolo la Târgovişte, unde am mâncat ascetic o friptură uscată, într-un birt mizerabil din piaţă. Dar mai întâi am urcat la Mănăstirea Dealu, unde am făcut liceul, într-un cadru neobişnuit şi într-o ambianţă bizară, binele alternând acolo cu răul, de la turpitudine până în pragul înălţării la ceruri.

Când eram flăcău, am străbătut pe jos drumul de astăzi, de la Târgovişte la Câmpina, de după-amiază până noaptea, ca să mă întâlnesc cu o fată, numai o oră, într-o grădină unde mirosea a gutui şi a iarbă rece, şi se auzea scârţâind cumpăna unei sonde. Iar după miezul nopţii am luat calea întoarsă, ca în zori să fiu la

şcoală şi să nu mi se simtă absenţa...

Deci ne-am ospătat frugal la birtul din piaţă, mai mult ca să ne aflăm în treabă, nefiindu-ne foame, şi pe urmă am pornit spre casă. Şoseaua era tot liberă şi tot uscată; pe unde vedeam pete de umezeală, rămase de la zăpadă, micşoram viteza din vreme, cu o prudenţă exagerată. Aşa am mers tot drumul în ziua aceea; nu-mi amintesc să fi trecut nici măcar o clipă şi nici măcar pe departe de ceea ce s-ar putea numi o imprudenţă. La cinci fără zece minute, când mai aveam câteva sute de metri până la Băneasa, mergând precaut şi corect pe dreapta, maşina şi-a ieşit brusc din fire şi, tăind şoseaua în diagonală, s-a năpustit spre stânga, împotriva voinţei şi înţelegerii mele.

În volan au rămas, în două curburi adânci, amprentele mâinilor şi-ale efortului făcut de braţe spre a redresa maşina. Forţa care se opunea, neexplicată de nimeni, mi s-a părut inflexibilă; eram alocat într-o masă fixă, metalică. M-am supus şi am acceptat impactul; a fost de o simetrie perfectă, drept în axul motorului.

Am zăcut două luni, în două paturi vecine, în aceeaşi cameră de spital, eu şi prietenul meu, cam cu aceleaşi oase rupte şi la fel de mototoliţi. Dar am scăpat fără nicio urmă, fiindcă azi am şi uitat unde au fost fracturile, mi le amintesc numai teoretic şi nici aşa foarte bine. Norocul e că ne-a îngrijit tot ce are mai strălucit chirurgia şi medicina, prin prietenul la care eram invitat în acea duminică nenorocoasă pentru mine, când el îşi aniversa căsătoria. Şi s-a făcut că nunta de argint şi-a sărbătorit-o mai mult la spital decât acasă, supraveghindu-mă cu îngrijorare, fiindcă, aşa cum mi-a spus mai târziu, se temea de o hemoragie internă. În abdomenul meu era o linişte mortuară, cum se întâmplă când viscerele sunt înecate în sânge. El n-avea de unde să ştie că liniştea se datora fripturii uscate de la Târgovişte, prânz prea modest ca să ceară o digestie laborioasă.

După primele zile de primejdie şi de ameţeală, am râs mult în camera de spital, împreună cu tovarăşul meu de suferinţă, am uitat multe necazuri, şi numai acolo, după descurajări prelungite, a început iar să-mi placă viaţa. Decât că aveam o greutate pe conştiinţă, aceea de a-mi fi adus un prieten, chit că fără nicio vină, în stare de suferinţă, plus teama că ar putea să rămână cu vreo schilodire. Până ce într-o seară, când îl toropise morfina, mi-a făcut o mărturisire zguduitoare; sper pentru el că a uitat până a doua zi dimineaţa.

— Când am venit atunci, duminică, aveam în maşină două canistre cu benzină. Hotărâsem să mă arunc într-o prăpastie, aproape de Sinaia, o şi alesesem, să mă zdrobesc, benzina să ia

foc, să ard împreună cu maşina, să nu rămână nicio putinţă de scăpare şi nicio urmă. Lăsasem acasă scrisori, cum se cuvine. Chiar şi ţie una. Şi-acum sunt în sertarul meu, dar n-o să le găsească nimeni.

N-am văzut niciodată scrisoarea adresată mie. Prietenul meu nu mai e aici, de aceea am putut face mărturisirea.

— Ce crezi că s-a întâmplat? am întrebat-o pe fată, după ce îi povestisem. Crezi că a fost o vrajă?

— În niciun caz! mi-a răspuns ea, scuturând capul.

— Atunci m-a sugestionat? Sau moartea invocată de el s-a urcat lângă noi, în maşină?

— Nu ştiu! Lasă-mă! Vreau să cobor.

Părea iritată şi parcă îi era frică.

— Unde te duci? am întrebat-o când deschidea portiera.

— Înapoi.

— Dar ai să ajungi abia mâine dimineaţă. Lasă-mă să te conduc; pentru mine e nimica toată.

Coborâse şi acum era liniştită. Ba chiar mi-a zâmbit, aplecată spre mine.

— Nu ţi-a dat prin minte că aş putea să zbor pe o coadă de mătură?

Şi-a trecut mâna prin păr, şi atunci am mai văzut odată, lucind, micul cercel de aur.

— Când o fi lună nouă! mi-a spus, înainte de a se duce.

Am urmărit-o cu ochii cât s-a putut; mergea liniştită, pe mijlocul şoselei; apoi a dispărut, topită în întuneric.

9

De la Interlaken nu m-am mai oprit decât puţin la Lucerna, unde am văzut fata care citea *Peer Gynt*, apoi am mers întins, consumând mereu din Elveţia, pe un drum frumos, cu mări interioare, până aproape de Zürich; acolo, într-o localitate mică, Adliswil, am înnoptat, la un hotel plăcut, însă cu o patroană antipatică. Am un obicei neconvenabil, să rămân unde am intrat prima dată; dacă alegi, poţi găsi ceva mai bun, şi dacă nu, n-ai decât să te întorci. Partea proastă în obiceiul meu vine de la teama că n-am noroc la acel veşnic mai bun pe care îl tot căutăm. Şi-apoi, nu-mi place să mă întorc undeva de unde am vrut să plec. Astfel că am acceptat-o pe patroană, şi-a trebuit s-o suport şi la masă, fiindcă s-a aşezat în faţa mea, într-un grup de consumatori, oameni de-ai casei. Mi s-a părut că şi ea, şi clienţii ei n-aveau prea multe drepturi să trăiască. Niciunul nu părea apt

să fi făcut ceva frumos în viaţă, pentru el sau pentru alţii. Penibili băutori de bere, fără nicio iluminare. Şi tot aşa de placid cum consumă bere, consumă şi anii, prea mulţi câteodată. Numai că berea o plătesc, patroana notează fiecare halbă, pe când anii le vin pe gratis.

Am cumpărat o sticlă de vin, s-o am la căpătâiul patului; totdeauna prinde bine, dacă este destul de aspru. Am mai cumpărat şi un tirbuşon, deşi aveam unul în maşină; dar mi-era lene să-l caut printre atâtea boarfe. M-am dus şi în gară, fiind peste drum, şi am văzut trenuri locale, cam sărace, venind şi plecând ca tramvaiele. La Zürich aveam să văd şi grozavele exprese internaţionale, mult visate odată. Avionul nu le-a eliminat încă dintre mijloacele de deplasare, trenul a reprezentat prea mult în viaţa noastră, în prima jumătate a secolului; cine poate să-l uite, cu tot ce el evocă nostalgic – sălile de aşteptare cu lume de toate felurile, mirosul de cărbune, fluierul locomotivelor, zgomotul ritmat al roţilor, în drumuri interminabile? De aceea, deşi de multă vreme călătoresc numai cu maşina, când pot, mă duc şi prin câte o gară.

Încă nu se declarase criza de benzină şi n-o bănuia nimeni; cum de n-au bănuit-o nici măcar fabricanţii de automobile? Pe oriunde treceam, circulaţia era continuă, densă, în creştere, mergând spre exacerbare şi rămânând indispensabilă. Fiecare vârstă în lumea de astăzi îşi înscrie partea ei în istoria deplasării omului pe mica noastră planetă. Istoria începe cu bicicleta, care prin mecanica ei premerge ciclomotorul. Bicicletele sunt cu sutele, ca mărime şi ca modele, tot mai perfecţionate şi mai fanteziste, cu şei şi ghidoane sofisticate, în zeci de culori lucioase, care fac să strălucească strada. Sunt folosite de dimineaţa până seara, de băieţi şi de fetiţe, care se strecoară printre celelalte vehicule cu îndemânare şi îndrăzneală, în faţa unui semafor roşu, bicicletele fac slalom printre automobile, fără sfială şi fără greşeală, şi sunt primele în faţă când se aprinde lumina verde. Prin parcuri sau prin squaruri se desfăşoară adevărate cadrile, cu ritm şi precizie, ca un balet pus pe muzică. E un spectacol, şi totdeauna poate fi privit cu plăcere.

Ciclomotoarele, la fel de fanteziste şi în modele încă mai numeroase, cu tehnica înnoită şi elegantă, aparţin adolescenţei care le foloseşte cu dezinvoltură; chiar dacă pârâitul motoarelor ajunge uneori să terorizeze urechea, le accepţi cu simpatie, fiindcă, nu ştiu cum să spun, sunt şi ele tinere. Toţi copiii şi flăcăiandrii umblă îmbrăcaţi în culori la fel de vii şi de fanteziste ca micile lor vehicole năzdrăvane, venite parcă din basme

mecanice; domină portocaliul, albastrul şi galbenul, îmbinate şi combinate în fuste, pantaloni şi bluze care aduc pe stradă o veselie înfloritǎ, ca de veşnicǎ primǎvarǎ.

Progresiv se ajunge la motocicleta de mare putere, adevărat balaur al şoselei. Cu ele merg de obicei perechi, un bărbat şi o femeie, ea contopită în el, pe şaua unică, făcută să îi adune după o formulă nearitmetică: unu şi cu unu fac unu, până la sfârşitul drumului. Au costume ca de cosmonauţi, negre, lucioase, şi căşti care le acoperă toată faţa, transparente în dreptul ochilor, ceea ce le dă o înfăţişare drăcească. Viteza lor o depăşeşte pe a multor automobile, chiar pe a celor foarte puternice. Privindu-i, ţi se face frică; fiindcă la viteza aceasta, accidentul, oricare ar fi cauza, nu cruţă nimic, nu lasă nicio şansă de scăpare.

La Montreux, într-o vitrină, am văzut o motocicletă BMW de proporţii încă neîntâlnite, cu un motor mai mare decât al automobilelor mijlocii, îndopat de nervi şi de cai putere. Iar la Geneva am mai văzut una asemănătoare, condusă de o femeie. Să ai de nevastă o asemenea amazoană, cred că-i o situaţie foarte primejdioasă.

Desigur că dihăniile acestea sunt mult mai scumpe decât un automobil convenabil. Cei care optează pentru ele, înseamnă că sunt stăpâniţi de un demon. Nu dezaprob nimic; e bine ca omul să se urmeze pe sine însuşi, până la ultimul obstacol şi la ultima consecinţă.

Despre automobile ce-aş mai putea spune? De la Fiatul 500, până la Porsche, Ferrari şi Maserati, ele domină şoseaua, emiţând sunetul modulat al avionului de bombardament în picaj, care ne-a îngrozit în timpul războiului. Vin în şiruri interminabile, ore interminabile, zile, săptămâni, vor veni luni, ani, tot timpul lumii. Orice piedici i s-ar pune în cale, în secolul nostru automobilul nu va dispare.

Am plecat devreme de la Adliswil, aşa că la şapte şi jumătate îmi aveam maşina parcată pe o stradă liberă, în Zürich, cam departe de centru; nu mă încumetam să înaintez prea mult, de teama continuă că nu mai găsesc unde s-o las fără contravenţie. Dar odată maşina plasată într-un loc convenabil, distanţele străbătute cu piciorul devin o plăcere. Privesc totul pe îndelete, pot să mă uit şi la stânga, şi la dreapta, pot să cotesc după cum îmi vine, fără să semnalizez şi fără să ţin seama de prioritate; pietonii, pe trotuare, au drepturi egale. Am mers încontinuu pe străzi, la întâmplare, până la ora douăsprezece; cred că am făcut douăzeci de kilometri. E o metodă care poate să rămână cât timp m-or ţine picioarele.

Am văzut, din acest zori de zi când am intrat în Zürich, o scenă poliţistă, pe care n-am dezlegat-o până astăzi, deşi uneori mi-am bătut capul. O maşină de ridicat gunoaiele oprea din poartă în poartă. La obişnuitul echipaj se adăuga de astă dată un inspector, în haine civile, cu un blocnotes în mână, cocoţat pe scara din spate. La fiecare oprire inspecta sacii cu gunoaiele, pipăindu-i, răsucindu-i, adulmecându-i fără să se lase pe tânjeală. Oare căuta o bombă? Sau o comoară? De câteva ori a notat ceva, după ce s-a uitat bănuitor la intrarea casei. Iar în vreo două locuri a pus pe gunoieri să desfacă sacii, să-i deşerte pe jos şi, cu propriile lui mâini albe, le-a răvăşit conţinutul, ceea ce nimeni n-ar face fără să se crispeze de greaţă. Probabil a găsit ceva destul de interzis şi de suspect, fiindcă, după o privire ameninţătoare, a notat numărul caselor.

Foarte aproape de centru sunt străzi liniştite, ca de provincie, cu locuinţe demodate, cu grădini şi parcuri. O veveriţă mi-a tăiat calea şi mi-a fost foarte simpatică, făcându-mă să uit o clipă ce istovitoare este încercarea de a cunoaşte un oraş în câteva ceasuri. Am intrat după ea într-un mic parc, s-o caut, dar n-am mai găsit-o. Cu acest prilej am pus piciorul pe pământ, după ce atâta timp nu mai umblasem decât pe asfalturi, şi-am luat pe tălpile pantofilor cetină căzută dintr-un molid stufos, unde poate se ascunsese veveriţa. Zece minute mai târziu, intrând într-un magazin universal, am simţit o gâdilitură în tălpi şi mi-am dat seama că mă aflam pe un fel de grătar, pus în uşă, prin ale cărui lamele treceau şiruri de perii înguste, luând praful de pe încălţăminte; mi-a luat astfel şi ultimul fir de cetină.

Pe o stradă largă, cu mai multe benzi de circulaţie, un sac de hârtie, venit cine ştie de unde, era căzut în calea maşinilor. Pentru Elveţia, o asemenea contravenţie la regulile de curăţenie mi s-a părut inexplicabilă. Sacul a zburat dintr-un trotuar în altul, zbătându-se, foşnind, răsucindu-se, absorbit şi apoi expulzat de cauciucuri. Şi cum scăpa de o maşină, alta venea peste el, cu brutalitatea ei mecanică. Această întâmplare banală mi-a ţinut privirea mai multă vreme şi mi-a dat o tristă îngândurare; transpusă pe alt plan, vedeam ce pot să păţească bietele noastre fiinţe, dacă se întâmplă să pice, dezarmate, în calea maşinilor care ne tăvălesc sufletele.

Şi aici bat clopotele, ca în toată Elveţia, din sfert în sfert de oră. Dar nu se aseamănă, şi niciun clopot din lume nu va putea să le semene, cu cele de la Madrid, din staţia de metrou Sevilla, aflată lângă hotelul „Asturias“.

Am văzut bărbi şi coafuri tot mai ciudate la tinerii de pe

stradă, localnici sau vântură-lume. Toate fanteziile sunt trezite şi puse să concureze; toate reţinerile sunt abolite; fiecare merge până unde poate să ajungă cu închipuirea. În bărbi şi în coafuri găseşti toate treptele de evoluţie ale omului şi toată istoria. Am întâlnit un băiat cu cosiţe, ca fetele, şi poate l-aş fi confundat, dacă n-ar fi avut, exact în vârful bărbiei, un pămătuf de păr, ca o coadă de veveriţă.

M-am întors la micul parc de pe strada provincială, dar veveriţa tot n-am văzut-o.

Nu mai ştiu, în mulţimea de tineri, care sunt şi care nu sunt hippy. Speţa a evoluat, şi poate chiar a dispărut, sau e pe cale să dispară. Cei din speţa nouă par mai lucizi, mai organizaţi, cu picioarele mai pe pământ. Le-a dispărut tristeţea, înlocuită de nepăsare. Dar nepăsarea nu-i altceva decât o altă treaptă a tristeţii, mai gravă şi mai imuabilă...

Pe la ora unu mă apropii de Basel şi cred că voi trece imediat în Germania. E atât de greu să treci dintr-o ţară în alta cu atâta iuţeală! Abia te-ai învăţat puţin cu oamenii, cu obiceiurile, cu limba, cu moneda locală, şi trebuie s-o iei de la capăt. De-aceea, cred, am zăbovit două ore la Basel, unde nu-mi propusesem nicio explorare, fiindcă e imposibil să le vezi pe toate. Şi dealtfel, nimic nu-i neexplorat, nimic nu ne este necunoscut în această mare lume a noastră. Pe toate le-am învăţat, pe toate le-au comentat alţii. În ceea ce mă priveşte, cel mai mult mă satisface să ştiu că am trecut prin geografia şi istoria cunoscută dinainte, şi care prin vizita mea nu face decât să mi se confirme.

Doi tineri, întrebându-i ce-aş putea să văd în oraşul lor într-o oră, au ridicat din umeri. Dar nu fiindcă timpul meu li se părea sub minim; dimpotrivă: se mirau că vreau să pierd o oră acolo. Am recunoscut în ei nefericita resemnare provincială.

O fetiţă cu bicicleta de ghidon, de-o frumuseţe anticipată, s-a uitat atât de stăruitor la mine, cu atâta simpatie şi consternare, încât am fost sigur că îmi citea tristeţea de pe faţă, cu simţurile ei sensibile şi nealterate. Copiii n-ar trebui să cunoască tristeţea. E adevărat, mă copleşeau amărăciunile în ziua aceea, sub un cer care începea să se înnoreze, când mă pregăteam să trec încă o frontieră, căutând ceva de negăsit niciodată. Scaunul din dreapta mea rămâne neocupat şi dacă alteori mi-a plăcut să merg singur la drum, acum singurătatea e un semn de doliu.

Am maşina încărcată cu tot ce trebuie pentru trei luni de zile, în afară de mâncare. Prietenul meu, Neculai, care este foarte organizat prin fire şi mi-a ajutat să-mi fac bagajele, ca şi altă dată a mers până la a întocmi chiar şi un inventar, şi o schemă,

ca să pot găsi uşor un obiect când se iveşte nevoia. N-am pierdut nici inventarul, nici schema, dar nu le-am consultat niciodată; mi se părea groaznic de organizat, de aceea am vârât mâna şi-am cotrobăit orbeşte prin geamantane, făcând totul vraişte. Am şase perechi de pantofi, dacă e admisibil, băgate pe sub scaune şi prin alte unghere, şi puse, bineînţeles, pe schemă. Dar nici unii nu sunt potriviţi cu nenumăraţii mei kilometri zilnici; sunt pantofi de oraş, nu de performanţă.

Mi-am luat de la Basel unii uimitori, frumoşi şi ieftini: „Safari – Made in Africa“. Dar în ce parte a continentului, emblema nu scrie. Am învăţat la şcoală ce-i Africa, şi-am fost o dată acolo. E un pământ foarte mare!

Vânzătoarea, o doamnă, a îngenuncheat la picioarele mele, ca să-mi încheie pantofii după ce-i probasem. Am vrut s-o opresc; mi-a răspuns că e meseria ei. Zâmbea tot timpul. Când să plec, parcă aveam aripi; nu-mi venea să cred, pierdusem o bună parte din propria mea greutate. Am purtat pantofii tot timpul drumului, îi mai port şi astăzi. Rar m-am folosit de ceilalţi şi nu de toţi, şi doar ca să dau un înţeles faptului că îi căram cu mine... Oricum aş socoti şi oricum aş face, mereu mă întorc bucuros la pantofii de la Basel.

Am văzut vitrine cu mobile, de un lux şi de o bogăţie aproape indecente. Şi indiscrete. Armate de artişti şi de meşteri au lucrat la ele, cu vădita intenţie de a depăşi nevoile omului, de a crea un mod de viaţă artificial şi exasperant, acea luxură care a premers totdeauna decăderea civilizaţiilor umane. Le-am privit aproape cu groază, şi nicio clipă n-am crezut că vreodată, cu toată dorinţa legitimă de a-mi fi bine, şi cât mai bine, aş putea tânji după ele. Omului trebuie să-i rămână şi o neîmplinire, o chemare spre altceva, altminteri e inutil să mai trăiască. Mobila de la Basel nu poate fi depăşită decât pentru a se ajunge la cancer.

Fiind sâmbătă după prânz şi începând vânzoleala de la sfârşitul săptămânii, în drumul spre frontieră şirul de maşini devine tot mai compact. Aglomeraţie neomenească la staţiile de benzină; se stă la coadă cu orele, fiindcă în Germania, unde merg toţi, benzina e mai scumpă. Oare nu se face deloc socoteala timpului pierdut, cât ar putea să coste? Şi cât ar putea, mai ales, să coste zbârnâitul nervilor sâcâiţi de înaintarea penibilă, metru cu metru, când şoseaua in faţă te aşteaptă, oferindu-ţi dreptul la viteze maxime?

Ştiam, şi am avut prudenţa să-mi umplu rezervorul din vreme, în oraş. Ce-aş fi câştigat dacă îl umpleam aproape de frontieră? Trei kilometri, ridicolă economie faţă de lungimea ecuatorului!

Trec pe lângă oamenii care aşteaptă în şiruri lungi, la staţii; sunt caraghioşi, nu-mi fac nici măcar milă, m-aş opri la fiecare şi i-aş râde în faţă.

Cele două puncte de frontieră, cu Germania şi cu Franţa, sunt foarte aproape unul de altul. La bifurcaţie m-am oprit, creându-mi o ezitare. Mergeam în Germania, dar era destul să vreau, coteam la stânga şi intram în Franţa. Ei iată, a fost un moment bun, poate de-aceea am venit aici. Să fi vrut, coteam la stânga! Am mers înainte, mulţumit, fiindcă nimeni nu mă împiedica să merg în orice parte, şi mă simţeam ca şi cum trecusem în Franţa; chiar mă miram că oamenii vorbeau limba germană.

A început să plouă de la frontieră; nu mi-a făcut bine. Se apropie toamna şi mai am de mers spre nord, înainte de-a lua drumul spre ţara caldă.

10

Venind întunericul, m-am oprit la Norsingen, un sat pe drumul spre Freiburg, într-un moment când ploaia contenise şi îmi recăpătasem destul optimismul ca să mă pot bucura de odihnă. Un han modest în mijlocul satului, numit „Bören“; nu mai încape îndoială, sunt de-a binelea în Germania! Cu toată modestia faţadei, înăuntru e îmbietor; o cameră cu mochetă pe jos, baie, apă caldă, iar în restaurantul tihnit, cu mese grele de stejar, cu pardoseala de gresie dată cu ceară şi lustruită, cu vitrouri care creează afară o lume plină de soare văratic, mi s-a pus în faţă un şniţel, şniţel adevărat, ca în visele vieneze. Cu un serviciu plin de competenţă şi de atenţie, la fel de elaborat ca în marile restaurante.

Dar a reînceput să plouă, şi de la ora şase, căci am mâncat devreme acea minune de şniţel, sunt în cameră, cu o sticlă de vin negru, excelent, luat de la Basel, cu caietul de însemnări şi cu harta. Vinul şi harta îmi sunt doi înzestraţi prieteni. Conversez cu ei până ce cade noaptea. Le spun ce cred eu despre frumoasele mobile de la Basel. Cei care se vor folosi de ele, tot se vor scăpa pe ei într-o noapte, la boală şi la bătrâneţe. Şi până atunci, vor râgâi şi se vor scărpina în fund, iar mobilele lor somptuoase nu-i vor face mai puţin scârboşi şi mai puţin hâzi.

Ultimul gând înainte de a stinge lampa: ca lumea să fie frumoasă, ar trebui să aparţină numai oamenilor frumoşi. Iar dacă are să mi se spună că nu sunt destui oameni frumoşi pentru câte lucruri frumoase se fac, am să răspund că frumuseţea omului se poate şi ea face, aşa cum se fac lucrurile frumoase.

M-am culcat la ora opt şi jumătate, pe o ploaie demoralizantă. Oare n-ar fi fost mai bine daca treceam în Franţa?

Schimb planul, pe neaşteptate: în loc să merg drept la Rin, voi lua-o spre Stuttgart, poate dau de urma traducătorului meu în limba germană; ar fi o nevoie, s-au adunat nedumeriri, voi încerca deci să-mi fac datoria, totuşi fără plăcere; poate aş câştiga mai mult dacă aş lăsa lucrurile încurcate. Recunosc că fără traducerile acelea, descoperite târziu, n-aş fi făcut, cu oarecare înlesnire, călătoria de astăzi, dar prea mi s-au ascuns socotelile!

Am plecat la opt dimineaţa, fără entuziasm şi negru la faţa. Deşi ploua, m-am simţit îmbărbătat în maşină, cu caloriferul puţin deschis, cu spaţii înainte. Să fi vrut, puteam să merg fără

oprire până la Hamburg. Şi mai departe. Îmi era bine la drum, îmi trecuseră toate îndoielile, toate temerile şi viteza făcea să mi se dilate imaginaţia.

Automobilele care veneau din faţă cu farurile aprinse, prin perdeaua de ploaie, îmi dădeau şi ele, în felul lor, senzaţia de navigaţie aeriană.

Deşi indicatoarele de drum erau bune, de câteva ori am luat direcţii greşite, poate fiindcă ţinta etapei nu mi se părea convingătoare; parcă eram pornit să mă rătăcesc. M-am întors din drum fără să-mi fac inimă rea pentru ocolurile inutile. Toată ziua va fi inutilă.

Am ajuns la Donaueschingen prin inspiraţie şi abia acolo mi-am adus aminte şi mi-am dat seama că mă aflam la izvoarele Dunării. Nu putea să fie fără emoţie, şi astfel, dintr-odată, ziua căpăta un sens din cele mai bogate.

Ploaia contenise pentru un timp, şi-am mers în linişte în curtea palatului, cunoscut din fotografii, unde s-a hotărât că izvorăşte Dunărea. Am descoperit locul, cunoscut şi el din fotografii, un bazin circular, betonat, de vreo opt metri în diametru, cu pietriş pe fund, colorat în tonuri verzui, cenuşii, brune şi albastre. Sub ele se ascunde izvorul a cărui apă, desăvârşit de clară, pare colorată într-o nuanţă născută din toate. De-aici sunt două mii opt sute patruzeci de kilometri până la Sulina şi pe această distanţă Dunărea coboară şase sute şaptezeci şi opt de metri. Cifrele, cunoscute din copilărie, acum mă emoţionau, fiindcă mă legau de tot ce înseamnă viaţa mea lăsată în urmă. Dunărea face parte din mine.

Am aruncat un ban în bazinul cu apă limpede şi mi-am pus în gând ca vara viitoare să merg la Sulina, măcar pentru o oră, ca să mă regăsesc la nivelul mării, punctul meu principal de referire.

Accept cu uşurinţă simbolurile; avem nevoie de ele. Izvoarele Dunării sunt multe, şi la mari depărtări de bazinul care le simbolizează pe toate. La o sută de metri curge o Dunăre gata formată. Am aruncat un trandafir în apă, întrebându-mă cât timp va face până la Marea Neagră. O fiinţă plină de devotament până la exaltare a murit în depărtarea unde se ducea trandafirul. De câte ori şi cu ce patimă a urmărit să descopere un trifoi cu patru foi, în speranţa că el îi va schimba destinul! Îngenunchea şi se târa prin iarbă, cu ochii aprinşi, căutându-şi norocul şi invocându-l cu o religiozitate fanatică. N-a găsit niciodată un trifoi cu patru foi, atât de rar, că pare miracol. Cum mi-a alunecat privirea în jos, am şi văzut unul, fără să-l caut. L-am rupt şi l-am aruncat în

apă, pe urmele trandafirului.

După o vagă intermitenţă, ploaia s-a pornit din nou şi a ţinut până aproape de Tübingen. Nu m-am simţit mai rău, decât trist. Dar ar trebui să-mi fie ruşine de mine că nu-mi domin sufletul, când am atâtea de dominat în mine şi în jurul meu, odată ce mă aflu pe drum, singur şi prin propria mea voinţă, departe de tot ce-i al meu, şi fără a putea să primesc ajutor de la cineva, cât e lumea. Ar trebui să fiu mulţumit că nu mă doare nimic, că nimic nu mă istoveşte, că respir bine, că am o inimă sănătoasă, şi sunt sigur că nimic în organismul meu nu are să mă trădeze. Durerea fizică, de care sunt scutit deocamdată, o acoperă totdeauna pe cea sufletească. Nu-mi mai aduc aminte cine a spus această vorbă cinică, dar atât de adevărată: „Ferească-mă cerul de suferinţele trupului, că pe-ale inimii le-oi obloji cumva!“ E adevărat că sănătatea nu-i totul, dar fără sănătate nu poate să existe nimic, spune altcineva, cred că Schopenhauer.

Cum rar se întâmplă cu arhitectura şi cu soarta aşezărilor omeneşti, la Tübingen, oraşul vechi, autentic şi nobil nu lasă să se vadă oraşul nou. Ce-a fost aici odată, se simte şi astăzi: un centru de cultură în inima Europei. Aici poţi să ierţi Germaniei toate păcatele. Fiindcă aici nu s-a studiat cum se fac gazele toxice şi bombele; Krupp a urmat altă şcoală. Aici s-a studiat omul ca unitate a istoriei.

Incinta castelului, sus, în mijlocul oraşului, seamănă cu o curte de han. Dar clădirile vechi adăpostesc institute umanistice. E o tradiţie care face din Tübingen un oraş plin de demnitate.

E frumoasă şi paşnică mica piaţă de jos, cu clădiri vechi, atât de bine întreţinute, că par reconstituiri recente. Iată însă că între două case medievale, unde s-a născut un loc viran, o macara gigantică se pregăteşte să facă nu ştiu ce blasfemie. Până acum s-a turnat un stâlp gros de beton. Piei drace!

Am petrecut câteva ceasuri mulţumitoare în decorul acesta din altă vreme şi parcă din altă lume. La ora prânzului nu se vedeau oameni, toţi erau plecaţi sau se odihneau închişi prin case; poate ascultau muzică sau cercetau tomuri vechi şi groase.

Începeau în schimb să treacă automobile, cu oarecare sfială, fără să-şi ambaleze motoarele, fără claxoane şi scrâşnete de frâne, respectând parcă lumea aceasta veche şi nedecedată. Prin ele se anunţa barbaria care avea să înceapă spre seară, ca în orice duminică.

La Tübingen, după ce am mers pe o şosea excelentă, după ce am dormit într-un pat admirabil, am mâncat o pâine aleasă şi am băut un vin de clasă superioară, m-am hotărât să cred că ei, cu

toată duritatea lor, şi uneori cu toată brutalitatea, sunt un popor plin de daruri. Nu-l citez pe Goethe, fiindcă îi port o ranchiună perpetuă, dar în jurul lui, în cultură, în muzică, în filosofie, sunt numai oameni de o mare forţă umană. De-aceea mă bucur că am fost la Tübingen, deşi restul ocolului a rămas inutil.

Până la sfârşitul etapei, soare şi o şosea inexplicabilă: când autostradă, când drumeaguri vicinale, cu asfalt deasupra, ducând din surpriză în surpriză şi aruncându-te în derută; de la un loc înainte ai impresia că te-ai rătăcit între nişte puncte cardinale bombardate.

Dar am ajuns la Stuttgart; nu ştiu cum. La plecare m-am întrebat: ce-am vrut aici?

Ca şi alteori, un oraş mare mă îngrozeşte chiar duminica după-amiază, când străzile rămân încă un timp goale. După o oră de panică, m-am aranjat destul de bine, la micul hotel „Rose“, pe Rosenstrasse. Patronul, singurul personaj pe care l-am văzut acolo, nici servitori, nici copii, nici nevastă, un om de vreo cincizeci de ani, îndatoritor şi blajin, cu o privire aproape umilă, mi s-a părut foarte trist. Poate e singur pe lume; cine ştie în ce drame şi-o fi pierdut familia.

Aici, spre deosebire de Tübingen, oraşul nou şi în înnoire îl acoperă pe cel vechi. Un castel medieval nu-i destul ca să fie convingător; pare fictiv, sau ridicat pentru o filmare. Palatul din faţă, al lui Wilhelm I dacă nu mă înşel, avantajat de peluze spaţioase, mi s-a părut mai bine echilibrat decât Schönbrunnul, deşi n-are acelaşi ifos. Dacă ar fi să mi se doneze unul din ele, l-aş alege pe cel de aici. M-ar stânjeni numai emanaţia lui imperială, fiindcă se simte pe toate faţadele, şi nu cred că există un artificiu care s-o înăbuşe.

Germania a avut împăraţi; Franţa regi; Napoleon n-a fost niciuna, nici alta, ci numai un general.

Pe multe străzi, în apropierea gării, artere importante ale oraşului, se fac săpături pentru metrou, excavaţii enorme. Cartierul e invadat de lucrători străini, italieni, cred că şi spanioli, poate şi iugoslavi, şi încă alte neamuri. Fenomenul mă înfricoşează puţin; e o turbulenţă. Aceşti oameni forfotesc peste tot, umplu străzile şi localurile; stilul lor, vizibil, e al celor care nu au nimic de pierdut. Oare ce vor face după ce lucrul se va sfârşi? Au să plece? Toţi? Mi se pare că nu se poate, decât printr-o expulzare draconică. Dar cine s-o hotărască şi cine s-o execute?

Mai târziu, un hotelier, pe Rin, îmi spunea, confidenţial, că germanii nu mai vor să muncească. Mi s-a părut un prostănac; de fapt, încerca să-mi explice de ce îi lipsea personalul de

serviciu. N-avea decât să-şi ia şi el nişte străini, şi criza era rezolvată! Iar dacă germanii într-adevăr nu mai vor să muncească, au în schimb straşnici directori generali. La Köln am văzut unul de mi-a stat ceasul, cum se spune, în înţelesul că am rămas cu gura căscată de admiraţie.

Am mâncat de seară într-un restaurant popular, poate din dorinţa de a vedea mulţimea şi în altă ipostază. Era plin de străini, bineînţeles, care beau bere şi se interpelau între ei, de la mari distanţe; berea nu-i greu de descoperit în Germania. Cu toată prezenţa mea, nepotrivită acolo, nimeni n-a încercat să mă iscodească, dar am simţit unele priviri curioase; în asemenea împrejurări poţi să te temi; nu-i prudent să pătrunzi într-o tabără, fără să faci parte din ea.

A doua zi, luni dimineaţa, am plecat să caut acul în carul cu fân, căci nu se poate spune altfel. Neprevederea mi se pare inexplicabilă. E adevărat că nu-mi pusesem în gând să trec prin Stuttgart, totuşi, n-ar fi fost greu să-mi notez în agendă o adresă şi un număr de telefon. Am aici o cunoştinţă care s-a interesat odată de încurcăturile mele cu o editură, şi a izbutit să le rezolve în parte. Într-atât mă plictisesc asemenea afaceri, încât niciodată n-am ştiut bine de ce editură era vorba. Iar acum, nu ştiam nici măcar cum aş putea găsi pe acea binevoitoare persoană.

Am început prin a merge, după adresa din cartea de telefon, la o editură care îmi tipărise mai de mult cărţile şi o ţineam minte. Era într-un bloc de locuinţe, pe o stradă plăcută, cu nume de femeie; toate străzile din jur aveau nume asemănătoare: Vera, Olga, ceea ce este foarte frumos într-un oraş dominat de o anumită severitate. Am sunat la uşă; nu mi-a răspuns nimeni.

Inutil ocolul, inutilă alergătura; n-am aflat nimic, de parcă toată lumea era vorbită să nu ştie. Într-un târziu, mi-a răspuns cineva la telefon, la editura de pe strada cu nume de femeie. E de necrezut: nu ştiu adresa traducătorului care ani de zile a lucrat pentru ei! Mai de necrezut: nu ştiu ce editură – din acelaşi oraş, Dumnezeule! – a continuat să tipărească unele din cărţile mele, fără să dea socoteală. La etajul de deasupra unei librării unde am intrat cu speranţa că aş putea obţine o informaţie, exista o asociaţie a traducătorilor. Acolo, probabil, aş fi putut găsi adresa căutată. Am renunţat, mi se făcuse lehamite şi mi-a venit deodată dorinţa, aproape bolnavă, să plec repede mai departe.

Iar acasă, printre hârtiile mele învălmăşite, aveam sigur adresa traducătorului. Şi ca s-o găsesc, nu mi-ar fi trebuit atâta timp cât l-am căutat, ca pe o fantomă, la Stuttgart. Cel mai bine,

în asemenea ocazii, este să faci haz de necaz. Am izbutit, fiindcă era soare, şi-am gonit spre Heidelberg, dornic să descopăr acest vechi miraj, încărcat de legende romantice. Peste toate, acum apăsau praful şi înghesuiala. Nu mai puteam face nicio descoperire, trebuia să mă mulţumesc că ajunsesem acolo, şi oraşul îşi confirmase existenţa geografică. Numai privindu-l, străbătând străzile gâtuite, forfota istovitoare a amiezii, m-am simţit doborât şi fără niciun chef de viaţă. M-am gândit câte asemenea momente mă mai aşteaptă, câte greutăţi vor mai fi şi m-am întrebat dacă merită. Nu-i prea târziu?... Totuşi, ceva trebuie salvat, cu orice eforturi.

Am început metodic şi cu o nouă bunăvoinţă, dar n-am mers până la capăt. Am vizitat castelul. Am văzut, în pivniţă, două buţi vechi, cu doagele groase de cincisprezece centimetri şi cu cercuri de lemn, la fel de groase, monştri de cinci-şase vagoane. Dacă ar fi putut să mă intereseze ceva cu adevărat, ar fi fost vinul din ele, numai că pe acela l-au băut alţii, de multă vreme, pe când Heidelbergul era într-adevăr o citadelă romantică. Pentru rest nu trebuia să-mi fac scrupule, ţelul meu era mai departe şi dacă aveam să-l ating, într-o zi, speram să mi se ierte toate păcatele. Nu-mi rămânea decât să ajung repede la Rin, şi-am pornit pe malul Neckarului. Seara m-am oprit la Trechtinghenser, unde hotelierul mi-a împrumutat harta panoramică a Rinului, refuzând să mi-o vândă. Mi-a vândut-o nevastă-sa, a doua zi dimineaţa. O am acum în faţă şi refac în gând drumul parcurs noaptea, pe la Bacharach, Oberwesel, St. Goar, mergând cu un tren lângă mine şi făcându-mi semne cu mecanicul. Ţin minte cum am trecut fluviul tocmai pe la Koblenz, fiindcă nu mergeau bacurile, cum am luat-o înapoi, pe malul celălalt, şi cum am ajuns la stânca Loreley...

11

În sâmbăta seara de la Madrid, mi-am continuat drumul un timp lângă fata cu cercelul de aur, fără să pot face o legătură între ea şi apariţia de pe Rin, sau cea de la Londra, din St. James’s Park. A mers tot timpul rigidă, aproape ostilă, cu maxilarele încordate şi cu privirea drept înainte, fără să mă privească. La Cibeles, am simţit că vrea să apuce la stânga, spre Prado, şi nu-i spusesem măcar un cuvânt. Atunci, sub nu ştiu ce impuls, fiindcă atitudinea ei nu îndreptăţea deloc gestul meu, i-am întins unul din cele două bilete pentru corrida de a doua zi. L-a privit întâi nedumerită, apoi a înclinat din cap şi atunci am

recunoscut gestul fetei de pe Rin.

— Mulţumesc, mi-a spus, voi veni.

I-am recunoscut şi glasul... A doua zi a venit numaidecât după mine. Închiriasem două perne; luase şi ea două. Gestul mi-a făcut plăcere, era o atenţie sau chiar o gingăşie. Am pus câte două, una peste alta şi am stat mai confortabil, am avut chiar şi o perspectivă mai bună asupra arenei. La sfârşit, le-am aruncat toate patru în capul toreadorului, pe când îi tăiau nodul de păr de la ceafă.

Era îmbrăcată subţire, după vremea din ajun; nu-şi dăduse seama, ca şi mine, cât se făcuse de frig. Aveam o haină de vânt, pe care n-o port pe stradă, ci doar în maşină, destul de ponositǎ, fiindcă n-am noroc la obiecte, şi n-am găsit alta mai bună. I-am pus-o pe umeri, simţisem că tremură; a acceptat, dar ţinea maxilarele tot încordate şi privirea tot înainte. N-a spus o vorbă, nici măcar la venire, un minimum bună ziua. Vântul se asprea, îi aducea părul în faţă şi din când în când îi dezvelea urechea cu cercelul de aur. Avea o rochie mult prea scurtă pentru o asemenea vreme, pe care e drept că nimeni n-ar fi putut s-o prevadă. Cum stătea cu picioarele dezgolite, mi-am dat seama ce bine fusese bronzată peste vară şi o clipă am avut nostalgia verii ei, pe când nici nu bănuiam că ea există, şi-n ce parte a lumii. Aş fi vrut să-i vorbesc, dar simţeam că nu mi-ar fi răspuns şi că singura legătură posibilă între noi rămânea tăcerea.

Deşi corrida era mediocră şi toreadorul asemeni, dezavantajat pe deasupra de vântul care îi flutura muleta, luându-i mult din puţina lui măiestrie, fata urmărea tot ce se întâmpla în arenă, cu o privire aprinsă. Am văzut-o sărind în picioare, împreună cu toată lumea care se electrizase la câteva pase mai reuşite ale toreadorului. Ochii îi scânteiau, am simţit că în ea sunt gata să izbucnească patimile, iar când a început să strige „olé, olé“, în ritm cu mulţimea, m-a întristat şi mi s-a făcut frică. Toate erau depăşite pentru mine, în acea duminică. Până la sfârşit am stat posomorât, fără să-mi mai privesc vecina, care striga în gura mare „olé, olé“ ori de câte ori toreadorul făcea o figură mai bună.

La sfârşit, după ce-am aruncat pernele, singura noastră colaborare, am pornit spre ieşire şi, cum mergea înaintea mea, cu acel pas puţin aruncat care făcea parte din personalitatea ei nedomesticită şi voluntară, mi-am dat seama ca în curând se va pierde în mulţime. Ce-mi rămânea pentru seara apropiată, decât să intru într-un bar, să mănânc două sandvişuri, căci pe atunci nu descoperisem restaurantul „La Casona“, să beau un pahar de

vin negru, iar spre încheierea serii, înainte de a mă duce la culcare, să ascult clopotele ceasornicului din staţia de metrou Sevilla. Pentru condiţia mea, nici nu-mi trebuia mai mult, nici nu aveam dreptul la altceva; trebuia să nu uit că îmi rămânea de mers încă, până departe.

Dar deodată am simţit în mine o slăbiciune, nevoia de a uita hotărârile vechi, de-a mă lăsa să alunec pe o pantă lungă, să-mi dea puţină ameţeală şi puţină bucurie. Spre a izbuti şi spre a-mi regăsi dreptul, trebuia să mă proiectez în propriul meu trecut, la vârsta când nu mă sfiam să pun mâna pe umărul unei fete şi s-o duc cu mine.

O pierdusem între sutele de oameni îmbulziţi la ieşire; m-am năpustit printre ei şi am găsit-o afară, în Plaza de Toros. Era cu spatele, dar părea că aşteaptă. Bineînţeles, nu putea să plece: avea haina mea pe umeri. Am întins mâna, am cuprins-o cu braţul şi am înghesuit-o la subţioară, ca s-o apăr de frigul serii. Nu s-a împotrivit, de unde tot timpul fusese încordată şi aproape ostilă. Cred că îngheţase; m-am străduit s-o încălzesc. Am întrebat-o:

— Poţi să mă duci într-un loc unde n-am mai fost niciodată?

— Acum nu; am să te duc mâine într-o capelă pictată de Goya.

— Astă-seară ce poţi face pentru mine?

— Dacă vrei, să bem ceva împreună.

Depăşea orice speranţă.

Am urcat pe aceeaşi Calle de Alcalá, ca în ajun, cu cerul amurgit în faţă. Curând a apărut şi luna, de după case; crescuse puţin şi era luminoasă. Aş fi vrut să mai pun o dată mâna pe cercelul de aur, dar dreptul asupra acelui gest se sfârşise.

— Avem timp să facem un ocol, a spus fata.

N-am înţeles ce era timpul, dar m-am bucurat; mă temeam de clipa când s-ar fi terminat drumul. La Puerta de Alcalá a întors în sfârşit capul şi am simţit că mă priveşte.

— Câţi ani trebuie să am în seara asta? am întrebat-o.

— Douăzeci şi şase.

Am zâmbit sceptic. De unde să-i iau şi ce să fac cu ei, dacă mi-am pierdut şi candoarea şi seninătatea? La douăzeci şi şase de ani ai mei, aici era războiul civil!

Deşi venise seara de mult, pe străzi nu se aprindeau felinarele şi ferestrele caselor rămâneau întunecate. Poate era doar o impresie, venită de departe, din vârsta trecută. Am strâns mai tare umărul fetei şi am adăpostit-o mai bine; întunericul şi amintirea războiului îţi dau alte drepturi. Era foarte supusă, mersul sălbatic i se domesticise. M-a dus la statuia lui Cervantes,

pierdută în beznă. Şi abia cu două seri mai înainte o văzusem scăldată în lumina reflectoarelor, privisem din toate unghiurile pe Don Quijote şi pe Sancho Panza, pe Rocinante şi măgarul. Acum apăreau ca nişte umbre de te cuprindea tristeţea, şi totuşi, în întunericul acela erau atât de străvezii, că li se vedea până şi sufletul.

M-a dus pe Gran Via, aproape goală, cu vitrinele ca nişte hăuri negre. Şi ce viaţă fusese aici, abia ieri seară! Însă îmi era bine, şi aş fi vrut ca seara să nu se mai sfârşească. Am ajuns la palatul regal, ciudată construcţie, cu parterul într-un stil şi cu etajul în altul, de parcă ar fi fost făcut de doi arhitecţi din două familii vrăjmaşe. Am stat rezemaţi de parapetul care mărgineşte strada spre vale, şi departe, în câmpul acoperit de întuneric, mi-am văzut tinereţea prefăcută în arbori şi-n umbră. Ieri seară fusesem aici, stătusem rezemat de parapet în acelaşi loc; valea era punctată până departe de luminile automobilelor; pe un şir se vedeau lumini roşii, de la cele care se duceau, pe altul lumini albe, de la cele care veneau. La început mi s-a părut că-i un bulevard, cu felinare de carnaval, colorate.

— Te simţi bine cu anii pe care îi ai? m-a întrebat fata.

Ea îmi alesese vârsta şi mi-o dăduse.

— M-aş simţi atât de bine cum mai mult nu se poate, dacă nu mi-ar fi milă de mine, cel din timpul când am avut prima oară douăzeci şi şase de ani, şi nu-i numărasem. Eram sărac şi fără speranţe; din tot ce doream, abia putusem să-mi cumpăr o bicicletă. Ce mult vroiam să umblu, şi ce departe! Acum am părul alb şi nu-mi lipseşte nimic din ce tânjisem să am altădată. Îmi ieşise un fir de păr alb la tâmplă; a rămas singurul mulţi ani după aceea, dar atunci, privindu-mă în oglindă, am crezut că sunt bătrân şi viaţa mea e sfârşită. Te rog, dă-mi altă vârstă; atâta tinereţe nu-mi foloseşte.

Nu mi-a răspuns, ci doar mi-a zâmbit şi m-a dus înainte. Pe nebăgate de seamă, am ajuns în cartiere mai luminate, treptat au apărut şi oameni, până ce s-a stabilit toată forfota oraşului, de duminică seara. Apoi m-am pomenit în Plaza Santa Ana, unde aveam garată maşina; m-am gândit să plec numaidecât mai departe; văzusem la Madrid tot ce trebuia să fie văzut.

— Afară de capela pictată de Goya! a spus fata.

Am privit-o şi m-am minunat că îmi ştia gândurile.

În seara aceea am descoperit „La Casona“. Cum ne-am aşezat la masă, fata m-a întrebat, fără să se uite pe listă:

— Calamari şi vin alb?

Am încuviinţat, fără să mă mai minunez că putea să ştie.

— N-avem calamari, a spus chelnerul cu faţa lui prietenoasă, pe care o ţin atât de bine minte.

— Ba da! l-a contrazis ea. Du-te la bucătărie; v-au adus tocmai acum.

— Aveţi dreptate! a recunoscut chelnerul, fără să se mire. Dar de obicei ne aprovizionează dimineaţa şi în niciun caz duminică seara. Doriţi calamari cu sos picant?

— Nu; doar cu lămâie.

Ne-a adus vin într-o stacană de lut; avea un gust foarte bun şi toate păreau foarte bune în seara aceea. Peste o jumătate de oră au sosit şi calamarii, aurii, în două farfurii fierbinţi; i-am mâncat fără pâine, ronţăindu-i ca pe covrigi. Pe unii oameni s-ar putea să nu-i ispitească, mai ales dacă se gândesc la forma lor animală dinainte; mie nimic nu-mi place mai mult, fiindcă gustul lor cuprinde şi un mister, şi o făgăduială, îţi dau prilejul să te gândeşti şi să speri dincolo de raţiunea obişnuită. Calamarii cu vin alb sunt ceva care nu se uită.

Fata mă privea bucuroasă cum mănânc; nu prea îi era foame, mi-a dat jumătate din partea ei; am primit fără să mă sfiesc. Îmi era tare bine, chelnerul a adus al doilea litru de vin şi când să-l dăm gata, mi-a venit deodată un gând necugetat, pe care l-am regretat mult în noaptea aceea de singurătate, când nici măcar clopotele din staţia de metrou Sevilla nu mai băteau, ca să mă consoleze. E de neiertat – ce nevoie aveam s-o întreb?

— Ai fost vreodată la Londra?

M-a privit fix şi s-a întunecat la faţă. Iar eu am continuat, incapabil să mă opresc, deşi presimţeam un dezastru:

— În St. James’s Park?

Atunci a dispărut. Nu ştiu cum; m-am pomenit cu un gol în faţă. Nu mai rămăsese nici tacâmul, nici paharul. Grinzile tavanului, negre, păreau că se arcuiesc tot mai tare şi au să cadă. Chelnerul venise să fac plata; nu mai era nimeni acolo în afară, de mine.

— De două ori calamari şi doi litri de vin, i-am spus, deşi n-ar fi fost nevoie, fiindcă îşi cunoştea meseria.

— Două jumătăţi, nu doi litri, mi-a răspuns. Doar atât. N-aţi mâncat calamari; nici n-avem.

A doua zi, amărât şi neliniştit, am întrebat şi am umblat mult până să găsesc capela pictată de Goya; altceva nu ştiam ce să spun. Dar era una singură, San Antonio de la Floriola, şi după vreo două ceasuri de căutare am găsit-o, pe lângă gară, o capelă mică, modestă, tencuită simplu, care n-ar fi atras pe nimeni. Când am intrat, a căzut asupra mea o lumină albastră. Am rămas

înmărmurit; drept în mijloc, între cele două bănci lungi, puse acolo ca privitorii să se aşeze şi să poată privi mai lesne în sus, era fata, cu spatele, într-un tricou cenuşiu şi în pantaloni albaştri, cu părul pe umeri, mai negru decât îl văzusem vreodată; poate datorită luminii albastre. M-a simţit, fără să se întoarcă, şi a ridicat braţele în lături; atunci mi-a amintit de fetiţa din St. James's Park care dădea vrăbiilor să mănânce din palmă şi stătea aşa de parcă ar fi fost crucificată.

După ce a rămas puţin cu braţele în cruce, fata s-a întors şi a ridicat capul spre boltă cu un gest care vroia să spună: „Acum priveşte!"

12

Mi-am propus să consacru toată ziua Rinului; e puţin, dar maşina îţi dă destulă mobilitate şi mai ales destulă autonomie, ca să poţi ajunge repede acolo unde este nevoie. Până la Koblenz am mers drept şi fără oprire, fiindcă făcusem drumul peste noapte. Cu ochiul drept am privit Rinul la lumina zilei; avea culoarea petrolului, era plin de vapoare, de şlepuri în convoaie. Înainte de St. Goar am întors capul, să privesc stânca Loreley, de pe malul celălalt; era o realitate, după cum şi drumul meu acolo fusese o realitate; fiindcă, deşi atât de departe, deasupra stâncii se vedea cortul de culoare portocalie.

La Koblenz m-am oprit numai două ceasuri, neurmărind să cunosc oraşul. Pentru mine, important era că ajunsesem în locul unde Mosela întâlneşte Rinul. După ce mi-am parcat maşina în stradă, am tăiat oraşul în diagonală, după cum socoteam, privind harta, că am să ajung la apă. Mi se pare de necrezut că aici a fost o aşezare romană, cu multe secole înaintea erei noastre. Acum totul este germanic, n-a rămas nimic latin. Se fabrică lucruri mecanice, sticlărie şi piele. Şi, bineînţeles, se face vinul prea cunoscut.

În 1944, oraşul a fost distrus; e o informaţie. Am văzut oraşe distruse şi ştiu ce înseamnă. Aici toate au fost puse la loc, nu se mai cunoaşte nimic. Nu-ţi vine să crezi, parcă n-a curs sânge, n-a fost durere şi jale.

Am mers pe malul Moselei, în jos, pe o esplanadă largă, cu flori, peluze şi bazine, savurând apropiata întâlnire cu Rinul. Confluenţele nu seamănă cu răscrucile de drumuri; ele nu reprezintă niciodată o despărţire, ci un sfârşit. Nu sunt o sfâşiere, ci o întâlnire.

Uscatul se prelungeşte mult între Rin şi Mosela, alcătuind o

peninsulă unghiulară; până la urmă, apele izbutesc s-o depăşească şi se unesc. Am răsuflat cu mulţumire şi am pornit să-mi caut maşina. Aveam de mers mult, dar am găsit-o, am văzut-o de departe, pe un bulevard cu castani, stând cuminte şi credincioasă, în culoarea aurie, ca a frunzelor care au început să cadă. Mă tulbură întotdeauna s-o regăsesc; ea reprezintă acum mai mult decât o prietenie, e o iubire, semănând puţin cu iubirea pentru o femeie. Şi când deschid portiera şi mă aşez în scaun, cu mâinile pe volan, cu picioarele pe pedale, parcă începe o îmbrăţişare, ca să devină pătimaşă când apăs pe acceleraţie.

Cu toate prevederile pe care mi le propun tot timpul, am uitat maşina descuiată şi a stat aşa două ceasuri, între oameni care puteau să încerce clanţa măcar din curiozitate. Mai târziu mi s-a întâmplat la fel; la un moment dat am avut sentimentul că trebuie să mă întorc repede, nu-mi aminteam să fi făcut gesturile obişnuite, răsucitul cheii în broască, încercatul încuietorii, dar mi-am spus că oricum era prea târziu şi că nu-mi rămânea decât să mă supun destinului. Niciodată nu mi-a cotrobăit cineva în maşină. Şi dacă ar fi fost pe acolo un om dispus să cotrobăie, nu l-ar fi încurcat prea mult o încuietoare. La Roma am văzut pe unii capabili să deschidă o portieră încuiată printr-o simplă apăsare dibace pe clanţă; e mai mult decât o dibăcie, e o artă sau o vrajă; poate au iarba fiarelor.

Pe când îmi umpleam rezervorul cu benzină, care este foarte scumpă, m-am gândit că drumul de astă noapte ar fi fost o risipă dacă n-aş fi avut acum în maşină o floare albastră uitată.

M-am întrebat ce-mi venise să plec, aşa, dintr-odată, când toată lumea la hotel era adormită. Ca să aud ecoul în linişte? Ce câştigam? Şi câţi din cei care trec pe acolo ştiu de el, şi câţi îl ascultă? Probabil ecoul era un pretext faţă de cuminţenia din mine însumi. În realitate vroiam să-mi dovedesc că în viaţa mea nu există constrângere. Ştiu că e o amăgire, constrângerile cele mai mari şi mai tiranice ni le impune propriul nostru suflet. Dar în noaptea aceea independenţa mea era reală, nu datoram nimic decât amintirilor mele, n-aveam niciun angajament cu altcineva.

N-am făcut nicio vitejie plecând astfel, a fost însă ceva din ceea ce mi-am dorit cel mai mult în viaţă, să pot întreprinde oricând orice-mi trece prin minte, ziua sau noaptea, pe răspunderea mea şi fără să mă plâng de eşec sau de dezamăgire. În schimb, să nu fiu dator nimănui o dare de seamă.

Fiindcă benzina mă ajută la asemenea isprăvi, contribuind la mărirea eului meu, am făcut reflecţii înflăcărate asupra rolului ei în viaţa noastră. Când, mai târziu, s-a ivit primejdia să fie

drămuită, mi s-a tăiat respiraţia şi m-am simţit ca şi cum aş fi avut picioarele împiedicate. Nu pot trăi pe deplin şi nu pot fi mulţumit de viaţă fără benzină.

Benzina se extrage prin puzderie de puţuri (sute de mii, milioane?) şi se distribuie prin altă puzderie (miliarde?) de pompe, de-a lungul tuturor şoselelor din lume. Peisajul ar fi mort fără ele, şi noi am fi mai puţin vii, ne-am pierde mult din imaginaţie – şi sigur că am trăi un număr mai mic de ani, ca generaţiile de pe vremea diligenţei. Nu cumva, pe pământul nostru, astăzi se consumă mai multă benzină decât pâine?

În timp ce mergeam spre Bonn, unde trebuia să mă opresc negreşit câteva ore, m-am gândit în urmă, la nereuşita şi inutila escală de la Stuttgart. Aşa e viaţa mea, aşa a fost totdeauna, începând din copilărie, făcută din cotituri şi din sucituri, din ambardee, toate în căutarea unei linii drepte, care nu e drumul ideal în viaţă. Am fost nehotărât şi nepăsător cu interesele mele, şi numai norocul m-a ţinut pe linia de plutire, norocul pe care nu l-am căutat niciodată. De mic, dacă făceam o neghiobie, mă hotăram să-mi schimb firea începând de a doua zi dimineaţă; noaptea întreagă plănuiam cum să mă port de acum încolo – şi primul meu impuls, la prima ciocnire, era să-mi regăsesc vechile porniri şi să fac altfel decât îmi pusesem în gând peste noapte. Fiindcă am nenumărate experienţe în privinţa aceasta, nu-mi mai propun să schimb nimic din mine.

Astfel că am intrat în Bonn cu inima liniştită şi am mers drept la casa unde s-a născut Beethoven.

Înghesuială, stai la coadă în curte, după turişti cu ghizii lor, după şcolari cu profesorii. Câteva manuscrise; or fi autentice? Printre ele vestitul şi dramaticul testament de la Heiligenstadt. Sperând că este scrisul lui adevărat, am stat mult timp cu ochii pe paginile acelea venite dintr-o tristeţe atât de îndepărtată. Mi se părea că omul care le scrisese era încă aici, într-o cameră vecină, închisă, pe care administraţia casei a scutit-o de indiscreţii.

Într-o vitrină, câteva din cornetele lui acustice; e de neînţeles ce înapoiate pentru începutul celuilalt secol; nişte orori, imense, grosolane, din tablă groasă, prost modelate; şi, uşor de dedus, fără prea mare folos pentru urechea bolnavă. Te apucă groaza să ţi-l închipui folosindu-le, încercând să sondeze neantul.

Am fost şi la catedrală, tot vreau să fiu cumsecade.

Bonn e capitala Germaniei federale, dar pare-se nimeni nu-i dă importanţa care ar decurge dintr-o asemenea situaţie. De fapt, e un liniştit oraş de provincie.

Încă înainte de Bonn, Rinul intră în câmpie şi în zone industriale; nu mai ai nimic de văzut decât fum şi flacără. Pe cele două ţărmuri trec trenuri, puzderie; la aceste transporturi uriaşe se adaugă şlepurile şi vapoarele. Drumul meu de astă-noapte, şi chiar drumul de ieri şi de astăzi au fost gesturi romantice; peste ele apasă miasme de la industriile chimice; şi cerul e plin de culori nefireşti, provenite din chimicale, ca o enormă reclamă pentru vestita „I. G. Farben“.

Timpul închinat Rinului m-a obosit, fără să-mi trezească şi regrete; e dezastruos să te lepezi de un miraj la prima dezamăgire. Dar sunt prea multe localităţi mărunte care fărâmiţează peisajul, nu prea bogat dealtminteri. Rinul este, la urma urmelor, o destul de mare monotonie. Valea Prahovei, asupra căreia se prăbuşeşte gigantica privelişte a Caraimanului, ar avea, la o comparaţie, o întâietate zdrobitoare. Am ştiut că-i aşa iarna trecută, după ce mă întorsesem şi am mers la Braşov cu trenul, să văd cum are să fie fără benzină. Atunci mi-am spus lucid, deoarece muntele nu-mi trezeşte patimi, că o oră sub Caraiman, pe o zi cu atmosfera pură, valorează cât multe explorări alpine; numai că ne este prea la îndemână, îi lipseşte mirajul şi ispita depărtărilor.

Seara m-am oprit la Godorf, un sat la vreo zece kilometri înainte de Köln. Fabrici de jur împrejur, şi tot ce decurge din existenţa lor. A fost prima dată când a trebuit să umblu pe la mai multe hoteluri, pentru o cameră. Până la urmă găseşti, nu trebuie să dormi afară, dar căutarea îmi dă o stare de panică. Am înclinaţii de nomad; n-am şi educaţie. Voi fi întotdeauna în luptă cu pornirile din mine; teama va urmări pas cu pas aspiraţia, s-o surprindă fără apărare şi s-o răpuie. Până astăzi am scăpat, dar uneori simt oboseli finale.

Aici am întâlnit hotelierul care mi-a spus că în Germania oamenii nu mai vor să muncească. El prevede, în continuare, o criză economică, urmată de falimentul hotelurilor. Chiar şi la Köln, spune, hotelurile sunt goale. Deocamdată, în satul lui, mi-a trebuit o oră până să găsesc o cameră! E un pesimist. Sau poate îl înşală nevasta. Oamenii pe care îi înşală nevasta nu aşteaptă altă salvare decât într-o catastrofă generală. Recunosc că lui, unul, spre a ilustra afirmaţiile pesimiste, îi lipseşte personalul. Fata care se îngrijeşte de camere, poate puţin şi de clienţi, mai serveşte şi la masă, mai face şi pe bucătăreasa. E tânără şi carnală şi ar însemna o ispită pentru un drumeţ, dar are o mutră de călău.

Mi-a recomandat o mâncare, după spusele ei foarte bună, şi

mi-a adus două felii de mezel, un fel de şuncă tocată şi presată, fără niciun gust, puţin încălzită în apă fiartă, iar alături două linguri de cartofi cu maioneză. Cred că nici nu avea altceva. Mi s-a părut mizerabil, dar toate au fost mizerabile, ca bolta cerului, colorată chimic.

Văzând că nu sunt entuziasmat, fata a încercat să se scuze, spunând că regretă, că nu-i vina ei dacă nu le poate face pe toate.

Aşa s-a terminat Rinul, care acum curge la câteva sute de metri, între două şosele şi două perechi de căi ferate.

13

Dacă n-aş avea caietul de însemnări, cu datele zilelor, n-aş şti cum se scurge săptămâna. Acum, când pornesc spre Köln, bag de seamă că e miercuri, 29 august. Sunt abia unsprezece zile de când am plecat de acasă, şi am străbătut jumătate din Europa, ba chiar cu multe ocoluri.

Intrarea în Köln, spre surpriza mea, destul de comodă; găseşti şi locuri de parcare, dar nu prea aproape de centru; am mers cu piciorul pe cheiul Rinului câţiva kilometri, până la Automobil Clubul German, unde veneam cu o recomandare, ca să-mi procur câteva piese de schimb pentru maşină. O trepidaţie suspectă a volanului m-a determinat să cer controlul unui mecanic. După un examen rapid, omul m-a asigurat că nu-i nimic în neregulă şi că pot să merg fără teamă oricât de departe. Adevărat este că trepidaţia nu apare decât uneori, şi acum n-a apărut deloc. Mecanicul mi-a declarat la urmă că sunt excesiv. O fi un păcat?

După convorbirea cu preşedintele Automobil Clubului, care a zâmbit amuzându-se, iată-mă obligat să mă întorc la Bonn mâine dimineaţă. Am venit la Köln, fiindcă aici se fabrică maşina mea; dar piese de schimb nu se găsesc. După zâmbetul preşedintelui, deduc că nu-i o simplă întâmplare, ci o manevră, greu de înţeles. Administraţiile industriilor sunt la fel de capricioase şi de inexplicabile ca trepidaţiile volanului. La Bonn nu voi avea nicio grijă, sunt anunţat prin telefon la un mare garaj, unde trebuie să fiu dimineaţa, devreme. Nu-mi fac griji, dar de ce să mă întorc din drum printr-un peisaj care m-a izgonit?

Având timp de prisos, am dat multe târcoale catedralei, deşi o ştiam pe de rost. I-ar sta bine cu mai mult spaţiu în jur, avantaj de care se bucură din plin şi cu deplin câştig catedrala din Milano. Le compar, fiindcă seamănă între ele, într-un fel, deşi una e albă, înfăţişând lumina Italiei, iar cealaltă de un cenuşiu

grandios, întru totul germanic.

M-am angajat să urc în unul din turnuri, crezând că există ascensor, şi-abia după ce intrasem m-am pomenit cu scările faţă-n faţă; am mers înainte, ca să nu mă declar învins. Nu mi-a plăcut, urăsc urcuşul fizic, tot aşa cum urăsc străvechea gravitaţie care ne ţine legaţi de pământ. (Cum ar fi fost istoria omenirii dacă omul putea să zboare, ca păsările?) Dar mai ales nu-mi place urcuşul inutil. În anevoioasa ascensiune, între ziduri de piatră, nu vezi nimic afară, şi de n-ar fi efortul picioarelor, n-ai avea nicio dovadă că te-ai îndepărtat de bază. Clopotele şi mecanismele care le pune în mişcare, şi unde am ajuns cu multă caznă, ar putea să fie o justificare a ostenelei. Dar, în sfârşit, e bine că am urcat, altfel aş fi rămas cu impresia că am trecut pe lângă ceva uimitor şi i-am întors spatele.

Am privit de jos cele două cupole, ridicate spre cer cu o îndrăzneală gotică. În ultima mea carte mi-am imaginat în vârful lor două săgeţi, ca o prelungire a intenţiei; o furtună de proporţii imaginate le smulge şi le duce în depărtare. Nimeni n-a remarcat mistificarea.

Acum, privind cupolele pe un cer de toamnă, de un albastru sudic, mi-am dat seama că săgeţile acelea născocite ar fi fost o completare inspirată în aspiraţia constructorilor spre dumnezeire; arhitectura ar fi devenit mistică.

Am umblat mult timp pe străzi însorite; e ceva confortabil – o circulaţie moderată, puţini oameni dincolo de centrii nervoşi ai oraşului. Te simţi ca într-o metropolă care şi-a păstrat privilegii patriarhale.

Şi, pe când mă îndreptam spre maşină, socotind că nu mai aveam nimic de descoperit, l-am văzut. În lumea occidentală se numeşte cu iniţiale, PDG – Prezident Director General. În cariera civilă, e treapta cea mai de sus pe care o poate atinge un om. Probabil mult mai mănoasă, mai onorată şi mai invidiată decât un rang maxim în politică şi în administraţia statului. Prezidentul Director General conduce marile societăţi anonime; deşi civil, e un strateg. El trebuie să câştige bătălie după bătălie, iar onorurile pe care le primeşte sunt ale celor mai mari generali din istorie. Pe cele două revere ale fracului său nu încape decât mică parte din decoraţii. Satisfacţiile lui cele mai însemnate, însă, cred că sunt cele secrete, despre care nu se vorbeşte nici în Consiliul de Administraţie.

L-am văzut, să fi fost ora douăsprezece, ieşind pe uşile de cristal ale unui building care adăposteşte un mare concern de industrii chimice. Era voinic, robust, plin la faţă şi de un roz

victorios, bine ras, bine pieptănat, cu haine în culoarea petrolului, de-o eleganţă solemnă, în faţa căreia toţi trecătorii par nişte javre.

Poate acest om e îndopat de cultură, poate îl citeşte pe Nietzsche şi pe Schopenhauer. Poate iubeşte muzica şi-l iubeşte pe Beethoven, giganticul Prezident Director General care nu şi-a folosit forţa în nicio administraţie. Poate seara, în casa lui, se face muzică de cameră. În afară de acestea, e obligatoriu să meargă iarna la St. Moritz, iar vara să facă o croazieră, pe yachtul propriu, în Marea Nordului, poate şi-n Atlantic. Merită tot, de bună seamă; concernul lui este prosper, se vede după faţadă. Cu alt conducător ar fi putut să se ducă de râpă.

Nimeni nu s-a repezit să-i deschidă uşile de cristal, fiindcă s-au deschis singure, cu un respect electronic. Cei doi portari, aflaţi de o parte şi de alta a intrării, s-au aplecat până la pământ. Şoferul a coborât şi a ţinut portiera deschisă, cu şapca pe piept, semn cucernic. Era un „Mercedes“ albastru-petrol, ca hainele, cu tapiţeria în tonuri de gri, foarte rafinată combinaţie. Prezidentul Director General s-a urcat la spate, şi cum a închis şoferul portiera, cum şi-a tras, peste piept şi pântece, centura de siguranţă.

Pentru un drum probabil scurt, în oraş, cu un şofer de mâna întâi, căci nu s-ar concepe altfel, măsura de prudenţă mi s-a părut exagerată. Pe urmă m-am gândit că este poate o obligaţie prevăzută în statutele societăţii de asigurare. Prezidentul Director General trebuie să fie asigurat pe o sumă însemnată şi ea nu se plăteşte dacă, în caz de accident, se constată că n-a fost folosită centura de siguranţă. Sau poate chiar propria lui societate, pe care o conduce cu cinste şi abnegaţie, îl obligă să se apere, el fiind o persoană mult prea preţioasă ca să poată fi înlocuită de altcineva. Sau poate nu-l obligă nimic, ci este doar un act de iniţiativă proprie, ceea ce dovedeşte cât se preţuieşte el însuşi.

Date fiind toate acestea, m-am hotărât să nu mai folosesc niciodată centura de siguranţă, ceea ce am făcut până la sfârşitul călătoriei şi voi face în continuare, atâta timp cât nu va deveni obligaţie.

14

În ultimii ani, ochii fardaţi s-au înmulţit şi metoda s-a perfecţionat. Am impresia că o practică până şi fetiţele de zece ani, dacă nu chiar cele mai mici. Oricum, indiferent de vârstă,

recunosc, deşi nu-mi plac fardurile, că ochii devin fascinanţi, şi chiar slutele te fac să tresari o clipă, hipnotizat de forţa privirii. De fapt, nu-i decât o *subliniere*, şi toate sublinierile sunt sugestive, la fel ca ale tiparului.

Dezamăgit de ultima etapă pe malul stâng al Rinului, mi-am propus să înnoptez pe malul celălalt, ceea ce n-a fost o greşeală, dar niciun triumf prea mare. Aflându-mă pe chei, la Köln, în faţa mea, la câteva sute de metri exista un pod suspendat, care îmi atrăsese privirea încă de dimineaţă. Accesul la el însă s-a dovedit atât de dificil, că era cât pe ce să mă las păgubaş şi să mă întorc la hotelierul meu pesimist din Godorf, unde rămăsesem noaptea trecută.

Am început prin a căuta prima şi cea mai logică arteră de acces; m-am pomenit nu ştiu unde. Am întrebat, mi s-a spus: stânga, apoi dreapta, pe urmă tot înainte şi din cutare loc tot înapoi, până la cutare răspântie. Am ascultat sfatul, am mers înainte, am mers înapoi, ba am intrat şi pe un sens interzis de m-aş fi făcut praf dacă nu băgăm de seamă repede, până ce m-am pomenit în câmp, pe şoseaua de ieri, care mă ducea drept la Bonn, dar prin Godorf.

Ar fi fost simplu să mă supun, dar n-am vrut, şi după zeci de kilometri pierduţi, m-am pomenit din nou în Köln, pe chei, cu podul în faţă, în locul de unde plecasem nu de mult. Am oprit un tânăr automobilist şi l-am întrebat. Era simpatic şi binevoitor. E foarte simplu, mi-a spus: o iei la dreapta, apoi la stânga, apoi tot înainte şi din cutare loc înapoi până la cutare răspântie... Nu te supăra, domnule simpatic, i-am răspuns, m-am mai păcălit odată. Aşa nu se poate ajunge pe pod în ruptul capului! Am să-ţi dovedesc, a stăruit el. Ia-te după mine!

L-am urmat, a cotit în toate părţile, l-am văzut că ezită la răspântii, dar a mers înainte, până ce ne-am pomenit în drum spre Godorf. Îţi mulţumesc, mă las păgubaş! i-am spus. Acum însă se ambiţionase, m-a rugat să-l urmez încă o dată, a întrebat când ici, când colo, iar eu am mers după el, orbeşte, până ce m-am văzut pe podul suspendat; nu-mi venea să cred. M-a dus până dincolo, a tras pe dreapta, am tras lângă el şi i-am mulţumit. Aflând că nu urmărisem altceva decât să găsesc un loc liniştit ca să rămân peste noapte, mi-a spus chiar şi numele unui sat unde să mă opresc şi unde, într-adevăr, a fost foarte bine.

Dar acest binevoitor şi curtenitor tânăr german avea un mic „Renault“, dovedind prin alegerea lui o dublă înclinaţie, franţuzească, spre fineţe şi extravaganţă.

Satul, în partea de câmpie a Rinului, se numea Zündorf, cam

faţă în faţă cu Godorful meu de astă-noapte. Hotărât însă, aici am avut mai mult noroc. Întâi m-a câştigat hotelul; nu vroiam decât o cameră curată şi am găsit una plină de farmec, luminoasă, cu cretoane optimiste, şi un hotelier plin de politeţe, un tânăr chipeş, cu o nevastă desprinsă din coasta lui, care servea la masă zâmbind tot timpul. Apoi aveau un câine lup ca în poveştile lui Jack London, că aş fi stat să-l privesc ceasuri.

Am regretat, trebuia să văd şi satul. Într-o prăvălie am cumpărat detergent, nu atât fiindcă mi-era necesar, ci ca să-mi dau seama ce nevoi are lumea de la ţară; am găsit aceleaşi lucruri ca la oraş, nu mai puţine, nu de-o calitate inferioară. Negustorul mi-a vorbit franţuzeşte, cât învăţase în 1914, când luptase în Franţa, pe Marna.

Pământ gol am găsit abia pe malul Rinului; până acolo, pe uliţe şi pe ulicioare numai asfalt; locuinţele rurale au devenit vile; multe au încălzire centrală şi tâmplărie de aluminiu.

În faţa unei porţi am descoperit, abia întors de pe câmp, un tractor-combină de-o complexitate care m-a zăpăcit, deşi nu sunt străin de maşini şi de maşinării. Cred că îndeplinea zeci de funcţii, avea zeci de cadrane, zeci de manete, comenzi pneumatice. Aş fi spus că era nouă, de reclamă, dacă n-ar fi avut motorul cald şi nu i-ar fi rămas paie în colţii grapelor.

În lunca Rinului am dat de un parc urban, cu un canal derivat din fluviu, folosit pentru canotaj. Mi-au atras privirea băncile, din blăni groase de stejar, prinse în picioarele de beton cu buloane zdravene, să nu se mişte, să dureze cât casele. Deşi puţin cam grosolane, băncile mi s-a părut că reprezintă spiritul teutonic, solid, statornic, de nezdruncinat. Fără puţină fragilitate în ele, lucrările omului înfricoşează, ca piramida lui Keops. Nu pledez pentru şubred şi provizoriu, şi totuşi, câte ceva trebuie din când în când să se mai şi strice între lucrurile noastre.

Pe alei, în afară de matroane rurale aşezate pe băncile zdravene, am văzut băieţi şi fetiţe, pe bicicletă. Băieţii n-au nici graţie, nici imaginaţie; pot deveni campioni odată, ceea ce e o izbândă, pe un plan, şi un eşec pe altul; nici ei n-au fragilitate, ca băncile din parc. Fetiţele, în schimb, stau să se descopere când încă nimeni nu le cunoaşte. Există în ele ştiinţa secretă a devenirii. La doisprezece ani, străbat inconştient primele exerciţii de voluptate, desigur în puritatea cea mai deplină, de unde le vine şi farmecul. Le-am privit îndelung mersul pe bicicletă de exemplu: le cunoşti după mişcări, după privire, pe cele care îşi presimt apropiata explozie a vârstei.

A doua zi am trecut peste Rin cu bacul şi am intrat în Bonn pe

o ploaie de toamnă. Nu mă indispunea prea mult; vroiam doar să-mi iau câteva piese de schimb pentru maşină. Le-am luat, drămuindu-mi banii şi întrebându-mă dacă unele din ele nu vor fi inutile. Inspiraţia cea mai bună a fost pompa de apă. Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără ea în zilele de după Granada.

15

Când reparaţia a fost terminată, mi-am înghesuit înapoi în maşină lucrurile răvăşite, încurcându-le şi mai rău şi creându-mi dificultăţi viitoare. Dacă îmi va trebui un obiect, nu voi mai şti unde să-l caut şi va trebui să le răscolesc pe toate. M-am spălat pe mâini şi am fost gata.

— De ce la Almería? a repetat Vicht.

— La început vroiam doar ca să ajung la mare; acum trebuie să merg acolo fiindcă îmi place cum sună.

S-a consultat din ochi cu Dominique; n-am putut să-i mai spun fata de la „Asturias“; ar fi fost frumos doar pentru mine. Crezusem că Dominique era numele parfumeriei, îl văzusem scris cu litere cursive pe vitrină. M-am obişnuit cu el repede, fiindcă îmi plăcea cum sună. Iar azi mă pomenesc pronunţându-l câteodată, ca şi cum aş chema-o din depărtare, deşi din depărtarea ei, Dominique nu mai poate să vină.

S-au înţeles într-o clipă şi au hotărât să meargă cu mine; nu aveau un program şi un itinerar obligatoriu. Era încă un motiv să-mi fie simpatici. În câteva zile ne-am împrietenit atât de bine, ca mai târziu am tânjit de dorul lor; iar moartea ei m-a zguduit greu, poate pentru totdeauna.

Mergeau în faţa mea, o vedeam iarăşi aplecată pe umerii lui; curentul îi lua părul şi-l scotea afară pe geamul din partea volanului. Nu mai era o dăruire, ci o distilare; fiinţa ei, prefăcută în vapori, se condensa şi lua forme noi, pe tiparele lui. Ştiu că iubirea este întreţinută de o inegalitate, o denivelare continuă; ceva trebuie să curgă mereu de la unul la altul. Ştiu că procesul se poate inversa, dar că nu trebuie să stagneze. În clipa când nivelele ajung să fie egale, nimic nu mai poate să curgă dintr-o parte în alta; atunci se naşte un lac liniştit. Oamenii cred că în el au găsit fericirea. Dominique se topea întruna şi curgea la vale.

De ce am luat acest drum, care m-a dus toată ziua numai prin munţi, pe şosele chinuite, uneori înguste de trei metri, cu sute de viraje, unul din altul? Se potrivea cu starea mea de spirit, eram chinuit şi contorsionat; căutând torturile drumului, nu mă îndepărtam de mine însumi.

De câteva ori maşina a avut tendinţa să derapeze pe şoseaua uscată. Mereu îmi propuneam să fiu prevăzător, şi mereu intram în viraje cu viteză prea mare; poate mă fascina părul care flutura pe geam ca o flamură neagră. O clipă mi s-a strâns inima, fiindcă mi-a sugerat un zăbranic. Cine avea să moară?

Noroc că maşina, deşi cam nărăvaşă, răspunde la toate solicitările. Accidentul n-ar putea să-l provoace decât absenţa.

Într-un loc, unde am tras mult pe dreapta, ca să fac loc unei rulote, roata din spate a intrat în gol, deasupra unui taluz de câţiva metri. Aş fi rămas acolo, înţepenit, până găseam un tractor să mă scoată, dacă nu mă salvam punând volanul la stânga, convenabil, nu atât ca să revin în şosea de-a latul, în faţa oricărei maşini s-ar fi întâmplat să apară, şi roata din spate a ieşit pe asfalt, datorită vitezei rămase, căci, în asemenea împrejurări, datorită diferenţialului, nu poţi face nimic cu acceleraţia.

De când intrasem în Spania, urmăream peisajul cu tot mai multă uimire. Nu mă grăbeam să-i dau o definiţie, nu era uşor să-l descifrez şi să-l calific; îmi rămânea timp până la urmă şi, mai ales, după plecare. Sinteza aveam s-o fac pe drum, la întoarcere, sau poate la mine acasă, şi cine ştie dacă aveam să izbutesc dintr-odată. Ceea ce puteam spune de pe acum, şi era caracteristica principală, sigură, de nedezminţit, niciun loc din Spania nu se aseamănă cu altul, pe orice distanţă, chiar atunci când e monoton şi singur sub bătaia soarelui. Peisajul Spaniei nu are nicio lege.

Ziua Almeriei putea să mă înnebunească, dacă m-aş fi lăsat în voia a tot ce venea dinafară. Priveşti şi nu e de admis că în cele patru mari direcţii există o singură geografie; sunt patru lumi diferite, asamblate de o imaginaţie cancerizată, cele patru lumi fiind ele însele alcătuite din celule crescute anarhic, ca un neoplasm al naturii. Mai târziu, descoperind brusc Sagrada Familia, în care am recunoscut peisajul compus dintre Madrid şi Barcelona, impresia că natura în Spania nu ascultă de sine însăşi şi de nicio forţă vecină avea să se solidifice, dar să rămână fierbinte, ca fonta turnată în forme.

Aproape de Almería, i-am pierdut într-o învălmăşeală; cred că au luat-o la stânga, pe o ramificaţie importantă. Când şoseaua s-a eliberat în faţă, nu se vedea nicio maşină, până departe. N-am vrut să mă întorc, deşi îmi părea rău după ei; dar de dimineaţă nici nu ştiam de existenţa lor şi, să nu fi avut necazul cu pompa de apă, nu i-aş fi cunoscut niciodată. M-am gândit, cu puţină mâhnire, că poate erau plictisiţi să mă tot vadă în urma lor,

datori să mă aştepte şi să-şi înfrâneze fanteziile. Le-am spus, deci, adio şi-am mers înainte, spre Almería.

Intrat în oraş curând după prânz, mi-am continuat drumul pe străzi, înspre sud, fără să întreb pe nimeni, sigur că în direcţia aceea voi întâlni marea. Am dat însă de gară, dincolo de care, spre sudul meu, erau ziduri şi coşuri de fabrică.

Ar fi trebuit să ştiu, dacă aveam o hartă ca lumea. Dar nu am, e uitată acasă, împreună cu multe altele, şi mă folosesc de o hartă copilăroasă căpătată la frontieră, când am schimbat banii. Am întrebat, mi s-au indicat localităţile pe unde trebuia să trec, spre a ajunge la malul mării, iar de-acolo la Cartagena. M-am întors de unde venisem, fără să văd nimic din oraşul care fusese şi el o chemare atât de puternică, mai ales după ce aflasem de la Dominique cum să-i pronunţ numele. Almería era astfel consumată, cu un singur drum, până la gară, şi cu o întoarcere până la răspântia unde îmi pierdusem însoţitorii. Când i-am regăsit, seara, nu mi-au dat explicaţii. Aş fi crezut iarăşi că vroiseră să scape de prezenţa mea inoportună, dacă n-aş fi constatat că se bucurau sincer de reîntâlnire. Dovada cea mai evidentă a prieteniei lor am avut-o însă zilele următoare.

Îmi notasem pe o hârtiuţă numele localităţilor până la malul mării, şi îmi plăcea să le pronunţ cu glas tare, deşi poate greşeam accentul şi Dominique nu era acolo să mă corecteze. Astfel, am întrebat de Tabernas, care mi se părea plin de mistere – de la tavernă sau de la tabernacol – apoi de Sorbaz şi de Vera, neînrudit cu numele slav, nici cu strada de la Stuttgart, unde mi-am căutat inutil editorul. Abia după Cuevas del Almazora, ceea ce reprezintă peste o sută de kilometri, am ajuns la malul mării şi-am mers un timp pe lângă plajă, pe o şosea liniştită. La Aquilas am făcut popas şi m-am spălat pe faţă cu apă de mare. Localitatea, destinată vilegiaturii, era ca şi părăsită. Un restaurant avea mesele aranjate pe terasă, cu tacâmuri şi tot ce se cuvine, dar nu se vedea niciun om, nici măcar chelnerii. Am intrat la bar şi am băut pepsi-cola.

De-aici am intrat iarăşi în munţi, am străbătut iarăşi peisaje din cele mai schimbătoare şi mai imposibile, fără nicio înrudire între ele şi fiecare cu altă origine. Erau munţi de toate formele geometrice imaginabile, cubici, trapezoidali, piramidali şi încă alt fel, în culori peste putinţă de explicat, chiar şi mov în unele locuri. Am străbătut la un moment dat o adevărată Sahară, cu dune care aveau aspectul nisipului, până şi granulaţia, şi şerpuirile, deşi erau de piatră.

Am ajuns din nou la malul mării, prin trecători misterioase,

printre stânci nemişcate, contrastând cu valurile din depărtare, albastre şi albe. Dar n-am ajuns bine şi-a trebuit s-o iau spre alţi munţi, într-o zigzagare plină de surprize şi de nelinişti, care semăna cu o evadare zădărnicită; de fiecare dată când mă socoteam eliberat, stâncile îmi barau drumul, mă aruncau înapoi şi îmi măreau pedeapsa.

Am ajuns la Cartagena, obosit şi cam târziu, când se lăsa seara. Casă am găsit uşor, un băietan dornic să capete un duro m-a condus la un hotel, pe o stradă îngustă de numai doi metri, unde nu puteam să intru cu maşina. Dar maşina unde o las? îl întrebam tot timpul. Îmi făcea semne să fiu liniştit şi, într-adevăr, după ce m-a văzut instalat în cameră şi după ce şi-a căpătat banii, m-a dus după colţ, unde era un mic parcaj cu pază; paznicul însă n-a putut să mă primească, deoarece toate locurile erau date. Iar băietanul a ridicat din umeri şi s-a dus, puşlamaua, lăsându-mă în încurcătură.

Am umblat mult căutând şi întrebând, până ce m-am pomenit în port, pe neaşteptate. După atâţia munţi, nu mai ştiam dacă marea este o certitudine, şi m-am mirat, bucurându-mă, s-o găsesc atât de aproape. De fapt, portul se afla în mijlocul oraşului. Drept în faţa erau ancorate navele de război, impozante şi antipatice. Le admiri, fără să-ţi placă. Chiar dacă ar folosi numai la apărare, e în ele o agresivitate crispantă.

Tot cheiul în faţa flotei de război era parcelat cu dungi albe de parcaj; mi-am spus că pază mai bună decât torpiloarele şi distrugătoarele nici nu se putea, şi am lăsat maşina în primul loc liber. Abia când încuiam portiera, după ce îmi luasem valiza cu lucrurile de noapte, am descoperit alături maşina lui Vicht. E greu de înţeles, nu m-am bucurat foarte mult; mă obişnuisem cu lipsa lor, şi acum, dacă descoperisem maşina, aveam datoria să-i caut. Am pus mâna pe capota motorului; era rece – însemna ca sosiseră de o bună bucată de vreme.

Nu mâncasem nimic la prânz, şi mi-era foame. În Spania, totdeauna am avut necazuri cu masa de seara, restaurantele se deschid după ora nouă. Noaptea începe târziu, chiar pentru copii, care se joacă pe stradă mult timp după ce a căzut întunericul. Poate e o moştenire arabă. Şi este, în orice caz, o înrudire transcendentală cu peisajul.

Într-o cârciumă din faţa portului, unde am intrat fără nicio speranţă, o femeie bătrână, singură, mi-a făgăduit că-mi dă numaidecât de mâncare, ba chiar o friptură, şi n-a spus bine, că am şi auzit carnea sfârâind la bucătărie. Pe urmă mi-a pus în faţă o carafă cu vin negru, a adus farfurii şi tacâmul, foarte serioasă

tot timpul şi fără să rostească o vorbă. Între timp a intrat un soldat, care s-a aşezat la masa din faţa mea, cerând şi el de mâncare. Friptura mi s-a părut bună, făcută în tigaie, dar fără grăsime, cu cartofi prăjiţi proaspăt şi cu o farfurie de salată creaţă. Am mâncat cu poftă şi cu mulţumire, cum mânca şi soldatul din faţă, un flăcău cuminte şi chipeş, în uniformă de infanterie. Au mai venit şi alţi infanterişti pe urmă, niciun marinar, deşi flota se afla la două sute de metri.

A mai intrat un bătrân uscat şi ţepos, care a cerut voie să bea apă; bătrâna i-a făcut semn spre urciorul de pe tejghea, fără să vorbească. Tejgheaua era vecină cu masa mea şi l-am văzut pe bătrân bând cu sete şi cu dexteritate; ţinea urciorul ridicat sus, deasupra capului, iar apa îi curgea drept în gură, fără să se risipească şi să-i ude obrazul. La fiecare înghiţitura, pe gâtlejul uscat se vedea jucând nodul gâtului cu o mişcare dezolantă. Atunci am pus mâna pe braţul omului şi l-am poftit să bea un pahar de vin din carafa mea. După ce s-a ghiftuit cu apă, m-a refuzat, clătinând din cap, şi a plecat cu o figură puţin cam posacă. Din cauza lui am fost iritat şi nemulţumit o parte din seară; poate călcasem vreo regulă de politeţe, dar nimeni n-a putut să mi-o explice pe urmă; poate invitaţia mea păruse un semn de milă; dar, poate, în sfârşit, omului nu-i plăcea vinul şi atunci nu mă miră că părea atât de demn şi bea apă cu atâta sete.

Cârciuma se umpluse între timp de infanterişti, toţi îmbrăcaţi în uniforme curate, frumuşei şi tineri. Unul avea acordeon şi a început să cânte; a mai răsărit unul, cu o vioară. Atras de muzică, a venit un chitarist, în haine civile, şi li s-a asociat, fără să ceară permisiunea; soldaţii l-au ascultat la început cu indiferenţă, pe urmă cu simpatie, iar când şi-au dat seama că omul îşi cunoştea chitara, s-au întrecut a-i fi pe plac şi a-l face să se simtă bine. Cântau cântece potolite, nimeni nu era foarte înfierbântat, şi după cumpătarea lor la băutură, am presupus că au să păstreze măsura.

Deşi îmi terminasem şi friptura şi vinul, am mai întârziat acolo, atras de ambianţa prietenească. În singurătatea mea, atâta timp prelungită, un grup de oameni puşi pe veselie puteau să-mi facă bine. Trebuia să-mi uit regretele, să încep o viaţă ca a tuturor.

În această atmosferă, cine a ţâşnit înăuntru pe uşa îngustă? Dominique, îmbujorată, palpitând, atrasă de muzică. Era foarte frumoasă, în alt fel decât o văzusem ziua, o frumuseţe răzvrătită, nesupusă nimănui şi căutând cui să se ofere. Vicht venea în spatele ei, puţin adus de umeri, cu un zâmbet cam sceptic. Era

obosit, ar fi avut nevoie de odihnă.

Dominique s-a oprit în mijlocul cârciumii şi a început să bată din palme. Muzica a tăcut o clipă, soldaţii şi muzicanţii s-au ridicat în picioare şi au aclamat-o cu o veselie familiară.

Atunci ea m-a zărit, odată cu Vicht, au venit la masa mea, unde s-au aşezat, ca şi cum am fi avut întâlnire. Niciunul n-am încercat să ne lămurim de ce ne rătăcisem.

Au cerut şi ei de mâncare, friptură cu cartofi şi salată, nu se găsea altceva, şi dacă au cerut vin, am mai luat şi eu o carafă. Încetul cu încetul muzica îşi schimba ritmul, începea să se întărâte şi soldaţii se înfierbântau, deşi nu se omorau cu băutura. Mulţi băteau tactul cu piciorul, alţii începeau paşi de dans, cu mâinile în şolduri şi cu capul pe umăr. Dominique mânca, înfometată, dar nu-i slăbea din ochi, fără să fie provocatoare sau să pară neserioasă. Se bucura de veselia lor, cum s-ar fi bucurat de orice veselie, gata s-o aplaude. Abia îşi lăsase tacâmul jos, că unul din soldaţi s-a şi apropiat s-o invite la dans, în strigătele de încurajare ale celorlalţi.

Era ora opt, m-am uitat la ceas în clipa când ea se ridica, fără să ezite, ca şi cum avea de îndeplinit o datorie prestabilită. Nu mai râdea, devenise deodată gravă, aproape sumbră, ca în faţa unei răspunderi. Mult timp nu s-a mai întors la masă, părea că uitase de noi şi de toată lumea, dansa pe rând cu toţi soldaţii, preocupată de gesturi dar închisă în sine, fără să râdă sau să zâmbească, atentă la ceva de departe, o chemare mai degrabă tristă, deşi ritmul trupului ei emana bucurie. Dansa cu toată fiinţa, într-un fel deplin şi inimitabil, nepreocupată de nimic aflat în afara mişcărilor. Era un acord deplin al picioarelor cu umerii, al braţelor cu şoldurile, şi chiar felul cum îşi dădea capul pe spate, arcuindu-şi gâtul prelung şi aruncându-şi părul în aer făcea parte din aceeaşi ritmică interioară, de unde porneau toate.

— Nu e uşuratică, mi-a spus Vicht, deodată, dându-şi seama că priveam scena cu puţină consternare. E numai nestatornică. Nestatornic înseamnă cu totul altceva. Uită-te cum se mişcă. Nimeni care se mişcă aşa nu poate fi statornic. Ar fi o stâlcire. Are nevoie de libertate. Dar nu-şi batjocoreşte niciodată sentimentele. Nestatornicia ei porneşte dintr-o profunzime a sufletului.

Credeam, deşi părea nelogic. În clipa aceea mi-am dat seama că dansul ei era o damnaţiune; în el se întrevedeau dureri trecute şi viitoare. Nu ştiam nimic despre ea, decât cum o cheamă. Mi-am băut carafa de vin, două pahare mari, unul după altul. Vicht se oprise, nu-mi ţinea tovărăşie la băutură. L-am

îndemnat; mi-a răspuns că n-are voie.

— Când am să ştiu că termenul e aproape, la câteva zile, am să beau, seară de seară; dimineaţă de dimineaţă; băutura îţi dă o bucurie necondiţionată de nicio stare sufletească.

— Ce termen?

— Termenul!... Mi s-au prezis doi ani. De atunci umblu; nu ca să fug de moarte; nu mi-e frică. A trecut un an şi opt luni. N-ar mai fi mult, uneori însă medicii se înşală. Metastaza e posibilă la plămâni sau la oase. La treizeci şi cinci de ani, lucrurile merg de obicei foarte repede. Respir şi caut să surprind o durere în plămâni; mi s-a spus că începe cu tuse. Nu tuşesc, ai băgat de seamă. Însă încheieturile mă supără câteodată noaptea; poate să fie doar de oboseală...

Nici despre el nu ştiusem ceva mai lămurit până astă-seară. Nefiind în stare să deosebesc accentele, îl crezusem spaniol; era belgian, de la Bruges. Ciudat, de dimineaţă mă gândisem la oraşul lui, nu erau două luni de când trecusem pe acolo. Văzusem o nuntă la catedrală şi mă urmărea amintirea ei, o nuntă în lumea bună, cu limuzine negre şi cu fracuri cenuşii; numai maestrul de ceremonie, care îi mişca pe participanţi ca pe paiaţe, avea frac negru. Mireasa sosise ultima, într-o limuzină albă; limuzine albe nu prea se fac, am examinat-o cu atenţie şi mi-am dat seama că fusese vopsită pentru această ocazie. Erau probabil oameni pentru care banii nu contează; dar care nu-şi îngăduie să calce tradiţiile. Personajul principal era tatăl miresei; a coborât după ea din limuzina albă, i-a dat braţul drept şi, cu jobenul pe braţul stâng, a condus-o până la altar. Ginerele venise între primii, era un tânăr slăbuţ şi rahitic, cu bube pe faţă. Nimeni nu zâmbea, toata, lumea părea foarte nefericită, să nu fi fost maestrul de ceremonie poate ar fi fugit cu toţii. Iar mireasa poate s-ar fi sinucis, aruncându-se într-un canal cu apă împuţită, prăpădindu-şi buchetul de flori şi rochia albă.

— Umblu! a continuat Vicht. De un an şi opt luni. N-am curaj să mă opresc nicăieri; până ce n-am cunoscut-o pe Dominique, n-am dormit două nopţi în acelaşi loc.

Vroiam să ştiu ce făcuse mai înainte.

— Ce poţi face la Bruges, dacă nu să pictezi? Când ai crescut între canale cu apă stătută, salvarea este să-ţi reprezinţi, cum poţi, o altă lume. Am început să fac desene pe trotuar, cu cretă colorată. La şaisprezece ani, un american a cumpărat doi metri pătraţi de asfalt, cu desenul meu, l-a montat pe o placă de duraluminiu şi l-a dus în America. Era o mireasă în rochie de doliu, dar nimeni n-a apucat să se întrebe cum de-mi venise o

asemenea idee monstruoasă. Inconştient, mă răzbunam pe destin. Cred că de mic mi-am presimţit moartea.

Pe Dominique o cunoscuse din întâmplare. Abia sosise la Madrid şi se gândea să plece numaidecât mai departe. În oraş n-ar fi avut ce să vadă, decât pinacoteca de la Prado, unde nu avea voinţa să se ducă.

— Dealtfel, o ştiam pe dinafară; nu toată, bineînţeles, e şi acolo multă adunătură; mă refer la ceea ce trebuie ştiut. Lângă hotel era o parfumerie, am intrat să văd dacă descopăr ceva deosebit; în toată lumea, cărţile şi parfumurile sunt cam aceleaşi, îţi închipui că n-aveam cui oferi parfum într-un oraş necunoscut. Vroiam numai să ştiu, aşa cum ştiam pictura de la Prado. Era singură în prăvălie; mi-au atras atenţia mâinile ei pe când făceau pachetul; până atunci nici nu o privisem; mă uitam numai prin galantare, iar ea mă urmărea cu indiferenţă. Fiindcă zăbovisem destul de mult, m-am simţit dator să cumpăr ceva; sunt timid, mai ales cu femeile; nu fac parte din tagma învingătorilor. O clipă, când m-am aflat aproape de ea, i-am simţit parfumul în păr; încă n-o văzusem la faţă. Acum era cu spatele, şi părul îi cădea pe umeri. N-aveam nici cea mai vagă idee despre felul cum putea să arate, şi nici nu-mi puteam imagina o fizionomie. De fapt, atunci ea nu era pentru mine decât o indeterminare. Am luat un flacon de „Madame Rochas“, e ridicol, când se găseau şi altele, mai vechi sau mai noi, chiar şi din cele foarte demodate, pe care la Paris nu le mai cumpără nimeni. Dar recunoscusem parfumul din părul ei şi am vrut să-l iau cu mine, nu ştiu de ce, fiindcă ea nu mă interesa defel; poate mă interesa clipa aceea, Madridul de la ora unsprezece dimineaţa, în singura zi a vieţii mele acolo. A luat flaconul din galantar cu o mişcare a umărului (era tot cu spatele), un gest de nepăsare sau de silă; alegerea mea o contraria, poate îi provocase dispreţul. Dar când a început să facă pachetul toate s-au schimbat în atmosfera aceea neutră, a oraşului necunoscut şi neinteresant pentru mine, în prăvălia saturată de parfumuri, şi în sufletul meu, pe care îl feresc de vibraţii, fiindcă ar fi fără niciun răsunet. Singura mea emoţie este moartea... Am văzut zeci şi sute de mâini făcând pachete, pachete de toate felurile, colete mari în hârtie vânătă, groasă, şi pacheţele de un deget, în foiţă aurită, cu un inel de prinţesă. Mişcarea cere îndemânare şi totdeauna mi-a stârnit admiraţia, fiindcă eu nu pot împacheta nimic fără să-i stâlcesc forma... Mai întâi a ales hârtia, potrivită la culoare cu ambalajul flaconului, îl cunoşti probabil, imită un goblin ivoar cu flori ruginite. Flaconul l-a pus la mijloc, cu o ceremonie gravă, ca pe un sarcofag

minuscul, apoi mâinile au început să plieze hârtia, adunând-o pe cele patru laturi şi aducând-o deasupra, dar nu oricum, ci într-o succesiune care dădea naştere unui foşnet melodios, o cantilenă şoptită; mişcările erau cumpănite, ca un adagio, legate între ele, una se năştea din alta şi degetele ei parcă apăsau clapele unui clavecin din altă vreme, şi de-acolo venea zvonul acela de muzică. Până ce, deodată, mi-am dat seama că muzica exista, aievea, o auzeam, amestecată cu parfumurile din prăvălie şi cu ritmul în care se mişcau mâinile; îndată sunetele s-au filtrat şi atunci am simţit că veneau de afară; era doar o coincidenţă miraculoasă...

— Ştiu! l-am întrerupt. Ceasornicul din staţia de metrou Sevilla!

— Da; anunţa ora unsprezece şi jumătate. Ea a terminat de făcut pachetul odată cu ultima bătaie a clopotelor. Atunci mi-am luat ochii de pe mâinile ei şi am privit-o. N-a zâmbit, avea ochii îngheţaţi, mai mult galbeni decât verzi, şi mi-au părut scăldaţi în venin de viperă. Să nu fi fost condamnat, mi-ar fi fost frică. Aş fi putut să mă sustrag, dar am simţit deodată nevoia să-i fiu victimă; cu sentimentul că era ultima mea dorinţă. Şi numai acest gând m-a făcut să-i vorbesc, fiindcă niciodată până acum nu m-am adresat, sub niciun motiv şi niciun pretext, unei femei necunoscute.

Clopotele ceasornicului tăcuseră de două minute, în prăvălie nu mai venise nimeni, când Vicht îi spuse, fără să-şi ia privirea din ochii ei, în care nu putea desluşi nicio literă a gândului nutrit de ea în acea clipă:

— Am sosit în Madrid de o oră, şi după-amiază vroiam să plec mai departe. Crezi că există aici ceva pentru care ar merita să rămân până mâine?

— Da, o capelă pictată de Goya. Am să ţi-o arăt eu, mâine dimineaţă.

— Astăzi ce poţi face pentru mine?

— Dacă vrei să bem ceva împreună. Diseară, la şase.

Vicht se duse la hotel, alături, gândind să se odihnească. Dorinţa de a merge s-o vadă mai devreme creştea cu fiecare sfert de oră anunţat de clopotele ceasornicului; pe la patru şi jumătate ajunsese dureroasă. Atunci se hotărî să coboare, dar când se ridică din pat, să-şi ia haina, se simţi zdrobit de oboseală; aşteptarea îl epuizase, ducându-l până la apatie. Se întinse din nou în pat şi aţipi, într-o delăsare morbidă, ca la o febră de patruzeci de grade, când toate sunt bune, şi toate indiferente, chiar moartea.

Ea îl aştepta în uşa prăvăliei, şi în ochii ei îngheţaţi de dimineaţă, de data asta Vicht descoperi palpitând o nelinişte. Întârziase numai un minut, şi fără intenţie, dar poate făcuse bine; era minutul care uneori face pe oameni să se teamă că ar fi rău dacă n-ar aştepta pe nimeni.

— Am fost liberă de la patru şi jumătate, spuse fata. Mi-a părut rău că n-am ştiut unde să te caut.

— Stau în hotelul de alături. Am vrut să cobor la patru şi jumătate. Ar fi fost admirabil.

Desigur că ea îl chemase, de aceea se simţise atât de neliniştit, dar el nu înţelesese, sau nu avusese încredere.

— De ce-ai închis mai devreme?

— Nu închidem decât la zece seara; parfumurile se vând mai puţin ziua. Asociata mea a trecut să mă vadă şi am rugat-o să rămână.

— N-aveţi un patron?

— Nu; prăvălia e a noastră două, în tovărăşie. Vreau să beau un whisky. Îmi spui cum te cheamă?

— Van den Wenden.

— E un nume de nobil?

Întrebase cu un fel de plictiseală. În călătorie, oricine poate fi nobil: conte sau prinţ; sau monarh incognito. Era oare cu totul incultă?

— Nu, răspunse el. E un nume flamand, foarte comun.

Erau într-un bar, pe Carrera de San Jeronimo, după colţ, la o sută de metri de parfumerie. Vicht văzu că dăduse paharul pe gât cu un fel de patimă – în gest, fiindcă pe faţa ei nu se vedea nicio satisfacţie. Mai bău unul, tot aşa de repede; vroia să se ameţească?

— Acum am să te duc să vezi oraşul; cât se poate în câteva ceasuri, înainte de masă. Îţi este foame? Dacă da, ia aici un sandvici. Restaurantele nu se deschid decât după nouă.

— Ştiu, de când am intrat în Spania, lua-le-ar naiba! De multe ori mă culc nemâncat.

— Înseamnă că te culci devreme. Nu-ţi plac nopţile?

— Ca să-ţi placă nopţile, trebuie să fii cu cineva.

— Da. Astă-seară n-ai să te culci devreme. Ai dormit după masă?

— De la patru jumătate până aproape de şase, dar nu sunt sigur că a fost somn adevărat.

— Ai o suferinţă?

— Nu; doar o nelinişte.

— Astă-seară n-o s-o ai…

Dimpotrivă! Avea s-o aibă, chiar înzecită.

Îl duse pe Gran Via, apoi la statuia lui Cervantes şi de-acolo la palatul regal, cu arhitectura etajelor atât de diferită. Stăteau rezemaţi de parapet şi priveau în vale cele două şiruri de maşini venind şi ducându-se.

— De ce eşti singur? întrebă fata.

El răspunse, fără s-o privească:

— Este o obligaţie.

Ea nu-l întrebă altceva, în schimb el continuă, după o gândire destul de apăsătoare:

— Ar trebui să fie o fiinţă ieşită din comun ca să înţeleagă.

Se întunecase, şi cele două şiruri de maşini începeau să se coloreze în alb şi roşu. Atunci, în clipele acelea care anunţau o seară frumoasă şi poate o istorie cu mai multe culori decât alb şi roşu – cu violet, cu galben şi cu albastru, Vicht se simţi deznădăjduit, dar fără tristeţe; tristeţea făcea de mult parte din fiinţa lui, nu mai putea fi măsurată. Deznădejde goală şi fără capăt, fiindcă nu avea dreptul la o asemenea seară, la ceea ce putea să înceapă. De aproape doi ani se cenzura cu o severitate duşmănoasă.

Nu mai vorbiră nimic timp de peste o oră, când merseră la masă. Până atunci se plimbară prin parcul din faţa palatului, până la operă, în jurul unei statui ecvestre a unuia din regii Spaniei. Vicht n-o privea, dar îi simţea prezenţa şi înţelegea că ea se afla aici pentru el, dar nu ştia din ce sentimente; putea să urmeze un dezastru. Şi totuşi, nici nu vroia şi nici n-ar fi izbutit să se sustragă; o carte fusese aruncată când intrase în parfumerie, înainte de ora unsprezece şi jumătate. Nimic nu-l mai interesa pe pământul oamenilor, nici măcar termenul lui fatal. Nu-l interesa în ce parte a lumii se află astă-seară, i-ar fi fost totuna dacă aici era Bruges, Gand, Londra sau New York. Singurul adevăr de care se lega şi vroia să-l apere, ce deznădejde, rămânea fata, cunoscută doar de câteva ceasuri. „Dar nu se poate să fie numai atât! Ea vine în întâmpinarea mea de mult timp. Poate de multe ori am trecut pe aproape unul de altul şi dintr-o greşeală de grad sau de minut nu ne-am întâlnit. Puteam să ne întâlnim la Bruges, la Gand, la Londra sau la New York, şi ne-am cunoscut la Madrid, unde nici nu fusesem hotărât să vin. De ce oare am ocolit atât, străbătând toate ţările din jur şi apoi toată Spania, în loc să mă fi îndreptat direct aici? Cât aş fi câştigat, din puţinul meu timp!“ Avea nevoie de ea; dacă ea ar fi plecat, s-ar fi prăbuşit într-o disperare mai adâncă decât a morţii, pe care o depăşise de multă vreme. Dar sigur că odată fusese disperat; nu-şi amintea

cum ajunsese la reculegere. Să fi dispărut fata, nu s-ar fi recules niciodată. Pentru ea, ca s-o reţină, ar fi mers până la umilinţă, i-ar fi implorat graţia, s-ar fi bucurat de mila ei ca de o milostenie cerească. Nici nu spera altceva; avea nevoie de ea, să rămână, cu orice sentimente. Să-i simtă prezenţa. Şi se gândea: „Groaznică prăbuşire! Plătesc un preţ jalnic nepăsării la care am ajuns faţă de moarte!“

Pustii şi ferecate o oră mai devreme, la ora nouă şi un sfert restaurantele gemeau de lume. În Plaza Mayor, un chelner le făgădui că improvizează o masă afară; până atunci îi sfătui să intre la bar şi să bea ceva, fără grabă.

Fata bău alte două pahare de whisky, dar nu dădea semne de ameţeală. Vicht bău şi el un pahar; băutura îi era interzisă. „Şi de ce, la urma urmei?“ Nu întrebase niciodată; şi nici nu se răzvrătise...

Stăteau rezemaţi de tejgheaua de zinc, faţă în faţă, şi se priveau prima dată, fără disimulare; vroiau să se cunoască. Probabil niciunul nu bănuia ce are să urmeze. Vicht se aştepta la un dezastru; până atunci îi era bine într-un chip atât de nesperat încât aproape se temea să respire.

Când chelnerul le făcu semn să vină, erau mai înstrăinaţi; dorinţa de a se cunoaşte, neîmplinită, crea între ei o perdea de neîncredere.

— Am nimerit la un restaurant scump, spuse ea pe când cerceta lista.

Nu-l întrebă dacă putea cheltui oricât, nici nu făcu alt comentariu, dar alcătui un menu atât de modest, că nu puteau să se sature: câte un fileu de sol fiert, cu sos de lămâie, şi o sticlă de vin alb. Mâncau fără să se privească; se făcea frig şi el observă în umerii ei un tremur; ar fi vrut s-o ocrotească şi n-avea cum. Ar fi vrut să-i vorbească; dar nu se putea, nu l-ar fi înţeles, nu l-ar fi ascultat, fiindcă îi era frig. Nu le rămânea decât să plece, şi seara se termina lamentabil.

Pe când traversau piaţa, în diagonală, strâmbându-şi picioarele în pavajul neegal, el încercă să o protejeze, cuprinzându-i umărul cu braţul şi trăgând-o aproape. Se supuse, poate fiindcă într-adevăr avea nevoie de protecţie; sau poate ca să nu-l jignească. Dar dacă la un pas fiinţa ei accepta, aplecată spre un început de repaus, la pasul următor Vicht o simţea că se crispează. „E o amazoană! se gândea. Totdeauna o să se refuze, ceva din ea are să rămână în apărare, chiar atunci când toată fiinţa ei ar fi de mult gata să dorească şi să se piardă...“

Cum ieşiră pe sub poartă, ea se desprinse de sub braţul lui şi

îşi continuă mersul, ţinându-se destul de departe; Vicht nu avea ce-i spune, orice cuvânt ar fi fost o greşeală şi îl cuprindea, din toate părţile, o jale neagră, gândindu-se că bucuria trecuse pe lângă el, dându-i un moment de speranţă, dar nu putuse s-o oprească. Şi dacă ar fi oprit-o, ce s-ar fi întâmplat mai departe? Speranţa lui fusese o aberaţie, trebuia să se întoarcă la starea dinainte şi să-şi continue drumul; astă-seară! Peste un sfert de oră!

În Puerta del Sol ea se opri la intrarea metroului. Se priviră iarăşi, şi Vicht văzu în ochii ei îngheţaţi un pic de lumină. N-avea dreptul să se înfrâneze şi nici nu vroia să judece; un impuls dureros îl făcu să ridice mâna şi să-i mângâie obrazul. Nu se putea altfel, dar nu era o mângâiere, ci doar o atingere aeriană, un drum incert între obrazul a cărui răceală o simţea cu teamă, şi cortina de păr pe care o îndepărta ca să facă loc mâinii, trezindu-şi în minte parfumul de dimineaţă.

Când mâna se adânci destul ca să înregistreze căldura iradiată de sub această pavăză, se retrase intimidat şi deznădăjduit; făcuse tot ce se putea face, nu-i rămânea decât să plece şi să-şi aştepte sfârşitul în altă parte.

Ea nu se ferise de gestul lui, iar acum îl privea surprinsă, poate stupefiată, poate paralizată; nu se aşteptase. Abia a doua zi avea să-şi dea seama Vicht că gestul fusese ireversibil, ca o sentinţă definitivă; un gest simplu, care ar fi putut să pară îndrăzneala timidului, devenea în viaţa lui de o valoare fără limită, de necuprins în calificative şi cifre. „N-am simţit niciodată atâta căldură!“ avea să-i mărturisească ea, cu un fel de duritate, dinapoia armelor ei oţelite. Dar abia a doua seară! Acum, Vicht o privea fără nicio speranţă.

— Nu mai pot, spuse ea. Am îngheţat. Te rog să mă conduci până acasă. Stau departe.

Coborî înaintea lui şi luă două tichete de patru pesete. În metrou era cald, o căldură umedă şi nesănătoasă; deşi aveau locuri libere, stăteau în picioare, faţă în faţă, ţinându-se de aceeaşi bară, cu mâinile aproape unite. „Aşa ar putea să înceapă!“ se gândea Vicht, savurând cu o bucurie chinuită imposibilitatea. Mişcările vagonului îi apropiau câteodată până ce rămânea puţin ca să li se atingă obrazurile; el nu îndrăznea să se lase în voia mişcării, înţepenit de ideea că nu i se cuvine, şi având apoi să sufere de doi toată noaptea. Îi privea însă ochii, scăldaţi în fascinantul venin de viperă, care acum părea fierbinte şi începea să emane vapori verzi cu sclipiri galbene, ca miezul flăcărilor.

16

Au trecut şase luni de când Vicht îmi povestea, la Cartagena, în timp ce Dominique continua să danseze cu soldaţii. Transpirase şi părul începea să i se îngreuieze de parcă atunci ar fi ieşit din baie, dar mişcările ei nu pierdeau nimic, nici ritmul, nici elasticitatea. M-am gândit că dacă n-o oprea ceva dinafară, ar fi putut să danseze aşa până cădea pe podele, odată cu ultima răsuflare.

După şase luni, care pentru mine au însemnat o toamnă cu piciorul în gips, după întoarcere, apoi o iarnă cu nedumeriri, fiindcă amintirile călătoriei erau învălmăşite şi nu ştiam cum să le găsesc începutul, acum a venit primăvara, dar o primăvară blestemată. Săptămâna trecută am făcut plajă la Snagov, cu o plăcere surprinzătoare, fiindcă nici nu bănuiam cât poate să ardă soarele. Iar acum, de sâmbătă seara, timpul şi-a schimbat sensul şi ne întoarcem spre o altă iarnă, cu viscol şi cu zăpadă. Ştiu că nu va ţine multă vreme, că probabil peste câteva zile voi începe din nou să fac plajă, de-a binelea de astă dată, şi totuşi vremea de afară mă nimiceşte.

Adineauri, privind pe fereastră, strada cenuşie, cu asfaltul negru de apă, căci după săptămâni de secetă şi după o zi de viscol a început să plouă rece şi mărunt, ca toamna, am văzut apărând din Cişmigiu o femeie bătrână şi ponositǎ, ducând în mâna stângă un zimbil de papură din care ieşea pavilionul unei trompete de alamă lucioasă. Am făcut ochii mari, nevenindu-mi a crede. E drept că în apropiere este Conservatorul de muzică şi pe-aici trec de multe ori tineri cu instrumente muzicale. Dar o bătrână! Şi o trompetă! La ora nouă dimineaţa!

N-aş fi notat întâmplarea dacă n-aş fi socotit-o concludentă în ce priveşte posibilitatea de eroare în interpretările noastre. M-am gândit intens la seara petrecută în cârciuma de la Cartagena şi m-am întrebat unde greşesc făcând din dansul unei fete zvăpăiate dovada unor disperări care nu se pot spune? Călătorea cu un tânăr expus unei morţi sigure, în ultimele lui luni sau poate ultimele săptămâni de viaţă. Ştiau amândoi, nu şi-ar fi putut ascunde gândurile când se aflau faţă în faţă. Moartea era tot timpul cu ei, ca a treia persoană. Se gândea ea ce va face *pe urmă?...* Dar ea a murit *înainte!*

Când bătrâna a ajuns în dreptul ferestrei, am descoperit cu întârziere, în lumina cenuşie a dimineţii ploioase, că trompeta nu era altceva decât o biată tijă de lampă, un model de altădată...

Pe la miezul nopţii am început să mă întreb când are să se termine; era ca la un maraton de dans, o cursă înverşunată şi absurdă, spre o victorie şi mai absurdă. Dansa de patru ceasuri, schimbându-şi partenerii unul după altul, fără să ne arunce o privire, străină de existenţa noastră, probabil străină de orice altceva în afară de ritmurile ei declanşate.

Mă uimea seninătatea lui Vicht, care îmi povestea prima lor seară. Metroul îi duse până la Ventas, ultima staţie a liniei... Am tresărit, cu o uşoară nostalgie. Acolo era Plaza de Toros, unde o reîntâlnisem pe fata cu cercelul de aur. Iar în apropiere locuiau prietenele mele, Monica şi Maruja, care m-au îngrijit cu devotament mai târziu, când mi-am fracturat laba piciorului, în ciocnirea cu derbedeii de la Sevilla.

Mă duceam adesea la ele şi acolo am descoperit cât de frumos poate fi cerul Madridului în unele zile. Mai încercase să mi-l arate şi Ioana, de la o fereastră largă, la etajul al optulea al unui bloc luxos, pe la Plaza de Castilla, în nordul oraşului. Se vedea limpede cerul, de la fereastră, până departe unde cădea peste Sierra Nevada cu piscurile albe; niciodată n-am ştiut dacă munţii erau înzăpeziţi sau aveau numai străluciri de calcar. Dar acela era un cer sub care veneam în plină lumină a zilei şi niciodată nu putea să mă surprindă, fiind cerul meu, nu doar al Madridului. Şi-apoi, după ce intram în casă, îmi rămânea tot timpul în ochi, implacabil, până ce bolta atât de adânc concavă devenea plată, iar albastrul opalin începea să se decoloreze.

Ioana n-ar fi înţeles şi n-ar fi admis că la Ventas apărea alt cer decât al ei... Între prieteni, pe vremuri, i se spunea Joy, ceea ce înseamnă bucurie, şi era, pot să jur cu mâna pe inimă. Degeaba i-aş mai fi spus Joy acum, după ce trecuseră ani şi bucuria rămăsese în urma. Dar îmi aduc aminte că o dată, pe vremea aceea, într-o zi când navigam spre insulele Canare, după două luni de furtuni şi de iarnă în nordul Atlanticului, i-am trimis o radiogramă, împărtăşindu-i bucuria că schimbasem drumul, fiindcă îngheţasem şi aveam nevoie de soare. Nu ştiu cât vor fi stâlcit radiografiştii cuvintele mele şi cum vor fi ajuns ele la destinaţie, dar sunau frumos şi aproape în versuri în versiunea mea exaltată, unde „ven acà“ înseamnă vino încoa, iar „ojala“, slavă Domnului!:

Mergem spre sud, ojala!
Capul, Gran Canaria.
În babord e Spania!
De-aş putea să-ţi spun aşa:

„Juanita, ven acà“

Iubeam împreună Spania şi pe Cervantes. Acum mă invita adesea la masă, dar, luându-ne cu vorba şi cu tristeţile, ceea ce nu ne împiedica să râdem nebuneşte, uita să gătească şi rămâneam nemâncaţi, ceea ce nu era nicio pagubă, mai ales că la vin nu renunţam niciodată.

O privelişte, ca şi o pictură, câştigă mult când este privită printr-un cadru care ajută privirii să se concentreze. Nu la fel se întâmplă cu cerul; un fragment de cer nu poate să aibă nici grandoare, nici adâncime. Cerul e definit prin boltirea lui cosmică şi aceasta nu apare decât între două orizonturi. Aşa mi se arăta cerul la Ventas, lărgindu-se cu fiecare treaptă, când urcam scările metroului, ca, odată ajuns sus, după drumul pe sub pământ, să se desfăşoare într-o explozie de lumină, de la o zare la alta. Locurile virane din faţă, care dădeau cartierului un aer de neterminat şi de sărăcie, creau în schimb un postament pe măsura cerului. Aici cerul avea pe ce să-şi sprijine marginile, şi drumul spre casa prietenelor mele, dincolo de locurile virane, începea ca o decolare şi continua ca un zbor, în atmosfera cea mai albastră pe care am văzut-o sau mi-am imaginat-o vreodată.

Mi se părea mai tulburător decât o predestinare că Dominique locuia în acelaşi cartier de blocuri, placate cu cărămidă roşie şi cu balcoanele despărţite prin panouri de sticlă verde. Nu mai era nevoie să-mi imaginez decorul ei, fiindcă îl aveam în ochi; ştiam până şi drumul lor, pas cu pas, pe sub viaductul şoselei, apoi pe marginea unei depresiuni largi, cu case dărăpănate, cu hala de carne şi de alimente, după care urmau clădirile noi, cu şcoli de şoferi şi ateliere mecanice. După primul colţ era prăvălia cu pâine, de unde cumpăram o franzelă de şapte pesete şi cremă de zahăr ars cu vanilie. Urma bodega cu patronul atât de răguşit, că aproape nu se înţelegea ce spune; s-ar fi putut să aibă un cancer al laringelui. De la el luam vin, când magazinele cu băuturi erau închise. În faţă, peste strada largă ca marile bulevarde, locuiau prietenele mele şi alături era o băcănioară cu toate ispitele, frumos orânduite şi frumos ambalate, că uneori intram numai pentru plăcerea de a le vedea şi de a le şti la îndemână, ca într-o cămară personală. Cafea se găsea pe a doua stradă, iar pe a treia era un mic restaurant cu bar, unde n-am mâncat decât o singură dată, neavând calamari la fel de buni ca la „Casona“. Şi cu acestea am înfăţişat cartierul, cu tot ce avea el necesar ca oamenii să trăiască...

Ieşind din staţia metroului, Vicht nu mai îndrăznea să reia

gestul din Plaza Mayor şi s-o încălzească, deşi se făcuse mai frig şi o simţea că tremură. I se părea că ea îl respinsese, ceea ce însemna prăbuşirea ultimei speranţe; numaidecât aveau să se despartă. În această atmosferă îngheţată, nu se simţea în stare nici să vorbească; cuvintele ar fi fost de-a surda. Dar când ea se opri în faţa unei intrări de bloc, căutându-şi cheile, simţi că n-ar suporta restul nopţii dacă n-ar spune ce are pe suflet.

— Te rog, ia-ţi ceva călduros şi mai stai cu mine o jumătate de oră! Am mare nevoie.

Mai trebuie alte cuvinte ca o femeie să înţeleagă? Sigur că nu, dar ele totdeauna aşteaptă tot restul cuvintelor. Din curiozitate, din vanitate, din cruzime? Îl privi, nu răspunse nimic, în schimb lăsă uşa blocului descuiată, semn că avea să revină. Se întoarse după câteva minute. Îşi pusese o haină neagră pe umeri şi îşi legase părul cu un fular alb, care îi schimba fizionomia într-atât, că părea alta. Însă în lumina primului felinar el îi recunoscu ochii, întrebători şi plini de gheaţă.

— Îmi dai o jumătate de oră întreagă?

Numai disperaţii pot să conceapă un întreg într-o jumătate.

Ea încuviinţă din cap; acum tremura el şi nu putea să vorbească. Poate ar fi fost bine să intre la bar şi să bea ceva, dar faţă în faţă cu ea şi cu minutele care treceau, s-ar fi simţit şi mai paralizat. Ştia ce vroia să-i spună, făcuse frazele în gând cât ea se dusese în casă, le ţinea minte, erau simple şi importante; dacă izbutea să le declanşeze, ar fi mers fără nicio dificultate, decât aceea îngrozitoare că trebuia să le audă şi el, şi să fie martor... Se plimbau pe străzi, în jurul blocului, treceau minutele, ea îl urma, binevoitoare, ştiind că exista o limită a timpului, când era liberă să se ducă. Abia în ultimele clipe el se opri, cu o hotărâre bruscă; ea se întoarse şi se priviră. Atunci el spuse, cu o revoltă atât de sinceră, atât de convingătoare, încât ochii ei, de la curiozitate ajunseră la căldură:

— E barbar! Viaţa mi-a făcut o farsă oribilă; azi, când am intrat în parfumerie. De-atunci până acum am înţeles că am nevoie de tine. Nu ştiu cum, dar am nevoie. Să te văd; să te ştiu. Şi mi-e interzis! Printr-o sentinţă groaznică. Mai am de trăit puţin. Iar acest puţin, fără tine, îşi pierde ultima raţiune de a mai fi.

Ochii ei se făcură iar reci; îl privi printre pleoape, cu o scurtă sclipire de ură.

— Atunci de ce te propui? (El nu înţelese.) Nu-ţi dai seama că te propui? Altfel de ce-ai fi aici? Şi de ce mi-ai vorbi? Şi de ce te-ai chinui? Nu ţi-e îngăduit, dar mă vrei, şi vrei ca eu să ştiu!

— Nu! o întrerupse el brusc. Nu mă propun, ci mă expun. Eu

voi fi cel străpuns.

Îl privi lung, înfrânându-şi o replică aspră, după cum i se putea citi în ochi, apoi întrebă, nedramatic:

— Cât mai ai de trăit?

— Poate două luni.

Ea porni încet, cu capul în jos, şi merse, tăcută, până în faţa casei; atunci ridică ochii; nu mai erau străini.

— Ce te face să crezi că eu n-am să mor mai curând?

Îşi scoase fularul, eliberându-şi părul care abia acum, după ce fusese comprimat, se vedea cu ce densitate putea să se reverse asupra nopţii întunecate.

— În Puerta del Sol ai vrut să-mi mângâi obrazul. Mai încearcă o dată!

17

Din Cartagena am plecat a doua zi dimineaţa, pe malul mării, spre Alicante. Iar două zile mai târziu, asupra ţinutului străbătut de noi în ajun se abătură ploi sălbatice. Almanzora şi Sangonera se revărsară catastrofal, inundând văile, distrugând satele, luând oameni, animale şi case înainte de a veni să-i salveze arca lui Noe. Greu fu doliul acolo, noi însă în acest timp trecusem de Valencia, fără să ştim nimic, fiindcă nu citeam ziarele şi nu ascultam radio.

E limpede că drumul de mai înainte, de la Granada la Cartagena, a fost o realitate; am în gând întreg peisajul şi toată ambianţa acelei zile ciudate. Dacă n-ar fi de ajuns, am harta, pe care trasam drumul pe măsură ce îl parcurgeam, fiindcă niciodată n-am respectat întocmai itinerariile prestabilite. Şi, în sfârşit, dovada deplină rămâne caietul de însemnări, mărturia cea mai lucida. Dacă însă e vorba de însoţitorii mei, de întâmplările care s-au desfăşurat neprevăzut de la Granada şi nu s-au sfârşit la Cartagena, asupra lor ar putea, mai ales în viitor, să se lase o umbră de îndoială. Nu cumva a fost o închipuire, patronată de singurătatea mea atât de prelungită? Dar nu! Tocmai îndoiala este fructul imaginaţiei, pe când întâmplările, aşa cum mi le amintesc astăzi, sunt o realitate dovedită prin replici şi situaţii pe care nu mi le-aş fi putut imagina niciodată şi fac parte din epicul acestei călătorii, ca nicio alta.

În încercările mele târzii şi împanicate de a cunoaşte lumea, care altminteri ar fi pierdută, am navigat şase luni cu un vas de pescuit, în Atlantic, neavând altă referire la coordonatele geografice decât jurnalul de bord, al meu şi al vasului. Zecile de

mii de mile străbătute astfel, într-un vast necunoscut acvatic, îşi pierdeau sensul de spaţiu, şi numai timpul, dovedit de calendar, de răsărituri şi de apusuri, îşi păstra valoarea, rămânând singura mea unitate de măsură pentru a stabili un raport între eul meu şi lumea exterioară. De aceea am socotit, cu îndreptăţire, că a fost o călătorie în timp, fără spaţiu.

Mai târziu, cu aceeaşi grabă, şi tot în panică, mulţumindu-mă să cunosc măcar geografia învecinată, am străbătut Italia, din Alpi până în vârful Siciliei; am ales această ţară şi acest itinerar, fiindcă erau cele mai nostalgice; nu-i greu să se înţeleagă, dacă partea cea mai frumoasă a firii noastre vine de acolo. Reperele terestre abundând de data aceasta, geografia fiind concretă şi explozivă, încărcată de amintiri şi de referiri aduse tocmai din şcoală, spaţiul, străbătut în mare viteză, ajungea să pulseze maladiv şi să se impună cu o violenţă dureroasă. În faţa lui, timpul începea să-şi piardă înţelesul, până ce dispărea cu totul, într-o lume existentă, dar căreia nu i se putea şti durata. Astfel am socotit că explorarea mea de acum se desfăşura în afara timpului, numai în spaţiu.

N-am căutat cu orice preţ, n-am căutat câtuşi de puţin să încadrez într-o formulă şi ultima mea călătorie, extinsă, în sfârşit, până aproape de limitele socotite cândva intangibile. Din primele săptămâni m-am ciocnit de întâmplări neprevăzute; prevăzusem kilometri, etape şi escale, călătorie pură şi deplină, de astă dată, şi în timp şi în spaţiu; pe amândouă le judecasem şi le aveam măsurate. Au survenit întâmplări, ale mele, ca în noaptea de pe Rin, şi ale altora, ca întâlnirea lui Vicht cu Dominique – zbuciumata, minunata şi blestemata lor poveste de dragoste, sfârşită atât de tragic. Iar acestea nu sunt toate. La un timp, întâmplările m-au înconjurat cu atâta forţă încât am uitat şi unde merg, şi când trebuie să ajung. Pierzând, cum se vede, sensul iniţial, călătoria mea a devenit epică. Nu pot să neg harta şi calendarul, mă voi referi totdeauna la ele; valoarea lor este însă mult mai mică decât a întâmplărilor, într-o dependenţă deplină, ca un decor care localizează şi colorează acţiunea.

Cea mai evidentă dovadă a întâlnirii de deasupra Granadei, pusă adineauri şi alteori la îndoială, am găsit-o când mi-am amintit pompa de apă şi împrejurările în care am schimbat-o. Nu m-am temut de un dezechilibru nervos, deşi ar fi posibil, dacă am simţit nevoia să caut urmele neîndoioase ale întâmplării. Aşa că adineauri m-am dus la garaj şi după ce am cotrobăit prin lada maşinii, lăsată vraişte, am găsit vechea pompă de apă. Deci fusese schimbată, şi dacă avem această dovada, ştiam şi cum se

petrecuseră faptele, ce mecanic mă ajutase, cine fusese de faţă. Ca şi când n-ar fi fost de ajuns să-mi amintesc cum Dominique traversase şoseaua! Dar părul ei, care tot restul drumului mi-a fluturat în faţă, luat de curent şi scos în valuri pe fereastra maşinii?

Dacă la Bonn n-aş fi avut prevederea să iau o pompă de apă, aş fi ajuns desigur, mergând cu prudenţă, într-un oraş mare, la Valencia sau la Barcelona, unde aş fi găsit una. În schimb n-ar mai fi existat Vicht şi Dominique, fiindcă n-ar mai fi avut de ce să mă aştepte, n-am fi avut cele două ore de la mecanic, unde a început prietenia noastră, încă înainte de a şti cine suntem. Ei şi-ar fi continuat drumul, iar seara nu ne-am fi reîntâlnit la Cartagena.

Pompa de apă, găsită în ladă, unde am uitat-o, altfel de mult era aruncată, mi-a amintit de dimineaţa ploioasă de la Bonn, unde am pierdut patru ceasuri, în timp ce un funcţionar şi un tehnician, la un atelier mecanic, se străduiau să-mi caute, prin rafturi, piesele de schimb de care socoteam că o să am nevoie. De ce n-am putut să le iau din Köln, de la depozitul uzinei, ci a trebuit să mă adresez unui revânzător, n-am să înţeleg niciodată, dar nici n-am să-mi bat capul. Oricum, oamenii m-au lăsat să înţeleg că îmi făceau o favoare şi că existenţa lor era un noroc pentru mine. Un noroc a fost, recunosc, pompa de apă.

Între timp m-am dus să văd încă o dată casa unde s-a născut Beethoven, şi am trecut pe lângă catedrală, privind-o cu coada ochiului şi cu nedumerire; n-am intrat, ştiam ce poate fi înăuntru. Mi-a plăcut mai mult să casc gura pe la vitrine, fără să descopăr nimic trebuitor pentru ziua de mâine.

La prânz, când toate erau gata, a stat şi ploaia, aşa că am pornit spre frontiera belgiană, pe o vreme frumoasă. Drumul până la Aachen, vreo şaptezeci de kilometri de autostradă, nu propune nicio istorie, decât a unor lupte duse pe aici în mai multe timpuri; dar unde nu s-au dus lupte pe acest biet pământ al Europei, care supravieţuieşte şi uneori triumfă asupra vremurilor?

Aş fi putut pătrunde adânc în Belgia până seara, iar cu Germania terminasem. M-am hotărât totuşi să nu trec frontiera decât dimineaţa următoare, fiindcă pentru Belgia aveam numai o viză de tranzit de două zile, luată în grabă. La Bruxelles aş fi putut obţine o prelungire, am socotit însă că, pentru programul meu, nu era nevoie, cu condiţia să nu irosesc nicio oră.

Gândul mă ducea spre un han sau spre un motel cât mai aproape de frontieră, când am trecut prin Aachen şi în faţa

teatrului am zărit, cu coada ochiului, un cal de bronz care m-a făcut să-mi schimb planul. Am oprit îndată ce-am văzut unde, şi m-am întors pe jos, cu presimţirea că trecusem pe lângă o frumuseţe.

Aşa mi s-a părut şi după ce am privit bine, aşa mi se pare şi astăzi, după frumuseţi fără număr. E un cal tânăr; se înţelege oare? Nu un mânz; un cal de douăzeci şi doi de ani în vârstă omenească. De bronz înverzit, pe un soclu cu profilul trapezoidal, nesimetric, cu latura din faţă mai aproape de verticală decât cea din spate, de unde ia naştere o mişcare înălţată, ca un salt peste obstacole; mişcarea soclului e aceeaşi cu a calului. Aachen, oraş industrial astăzi, a fost odată oraş al muzicii, nu al echitaţiei. N-o fi acesta calul lui Carol cel Mare într-o viziune modernă? Sprinten şi victorios, de o frumuseţe războinică, bătând pământul în pas spaniol, cu grumazul ridicat şi puţin răsucit, într-o mişcare intrigată, cu capul dat puţin pe o parte, ca şi cum ar avea să asculte zvonuri laterale... De bătălie? De biruinţă? Şi-a pierdut oare stăpânul şi-l aşteaptă? E gata să necheze, ridicându-se în două picioare şi vestind victoria? Sau vrea să îngenuncheze lângă scutul cavalerului străpuns de lance?

Pentru calul de bronz, cu coama lui în inele, am rămas o noapte la Aachen şi am văzut catedrala, mare şi ciudată. Arhitectura ei, de piatră, mi se pare rezultatul unei credinţe în creştere continuă, mergând spre o mărturisire creştină semeaţă şi sonoră, capabilă să zdrobească pe toţi păgânii din cale. Dintr-o aulă centrală, desenată cu măreţie catolică, se deschid nişe adânci, în stea, şi fiecare ar putea fi un altar, pentru un Dumnezeu aflat la pândă, de jur împrejur, la toate azimuturile. Demonstraţia aceasta de credinţă a dat naştere unui monument de o frumuseţe înfricoşătoare. Îl recunosc, cu inima îngheţată, dar dacă aş mai trece într-o zi pe acolo, m-aş duce să mă închin calului.

Niciodată n-am văzut, şi nici nu cred că aş mai avea unde să văd, fie ea lumea de două ori mai mare, atâtea peruci câte erau într-o vitrină la Aachen.

Peruci poartă femeile pretutindeni. Au purtat şi bărbaţii într-o vreme, nu ca să-şi acopere calviţia, ci pentru a-şi însuşi o personalitate nouă. Femeile le poartă de ce? Ca să-şi mascheze o coafură neglijată? Poate fi o explicaţie pentru trepidaţia în care se trăieşte astăzi mai pretutindeni. Dacă-i aşa, n-ar fi mai convenabilă o tunsură băieţească? Mai degrabă cred că acoperindu-şi părul şi apărând cu altul, femeile se caută pe ele însele, în deveniri posibile. Vina nu poate fi decât a bărbaţilor,

fiindcă nu ştiu, nu se gândesc sau nu sunt în stare să le caute ipostaza lor cea mai bună şi să le fixeze în ea pentru totdeauna. Poate să se coafeze în felurite chipuri, stilul unei femei însă trebuie să rămână acelaşi. Încercările de a ieşi din el nu înseamnă vreme pierdută, ci rătăcire. Iar dacă o fi adevărat că femeile îşi schimbă coafura când încep o iubire nouă, apoi atunci perucile sunt un primejdios îndemn la nestatornicie.

Erau sute sau mii de peruci într-un geam cât un ecran cinematografic; n-ar fi imposibil să le descriu forma şi culoarea, dar ar fi incomplet şi mai ales inutil. Erau de-atâtea forme şi culori câte vă pot trece prin minte. Imaginaţi-vă o coafură romantică, antică, preistorică, sau una lunară, cosmică, marţiană şi corectaţi-o cu inspiraţia proprie, dusă oricât de departe; această coafură şi oricare alta putea fi găsită în vitrina cu peruci de la Aachen.

Ca să am drumul liber a doua zi de dimineaţă, am tras la un motel la marginea oraşului, într-un cartier de vile şi parcuri. Mi-a plăcut fiindcă era liniştit şi confortabil; camera frumoasă şi duşul fierbinte mi-au dat pentru un timp sentimentul că nu rătăcesc prin lume, ci m-am întors la un adăpost statornic; ştiu însă că a doua seară acest adăpost mi-ar prilejui o groaznică stare de nelinişte, silindu-mă să plec mai departe.

Am mers câţiva kilometri pe străzi cu vile, până în oraş, şi am intrat pentru masa de seară într-o ospătărie unde mirosea a ulei încins, dar ispititor, ca la gogoşeriile noastre, ceea ce m-a şi atras dealtfel. Pornind fără pretenţii, am mâncat frumos, cinstit şi bine, am băut şi-o sticlă de vin adus în stare de inocenţă. Afară se răcorise odată cu venirea nopţii, aşa că m-am desprins greu de căldură, cu umerii strânşi la gândul că până acasă aveam de mers aproape o oră.

Nu ştiu cum de rezist; în prag m-a întâmpinat, neprevăzută, o ploaie rece şi deasă. N-aveam nimic să mă apăr; am stat o jumătate de oră sub un portal, privind strada plină de bălţoace şi admirând cum automobiliştii respectă priorităţile într-o intersecţie fără semafoare, fără s-o cedeze pe-a lor, fără s-o ia pe-a altora, cu fermitate şi fără ezitare. Nu-i destul să cedezi atunci când e cazul; la fel de important este să treci fără să şovăi când ai dreptul; cei care rămân bot în bot, invitându-se unul pe altul să înainteze, ca grecii la puşcărie, nu săvârşesc o politeţe, ci batjocoresc circulaţia. Aş sancţiona şi pe cei care nu-şi fructifică priorităţile.

Văzând că ploaia nu stă, m-am hazardat să plec, aşa subţirel cum eram îmbrăcat, şi bine am făcut, fiindcă a plouat până

dimineaţa. Ca singură protecţie mi-am pus în cap punga de plastic în care aveam banane, iar bananele le-am băgat în sân. Fiindcă tot mă udase până la piele, nu m-am mai grăbit, ci am mers agale prin ploaia rece, mâncând bananele, una după alta. Noaptea şi ploaia le dădeau un gust nou, pe care îl ţin minte şi astăzi. Oare experienţele noastre nu se termină niciodată? Rămân senzaţii necunoscute până în ultima clipă a vieţii? Probabil că da – şi ultima dintre ele depăşeşte în necunoscut pe toate celelalte.

Ajuns la hotel, m-am întrebat încă o dată cum de rezist? Făcând încă un duş fierbinte şi bând un pahar de whisky – echivalentul unui pahar, fiindcă beau direct din sticlă, evitând o unitate de măsură precisă, care într-o anumită stare de spirit poate fi o umilinţă. Şi apoi, gestul direct este în acelaşi timp şi cel mai firesc, şi cel mai sincer.

Am plecat în zori, pe o vreme frumoasă, de parcă n-ar fi plouat atât de dens până aproape de dimineaţă. Am ajuns repede undeva unde putea să fie frontiera, am trecut pe lângă o clădire sumbră, dar cum n-am văzut oameni, am mers înainte, până m-am pomenit în Belgia; nici acolo nu m-ar fi oprit nimeni dacă nu ciocăneam insistent la un geam unde am desluşit oameni în uniformă. Văzând că n-au încotro şi nu se pot pune cu mine, mi-au vizat paşaportul şi mi-au urat călătorie plăcută. Eu însă aveam nevoie şi de viza germană, de ieşire, aşa că m-am întors câteva sute de metri, la clădirea sumbră pe lângă care trecusem puţin mai devreme. Mult le-a trebuit celor de acolo să înţeleagă că ieşeam şi nu intram în Germania.

— Dar veniţi din Belgia!

— Nu! Mă *întorc* din Belgia. Am trecut pe aici adineauri.

Intrarea într-o ţară nouă, cu maşina, când n-ai pe nimeni tovarăş şi ghid decât harta şi şoseaua cu indicatoarele albastre, îţi dă totdeauna o emoţie, mai ales dimineaţa, teama de necunoscut şi dorinţa de a cunoaşte. Îţi dă în inimă puţin frig şi puţină căldură. Dar pe vreme frumoasă, când soarele se ridică de două suliţe, frigul dispare şi rămâne numai căldura.

Am ocolit Liège cu intenţie, şi am luat-o spre nord-nord-vest, spre Anvers, singura mea năzuinţă pentru acea dimineaţă. Cunosc geografia Belgiei destul ca nimic din ce întâlnesc să nu mă surprindă. Cunosc şi istoria destul ca să ştiu cine au fost Egmont şi ducele de Alba. Cunosc mai ales cele două războaie mondiale, care aici s-au repetat, până la un punct, ca spectacolul unui regizor fără imaginaţie. Două agresiuni identice în conţinut şi în formă, la numai douăzeci şi cinci de ani una de alta, sortite

eşecului, a doua ca şi prima, fiindcă nu putea să fie altfel – e singurul argument serios: nu putea să fie altul! – te duc la gândul îngrozitor că, dintre toate tarele omului, prostia rămâne cu mult cea mai primejdioasă.

Unde mă aflam oare, înaintea unei amieze, în mai 1940, când îmi apăruse prima carte şi am auzit comunicatul la radio? Soarele dădea multă lumină la ora aceea şi nimeni nu putea crede în ştirile dezastruoase. Deşi nu eram străin de noţiunile şi expresiile militare, la început n-am înţeles ce însemna că regele Belgiei a capitulat în câmp deschis. Mi se părea ceva enigmatic şi puţin poetic. Acum străbăteam câmpul citat în comunicate şi înţelegeam foarte bine, fiindcă îl vedeam până departe, şi n-avea margini, în câmp deschis poţi să lupţi, poţi să fii înfrânt, poţi să fugi, dar nu să capitulezi. Pornit din partea aliaţilor, comunicatul era un reproş; nimeni nu l-a uitat şi nimeni n-a iertat.

Peisajul pe care îl străbăteam astăzi fiind un câmp deschis, fără reliefuri, nici nu puteam să-l interceptez; privirea nu întâlnea nimic decât orizonturile. Atunci ce reprezenta pentru mine această etapă, şi de unde venea bucuria pe care o simţeam până în fundul sufletului şi până în măduva oaselor? Numai de la distanţe! De la bornele kilometrice, de la indicatoarele albastre, vestind localităţile. Ce mult se aseamănă a cuceri spaţiul cu a cuceri o inimă omenească! Amândouă dezvăluie puterea pe care o ai asupra propriei tale fiinţe, de a te expune la aventură. Fiindcă nu poţi cuceri nimic fără a-ţi descoperi pieptul.

Ce căutam la Anvers? Portul! – nu-i greu să se înţeleagă. După ce m-am adâncit mult în oraş, în direcţia unde bănuiam că voi întâlni apa, am întrebat pe un tânăr. Lasă că nu vorbea decât flamanda, confundând în franceză *portul* cu *uşa*, dar n-a înţeles nici măcar când i-am explicat prin semne şi sunete că vreau să ajung acolo unde sunt vapoarele. La toate străduinţele mele clătina din cap, cu neputinţă şi cu un fel de compătimire. Ceva mai departe, un domn, cu care m-am înţeles foarte bine, nu şi-a ascuns nici el compătimirea şi neputinţa de a-mi da o îndrumare. Portul?! Dar ce înseamnă port? La Anvers sunt o sută de kilometri de cheiuri!

Nu puteam să renunţ nici chiar în faţa unei asemenea cifre; trebuia să văd portul, măcar un vapor şi un petic de apă. M-am strecurat cu maşina printre magazii şi alt fel de clădiri, murdare şi slute, am trecut printre vagoane de cale ferată, peste linii încrucişate, ba, la un moment dat, spre spaima şi dezaprobarea hamalilor, m-am pomenit în faţa unui tren care, deşi la pas, venea asupra mea fără să se vestească.

Am văzut nu un vapor, ci sute, numai pe câţiva kilometri din totalul acela inabordabil. Am văzut macarale şi mărfuri trântite pe cheiuri, am văzut fum şi-am înregistrat vacarmuri, fluiere, urlete, scrâşnete, buşituri, iar pe deasupra tuturora, parcă lungi urlete de moarte.

Fără port, Anvers ar fi fost un mic oraş provincial, din cele a căror existenţă modestă nici n-ar trebui citată decât pentru faptul că în casele lui oamenii mor în linişte, spre a face loc să se nască alţii. Aici vin vapoare cu mărfuri din toate direcţiile maritime şi odată cu ele vine şi istoria tuturor continentelor. Mai bine nu se poate spune decât cu vorba comună, că un port de asemenea proporţii e o poartă spre toată lumea. Baloturile, sacii, lăzile şi containerele de pe cheiuri, printre care am trecut adineauri, reprezintă mai mult decât mărfuri, mijloace de existenţă; ele sunt materia planetei, în continuă mişcare. În locul celor care vin, pleacă altele, din centrul, sudul şi nordul Europei. Căile ferate converg spre malul Escautului într-o concentraţie care la urmă nu mai lasă pământului alt sens şi altă putinţă de existenţă decât transportul.

Am avut mai mult noroc la plecare, fiindcă, străbătând oraşul pe altă direcţie, am nimerit în partea lui veche, unde am găsit o piaţă medievală, cu toate clădirile obişnuite, inclusiv catedrala, susţinută de o sută douăzeci de stâlpi, fără capiteluri, ceea ce dă impresia de elansare. Am greşit mai înainte negând putinţa ca oraşul să fi existat fără portul de astăzi; portul e construit în secolul trecut, pe când piaţa cu primăria şi catedrala au o vechime de şase secole!

În apropierea acestor construcţii unde m-am înzdrăvenit contemplându-le într-o oră de linişte, am descoperit, dincolo de o esplanadă aerisită, portul de călători, plin de sugestii între zările lui libere şi sub lumina strălucitoare a soarelui de amiază. Un pachebot de lux, „Hamburg“, cu pavilion german, se pregătea de plecare, probabil într-una din acele croaziere lungi care înconjură pământul. Era vopsit alb, proaspăt, fără nicio urmă de rugină sau murdărie, amintind un spital sau un sanatoriu, şi poate chiar urma să transporte oameni cu sănătatea zdruncinată de viaţa modernă.

Oricât mi-au plăcut călătoriile cu vaporul, cel mai vechi din suspinele mele, nimic nu m-ar fi ispitit să plec în jurul lumii cu frumosul „Hamburg“, fiindcă pe bordul lui n-aş fi regăsit ceea ce sperasem în tinereţe. Dar l-am privit cu plăcere, dându-i târcoale îndelungate. Deşi pe latitudinea aceasta aproape nordică nu era prea cald la sfârşitul lui august, ofiţerii, toţi tineri, curaţi, chipeşi,

aveau uniforme de vară, albe, ca vopseaua vaporului, pantaloni de doc şi bluze cu mâneci scurte, care lăsau să li se vadă braţele frumos bronzate. Ceea ce nu m-a împiedicat, pe baza unor analogii deprimante, să mă gândesc că poate unii din aceşti blagosloviţi tineri îşi blestemau soarta, regretând că nu se făcuseră negustori sau contabili într-o întreprindere mănoasă.

Deşi priveam totul de deasupra, esplanada fiind la nivelul celei mai de sus punţi a vaporului, o clipă m-am simţit în inferioritate faţă de lumea aceea atât de albă. M-am gândit la o cabină de lux, pe puntea bărcilor, la piscina cu apă albastră, la sufrageria placată cu palisandru, la salonul de muzică şi la tot ce era prea târziu să am astăzi. Dar, ca să nu rămân cu impresia că toate erau minunate, între oamenii care se îmbarcau am văzut multe chipuri hâde, ochi scurşi, fălci căzute şi spinări strâmbe. Un taximetru a adus o bătrână paralitică, pe care doi mateloţi în alb s-au grăbit s-o pună pe un cărucior cu roţi nichelate, şi apoi au împins-o pe schelă, în vreme ce ofiţerul de la intrare saluta cu mâna la şapcă, arătându-şi mai bine braţele frumos făcute şi arse de soare. Între timp, soţul nefericitei epave, sau însoţitorul ei, nu mult mai teafăr, decât că putea să stea în picioare, se tocmea cu şoferul, cârpănoşenie care s-a prelungit multă vreme, în văzul tuturor marinarilor chemaţi să asigure acestei perechi mizerabile o croazieră plăcută. De pe punte, paralitica s-a răsucit cu căruciorul şi, cu o voce ascuţită, cu o privire de viperă, i-a strigat ceva bărbatului, n-am înţeles ce, probabil să nu se lase tras pe sfoară, fiindcă numaidecât el, care scosese portofelul şi pipăia o bancnotă, să dea satisfacţie şoferului, l-a băgat înapoi în buzunarul de la piept al frumoasei lui haine de călătorie, gris-perle, şi a pornit spre schelă, târându-şi piciorul. I-am făcut şoferului un semn amical, dar cum era furios, nu m-a înţeles, gugumanul! – căci m-a privit şi pe mine cu duşmănie.

Am avut multe motive să mă simt îmbărbătat şi să-mi continui drumul, mulţumit de împrejurări şi de stările mele. Mă mişc singur şi bine, şi-ar fi destul ca să nu pizmuiesc pe nimeni.

Dar în drum spre Bruxelles, unde urma să sosesc în mai puţin de o oră, m-a cuprins altă descurajare. Ar trebui să opresc la un parcaj şi să fac puţină ordine în maşină. Nu se mai poate, prea sunt trântite unele peste altele. Şi totuşi, nu am putere, mai degrabă aş merge până la Bruxelles cu piciorul, pe marginea şoselei, decât să-mi aranjez bagajul. Voi înghesui iarăşi într-o valijoară cele câteva lucruri pentru noapte, iar restul va rămâne în haos. Nici nu îndrăznesc să mă uit; bag mâna să scot o cămaşă şi iese o pijama; o împing la loc, şi trag un prosop, un

slip sau o batistă. Şi ce minuţios le-a pus Neculai în ajunul plecării!... Singura ordine pe care am izbutit s-o fac, ca să scap de o grijă, a fost să rup inventarul şi schema cu poziţia obiectelor în geamantane. Dacă mă ţineam de ele, ar fi mers strună, mi-ar fi trebuit însă o stare sufletească pe care n-am avut-o niciodată din clipa plecării, n-am avut-o nici alteori în viaţă. Nu sunt chivernisit, şi trag ponoasele. Mai simplu ar fi să opresc în faţa unui hotel unde să se ştie că vin, portarul (n-aş vrea să fie chiar galonat) să mă întâmpine, cineva să-mi aleagă lucrurile trebuitoare cu mai mult calm decât mine, iar eu să n-am a chibzui decât itinerarul zilelor următoare. Din tot ce duc cu mine, numai harta mă inspiră.

Am intrat în Bruxelles la ora douăsprezece şi m-am oprit într-o piaţă monumentală, din Laeken, partea de nord a oraşului: o catedrală, bustul lui Foch, mormântul soldatului necunoscut. Liniştea locului m-a cucerit dintr-odată, dându-mi dor de o escala aerisită.

Eram pe o înălţime de unde centrul oraşului se vedea jos, învăluit într-un abur impur, emanaţii urbane, praf şi respiraţii înghesuite, astmul aglomeraţiilor citadine. Cartierul unde mă oprisem părea subpopulat, nu existau blocuri, nici magazine, ci abia două mici cafenele. Întrebând de un hotel, cineva m-a îndrumat, fără vreo maliţiozitate vizibilă, pe o străduţă liniştită care mărginea parcul palatelor regale. La numărul propus, unde strada forma un cot scurt, de nouăzeci de grade, n-am găsit decât o vilă tăcută. Am urcat cele câteva trepte de la intrare, cu gândul să-mi cer scuze şi să iau o informaţie mai bună. Pe uşă scria: „Intraţi fără să sunaţi!“ Ei drăcie! Uşa a cedat la prima împingere şi m-am pomenit într-un vestibul lung, la capătul căruia mai era o intrare, pe după cotul străzii. Ca la vizuine! În faţă aveam o nouă uşă, pe care scria: „Acum sunaţi!“

A apărut o doamnă, foarte casnică, o femeie de vârstă mijlocie, înaltă, voinică, albă la faţă, cu şorţ de gospodină. Ne-am mirat la fel de tare şi unul şi altul, dar nu ne-a trebuit mult să ne dăm seama de încurcătură. Doamna a înţeles că eram un om care călătoream singur, şi căutam un loc unde să dorm peste noapte, iar eu am aflat că nimerisem într-un loc unde se închiriau camere ziua, domnilor însoţiţi de o femeie. Aici e un hotel particular, m-a informat doamna din uşă, plină de bunăvoinţă. Vila, construită anume, a aparţinut unei foste favorite regale. E posibil; mulţi regi pe lume au avut favorite. Dacă e vorba însă de noapte, a continuat doamna, nimic mai simplu; la ora opt seara afluenţa încetează şi voi avea o cameră de toată frumuseţea. Cu

condiţia să nu vin mai înainte. Foarte bine, de ce m-aş duce în altă parte? Până seara tot nu am ce face în cameră. Pot să-mi las valiza? Bineînţeles! Pot să mă spăl pe mâini? De ce nu?

Doamna m-a condus într-o cameră uluitoare, cu oglinzi una lângă alta, de te vedeai din toate părţile, din profil, din faţă, din spate, din trei sferturi, ba chiar şi din creştet. Într-o nişă era o cadă de baie, în care puteau să înoate două persoane. Pe jos, blănuri; pe pat, maldăre de perne.

Ca să nu mai umblu în valiză, doamna mi-a oferit săpun şi prosop, din rechizita odăii, apoi ne-am despărţit până seara, nu înainte ca eu să-i fi urat spor la treabă, deoarece abia îmi spusese, luându-se cu mâinile de cap, că are „très gros travail“ în după-amiaza aceea.

M-am adâncit în partea de jos a oraşului, de unde putea să înceapă recunoaşterea. Fără pierdere de vreme şi abdicând de la principii, m-am urcat într-un tramvai care în jumătate de oră m-a adus acolo de unde plecasem, după ce străbătusem, în cerc, numeroase cartiere. Astfel am văzut, de aproape şi fără osteneală, feluritele aspecte ale oraşului, destul de contradictorii. Se construiesc blocuri înalte şi masive, de sticlă şi aluminiu. Sunt grandioase şi prea puţin simpatice – fie-mi cu iertare! Alături rămân faţade vechi, cu semnele viitoarei lor ruine. E un joc interminabil; peste cinci sute de ani, sau poate chiar mai devreme, blocurile de aluminiu vor fi ele în pragul ruinei, şi pe locul ruinelor de astăzi vor fi crescut construcţii încă neimaginate în clipa de faţă. În afară de liniştitul meu cartier cu hotelul particular şi cu mormântul soldatului necunoscut, peste tot se sapă, la adâncimi de prăpastie, peste tot se ridică ziduri la înălţimi de piscuri.

În această formă tranzitorie, cu toată întinderea lui, cu toate clădirile încărcate de vechime şi de prestigiu, din Grande Place, şi nu doar acelea, oraşului parcă îi lipseşte grandoarea.

Nu mă opresc la nimic al lui care poate fi găsit, cu date suficiente, în orice enciclopedie mai bună. Dar am fost la cinematograf şi se cuvine să spun ce-am înţeles din teribila expunere a filmului, faimosul „Le dernier tango à Paris“, despre care mi se vorbise în toate felurile. E ciudat că oameni cu formaţii intelectuale apropiate, apropiaţi şi ca vârstă şi ca mod de viaţă, trăind în acelaşi ritm şi în aceeaşi epocă, să ajungă, cu privire la acelaşi subiect, la concluzii diametral opuse. E o confuzie, indiscutabil, dar oare ea vine dinafară, oare subiectul, neclar, oferă interpretări multiple, sau confuzia aparţine numai comentatorilor? Oricum, „Le dernier tango à Paris“ este o

capcană pentru spiritele neavizate. El nu reprezintă, în esenţă, decât o nouă formă a disperării, ca în „Blow-up“, filmul lui Antonioni, care foloseşte alte mijloace pentru aceeaşi demonstraţie, sau ca în „Le repos du guerrier“ (Christian Rochefort) sau, în sfârşit, ca în cărţile mai vechi ale lui Henri Miller, „Tropique du Cancer“ şi „Tropique du Capricorne“.

Nu m-a scandalizat nimic, dar nu sunt deloc convins că era nevoie de atâta grotesc, brutalitate şi cruzime pentru a ilustra prăbuşirile oamenilor. Nu cred nici măcar că metoda aceasta va duce mai departe decât cele folosite înainte, destul de convingătoare când subiectul este convingător prin el însuşi. M-a dezamăgit efectiv numai sfârşitul, moartea melodramatică a bărbatului, inutilă, el fiind mort dinainte. În adevăratul lui stil, filmul ar fi trebuit să se încheie cu scena care mi-a dat o satisfacţie grasă, mai ales că a scandalizat multă lume, când bărbatul excedat de stupiditatea oamenilor şi ajuns la culmea disperării lui secrete, îşi dă pantalonii jos, împreună cu slipul şi îşi arată dosul gol unei asistenţe atât de ridicole şi inutil constituite, încât merită orice insultă.

Când am ieşit, înaintea amurgului, se înnora şi mă simţeam eu însumi doborât de deznădejde; oamenii trăiesc într-o groaznică neînţelegere; dacă s-ar şti măcar puţin unii pe alţii, poate nu s-ar mai lovi între ei cu atâta cruzime, mai ales dacă nimeni n-are ce să câştige – şi nimeni nu câştigă nimic zdrobind pe altul.

Norii veneau de jur-împrejur, şi plecasem pe soare, nepregătit de ploaie. Eram îmbrăcat anapoda şi tot incapabil să caut în geamantane ceva potrivit cu ostilitatea. Am mai hoinărit pe străzi, uitându-mă cu teamă la cer, până la ora nouă şi jumătate, ca să fiu sigur că n-o inoportunez pe doamna de gazdă şi ca să-i las timp suficient să purifice odaia afurisită. Hoinărind aşa, am ajuns pe nişte maidane, de unde n-am mai fost în stare să recunosc drumul. Glasuri firave, în italiană, venind din întuneric, însemnau un mijloc de orientare, de aceea m-am îndreptat către ele. În italiană, glas firav nu poate avea decât cineva speriat de viaţă. S-a ivit o fetiţă îmbrăcată subţire, slabă de-ţi făcea milă, urmată de doi copii, nu mai înfiripaţi decât micuţa lor însoţitoare. Am crezut că sunt soră şi fraţi – nu-i vedeam bine la faţă; până într-un loc aveau acelaşi drum cu mine, fetiţa s-a oferit să mă conducă şi aşa am iscodit-o. Ei bine, era mama copiilor! Atât de slabă şi de istovită, că părea ea însăşi o copilă. Dar mergea bine pe picioarele ei chinuite – şi viaţa, la rându-i, mergea înainte. Erau din Sicilia, veniţi la lucru; toată familia – cu cine să lase copiii? De câţi ani se aflau aici? De cinci! Nu s-au dus niciodată

acasă în acest timp? Nu, şi nici nu se vor duce curând, costă prea scump.

M-am gândit la biruitoarea catedrală văzută mai devreme, frumoasă de-ţi îngheaţă sângele şi îţi opreşte respiraţia, m-am gândit la turnul primăriei, de aproape nouăzeci de metri, îndreptat spre acelaşi cer către care se înalţă ruga credincioşilor, şi încercând să străpung cu gândul norii tot mai negri şi mai gata de ploaie, am spus: „Dumnezeule mare, când există atâta frumuseţe făcută de oameni, de ce-o fi atâta suferinţă în lume?“ Cu preţul catedralelor şi palatelor nu s-ar putea construi măcar o micuţă fericire?

Pe drum, într-o fereastră ca o vitrină, două doamne aşezate în fotolii, cu ţigarete lungi în mână, se etalau cu discreţie, într-o lumină roză, îmbietoare. Poate acostarea este interzisă prin lege. Cred că doamnele, cu discreţia lor, nu aveau să facă treabă prea bună, fiindcă nu treceau decât puţini oameni prin faţă. Mirosea frumos fumul de tutun care ieşea pe fereastră.

Cu toate temerile, n-a plouat, aşa că am ajuns cu bine la hotel, unde munca zilei se terminase. Am dormit în altă cameră decât cea unde m-am spălat pe mâini la venire; mai modestă şi mai cuminte, cu mai puţine oglinzi şi cu un nud feciorelnic deasupra patului. Nicăieri până aici n-am avut parte de un pat aşa de bun, cu aşternutul atât de alb şi de strălucitor, într-o atmosferă atât de liniştită şi de pură.

Dimineaţa, la ora şapte, cum fusese vorba, cu o precizie de secundă, doamna mi-a adus micul dejun, cu atâta dichis că mi-a făcut plăcere. M-am gândit că într-o casă cu două intrări, şi fără sonerie, unde vizitatorii sunt apăraţi de întâlniri nedorite, ca avioanele în zonele de zbor aglomerate, punctualitatea este o condiţie esenţială.

Pe când îmi puneam valiza în maşină, doamna a ieşit pe uşa fără sonerie, să-mi spună drum bun. Odată cu ea s-a ivit un bărbat, mai degrabă tânăr, dar buhăit de somn şi poate de băutură, cu o mutră de chelner în zorii zilei. Cu un glas dogit, el mi-a arătat pe unde s-o iau ca să merg spre Gand. Am trecut din nou prin faţa catedralei, pe la mormântul soldatului necunoscut, către alte necunoscute...

Ce mă dezamăgise la Bruxelles de-am avut o seară atât de neliniştită şi tristă? Hotelul, oraşul răscolit de săpături, sentimentul trezit de continuele modificări, că nimic nu are formă finită? Cred că toate la un loc şi mai ales filmul. Oamenii îşi construiesc singuri capcanele şi, ce e mai rău, nici nu se poate altfel.

Dimineaţa însă a început cu speranţe refăcute; în lumina soarelui am uitat repede tot ce nu-mi plăcea din urmă, nu doar ce nu-mi plăcuse aseară. Ceva era nou în spiritul meu, gata să alerge până departe.

Am mers repede pe o şosea luminoasă, liberă şi fără restricţii, aşa că în patruzeci de minute intram în Bruges, când oraşul abia începuse să se trezească. Singurul necaz, tot drumul, a fost mirosul apăsător venind de pretutindeni, peste frumuseţea câmpului scăldat de soare. Mult timp am crezut că se datora unor îngrăşăminte naturale împrăştiate într-o abundenţă exagerată; abia mai târziu mi-am dat seama că era emanaţia canalelor cu apă stătută, şi i-am compătimit puţin pe oamenii siliţi să trăiască sub această apăsare olfactică. Să fie totul frumos, să ai o viaţă îndestulată, civilizată şi demnă, şi să suporţi până la moarte asemenea condamnare, e o nedreptate.

Am găsit în centrul oraşului un parcaj cu sute de locuri, toate libere, şi m-am minunat, şi m-am bucurat mai cu seamă. Când găsesc uşor unde să las maşina, toate pe urmă merg bine. La Bruges au mers atât de bine, încât spre prânz, când am plecat, eram încărcat de satisfacţie. Dar la ora aceea primitorul parcaj nu mai semăna câtuşi de puţin cu cel de dimineaţă; greu mi-a fost să găsesc maşina, greu să ies dintr-o aglomeraţie care bloca până şi coridoarele de trecere. Iar cum am izbutit să mă depărtez zece metri, două maşini şi-au şi tamponat pieziş boturile, amândouă repezindu-se să ocupe locul pe care îl eliberasem.

La sosire, dimineaţa, deşi soarele ieşea peste case, străzile abia începeau să se trezească; se ridicau obloanele ici, colo; puţinii oamenii care se vedeau la ora aceea mergeau la biserică.

După câteva colţuri de stradă m-am pomenit în piaţa de flori. Florile se descărcau din zeci de maşini, parcate la înghesuială, şi se etalau pe tarabe sau pe trotuare. Nu se mai simţea mirosul canalelor, ci miresmelor concentrate ale florilor. După comentariul meu pesimist de mai înainte, începeam să cred că pentru toate relele există corecţii, pentru toate pierderile, compensaţii. Şi chiar fără aceste bogate miresme, piaţa de flori tot ar fi fost o zonă salvatoare prin bogăţia şi mulţimea culorilor. Asfaltul era policrom ca şi atmosfera, dacă nu cumva chiar şi cerul. Dintr-un Citroen „D.S.“, maşină prestigioasă, cu toate portierele deschise, în curs de descărcare, se revărsa în piaţa înmiresmată muzică matinală, având parcă şi ea mireasma şi culorile florilor. Ora mi s-a părut plină de farmec şi mai târziu, când l-am întâlnit pe Vicht în Spania, m-am bucurat să aflu că venea de la Bruges, unde îşi începuse ucenicia făcând pe

trotuare desene cu cretă colorată. Florile aveau şi ele un amestec în toată întâmplarea.

Am mers mai departe şi am nimerit în piaţa de alimente, unde fermierii îşi întindeau tarabele, sub umbrare de pânză colorată. M-am bucurat iarăşi, constatând că viaţa începe întâi în piaţa de flori, şi pe urmă în cea cu mâncare. Minunata idee de superfluu învingea încă o dată. Multe se explicau astfel, chiar şi viitoarea mea simpatie pentru Vicht, atât de nedrept condamnat la moarte.

18

La Valencia, unde am stat două ore în faţa unui garaj, aşteptând o curea de ventilator, ne-am aşezat toţi trei pe bordura trotuarului, şi Vicht a făcut pe asfalt portretul fetei, cu cărbune şi cu cretă colorată. Nu ştiu cât semăna de bine, dar desenul era frumos prin el însuşi, de-aceea îmi părea rău că după plecarea noastră oamenii aveau să-l calce în picioare; mai bine ar fi venit ploaia; dar era senin şi nu se vedea niciun nor peste case.

— Dacă un american ar vrea să-l cumpere, nu l-aş vinde! a spus Vicht.

Dominique privea dintr-o parte. Aşa cum stătea pe bordura trotuarului, cu coatele rezemate pe genunchi, aplecată puţin în faţă, talia i se desena subţire şi elastică, în vreme ce şoldurile, care mi se păruseră nu destul de formate, acum arătau rotunde, cu o lascivitate discretă, cu atât mai tulburătoare. Deşi nu păruse niciodată decât o sălbăticiune, o mânză zburdalnică şi puţin nebună, mi-am dat seama că era o femeie, cam nepăsătoare cu feminitatea ei, dar gata să şi-o dezvăluie.

Cum portretul o arăta din faţă, se vedeau amândouă loburile urechilor, două puncte de cretă roză. Fără să spună o vorbă, Dominique şi-a desprins cerceii, pe fiecare cu câte o mână, cu gesturile sincronizate, şi i-a pus pe asfalt, în loburile urechilor. Am privit cu toţii, şi eu m-am întristat dintr-odată.

Ţineam minte despre ea tot ce se întâmplase de la prima noastră întâlnire, deasupra Granadei, şi chiar dinainte, când o văzusem coborând din microbuz, la hotelul „Asturias“. Nu cred că vreo altă fiinţă mi s-a întipărit în minte cu o forţă atât de pătrunzătoare, că nimic n-ar mai putea s-o şteargă vreodată. Un film în culori, făcut cu maxima perfecţiune, dacă ea poate fi atinsă, cu instrumentele şi materialele cele mai bune, cu meşteşugul cel mai recunoscut, cu arta cea mai inspirată, n-ar

putea să mi-o înfăţişeze mai bine decât o văd eu când închid ochii şi ea se proiectează pe retină, iluminând-o, gata să mi-o străpungă. Dar şi cu ochii deschişi, în plină zi, sub soarele strălucitor de la amiază, e de ajuns să-i evoc imaginea numai o clipă, ca totul să se întunece în câmpul vederii mele şi să rămână doar ea, orbitoare. Îi ştiu nu doar înfăţişarea, ci şi gesturile, căci erau numai ale ei şi nu pot fi nici uitate, nici imitate de altcineva, nici măcar în imaginaţie; îi ştiu şi privirea, şi glasul, îi ţin minte cuvintele, gândurile ascunse într-o vorbă neînţeleasă, şi uneori cred că le ştiu chiar şi pe acelea pe care nu le-a spus niciodată. Doar ceva nu-mi amintesc, şi mi se pare inexplicabil: când am văzut prima oară cerceii de aur? E inutil să evoc un moment după întâlnirea noastră şi să-i caut acolo: în maşină, la atelierul mecanic, la Cartagena, în cârciuma unde a dansat cu infanteriştii. Nu-mi rămâne să cred decât, doar aşa s-ar putea naşte o explicaţie, că erau subînţeleşi, făceau parte din structura ei, ca şi când i-ar fi aparţinut organic; pe Dominique nu ţi-o poţi închipui fără cerceii de aur.

★

La Bruges, cu totul altfel aş fi privit oraşul dacă aş fi ştiut că într-o zi aveam să-l întâlnesc pe Vicht. Din piaţă am ajuns la primărie, unde veneau nunţi una după alta, deşi abia era ora nouă. Ştiam că nunţile se fac mai târziu în toată lumea. Graba mi s-a părut cu atât mai ciudată, cu cât în afară de bisericoşi, de nuntaşi şi de negustorii din piaţă, restul orăşenilor stăteau prin case şi poate dormeau încă.

Într-o vitrină am văzut trandafiri portocalii.

Pe un chei însorit, deasupra unui canal cu apă verzuie, pictori cu şevalete pictau canalul şi casele. E o meserie care aici se face de secole. Alţii îşi expuneau cartoanele spre vânzare. Alături se ţinea târg de vechituri; mese lungi de lemn, înşirate pe trotuare, goale la început, se umpleau treptat cu obiecte de artă şi cu mizerii. Dacă aş fi ştiut de pe atunci despre existenţa lui Vicht, aş fi căutat să aflu ceva despre el, să-i vad casa, să-mi imaginez pe trotuare creta lui colorată.

O şalupă cu turişti, pe care am aşteptat-o un ceas, să se completeze, m-a dus pe toate canalele. Aşa am putut să văd în expunerea cea mai bună faţadele caselor de cărămidă umedă, ridicându-se din apă, ca la Veneţia, dar cu alte culori şi în altă lumină.

S-a făcut o asemănare între aceste două aşezări de oameni, şi ea există, însă numai dacă diluezi noţiunea. În schimb, deosebirea e atât de mare, că o comparaţie serioasă nu se poate nici măcar începe. E vorba întâi de ţeluri şi de temperamente. La Veneţia, incredibil, casele s-au ridicat din apă; s-au bătut piloţi de lemn în smârcuri şi s-au creat insule, adică străzi şi pieţe. Toate acestea sunt artificiale, rezultatul unei tenacităţi supraomeneşti, sublimă şi dementă.

La Bruges, procesul a fost invers: întâi a existat uscatul, şi pe urmă, săpându-se, s-a adus apa. Tenacitatea nu-i de aceleaşi proporţii, fiindcă s-a muncit pe o natură stabilă, iar raportul între apă şi uscat e mult mai mic decât la Veneţia. Năzuinţa oamenilor a dus la o aşezare nefirească, inedită, neimitată şi poate frumoasă, dar ea n-are nimic supraomenesc, după cum n-are nici sublim, nici demenţă.

În plimbarea pe canale am văzut statuia lui Van Eyck; nu o mai ţin minte, peste ea s-a suprapus chipul lui Vicht, şi pe el n-o să-l uit.

La catedrală, unde se află mormântul lui Carol Temerarul, tocmai se celebra o nuntă, una din cele trecute mai devreme pe la primărie. Nuntă din societatea înaltă, unde toată lumea a venit în limuzine negre; mireasa, în limuzină albă.

Privind de aproape perechea, în faţa altarului, pe când se făcea slujba, m-a prins mila de toţi cei aflaţi acolo; presimţeam urmări proaste. Mireasa era slăbuţă de o bătea vântul şi parcă sunetele orgii o făceau să se clatine. Mirele, tinerel, aproape imberb, cu ochelari, cu bube pe faţă, avea pieptul atât de supt, de parcă îl lovise cineva cu un baros în stern, înfundându-l până în şira spinării. Unul din ei trebuia să intre în spital curând; sau poate amândoi. Apoi să decedeze, şi nuntaşii de astăzi să-şi pună doliu în loc de beteală.

În evul mediu, Bruges a fost un centru financiar al Europei şi al papalităţii; o bursă. Mi-a venit gândul că tatăl miresei era bancher, şi tatăl mirelui asemenea. Poate că în ziua aceea băncile lor au fuzionat. N-am stat până la sfârşitul slujbei, fiindcă mi-era dor de soare, aşa cum îl simţeam dincolo de vitrouri.

În spatele miresei, vreo şase copilaşi, costumaţi în îngeri, îi ţineau trena. Mai bine le-ar fi dat drumul acasă. Stăteau cuminţi, proştii! – în loc să se zbenguiască şi să facă şotii.

I-am descris lui Vicht nunta şi participanţii; i-a recunoscut, îi erau puţin rude, dar, fiind plecat de multă vreme din Bruges şi neavând corespondenţă cu nimeni, nu aflase nimic. Nu fuzionau două bănci, mă înşelasem, ci două industrii de dantelă. Tradiţia

cerea ca încrucişările să se facă pe cât cu putinţă în familie; se şi vedea după înfăţişarea tinerei perechi, care erau veri, provenind din unchi şi mătuşă.

M-am bucurat că Vicht plecase de acasă, deşi era minat şi el: dar pe el nu-l lovea degenerescenţa, ci o prea mare vivacitate a celulei. Să nu fi fost această răzmeriţă organică, îmi imaginam la ce izbânzi ar fi ajuns el cu Dominique în baia nebună de iubire care dubla călătoria lor prin Spania.

Nu mai urmăream să văd nimic al Belgiei decât Ostende, care nu-mi cerea niciun ocol, fiind la îndemână şi foarte aproape, în drumul spre Franţa.

Am ajuns acolo la prânz, pe un soare ofilit de vântul rece şi violent care venea din largul mării, şi nu m-am oprit decât în port, pe un chei înţesat de maşini. La adăpost de vânt, era bine şi cald, aşa că am respirat cu bucurie aerul marin, după cel al canalelor; purificarea aceasta, premergătoare, a devenit violentă cum am ajuns la capul cheiului şi la capătul oraşului, şi marea s-a văzut în faţă, dezgolită şi fără nicio apărare în faţa vântului de nord, venind, prin Skagerrak, tocmai din Groenlanda. Era un uragan vânăt, cu scânteieri albe, ca nişte dâre de gheaţă.

Cum plecasem îmbrăcat subţire, m-am simţit strâns în spate, dar am mers înainte. M-am dus, jumulit de vânt şi răsucit în toate felurile, până la capătul unuia din digurile de lemn care marchează canalul vapoarelor. Era ora refluxului şi plaja se vedea jos, prelungită până departe, udă, rece şi urâtă, plină de alge, cochilii şi vietăţi marine eşuate. Sub parapetul oraşului câţiva îndrăzneţi încercau să facă plajă, dar cred că tremurau amarnic. Am privit digurile de lemn, în toată lungimea, şi mi-am dat seama că în construcţia lor migăloasă, cioplită, pasuită, îmbulonată, intră o pădure întreagă. Schelării asemănătoare, dar mai lungi şi mai numeroase, am întâlnit curând la Calais. Iar mai de demult, la Reykjavik, în Islanda, am descoperit un port întreg, cu multe cheiuri, construit numai din lemn. Cum aş fi putut înţelege, într-o ţară de lavă, unde nu cresc păduri?

La adăpostul unei barăci colorate, la capul digului, unde se vindeau băuturi fierbinţi şi băuturi de la gheaţă, alţi îndrăzneţi încercau să facă plajă. Mi-am adus aminte ce generoasă fusese luna iunie la Marea Neagră. Pregătirile de drum, destule, care frânează plecările, m-au obligat să renunţ la lunile mele de plajă, datorită cărora trec mai uşor peste iarnă. Dar n-am renunţat cu totul şi m-am dus când abia începea vara, după o primăvară ticăloasă. Am avut noroc numai de zile frumoase, şi m-am desfătat poate ca niciodată, într-o atmosferă senină şi calmă, cu

oameni puţini, paşnici, cu restaurantele nepopulate, cu mult aer şi cu mult spaţiu disponibil, ca pe vremea când baia de soare se socotea o frivolitate şi lumea cuviincioasă se ducea vara numai la munte, sau stătea acasă, răcorindu-se în cada cu apă rece.

Marea Ostendei era puţin vânătă şi probabil la o temperatură de gheaţă. Câteva iachturi cu pânze o înfruntau, şi, gândindu-mă la ocupanţii lor, stropiţi de valuri, albi de spumă, simţeam un cuţit îngheţat între umeri. Am mers însă până la cap, m-am întors pe chei şi am ocolit vastul promontoriu pe care se termină oraşul, cu cheiul Albert bătut de vânt ca un transatlantic. Când socoteam că m-am expus destul şi am luat cunoştinţă pe deplin de asprimea acestei mări a nordului, m-am lăsat sub vânt, cum spun corăbierii, şi am intrat pe străzile adăpostite, unde soarele dădea suficientă căldură ca să-mi regăsesc şi temperatura şi curajul.

Într-o piaţă se vindeau, expuse pe trotuar, ca la talcioc, obiecte militare; bocanci, haine, pături, bidoane, gamele şi tot ce alcătuieşte echipamentul soldatului. Din moment ce se vând la lumina zilei, înseamnă că nu sunt furate; fac parte, cum se spune, din surplusurile armatei. După treizeci de ani de la sfârşitul războiului, surplusurile nu se mai termină. Probabil, pe undeva, se vând tancuri şi submarine.

Odată cu Ostende, epuizasem o extremitate a Europei şi a călătoriei mele. Spre Calais am mers pe malul mării, bătut de acelaşi vânt din Groenlanda, care mă împingea de-a latul, silindu-mă să ţin tare de volan, ca să nu ajung pe nisipurile dinafara şoselei. Şoseaua e alcătuită din chiar digul care apără landa de inundaţie. Legătura cu marea este astfel nemijlocită şi continuă, şi încă o dată am senzaţia navigaţiei, dusă aproape până la ultima ei consecinţă.

După un număr de kilometri, pe un panou galben, mic, modest, pierdut în câmpie, departe de orice aşezare omenească şi de orice viaţă, scrie „France“. Nu se poate! Aşa începe Franţa? Fără un obelisc, fără un monument? Fără o fortăreaţă? Fără un drapel, fără o fanfară? Napoleon n-a plantat nimic aici, să rămână?... Şi mergi mult prin această landă modestă şi pustie până ce începe o îngrijorare, făcându-te să te întrebi dacă Franţa n-a dispărut pentru totdeauna. Şi-abia atunci, în acele clipe dinaintea deznădejdii şi panicii, îţi dai seama ce-a însemnat Franţa pentru omenire, şi ce tristeţe groaznică ar fi în lume, şi ce întuneric, dacă ea n-ar face parte din istorie.

Când, în sfârşit, am ajuns la punctul de frontieră, după acest lung „niemandsland“ care îmi prilejuise reflecţii atât de speriate,

vameşul m-a întrebat dacă-l cunosc pe Covaci. Am înţeles repede în ce pasiune se încadra întrebarea, dar cum nu frecventez terenurile de fotbal, deşi mi-ar place, şi nu sunt la curent cu mişcările în marea lui familie, am ridicat din umeri, ceea ce a stârnit dezaprobarea vameşului şi a tuturor dimprejur, care tocmai ascultau la radio transmisia unui meci, nu ştiu de unde, şi în care meci Covaci avea un anume amestec. Să mi se ierte ignoranţa, nu am aflat nici până astăzi despre ce a fost vorba. Dar e bine să se ştie de Covaci, dacă tot ar fi imposibil să se ştie despre Blaga!

De-aici înainte aveam de străbătut zona unde s-a desfăşurat unul din cele mai triste episoade ale războiului al doilea mondial, deşi tot pe aici şi tot trist s-a dus şi primul.

Până să ajung la Dunkerque, unde credeam că am să găsesc urme, am trecut printr-un sat, „Scufiţa Roşie“, de nu-mi venea să-mi cred ochilor care citeau pe panou acest nume de basm, adus pe un pământ desfundat de tancuri, răscolit de obuze şi încă îmbibat de sânge.

Am văzut cimitire de soldaţi pe dreapta şi pe stânga şoselei, la fel cum am văzut, mai târziu, între Calais şi Reims, pe Somme şi pe Marna. Am mers pe drumul dintre fronturi, şi parcă auzeam canonada, iar peste asfaltul şoselei parcă auzeam şuierând gloanţele. Şi nu-mi venea să cred că fusese posibil, în această lume a noastră, să se ducă două războaie, unul după altul, aproape în aceleaşi condiţiuni şi aproape din aceleaşi cauze, folosindu-se aceleaşi şiretlicuri, apoi aceeaşi brutalitate, şi oamenii să le îndure pe amândouă cu toate ale lor, pe care numai proştii puteau să nu le prevadă.

E plin pământul de arcuri de triumf, de monumente ale victoriei şi de cimitire...

Am văzut în Anglia, aproape de Cambridge, un minunat câmp de gazon, cum nu se poate găsi nicăieri în altă parte a lumii, o imensă mochetă verde, moarată, de parcă iarba, tunsă scurt, era trecută apoi prin perie şi prin pieptene, că făcea ape-ape. Şi toată această pajişte, rezultând dintr-o experienţă tenace, lungă de secole, o încăpăţânare ancestrală, era presărată cu năsturaşi albi, aliniaţi cu sfoara, până în zare, unde se împreunau liniile lor paralele. Ar fi rămas o frumoasă victorie a omului asupra naturii nesupuse, ceva asemănător cu zborul în cosmos, cu atât mai frumos cu cât nu aduce niciun câştig, şi cazna pusă în ea nu se amortizează. Dar năsturaşii erau cruci de piatră albă, marcând locuri unde nu odihnea nimeni, ci numai amintirea celor dispăruţi în văzduh sau pe apă, şi negăsiţi niciodată – marinarii şi aviatorii.

Îmi imaginasem că Dunkerque fusese o improvizaţie, un loc de îmbarcare, după ce mai înainte fusese un loc de vilegiatură. Am descoperit cu surprindere un port din cele mai mari, cu zeci de cheiuri lungi şi cu sute de vapoare. În această alcătuire îmi era imposibil să descopăr vreo urmă din timpul războiului. Dezastrul din 1940, pe care l-am urmărit atunci fără să-l fi înţeles prea bine, devenea cu atât mai de neînţeles astăzi. Cum au putut două naţiuni mari, care au tras drumuri cruciale în istoria omenirii, să se lase surprinse şi înghesuite în mare cu o naivitate copilăroasă? A fost o întâmplare atât de stupidă, încât n-a mai încăput în ea dezonoarea. Cine să dezaprobe şi cine să condamne, când consternările paralizau gândirea omenească?... Dar patru ani mai târziu, după o atât de lungă îngenunchere, ce grandioasă a fost revanşa!

În Guildhall, la Londra, sală unde se celebrează faptele mari din istoria Angliei, unde, bunăoară, a fost ospăţul de nuntă al Reginei de astăzi, am văzut o statuie de bronz a lui Churchill. Un Churchill gras şi static, înghesuit într-o nişă, în vreme ce Nelson, din Trafalgar Square, se înalţă la ceruri pe o coloană de zeci de metri. M-a impresionat ideea, astfel că m-am întors de multe ori în Trafalgar Square ca să dau ocoluri coloanei, cu capul răsturnat pe spate; dar pe Nelson, în înălţimea norilor, n-am putut să-l văd niciodată; parcă i-am identificat pălăria tricornă, numai atât, restul a rămas o cernere de simboluri.

Pe Churchill l-am privit de la înălţimi egale, am stat faţă în faţă. Înţeleg că nu puteau să-l stilizeze, să-l facă mai puţin gras decât fusese, să-i dea mai puţin whisky decât i-a plăcut să bea în viaţă, dar de ce atâta nemişcare şi atâta placiditate şi mai ales de ce o expunere atât de obscură, la un om care a lansat semnul victoriei? După El Alamein sau după altă înfrângere grea, nu mai ţin minte care, nu spunea el în Camera Comunelor: „Am suferit un dezastru; vor urma altele“? Şi nu tot el spunea Angliei, în zilele grele: „Nu vă făgăduiesc decât sânge şi lacrimi!“ M-am întrebat atunci, ce însuşiri trebuie să aibă un popor ca să i se poată vorbi aşa, în faţa prăbuşirii. Mai târziu am înţeles că popoarele pot să îndure multe dezamăgiri şi înfrângeri şi chiar umilinţe, dacă un om are curajul să anunţe toate acestea şi să le explice, privindu-le în faţă, fără frică. Tiranii n-au avut niciodată astfel de virtute.

Nu ştiu bine ce-ar fi fost Anglia fără Nelson. Ştiu ce-ar fi fost fără Churchill. Ar fi putut altcineva să înfrunte bombardarea Londrei după ce fusese Dunkerque? Poate odată, la Londra sau pe coasta estică a Engliterei, statuia lui o să fie aşezată pe o

coloană măcar la fel de înaltă ca a lui Nelson.

19

După grelele dezastre din istorie e disproporţionat să vorbeşti despre dezastre personale. Dar cum să numesc faptul că mă aflu la Calais, gata să plec la Londra, şi constat că am uitat acasă şi adresa, şi numărul de telefon ale cuiva care mă aşteaptă? Nu am nevoie de altceva şi nici nu doresc mai mult decât să mă piloteze puţin într-un oraş unde n-am fost niciodată, unde nu cunosc pe nimeni şi unde toate sunt altfel, începând cu circulaţia.

Am constatat necazul cum am ajuns la Calais, cu câteva ceasuri înainte de a cădea seara. Mergând pe strada principală, care duce la primărie, am ochit o mică arteră la dreapta, unde am putut să parchez maşina, în faţa unui Citroën pitic, pe care o fetiţă simpatică tocmai îl spăla, cu buretele într-o mână, în mâna cealaltă cu găleata de plastic. Mi-a urmărit manevra fără antipatie, când m-am dat jos mi-a zâmbit, gata să mă ajute la o nevoie. Poate mi-ar fi împrumutat găleata şi buretele, să-mi spăl parbrizul de gângănii. Am întrebat-o dacă în punctul acela pot lăsa maşina în voie; desigur – e un loc de parcare fără limită. Unde pot găsi un birou de voiaj? Chiar peste drum, pe strada principală. Dar ce mare ajutor să obţin acolo dacă îmi pierdusem direcţia iniţială?

N-aş fi putut să caut adresa trebuitoare în cartea de telefon a Londrei? Cum să nu, dacă aş fi ştiut numele întreg, cum se scrie. Ştiam numai jumătate din el, şi acela adus la pronunţia intimilor; ghidul meu prezumtiv, prieten al unor prieteni, mi-era de fapt necunoscut. Atât doar, ştia că am să vin într-o zi.

Aş fi putut să telefonez la Bucureşti, de unde sigur aş fi obţinut lămuriri. Numai că, am uitat să spun, era sâmbătă, şi până luni dimineaţa oficiile telefonice rămâneau închise atât pe continent, cât şi dincolo de Canalul Mânecii.

La biroul de voiaj Havas, omonim cu agenţia de presă pe care o blestemă Eminescu într-o scrisoare, o domnişoară de serviciu, condamnată să-şi piardă week-end-ul, şi cam nervoasă din această cauză, mi-a dat puţin curaj spunând că în port găsesc un oficiu telefonic deschis duminică dimineaţa. Pe urmă ne-am sfătuit.

Avusesem planuri mari la început cu Europa: să ating toate extremităţile, de la Capul Nord, care este pe o insulă, dincolo de Norvegia, la capul vestic, în Spania, şi la cel sudic, în Grecia. Pe urmă am împărţit în etape această intenţie prea ambiţioasă. Cu

privire la Anglia, am renunţat să merg în Scoţia, fiindcă nu m-aş fi mulţumit cu atât: cu cât străbaţi mai mult spaţiu, cu atât spaţiul rămas pare mai întins. Aş fi vrut, şi ar fi fost legitim, să văd de asemenea Irlanda. Nefiind timp destul, am redus toate planurile şi am convenit că Anglia poate fi cunoscută la Londra. Nu m-am înşelat, şi sunt satisfăcut, deşi bine mi-ar părea să mă pot întoarce odată acolo, ca să mă duc şi mai departe.

Pentru şapte zile, cât socoteam să ţină această explorare, domnişoara de la Havas m-a sfătuit să nu trec cu maşina. La fel fusese şi intenţia mea iniţială, dovadă că de la Bucureşti luasem bilet de tren şi de vapor. Însă apropiindu-mă de Calais, suportam din ce în ce mai greu gândul să mă despart de maşină. În afară de independenţa pe care mi-o dă, scutindu-mă de aşteptare şi de înghesuială, de traseuri obligatorii, lăsându-mi voinţa liberă şi prilejuindu-mi cele mai bogate jocuri de imaginaţie, ea reprezintă o afecţiune, este depozitul amintirilor mele, al emoţiilor, al speranţelor, este un izvor de energie. Cu maşina mă simt puternic şi tânăr. Domnişoara m-a convins să renunţ; costul traversării, de care sunt nevoit să ţin seama, nu se justifică pentru cele şapte zile londoneze, de vreme ce nu am intenţia să mă duc până în nordul ţării. Apoi trebuie ţinută în seamă schimbarea temporară a reflexelor, la circulaţia pe stânga, pe care nu am practicat-o niciodată. Deşi n-aş fi fost primul om supus la această încercare, am găsit scuza cea mai bună spre a-mi abandona maşina. Am descoperit repede un garaj, cu un patron modest, dispus să mi-o găzduiască pe nimica toată; nu-mi venea a crede – aş fi dat oricât numai să n-o las în stradă. Nu că mi-ar fi fost teamă de furt sau de stricăciune. Dar pentru maşină am acelaşi sentiment pe care călăreţul îl are pentru tovarăşul său de călătorie; iar un călăreţ loial, întâi îşi adăposteşte calul şi apoi pe sine.

Ca să fie întocmai, abia pe urmă am găsit găzduire şi pentru mine, la un hotel din apropiere, având semeţ şi grandios numai numele: „Atlantic“! Deocamdată eram abia la Canalul Mânecii.

Ca şi la Basel, nişte tineri, întrebându-i ce puteam să văd în oraşul lor cât mai era lumină, au ridicat din umeri. Noroc că mă aflam în faţa primăriei, care mi-a atras privirile şi astfel am avut ce face, ba chiar cu multă mulţumire. Ca expunere şi ca arhitectură, în stilul Renaşterii, primăria este monumentală, având în acelaşi timp o cursivitate elegantă, caldă, frumos colorată. Merită s-o priveşti din toate unghiurile, e o desfătare pentru ochi şi pentru imaginaţie, mai ales că de jur împrejur s-a păstrat destul spaţiu ca s-o poţi admira în voie.

Când m-am întors din Anglia, duminica următoare, am şi vizitat-o; uşile erau deschise pentru oricine. În interior, arhitectura nu părea mai puţin monumentală, din păcate însă era atâta forfotă pe scări şi în sălile vaste, că nu te alegeai cu nimica decât cu sentimentul că se întâmplă o profanare. Într-o sală de la etaj tocmai se trăgea o tombolă publică, şi câştigătorii, în cămăşi transpirate, mergeau în faţă să-şi ia în primire obiectele caraghioase, mândri de ele şi invidiaţi de ceilalţi, deşi niciunul din ei n-ar fi avut nevoie de ele şi cu siguranţă că nu le-ar fi cumpărat niciodată de la prăvălie. Puţini oameni ştiu să-şi apere spiritul de tentaţia chilipirului. În acest timp, copiii se jucau pe scări şi pe coridoare, cu strigăte şi tropăituri care făceau să se clatine frumoasele ziduri ale primăriei.

Pe întinsa peluză din faţă, grupul statuar al lui Rodin înfăţişează, în bronz, în atitudini sfâşietoare, pe cei şase orăşeni din Calais, cu Eustache de Saint-Pierre, care, la 1347, s-au predat regelui Eduard al treilea al Angliei şi au salvat astfel oraşul de la distrugere. Nu-mi vine în minte acum nicio altă sculptură expusă atât de liber şi care, din orice unghi ai privi-o, să rămână la fel de dramatică. Gesturile personajelor te încovoaie, chipurile lor te urmăresc în nopţi de nesomn. Mă întreb cum de mai rămâne în oameni dorinţa de a trăi, de a spera, de a râde, când istoria păstrează asemenea amintiri, a căror brutalitate n-o depăşeşte de-cât absurditatea.

Astăzi, cordialitatea franco-engleză e atât de deplină, e atât de imposibil s-o mai zdruncine vreo rivalitate, chiar dacă ea ar exista sau ar fi să se nască, încât lungile şi sângeroasele ostilităţi din trecut par o născocire. Fiecare din cele două forţe a râvnit la ceva de peste canal, şi au izbutit pe rând să-şi satisfacă dorinţele; cu sânge şi cu lacrimi. Ar fi fost mai puţin mândre, mai puţin glorioase, mai puţin bogate, Anglia şi Franţa, dacă trăiau în pacea de astăzi?

Statuia lui Rodin, de la Calais, am regăsit-o într-o reproducere identică, la Londra, în umbra masivului turn al Reginei Victoria. Era o după-amiază de toamnă, calmă, frumoasă, plină de pace, când am descoperit-o, aproape cu satisfacţie. E aceeaşi lucrare, turnată după acelaşi mulaj păstrat la Paris. În mărime ceva mai mult decât naturală, e bine s-o vezi de la cinci-şase metri. Aşa, oamenii apar în statura lor normală, iar mişcarea pare vie şi imediată. Am stat s-o privesc dintr-un şezlong, pe neîntinatul gazon londonez, unde nimeni nu-ţi interzice accesul. (Trebuie să ai o veche tradiţie ca să recunoşti că pasul omului nu strică iarba.) Bronzurile lui Rodin erau lustruite, încât păreau turnate

proaspăt şi abia expuse, în vreme ce la Calais vechimea lor, de aproape un secol, apărea în patina verzuie care atestă trecutul. Oare lustruind, englezii îşi arată căinţa? Căci, oricum, cei şase orăşeni de la Calais au căzut victime!

Am mâncat seara în restaurantul modestului meu hotel de la Calais, la oră fixă. Francezii, care au făcut din mâncare o arta şi o tradiţie naţională, nu acceptă masa fără un minimum de ceremonie, începând cu respectul orei. Degeaba m-am tocmit cu patroana, să mănânc mai devreme, fiind obosit şi a doua zi urmând să plec în faptul zilei. Ceea ce îi ceream era o erezie, şi-am aşteptat de mi s-au lungit urechile, deşi simţeam că totul e gata.

Modestă, ca şi localul, masa mea de seară a avut nu ştiu ce scânteiere, greu s-o înţeleg, greu s-o definesc, ceva care satisface deopotrivă simţul gastric şi pe cel estetic, şi înaripează imaginaţia. Am înţeles doar că aşa poţi să devii repede supusul viscerelor şi am hotărât să-mi apăr independenţa.

Hotelul aparţine unei familii; soţul stă la bar, soţia la bucătărie, iar fetele, două, servesc la masă, cu destulă dexteritate şi cu zâmbete destul de precoce, dat fiind că n-au nicio vechime în meserie. A doua zi dimineaţa, pe când îmi beam cafeaua, patroana, singură de serviciu la ora aceea, mi-a arătat o bancnotă străină, pe care abia o primise de la doi tineri, întrebându-mă dacă într-adevăr este o liră sterlină. M-a nedumerit atâta ignoranţă la o hotelăreasă de la Canalul Mânecii; până ce am aflat că au închiriat hotelul de o săptămână, că abia se străduiesc să înveţe meseria. Pentru un timp atât de scurt, socotesc că toţi patru se descurcau foarte bine; mai aveau să înveţe lira sterlină.

Dar ce i-a determinat să abordeze atât de târziu această îndeletnicire, destul de grea când n-ai nicio pricepere, nicio tradiţie de familie, şi care, dintr-o simplă neatenţie, poate să te ducă la faliment şi la ruină? Soţul a lucrat până deunăzi într-o fabrică de hârtie. A părăsit-o nu fiindcă şi-a dorit o soartă mai bună, ci pur şi simplu fiindcă fabrica a încetat să mai fie. Dacă nu era o minciună, grozavă soluţie a şomajului, n-am ce spune!

Seara, după masă, am încercat să mă plimb prin centrul oraşului, am ajuns până la o răspântie, de unde se vedea, greoaie, clădirea teatrului şi unde m-a prins, fără veste, un vânt rece din coastă. Nu m-am gândit la nicio nenorocire, ci m-am întors bine dispus acasă, luând în lung strada principală, cu agenţia Havas. Erau bănci din loc în loc, şi pe ele scria, spre folosul trecătorilor: „Prăvălia cutare vă pofteşte să vă odihniţi pe

această bancă!“ Să nu fi fost frig, m-aş fi aşezat, deşi nu eram obosit; nesocotind invitaţia, săvârşeam o nepoliteţe.

Peste noapte am visat cum am închiriat un castel pe Rin, la îndemnul fetei cu cercelul de aur. M-am gândit, încă prin somn, să mă scol mai devreme, ca să transcriu visul înainte de a-i uita vreun detaliu, însă, când m-am trezit, simţeam atâta oboseală, încât n-am notat nimic, spunându-mi că tot ce se uită nici nu merită să fie ţinut minte. Astăzi, după atâta timp, constat că n-am uitat nimic, ba încă au apărut multe detalii, nebăgate de seamă în vis. Totuşi, nu scriu acum, ci am să aştept altă zi, când voi sfârşi de povestit întâmplările adevărate. Dar mai degrabă cred că aş vrea să uit; visele frumoase întreţin o stare de tristeţe.

Oboseala venea de afară, mi-am dat seama cum am deschis fereastra asupra unei curţi unde toată noaptea hămăise un dulău răguşit. Acum dulăul se cuibărise în coteţ, stătea cu botul pe labe în uşiţa pe unde nu ştiu cum putea să intre şi se uita afară cu un aer descurajat. Ploua, toate erau posomorâte, reci, ude, şi viitorul îmi apărea sub semnul frigului şi al suferinţei.

La maşină nu mă mai puteam întoarce; fusesem prevenit că duminica garajul este închis. Îmi luasem umbrela şi chiar o haină de ploaie. Dar câte nu uitasem! Mănuşile, harta Angliei şi, mai grav, micul ghid de conversaţie cu ajutorul căruia speram să alcătuiesc minimul de fraze ca să mă descurc într-o ţară unde omul obişnuit, omul meu de pe stradă, nu vorbeşte decât limba naţională. Mai uitasem în maşină şi o sticlă de vin bun, abia începută. Şi ce altceva? Mi-era groază de constatările viitoare. Acum îmi făceam în gând inventarul lucrurilor din valiza luată cu mine. La fiecare obiect rememorat, mi se oprea inima: oare nu mă înşel, îl am, nu-i o iluzie? Nu mai eram sigur de nimic, decât că începuse o duminică tristă, cu ploaie rece şi cu nelinişte.

Un taximetru m-a dus în port, inutil de devreme. Cu greu am aflat că există într-adevăr un oficiu telefonic, undeva, la naiba, unde am făcut drumul degeaba, prin ploaie, cu umbrela smulsă de vânt şi cu sufletul plin de nemulţumire. Acel oficiu, presupus, fiindcă de văzut n-am izbutit să-l văd, duminica se deschidea pe la ora unsprezece; iar vaporul meu pleca la nouă! Nu-mi rămânea decât să telefonez a doua zi, de la Londra, iar până atunci să mă descurc cu puteri personale. Scăpat de o grijă, m-am simţit mai liniştit.

O altă grijă, care izbucneşte câteodată şi îmi dă clipe de panică, este aceea de a nu pierde, de a nu uita, de a nu mi se fura mica servietă cu actele şi banii. Mi-e groază să mă gândesc ce m-aş face într-o asemenea situaţie. Mi se pare inimaginabil...

Mai târziu am păţit-o, şi am supravieţuit, cum se vede. Dar şi astăzi sunt terorizat de amintirea scenei când doi bandiţi pe motocicletă m-au atacat la Sevilla, între zeci de oameni şi în plină lumină a zilei, reeditând în versiune modernă şi motorizată picarescul semnalat de Cervantes în aceeaşi zonă.

A umbla cu tot avutul în mână, în locuri necunoscute, unde nu ştii mai nimic despre oameni şi despre moravuri, este o imprudenţă fără iertare. Dar lasă că nici buzunarele nu-s mai bune!... Cineva îmi spune, abia acum, că în locurile publice de la Londra sunt plini pereţii cu avertismente privind apărarea buzunarelor. Nu ştiu unde mi-au fost ochii de n-am văzut niciunul şi am trecut prin aglomeraţii cu toată nevinovăţia. Te pomeneşti că m-au şi cotrobăit unii prin buzunare! Norocul meu că erau goale!

Plecarea din Calais a fost pe o vreme amarnică. Ploua pe mare, cum ploua pe cheiuri. Nu ştiu cum era construită bazaconia de vapor, destinată întâi pentru transportarea automobilelor, şi cu prea puţine amenajări pentru oameni, că n-avea niciun pic de ruliu, mergea printre valuri ca o broască ţestoasă. În schimb, încă şi mai inexplicabil, îşi ridica spre cer când prova, când pupa, parcă icnind, iar din când în când derapa, dislocând mii de tone de apă care se auzea huruind pe sub chilă.

În locul ploii şi frigului, aş fi preferat o furtună, să pună la pământ pe toată lumea. Şi aşa, mulţi erau galbeni la faţă şi se uitau cu îngrijorare afară. Se auzeau râsete strâmbe, urmarea acelei excitaţii care premerge spaima. Bieţii oameni, n-au nicio vină, nimeni nu s-a născut pe apă, mi se pare însă regretabil că prea puţini au încercat aventura nautică; e bine să ştii totul despre natură, spre a nădăjdui că ai aflat ceva despre tine. Multe feţe necunoscute ale fiinţei mele mi s-au revelat în furtunile violente şi interminabile din nordul Atlanticului. Sunt orgolios că am trecut prin ele, şi aştept altele. Atlanticul de nord mi se pare din altă viaţă.

Frigul şi burniţa m-au silit să stau la adăpost, pe o canapea, ca în vagoanele de cale ferată. În faţa mea erau un băiat şi o fată, francezi, în excursie cu grupul, pentru două zile, deci fără nicio grijă şi fără nicio speranţă. El, sub douăzeci de ani, gras, cu faţa rotundă, cu ochii lipsiţi de expresie. Ea, de-o vârstă cu el, uscăţivă, roşcată şi pistruiată, ca o jumară sleită. Dar au dreptul să trăiască şi să meargă la Londra. Viaţa şi lumea sunt pentru toţi oamenii!

Falezele de piatră albă de la Dover erau luminate de soare, în

timp ce canalul rămânea sub ploaie şi sub norii atât de grei, că atingeau vârful catargelor. Soarele însemna o speranţă neaşteptată; când plouă la Calais, la ce poţi să te aştepţi în Anglia?

Un slujbaş, la controlul paşapoartelor, mi-a cercetat îndelung viza de intrare, întorcând-o pe o parte şi pe alta, şi m-a interogat timp de zece minute, dealtfel cu toată politeţea, despre scopul vizitei mele în Anglia, despre destinaţii şi intenţii. Ce-i puteam spune? Că nu cunoşteam pe nimeni, că nu puteam născoci adrese numai ca să-i fac plăcere şi să-şi poată completa fişa fără a-şi mai crea complicaţii.

De ce nu i-am spus că merg în Anglia fiindcă trăieşte acolo o fiinţă pe care am iubit-o când avea cincisprezece ani, şi vreau s-o mai văd o dată, cocoşată şi zbârcită?

Nu era greu să înţeleg că Anglia se teme de străini, să nu le rămână pe cap; dar le rămân destui, veniţi din vastul Commonwealth, azi aproape dispărut, şi de ei nu poate să scape, fiind cetăţeni britanici, de la mii de mile distanţă.

Purtam cu mine, în afară de valiză, un pachet cu cărţi, care mi-au rupt mâinile. Cum puteam să spun că nu cunosc pe nimeni în Anglia? Traducătorul meu posibil în limba engleză, cu care corespondez de vreo trei ani de zile, îmi cere repetat cărţile, şi nu i-am trimis niciuna. Nu am fost în acest caz mai prevăzător decât alteori cu ceea ce s-ar numi interesele mele. Dar acum, fiindcă veneam în Anglia, m-am gândit că poate voi avea îndemnul să-l caut, de aceea am cărat şi cărţile cu mine. Îi scrisesem din vreme, anunţându-mi eventuala venire. Şi iată răspunsul lui, plin de intenţii bune: „Atât soţia mea cât şi eu am fost entuziasmaţi de idee, şi ne bucurăm foarte mult să vă cunoaştem. Data de 1 septembrie este din fericire foarte bine aleasă, dat fiind că la 4 septembrie plecăm şi noi în vacanţă, în Spania. Aţi putea lua trenul din Gara de Nord, din Paris, la ora 8,12, aţi ajunge la Calais la ora 11,17, iar de acolo aveţi un vapor care soseşte direct la Folkestone la ora 13,35. Bineînţeles că vă vom aştepta la debarcader şi veţi lua dejunul cu noi, când vom discuta planurile dumneavoastră de viitor. De la Folkestone la Londra aveţi trenuri la fiecare oră... Spre a ne recunoaşte, soţia mea este înaltă şi blondă, iar eu tot înalt, cam «solid» la trup şi cu un aer destul de latin. Vom purta amândoi ochelari de soare eventual vom ţine în mână un mic drapel englez. Nici nu vă puteţi închipui cu câtă bucurie aşteptăm vizita dumneavoastră, soţia mea mai ales, dat fiind că sentimentele şi nostalgia ei patriotice sunt foarte pronunţate! Deşi englezoaică, a băut timp

de peste treizeci de ani apa dulce a Dâmboviţei, şi astfel a rămas sub vraja a tot ce este românesc.“

Nu-i greu să se înţeleagă câtă bucurie mi-a făcut această scrisoare. Numai că nu ştiam nimic de ea când debarcam la Dover, ci am găsit-o acasă abia în noiembrie, la întoarcere, sosită în ziua plecării mele!

E o cazană inexplicabilă, la Dover, să ajungi de la gara maritimă la cea feroviară. Mergi pe jos, apoi cu autobuzul, şi iar pe jos, şi nimeni nu ştie de ce, într-o zonă împânzită cu căi ferate. N-a fost mai simplu nici la întoarcere, după ce luasem informaţii şi după ce avusesem grijă, la Londra, să mă urc în trenul de Dover, fără echivoc, cum scria pe placa de la capătul peronului. Şi am ajuns la Dover, într-adevăr, şi chiar la cheiul unde aştepta vaporul. Numai că la jumătatea drumului, într-o gară, călătorii de Dover am fost poftiţi jos, şi am făcut o lungă transbordare, mergând cu autobuzul pe străzi, pe câmp, pe drumuri încâlcite, până am ajuns la altă cale ferată, despărţită cu totul de prima, cel puţin misterios şi inexplicabil.

Se luminase de-a binelea cerul când am debarcat în Anglia, ceea ce m-a făcut să mă simt îngreuiat inutil cu lucrurile groase şi cu cele de ploaie, inclusiv umbrela care îmi ocupa şi ea un deget. N-am cârtit însă, ci m-am bucurat de peisajul în care găseam o prospeţime vegetală neobişnuită faţă de anotimp, şi în comparaţie cu ce lăsasem în urmă. Nici iarba, nici frunzele copacilor nu începuseră să pălească, şi astfel aveam impresia că timpul, atât de grăbit, se întorsese cu o lună în urmă. Aş fi putut să nu mai gâfâi, ci să merg lin prin locurile unde oricum trebuia să ajung odată.

Pachetul cu cărţi, o povară destul de neplăcută, m-a determinat, pe neaşteptate, să cobor la Folkestone la ora când, după cum aveam să aflu la întoarcere, traducătorul mă aştepta la debarcader, fluturând în mână steguleţul britanic. I-am telefonat din gară; n-a răspuns nimeni. Am ieşit în piaţa gării, cu bagajul în mână, să caut un taximetru; n-a venit niciunul. Nu-mi era deloc bine să mă văd atât de al nimănui într-o zi de duminică, într-o lume străină şi impenetrabilă. Astfel că m-am întors în gară, şi peste o oră m-am urcat în primul tren care mergea la Londra, de data aceasta, din fericire, fără nicio transbordare, căci atât ar fi lipsit să-mi pierd curajul cu totul şi să mă întorc la Calais, unde mă aştepta maşina.

Am multe momente de descurajare; e greu să cunoşti lumea la o vârstă când se cuvine s-o şi înţelegi, şi chiar în neînţelesuri. Nu umblu să adun date pentru o dare de seamă, ci să descopăr

măcar o câtime din sensul existenţei noastre, a oamenilor dintre un antipod şi altul, şi relaţia dintre unii şi alţii.

În clipa când trenul intra în gară, deşi încă descurajat, ştiam că am să-mi continui programul până la capăt. Prima grijă, odată ajuns la Londra, era să-mi găsesc o casă şi să abandonez bagajul.

Am mers mult pe malul mării după ce Folkestone a rămas în urmă. Aveam marea la stânga, în dreapta faleze de piatră, iar în faţă tuneluri, unul după altul. Unde priveliştea se lărgea, peste coline cu iarbă, cu arbuşti sau cu pădure, apăreau cottage-uri, adăugând culorile lor peisajului. Eram bucuros că drumul se lungea; mă temeam de Londra ca de un monstru. Primul tren, pe care îl abandonasem la Folkestone, m-ar fi dus în gara Victoria. Nu fusesem niciodată acolo şi nu-mi era de niciun folos acest nume, decât că mă obişnuisem cu el din clipa când luasem biletul de tren. Şi-apoi e ştiut că la Londra se ajunge prin gara Victoria! E o tradiţie istorică şi literară. Trenul următor ajungea în altă gară, Charing Cross, de care auzeam abia acum şi îmi trezea nelinişti peste nelinişti.

Un om a intrat în compartimentul meu, unde nu mai era nimeni, s-a aşezat în colţul opus, şi până la Londra n-a scos un cuvânt. Tăcerea m-a bucurat; m-a nedumerit şi m-a contrariat că n-a spus bună ziua la venire. Credeam că rigiditatea britanică, ştiută din anecdote, a suferit modificări după două războaie pe continent, după bombardarea Londrei, după destrămarea Commonwealth-ului, după devalorizarea lirei sterline şi după intrarea Angliei în Piaţa Comună. Iată câteva date care ar putea să schimbe mentalităţile şi să amendeze tradiţiile, mai ales pe cele nefolositoare. Mai târziu m-am gândit că omul din tren n-avea de ce să mă indispună, de vreme ce la palatul Buckingham garda continuă să se schimbe în fiecare zi cu aceeaşi ceremonie ca pe vremea Reginei Victoria.

Intrarea în Londra, cu trenul, e lungă şi chinuită, prin gări afumate şi cam sinistre, oricât de mare le-ar fi renumele, ca London Brigde sau Waterloo. În afară de cerul rămas tot timpul albastru, curat şi cald, brăzdat de raze aurite, nu vezi decât cărămidă afumată şi fier prins în crampoane, în eclise şi nituri: şine de cale ferată şi poduri, peste străzi, peste cartiere şi peste Tamisa. Atâta fier, care vibrează şi scrâşneşte, ajunge să te îngrozească. Pe lângă el, betonul e un material muzical şi dulce.

Odată coborât pe un peron hâd, cu luminatoarele afumate parcă de secole, am făcut drumul spre ieşire, cu penibilele mele bagaje şi cu inutila umbrelă britanică, mergând ca spre un

eşafod, unde mă aştepta ştreangul sau ghilotina. M-am simţit mai liber când mi-am lăsat poverile la un depozit de bagaje şi, ieşind prin una din porţile sinistre ale gării, m-am pomenit cu Londra în faţă. Imediat am recunoscut-o şi din clipa aceea am ştiut că toate ale ei au să-mi placă.

După atâtea neprevederi, descoperite una după alta, am avut satisfacţia să constat că aveam asupra mea cel mai iluminat îndrumător, în oraşul acesta de două ori gigantic, prin aspect şi prin semnificaţii. Mi l-a dat cineva înaintea plecării: nu mai mult decât planul Londrei! L-am luat cu scepticism şi l-am aruncat nu ştiu unde, de-ar fi putut să se rătăcească, sau să se piardă, cum s-a întâmplat cu altele. L-am găsit asupra mea, prin miracol. Îndată ce l-am deschis, în piaţa din faţa gării Charing Cross, m-am simţit ca la mine acasă, fiindcă îmi place să citesc planurile, şi am destulă imaginaţie ca să le conjug cu realitatea.

În notiţa privind această întâmplare, am lăsat loc să spun cine mi-a dat planul Londrei, ce fel de om este, fiindcă mi-a venit adesea în minte. Este un om pe care viaţa nu l-a încovoiat nici în cele mai grele momente, căci a avut destule şi de acestea. Nu-l ştiu decât râzând, optimist chiar cu nenorocirea în faţă, căci n-a fost scutit de zgâlţâituri groaznice. Ne asemănăm într-un fel, fiindcă nu ne abandonăm ţelurile, dar fiecare ajungem la ele în alt fel; eu, unul, sângerez la fiecare răscruce, sfâşiat de nehotărâri şi de contraziceri. El ştie – de-aş putea să cred şi eu odată! – că oriunde ai vrea să ajungi, există un singur drum, deci e inutil să cauţi altul. I-am cerut sfatul în unul din cele mai grele momente ale vieţii, când aveam în faţă o răspundere gravă şi grele nelinişti. Mi-a spus să nu dau importanţă, să privesc lucrurile cu seninătate, că nu se va întâmpla nicio nenorocire, că aşa e viaţa – şi nu ştiu cum mai departe. Deşi neconvins, am ascultat, fiindcă prea era senin, prea sigur pe el şi prea înţelept, iar urmarea a fost tragică. Dar probabil el nu-şi dă seama nici astăzi şi poate n-a observat că de la sfatul nostru n-am mai râs niciodată decât neconvins, şi numai pe jumătate.

Drept în faţa gării era biserica St. Martin-in-the-Fields, amintind o orchestră care nu poate fi indiferentă iubitorului de muzică. Ultimele discuri, ascultate înaintea plecării, cuprindeau concertul pentru două piane, necunoscut de mine până atunci, de Mendelssohn, şi Harmonia Romana, a lui Vejvanovski, un pre-clasic despre care nu ştiu nimic. Amândouă dirijate cu discreţie de Neville Marriner. Cine ar bănui, dacă nu este informat, că la Londra se face atâta muzică! După Academy of St. Martin-in-the-Fields, îmi vine în minte, prin învecinare, orchestra The

Concertante of St. James-Piccadilly. Dar mai sunt şi alte formaţii – n-am să le înşir pe toate. Cred că în Anglia se pregăteşte abia acum climatul care să dea un compozitor aşteptat de secole.

În spatele meu, prin dreapta gării şi printre copacii rari din Victoria Embankment Gardens, vedeam Tamisa, albastră în soarele din primele ore ale după-amiezii, cele mai frumoase în luna septembrie.

Numai hotelurile nu-mi plăceau, posomorâte şi înghesuite, destinate oamenilor care vin cu trenul şi nu-i interesează decât un adăpost cât mai aproape de gară. Voiam unul cât mai departe. Un domn distins, care nu s-a sfiit să se lase acostat pe stradă, cu toată fizionomia britanică, şi care, pe deasupra, şi mai surprinzător, vorbea cursiv franceza, m-a povăţuit, cu pricepere şi cu bună inspiraţie, să merg în cartierul British Museum, unde voi găsi exact ceea ce caut. Tot el m-a sfătuit să merg pe jos, nefiind nici complicat, nici departe.

Poate fi ceva mai apropiat de vis sau de poveste, să debarci posomorât şi derutat la Londra şi să mergi pe jos la British Museum, această referire esenţială la istoria lumii? N-aveam de gând să vizitez muzeul, sătul dinainte de toate câte se aflau acolo şi despre care credeam că de mult le ştiu pe dinafară. Mi s-a părut însă că e bine să pornesc de sub zidurile lui în orice explorare, fiind locul unde oricând m-aş întoarce, fără teama că aş putea să mă rătăcesc în Londra şi în mine însumi.

Am luat-o astfel, cu planul în mână, uimit de exactitatea desenului, pe Bedfordstreet, apoi am cotit la dreapta pe Kingstreet şi-am trecut surprins de emoţie prin faţa Operei, vestita Covent Garden; parcă fusesem ieri acolo! Am căzut pieziş pe New Oxford Street şi pe urmă m-am pomenit repede la British Museum. În jur erau parcuri şi străzi liniştite, cu clădiri vechi, foarte curate şi bine întreţinute, de cărămidă aparentă, toate cu trei etaje şi cu un subsol autentic, în înţelesul că nu se ridică nicio palmă deasupra străzii, ci are în faţă, între trotuar şi ferestre, o curte de lumină adâncă, un plan suplimentar, „curtea engleză“, care, în felul lui, măreşte suprafaţa oraşului. Pentru toate străzile din jur, şi chiar mai îndepărtate, aceste clădiri sunt tipice; ele reprezintă arhitectura utilitară de acum aproape două secole. Casa lui Dickens e identică. Multe din ele astăzi sunt transformate în hoteluri, nu luxoase, dar curăţele şi simpatice.

Greu mi-a fost să găsesc o cameră cu un pat, şi nu mi se întâmpla prima dată; hotelierii nu încurajează singurătatea, ci îi acordă o suprafaţă minimă. Faţă de ce ştiam, din informaţii destul de recente, preţul camerelor a crescut considerabil. Lira

sterlină se duce de-a dura.

M-am instalat provizoriu într-o cameră îmbietoare, din păcate liberă numai două zile. Eram grăbit să pornesc pe străzi, altfel aş mai fi căutat până ce găseam ceva stabil, căci mă indispune gândul să plec iar din uşă în uşă, cu valiza în mână. Aceste tatonări sâcâitoare îţi iau o mulţime de vreme, şi nicăieri ca la Londra nu mi s-a părut vremea mai preţioasă.

Cunoşteam din literatură şi din relatările călătorilor tradiţia engleză privitoare la repaosul duminical şi la week-end. Sunt gesturi interzise de sâmbătă la prânz până luni dimineaţa. N-ar fi greu să se verifice, deşi cred că memoria nu mă înşală: toate marile lovituri împotriva Europei, Hitler le-a dat după ce începea week-end-ul, când în Anglia nu avea cine să reacţioneze; până luni, faptele erau consumate. Mussolini a ocupat Albania în ziua de Paşte. La rândul lui, Churchill, în 1914, pe atunci mare lord al amiralităţii şi partizan al intervenţiei, credincios făgăduielilor şi tratatelor, în contrazicere cu lordul Grey, primul ministru, care voia să tergiverseze, a decretat mobilizarea flotei sâmbătă după amiază, şi cum până luni n-a avut cine să se opună, războiul era virtual început. Căci o flotă ca a Angliei nu se putea mobiliza de pomană!

Tradiţia spune că de sâmbătă la prânz prăvăliile rămân închise până luni, la fel restaurantele, şi că în niciun caz nu se poate găsi ceva de băut în timpul liturghiei duminicale. Picam prost va să zică! Dar hotelăreasa, pe care am întrebat-o dacă nu putea să-mi dea ceva de mâncare, m-a asigurat că toate restaurantele erau deschise. Erau, într-adevăr, şi fără întrerupere, şi destul de dese în tot Holbornul şi în Soho, cartierele unde aveam să mă învârtesc în acea duminică seara.

Am mâncat mediocru, într-un restaurant italienesc, pe Hunter Street, după ce într-o cârciumă de la colţ băusem o stacană mare de bere; cum am revenit în fiecare zi, patronul cârciumii a început să-mi zâmbească, socotindu-mă printre muşteriii obişnuiţi. Restaurantul, însă, l-am evitat, am găsit soluţii mai bune pentru mesele mele frugale. În cartier era o prăvălie cu băuturi, ţinută de un chinez, care, nefiind supus bisericii londoneze, nu închidea nici duminica. De-acolo luam vin negru spaniol, ieftin, mai puţin de o jumătate de liră sticla de trei sferturi. Din ziua când am cumpărat o sticlă de whisky, cu două lire şi jumătate, chinezul a început să-mi arate mai multă atenţie, şi chiar vinul modest, luat mai pe urmă, mi l-a pus în pungi elegante de material plastic.

Cred că regulile sacrosancte ale liturghiei şi weed-end-ului le-

au călcat la început străinii. Sunt la Londra restaurante de multe neamuri; predomină cele japoneze şi chinezeşti. Nu le-am văzut pe toate, poate că nu există drapel din lume să nu fluture deasupra unei bucătării importate, unde probabil cel mai bine se mănâncă englezeşte. Bucatele străine nu reprezintă un mod de viaţă, ci numai curiozităţi folclorice, adesea falsificate.

Imitându-i pe străinii din ce în ce mai numeroşi şi mai întreprinzători, au început să păcătuiască şi băştinaşii faţă de week-end şi de biserică. Barurile, cel puţin, rămân deschise în timpul interzis altădată.

Sunt un creştin ateu, rătăcit în propria mea necredinţă. Urmăresc să neg, explicabil după o viaţă de incertitudini şi după multe suferinţe, şi mă pomenesc înflăcărându-mă pentru ceea ce am respins o clipă mai înainte. Londra însă n-am respins-o, ci doar am privit-o cu teamă din clipa când vizita mea acolo a început să fie posibilă. Iar acum, liber pe străzile încălzite de soare, îmi vine să mă închin ca într-o biserică nou descoperită, stăpânit de o nouă credinţă. Totul îmi e cunoscut aici, unde n-am fost niciodată; abia acum îmi dau seama că de pe la zece ani, când am citit prima carte (de Dickens, *O poveste de Crăciun* mi se pare), Anglia şi Londra mi s-au impus prin mii de pagini de istorie sau de literatură, ducându-mă la o imagine atât de completă a topografiei, a omului, a moravurilor, încât locurile şi tipurile întâlnite mi se par ştiute de când lumea. Iar plăcile cu numele străzilor, fiecare evocându-mi câte ceva, mă fac să mă simt ca în propria mea cetate. Le-am descoperit una câte una, într-o plăcere prelungită cu orele, scoţând în sufletul meu exclamaţii de bucurie: Marylebone Road, Bond Street, Oxford Circus, Regent Street, Piccadilly, Tottenham Court Road. Apoi Regent’s Park, Hyde Park, St. James’s Park, Green Park. Şi squarurile, dintre care cel mai aproape de suflet mi-a fost Russel Square, vecin cu hotelul. Acolo veneam la prânz şi stăteam o oră întins pe iarbă, cu faţa în jos, cu bărbia pe braţe, fericit să mă ardă soarele prin bluza albă. Cu tot zgomotul din jur, fiindcă pe străzi circulaţia continuă la toate ceasurile, în sufletul meu se năştea atunci o linişte fără limite, pe care n-o depăşea decât bucuria de a fi în stare să trăiesc pe deplin o asemenea clipă. Atât de departe de casa mea şi de peisajul vieţii mele, nu mă simţeam deloc străin în această lume, ceea ce dovedeşte că între oamenii de oriunde există înrudiri ancestrale şi că nimic nu ne desparte pe unii de alţii, în intimitatea noastră cea mai deplină, decât o prejudecată.

În afară de iarba verde, cu mirosul ei cald de clorofilă răscolită

de soare, mai erau în Russel Square trei fântâni, ciudate şi nemaiîntâlnite, care puteau trece nebăgate în seamă, deşi ascundeau un miracol. Nu erau decât trei discuri de piatră turnată, de vreo patru metri în diametru, cu o infimă înclinare de la centru spre margini. Miracolul stătea în perfecţiunea acestor suprafeţe; deşi neşlefuite ca lentilele lunetelor astronomice, apa, o sursă drămuită, plasată în centru, se răspândea uniform pe toată aria de piatră, păstrând o umezeală continuă, şi ajungea la margini, în trei sute şaizeci de picături egale. Puteai să tot stai şi să te tot minunezi de această izbândă, cu atât mai elocventă cu cât una din fântâni avea o imperfecţiune, datorită turnării, datorită plasării, datorită poate unor cauze indescifrabile: un sector din suprafaţa ei, de vreo treizeci de grade, rămânea uscat, apa îl ocolea cu o rezervă constantă. N-ar fi fost posibilă o reparaţie? Poate că nu – şi mai bine să nu se amestece nimeni!

Pe o peluză, aproape, ceea ce făcea mai minunată această insulă paşnică, era plantat de curând un arbore, şi alături o inscripţie, pe un disc tăiat din trunchiul unui copac secular, căci i se vedeau inelele concentrice, atestându-i anii de creştere, cuprindea cele ce urmează, spre emoţia şi întristarea adâncă a cui se oprea să citească:

Arborele acesta a fost plantat
de Lady Barbiroly
la 9 martie 1973
în memoria defunctului
Sir John Barbiroly
1899—1970.
Muzica a fost viaţa lui,
forţa lui a fost modestia.

Din nefericire, arborele nu se prinsese, începuse să se usuce peste vară şi acum nu mai avea niciun fel de viaţă. Ce va simţi biata doamnă Barbiroly în faţa acestui sfârşit jalnic? Şi ce va face?... Sper că nu va planta alt arbore. După cum sper că nimeni nu va încerca să corecteze fântâna imperfectă.

Dar de ce oare o atât de nedreaptă neşansă? Dacă nu există Dumnezeu, de ce să nu fie o altă forţă care să ocrotească gesturile frumoase, măcar atunci când nu-i admisibil ca ele să se repete?

M-am gândit la arborii pe care i-am plantat în viaţă. Primul, pe la paisprezece ani, când ne-au scos pe toţi şcolarii, de sărbătoarea sădirii pomilor, şi ne-au pus în mână câte un puiet

adus cu camionul de la pepinieră, ceva din grămadă şi la învălmăşeală, fără specie, fără emoţie, netrezind nici măcar curiozitate; un pui de arbore anonim şi fără istorie. Mi-am făcut datoria, împreună cu echipa mea, l-am băgat într-o groapă săpată de alţii, am rostogolit pământul peste rădăcină, l-am bătut cu piciorul, şi n-am mai trecut niciodată pe acolo.

Mult mai târziu, fără a avea pasiune, nici măcar ambiţie, am plantat cu sutele, arbuşti şi arbori, fiindcă trebuia să fie în jurul meu o perdea vegetală. Din toţi, nu s-a uscat niciunul. Am transplantat apoi, cu multă dificultate şi cu precauţiuni multiple, doi molizi canadieni, o specie rară, ajunşi la maturitate, ceea ce pentru decorul meu reprezenta un câştig de cel puţin două decenii. În a doua vară, un prieten, cam prăpăstios, ce-i drept, mi-a atras atenţia că au să se usuce, de unde până atunci le mersese bine. Fiindcă frunzuliţele cădeau prematur, spunea prietenul, scuturând ramurile. Adunam în palmă acele verzi-albastre, le priveam consternat şi mi se rupea inima ca pentru un om drag ameninţat să moară. Nu m-am rugat în genunchi pentru viaţa lor, nici n-am făgăduit să înalţ o biserică, dar le-am pus furtunul la rădăcină şi zi de zi, ore în şir am lăsat să curgă în zona rădăcinilor apă din gârlă, cu soare în ea şi cu toate balsamele naturii. Mi se părea ca fac o transfuzie. Molizii canadieni sunt tot mai robuşti de la un an la altul, dar dacă scutur ramurile, încă îmi lasă în palmă frunzuliţele, ca nişte ace verzi-albastre.

20

Dacă Anglia este o insulă, locuitorii ei au încetat să mai fie nişte insulari. Cu voia sau fără voia lor, aparţin Europei şi nu se pot sustrage de la destinul continentului. Singurii insulari în zona noastră de existenţă rămân spaniolii. Iar Spania, împotriva definiţiei geografice, rămâne singura insulă autentică. Ea şi-a trăit invazia, de secole; invazia Angliei abia începe. Commonwealthul pierdut se adună acum în metropolă. Anglia va avea într-o zi naţionalităţile ei conlocuitoare, de toate culorile.

Interzisă rămâne, deocamdată, intrarea câinilor. După câte am auzit, nici măcar un cap încoronat n-a fost îngăduit să vină aici cu cel mai favorit dintre câinii săi, fie el şi în lesă, şi cu botniţă. Se vorbeşte de o singură excepţie: Mc Arthur, în drum din Japonia spre Statele Unite, n-a acceptat să debarce la Londra, în vizită oficială, dacă nu-i primesc şi câinele. Se spune că i s-a dat satisfacţie. Dar tradiţia n-a fost abolită.

Avioanele supersonice chinuiesc văzduhul deasupra oraşului; chiar după ce se îndepărtează, ca nişte comete turbulente, lăsând trene albe în urmă, vibraţia aerului rămâne, interferându-se cu vibraţia stârnită de automobile. Peste ele se revarsă, mai chinuitoare, muzica din prăvăliile cu discuri şi magnetofoane. E o poluare multidimensională, de pe pământ, din aer şi de pe continente îndepărtate.

Am avut o noapte bună, după un pahar de whisky care mi-a pus cugetul în mişcare. Înainte de a adormi, am dus lungi conversaţii cu omul de pe stradă, cu stăpâna hotelului, cu şoferii de taximetre, cu doamna Barbiroly, deşi încă nu-i descoperisem arborele uscat din Russel Square. Am vorbit chiar şi cu Churchill. Pe Nelson l-am ocolit, cu două ceasuri mai înainte trecusem prin Trafalgar Square, privisem cu admiraţie coloana care îl ridica atât de sus deasupra oraşului, şi m-am gândit că o asemenea înălţime împiedică orice conversaţie.

Eram convins că nu mai aveam ce cuceri la Londra, izbutisem planul meu pe deplin: să nu mă simt străin, măcar o zi, măcar o noapte. M-am trezit la fel de optimist cum adormisem; cerul senin din fereastră mi-a prelungit această stare şi nimic din ce-a urmat n-a contrariat-o, în afară de baie, pe care am socotit-o nepractică, fiind greu abordabilă. La hotelul unde m-am mutat peste două zile era la fel, şi am aflat că nu făceau excepţie nici altele, decât cele moderne, inaccesibile din cauza preţului, care nici măcar nu trebuie precizat, din pudoare.

Baia dispune de o cadă uriaşă, şi – ce-i drept, foarte curată, cu două robinete, de apă rece şi caldă, fără amestecător, deci independente unul de altul; dacă apelezi direct la ele, sau te opăreşti, sau îţi îngheaţă oasele. Duş nu există, deşi ar fi un lucru de glumă să se adauge la instalaţia existentă, şi ar scoate pe toţi din încurcătură. Am căutat un ibric, un recipient mai mare, să fac în el amestecul de apă rece şi caldă şi apoi să mi-l torn pe umeri, metodă primitivă de a face baie, dar, în sfârşit, capabilă să-ţi dea satisfacţie. N-am găsit nimic, şi am fost nevoit să mă vâr în cadă, aceeaşi pentru toţi vecinii, strângând din dinţi şi stând ţeapăn ca la intrarea în purgatoriu. Această pedeapsă mă obliga să spăl baia de trei ori în fiecare dimineaţă. Odată, la început, o frecam bine cu detergenţi şi cu buretele, căci se găseau şi unele şi altele, apoi dădeam drumul la apă caldă. După primul timp, goleam cada, o spălam iarăşi şi lăsam să curgă apa rece, fără de care mă simt bolnav şi nesatisfăcut toată ziua. Iar când terminam de-a binelea, o spălam a treia oară, pentru cel ce venea după mine. Recunosc că niciodată şi nimeni nu m-a zorit,

făcându-şi simţită aşteptarea la uşă; ora mea de baie o premergea cu mult pe a colocatarilor, care se trezeau târziu după mine, când fata de jos, în halat alb, totdeauna simpatică, zâmbitoare şi amabilă, trecea pe la uşi, ciocănind şi anunţând ora breakfast-ului.

Sufrageria acestor hoteluri e de obicei la parter sau la subsol, curată, aerisită şi cu toate dichisurile. Nu foloseşte decât pentru substanţiala şi importanta gustare de dimineaţă. Cu ea englezul îşi pregăteşte activitatea zilei, şi fără ea nu concepe să pornească la treabă. De obicei se începe cu ochiuri pe slănină, faimosul „bacon“, cam sărat după mine. Un pahar cu suc de fructe, nu prea dulce, însoţeşte această pornire, făcând-o mai puţin brutală. Urmează ceai, cafea, lapte, cu unt, cu marmeladă şi cu prăjituri, pentru fiecare cât simte nevoie. Fiindcă simţeam nevoia să umblu, renunţam la o bună parte din ele, spre mirarea fetelor în halate albe care serveau la masă. Iar ouă cu bacon n-am mâncat decât o singură dată.

În acea primă dimineaţă când am coborât în stradă cu tot entuziasmul, crezând minuni despre mine şi despre lume, am descoperit repede o realitate cam aspră: dificultatea de a te înţelege cu englezul comun, care îndeobşte refuză să înveţe o limba străină, şi chiar dacă o ştie, se foloseşte de ea cam în silă, dispreţuind puţin, probabil, pe cel în nevoie. E explicabil, dată fiind enorma răspândire a limbii engleze pe toate cele cinci continente şi, mai ales, dată fiind ascendenţa de care s-a bucurat Anglia până deunăzi faţă de restul lumii. Cauza n-a fost numai puterea ei politică şi expansiunea, ci, poate în mai mare măsură, oamenii, câţi au dat limbii engleze valori universale, primul fiind Shakespeare, cu forţa lui stabilă peste orice devalorizare.

Domnul Scheibler, bietul, venit prea târziu să ne înveţe germana, s-a străduit şi cu engleza o vreme, şi cu multe foloase, fiindcă la sfârşitul anului citeam fără dicţionar „The happy prince“ al lui Oscar Wilde. Când s-a urcat la catedră, în noua lui postură, domnul Scheibler a scos creionul din buzunar şi ne-a spus: „That is a pencil“. Iar de-atunci n-a mai vorbit decât englezeşte, trecând peste ignoranţa noastră şi silindu-ne, cu o izbândă deplină, să-l urmăm de aproape. Desigur că am fi mers din bine în mai bine dacă anul următor ministerul Învăţământului, trecând de la o experienţă la alta, nu ne-ar fi pus în locul limbii engleze greaca veche, din care n-am învăţat decât alfabetul şi câteva maxime, ca să pot scăpa la examen cu faţa curată. La ce-mi foloseşte acum „Evrika“ şi „Thalassa“?...

Aş fi vrut să merg până în Scoţia, cu autocarul, într-o excursie

organizată, ca să-mi fie mai uşor, deşi metoda aproape că îmi repugnă. E drept că oameni de meserie te duc direct acolo unde trebuie; se câştigă timp, bani, confort şi un plus de informaţie; în schimb, pierzi independenţa şi dreptul la aventură. De la om la om, de la fire la fire, trebuie judecat care alternativă e preferabilă.

Primul birou de voiaj, lângă Russel Square, pe care mi-l recomandase domnişoara de la Calais, a însemnat o neaşteptată şi catastrofală dezamăgire: nimeni acolo nu vorbea o limbă străină! Cu ce mai ţineam minte de la domnul Scheibler nu puteam duce o conversaţie; abia de-mi ajungea să mă descurc pe stradă. Am umblat mult până am ajuns la alt birou, din altă parte a oraşului, pe lângă Piccadilly, unde o doamnă vorbea franceza; numai că era foarte solicitată şi nu ne puteam sfătui pe îndelete. Pe scurt, în timpul meu disponibil, o săptămână, dăruită Angliei cu maximă largheţe faţă de posibilităţile mele, nu pleca niciun autocar în Scoţia; plecase unul în ajun, şi următorul pleca peste zece zile; sezonul excursiilor începea să se anemieze. Nu mi-a părut foarte rău; nu-mi pare nici astăzi. M-am repezit câte o zi la Oxford şi la Cambridge, ca să fie o intenţie bună. Restul timpului l-am consacrat Londrei. N-am făcut rău; mă bucur şi astăzi.

Anglia nu încurajează turismul, ci îl tolerează. Societăţile de turism există, şi ca să nu dispară, trebuie să dea ceva în schimb musafirilor; fiecare să ia ce poate. Dar mă bucur de pe acum, cu o satisfacţie puţin satanică, de ziua când, lipsită de ultimele resurse suplimentare, care i-au prilejuit o lungă şi suverană opulenţă, Anglia va deveni şi ea o ţară turistică, aşa cum sunt atâtea ţări onorabile. Atunci frumuseţile, vestigiile şi ciudăţeniile vor fi arătate cu încurajare oficială, şi explicaţiile se vor da în limba vizitatorului, aşa cum se face în atâtea ţări onorabile. E drept că tot atunci se va renunţa la aristocratica generozitate practicată la British Museum şi la Galeria Naţională, instituţii solemne, cu bugete exorbitante, unde intrarea nu se plăteşte, ceea ce mi-a stârnit o admiraţie dusă până la timiditatea rudei sărace. Anglia n-a fost o glumă în istoria omenirii; şi cu atât mai puţin o improvizaţie. A fost o temeinicie. Ei bine, nu va pieri nimeni dacă într-o zi, la British Museum şi la Galeria Naţională, se va plăti taxă de intrare, ca în atâtea ţări onorabile.

Altminteri, am avut o dimineaţă bună şi spornică, deşi mi-am pierdut două ceasuri pe la hoteluri, ca să-mi caut cameră pentru poimâine. Am găsit-o, nu fără vechea dificultate; declarându-te singur, aproape că devii antipatic. Îmi place să umblu, să merg

din oraş în oraş, dar nu mi-e la îndemână să schimb casele. După ce m-am mutat, mi-a părut rău după prima cameră; poate că şi era mai plăcută, cu baia mai elegantă şi cu mocheta de pe scări încă neroasă. În schimb, la noul hotel mi s-a dat cheia de la intrare, ca să nu mai sun de pomană, deranjând pe fata de la recepţie. Iar fata care ciocănea dimineaţa la uşă, anunţând ora breakfast-ului, era mai frumoasă. Important este că rămâneam tot pe lângă British Museum, cartier cu care mă familiarizasem în mai puţin de douăzeci şi patru de ore. Hotelul, pe Gowen Street, aparţinea domnilor M. şi N. Jones; nu i-am văzut niciodată. Vedeam numai pe fata de la recepţie, una din cele care serveau masa de dimineaţă şi se schimba în fiecare zi, prin rotaţie. Numai fata care ciocănea la uşă rămânea aceeaşi; şi era cea mai frumoasă.

★

Să ştie oricine se va duce la Londra: acolo niciodată n-ai să te plictiseşti de mersul pe stradă. Şi, oricât ai merge, tot mai ai de descoperit un colţ care să te emoţioneze. Iar când le-ai descoperit pe toate, dacă se crede cineva atât de vrednic, tot îţi va face plăcere să te întorci la ele. Dar circulaţia vehiculelor pe stânga e stânjenitoare chiar pentru pieton, dacă are reflexele formate în alt fel.

Suntem obişnuiţi din zona noastră, să privim în stânga străzii înainte de a începe o traversare, fiindcă din stânga vin maşinile de vreme ce merg pe dreapta. Aici, când să pui piciorul jos de pe trotuar, îţi aduci aminte, la timp, că lucrurile stau altfel, ca să nu te pomeneşti aruncat cât colo. După ce ai depăşit axul străzii, dedat aceleiaşi vechi obişnuinţe, te uiţi în dreapta, şi te pomeneşti cu un claxon din direcţia cealaltă.

În a doua parte a după-amiezii stăteam pe un şezlong, în mijlocul peluzei umbrite de Turnul Victoria, şi priveam grupul ostaticilor din Calais, când un om care mă urmărise s-a aşezat lângă mine.

— Bună ziua, domnule! mi-a spus.

Iar eu i-am răspuns:

— Bună ziua.

Mai devreme fusesem pe Tamisa, cu un vapor care m-a dus până la Turnul Londrei şi de-acolo a luat-o înapoi, după ce a făcut o buclă pe sub Podul Turnului, construcţie gigantică, greoaie, puţin înfricoşătoare, cel mai tipic reper al peisajului londonez, cred că mai elocvent decât Parlamentul, cu vestitul lui Big Ben.

Am regretat că de la Turnul Londrei nu m-am întors pe jos; n-ar mai fi fost nevoie de încă o zi, ca să merg în City, unde trebuia negreşit să ajung. De fapt, ar fi trebuit să regret întreagă experienţa: văzută de pe Tamisa, Londra m-a dezamăgit. Istoria înscrisă pe pavaj, pe monumente, pe faţadele clădirilor care au un trecut şi o semnificaţie, aici se abstractizează iarăşi, se distanţează, te expulzează, seamănă cu ceva ca din cărţi, de la cinematograf sau din ilustrate. Apoi podurile pe sub care treci, cu arcade grele de fier, te apasă şi puţin chiar te înspăimântă. Iar mai departe, după ce se sfârşesc marile edificii publice, după ce de mult au rămas în urmă Parlamentul, Palatul Guvernului şi al Armatei, apar pe un ţărm şi pe altul magazii masive, hâde, de cărămidă înnegrită, umedă, cu macarale întinse deasupra fluviului. Atunci trebuie să-ţi aminteşti că Londra a fost unul din marile porturi ale lumii. Magaziile, acum învechite, cu macaralele ţepene, par un decor destinat să restabilească o veche culoare locală. Pe apa Tamisei, răscolită de contracurentul fluxului, de nu-ţi mai dai seama încotro e la deal şi încotro la vale, n-am văzut, timp de o săptămână, niciun vapor din flota care odată a cucerit lumea, când cu mărfurile, când cu tunul.

După ce ne-am salutat, omul de lângă mine a început vorba. Nu era greu să înţeleg că aveam de a face sau cu un străin, poate supus al Commonwealth-ului, sau cu un englez trăit multă vreme în afara ambianţei britanice; altfel nu-mi explicam nici indiscreţia lui, nici limbuţia.

— V-am văzut în dificultate, mi-a spus el, atacând subiectul fără ocoluri. Circulaţia pe străzi vă încurcă şi vă intrigă.

— Mai mult mă intrigă, domnule. Nu pledez să fie pe dreapta, ca în cea mai mare parte a lumii. Eu, unul, aş ceda bucuros şi aş accepta oricare din soluţii, chiar şi o a treia, dacă ar fi posibilă, cu condiţia să devină universală. Pe vremuri, ca să ajungi de la Bucureşti la Paris cu automobilul, trebuia să-ţi schimbi reflexele de vreo patru sau cinci ori; circulaţia pe dreapta alterna frecvent cu cea pe stânga, nu doar de la o ţară la alta, ci, câteodată, chiar pe districte. Încetul cu încetul, anomalia a dispărut, din fericire... Nu pledez pentru alfabetul latin, deşi sunt familiarizat cu el din copilărie, şi, indiscutabil, are răspândirea cea mai mare printre popoarele ştiutoare de carte. Accept şi un alt alfabet, dacă nu se poate altfel, dar să fie unul pentru toată lumea, la nevoie chiar scrierea cuneiformă.

— Acesta e un alt subiect, mi-a spus interlocutorul. Să rămânem la circulaţia londoneză. Domnule, vă fac o propunere. Vă interesează o mică operaţie, care v-ar da reflexele gata

formate pentru circulaţia pe stânga străzii? Ar fi o experienţă interesantă. Am făcut-o pe câini deocamdată, cu succes deplin şi indiscutabil, dar cu dificultăţi de care probabil nu vă daţi seama. Înţelegeţi că ar fi fost fără obiect să apelez la nişte câini londonezi, crescuţi şi trăiţi în Anglia, deprinşi de la început cu circulaţia noastră. A trebuit să aduc câini de pe continent, prin contrabandă bineînţeles, înfruntând riscuri mai mari ca la traficul de stupefiante. Dar, în sfârşit, am izbutit să transport cinci exemplare, cu complicitatea submarinelor de la paza coastei. Am sacrificat unul, altfel discipolii mei nu s-ar fi lăsat convinşi; i-am dat drumul pe stradă. Şi vă rog să mă credeţi, l-am ales pe cel mai isteţ, altfel ar fi fost şi neconcludent şi neloial. Ei bine, n-a rezistat mai mult de trei kilometri, deşi am evitat timpul circulaţiei maxime. Am ales ora zece dimineaţa, când fluxul matinal se linişteşte. I-am dat drumul din faţa Palatului Buckingham, mai exact de la monumentul Reginei Victoria, înainte de a se îmbulzi lumea pentru schimbarea gărzii. Aţi fost la schimbarea gărzii?

— Nu, am să mă duc mâine, dacă o fi vremea frumoasă.

— Oricum, să vă luaţi umbrela!... După ce s-a uitat năuc în toate părţile, câinele a luat-o ca din puşcă pe Stable Yard Row, apoi la dreapta pe Cleveland Row şi de-acolo pe Pall Mall. Îl urmăream cu maşina, se înţelege; nu mergea pe trotuare, ci drept pe mijlocul străzii, dând semne de nelinişte, oprindu-se, răsucindu-se, bălăbănindu-şi urechile când întâlnea maşini venind pe dreapta lui, adică pe stânga străzii, chelălăind şi derapând de-a latul când altele îl depăşeau pe stânga; şi totuşi, nu era un câine de la ţară, se cunoştea că trăise prin oraşe mari, cu circulaţie intensă, fiindcă nu-l zăpăcea fluxul străzii, nici zgomotul motoarelor, ci numai *direcţia*. Dacă mergea drept înainte pe Pall Mall, ar fi ajuns în Trafalgar Square la ora când acolo mişună haimanalele; mă temeam că s-o găsi vreunul să-l prindă cu laţul, să-l ducă la periferie şi să-l vândă cu două lire.

— Două lire pentru un câine fără stăpân?

— Pe mine mă costă două sute, domnule! Ce idee aveţi dumneavoastră despre lira sterlină?

— Sunt nevoit să am o părere bună, altfel nu rezist aici până la sfârşitul săptămânii.

— Dacă acceptaţi experienţa mea, vă îmbogăţiţi. Altfel... fiţi atent la circulaţie!

— Ce s-a întâmplat cu câinele?

— A luat-o la stânga, pe Regent Street; mai rău nu putea, nenorocitul! N-a ajuns decât până la Piccadilly Circus. Îl

pierdusem din ochi, pe Regent Street nici hingherii n-ar putea să se ţină după un câine, când am auzit chelălăituri groaznice, pe urmă urlet de frâne şi, în sfârşit, o bubuitură care a oprit în loc pe toată lumea. A fost ciocnirea de anul trecut, din august, când s-au făcut zob două autobuze; amândouă au vrut să evite câinele, care sărea nebun când în faţa unuia, când a altuia. În pieţele cu sens girator, circulaţia pe stânga se agravează... Ce-i de neînţeles, câinele a scăpat printre roţi şi-a luat-o înapoi, urlând, exact pe unde venise. L-au prins în piaţa Palatului, la monumentul Reginei Victoria. N-a mai avut cum trece, începuse să se îmbulzească lumea la schimbarea gărzii. L-au sechestrat şi l-au pus sub supraveghere; peste două săptămâni a murit de turbare. Câinii ceilalţi sunt teferi, domnule. De când i-am operat, le dau drumul pe stradă, în fiecare zi, şi vin acasă voioşi.

— Deci, în ce constă operaţia?

— O nimica toată, o intervenţie minoră, pe creier. E vorba de inversarea reflexelor.

— Îmi pare rău, dar peste câteva zile plec, şi ce mă fac pe continent cu reflexele inversate?

Omul a început să râdă:

— Credeaţi că n-am prevăzut? Daţi-mi adresa şi îngăduiţi-mi să vă vizitez mâine după-amiază. Vă voi face o demonstraţie cu un câine bivalent.

I-am dat adresa, la hotelul Maree, pe Gower Street, dar l-am rugat ca a doua zi să vină abia pe la opt seara, întrucât până atunci am treabă. Înainte de a ne despărţi, i-am privit mâinile; inspirau încredere, puteau fi mâini de chirurg. De ce ne grăbim să suspectăm oamenii? De ce nu punem întâi încrederea şi pe urmă îndoiala? M-am hotărât să-l aştept a doua zi şi să fiu cât mai receptiv.

Odată rămas singur, am trecut podul Westminster, pe cheiul celălalt al Tamisei, m-am aşezat pe o bancă pusă cu iscusinţă pe o platformă supraînălţată, ca să vezi priveliştea peste parapetul de piatră, şi am aşteptat cu urechile ciulite să bată Big Ben, din Turnul Parlamentului. Îl auzisem de atâtea ori la radio! Dacă nu l-aş fi ascultat acum, cu toată încordarea, aş fi rămas cu impresia că lăsam neîmplinită o datorie din cele mai importante. A bătut cinci şi jumătate; în sfertul de oră care a urmat m-am dus fuga pe altă bancă, spre podul de cale ferată de la Charing Cross, gara acum cunoscuta, şi-am ascultat clopotele din alt unghi, nu perpendicular pe Tamisa, ci în diagonală. N-am remarcat vreo deosebire de rezonanţă. Pe cele de la ora şase le-am pierdut în parte, fiindcă tocmai atunci traversam înapoi podul Westminster,

şi pe dedesubt trecea un vapor care, deşi meschin, avea maşina puternică şi zgomotoasă. Măcar dacă ar fi fost un mândru cuirasat al Majestăţii Sale! Big Ben mi s-a părut anemic şi cam neputincios, când eu, unul, aveam despre el o impresie măreaţă.

Până la şase şi un sfert, grăbindu-mă, am ajuns tocmai bine în Downing Street, şi le-am ascultat din faţa casei cu numărul 10. Downing Street e o stradă scurtă, curată şi liniştită, care, din Whitehall dă în St. James's Park, lângă piaţa de paradă a gărzii călare. Iar la numărul 10 locuieşte, de când se ştie, primul ministru. O căsuţă frumuşică şi discretă, ca pentru tainice întâlniri de dragoste, între un lord însurat şi o frumoasă întreţinută. Dar ce de mai lux o fi înăuntru! Şi-apoi, câte n-ar putea pereţii să povestească dacă i-ai convinge să dezvăluie tainele şi ai pune un magnetofon să imprime! Aici îşi ducea viaţa Churchill în timpul războiului, când nu era pe front sau la conciliabule. L-am văzut la cinematograf, întruchipat de actori care se străduiau să-i semene. Dar ce puteau face spre a părea veridici, decât să-şi umfle faţa cu parafină, să fumeze trabuc şi să bea whisky?

Portiţa casei, ca de provincie, e încadrată de doi poliţişti în uniforme negre. Iar jumătate de stradă e plină de curioşi veniţi să vadă vestita locuinţă a primului ministru, din Downing Street numărul 10. Acolo, rezemat de împrejmuirea din faţă, am ascultat cum Big Ben bătea şase şi un sfert, destul de şters, din cauza clădirilor interpuse şi a distanţei. Nici comparaţie cu sunetul de la radio! La şase şi jumătate eram în Parliament Square, venisem foarte aproape, numai că drept în faţă se făceau nişte lucrări importante, chiar la clădirea Parlamentului, se scotea pământ dintr-o escavaţie largă, poate un garaj subteran, şi draglinele, şi buldozerele, împreună cu autocamioanele făceau un zgomot insuportabil. La şapte fără un sfert mă refugiasem la Westminster Abbey, ale cărei ziduri opreau zgomotele şantierului, deşi acesta era destul de aproape. Un loc mai favorabil neputând să găsesc, am stat acolo şi pentru ora şapte, când sunetele clopotelor sunt mai complexe. În sfertul de oră de aşteptare am vizitat catedrala şi m-am uitat pe lista concertelor viitoare. Nu mai ţin minte ce cuprindea, şi n-ar fi avut rost să notez un irealizabil, dar ştiu că toate m-au ispitit, drept care am plecat din faţa afişului cu inima puţin întristată. Un minut mai târziu, Big Ben a bătut ora şapte. Am ascultat cu religiozitate şi am crezut că amintirea acestor sunete îmi va face viaţa mai frumoasă. Aşa a şi fost, cred, până când am auzit clopotele de la Madrid, din staţia de metrou Sevilla. De-atunci

toate amintirile sonore s-au şters, şi nu ştiu dacă vreodată de acum înainte am să mai pot înregistra altele, care să le anuleze.

În seara aceea, plictisit de îmbulzeala din restaurante, care rămân deschise şi sunt pline toată ziua, am inaugurat metoda mesei la domiciliu; cu toate îndoielile iniţiale, ideea s-a dovedit foarte bună. Am folosit-o în toate zilele la Londra, şi chiar mai târziu, în Franţa şi mai ales în Spania. Sandvişuri mari, de trei sute de grame, cu compoziţiile cele mai variate, de la fileu de peşte şi friptură de curcan, până la salată italienească, reprezintă tot atâtea feluri de mâncare; trei sunt de ajuns, al patrulea, luat din prudenţă, s-a dovedit totdeauna de prisos. Aceste minuni instantanee se compun la cerere, proaspete şi unele calde, la baruri de care este plină strada. Fiecare se pune într-o pungă de plastic şi toate apoi se ambalează cu eleganţă; o asemenea târguială devine o plăcere, pe care mai înainte n-am cunoscut-o şi chiar am negat-o. Un ciorchine de strugure şi o ramură de banane încheie menuul, îl îmbogăţesc şi-l colorează. Iar o sticlă de vin negru, de la negustorul meu chinez, adaugă mesei o nuanţă de prietenie, dându-ţi impresia că nu eşti singur şi ai cu cine duce o conversaţie.

Prin prevederea lui Neculai, deşi o socotisem inutilă, aveam cu mine şervet de pus pe masă, farfurii şi tacâmuri, şi uite că nu le uitasem în maşină, aşa că nu trebuia să apelez la nimeni. La şapte şi jumătate trăgeam măsuţa în faţa ferestrei, înşiram lucrurile de mâncare, destupam sticla de vin, al cărei dop scotea un sunet comunicativ, turnam în pahar şi îmi începeam ospăţul, mulţumit, liniştit, fără grabă, cu ochii la geamul de peste stradă, unde totdeauna era o floare roşie.

O jumătate de oră mai târziu îmi reluam plimbarea prin cartierele vecine, sau chiar mai departe, alegând o dată arterele mari, luminate viu şi încă pline de mişcare, altă dată străduţele liniştite din jurul hotelului, unde rar întâlneam un trecător, iar automobilele parcă n-aveau voie să circule. Făcând aşa, mi se părea că am devenit un cetăţean al oraşului, câştigând încrederea în capacitatea mea de a mă acomoda cu orice stil de viaţă, de-a accepta orice fel de obiceiuri şi orice mentalitate, fără să pierd însă emoţia pentru noi descoperiri posibile.

A doua zi am început-o cu o explorare secundară, după ce mai înainte fusesem în Regent’s Park, îi dădusem ocol, îl tăiasem pe mai multe diagonale, în timp ce soarele abia se zbicea de aburii dimineţii. Multe mi-au plăcut la Londra, n-am să repet ce am spus şi ce voi mai spune la fiecare emoţie nouă, dar poate încântarea cea mai mare mi-au dat-o parcurile, cu întinderile lor

de câmpie, bogate şi generoase, iar în parcuri cea mai seducătoare imagine este aceea a gazonului.

Cunoşteam gazonul englezesc din anecdote, devenite aproape proverbe; nu bănuisem însă până unde ajunge el în perfecţiune. S-a presupus că totul se datoreşte climei, umezelii şi ceţurilor; n-am văzut ceaţă, n-am simţit umezeală, septembrie la Londra semăna cu septembrie românesc, iar gazonul nu părea să sufere. Buna lui dezvoltare s-o fi datorând seminţei selecţionate, pregătirii solului şi îngrijirii ştiinţifice, dar toate acestea n-ar fi de ajuns fără o pasiune; ea s-a transformat în tradiţie.

Şi totuşi, cu toată tradiţia, cu toată ştiinţa, cu toată pasiunea, nu peste tot în Anglia gazonul atinge dumnezeirea, ca în parcurile londoneze. La castelul Warwick, la nord-vest de Oxford, am descoperit, în peluzele frumos tunse, pieptănate şi dichisite, buruieni insinuate în iarbă, ca o pecingine. Nimeni nu poate să lupte cu ele, oricât timp s-ar consacra să fie stârpite, fiindcă vântul aduce întruna seminţele lor de pe câmpuri. Poate peste alt număr de secole s-ar obţine izbânda, dacă prin eforturi naţionale conjugate, şi fără cea mai mică lacună, s-ar îndepărta sămânţa buruienilor de pe toată insula. Un asemenea efort cred că ar depăşi pe cel făcut de Anglia în ultimele războaie. Iar după aceea, dacă nu s-ar înălţa perdele şi ziduri de protecţie pe coaste, vânturile mării şi ale oceanului n-ar întârzia mult ca să aducă sămânţa altor buruieni, de pe celelalte continente.

În centrul Londrei, izolat de câmp prin ziduri concentrice, prin construcţii înalte şi prin întinse suprafeţe asfaltate, sămânţa păgubitoare nu ajunge, de aceea acolo am văzut peluze fără pată, care m-au fermecat şi mi-au stârnit admiraţia, făcându-mă să declar că gazonul e tot ce-am văzut mai frumos în Anglia. La aspectul lui, nealterat de nicio denivelare, de nicio imperfecţiune, se adaugă, pentru a mări încântarea, îngăduinţa de a-l străbate cu pasul, oricând şi în orice direcţie. Nefiind restricţii, oamenii nu sunt nevoiţi să se furişeze, ci merg răspândiţi, ca trăgătorii pe câmpul de luptă, fiecare unde socoate, astfel că nu se formează potecă. Mulţi fac plajă pe iarbă, în costume de baie, în plin centru al Londrei, fără să scandalizeze pe nimeni. Condiţia care se respectă fără decizie municipală este discreţia. Am văzut oameni stând la soare pe metrul lor pătrat de iarbă, dar nimeni nu se exhibiţionează, circulând în costum de baie. Când se ridică, oamenii sunt gata îmbrăcaţi. Discreţia respectată astfel salvează nu doar pudoarea, ci mai ales ideea frumosului, fără de care ar fi răniţi şi ochii trecătorilor, şi natura aceasta cu atâta respect îngrijită.

Cel mai frumos gazon, fiindcă şi perfecţiunea admite superlative, l-am văzut la sud de Tamisa, în curtea unei instituţii, poate o bancă, unde mi s-a părut că domneşte prosperitatea şi nu se aplică regula sobrietăţii publice. Dar cine ştie ce se ascunde după faţadele de sticlă, aluminiu şi piatră masivă? S-ar putea ca pe la uşi să pândească falimentul şi prăbuşirea. Ar fi păcat de gazon; acesta, deocamdată, e o garanţie. Depunătorii care îl privesc se pot duce liniştiţi acasă, cu certitudinea că nu-i ameninţă nicio primejdie.

Era o curte de vreo trei sute de metri pătraţi, nu mai mare, cu vreun metru mai jos de nivelul trotuarului, astfel că se bucura de o bună expunere; avea un contur elaborat, semănând întrucâtva cu o paletă de pictor, şi era înconjurată de un zid de piatră, nu mai înalt de optzeci de centimetri, mai degrabă o intenţie, însă atât de masiv, de serios, că devenea categoric şi convingător. Acea împrejmuire, îngăduindu-ţi să priveşti înăuntru, îţi arăta totdeodată la ce distanţă interzisă se află Consiliul de Administraţie. Un arbust decorativ creştea într-o margine a incintei, ales şi plasat cu un simţ impecabil; am încercat să-l schimb cu închipuirea, şi după câteva tentative am renunţat, convenind că era pus în singurul loc unde el putea să existe. În restul spaţiului se desfăşura gazonul, ca o pătură verde laminată, tuns mărunt, în brazde perpendiculare unele pe altele; după direcţia în care a mers maşina de cosit, iarba prinde lumina inegal, ducând la iluzia unor pătrate stereotipe, produsul unei naturi rigide, dar nu fără eleganţă, şi cu o inexplicabilă fantezie în monotonia lor, poate fiindcă este o monotonie mai mare decât poate fi imaginată.

În Regent’s Park, pe care l-am parcurs în primele două ore ale dimineţii, sunt peluze de întinderea unor aerodromuri; pe aceste suprafeţe libere nu creşte nimic altceva decât iarbă; niciun boschet, niciun rond de flori, niciun arbore. Tradiţia gazonului trebuie să le depăşească pe oricare altele spre a se menţine asemenea pajişti în centura oraşului. Punându-le în vânzare, pentru construcţii, municipalitatea ar putea să dea mult ajutor Angliei într-un moment de criză financiară, s-o scape chiar de la o prăbuşire. Dar atunci Londra ar deveni tristă, ca o ţară învinsă.

Sunt şi grădini în Regent’s Park, în interiorul unui inel central. Florile mi s-au părut mai puţin îngrijite decât peluzele, şi grădinile mai sărace, mai provinciale, deşi poartă numele unei regine.

Am nimerit apoi pe marginea unor terenuri de tenis, unde se antrenau greoi două perechi grase şi slute, ceea ce m-a făcut să

plec repede.

N-am să regret că pe urmă am fost la muzeul de ceară al vestitei doamne Tussaud, deşi dacă mă lipseam de el n-ar fi fost o pierdere gravă. N-am să regret mai întâi pentru bătrânica de la intrare, care te întâmpină cu un zâmbet de modestie, cu faţa micuţă şi palidă, cu o rochie neagră de văduvă. Cu înfăţişarea ei plină de sfială, pare să se scuze faţă de numeroşii vizitatori că i-a atras înăuntru pentru ceva care a fost o simplă glumă. E însăşi doamna Tussaud, perpetuată în ceară, cum ea a perpetuat sutele de personaje din sălile următoare.

Scenele de groază sunt copilăroase; nu ştiu pe cine ar putea să sperie, pe cine să instruiască. Ele înfăţişează câţiva asasini celebri; par mai degrabă nişte pensionari bolnavi de stomac şi mâncaţi de molii.

Bătălia de la Trafalgar, cu bubuit de tunuri, cu lumină de flăcări şi miros de pucioasă, e şi mai naivă, decât că umple o sală imensă şi face mult zgomot.

Ce-i de văzut atunci la muzeul de ceară? Numai personaje! Alese din cele cu recunoaştere mondială. Ce-i de admirat? Reproducerea, dusă la o perfecţiune care face puţin teamă. Alunecând printre aceste personaje, privindu-le, confruntându-le cu tot ce ştii despre ele, ajungi la o clipă de ameţeală, când te întrebi cine, între vizitatori şi ele, sunt cei vii, şi cine de ceară.

Din colecţia doamnei Tussaud nu lipseşte nicio personalitate a lumii contemporane. Pe o estradă mai importantă, poate fi văzută familia regală, în toată desfăşurarea ei destul de numeroasă, şi amplasată cu stricteţe după protocolul palatului. Prinţul consort, un bărbat falnic, stă cu modestie prevenitoare în stânga reginei şi un pas înapoi, recunoscându-şi public poziţia subalternă în această căsătorie inversată. Regina e încă frumoasă. Principesa Ann, moştenitoarea tronului, şi-a luat şi ea un prinţ consort după plecarea mea, un căpitan chipeş şi destul de simpatic. Principesa s-a cam asprit între timp, mi-am dat seama după fotografiile de la nuntă; capul ei şi-a accentuat trăsăturile cavaline şi a căpătat un aer circumspect. S-ar părea că se teme de ceva, de căpitanul consort sau de viitorul regatului.

Dacă ai lua limitele cele mai îndepărtate ale firilor omeneşti, stabilind între ele o zonă unde să încapă toţi muritorii, prinţii consorţi nu şi-ar găsi loc decât între albine. Dar atunci ce să facă un căpitan frumos dacă se îndrăgosteşte de o principesă moştenitoare? Apoi, din două una: ori principesa îi cedează tronul, în cazul că poate învinge legile şi opinia publică, ori

căpitanul o ia de o aripă şi zboară cu ea în lume.

Într-un con de umbră, drept în faţa familiei regale, subţirel, puţintel, într-un trening cenuşiu, parcă ud de valuri, l-am descoperit, tresărind de emoţie, pe lordul Chichester, cel mai zăltat şi mai minunat dintre navigatorii singuratici care au ocolit pământul, străbătând mările şi oceanele pe vase plutitoare de dimensiuni minime şi neasistat de nimeni. Cunosc mulţi din aceştia, mai ales din trecut, fiindcă am pierdut urma celor de astăzi, din ce în ce mai numeroşi pare-se. Pe unii i-am suspectat de emfază şi nesinceritate, pe alţii îi iubesc; toţi însă trebuie să ne pună pe gânduri, făcându-ne să ne întrebăm ce-i mână astfel, fără odihnă şi uneori fără întoarcere? Obsesia lor e înainte sau în urmă? Caută ceva sau fug de altceva? Lordul Chichester se deosebeşte de toţi şi îi întrece, fiindcă n-a mai vrut să se întoarcă pe uscat după ce a ocolit pământul, deşi, fiind foarte bătrân şi obosit, nu mai avea mulţi ani de viaţă. Astfel, nu s-a oprit nici măcar pentru a-şi primi trofeul datorat crucierii lui inimitabile, ci şi-a continuat navigaţia legendară, ocolind încă o dată pământul, şi încă o dată. Nu l-a oprit decât moartea. Privindu-l cât a fost de firav, te întrebi cum de a încăput în pieptul lui o inimă atât de mare. Întâmplându-se ca Regina să fie în spatele meu şi foarte aproape, îi mulţumesc că l-a înnobilat înainte de moarte, cu toate că n-a făcut altceva decât să confirme şi cu titlul regatului nobleţea lui de mult confirmată.

Iarăşi mă surprinde modesta expunere a lui Churchill, înghesuit între companioni politici de care nu se va vorbi multă vreme, sau se va vorbi cu glasuri din ce în ce mai indiferente. De Gaulle are avantajul unei staturi impunătoare, datorită căreia îi domină pe cei din jur, cum i-ar fi dominat şi în viaţă. Socotesc că în muzeul doamnei Tussaud, Franţa e ţara cea mai bine reprezentată. Fiindcă, în afară de De Gaulle, cu personalitatea lui proeminentă, o întâlnim încă de la intrare pe Brigitte Bardot, ca o hoinară, în blue-jeans şi cu picioarele goale, feciorelnică şi carnală, tristă şi devorată, cel mai eclatant şi mai mondial exemplu de ardere amoroasă al vremii noastre. Unii spun că ar fi desfrânată. Şi ce dacă? Alţii spun că ar fi proastă. Pe naiba!

Am descoperit-o, pe coperta unei reviste ilustrate, când nu era decât o biată starlet şi nici nu ştiam cum o cheamă. Prietenii mei mai ţin minte că le-am recomandat să o urmărească. Eu, unul, nu am urmărit-o; aveam altă treabă. Dar fotografia o priveam din când în când, şi de fiecare dată îmi venea să zâmbesc, cu bucurie şi satisfacţie.

21

Marţi seara omul a fost punctual la întâlnire. L-am văzut de departe venind pe Gower Street, cu un câine în lesă. Aşteptam în faţa hotelului, regretând că mă angajasem într-o treabă care nu putea duce nicăieri, ci însemna doar pierdere de vreme. Câinele însă mi-a plăcut, şi eu la rândul meu i-am inspirat simpatie; înainte de a şti ce aşteptam acolo, în stradă, s-a smuls din lesă de la zece metri şi s-a repezit drept la mine, încovoiat de bucurie, şerpuindu-se şi tangând ca pe valuri, până ce m-am pomenit cu labele lui din faţă pe umeri, gata să mă doboare, în timp ce îmi adulmeca obrajii cu botul umed, căutând parcă locul de unde să mă înceapă. Să fi fost mai slab de înger şi să nu fi iubit câinii, m-aş fi putut teme că vrea să mă sfâşie.

Era un boxer de rasă, cu mijlocul subţire, în vreme ce pieptul apărea ca o platoşă, monstruos de urât şi totuşi nerepugnant, poate datorită ochilor plini de căldură şi disponibilităţii lui pentru prietenie, gata să se devoteze, evident şi urgent, fără măsură de mijloc.

Omul, care rămăsese în urmă, s-a apropiat cu o vădită nemulţumire şi, înainte de a-mi da bună-ziua, a pus un deget pe creştetul câinelui. Numaidecât acesta şi-a întrerupt efuziunile, de pe umerii mei picioarele i-au căzut pe trotuar şi a rămas nemişcat între noi, fără să ne privească, pustiit şi placid până la nesimţire.

— Prima demonstraţie a şi fost făcută! mi-a spus omul. Vă interesează?

— Nu înţeleg nimic; fiţi bun şi spuneţi-mi ce se întâmplă?

— E în stare de abolire a tuturor reflexelor. Aici (mi-a arătat cu degetul creştetul câinelui) e implantat un comutator cu trei contacte. Nicio primejdie ca organismul să-l respingă; operaţia e făcută de cinci luni încheiate. Cu comutatorul în poziţia centrală, creierul nu primeşte impresii şi nu elaborează soluţii, oricare ar fi solicitarea. Vă daţi seama ce binefacere pentru oamenii obosiţi? În viaţa modernă, care ne prăpădeşte, după ce ne-a silit să ne îndopăm cu medicamente şi să ne internăm cu lunile şi cu anii prin spitale, operaţia mea e salvarea imediată, simplă, sigură şi deplină. Eul nostru, chinuit de îndoieli şi temeri, poate fi anulat la comandă, printr-un singur gest şi fără nicio primejdie; nici cel mai profund somn nu duce la o odihnă atât de deplină. Ca să nu mai spun că, pierzând toate noţiunile, inclusiv pe a timpului, omul nu îmbătrâneşte cât se află în această stare de repaos... Vă ispiteşte?

— Am o obiecţie, i-am răspuns privind câinele care era acolo, dar încetase să existe. Din moment ce toate funcţiunile creierului sunt desfiinţate, cu a cui voinţă se iese din starea aceasta? Nu-i ea, de fapt, o sinucidere în spirit?

— Bineînţeles, ar putea fi! Dar cum vă închipuiţi că n-am prevăzut?!... Comutatorul e comandat de o celulă fotoelectrică. Pus în funcţiune seara, sistemul se deconectează obligatoriu la prima rază de lumină a dimineţii. Am prevăzut chiar şi gradaţii; ca să acţioneze, lumina trebuie să aibă o anumită intensitate; n-ai decât să pui cifra pe un cadran, la alegere. Poţi astfel să-ţi prelungeşti repaosul pe vreme noroasă. Vă daţi seama ce pleaşcă pentru persoanele care suferă de reumatism, sau pe care cerul acoperit le deprimă? Cu sistemul meu, o duci din bucurie în bucurie, şi nici măcar nu ştii cum sări peste zilele proaste; de fapt, zilele proaste nici nu mai există. Aşa, am pus la dispoziţia omului un miraculos selector de fericire.

După câte am înţeles, omul meu ajunsese la acest rezultat fabulos şi nesperat numai din întâmplare. Experienţele lui cu câinii urmăreau să realizeze un schimbător de reflexe, potrivit cu cele două sisteme de circulaţie, pe stânga şi pe dreapta străzii. Nu fusese greu să ajungă la centrii nervoşi care comandau aceste mişcări; orice anatomist îi ştie cu ochii închişi. Dificultatea rămânea sistemul de inversare. Între numeroase soluţii, se impusese cea mai simplă, care aproape totdeauna vine la urmă, după ce s-au epuizat toate complicaţiile imposibile. Anume, soluţia unui mic dispozitiv de comutare, cunoscut de toţi radioamatorii, cel mai elementar schimbător de unde aflat în prăvăliile de specialitate. Prins cu nituri de platină pe partea occipitală a craniului, şi apoi acoperit cu pielea, comutatorul funcţiona prin apăsarea unuia din cele trei butoane, prevăzute iniţial pentru unde lungi, scurte şi medii. Un comutator cu numai două butoane nu se găsise, şi omul meu se gândea că al treilea va rămâne fără nicio întrebuinţare, când îi venise ideea straşnică de a-l folosi ca să le anuleze pe celelalte două. Butoanele din stânga şi din dreapta, conectate la terminaţiile nervoase respective, comandau reflexele circulaţiei pe stânga sau pe dreapta, după cum era cazul. Iar butonul central, adunând amândouă terminaţiile nervoase, le scurtcircuita, pur şi simplu, desfiinţând orice reflex şi dând binecuvântata şi nesperata stare de repaos, cu însuşirea de a paraliza subiectul printr-o nepăsare deplină, mai presus de orice solicitare din afară şi chiar dinăuntrul fiinţei lui, oricât de expuse la zbucium şi oricât de turmentate.

Fireşte, mă ispitea propunerea, dar în acelaşi timp îmi făcea teamă. Ceva mi se părea nefiresc şi imoral, ca un furt sau, mai rău, ca o escrocherie; în definitiv, pentru bucuria lui, omul e dator să plătească vieţii un preţ echitabil. Până azi n-am auzit să obţii ceva, de oriunde şi de la oricine, fără să dai altceva în schimb, fie şi într-o formă disimulată. Chiar actele gratuite îşi cer şi ele plata, mai curând sau mai târziu, fiindcă odată ce le săvârşim, pretindem o poliţă ipocrită. Când punem un ban în mâna cerşetorului din uşa bisericii, urmărim să ne împăcăm cu noi înşine; omul miluit nu ne interesează, nu ştim cum arată la faţă, uneori nici nu ne uităm la el, ci întoarcem capul în partea cealaltă, dacă e desfigurat sau are ciolanele fărâmate. Fiecare ştie că nu păcăleşte pe nimeni, dar fiecare îşi continuă jocul, cu gândul la un loc în împărăţia cerului, deşi fiecare e convins, în ascunsul conştiinţei lui, că nu va ajunge niciodată acolo.

Dacă ar fi s-o cred întru totul pe Dominique, oare dăruirea în dragoste nu este ea însăşi cel mai ticălos act de egoism, de vreme ce se ascunde sub cea mai sublimă uitare de sine? Nu o cunoscusem când am întâlnit pe omul cu câinele; reflecţiile făcute atunci, în Gower Street, s-au agravat după ce ea mi-a dezvăluit înspăimântătoarea ei credinţă. Şi-atunci, ce mai însemna nesocotinţa cu care se aruncase peste şosea, ignorând toate primejdiile, ca să cadă pe pieptul lui Vicht, înnebunită de dorul lui, cum am văzut limpede şi cum nu m-am îndoit nicio clipă, deşi îmi controlez totdeauna impresiile? Şi-atunci, ce mai însemna părul ei pe care curentul îl scotea pe fereastră şi îl flutura ca pe un drapel al iubirii?

Am spus oare destul cât m-a fascinat imaginea aceasta, pe care probabil nu mai am cum s-o uit, fiindcă nu-i timp să fie înlocuită cu alta, la fel de bogată?

Mergeau iarăşi înaintea mea, de la Valencia spre Madrid, unde hotărâsem să mă întorc, fără să-mi explic bine de ce, pentru o amintire incertă. Determinantă în oscilaţiile mele fusese cureaua de ventilator. Era ridicol şi de neadmis: la garajul unde am aşteptat două ceasuri, în Valencia, nu mi-au găsit alta potrivită, deşi oamenii şi-au dat multă osteneală.

Am stat toţi trei pe trotuar, în faţă, şi Vicht a făcut portretul, cu cretă colorată. Am spus cât mi-a părut de rău că l-am lăsat acolo, în picioarele trecătorilor.

Când să plecăm, Dominique şi-a luat cerceii de pe asfalt, şi n-am socotit că era un gest meschin; fără ei nici nu puteam s-o recunosc, iar ea părea că se clatină.

Având cureaua mea uzată ca model, un tânăr de la garaj a

colindat oraşul pe motocicletă, să caute alta. După două ceasuri s-a întors mâhnit: nu găsise. Un prieten al lui, care pleca la Barcelona şi se întorcea a doua zi dimineaţa, făgăduise că va aduce una de acolo. Dar şi eu mergeam tot la Barcelona, şi Vicht hotărâse să mă însoţească, să mai vadă o dată Sagrada Familia. N-aveam de loc intenţia să rămân la Valencia până a doua zi, silindu-l să întârzie, fiindcă, sunt sigur, m-ar fi aşteptat, neîndurându-se să mă lase singur. Ca şi cum până atunci nu fusesem tot singur, şi nu tot singur aveam să fiu în restul călătoriei!

I-am rugat pe oamenii de la garaj să-mi pună la loc vechea curea, care putea să mai ţină măcar câteva sute de kilometri. Vechea curea rămăsese însă la omul plecat spre Barcelona. Am simţit că iau foc şi o să explodez; nu admiteam să dispună cineva de timpul meu, fără să mă consulte; era ca şi cum m-ar fi făcut prizonier.

Văzând că îmi pierd firea şi că nu mă va putea domoli, şeful garajului a făcut ce-a făcut şi a găsit o amărâtă de curea uitată într-un loc; se potrivea ca lungime, doar că era puţin mai lată. Am gândit că dintr-atât nu voi avea necazuri, şi mi-au montat-o.

Puţin înainte de ora patru mergeam spre Barcelona, cu soarele în stânga; în dreapta, marea, la prânz sticloasă, începea să se albăstrească. Îndată ce-am ieşit din aglomeraţia oraşului şi-am dat în şoseaua largă proaspăt bituminată, mi-a venit inima la loc, am uitat de necazuri, am uitat chiar amărăciunea pe care mi-o stârnise portretul fetei, părăsit pe asfalt, în faţa garajului. Vicht era în faţa mea, cu Dominique alături, şi părul ei începuse să fluture la fereastră, când peste imaginea lui obsedantă s-a suprapus o lumină roşie, de alarmă. N-am judecat mult, ci am tras repede pe dreapta; noroc că şoseaua avea un refugiu larg, unde puteam să staţionez, fără să încurc circulaţia.

Becul roşu vestea două posibile anomalii: alternatorul nu mai furniza curent sau apa din radiator era în primejdie să fiarbă. Şi pentru una şi pentru alta, cauza nu putea să fie decât cureaua. Cum am ridicat capota motorului, am simţit că radiatorul zumzăia şi trepida, gata să explodeze. Cureaua atârna căzută, de unde crezusem că se rupsese. M-am chinuit rău s-o pun la loc, m-am fript la mâini, iar pe antebraţul drept mi-a apărut până seara o tumefacţie, din atingerea apăsată şi prelungita cu tubulatura de apă, încinsă la o sută de grade. Am împins din greu maşina, pusă în viteza a patra, opintindu-mă în calandru cu coapsele, ca să rotesc puţin motorul, şi în acest timp mă străduiam să trec cureaua peste marginea fuliei. Nu am izbutit

de prima dată; când credeam că am prins-o, cureaua cădea iarăşi – şi iarăşi mă chinuiam s-o pun la loc, pentru care iarăşi mă opinteam să împing maşina. Seara m-au durut şalele, ca să nu spun cum mă frigea braţul cu tumefacţia. Când, de bine de rău, am izbutit, Vicht era departe, nici nu speram să-l mai ajung, dacă nu mă aştepta pe marginea drumului. Dar m-a aşteptat, l-am găsit într-o livadă de măslini, la intrarea în Sagunto, uitându-se intrigat în urmă.

Până acolo cureaua mai căzuse de două ori, şi descurajarea punea stăpânire pe mine, aducându-mi gânduri negre şi trezindu-mi superstiţii. Mă întrebam dacă Vicht, purtător al unei sentinţe de moarte, sau mai degrabă Dominique, cu părul ei ca un zăbranic, nu-mi purtau nenoroc. Abia acum făceam o legătură între întâlnirea cu ei, deasupra Granadei, şi supărarea cu pompa de apă, survenită tocmai atunci; chiar dacă era numai o coincidenţă, spiritul meu, neliniştit, dădea altă interpretare întâmplărilor. Până şi inundaţiile dezlănţuite în urma noastră, despre care în sfârşit aflasem, îmi apăreau ca un semn al destinului; veniseră cu întârziere, din fericire, dar puteau să fie un avertisment al altor primejdii viitoare. Mă înconjura o forţă malefică, începusem să mă tem până şi de umbra măslinilor din livada unde trăsesem maşina, pe un pământ atât de roşu şi de zgrunţuros, că părea cărămidă pisată. Iar cureaua, care cădea din cinci în cinci kilometri, ce putea să însemne dacă nu influenţa unei voinţe potrivnice, manifestându-se fără echivoc şi cu violenţă? Nu mai încăpea îndoială că aşa n-aş fi ajuns la Barcelona nici într-o săptămână. Nu trebuia şi nici n-aveam putere să mă lupt cu destinul.

— Mă întorc la Valencia, i-am spus lui Vicht. Am să aştept acolo până mâine; poate îmi vor aduce cureaua.

Dominique venea dintre arbori, cu o ramură de măslin în mână. Cu cine voia să facă pace? Auzise cuvintele mele.

— Foarte bine! Ne întoarcem şi noi. N-aveam niciun chef să merg la Barcelona.

Oare nu era încă un semn că prin ea destinul se pregătea să mă lovească? Am privit-o, şi câteva clipe m-am gândit la o împotrivire, să refuz tovărăşia lor mai departe, să mă sustrag şi să-mi recapăt independenţa, pierdută pe nebăgate de seamă. Pe urmă am socotit că ar fi şi o nepoliteţe, şi o naivitate. Mai bine era să-i ignor, fără să fug de ei; puteam să mergem împreună, dar să nu mă subordonez nici unei voinţe venite din afară. Făcând aşa, izbutisem totdeauna.

Din clipa aceea m-am simţit stăpân pe destinul meu, şi tot

atunci mi-a venit o idee inspirată: de ce cădea cureaua la intervale destul de mari şi nu la prima rotire a motorului? Indiscutabil, exista o relaţie între forma ei şi forma celor trei fulii pe care le învârtea, făcându-le solidare. Într-un loc, cureaua avea un gol, sau o excrescenţă, din fabricaţie şi, la un număr de rotaţii, acel punct ajungea să întâlnească un gol sau o excrescenţă de pe marginile uneia din cele trei fulii; atunci cureaua, abătută, fie şi în infim, de pe linia ei dreaptă, ieşea de pe şanţ şi sărea afară.

Nu mi-a fost greu să dau cureaua jos şi s-o întorc, punând-o de-a-ndoaselea. Aşa se crea şansa ca forma ei anormală, inversându-se, să calce sub un unghi diferit pe planul anormal al fuliei şi astfel să nu mai cadă.

Am intrat triumfător în Valencia, mândrindu-mă copilăreşte de o izbândă modestă, datorită unei speculaţii şi mai modeste, când alte izbânzi, mult mai importante, de multe ori mă lasă într-o stare de totală indiferenţa. În cincisprezece kilometri, acum făcuţi cu soarele în dreapta, cureaua nu mai căzuse niciodată. Nu m-am mai temut de tovărăşia prietenilor mei şi am căpătat multă încredere în forţa mea de a-mi învinge soarta. Când am oprit la garaj, gândul curelei care trebuia să vină de la Barcelona mi s-a părut depăşit cu totul. Vicht, ajuns înaintea mea, corecta cu cretă colorată portretul care, bineînţeles, începuse să se şteargă sub paşii trecătorilor. Cum aveau inima să calce pe el, în loc să-l ocolească? Dominique rămăsese în maşină; n-o interesa portretul, n-o interesa nimic, îşi dădea unghiile cu lac negru, dar chiar şi gestul acesta îl făcea cu indiferenţă. Un ceas mai devreme, unghiile negre mi-ar fi dat fiori, aş fi văzut în ele încă un mesaj al morţii, dublând mesajul părului fluturat din maşină. Trebuia să iau repede o hotărâre, şi nu cu teamă, ci sigur pe mine şi cu voie bună.

— Dacă n-aş fi eu, ce-aţi face? i-am întrebat. Încotro aţi porni-o?

Dominique mi-a răspuns înaintea lui Vicht, fluturându-şi degetele în aer, ca să se usuce lacul diabolic.

— La Madrid!

Vicht a privit-o surprins, dar n-a avut ce spune. Eram de mult hotărât să-mi continui drumul pe ţărmul Mediteranei, până la Barcelona, ultimul oraş care mă interesa în Spania, să rămân acolo nu mai mult de două sau trei zile, apoi să mă întorc în Franţa, trecând prin Andorra. Dar iarăşi mersesem prea repede, lungind etapele şi scurtând escalele, aşa că aveam un câştig de o săptămână. Un asemenea câştig poate fi folosit oricând într-o

călătorie, până în ultima clipă, şi cu cât îl foloseşti mai târziu, cu atât e mai bine. Din sudul Franţei puteam, bunăoară, să mă duc din nou spre nord, până la Chamonix, să trec peste Mont Blanc şi să intru în Italia pe la Aosta. Sau să rămân in sud câteva zile. Sau, odată în Italia, să nu merg în linie dreaptă, la Veneţia, ci să mă abat pe la Florenţa, şi poate chiar pe la Roma, fie şi pentru o oră. La Roma e bine să te întorci totdeauna! Iar de-acolo, ce-ar fi fost să mă reped până la Neapole?

Cam aşa gândeam de câteva zile. Dar când Dominique a pomenit de Madrid, unde văzusem tot ce dorisem şi chiar mai mult, s-a născut brusc în mine gândul că dacă nu mă întorc imediat acolo, voi păstra un regret, cu atât mai ireparabil, cu cât niciodată n-aveam să ştiu ce putea să-l provoace. Mi-era dor de Casona? De statuia lui Cervantes? De clopotele din staţia de metrou Sevilla? Sau de cerul Madridului, aşa cum îl vedeam din Plaza de Toros?

— Foarte bine! am spus, cu ochii la unghiile negre. Luaţi-o înainte, vin după voi.

Vicht s-a ridicat, murdar pe mâini de cărbune şi cretă colorată.

— La Madrid?

— Da!

Acum ştiam de ce cugetul mi se luminase dintr-odată: voiam să văd mai bine capela pictată de Goya.

— Am să ţi-o arăt eu! a spus Dominique.

Simţeam un fel de ameţeală. Cine mi-o arătase prima dată?

Când am ieşit din Valencia, spre vest, aveam soarele drept în faţă, dar mergeam voios, ca totdeauna când scăpăm de aglomeraţie. Şi aici şoseaua era bună, cu bitumul bine nivelat, cu benzi de refugiu care îţi dau atâta siguranţă în cazul unei depăşiri mai hazardate. Când toată lumea are bunăvoinţă, pe aceste şosele se poate circula în şiruri duble, ca pe autostradă. Trebuie să te fereşti numai de începători; nu că n-ar avea destulă îndemânare, ci fiind prea orgolioşi să admită concilierea. Din păcate, mai toţi sunt începători; Spania, deşi a dat câţiva piloţi de concurs, n-are o tradiţie prea veche a automobilului; acesta e adoptat abia acum, într-un ritm furibund, ceea ce reprezintă o primejdie în creştere.

Mi s-a întâmplat să merg mulţi kilometri în urma unei coloane lungi de automobile, oprită de un camion greu sau de o cisternă gigantică. Aştepţi răbdător o linie dreaptă, dar degeaba, nimeni din faţă nu se încumetă să depăşească. E imposibil să înţelegi ce vor şi ce speră. Aştepţi următoarea linie dreaptă, liberă până departe. Şoferul camionului, plin de bunăvoinţă, face semne largi

de încurajare celui din spate – şi nimeni nu se urneşte. Atunci bagi în viteza a doua, apeşi pe acceleraţie şi în câteva secunde eşti în dreptul camionului, unde îi adresezi şoferului un semn de mulţumire, la care el răspunde cu semne amicale. Dar în aceste clipe, – sfinte Doamne! – toţi cei rămaşi în urmă, şi care vor rămâne aşa multă vreme, urlă din claxoane cu o furie care ajunge până la ceruri.

Unui automobilist spaniol nu-i place să fie depăşit nici când este în pană. Aud că sunt în stare să încheie cu revolverul disputa pentru un loc de parcare, şi dacă nu ajung chiar atât de departe, şi nu se împuşcă unul pe altul, maşinile şi le buşesc, furioşi ca taurii scoşi la lumină. Sigur că trebuie să fie o înrudire între ei şi animalul Spaniei, altfel nu s-ar explica o orbire atât de nebună.

Spre deosebire de automobilistul diletant, care nu va avea niciodată simţământul deplin al conducerii, practicată de el sporadic, şoferul profesionist, în Spania, este un meseriaş admirabil. El îşi iubeşte şi maşina, iubeşte şi pe companionii lui din lungul şoselelor. La început m-a surprins şi m-a enervat că, în clipa când mă pregăteam să depăşesc un camion, şoferul acestuia îmi făcea semne de interzicere, fie cu braţul, fie cu lumina clipitoare din spate. De la înălţimea cabinei lui, el vedea şoseaua mai bine şi mai departe, şi semnele, la care nu-l obliga nicio lege decât cea a cordialităţii umane, urmăreau să mă scutească de o manevră la care ar fi trebuit să renunţ repede, din faţă urmând să apară o maşină, invizibilă pentru mine. După ce m-am dumerit că nu era vorba de şicane, pe care le cunosc din păcate de pe alte şosele, semnele camionagiilor mi-au devenit un auxiliar de prima mână, şi circulaţia mi-a fost astfel mult uşurată. Căci dacă, după ce ţi-a făcut semn să stai, şoferul din faţă scoate braţul afară şi te îndeamnă să-l depăşeşti, sau dacă pune semnalizatorul pe dreapta, poţi începe manevra fără frică şi în cea mai mare siguranţă, chiar într-o curbă fără vizibilitate. El niciodată nu-ţi face acest semn, dacă nu ştie ce este în faţă şi dacă nu ţi-a cântărit mai înainte capacitatea de depăşire, ceea ce pentru un om cu simţul şoselei şi al maşinii nu-i nicio greutate.

Mersesem vreo douăzeci şi cinci de kilometri pe şoseaua aceea frumoasă, foarte puţin circulată, cu singurul neajuns că aveam soarele în faţă. Când îmi fac planurile de drum, aleg astfel traseele, încât dimineaţa să nu merg spre răsărit, iar după-amiază spre apus, dar nu totdeauna este posibil. Atunci nu-mi rămâne decât să accept situaţia; orbit de lumina răsfrântă din

asfalt, şi care face să lucească vopseaua şi unele nichelaje ale maşinii, atât de inoportune deşi frumoase, peisajul îşi pierde şi culoarea, şi adâncimea. În asemenea împrejurări, singura satisfacţie sunt kilometrii consumaţi, într-o etapă penibilă, şi gândul că va veni seara.

Aşa mă gândeam acum, privind maşina lui Vicht, la o sută de metri în faţă, asemănătoare cu flacăra unui aparat de sudură.

Chiar şi în altă lumină, peisajul ar fi rămas fără semnificaţie, ca nicăieri în Spania, o câmpie lungă şi prăfuită poate fertilă, justificându-se astfel numai prin utilitatea agricolă. Aşteptam să coboare soarele cât mai degrabă, deşi ştiam că înainte de a apune avea să-mi prilejuiască o oră şi mai penibilă, aceea când intră direct în parbriz şi te străpunge frontal, cu raze roşii ucigătoare.

Ar fi fost bine, înainte de a veni această oră, să poposim într-un sat, fie şi fără nume, întrucât nu-mi mai făceam planul şi nici nu mai doream să ajung la Madrid până seara. Cu entuziasmul scăzut mult faţă de clipa când îmi alesesem drumul, simţeam pe deasupra o nelinişte şi o nemulţumire. Le-am dus, nedefinite, câtva timp, până ce deodată mi-am dat seama, dar cu alt simţ decât al văzului, că în faţa mea, anulat de lumina puternică a soarelui, ardea iarăşi becul roşu de alarmă...

Încă o dată, destinul, învins o vreme, voia să mă întoarcă din drum. N-am mai fost în stare să mă lupt cu afurisita de curea şi am oprit la un garaj de pe marginea şoselei. Era la intrarea unui sat, un atelier pentru tractoare şi maşini agricole, ca sub Sierra Nevada, unde am schimbat pompa de apă.

Deşi prins cu treburi, înconjurat de localnici care îi cereau ajutorul şi sfatul, mecanicul, un tânăr, nu m-a lăsat să aştept mult şi a venit să vadă ce mă doare. Şi iarăşi nu i-a trebuit mult timp ca să-şi dea seama că de vină nu sunt fuliile, ci numai cureaua, prea lată. A căutat alta, n-a găsit, m-a îndemnat să-mi continui drumul încă douăzeci de kilometri, până la Motilla del Palancar, unde voi găsi un atelier mai mare; apoi mi-a completat apa de răcire, fiindcă se pierduse multă, ceea ce nu mi se mai întâmplase de ani de zile la vreo maşină, de pe vremea când mergeam cu radiatoare cârpite şi păcătoase. Ba mi-a mai oferit mecanicul şi un bidon cu apă, să-l am cu mine, iar eu, deşi nu simţeam nicio mândrie, i-am arătat că aveam unul, pe care Neculai mi-l pusese în maşină aproape cu sila.

În zece minute cât am stat acolo, Vicht se îndepărtase destul ca să nu-l mai pot ajunge din urmă. Şi iarăşi socoteam că drumurile noastre s-au despărţit astă-seară, şi n-aveam niciun

regret, de vreme ce tot trebuia să ne despărţim în câteva zile. Într-atât eram de hotărât să rămân singur, încât ajuns la Motilla del Palancar uitasem cu totul de ei, preocupat fiind numai să găsesc atelierul. Am descoperit mai multe, chiar şi o reprezentanţă „Renault“, de mirare într-un sat din Spania. Peste tot pe marginea drumului, pe trotuarele de pământ, prin curţi şi prin uşile atelierelor se vedeau tractoare şi maşini agricole.

Încă o dată, un mecanic, blond de data aceasta şi puţin pleşuv, deşi tânăr, a încercat să mă scoată din încurcătură. Două ceasuri şi-a pierdut cu mine, de parcă i-aş fi fost prieten sau s-ar fi aşteptat să-mi moştenească bogăţiile. S-a dus pe la toate atelierele, a venit cu un braţ de curele, le-a încercat pe rând, dar niciuna nu se potrivea, blestematele! De mult aş fi vrut să-l scutesc de această batjocură, convins că o forţă mai mare decât a tuturor mecanicilor voia să-mi întrerup drumul. Dar acum, odată ce Vicht dispăruse, aveam de gând să înfrunt restul adversităţii, care nu putea fi decât un capriciu al soartei, hotărât să lupt cu ea şi s-o înving, chiar dacă ar fi trebuit să merg târâş până la Madrid.

Mecanicul a încălecat pe o motoretă şi s-a dus să caute alte curele, într-un sat vecin. Atâta bunăvoinţă mă punea pe gânduri; oare ce voia de la mine? Nu era cumva un Mefisto, urmărind să-mi cumpere sufletul?

Soarele apunea, era de la sine înţeles că nu-mi mai puteam continua drumul, n-avea niciun rost să ajung noaptea la Madrid, pe ale cărui străzi abia mă descurcam ziua. Am pornit să caut hotel, şi la prima răspântie, ca un fel de piaţă, am găsit trei, unul lângă altul. L-am ales pe cel mai liniştit, „La doi fraţi“, o construcţie nouă, urbană, unde camera costa mai scump decât în oraşele mari, poate ca să fie satisfăcuţi amândoi fraţii. E drept că era frumoasă, cu tapete înflorate, care-s o slăbiciune în Spania, ca şi florile artificiale. N-am cârtit datorită băii, atât de bine echipată şi atât de elegantă, că s-ar fi potrivit unui hotel de metropolă. Restaurantul nu se deschidea decât la nouă, ceea ce nu însemna o surpriză. Decât că, în tot satul, pe care l-am colindat aşteptând să vină cureaua, nu se găsea nicio prăvălie de unde să cumpăr mâncare. Se găseau numai garaje şi ateliere mecanice.

Şi iată că, după două ore pierdute cu mine, mecanicul a ridicat din umeri; nici între ultimele curele aduse nu se găsea una pe măsură. Să nu crezi că maşina era vrăjită?! Pentru timpul lui pierdut, omul binevoitor a refuzat orice plată. Era chiar nedumerit: ce serviciu îmi făcuse? Nimic; îmi pusese la loc

cureaua veche, compătimindu-mă pentru drumul de mâine. „Dar la Madrid am să găsesc?“ „Nu se ştie!“ Îi împărtăşeam pesimismul. Mi-era teamă că n-am să mai găsesc nimic, nici măcar capela cu bolta pictată de Goya.

Pe la ora opt, când se întunecase, mâncam amărât un sandvici cu jambon în barul hotelului, uitându-mă pe fereastră, afară. Drept în faţă se vedea indicatorul de la intersecţie, un panou galben, decolorat, pe care scria, cu negru: „Madrid, 197 km“.

Mecanicului i-am dăruit două sticle de vin. Le-a luat, înroşindu-se; nu-şi ascundea, bunul meu om, nici sfiala, nici bucuria. Acum când scriu şi am chipul lui în faţă, îmi vine în minte un om roşcovan, patronul unui atelier de vopsitorie de la Arles, în sudul Franţei. Oprisem în faţă şi căutam pe cineva, să cer o informaţie. Îl vedeam pe geamul atelierului, o vitrină, răstindu-se la un câine lup care cine ştie cum îl nemulţumise. Câinele îl privea cu ochii roşii, arătându-şi colţii; în orice clipă putea să se repeadă la carotidă. N-am avut de lucru şi am ciocănit în geam în loc să caut alt om căruia să-i cer informaţia. Cel dinăuntru, furios pe câine, a smucit uşa şi s-a răstit, furios şi pe mine:

— Ce vrei? Nu vezi că-i închis?

Era duminica, pe la ora două, dar eu nu venisem să-mi vopsească maşina.

— Domnule, nu vă supăraţi, ştiţi ceva despre Avignon?

Până la Avignon nu aveam mult de mers, iar acolo voiam să văd podul roman, să nu-mi scape unul, că văzusem cu zecile. Ce de poduri au făcut romanii, în Spania, în Franţa şi pe oriunde au trecut! Sigur că voiam să văd şi zidul oraşului, şi castelul papilor, numai că rătăcisem toate ghidurile, şi îmi venise aşa, deodată, o îndoială, dacă toate acestea există cu adevărat, dacă nu-s născociri, dacă n-au dispărut sau dacă nu fac eu o confuzie. La fel cum, în seara de la Motilla del Palancar, mă îndoisem de existenţa Madridului şi a tot ce lăsasem acolo.

La întrebarea mea, politicoasă, roşcovanul mi-a răspuns arătându-şi colţii, cum mai înainte şi-i arătase câinele lup, dar lui, nu mie.

— Nu ştiu nimic!

Cu aceste cuvinte grosolane a dat să-mi trântească uşa în nas. Am ţinut-o cu piciorul; eram ca lovit în cap, începusem să mă înfurii cu totul nesocotit.

— Sunteţi străin? l-am întrebat.

Vorba şi mai ales tonul puteau fi o insultă.

Iar el mi-a răspuns, întorcându-mi insulta într-o afirmaţie provocător de absurdă:

— Da, sunt străin!

— Sunteţi turc?

N-a mai putut să audă, fiindcă îmi forţase piciorul şi trântise uşa cu atâta furie, că faţada a vibrat, în timp ce câinele lup sărea în picioare şi începea să latre războinic. Dar nu lătra la el, ci la mine. Această a doua nedreptate am s-o ţin minte mult mai mult decât pe prima.

Brutei roşcovane ce puteam să-i fac? Eram pe terenul lui. Să-i fi spart geamul? Şi pe urmă cum să-l înfrunt?... Cu mâinile goale nu poate nimeni să lupte cu o gorilă. M-am gândit la binecuvântata manivelă, cea cu care se porneau pe vremuri motoarele, şi care rezolva conflictele între şoferi, la cârciumă sau pe marginea drumului. Maşinile moderne nu-ţi mai oferă niciun mijloc de apărare.

Nu trecuseră decât două zile de la întâmplarea povestită, când tot în sudul Franţei, între Toulon şi Cannes, unde toate sunt atât de frumoase, destinate numai să te desfete şi să te încânte, am oprit la un mic atelier, într-o staţie de benzină, şi l-am rugat pe mecanic să-mi regleze frâna de mână, care începuse să nu mai ţină. Nu mă folosesc niciodată de ea, totuşi, prudenţa spune să fie bună.

— N-am timp, mi-a răspuns omul fără să-mi arunce măcar o privire.

Am insistat, nevenindu-mi a crede în atâta mizerie:

— Domnule, e un lucru de nimic!

— Atunci, fă-l dumneata, fârtate!

— Dar gândeşte-te că e vorba de ceva care priveşte siguranţa circulaţiei!

— Du-te pe jos şi lasă-mă în pace!

Un kilometru mai departe, la alt atelier, patronul, după ce mi-a ascultat păsul, m-a poftit să vin a doua zi dimineaţa.

— Numai că eu sunt un călător, domnule! i-am replicat, urcând din stupefacţie în stupefacţie. Mâine dimineaţă trec în Italia.

— Foarte bine! Reglează-ţi frâna la italieni! Noi avem treabă.

După sandviciul cu jambon, am mâncat unul cu brânză de capră, şi făcând încă o dată comparaţie cu mecanicul de astă-seară, mi-am amintit un şofer de taximetru de la Madrid. Mergeam cu două doamne la o sindrofie intelectuală, în casa unui profesor de universitate, curios să cunosc măcar puţin şi altă lume decât cea de pe stradă. Ne-am folosit de un taximetru care, în asemenea împrejurări, e preferabil maşinii personale, mai ales că seara, intitulată „cocktail“, se încheia cu băutură. Deşi abia venisem la Madrid, mi-am dat seama că şoferul lungea

drumul cu o îndrăzneală prea mare, ştiindu-ne străini, deşi amândouă însoţitoarele mele vorbeau de mult spaniola. Într-un loc, pe o arteră foarte circulată, una din ele a coborât la o parfumerie, să ia un mic dar pentru gazde, şi l-a rugat pe şofer să aştepte două minute. E adevărat că, după lege, nu avea unde sta, şirul maşinilor pe lângă trotuar fiind neîntrerupt, dar multe erau oprite pe al doilea şir, aşa că ar fi putut să aştepte şi el câteva minute printre ele, mai ales că nu cobora de la volan. Şoferul a refuzat această soluţie, declarând cu violenţă că e nepermisă şi, cât timp doamna a întârziat în parfumerie – cum era să stea numai două minute?! – s-a învârtit pe străzile din jur, cu mare viteză şi năpustindu-se nerăbdător prin intersecţii, ca aparatul să marcheze cât mai multe pesete. La al nu ştiu câtelea tur, am găsit-o pe doamna noastră aşteptând în stradă, însoţită de patronul parfumeriei, care îi era şi cumnat, căci de aceea mersese acolo. Spaniol din naştere, cumnatul l-a admonestat pe şofer pentru mica lui coţcărie, spunându-i că nu-i frumos să profite de dezorientarea unor străini. (Ce dezorientare, când toţi trei ne dădeam seama limpede de manevra lui păcătoasă?) Atunci şoferul a oprit aparatul de taxat (ca să nu ne păgubească în timpul scenei care avea să urmeze), a sărit jos de la volan şi s-a năpustit asupra cumnatului cu vorbe de o violenţă inimaginabilă şi cu gesturi furioase; mai lipsea să-i bage mâna în beregată.

Întâmplarea m-a iritat şi mai ales m-a mâhnit foarte tare, de aceea, restul drumului am rămas tăcut, cu capul între umeri, incapabil să spun o singură vorbă însoţitoarelor mele.

— Ce ai? m-a întrebat una din ele, în limba ei de acasă.

Era o tânără profesoară de la Besançon, măritată cu un madrilen, şi amândoi predau limba spaniolă şcolarilor din Franţa. Le stătea bine împreună, în dubla lor colaborare, de aceea mi-au fost simpatici.

— Sunt îngrozit de atâta răutate! am răspuns, fără să mă uit la şoferul de lângă mine.

Şoferul m-a privit o clipă, dar nu i-am dat importanţă. Iar amândouă doamnele într-un glas, fiindcă amândouă iubesc Spania în chip fanatic, s-au pus să mă contrazică, afirmând că mă înşel, că n-am niciun motiv să cred astfel, că spaniolii sunt cei mai buni oameni de pe suprafaţa pământului. Ca şi când n-am fi fost toţi trei martori la scena de adineauri! Ca şi când înaintea mea nu l-ar fi condamnat pe şofer însuşi cumnatul doamnei, cel mai indicat să-şi judece compatrioţii!

Luându-şi banii, şoferul mi s-a adresat, cu un accent

acceptabil şi cu o uşoară maliţiozitate: „Merci, monsieur!“ Iar când am coborât, n-a uitat să adauge: „Bonsoir, monsieur, et bon amusement!“ Dar nu m-am pierdut cu firea şi n-am regretat aprecierea de mai înainte. Şi astăzi, după ce am cunoscut în multe feluri bunătatea spaniolilor, mai sunt înclinat să cred că era un om rău. „Poate înrăit!“ m-a corectat Ioana a doua zi, când i-am spus întâmplarea. Am aflat atunci că oamenii de categoria lui socială o duc foarte greu cu viaţa, că muncesc barbar, uneori douăzeci de ore pe zi, ca să-şi poată întreţine familia. Mulţi se angajează în două sau chiar în trei locuri, şi după ce termină istoviţi o muncă, se duc repede să înceapă alta. „N-ai de unde să ştii ce era în sufletul acelui nenorocit!“ a adăugat apărătoarea şoferului, şi m-a înduioşat compasiunea ei, descoperită atât de târziu, când ştiusem că n-o interesa decât dragostea. E drept că o dragoste ramificată, dragostea de orice, de părinţi, de prieteni, de iubiţi, de peisaj, de călătorie, dragostea pentru Cervantes şi pentru Spania. La drept vorbind, şi pentru şoferul meu arăta tot dragoste. „Foarte probabil, bietul de el a lucrat de dimineaţă într-o fabrică, după-amiază într-un atelier sau la o bina, sau cine mai ştie unde şi ce... Noaptea devine şofer de taximetru. Poate n-a mâncat nimic toată ziua. Şi după miezul nopţii îi mai rămân câteva ceasuri să se odihnească înainte de a pleca iar la fabrică...“

Nu fusese decât o întâmplare neînsemnată şi aş fi uitat-o curând dacă în minutele care au urmat n-aş fi avut parte de zâmbetul bătrânei, uimitor şi minunat, ca un balsam pentru inimile rănite. Urcasem trei etaje în blocul luxos unde eram aşteptaţi, cu scări largi şi cu uşi de catedrală. Însoţitoarele mele însă nu mai ţineau minte numărul apartamentului, poate greşiseră şi etajul. Mă întrebam cum vom ieşi din încurcătură, când una din ele a şi apăsat pe un buton de sonerie, la nimereală. Am aşteptat cu maxilarele încleştate şi cu pumnii strânşi să apară un om furios, pus pe ceartă, ca şoferul de adineauri, să ceară socoteală că de ce sunăm pe la uşi, anapoda. Şi ar fi avut dreptate. Din partea mea, mai bine plec decât să sun la o uşă fără să fiu sigur că este cea căutată. Mi se pare nu doar o nepoliteţe, ci o desconsiderare, ba chiar o insultă, să provoci astfel de alarme într-o casă necunoscută, în liniştea unui cămin, apărată de toate constituţiile. În asemenea cazuri nu încap scuze. E ca şi cum i-ai cere iertare unui om după ce i-ai tăiat capul.

A urmat o aşteptare penibilă, apoi s-au auzit paşi târşiţi dincolo de uşa frumoasă, care apoi s-a deschis puţin, şovăind,

temătoare, timidă, lăsând să apară capul minunatei bătrâne, cu o mirare blajină. Prietenele mele au întrebat de profesorul Bela. Profesorul stătea alături; bătrânica putea să arate cu degetul, şi apoi să închidă uşa. Dar pe faţa ei minunată, căci nici a suta oară n-aş putea s-o definesc altfel, s-a ivit cel mai cald, mai bun şi mai supus zâmbet din câte văzusem până în seara aceea, într-o lungă viaţă. Supus; cuvântul e ales după multă căutare; supus, de aceea era zâmbetul ei nemaiîntâlnit, şi de aceea era ea atât de minunată. Ne zâmbea tuturora, de nu ştiam pe care din noi îl socoteşte mai drag şi mai simpatic, de parcă ea era, venită din poveste, bunica tuturor bunicilor noastre. Şi apoi, continuându-şi zâmbetul şi continuând să ne învăluiască pe toţi în privirea ei bună, caldă şi supusă, bătrână a păşit uşor pe palierul de marmură, cumpănindu-şi paşii cu mişcări gingaşe ale braţelor, că părea o dansatoare, s-a oprit alături şi ne-a arătat uşa vecină, însoţindu-şi gestul de o reverenţă plină de graţie.

Datorită ei, fără să-l uit pe şofer, multe s-au schimbat în sufletul meu, neîncrezător, fiindcă a fost lovit de multe ori în viaţă. Şi am avut o seară bună, deşi uşor întristată, fiindcă tot ce e minunat pe lume îmi trezeşte puţină melancolie.

Curând aveam să descopăr un zâmbet înrudit pe faţa chelnerului de la „Casona“. Poate înainte nu l-aş fi remarcat, sau nu i-aş fi dat atâta importanţă. De la bătrânica aceea, vecina profesorului, am învăţat să citesc în zâmbete.

Poate şi şoferul îmi zâmbise când îmi spunea „bonsoir, monsieur“, dar nu puteam să ştiu; chiar să nu fi fost întuneric, n-aş fi vrut să-i văd faţa.

Îmi terminasem şi sandviciul cu brânza de capră şi nu mai ştiam cu ce să-mi completez masa, când pe fereastra barului a pătruns lumina a două faruri, care o clipă mai înainte, la intersecţie, scoseseră din întuneric indicatorul obsedant: „Madrid, 197 km“. Era serios din partea mea să merg la Madrid numai ca să văd capela pictată de Goya?

Maşina sosită oprise lângă maşina mea, dar nu i-am dat atenţie. În minutul următor s-a deschis uşa şi a apărut Vicht, căutându-mă cu ochii întrebători. Dominique venea după el, puţin rătăcită, nu ştiam de ce. Părea că nu mă vede. Ne-am aşezat toţi trei la o masă, lângă fereastră, şi-am mâncat sandviciuri, întâi cu jambon, apoi cu brânză de capră.

— V-aţi întors de departe?

— De la intrarea în Madrid.

M-am uitat lung la Vicht, mi se părea schimbat, se vedea ceva bizar pe faţa lui, o împietrire cadaverică, nu-mi dădeam seama

limpede, în lumina neclară care venea de la bar. Restul localului rămânea în umbră. Simţeam că nu se întorsese fără un motiv puternic. A cerut o sticlă de whisky, şi după primul pahar a început să tuşească. Nici nu-şi dădea osteneala să ascundă; tuşea sec, din gât, o tuse neterminată, şi părea că aşteaptă, iritat, să devină mai profundă, să ajungă la forma ei definitivă şi întreagă. În locul compasiunii îmi trezea o neîncredere puţin iritată, mi se părea că vrea să ne trezească neliniştea, dar poate nu aveam dreptate; uneori refuzăm să credem în suferinţa altora, ca să ne păzim liniştea.

Deşi dezorientat şi fără niciun rost în satul acesta de câmpie, în drum spre Madrid şi spre mijlocul Spaniei, mă simţisem bine până la venirea lor, mă regăsisem aşa cum m-am ştiut în ultima vreme, plin de păcate şi de judecăţi greşite, dar incapabil de infamie. Cred că e destul ca un om să se poată tolera pe el însuşi între oameni, care nu au nici ei însuşiri mai bune. Important era, în acest drum al meu, că nu făceam rău nimănuia. Cum nu aveam deloc putinţa să-i dau vreun ajutor lui Vicht, socoteam că ar fi fost mult mai bine să nu mă fi regăsit.

Mâncam sandviciuri de jumătate de oră şi-mi era imposibil să-mi potolesc foamea, aveam nevoie de altceva. Ca şi cum mi-ar fi simţit gândul, băiatul de la bar s-a dus la bucătărie şi îndată a venit cu o farfurie mare, plină cu peştişori prăjiţi proaspăt; poate erau sardine, pregătite pentru restaurantul care în curând trebuia să se deschidă. I-am mâncat repede, cu o poftă puţin duşmănoasă; aş fi vrut să-mi facă rău, să mi se aplece şi să mă chinuiesc toată noaptea.

Vicht nu mânca nimic, ci bea whisky, golise jumătate de sticlă, avea să se îmbete; nu mai tuşea decât la răstimpuri şi părea surprins de această acalmie din organismul lui, nedându-şi seama că băutura acţiona ca un narcotic.

Dominique stătea cu ochii pe geam, fără să spună un cuvânt, privind în întunericul de afară. Chiar dacă ar fi fost lumină, n-avea ce să vadă decât intersecţia, goală, şi indicatorul, pe care scria constant: „Madrid, 197 km“. Din când în când indicatorul reapărea în farurile unei maşini, făcându-mă să tresar şi să mă întreb ce rost aveam eu acolo.

Băiatul de la bar a mai adus o farfurie de peştişori. Dominique i-a cerut o bucată de carton şi când i-a adus-o, s-a apucat să scrie ceva cu lac negru de unghii; nu puteam să văd ce. Pe partea cartonului dinspre mine, scria cu litere mari, verzi: „Cerveza“. Era capacul unei cutii cu sticle de bere.

Vicht nu mai tuşea deloc, dar acum avea faţa pământie.

— Du-l în cameră! mi-a spus Dominique.

Când m-am întors, nu mai era acolo. Am aşteptat-o. Barul se golise, toată lumea trecuse alături, în restaurant. Băiatul a venit la masa mea.

— Nu vreţi să mâncaţi?

— Nu, mulţumesc. M-am săturat.

— Mai doriţi peşte?

— Adu-l, să fie!

Nu l-am întrebat de Dominique, dacă o văzuse plecând şi unde se dusese. Trecuse o jumătate de oră fără să se întoarcă. Am stat singur în bar, aşteptând-o, până aproape de miezul nopţii. Nu putea fi sus, aş fi văzut-o urcând, aveam scările în faţă. Am ieşit s-o caut, cu gândul că poate se culcase în maşină, dar n-am găsit-o. Nu mai treceau maşini, şoseaua era întunecată. M-am apropiat de indicatorul din intersecţie, pe care scria: „Madrid, 197 km“, şi-atunci am descoperit-o, ghemuită în ţărână, rezemată de stâlp, cu bărbia în piept; părul, căzut în faţă, îi dezgolea grumazul şi urechea în care lucea micul cercel de aur. Adormise, făcând autostop, cu cartonul în mână; în lumina slabă care venea de la hoteluri, am citit scris mare, cu lac negru de unghii: „Orice direcţie“. Un automobilist ar fi putut să vadă, în lumina farurilor, dar de mult nu mai trecuse niciun automobil.

Am privit-o pe Dominique, întrebându-mă cu durere ce furtună îi bântuia sufletul dacă îi era totuna unde va merge, căci ce putea să însemne apelul ei, *orice* direcţie, decât lipsa oricărui ţel şi oricărei speranţe?

Bătea vântul asupra mea din toate direcţiile. Singura certitudine era că până la Madrid mai aveam o sută nouăzeci şi şapte de kilometri. Dar ducându-mă acolo fără să ştiu prea bine ce caut, putea să fie, la fel şi pentru mine, ca şi cum m-aş fi dus în orice direcţie.

22

Nu pot să văd un cercel de aur fără să-mi aduc aminte de Rin, de Londra sau de Madrid. Dar nu oricare cercel. Era o bijuterie mică, de o formă bizară, ca un semn de întrebare destinat să nu i se răspundă niciodată, şi îmbrăca lobul urechii, fix, fără să atârne şi fără să se legene. Uneori mi se părea că e crescut din carne şi nu poate fi scos fără să lase rană.

Oare de ce în ortografia spaniolă semnul de întrebare se pune nu doar la sfârşit, ci şi la începutul frazei? Desigur că există un răspuns, şi probabil unul foarte simplu, dar nu vreau să-l aflu. M-

am lecuit de adevăruri şi de lămuriri din seara când am fost la profesorul Bela. Erau acolo oameni unul şi unul, astfel că m-am dezlănţuit cu întrebările, aruncându-le în stânga şi-n dreapta. Singura din ele rămasă fără răspuns, deşi mă chinuia cel mai mult, a fost aceea privitoare la imixtiunea arabă. Şi doar se aflau de faţă oamenii cei mai potriviţi să înţeleagă şi să ştie! „Ce credeţi dumneavoastră, i-am întrebat, că ar fi fost Spania astăzi, în întreaga ei structură, de la materie până la spirit, dacă n-ar fi venit arabii?“ S-au privit unii pe alţii şi au tăcut. Dacă aşteptam, sau mă retrăgeam într-un colţ cu vreunul din ei, poate mi-ar fi spus care-i părerea tuturor sau care-i părerea lui. Dar n-am avut astâmpăr şi i-am iscodit: „Cât vă simţiţi spaniol, şi cât arab fiecare din dumneavoastră?“

Azi mă gândesc că întrebarea mea a fost impudică. Întrebasem mai înainte despre ecartamentul mărit al căii ferate. Făcusem de mult o apropiere între Spania şi Rusia, cele două extremităţi ale Europei. În afară de „sentimentul tragic“, există între ele alte înrudiri, foarte ciudate, deşi ţările nu-s legate una de alta nici prin sânge, nici prin istorie. Singure ele, şi parcă vorbite, i-au rezistat lui Napoleon, care supunea continentul, nelipsindu-i mult să supună alte continente. Singure ele, despărţite de mii de kilometri, au ecartamentul căilor ferate mai mare decât oriunde în altă parte. „Din motive strategice! mi-au răspuns în cor oaspeţii profesorului. Şi Spania, şi Rusia s-au temut de invazii!“ Desigur, acesta este răspunsul. Dar ţările din centrul Europei nu s-au temut şi ele?... Aşa că, după ce-am înregistrat dezamăgirea, nu m-am dat bătut, ci, încetul cu încetul, mi-am reconstruit vechea nedumerire şi am reconstituit în cugetul meu vechea ciudăţenie.

Mai doream să aflu ce credeau oamenii întruniţi acolo, reprezentând ştiinţele cele mai variate, despre câinii spanioli, raportaţi la câinii din Anglia şi din Franţa. Aceştia din urmă mi s-au părut rezervaţi şi antipatici. Liberi sau în lesă, mi-a fost imposibil să smulg de la ei un semn de prietenie sau măcar o comunicaţie minimă, hai să zic o privire. Privirea lor zboară totdeauna pe alături, rece şi distantă. Să fie mai înalt câinele, privirea lui ar trece pe deasupra omului cum trec privirile capetelor încoronate pe deasupra mulţimii.

Am văzut în Anglia şi în Franţa câini de o frumuseţe care îi ridică deasupra propriei lor origini. Bietul om, stăpân al pământului, se încrucişează pasional sau anarhic, pe sentimente sau pe întâmplare, fără să ţină seama de rase şi fără să se întrebe cum îi va fi progenitura. La Paris, pe podul insulei St.

Louis, într-un amurg violet, erau doi levrieri, aşa cred că îi cheamă sau aşa le spun, ca să mă pot referi la ei; în realitate nu puteau să fie nimic definit, erau cap de şir, începutul unei rase sublime, pornită poate din levrierul ştiut de mine...

Ieşisem la lumină din mauzoleul sumbru închinat deportaţilor; se înţelege că deportaţilor din ultimul război; în alte războaie n-au fost deportaţi, ci doar morţi sau vii; sau răniţi, prizonieri şi dispăruţi. Cineva a găsit cu cale să înscrie la intrare principiul creştin al iertării, completat cu un compromis: „Iartă, dar nu uita!“ De mult mă revoltă îndemnul acesta, care pretinde să-l ridice pe om deasupra lui însuşi. Întinde şi obrazul celălalt! Ca lumea să se populeze cu învinşi şi cu resemnaţi! Principiul meu, verificat încă o dată prin raportarea lui la toate impulsurile mele, nu poate decât să-l parafrazeze pe al deportaţilor: „Uită, dar nu ierta!“ Şi încă e în el o concesie! Principiul întreg, fie că nu eu l-am enunţat primul, rămâne: „Să nu uiţi, să nu ierţi!“ E singurul răspuns pe care îl dau nedreptăţii. Orice altceva e decădere sau laşitate.

Levrierii, doi, stăteau într-un fel de aşteptare gravă, lângă parapetul podului, de piatră proaspăt albită. Nu pândeau, nu aveau ce să vâneze. Erau frumoşi, plictisiţi şi de-o mândrie bolnavă. Cu burta suptă, cu şira spinării arcuită în sus, cu părul mătăsos, de un violet pastelat, păreau pictaţi de Watteau. Un bărbat tânăr, brun, robust, le dăduse drumul din lesă şi îi priveghea de alături. Era fiu de deportat sau fiul celor care mijlociseră deportarea? Istoria oamenilor se încurcă după trei decenii. Clară rămâne istoria câinilor. Cred că stăpânul lor le-o cunoştea mai bine decât pe-a lui însuşi; între oamenii de astăzi, pedigree-uri nu mai au decât sportivii.

Am încercat să le vorbesc câinilor, să trezesc în ei un semn de simpatie; a fost inutil. Aş spune că m-au privit cu răceală, dacă măcar mi-ar fi aruncat o privire. Mi se mai întâmplase la fel şi înainte, şi după nenorocirea cu câinele de la Londra, de pe Gower Street, care venise la mine cu atâta prietenie. Dar acela fusese un caz nefiresc, un câine cu reflexele răvăşite, un rătăcit, un neurastenic, şi a sfârşit-o rău, chiar sub ochii mei.

Ce-mi demonstrase chirurgul la urma urmelor? Că oamenii continuă să sacrifice cobai şi câini ca să le fie lor bine, şi mi se pare că le e tot mai rău. Pe boxerul acela care mi se urcase cu picioarele pe umeri şi dăduse să mă lingă pe obraz cu o iubire spontană, l-a zdrobit un automobil, în faţa hotelului, nu departe de British Museum. Încercând a doua ipostază, după ce prima era demonstrată, cea cu apatie totală prin deconectare, chirurgul a

apăsat pe contactul din dreapta, redându-i câinelui reflexele europene. Pe urmă l-a lăsat să aştepte, cu o poruncă de dresor, şi câinele s-a aşezat pe marginea trotuarului, în poziţia „His Master's Voice". Omul a traversat strada, luându-mă cu el, şi ajunşi pe trotuarul celălalt, şi-a strigat câinele.

— Priveşte! mi-a spus.

N-aveam de ce să mă îndoiesc; am văzut clar tot ce a făcut câinele: s-a ridicat, a privit în stânga străzii, de unde ar fi venit o maşină dacă s-ar fi circulat pe dreapta; a înaintat prevăzător până în axul străzii, acolo s-a uitat în dreapta, de unde, în aceleaşi condiţiuni, ar fi putut să vină o maşină din direcţia cealaltă.

Demonstraţia era făcută şi nu eu am dorit să continue. Autorul operaţiei, flatat de succes, a vrut să-l amplifice, de aceea a apăsat pe butonul stâng, dând câinelui reflexele londoneze. Experienţa s-a reluat, ca şi prima oară; am traversat strada, omul şi-a chemat câinele, acesta a privit în *dreapta*, cum făceam şi eu la Londra, dar controlându-mă întruna, chinuit de gândul că aş putea să uit şi să mă lovească o maşină.

Câinele traversase corect jumătatea de stradă, privise în *stânga* şi, cum nu venea nicio maşină, şi-a continuat traversarea, contrariat totuşi de zgomotul motorului. Şi pe noi ne contraria, şi nu puteam înţelege. Era prea târziu să strigăm, să facem semne: venea o maşină, apăruse de după colţ, cu o viteză nepermisă la intersecţii, şi se angajase în direcţia noastră, dar pe dreapta străzii. Câinele nu putea s-o vadă, fiindcă reflexele lui, comandate, nu-i îngăduiau să se uite în partea aceasta. Deşi auzea zgomotul apropiindu-se şi toate instinctele lui trezeau în el groaza, ceea ce se vedea în părul zburlit pe spinare, în paşii speriaţi şi în tremurul care-i cuprinsese întreg trupul, zgâlţâindu-l ca un curent electric de tensiune mortală, reflexele, suverane, nu-i îngăduiau să se apere. L-am privit până la urmă, incapabil să gândesc o salvare, şi-n ultima clipă ochii ni s-au întâlnit, intersectându-se cu moartea. Am citit în ochii lui, mai presus decât groaza, un semn teribil de revoltă şi nedumerire, apoi a urmat buşitura. Cred că în ultima lui zvâcnire de viaţă, câinele mi-a transmis un protest adresat omenirii.

Automobilul a oprit puţin mai departe, la hotelul vecin, unde căutasem şi eu cameră. A coborât un om brun, cu o mustaţă neagră, tunsă scurt, ca a lui Nasser. Îl cunoşteam, era un egiptean, locuia acolo cu toată familia, îşi petrecea concediul la Londra; chiar mă ajutase, făcând pe translatorul, să mă înţeleg cu fata de la recepţie, fără succes, fiindcă nu aveau decât

camere cu două paturi. Erau mulţi egipteni în hotel şi în hotelurile vecine, îi cunoşteam după fizionomie, îi întâlneam des, uneori umpleau strada. Le era uşor să vină la Londra, nu li se cerea viza britanică, puteau să stea oricât, puteau să plece, puteau să se întoarcă, la fel cum ar fi trecut dintr-un judeţ în altul. Această afluenţă, şi tocmai pe lângă British Museum, mă făcea să mă întreb dacă nu pun la cale o lovitură, să-şi ia înapoi pietrele antice şi mumiile.

Cum a văzut placa de înmatriculare de la spatele maşinii, chirurgul a ridicat mâinile spre cer, într-un gest de exasperare, dar nu lipsit de o anumită satisfacţie: ceea ce trebuia să demonstrez, domnule! Câinele a *funcţionat*. N-a funcţionat omul! A uitat să-şi controleze reflexele. Nu-i posibil să circuli pe stânga fără greşeală, când toată viaţa ai circulat pe dreapta!

Fireşte, dacă Egiptul ar fi rămas sub stăpânire britanică, s-ar fi menţinut şi acolo sistemul circulaţiei pe stânga, şi bietul câine n-ar fi murit spre a demonstra un adevăr de care Anglia nu va ţine seamă decât după cine ştie câte generaţii. În lumina aceasta, operaţia propusă de omul cu câinele mi s-a părut interesantă, astfel că am susţinut-o cu căldură, ceva mai târziu, când egipteanul a venit să-mi ceară părerea.

Pare-se, omul cu câinele îi convinsese pe toţi egiptenii din hotel să se opereze. Dar ei aveau de gând să stea mult la Londra, poate chiar să rămână acolo pentru totdeauna.

Nu ştiu ce s-a întâmplat cu ei; a doua seară era lună nouă şi m-am dus în St. James’s Park, s-o întâlnesc pe fata cu cercelul de aur, iar ziua următoare, duminică, am părăsit Anglia, unde nu sper să mă întorc vreodată. Sigur însă că mi-ar plăcea.

★

Orice alţi câini am mai întâlnit pe urmă, până ce am ajuns în Spania, au păstrat faţă de mine aceeaşi rezervă aristocratică. În seara de la profesorul Bela le-am povestit oaspeţilor împrietenirea mea cu căţeaua de la Gudiña. Deşi trecusem Pirineii de o săptămână şi parcursesem tot nordul ţării, în felurite zigzaguri, ca să nu las pe de lături niciunul din vechile mele vise geografice, deşi toate îmi plăceau şi mi se duceau până în fundul inimii, făcându-mă să gândesc că Spania e o sărbătoare, cum gândea Hemingway despre Parisul lui, unde hălăduise câţiva ani între cele două războaie, nu ajunsesem încă la o lămurire şi nici nu băgasem de seamă care era firea câinilor. Până în seara când am ajuns la Gudiña.

Cum spaniolii de la profesorul Bela cunoşteau *geografia* Spaniei, nu era greu să observe că aici intrasem pe un pământ care premergea Castilia, şi nu era greu nici să-şi dea seama că, deşi încă departe, provincia presimţită trezea în mine o stare nouă. În jurul meu începuse ceva neobişnuit. În prăvălia sătească, unde am cumpărat de mâncare, am văzut o fată blondă; nu m-au mirat culoarea părului şi tenul ei, puţin auriu, poate de la soarele de pe podiş, ci picioarele, mai lungi decât văzusem până acum, şi şoldurile, mai bine modelate. Eram îngrozit de siluetele femeilor din nord şi nord-vest, din Galicia mai cu seamă, unde celţii parcă n-au lăsat nicio urmă. Îmi pare rău şi mi-e greu să spun cât erau de urâte primele femei pe care le-am întâlnit în Spania: negricioase, îndesate, cu picioarele scurte şi cu şoldurile greoaie. Chiar cele foarte tinere, fetele, şi chiar fetiţele. Am văzut, în primele zile, la Ribadeo, o copilă pe bicicletă şi am urmărit-o, sperând să descopăr în ea graţia de atâtea ori întâlnită a tinereţii europene, care-i un fenomen încântător, în extindere şi în contrazicere cu teoriile pesimiste despre viitoarele generaţii pierdute. Nu poate avea o evoluţie urâtă acea tinereţe care se îmbrăcă în culori atât de frumoase şi merge cu atâta graţie pe bicicletă.

Nu înseamnă că îi prezic un viitor sumbru fetiţei spaniole pe care am urmărit-o dezamăgit cum, după ce s-a ridicat în pedale, având o clipă de zbor, şi-a lăsat târtiţa greoaie să cadă în şa, amorfă şi fără speranţe, de parcă ar fi avut şalele paralitice. Dar nu cred nici că va ajunge cu fruntea la cer, măcar într-o zi din viaţă.

Pe când încercam să-mi spun aceste puncte de vedere, între oaspeţii profesorului Bela, cu ocolişuri şi cu atenuări civilizate, cineva m-a luat la ochi şi a început să mă iscodească. Era un bărbat de vârstă impunătoare, chipeş, deşi îngreuiat de a doua lui maturitate, îmbrăcat cu eleganţă şi cunoscând cum să se poarte. Făcea parte din diplomaţie, ceea ce în Spania înseamnă o situaţie privilegiată, pe care o mai oferă, cred că într-un grad şi mai mare, biserica şi armata. Neavând complexul vârstei sale, şi probabil nici alte complexe, toată seara s-a ţinut de o tânără femeie, încălzindu-i mâna şi umerii şi perforându-i urechea cu fraze interminabile, cu un patos fabricat, lipsit de orice convingere, dar continuu. Părea că îşi face o datorie şi, într-adevăr, curtenia este o datorie spaniolă, pe care femeile n-o dezaprobă.

Bărbatul impozant şi curtenitor era de fel din Galicia; fiindcă aflase că veneam de acolo, a vrut negreşit să ştie ce părere

aveam despre ţinutul lui de baştină. I-am spus cât de mult îmi plăcuse – nu era nevoie de nicio minciună.

— Ce v-a plăcut cel mai mult?

Ce ar fi putut să-mi placă decât peisajul? Ocolisem oraşele, în aşteptarea celor din sud. Astfel, i-am vorbit despre ocean, despre munţî şi despre eucalipţi. Cum să nu-mi placă? E un peisaj adânc, cu multe planuri, împodobit şi colorat ca de sărbătoare; poate câştiga pe oricine cu strălucirea. M-a bucurat mult, de aceea am să-l ţin minte, asemănându-l puţin cu peisajul italian, sau cu cel sârbesc, de pe coasta Dalmaţiei. De unde era să ştiu ce va fi în restul Spaniei? Abia dacă intuisem ceva despre ţinuturi pustii şi roşcate. Când am ajuns la ele, mi-a îngheţat respiraţia, împiedicându-mă de la orice exclamaţie. Aceasta s-a întâmplat la Gudiña, dar nu din primele clipe, ci seara târziu, când am privit podişul de la fereastră şi l-am simţit ondulându-se în depărtarea nopţii, plin de palpitaţii misterioase. Atunci am amuţit dintr-o dată şi-am stat de veghe, până târziu, cu ochii afară. Noaptea aceea, în inima mea s-a produs un fastuos dezastru; am simţit că începea ceva inegalabil, care putea să mă îmbogăţească sau să mă piardă. Şi-am fost mult timp, poate mai sunt şi astăzi, bogat şi pierdut, printr-o bucurie încă neconsumată până la capăt, prin chin şi prin voluptate. Pentru ceea ce am văzut de la fereastră. Pentru ceea ce am simţit că va fi mai departe. Şi-a fost, har domnului! Şi-am mers până la capăt!

— Şi-n Galicia ce v-a mai plăcut în afara peisajului?

— Ideea că sunt *aproape* în Spania, domnule!

— Şi ce nu v-a plăcut?

— Femeile, iertaţi-mă, cum să spun altfel?

La Gudiña e un sat pe podiş, aproape de frontiera portugheză, la jumătatea drumului între Vigo şi Zamora. M-am oprit acolo fiindcă venea seara şi mersesem destul peste zi, de dincolo de Pontevedra, de la malul oceanului. Era un sat cu o sută de case, tăcut, fără mişcare de oameni. Dar existau două hoteluri, noi, unul lângă altul, lângă ele un atelier mecanic, iar peste drum o şcoală de conducere auto. Şi, bineînţeles, prăvălia de unde mi-am cumpărat mâncare, şi unde am văzut fata blonda cu picioarele lungi, prima făptură feminină mai acătării. În centrul satului se construia a o sută una casă. O macara modernă, cu telecomandă, ridica lespezi de piatră pentru pereţii etajului. N-am înţeles de ce se folosea acest material prestigios, dar care se prelucrează şi se manevrează atât de greu, la o casă de ţară destinată să rămână nedescoperită în toată istoria viitoare a Spaniei? Scriu primul despre ea, şi nu va mai scrie nimeni. Dar

migala inexplicabilă, şi greutatea pietrei pasuită minuţios, minuţios plasată, lespede cu lespede, niciuna egală cu alta, nimic egal cu ceva de alături, din urmă sau dinainte, m-au făcut să fiu mai atent la toate cele înconjurătoare. Plutea în atmosferă nu ştiu ce, care îmi dădea o nelinişte, simţurile mele erau nedumerite şi alarmate.

După ce am mâncat, în cameră, privind peisajul dinspre sud, podişul ondulat şi pustiu, fără vegetaţie şi totuşi pulsând de viaţă, pe care aveam să-l simt abia peste noapte, am coborât, mânat de vechea nelinişte, şi am mai parcurs o dată satul, de la un capăt la celălalt, fără să descopăr altceva decât înainte de masă. Prăvălia de unde cumpărasem de mâncare se închisese, plecase deci şi era pierdută fata blondă cu şoldurile înalte; la casa nouă de piatră încetase munca şi macaraua, ridicată pe cer, veghea peste noaptea necunoscută.

Am simţit că nu era tot şi, strecurându-mă printre două case, am ajuns pe uliţa a doua, cum n-o bănuisem. Acolo începea Spania vizibilă, prevestind tot invizibilul ei, greu de străpuns, şi numai la urmă. Aşa m-am gândit, şi acum am spus, spre nemulţumirea domnului impozant, care dorea să mă fi cucerit Galicia lui a natală. Dar Galicia are altă culoare! Şi, zău, e cu totul altceva!

După şoseaua umblată de automobile, cu case convenţionale, fie ele de piatră, cu hotelurile, cu atelierul mecanic şi cu şcoala de conducere auto, uliţa a doua mi s-a părut că duce înapoi, spre o viaţă adevărată, fără contrafaceri, fixată în trecut, ignorând sau respingând un viitor neutil. Acolo era, cu o vorbă mult prea folosită astăzi, o permanenţă. Umană şi hispanică. Am văzut-o în tot ce mi-a apărut în faţă, şi toate au apărut repede, într-o revelaţie concentrată pe uliţa scurtă a satului. Am descoperit, ştiute din cărţi informative, staulele aflate pe partea din faţă a casei, în ras cu solul, nedespărţite de el prin urcuşuri şi praguri. Deasupra lor e aşezat cerdacul cu geamlâc, de unde nu se deschide nicio privelişte şi de unde omul nu are nimic de descoperit decât pe el însuşi, într-o ipostază aproape biblică. În fiecare staul de sub cerdacurile cu geamlâc ar fi putut să se nască un Isus. Balega se revarsă în uliţa minunat de murdară; e a firii, nealterată; nu repugnă, ci înduioşează. E un fenomen pur, ca viaţa animalelor.

N-am văzut niciun om; poate stăteau în fundul staulelor sau după geamlâcul cerdacurilor. Am văzut vacile, cu alb şi negru, cu coarne lungi, orizontale, prea puţin arcuite, aproape drepte. Tronau deasupra reziduurilor, curate din naştere. Erau mândre şi

frumoase; pentru ţara taurilor, nici nu s-ar fi putut altfel.

Aveam în mână o franzelă de şapte pesete; amintirea pâinii spaniole mă va înduioşa totdeauna, până la tristeţe, oricât de târziu, oricât de departe. Pâinea din Franţa e inegalabilă prin subtilitate şi sofisticare; mi-a plăcut, dar nu m-a emoţionat niciodată. Pâinea în Spania, oriunde, la Madrid sau în ultimul dintre sate, e aceeaşi, curată şi cinstită, a pământului şi a soarelui, ca pâinea din rugăciune. Mirosul ei dulce, de flori şi de miere, îmi aducea în maşină prietenii ancestrale, poate din vremea magilor. Dacă îmi trebuia una, luam două, numai ca să fie cu mine.

Mergeam printre staule, petrecut cu ochii de vacile satului, cu pâinea în mână, şi o mestecam bucată cu bucată, încercuit de propriile mele gânduri, ca de un laso, aruncat de mine, cel de departe, asupra mea, cel de aici, din satul La Gudiña. Sub un şopron stăteau împreună un măgăruş şi un câine. Era o căţea, am văzut când s-a ridicat să vină spre mine; avea ţâţele supte de curând, înroşite şi umede; abia îşi alăptase căţeii, iar acum se apropia, blândă şi istovită. Uitasem prietenia câinilor; am mângâiat-o pe creştet şi i-am dat pâine...

Iată ce este, domnule, eu şi când mă prostesc rămân lucid, şi măcar în această privinţă sunt mulţumit de mine; de ce m-aş lepăda de asemenea păcat, când nu mă lepăd de altele, mai rele? Vreau să spun doar că i-a plăcut mai mult mângâierea decât pâinea. Dar am mâncat din pâine împreună, şi pe urmă s-a apropiat şi măgarul. I-am dat şi lui pâine, după ce l-am mângâiat pe făgaşul maxilarului, căci aşa poate să înceapă o prietenie cu măgarii – ştiu din copilărie, şi dacă aş fi uitat, au venit alte întâmplări să-mi aducă aminte.

Într-o toamnă târzie, când era încă mult soare, dar vremea începea să se oprească, mă aflam într-un sat de pe malul mării, dincolo de Mangalia. Cam tremuram noaptea de frig, pentru ziua cu câteva ceasuri de plajă. Plecase toată lumea străină, iar lumea satului era dusă de-a valma la culesul bucatelor, cu copii cu tot, că rămânea închisă şi şcoala. În drumul pe care îl făceam spre malul mării, treceam pe lângă o gospodărie prăfuită, unde un măgar stătea priponit în mijlocul bătăturii, fără umbră şi fără iarbă. Mai ştiam în capătul celălalt al satului o fată care nu-mi era străină, dar care ţinea să nu se arate.

De văzut, cât ţinea ziua, nu puteam să văd decât măgarul. Mă simţea de departe şi începea să ragă jalnic, bălăbănindu-şi capul pe cerul albastru, într-o mişcare dramatică, fiindcă era în ea toată disperarea purtată prin lume de neamul lui, de la Isus până

astăzi. Căci măgarul e un paria, domnule, e ca un câine fără stăpân între câinii de rasă. La început am avut neghiobia să cred că răgea de foame sau de sete; şi, intrând în ogradă, i-am smuls bălării de sub gard, şi ciulini, care sunt din vechime hrana măgarului; nu le-a vrut, ci şi-a întins grumazul spre mine, cu o privire patetică. I-am adus apă de la cişmea; n-a vrut-o, şi atunci am ridicat din umeri. Abia mai târziu am înţeles că măgarul suferea nu de foame şi de sete, nici măcar de arşiţă, soarele nu mai avea multă putere, ci de singurătate, şi căuta o prietenie. Am rămas cu o umilinţă, că n-am fost în stare să trec peste reguli prestabilite, asumându-mi câteva riscuri, nici măcar grave, că n-ar fi fost vorba de crimă: să fi dat drumul măgarului, să se ducă unde i-ar fi fost voia, chiar şi la Nazaret, unde nu erau încă războaie pe vremea aceea. Dar ştiu că nu s-ar fi dus departe, ambiţiile lui fiind de mult istovite, ca la toate fiinţele pe care viaţa le-a pus în genunchi, făcându-le să creadă că starea aceasta este cea dreaptă.

Într-un timp, pe urmă, am nutrit gândul să nu mai trec nepăsător pe lângă un măgar priponit în bătătură, ci să intru şi să-i desfac legătura. N-am avut prilejul sau, când o fi fost, poate mi-era mintea în altă parte. Dar şi astăzi mai visez la unul căruia să-i dăruiesc libertatea.

Măgarul de la Gudiña nu era priponit, şi după ce i-am dat o bucată de pâine, s-a luat după mine, împreună cu căţeaua. Mergeau de o parte şi de alta a mea, eu miroseam pâinea, din când în când le întindeam câte o bucată. Şi iată, domnule, am ieşit din sat, am ajuns până la gară, încadrat de aceste două fiinţe oropsite, pe care greu cred că am să le uit vreodată, după ce voi uita multe întâmplări preafrumoase.

Gara era de piatră, şi avea liniile cu ecartamentul acela mărit, care mă obsedează. Ca să mă conving că ştiinţa mea este exactă şi că ochiul nu mă înşală, am coborât de pe peron şi am încercat cu pasul, sărind de pe o şină pe alta, cum făceam în copilărie şi chiar mult după aceea; la urmă nu mi-a mai rămas nicio îndoială.

Puţin mai târziu a venit un tren; n-a urcat şi n-a coborât nimeni. De unde? Trenul era gol, gara goală. Abia după un timp a ieşit din birou un fel de impiegat, care a fluierat de plecare. Era pe peron şi un clopot, cu sfoară. Piaţa din spatele gării, pavată cu lespezi de piatră, avea proporţiile unui aerodrom. Cui folosea?... Dar cui folosea gara? Şi trenurile?

Abia trecuse de opt, şi se lăsase un întuneric înfricoşător. Până în sat am terminat pâinea.

Iată ce am avut să povestesc despre prima mea seară în faţa

Castiliei, unde, socot eu, începea cu adevărat Spania. Galicianul era mirat că puteam să mă emoţionez pentru nimica toată, şi părea nemulţumit că nu mi se întâmplase la fel în Galicia.

— Ba cum să nu, domnule, am venit de acolo cu atâtea emoţii, că nici nu le mai pot duce; e fatal să se piardă unele, sau să se înăbuşe între ele, dacă sunt atât de multe. Eu păstrez mai uşor emoţiile izolate şi simple, care intră mai adânc în suflet, fiindcă nu se lăţesc asupra lor înşile. Un cuţit îşi face treaba cu ascuţişul.

După toate, domnul din Galicia a dedus că îmi plac câinii şi mi-a atras atenţia că, de la Málaga înainte, riscam să mă adopte vreunul. Vorba îi aparţinea şi ideea începea să-mi placă. Dar ce înseamnă să te adopte un câine, domnule? Înseamnă să te aleagă de stăpân şi să nu te mai părăsească. Numai câinii de la Málaga înainte. Aveam să fiu acolo săptămânile următoare. Câinii stau la pândă unde nici nu te gândeşti şi te judecă; au simţurile lor nebănuite ca să te cunoască şi niciodată nu se înşală, cum ni se întâmplă nouă, oamenilor. După ce au pus ochii pe tine, se apropie şi încep, cu multă răbdare. Te întâmpină dimineaţa, la uşă, dar nu dau buzna, să te sperie sau să te agaseze; te urmează discreţi, de parcă ar vrea să nu-i bagi în seamă. Tactica lor este de o subtilitate necunoscută multora dintre oameni. Ea constă în a se face indispensabili, dar nu prin prezenţa lor fizică, fiindcă pe mulţi oameni, şi mai ales pe unii în călătorie, un câine îi incomodează. Ei ştiu să se facă indispensabili numai ca idee; adică se impun nu în viaţa, ci în spiritul omului. Seara, după ce a închis uşa şi a stins lumina, omul se întreabă deodată: „Dar ce-o fi făcând câinele?“ Câinele care l-a urmărit toată ziua, fără să-i dea nicio preocupare. Preocuparea vine pe întuneric, luând locul somnului. Omul se ridică, deschide fereastra; câinele doarme, făcut colac, pe treptele din faţa uşii. Ai spune că nu aude nimic, nu simte nicio mişcare, se află acolo întâmplător, nu aşteaptă pe nimeni. Dar dimineaţa, după o noapte de insomnie, omul îl găseşte în acelaşi loc, şi ochii câinelui sunt încărcaţi de iubire.

— E destul un gest, şi omul e pierdut, îmi explica galicianul.

— De ce pierdut, domnule?

— Fiindcă din clipa aceea nu mai scapă de el. Dacă i-a vorbit sau i-a dat de mâncare, înseamnă că omul a fost adoptat.

— Nu, domnule! Înseamnă că a fost domesticit.

Mi-am adus aminte de povestea Micului Prinţ, din care nu demult am ales, pentru o fiinţă aflată departe, tocmai pasajul unde vulpea, încetând măcar o zi să fie şireată, căci nimeni nu poate fi şiret cu suavul Prinţişor, simbolul inocenţei, îl învaţă pe

acesta cum s-o domesticească...

Toţi domesticim câte ceva în viaţa noastră. Şi toţi uităm ce spunea vulpea, că rămânem răspunzători pentru totdeauna faţă de ceea ce am domesticit o dată! Numai câinele ţine seama şi nu te mai părăseşte până la moarte.

23

— Fiindcă m-a domesticit! De aceea sunt aici! (Nebună şi gata să cad în prăpastie.) N-am crezut că se poate. Nu, n-a fost milă; ştiam că nu minte, dar nu-l puteam crede. Era prea viu, i-am şi spus din prima seară.

Nu voia să meargă la bar, şi pe urmă barul se închisese. Nu voia nici să urce în cameră. M-am dus şi i-am adus o sticlă de Calvados, începută fără entuziasm, pe care o aveam în valiză de multă vreme. O luasem din La Rochelle, incitat de amintiri literare. Două personaje patetice şi nefericite, într-o lume şi mai nefericită, îşi umpleau golurile din suflet cu această băutură, pe care am asociat-o unor acte de eroism ale omului în războiul lui cu el însuşi, între laşităţi şi aspiraţii sublime. Cum am făcut şi eu adesea acest război, am vrut să-i cunosc băutura, numai că ani în şir n-am găsit-o; nu avea răspândire, ajunsesem să cred că era o invenţie şi admiram forţa celui care îi dăduse o circulaţie aproape legendară. Şi când colo, am văzut-o în raft, sub o eticheta mizeră, într-o modestă prăvălie din La Rochelle. Ajunsesem acolo curând după prânz, coborând întins de la St. Malo, pe o ploaie degradantă, şi nu m-aş fi oprit, ci aş fi mers până seara, până noaptea, până a doua zi dimineaţa, aş fi trecut Pirineii, sperând să dau de soare măcar în Spania. Drumul de la St. Malo, prin Rennes şi Nantes, rămâne pentru mine fără nicio semnificaţie exterioară, fără amintiri geografice, deşi am aşteptat zeci de ani să ajung acolo şi n-am ajuns fără greutate. E o batjocură să treci astfel prin peisaj, şi mult amar simt în suflet când privesc pe hartă locurile acelea, unde probabil n-o să mai ajung altă data. Tot ce mi-a rămas din sutele de kilometri parcurşi în semiimersiune sunt însemnările din caietul de călătorie, privind starea mea sufletească, o pornire continuă spre răzvrătire. Am fost mirat, ajungând în piaţa centrală din La Rochelle, să mă pomenesc sub un cer albastru, luminat pe neaşteptate, radios şi pur, un cer de adolescenţă. Mi s-a părut că era un miracol local, o şansă nesperată, de care trebuia să mă folosesc repede şi din plin, până la capăt. Aşa am luat hotărârea să rămân; mi-era teamă să plec mai departe, unde bănuiam că

aş fi reîntâlnit vremea proastă.

M-am dus mai întâi în portul de yachturi, ticsit de veliere ca albatroşii, fiecare reprezentând o aventură posibilă, iar toate la un loc un univers mobil, o lume a plecărilor, emanând un interminabil dor de du-te. M-am resemnat să mă urc pe un mic vas cu motor care făcea curse în larg; de obicei mă feresc de asemenea compensaţii infirme, nu ştiu cum, însă, de data aceasta, simţeam că n-are să fie o păcăleală, şi n-a fost, spun astăzi. Erau vreo douăzeci de oameni pe acea şalupă puntată, care străbătea valurile cu o forţă şi o stabilitate admirabile, dar îmbarca pachete grele de apă, căci nici nu s-ar fi putut altfel, cum mergeam cu vântul în faţă, pe o mare destul de zburlită. Şi cei douăzeci de oameni se purtau admirabil, fără să le pese prea mult când un val spart în etravă răspândea asupra lor jerbe de ploaie cu spumă. Erau printre ei unii cu copii mici de mână, şi chiar o mamă cu copilul în braţe, un copil în scutece, vă rog să mă credeţi, pe care îl strângea la sân, să-l ferească de apă. Se vedea că toţi cunoşteau marea şi nu se temeau de ea, o iubeau, îi simţeau nevoia, fiindcă nimeni nu-i silea să participe la această croazieră, nu emigrau spre o ţară mai fericită, şi nici nu căutau vreo insulă a comorilor.

Şi cârmaciul şalupei s-a purtat admirabil, fiindcă n-a scurtat deloc drumul, ceea ce ar fi fost scuzabil şi aproape legitim pe o mare atât de montată, când avea cu el oameni cu copii de mână, şi chiar o femeie cu copilul în braţe. Spre apus, cerul era negru, iar pe orizont cădeau valuri de ploaie. Înapoi, spre La Rochelle, toate rămâneau albastre şi luminoase. De ce simţeam oare nevoia, la fel ca oamenii din jur, să merg înainte, şi mai departe, pe marea sumbră, spre orizontul negru ca noaptea, după ce toată ziua dorisem o bucată de cer albastru?

Am mers multe mile spre apus, până la ultimul promontoriu al insulei de Ré, neeludând nimic din programul croazierei, cu o conştiinciozitate în care aveam multe motive să nu mai cred niciodată. Aici eram în plin larg al mării, cu valuri cât casa; vase de pescuit şi yachturi se întorceau spre coastă, urmărite de umbre ameninţătoare, dar niciunul din oamenii pe care îi vedeam bine când treceau pe aproape nu părea speriat şi nevolnic; totul la ei şi la noi se întâmpla admirabil.

M-am temut de clipa când aveam să facem rondoul, pentru a ne întoarce; a fi câteva clipe de-a latul pe aceste valuri, nu-i uşor nici pentru un vas mai mare. L-am urmărit pe cârmaci cum îşi făcea manevra, stăpân pe sine, senin, fără să ezite, dar nu blazat, nu nepăsător, ci pasionat în gesturile lui calme. Eram o

întreagă flotă acum, mergând spre acelaşi port, singurul loc unde ne puteam *întoarce*, şi oricât de străini am fi fost unii altora, atunci ne lega o soartă comună.

Spre a încheia aventura în aceeaşi tonalitate, două mici veliere ne-au trecut prin faţă, cu vântul dintr-o coastă, şi pe unul l-am putut urmări bine multă vreme. Era o ambarcaţiune mică şi uşoară, poate de patru metri, cu velatură clasică, o randă şi un foc, cu un catarg care de multe ori se pierdea între valuri. Cei doi coechipieri stăteau cu totul în afara bordului, ţinându-se de cârmă şi de parâme, întinşi orizontal, peste valuri, cu picioarele proptite în copastie. Când vântul se întărea, îi ridica progresiv, în timp ce catargul se culca în partea cealaltă, iar la câte o rafală puternică ajungeau în poziţie aproape verticala. Nicio clipă nu i-am văzut şovăind, niciodată nu au cedat venind în vânt, ceea ce duce la o relaxare imediată, ci şi-au păstrat direcţia cu o rigoare drăcească, aprinzându-mi un entuziasm epic. În momentele de acalmie, nefiind timp să se tragă pe bord şi greutatea lor atât de extinsă nemaiavând compensaţie, clipe lungi îşi continuau înaintarea adânciţi în valuri, făcându-şi trupurile flotoare.

M-am gândit că dulcea Franţă de astăzi a dat lumii oameni de mare legendari şi tradiţia lor n-a dispărut, nici eroismul lor, nici generozitatea. În limba franceză, bravul *ero* – voi fi – al strămoşilor noştri comuni a fost înlocuit cu speculativul „Je serai“. Apoi, din speculaţie în speculaţie s-a ajuns la Proust. Lui Proust i-a plăcut marea de la Balbec. I-o fi plăcut într-adevăr?

Când am coborât pe chei, femeia cu copilul în braţe era udă de sus până jos, totuşi nu mi s-a părut nici necăjită, nici îngrijorată. N-am avut cum să văd, dar cred că îşi protejase copilul până la capăt, ferindu-l de apă...

Păun, pescarul de la Snagov, care îşi iubea meseria în chip vicios şi n-a renunţat la ea nici când ar fi trebuit să stea în spital, îşi lua cu el în barcă fetiţa nou-născută; de ce nu? Barca era un alt fel de leagăn. Îl vedeam plecând dimineaţa şi întorcându-se după ceasuri, ca spre seară să plece din nou şi să revină de multe ori noaptea; fetiţa, în scutece, stătea pe fundul bărcii. Toamna era frig; vara, când ploaie, când arşiţă. Aşa a crescut copila, pe lac. Azi e o fată mărişoară, aduce apă de la fântână, cu găleata de plastic. Păun a murit de multă vreme; avea plămânii ciuruiţi, dar până în ultima zi a ieşit pe lac, să pescuiască.

Negustorul din La Rochelle, de unde am luat sticla cu Calvados, mi-a arătat pe fereastră jucătorii de volei finlandezi. Şi negustorii vecini erau pe la ferestre sau pe la uşi; toată lumea se oprea să-i privească pe jucătorii străini. Aceştia, blonzi, în

treninguri albastre cu insigne galbene, mergeau pe chei, atât de înalţi toţi că păreau nişte catarge. A doua zi se întreceau cu o echipă locală, sau poate cu alta, mai importantă, n-am avut nevoie să ştiu bine. Negustorul meu era îngrijorat: „Cu înălţimea lor, cine poate să-i înfrunte?“ Toată lumea părea îngrijorată.

Calvadosul a fost o dezamăgire, de aceea după atâta timp nu băusem nici jumătate de sticlă. O ţineam ca pe o rezervă de mizerie, ca s-o am în câte o seară, când uitam să cumpăr altceva. Dominique a băut din sticlă, cu capul dat pe spate; îi vedeam gâtul arcuit, şi urechea dezvelită, în care lucea micul cercel de aur. Şedea rezemată de stâlpul indicatorului, în stânga; rar, când apărea o maşină, întindea mâna, cu cartonul pe care scria „Cerveza“. Farurile luminau faţa cealaltă, pe care scria: „Orice direcţie“. Nu oprea nimeni. M-am aşezat şi eu în ţărână şi m-am rezemat de stâlp, în dreapta. Fiind pusă pe destăinuiri, poate nici n-o interesa cui i le face: mie sau stâlpului. Era un fenomen de prea-plin, ceva din sufletul ei trebuia să se reverse, ştiam, fiindcă mi s-a întâmplat adesea. Din când în când făcea o pauză, ca să ducă sticla la gură. De la un timp a început să se lumineze şi n-a mai trecut nicio maşină. Ascultam, tremurând de frig, nu-mi venea să plec, să mă duc în cameră, la căldură. Când s-a luminat bine, ea s-a ridicat în picioare şi s-a uitat mirată în jur, parcă întrebându-se ce se întâmplase cu lumea. M-am ridicat şi eu, în timp ce ea se scutura de praf. Soarele trimitea o rază roşie asupra panoului pe care scria: „Madrid, 197 km“. Nu-l vedeam prima oară, ştiusem de el şi mă gândisem la Madrid toată noaptea. Se cuvenea oare să mă întorc numai pentru capela pictată de Goya?...

Mai rămâne să rememorez cuvintele ei, cum le-am ascultat în noaptea de la Motilla del Palancar, lângă indicatorul pe care scria: „Madrid, 197 km“.

— N-am crezut că mâna unui om poate să transmită atâta căldură. Atâtea gânduri şi temeri. E o însuşire a temătorilor, învingătorii n-au nimic de transmis, decât brutalitatea lor triumfală, care te îngheaţă. Când mi-a dat părul la o parte şi i-am simţit mâna pe obraz, a fost ca o electrocutare. Oamenii executaţi pe scaunul electric mor de curent sau de groază? Electrocutarea e un act sinistru, dar numai ca idee; altfel nu poate fi dureroasă. Am simţit-o, mi s-a oprit inima, sângele s-a oprit în artere, eram moartă; să fi vrut, aş fi rămas aşa pentru totdeauna. Am reînviat pentru că mi-era bine; îngrozitor de bine, atât de bine şi de îngrozitor, că-mi venea să urlu. Electrocutaţii urlă de plăcere, atât că nimeni nu ştie, şi ei nu pot reînvia ca să

confirme...

Sigur că exista un bărbat; o femeie ca ea nu poate rămâne singură – e nevoie de unul, ca să nu fie altul. În orice clipă cineva e gata să urce scările şi să-i bată la uşă. Dar acel bărbat, puternic cum nu s-ar fi găsit al doilea, venea rar s-o vadă; îi era credincioasă, fiindcă nu putea fi altul mai puternic. Venea din când în când, la jumătatea unui turneu, între două concerte.

— Nu-mi scrie niciodată, nu-mi telefonează, dar vine.

Un asemenea om inspiră teamă. Îl accepta din orgoliu; mii de femei i-ar fi făcut orice voie, numai să fi întins mâna spre ele. Mâna aceea de ucigaş care omora o sută de oameni cu o mişcare, şi-i reînvia pe toţi în unul singur. Venea cu avionul pe care îl pilota peste munţi şi peste ape, de la Stockholm, de la Berlin, de la New York sau Moscova; de *oriunde*.

— O dată, astă-iarnă, a trecut Pirineii pe ninsoare numai ca să-mi aducă violete.

Bineînţeles că, pe lângă flori, avea avionul încărcat cu parfumuri. Totdeauna aducea o valiză mare sau mai multe, cantităţi comerciale, cu ultimele parfumuri apărute în Franţa. Singurele parfumuri acceptate de lume. Era o acceptare unanimă, ştiam, nici mie nu-mi plăceau altele; dar pasiunea neînfrânată şi nelimitată pentru ele mi se părea o umilinţă mondială. Deoarece făcea negoţ cu parfumuri, am întrebat-o pe Dominique, atribuindu-i toată competenţa, ca să-mi dea un răspuns clar, o dată pentru totdeauna:

— Şi această vogă nebună crezi că-i justificată?

— Da, cu siguranţă. Ceilalţi fabricanţi din lume imită un inimitabil; de aceea e lumea atât de tristă.

Franţa corsarilor, a oamenilor de mare! Ero, eris, erit! Je serai, tu seras, il sera!

— Nu, nu-ţi pune întrebări neghioabe. Prăvălia ne aducea câştiguri enorme, mult mai mari decât aveam nevoie eu şi asociata mea, deşi nu făceam multă economie. Că am putea să dăm faliment într-o zi, e cu totul altceva; n-are nimic comun cu câştigul sau cu pierderea. Negoţul se fundează pe legi bizare... Colaborarea mea cu el a pornit pur şi simplu de la pasiunea lui pentru parfumuri; îi place să le descopere şi să le negocieze. Eu sunt piaţa lui de desfacere. Dar n-am depins de el niciodată şi n-am avut nevoie de nicio favoare.

— Adică i le plăteşti?

— Dar sigur! Cu zece la sută beneficiu, nu mai mult. Nu mă speculează, şi fiindcă nu-i vorba de nicio taxă vamală, pentru mine preţul rămâne foarte convenabil. Îţi închipui că nimeni la

vamă nu-l întreabă ce are în valize. Şi dacă l-ar controla, ar găsi ştimele orchestrei; ce vameş ar îndrăzni să le dea la o parte, chiar dacă ar şti că dedesubt sunt parfumuri?

Datorită parfumurilor îl cunoscuse, la primul lui concert; ocolise Madridul până târziu, nu din motive politice, n-avea nimic împotriva dictaturii, era el însuşi un dictator, şi mult mai tiranic decât alţii. Nu se încredea în publicul de concert din Spania. Fără să creadă, totuşi, că un toreador, chiar renumit, ar fi putut să-l pună în umbră.

— E încrezut! Adevărul este că l-ar eclipsa şi cel mai slab dintre toţi. Cu toreadorii nu poate nimeni să concureze. Însă concertul n-a fost duminică la cinci după-amiază. Şi l-au aplaudat ca la corrida, aplauze asurzitoare, amplificate de sală; l-au aplaudat femeile grase şi mustăcioase, catolice care nu-şi înşală bărbaţii şi sunt pline de toxine, de la inimă până în măduva oaselor. Semăna cu un toreador, la fel de infatuat. Infatuarea cea mai scârnavă, fiindcă e inutilă, fiindcă se naşte dintr-o forţă reală, necontestată de nimeni. Din glorie şi din victorie... Spune-mi, ce înseamnă Vic?

Îl amintea prima oară pe Vicht în noaptea aceea, într-o clipă când niciunul din noi nu ştiam ce se întâmplă cu el în cameră, puteam să-l găsim mort; drama era în mişcare.

— Vine de la Victor sau de la Victis?

— De unde ţi-a adus violete?

— De la Nisa. În ianuarie. Ningea; la Madrid ninge rar, dar atunci e groaznic; îţi vine să-ţi bagi capul în perne şi să plângi până iese iar soarele. Eram la prăvălie şi priveam pe fereastră trotuarele negre de umezeală. La unsprezece, îndată ce-au sunat clopotele, am auzit telefonul; nu ne cheamă nimeni la telefon dimineaţa. Era de la aeroport, un mesaj din partea lui; îmi cerea să deschid aparatul de recepţie. Îmi dăduse un radio receptor acordat cu emiţătorul lui. Era o teroare, trebuia să-l port tot timpul cu mine şi să-l ţin deschis chiar şi noaptea. În afară de el nu putea să mă cheme nimeni, dar era de ajuns ca să nu fiu niciodată stăpână pe mine... Fiindcă ningea, nu-l deschisesem, nu-mi închipuiam că ar putea să vină pe ninsoare. Sau eram obosită. Nu ştiu; poate răzvrătită. Emiţătorul lui nu bate mai mult de opt sute de kilometri. Când îl auzeam, ştiam că a trecut Pirineii şi vine. Închideam prăvălia, fugeam acasă; se auzea din ce în ce mai limpede şi mai tare, îl ascultam în taxi, îl ascultam în baie, îmi spălam parfumurile de pe mine ca să-l dau pe al lui: Madame Rochas! E deprimant cât poate să-i placă; îl emoţionează ca pe un adolescent, când e tăbăcit de răutăţi şi de

păcate. E un victorios; în tot ce face. Dovadă că-i folosesc parfumul.

Lăsă sticla de Calvados, scoase atomizorul şi proiectă un jet de parfum în şuviţele părului, gest pe care îl ştiam din clipa când se urcase prima oară în maşină, lângă mine, deasupra Granadei, când mă neliniştea pompa de apă. Era pornită împotriva parfumului – şi nu renunţa la el; îi plăcea oare să se lase terorizată?

Aşa cum stăteam în ţărână, rezemaţi pe stâlpul indicatorului pe care cifra nu se schimbase – până la Madrid ramâneau mereu o sută nouăzeci şi şapte de kilometri – unda de parfum, umedă şi rece, foarte puţin lubrică şi mai mult pură, şi oricum ameţitoare şi insidioasă, mi se ducea până în suflet, răscolindu-mi tristeţile! Cât asemenea parfum absorbisem, cât trecuse pe lângă mine! Ce rămâne în urmă?... Nu înţelegeam de ce-l reneagă. Mie îmi displăcea numai numele. Simţeam nevoia să beau o înghiţitură de Calvados, dar să fi băut după ea ar fi fost un gest de intimitate.

— Am ajuns la aeroport după ce aterizase. Pe aripile avionului era gheaţă; abia începea să se topească. M-am gândit că ar fi putut să se prăbuşească în munţi, cred că nici el nu se aştepta la o vreme atât de proastă. Stătea ţeapăn, în haina lui de piele albastră, strânsă pe talie, era zdrobitor, cu capul gol în ninsoare, albit de zăpadă, venit din cer, din lumea lui adevărată, acolo unde trăiesc brutele numite supraoameni. Şi cum mergeam spre el, fiindcă nu-mi venea în întâmpinare, m-am gândit ce-aş fi făcut dacă se prăbuşea în munţi, acum două ceasuri... Ce crezi c-aş fi făcut?

Se apropia o maşină. Dominique întinse cartonul, fără convingere, apoi bău din sticlă; mai era Calvados de două degete şi tare aş fi vrut şi eu o picătură!

— Ştii ce-aş fi făcut? Aş fi sfărâmat receptorul. Aş fi dat cu el de pământ, l-aş fi călcat în picioare, iar fărâmiturile le-aş fi pus să se mistuie peste jăraticul din brasero. Şi aş fi stat cu mâinile deasupra, să simt căldura. Era frig, de dimineaţă făcusem jăratic, aveam un brasero mare în mijlocul prăvăliei... Mă apropiam de avion şi-mi părea rău că jăraticul se trecea fără mine. Avea în braţe o cutie mare de celofan, plină cu violete; un câmp întreg de violete, toate violetele care înfloresc într-o dimineaţă pe coasta Mediteranei. Îl uram, dar cu o ură orgolioasă, care se transforma într-o iubire descreierată. Cum altfel, când vedeam gheaţă pe aripile avionului, şi-l vedeam pe el cu părul nins, cu haina de piele albastră strânsă pe talie? E un superstar, un

cruciat victorios; nimeni nu mai valorează nimic în faţa lui. Şi violetele din cutie mă înnebuneau, aş fi vrut să mă îngrop în ele, să mor în parfumul lor şi să vină un ger mare, să îngheţăm împreună. Iar el ştii ce mi-a spus: „Ai întârziat! De ce n-ai deschis receptorul?“ Pe urmă a sfâşiat cutia de celofan, a trântit-o jos, a luat violetele cu pumnii şi le-a aruncat de jur împrejur; au căzut pe betonul ud, au făcut o pată albastră, ca haina lui de piele strânsă pe talie. Nu mi-a spus alt cuvânt, ci doar m-a salutat, cu un deget la tâmplă, ca militarii, s-a urcat în avion şi a pornit motoarele. Curentul elicelor a risipit violetele, le-a dus departe; unele au ajuns în afara aerodromului, am găsit una lângă taximetru. Şoferul a văzut-o şi el, s-a aplecat, a şters-o de zloată şi mi-a oferit-o; poate nici nu ştie ce floare este. Am presat-o, mă crezi? O păstrez în programul de la *Parsifal*. Tot ce-am auzit mai frumos vreodată.

Îl cunoscuse după ce se terminase concertul; ea nu ştia nimic despre muzică. El a intrat în prăvălie, luându-se după firmă. Avea parfumuri de vânzare, la preţuri care o ispiteau.

— Aduceţi-le!

Se întâmplase să fie relaxat, după un succes mai mare decât prevăzuse; era forma lui de modestie, orice om are una, chiar cei care nu-şi mai pot măsura orgoliul. Totdeauna socotea că succesul fusese mai mare decât cel prevăzut, şi totdeauna succesul de astăzi îl depăşea pe cel din ajun, într-o continua creştere. Nu-şi imagina că depăşirea aceasta sistematică ar putea ajunge la un capăt, deşi era mai greu de imaginat unde ar putea să încapă.

Într-o altă stare i-ar fi întors spatele, vexat, sau chiar ar fi admonestat-o. Nimeni nu îndrăznea să-l contrazică, nimeni să-şi spună cuvântul, înainte de a asculta cuvântul lui. O sută de instrumentişti şi zece solişti, cei mai mari din lume; şi-i alegea după bunul lui plac, şi-i convoca de la mii de kilometri distanţă. Toţi veneau, toţi îl ascultau, iar el îi bruftuluia sălbatic. De unde să-i treacă prin minte care era poziţia ei faţă de el: că nu ştia nici cum îl cheamă, nici cine este? Dacă ea i-ar fi spus adevărul, i s-ar fi părut abominabil şi n-ar fi crezut-o. Ar fi socotit că vrea să se apere, la fel cum, adresându-i-se nepăsătoare, ca unui comis-voiajor, nu făcea altceva decât să se apere. O privi mai atent.

Iar ea îi acceptase propunerea imperativă, din motive care se schimbau succesiv, din ceas în ceas, până la patru după amiază, când o convocase la hotel, dându-i instrucţiuni cum să ajungă la el. Nu prin faţă, n-are să fie posibil. Ea nu înţelegea, dar nici nu voia să-i ceară vreo lămurire; socotea că nepăsarea rămânea

poziţia cea mai jignitoare, şi voia să-l jignească.

Dar se dusese! Întâi din interes pentru parfumuri; era datoare să nu-l refuze, dacă nu pentru ea, măcar pentru asociata ei; nu-i era permis să uite regulile negustoriei. Poate, cu drumul la hotel, scutea un drum la Paris, care nu i se părea totdeauna o plăcere şi, oricum, îngreuia bugetul prăvăliei. Riscul rămânea minim; cel mult o aventură. Nu era respingător, atât cât observase privindu-l pe furiş, fără ca el, în infatuarea lui, să-şi dea seama. (La fel cum Vicht, mai târziu, n-avea să-şi dea seama, dar din timiditate.)

Un ceas mai târziu, motivul devenise curiozitate, voia să-l depisteze, să ştie ce era el cu adevărat. Un negustor? Nu făcea destul de bine această impresie. Un aventurier? Un escroc? Un asasin?... (Maşinal, fără teamă şi fără emoţie, scosese pistolul din sertar şi îl pusese în poşetă, după ce controlase dacă era încărcat şi dăduse piedica la o parte.)

La ora trei, motivul era furia; se simţea jignită că acceptase şi voia să-i răspundă printr-o umilire; spera să izbutească spontan, fiindcă nu-i venea nicio idee de răzbunare.

La patru fără un sfert, când se pregătea să plece, simţea un început de lascivitate. Dorea parcă să se terfelească puţin, cu un dublu dispreţ, pentru ea şi pentru partenerul posibil, şi dorea cu atât mai mult, cu cât partenerul merita o umilinţă, poate chiar ca un triumf asupra lui, să-i arate, dar nu retoric, ci simplu, direct, fără echivoc, conştiinţa ei despre dreptul bilateral, în cea mai deplină egalitate.

De la colţul străzii o nedumeri mulţimea; nu erau mii, cum aveau să scrie unele ziare, dar destui ca să umple trotuarele şi să stânjenească mişcarea maşinilor. E adevărat că i-ar fi fost greu să răzbată printre aceşti oameni care pândeau, cei mai mulţi masaţi sub portalul hotelului, aşa că dădu colţul. La intrarea de serviciu, unde dintr-o furgonetă se descărcau buturi de carne învineţită, un groom în vestă galbenă aştepta, uitându-se în lungul străzii. „Ai să întrebi de mine şi au să te conducă.“ Fără să-i spună cum îl cheamă! Era atât de sigur că îl ştia toată lumea!

Personalul de hotel ajunge să aibă un simţ special al oamenilor şi al situaţiilor. Groomul o cântărise din ochi când se apropia, silueta şi mersul ei pe care eu însumi le remarcasem de prima dată, ca însuşiri foarte personalizate, erau un indiciu sigur, legitimau vizita la personajul inabordabil.

În lift, însoţitorul ei, un adolescent pe care instrucţiunile îl obligau să fie cuviincios, o spiona cu coada ochiului; şi ea îl

spiona şi-i citea gândurile pe faţă. Ar fi vrut să-l pălmuiască. Abia acum înţelese că omul la care mergea, negustorul de parfumuri, era o persoană importantă, căutată de lume şi păzită de personalul hotelului. Ca un negustor de armament, un alt Krupp sau un alt sir Bazil Zaharof. Sau poate era însuşi monsieur Rochas!

După întreaga tevatură, camera i se păru meschină, o cameră convenţională, cu un pat dublu, cu un dulap de haine, o comodă, o canapea la picioarele patului, un gheridon în colţ, un fotoliu, un lampadar. Draperii verzi; o uşă mascată, probabil a băii. Nu era apartamentul imperial! Pe pat, fracul pregătit; nu înţelegea încă, i se părea că jos va fi un banchet sau o nuntă. Lângă frac, o partitură, deschisă la prima pagină: *Don Giovanni*. Jos, pe covorul de lângă pat, un afiş căzut: *Don Giovanni*. Cu distribuţia ilizibilă, şi cu numele dirijorului, mare, HISMASIAN, de două ori cât al lui Mozart. („Fiindcă Mozart există prin mine. Numai prin mine! Ceilalţi l-au înmormântat înainte de a-l cunoaşte şi-i cântă felurite prohoduri. Eu îl salvez de la asasinat şi-l fac mai puternic decât a fost el vreodată!“)

Avea să creadă şi-avea să tremure în stal, zguduită, cu abdomenul zvâcnind, străbătută de spasmuri, deşi nu-i plăcea opera şi asculta prima oară Mozart.

Pe gheridon, în scrumiera de cristal negru, un inel masiv, alb, desigur de platină (dar dacă era oţel inoxidabil?) cu un briliant cât o alună (dar dacă era sticlă?). Alături o pereche de manşete albe, înfoiate, de dantelă bogată şi fină. Iar lângă ele, bagheta. O privi cu indiferenţă. Mai târziu avea să creadă ca era un sacrilegiu s-o lase acolo, la vedere; ar fi trebuit s-o ţină ascunsă într-un sipet; ca pe un sceptru sau ca pe o cruce sfinţită. Ceea ce n-o împiedica să-l urască.

Îi trebuise timp până să înţeleagă ce însemnau manşetele de dantelă şi inelul de platină. Era demonstrativ până la violenţă, exagerându-se pe el însuşi cum exagera muzica, ajungând la contraste care fascinau publicul, la ruperi de ritm neprevăzute şi la încălcări de nuanţe aproape imposibile; trecerile lui de la intensităţile maxime, totdeauna exagerate, la cele minime, scăzute până ce abia mai puteau fi auzite, după ce făceau să ţiuie urechile, se transformau în senzaţii vizuale, umplând sala de unde violete, iar trecerile inverse declanşau fulgere, ca nişte arcuri voltaice suspendate deasupra orchestrei. Nu era nevoie să cunoşti muzica, fiindcă oricum, nimeni nu putea s-o recunoască în forma pe care i-o dădea el, abuzând de fantezia lui cu o îndrăzneală sfruntată. Dar toţi amuţeau şi nimeni nu găsea

argumente reale să-l combată. O înregistrare a televiziunii, care îi reda fizionomia, era studiată de muzicienii transformaţi în psihiatri, în căutarea unei explicaţii; toţi s-ar fi bucurat să descopere o fisură. Dar dacă ar fi fost cineva în stare să reziste sunetelor, nimeni nu rezista fizionomiei. Undele violete porneau de pe faţa lui, iar din ochi porneau fulgerele: ardeau, într-adevăr, ca arcurile voltaice de tensiuni colosale. Cel mai instruit şi mai sobru critic muzical scria la prima lui apariţie în Franţa: „Mă enervează că poartă manşete de dantelă, că îşi pilotează singur avionul, că pe sub frac îşi pune corset, ceea ce e vizibil, că în fiecare oraş îl aşteaptă o femeie frumoasă. Eram informat că din muzică face o mascaradă, dar că nimeni nu-i rezistă. Am mers la concert ca să-i rezist şi să-l demasc. Ei bine, îl demasc: muzica lui este o mascaradă, dar n-am putut să-i rezist“.

— Şi de ce i-aş fi rezistat? Nu, nu poartă corset, e o calomnie; explicabilă, fiindcă la patruzeci şi cinci de ani are o statură de atlet adolescent; când îl priveşti, simţi linişte şi bucurie, n-ai cum bănui că ascunde în alcătuirea lui forţe demonice.

— N-are patruzeci şi cinci de ani, ci aproape şaizeci.

— De unde ştii?

Nu era un secret, ştia toată lumea, dar ea nu putea să mă creadă.

— E tot o calomnie. Înseamnă că nu l-ai văzut niciodată.

— Ba da. O dată, în timpul războiului, atunci era foarte tânăr, şi o dată toamna trecută. Mi s-a părut foarte ţeapăn; s-ar putea într-adevăr să poarte corset.

— De ce vrei să te urăsc?

Era mai degrabă tristă decât furioasă.

– Dacă nu-l apăr, mă simt degradată; îl apăr de atunci, din prima zi; fac în jurul lui ziduri de cetate. Fără ele nu m-aş înţelege şi nu m-aş ierta. E un mitocan şiret şi îndrăzneţ; din şiretenie şi îndrăzneală, manevrate bine, iese scânteia lui de geniu. Ai făcut vreodată cetăţi?

— Sigur că da, cetăţi sau monumente. Nu regret, câştigul a fost al meu. Sau am pus pene de lebădă păsărilor domestice.

— Splendid! Şi puteau să înoate pe lac?

— Puteau să facă orice, chiar să zboare.

— Eşti un om fericit! Haide, apucă-te să populezi lacurile cu lebede!

— Aş vrea, dar nu se poate. Dacă împodobesc o a doua pasăre domestică, prima îşi pierde penele.

— Nu s-a găsit niciuna să le păstreze?

— Nu. Să fi fost aşa, s-ar fi născut lebădă.

Şi totuşi purta corset; când îl descoperi, ascuns sub un colţ al cuverturii, era prea târziu; singura soluţie rămânea să continue. Îi era şi bine, şi silă. Parfumurile însă o interesau cu adevărat; le cumpără pe toate în bloc.

— Până mă îmbrac, du-te şi vino cu banii.

Avea să-şi pună şi corsetul pe sub cămaşa de frac!

Era duminică şi nu lucra nicio bancă; de unde să ia aproape jumătate milion de pesete? Nu-i rămânea decât să amâne târgul pe a doua zi dimineaţă. Seara merse la operă şi o duru pântecele tot timpul spectacolului. Înţelese că Don Giovanni era înainte de toate un ucigaş. Nu admitea că în spaniolă se numea Don Juan.

De la hotel ieşiră împreună, tot pe ascuns. Mulţimea din faţă crescuse şi altă mulţime aştepta la operă. O luă cu el, pe la intrarea artiştilor, o încredinţa unui plasator să-i caute locul. Un reflector cu raza îngustă cădea asupra dirijorului tot timpul, chiar când scena rămânea în întuneric. Briliantul de pe inel scânteia, trasând în aer mişcările braţului, dar se vedea numai din sală; muzicanţii vedeau bagheta de fildeş.

Vicht nu purta niciun inel; mâinile lui, curate şi calde, erau o binecuvântare. Toată noaptea, după prima lor întâlnire, îşi simţise obrazul pulsând şi se trezise cu dorinţa să-l revadă, s-o mai mângâie o dată. Aşa pătrunsese el în viaţa ei, pe o dorinţă matinală, în care însă nu mai credea la amiază.

Asociata ei plecase la prăvălie. Era în suferinţă, avusese un curtezan, nu admitea un cuvânt mai impudic, nu l-ar fi numit niciodată amant, deşi făceau dragoste împreună şi cu atâta gălăgie, că Dominique auzea din camera ei, de partea cealaltă a holului. Efuziunile asociatei se materializau în exclamaţii cârâite, ca de găină, teribil de puternice, involuntare desigur, dar nu mai puţin antipatice, de aceea curtezanul spălase putina. Ea rămăsese cu numele dat de el, Torsila (uneori Torsilita), o mângâiere caraghioasă. Nici Dominique nu-i mai spunea altfel şi este de neînţeles cum de-o accepta ca asociată şi cum de locuiau împreună. Chiar şi acum, când nu se mai bucura de îmbrăţişările curtezanului, Torsila cârâia noaptea, poate când avea vise erotice sau când şi le compunea singură. Dominique traversa holul şi-i bătea cu pumnul in uşă.

— Dacă nu te linişteşti, am să te dau leopardului!

— Ce leopard?

— Cel care o să te mănânce!

Torsila ştia că Dominique spunea uneori vorbe aiurite, dar ameninţarea cu leopardul, oricât ar fi fost de absurdă, îi făcea frică, şi câteva nopţi stătea liniştită.

După-amiază, Dominique se duse la prăvălie, s-o schimbe pe asociată; până atunci se răzgândise, uitase mâna lui Vicht, îşi făcuse alte planuri. Seara îl invită la ele acasă, altfel nu ştia cum să scape de el, sau avea mustrări de cuget, şi-i căutase o compensaţie. Torsila avertizată, se îngrijise de masă şi se gătise. Îl primi în uşă, zâmbind, cu capul aplecat puţin pe un umăr; era tunsă scurt şi avea pandantive cu strasuri. Vicht îi plăcu numaidecât, ştia că i-l adusese ei, i-l ceda, o anunţase când venise s-o schimbe, o sfătuise să facă totul ca să-l atragă. Voia să nu-şi încurce viaţa cu dorinţe frivole, o încurca destul radioreceptorul. Simţea că se apropie un apel, avea să-l audă în câteva zile; nu-i era îngăduit să alunece, n-ar fi avut nicio scăpare; fără marfa de contrabandă, prăvălia ar fi dat faliment; situaţia negoţului de parfumuri se schimbase, tot ce era superflu dădea faliment. Şi ea ar fi dat faliment, fiindcă şi viaţa ei era un superflu, şi încă mai mare decât parfumurile.

Torsila nu avea gânduri profunde; se epuizase suferind pentru curtezanul care plecase. Era ceva caraghios: curtezanul spunea că se duce în Japonia (uitându-se în atlasul geografic nu găsise o ţară mai îndepărtată printre cele civilizate), dar nu rămăsese un secret pentru nimeni că se mutase în partea cealaltă a Madridului, unde ţinea un atelier de împăiat păsări, cu o prăvălie în faţă. Torsila trecuse de multe ori pe acolo şi-l spionase prin vitrină; el stătea în fundul prăvăliei, la un pupitru înalt, cu un glob pământesc alături, asupra căruia, din plafon, atârna o lampă cu abajurul portocaliu. În primul plan al vitrinei era un colibri galben, pe o ramură de alun. Uneori privirea Torsilei, obosită, cădea în primul plan şi atunci micul colibri apărea ca o pasăre uriaşă, cum n-au existat nici în preistorie, dominând restul tabloului, gata să se repeadă la omul pitic de la pupitru şi să-l sfârtece cu ciocul, în acele clipe de reală nelinişte, se năştea în ea, paralel, sentimentul că nu exista nicio primejdie, căci dacă pasărea din primul plan aparţinea unei realităţi vecine, incontestabile, omul, cu proporţiile atât de reduse, se afla într-o realitate foarte îndepărtată, poate chiar în Japonia.

Fără să consulte niciun psihiatru, Torsila socoti că o pândeşte nevroza; Dominique socotea la fel. Amândouă se gândiră că vindecarea nu putea să vină decât de la alt bărbat, un curtezan care să anuleze obsesiile primejdioase. Un bărbat luat în treacăt, fără niciun angajament de durată: ca o simpla medicaţie. (Treaba lor, numai că Dominique mi se părea monstruoasă hărăzindu-l pe Vicht unui joc atât de grotesc, după ce simţise pe obraz mâna lui, fierbinte şi disperată).

— Dar nu înţelegi că trebuia să-l apăr, cu orice mijloace, fie ele şi scelerate?!

— De cine să-l aperi?

Mă privi năucă, apoi lovi sticla golită de stâlpul indicatorului, o sparse şi nu mai vru să vorbească. Se făcuse ziuă de-a binelea: ultima picătură de Calvados de pe fundul sticlei se evapora în soare.)

Vicht stătea între ele, în capul mesei, şi amândouă îl studiau nestânjenite; el nu putea să le înfrunte privirile, părea prăpădit de timiditate. Din când în când se uitau una la alta, cu o mimică elocventă; acordul lor era deplin şi experienţa se apropia de reuşită. (Şi tot nu puteam să înţeleg cum de ticluise Dominique o asemenea farsă.) La televizor se retransmitea corrida de la Segovia, de duminica trecută; când se termină, Vicht, care se ferise să privească, văzu că amândouă erau istovite. Se abţinuseră de la gesturi, de la exclamaţii, arătându-se preocupate de el şi de masă, dar înţelese că în realitate nu puteau să se sustragă luptei cu taurul, că exista în ele o patimă sângeroasă, şi îi fu frică. Se simţea încolţit între ele, ca victima din arenă, care tocmai căzuse, zvâcnind din picioare şi răscolind nisipul plin de sânge. Torsila se ridică să închidă televizorul; restul emisiunii ar fi părut lânced după corrida, şi mai ales după ultima lovitură; spada pătrunsese literalmente până în gardă; să fi fost mai lungă, ar fi ieşit prin burtă; lumea din arenă părea înnebunită. Când vuietul acesta cam sinistru, concentrat în difuzor cu un timbru metalic, de spade rupte, se stinse, în radioreceptorul aflat pe colţul bufetului se auziră câteva pocnete. Vicht crezu că era un aparat de radio cu tranzistori şi se temu că după corrida vor da drumul la muzică; la o „missă creolă“, după care se prăpădeau turiştii, sau la vreun flamenco.

După pocnetele aparatului, întâmplătoare, urmă linişte; Torsila se apucă să strângă masa. Părea grăbită să treacă la alte gesturi, totul i se părea menit să decurgă fără nicio piedică. Însă Dominique se răzvrătise; aşa, dintr-o dată, până la furie şi la inconştienţă. Pocnetele aparatului făcuseră să-i stea inima; obrazul i se acoperi de brumă. Un apel la ora aceea ar fi fost imposibil, dar îşi aminti că putea să vină a doua zi dimineaţă sau zilele următoare. Ochii ei căzură pe mâna lui Vicht, care stătea inertă pe braţul fotoliului. Era mâna stângă, şi ea o ţinea minte pe dreapta, cum îi îndepărtase părul şi-i mângâiase obrazul. Mâna lui dreaptă se odihnea pe celălalt braţ al fotoliului, prea distanţată de ea şi de seara trecută; dar trebuia să existe o înrudire între ele.

Fără ezitare, ea făcu gestul care avea s-o piardă, pe căi la fel de damnate şi de sublime. Îşi lăsă mâna peste mâna lui; nu era încă decât o solicitare, dar elocventă, sinceră, puţin dureroasă. Avea mâna îngheţată, şi mâna lui nu părea mai caldă; nu se aşteptase, gestul venea ca un dar al zodiacului, şi aceea fu clipa când ea nu izbuti să-l găsească. Toată fiinţa lui era siderată. O privi, încercând s-o descifreze; ochii ei însă se uitau în altă parte, pe lângă radioreceptorul de pe bufet, într-un gol care o făcea să pară absentă, dusă tot mai departe. Era vizibil că nu avea de dat decât mâna. Dar mâna o dădea fără echivoc, hotărâtă să şi-o sacrifice, să se detaşeze de ea, să şi-o ardă.

Numai viaţa în singurătate poate face pe un om să simtă un astfel de gest, chiar dacă nu-l înţelege. Vicht nu avea pe ce-şi construi o speranţă, când toată seara ea rămăsese străină; îl invitase şi pe urmă îl lăsase în părăsire. Dar mâna ei, oricât de neîncrezător ar fi judecat faptele, anunţa o dăruire; gestul era deplin şi ireversibil.

Mâna lui se întoarse până ce veni cu palma în sus, zona străbătută de subtile reţele nervoase, care transmit şi înregistrează. Deasupra puse palma cealaltă; mâna ei era cuprinsă de amândouă părţile, ca într-un câmp magnetic. Niciunul nu ştia că nu mai putea să scape cât timp nu se descărca tot curentul.

— Am stat aşa până târziu, mult după miezul nopţii. Prietena ei era acolo, îi întâlneam din când în când ochii, cred că avea o privire nedumerită şi stupidă, dar nu-mi trezea niciun gând şi nu-mi păsa că nu pleacă; nu-mi păsa de nimic, toată lumea, cu tot cu amintiri, se anulase; singura realitate rămânea mâna pe care o ţineam în mâinile mele, şi pulsa ca o inimă. Am simţit atunci, cu adevărat, beatitudinea, starea aceea de sublimare, despre care se vorbeşte, dar pe care nu o explică nimeni. Cred că oamenii o inventează ca să-şi construiască pe ea o existenţă lăuntrică superioară, dar nu poate fi decât un fals, fiindcă altfel de mult structura omenească ar fi fost alta; ar fi încetat ura şi războaiele; chiar natura ar fi suferit transformări profunde, ar fi dispărut plantele veninoase, fiarele şi reptilele. Aşa a fost lumea pentru mine atunci, şi am socotit că primeam o compensaţie supremă pentru moartea mea iminentă. Dacă aş fi ştiut că ridicându-mă şi plecând, atunci, numaidecât, aş fi anulat sentinţa şi mi-aş fi asigurat o viaţă lungă, plină de toate satisfacţiile visate odată, ei bine, n-aş fi plecat, fiindcă dincolo de mâna ei, pentru mine nu mai exista nicio viaţă care să merite sacrificiul de a fi trăită; mâna ei era singura bucurie posibilă, peste timp şi

peste moarte. Şi am ţinut-o în mâinile mele până la capăt, până unde nu mai putea să existe nimic altceva – şi atunci m-a cuprins senzaţia dizolvării. Ne dizolvam unul într-altul, printr-un proces chimic devenit metafizic, făcând din noi o substanţă comună şi împărţind-o pe din două, egali în trupurile noastre, în sufletele noastre, în minţile noastre, în tot ce putea să ne definească. Mai mult decât atât nu se poate, în nicio dragoste. Nici în cele legendare.

Îl credeam, şi ştiam totdeodată că pentru ultimul dintre oameni, iubirea, într-o clipă a ei, va fi legendară.

Torsila nu se mai ridica să plece; îi privea ţeapănă şi stupidă, ca o găină, în timp ce se lumina de ziuă. Părea prinsă şi ea în procesul acela de dizolvare, dar substanţa ei nu se contopea cu a lor, rămânea inutilă şi ea înţelese atunci că proiectul de dragoste eşuase, singura salvare era curtezanul, dacă izbutea să-l recâştige. La cinci dimineaţa se duse la culcare, se băgă în pat după ce îşi făcu rugăciunea, îngenuncheată la crucifixul din colţul odăii, invocând toate madonele s-o ajute, femei fiind şi ele, şi nu toate neprihănite. La sfârşit se legă în faţa lui Dumnezeu să nu mai cârâie în clipele acelea – nu le putea spune pe nume, dar atoateştiutorul avea să înţeleagă.

Procesul de dizolvare se oprise, fiind ajuns la ultima consecinţă. Mai mult decât atât, doi oameni nu pot să consume unul din altul. Când Dominique îşi trase mâna, Vicht îşi recunoscu starea de letargie. Poate era primul act al morţii, căci nimeni nu ştie cu adevărat cum vine moartea şi cum arată, şi dacă uneori ea nu se lasă substituită de iubire.

— Acum du-te! îi spuse ea. Lumina zilei mă îngheaţă dacă mi-a fost prea cald noaptea. Ai să trăieşti, măcar până diseară. Dacă nu poţi să dormi, îmbată-te! Îţi dau o sticlă de vin, s-o iei cu tine.

Se duse la cămară, luă o sticlă de vin negru, dar, pe când încerca s-o învelească în foiţă de staniol, îi scăpă din mână şi se sparse pe mozaicul din bucătărie. Vicht o găsi acolo, cu o băltoacă însângerată la picioare. Ea îl privea şi îi tremurau mâinile; părea că nu-şi dădea seama ce se întâmplase. Era simplu, dar nu voia să admită că îşi pierduse puterea de asuprire asupra ei însăşi, că totul în fiinţa ei voia să se elibereze, spre a putea merge liberă în altă sclavie. Îl voia pe Vicht de stăpân, şi nu-i cădea la picioare, în băltoaca însângerată, numai ca să simtă şi mai mult, şi mai departe, şi mai groaznic, cum creştea în ea forţa de dăruire.

Aşa stătură, faţă în faţă, privindu-se, pătrunzând unul în altul, de la distanţă şi aşteptând un sfârşit al lumii, până ce soarele

răsări peste locurile virane, deasupra cărora se lărgea blagoslovitul cer al Madridului, şi prima lui rază, roşie, stropită în lung cu albastru, intră pe fereastră. Vicht văzu în ochii ei ca de viperă, fascinanţi, verzi, pătaţi cu puncte galbene, o bucurie atât de fioroasă, că o asemui cu moartea care venea să-l cheme şi se gândi că sfârşitul de care se tem oamenii îi aducea, de dincolo, cea mai inimaginabilă voluptate. Atunci îngenunchează amândoi, printre cioburile sticlei de vin sparte, în insula însângerată.

24

Uneori mi se pare de necrezut că au mai existat şi alte întâmplări, că multe zile înainte de a ajunge în Spania preocupările mele au putut să fie altele. Peste toate Dominique îşi proiectează acum imaginea, cu mersul ei orgolios şi puţin sălbatic. Mi se pare că am fost împreună şi la Oxford şi la Cambridge, cele două incursiuni în pământul Angliei. Oricât de bine aş şti că eram singur, în mine rămâne adâncită impresia, corosivă şi puţin otrăvitoare, că fără ea nimic n-ar fi putut să existe din câte am văzut şi, mai ales, nimic n-ar fi putut să-mi rămână în amintire. Chipul ei, secundat de al lui Vicht, dar într-un plan care se îndepărtează întruna, se suprapune panoramic peste înregistrările mele, acoperind tot ecranul unde le proiectez în momentele de visare şi luându-mi, poate definitiv, libertatea de a dispune singur de mine, pe care am câştigat-o greu, sângerând şi lăcrimând fără să ştie nimeni.

Nefiind posibil să ajung în Scoţia, cum plănuisem, dar fără convingere, m-am mulţumit cu două drumuri în vestul şi în estul Londrei, ca pe două braţe de cruce, de unde mi-a rămas impresia că am realizat un solid echilibru creştin, ceea ce înseamnă o conştiinţă liniştită şi împăcată.

Doamna de la biroul de voiaj, care convenea să vorbească franţuzeşte, dar cu zgârcenie, fiindcă timpul ei costa multe parale, mi-a ajutat să aleg itinerariile, în înţelesul că a fost întru totul de acord să merg la Oxford şi la Cambridge, cum hotărâsem înainte de a-i cere sfatul. Pentru cinci lire de fiecare drum, mi-a făgăduit două magnifice zile de călătorie, cu autocar de lux şi cu toate alintările. Le-am acceptat, deşi îmi erau inutile, şi le-am consumat pe toate, cu conştiinciozitate, ca la judecata de apoi să pot răspunde.

Se pleacă la ora nouă, dar, datorită lunii septembrie, când soarele răsare mai târziu şi este tot mai obosit, pare că dimineaţa abia începe. Am impresia unei excursii cu şcoala, în

zorii zilei, fără emoţiile de atunci, din nefericire, ci numai cu grija că trebuie să fii cuviincios şi să nu-ţi superi profesorul. La primul drum, spre Oxford şi ţinuturile lui Shakespeare, profesorul s-a nimerit să fie un englez poliglot, de credinţă budistă. Convertit? Nu, aşa l-au botezat părinţii; mai târziu şi-a recunoscut singur religia şi şi-a păstrat-o. L-am întrebat dacă merită să văd spectacolul muzical *Jesus Christ super-star*, care se joacă de multă vreme la Londra. Da, de ce nu, pot să-l văd, dar mi-a recomandat să prefer filmul, fiind superior teatrului. Întrebarea mea însă l-a intrigat şi m-a privit cu destulă curiozitate, abţinându-se totuşi să mă descoasă dacă sunt creştin. Bănuind că da, nu şi-a putut ascunde un zâmbet de indulgenţă. Am simţit că faţă de Isus Cristos avea aceeaşi indulgenţă, ceea ce m-a îndreptăţit să-l întreb, cu precauţie, în ce constă superioritatea credinţei budiste. N-am prea înţeles răspunsul sau l-am uitat; ca să fiu sincer, cred că nu l-am urmărit cu atenţie, fiindcă mă atrăgea mai mult peisajul. Şi-apoi, în timp ce el vorbea, mă gândeam să-l întreb despre yoga. Aşa se nasc în mine curiozităţile, cam anapoda, a doua înainte de a fi satisfăcută prima, probabil fiindcă nu cred în sinceritatea oamenilor şi îmi păstrez libertatea de-a căuta explicaţiile cu propriile mele mijloace. Şi-apoi omul avea, indiscutabil, o privire şireată.

L-am întrebat care sunt cele optsprezece limbi vorbite de el. A enumerat vreo şase, şi-apoi a început să se bâlbâie, ca Pristanda cu steagurile, dar atunci autocarul s-a oprit la castelul Warwick.

Toate în jurul meu erau limpezi şi în culori fermecate sub lumina amiezii. Îmi venea să mă întind pe iarbă şi să bolesc, ca să rămân singur şi să nu aud explicaţiile. Dar de ghid este nevoie, altfel în multe locuri nu te lasă să intri. L-am urmat din cameră în cameră, am trecut pe sub arcade de piatră, am urcat scări ici şi dincolo am coborât altele. Efortul este al picioarelor; spiritul între timp acumulează impresii, ca o baterie pusă la încărcat. Condiţia este să asculţi vorbele, că nu-ţi poţi astupa urechile, dar să nu le înregistrezi; altfel nu vei şti niciodată pe unde ai trecut cu propriile tale picioare şi ce ai văzut cu proprii tăi ochi; vei trăi cu imaginile receptate de altul.

Am în faţă o plachetă luxoasă, cumpărată la intrare. Dacă aş fi uitat interioarele medievale de la Warwick, mi le amintesc reproducerile în culori fidele: capela (cu ea se începe ziua castelelor), sala banchetelor (cu ea continuă), camera de culcare (cu ea se încheie). E vorba de camera reginei Ann de Windsor. Apoi un salon verde, un altul roşu, un budoar (albastru), o bibliotecă, o sală de arme şi, la sfârşit, închisoarea (subterană).

Nu lipseşte nimic, cum se vede. Toate acestea, după ziduri roşcate de piatră, cu turnuri şi creneluri, cu şanţuri de apărare şi cu poduri care se ridică, despărţind lumea castelului de lumea exterioară. Cea mai mare frumuseţe aici, depăşind infinit ceea ce au făcut oamenii, este natura, între deal şi câmpie, de o blândeţe continuă şi colorată ca în picturile din Renaştere.

Două zile mai târziu aveam să văd, într-un peisaj înrudit, dar cu mai puţine culori, un alt castel feudal, la Woburn, aproape de Cambridge. Ca şi peisajul, castelul e mai şters şi, indiferent care ar fi importanţa lui, se ţine minte mai puţin. Le-am comparat între ele înainte de a ajunge în Franţa, la vestitele castele de pe Loara, care nu pot să intre în competiţie, fiind de altă clasă, mai săracă şi mai cenuşie. Dar toate, de la un capăt al Angliei până la celălalt capăt al Franţei, reprezintă o epocă şi un spirit. În ele se trăia şi se urzeau războaie. Erau poftiţi regii cât timp nu li se putea tăia capul. Se procreau moştenitorii şi uzurpatorii. Pe întinsul celor două ţări care s-au urât şi s-au întrepătruns, prin alianţe sau prin silnicie, castelele, chiar dacă nu mai emit nicio lumină, par nişte faruri pe ţărmurile stâncoase ale mărilor turmentate care înseamnă istoria.

După ce le-am văzut deci pe toate câte se cuvenea să fie văzute, mi-am dat seama că nimic nu mi se părea necunoscut în ele, străbăteam parcă o lume unde trăisem în altă viaţă. Până ce am înţeles că, după cărţile de istorie şi de literatură, după picturi şi stampe, dumicate pe îndelete şi pe nebăgate de seamă, încă din copilărie, a venit cinematograful şi a completat ce mai putea să lipsească. În filme de toate felurile, născociri sau istorie, decorul e luat de-a gata dintr-o realitate aflată la îndemână. În faţa ecranului se poate ocoli lumea, nu doar cea de azi, ci din orice vechime care a lăsat urme.

Am văzut castele şi pe Rin, iar pe urmă le-am văzut şi pe cele din Spania. Importanţa acestora, la vremea lor, a fost mult mai limitată, mai provincială dacă se poate spune astfel. Castelul de la Warwick şi apoi cel de la Woburn, în izolarea şi-n încremenirea lor, mi s-au părut nişte vechi capitale. Ele conservă o tradiţie colosală. Întreagă această regiune din vestul şi estul Londrei, între Warwick şi Woburn, e zona tradiţiilor colosale. Una din ele este tradiţia colosală a culturii, reprezentată prin cele două universităţi, de la Cambridge şi Oxford.

Sunt astăzi universităţi unde cred că se învaţă mai multă carte, şi unde participarea, mai puţin aristocratică, e în schimb mult mai mare. Nu mă socotesc totuşi îndreptăţit să privesc Oxfordul fără emoţie. Nu m-a intimidat nimic în această cetate

cam închistată, cu zidurile cam reci, cu sălile cam întunecoase, în afară de tăcerea care apasă greu peste toate. Ea transformă caracterele, indiscutabil, şi poate aici începe să se formeze temeinicia britanică, pe care alte şcoli o completează, punând în suflete orgoliu şi demnitate. Înainte de a da savanţi, universitatea a dat Angliei pe acei cetăţeni admirabili care au luptat în două războaie pe pământul Franţei şi n-au deznădăjduit când nu li se făgăduia decât sânge şi lacrimi.

La Oxford nu s-a scos piatra pavajului şi nu s-au făcut baricade. Pe când gândeam aşa, cu spinarea puţin îngheţată, Sorbona mi-a fost mult mai simpatică. Dar e bine că sunt pe lume şi una, şi alta.

Fără să-mi dau seama îndată, mergând în ţinuturile dintre Oxford şi Warwick am ajuns la inima Angliei. De-aceea nu mai socotesc deloc necesar să amintesc şi drumul al doilea, deşi o inimă a Angliei s-ar găsi şi dincolo, la Woburn şi Cambridge.

În vest cred că m-am lăsat condus de marile câmpuri magnetice care orientează spiritul omenirii spre sursele de lumină. Pe acest pământ s-a născut Shakespeare, dar actul biologic al venirii lui între oameni rămâne doar de o mică importanţă istorică, şi dacă el a dat naştere la controverse, cu atât mai bine. Mi-ar plăcea mult mai mult un Shakespeare fără biografie, să rămână numai o emanaţie spirituală a lumii care i-a dat naştere.

Pe liniile magnetice care m-au dus apoi în Spania a încercat să vină o dată de peste mare o Invincibila Armada. Era, cred, vremea când Shakespeare, ocolind universităţile de la Oxford, ajungea la Londra într-o funcţie subalternă. După ce Invincibila Armada s-a scufundat făcând să fiarbă marea şi când apele s-au liniştit, doi oameni au rămas pe lume, pe două pământuri străine şi învrăjbite, şi îmi jur credinţa că datorită lor omenirea a meritat să supravieţuiască acelor vremuri nefericite.

Iar noi, care am supravieţuit altor nefericiri ale omenirii, cui să ne închinăm mai înainte: lui Shakespeare sau lui Cervantes?

Ce forţă avu în ea vremea din care se traseră doi oameni atât de mari, că în niciun viitor unul nu va putea să fie mai mic decât celălalt? Prin ce taină stelele lor luciră la fel de puternic şi amândouă deodată? Ce înrudire ascunsă o fi între cele două pământuri de unde veni unul şi altul, şi care nu se aseamănă nici cât ploaia cu zăpada, doar că pe amândouă le scutură cerul?

Care ar fi fost drama lui Hamlet şi ce s-ar fi întâmplat cu Regele Lear şi cu Lady Macbeth dacă Shakespeare se năştea la Alcalá de Henares? Iar dacă Cervantes se năştea la Stratford-

upon-Avon, ce ar fi fost Don Quijote?

Ei iată, eu cred că toţi aceştia rămâneau ei înşişi, dovedind forţa universală care îi aduse pe lume. Trebuia doar să se schimbe numele autorilor.

Drumul de la Stratford-upon-Avon spre Londra duce prin Oxford. Nu-i nicio dovadă că Shakespeare s-ar fi oprit aici pentru învăţătură, deşi colegiile şi universităţile existau de câteva secole, şi alte secole aveau să se tot înmulţească, până aproape de vremea noastră. Când se ducea la Londra, el abia de ştia puţină latină, şi încă mai puţină greacă. Dar universităţile de la Oxford, nefrecventate, au revărsat asupra lui toată învăţătura adunată în sumbrele tomuri. El era, fără îndoială, unul din acele spirite permeabile, care îşi însuşesc cultura prin osmoză, filtrând-o şi sintetizând-o, ca să rămână numai scânteile.

Ce extravagantă geografie creează Shakespeare, făcând corăbiile să plece din mările Boemiei! Ce minunat este să desparţi în alt fel pământul de ape, ca într-o nouă Facere a Lumii!

Cum mă aflam la Stratford-upon-Avon, am vizitat casa; puteam s-o ocolesc şi, mai ales, casa putea să nu fie. E un decor de teatru, înnoit după fiecare stagiune; se simte mistificarea, nu acestea sunt lespezile pe care a călcat el. I-am spus ghidului budist: „N-am nicio încredere, domnule!“ Atunci el s-a apropiat şi mi-a şoptit la ureche: „Nici eu!“ Nu voiam să mi se asocieze şi mi-a stârnit chiar dispreţul, ca preoţii care oficiază o credinţă fără să creadă. Aş fi vrut să-i spun: „Atunci de ce mai târăşti pe aceşti oameni după tine?“

A fost o vreme când s-a contestat existenţa civilă a lui Shakespeare, crezându-se că e doar o iscălitură. Stratford-upon-Avon a făcut atunci eforturi fanatice şi puţin ridicole, spre a stabili un adevăr nu lipsit de foloase. Există acolo un teatru care îl joacă pe Shakespeare şi unde vine toată omenirea. Există o bibliotecă vastă, care îl propovăduieşte. Există, în sfârşit, o societate care îi administrează gloria, folosind o contribuţie mondială. Prosperitatea ei vizibilă, într-o lume nu prea prosperă, mi s-a părut indecentă.

Acea societate, un trust în toată puterea cuvântului, a cumpărat, întreţine şi exploatează tot ce se leagă de numele lui Shakespeare, având grijă, ce-i drept, să-l preamărească. Mai întâi casa lui de naştere; apoi casa doamnei care-i fu mamă şi se numeşte, mai frumos ca într-o piesă de teatru, Mary Arden; de asemenea casa doamnei care-i fu nevastă şi se numeşte, ca în romane, Ann Hathaway. Nu lipseşte casa de zestre a

domnişoarei care-i fu fiică, numită Suzanne şi pe care o măritară chivernisit cu doctorul Hall, preafericitul.

Am fost prin toate acele locuri, răspândite pe câţiva kilometri, şi pretutindeni parcă era sărbătoare, cu flori şi flamuri. M-am bucurat să văd atâţi pelerini la bisericile unde se celebrează cultul lui Shakespeare, cu o ardere mai puternică decât a altor multe credinţe. Cine crede în cugetul liber al omului şi se străduieşte să-l slujească, va găsi puţin şi din el însuşi în oricare din triumfurile spiritului. Sunt însă mâhnit că pe urmele lui Cervantes n-am găsit nicio flamură; prin locurile unde s-a chinuit el nu era sărbătoare.

L-am căutat, n-am uitat nicio clipă, oricât mi-ar fi fost de rău sau de bine. L-am căutat nu pe acolo unde îşi are statuile şi unde nu i-a plăcut să respire, ci pe drumurile aride din inima Spaniei. M-am uitat cu aviditate la creste, aşteptându-l să apară şi să vină aproape, căci pe urmă aş fi ştiut să-l urmez până la capătul drumului, spunându-i toate câte îmi stăteau pe inimă. Abia astăzi, când am făcut să se scufunde Invincibila Armada, lăsându-i faţă în faţă pe cei doi mari oameni, mi-am dat seama că tot timpul în cugetul meu a fost o confuzie uriaşă: mă gândeam la Cervantes, dar aşteptam să apară Don Quijote.

★

Închipuindu-mi că ghidul budist ar fi avut puteri magice să mi-l scoată în faţă pe Regele Lear sau pe Lady Macbeth, pe Richard al treilea, odiosul, şi pe oricare alt Richard, Ioan sau Henric, pe dezgustătorul Polonius sau pe înţeleptul Ferdinand, pe toţi aceştia dintr-odată sau pe unul câte unul în parte, ei bine, dacă în prima clipă i-aş fi privit dornic să-i văd cum se mai înfăţişează, pe urmă ar fi trebuit să le întorc spatele şi să plec grabnic, fiindcă niciunul din ei n-ar fi putut să-mi inspire o conversaţie. Cu Hamlet, da, cred că aş fi vrut să schimb două vorbe, fără niciun tâlc însă, fiindcă toate tâlcurile lui sunt jucate, ci numai ca să-i arăt simpatia mea întristată; dar nu m-ar fi ascultat, de vreme ce nu era făcut să audă decât glasuri din altă lume. Ofeliei, nefericita, i-aş fi mângâiat obrazul şi, dacă ar fi vrut, aş fi mers cu ea pe malul apei, ţinând-o de mână, sfătuind-o să nu se ducă la mănăstire până ce nu va cunoaşte iubirea. Iar Julietei i-aş fi spus că nimic nu-i mai frumos pe lume decât să iei cântecul ciocârliei drept pe-al privighetorii, şi cui i s-a întâmplat o dată aşa, pe urmă poate să moară.

Dar cu atât ar fi fost mult prea puţin ca să trag cu adevărat un

folos din puterile magice ale ghidului. Şi dacă el mi-ar fi spus: „Cere-mi ceva să te bucuri din plin!“ i-aş fi răspuns: „Nu vreau personajele, ci adu-mi-l pe Shakespeare!“

Ei da, cu el aş fi avut ce vorbi! I-aş fi pus toiagul în mână şi l-aş fi dus pe poteci, peste coline, îndepărtându-ne de apa Avonului, până la Warwick. Nu mi-ar fi fost greu să găsesc sala de arme, saloanele şi camerele reginelor, căci abia trecusem pe acolo. Iar la ieşire, după ce l-aş fi spionat tot timpul şi i-aş fi văzut orice tresărire, l-aş fi întrebat, sigur pe ce-mi va răspunde: „De-aici ai pornit?“ „Da, pentru ceea ce-a fost idilic! Lasă deoparte închisoarea şi uită-te în jur: e atâta mândreţe pe aceste coline, atâta pace şi-atâta lumină, că nu te poţi gândi decât la cântec şi bucurie!“ Pentru inspiraţia sinistra ştiam unde să-l duc, spre a-i asculta mărturisirile, dar era prea departe şi n-am fi ajuns într-o zi. Fiind într-o marţi, mi-aş fi dat întâlnire cu el pe joi sau pe vineri, la Turnul Londrei. Acolo aveam de vorbit. Se săvârşiră atâtea crime în locul acela, că te miri cum de lespezile s-au spălat de sânge şi cum de Tamisa şi-a limpezit apele înroşite. Shakespeare a plecat de la Turnul Londrei cu sacul atât de plin, că nici n-a avut când să-l golească, de-au mai rămas multe şi pentru alţii.

În acel drum din ţinutul Avonului am înţeles de ce un om născut acolo, dacă avea ceva de spus, nu putea spune în niciun fel mai bine decât în poezie şi-n teatru.

Privit printre pleoape, încărcat de funigei de argint şi de aur, peisajul unde zânele şi muzele nu se sfiesc să danseze şi să-şi fluture vălurile în văzul lumii are calmul şi adâncimea visării, dar nu-i lipsesc nici pulsaţiile senzuale, ca tulburarea poetului să fie fertilă. Iar pe lungul fir de sonete spuse de natura aceasta, în ascunsul ei pătimaşă, se desfăşoară o scenă continuă, aşa cum şi-ar fi dorit-o dramaturgii când le era interzisă mişcarea, o scenă liberă, cu decoruri infinite, născute unul din altul, ca o naraţiune.

Părăsirea unităţii de loc, pe care contemporanii i-au reproşat-o lui Shakespeare, s-a datorat în primul rând peisajului; pe nesimţite, peisajul i-a scos pe actori din decorul fix şi i-a dus de-a dreptul în geografie. Şi fiindcă sunt destule coline în jur, alcătuind amfiteatre continui în lungul decorului continuu, odată cu acţiunea s-au mutat şi spectatorii, provocându-i unităţii de timp o dublă fractură, ceea ce, mult mai târziu, avea să facă filmul, a cărui teorie era de fapt impusă de Shakespeare.

Între Warwick şi Turnul Londrei, călătorul de astăzi va găsi originea acelei varietăţi nesfârşite de inspiraţii, care, prin Shakespeare, dă omului toate satisfacţiile visate. Nimic nu

lipseşte de pe imensa lui paletă, fantezia, graţia, rafinamentul, comicul trist şi comicul bufon, care-i altă tristeţe, desfăşurarea epică grandioasă, lirismul alături de groază, şi tragedia unită cu deznădejdea, toate acestea spuse cu vorbe alese şi potrivite cu fiecare tonalitate, dintr-un vocabular nemăsurat şi gata să crească pentru orice nuanţă, până la infinitul culorilor şi până la ultima zvâcnire a imaginaţiei, când toate se sfârşesc, dar începe altceva. Căci Shakespeare nu se va odihni niciodată.

Există credinţa că, la o vârstă, după o viaţă înlesnită şi nu lipsită de satisfacţii, Shakespeare s-a întors în locurile de naştere, să moară în tihnă. Ciudat mi se pare că din casa unde el se retrase, la Stratford-upon-Avon, în New Place, şi care nu putea fi o cocioabă, n-au mai rămas decât temeliile. În vreme ce casa părinţilor stă în picioare prin grija faimoasei Shakespeare Birthplace Trust, tot mai nouă şi mai prosperă de la un an la altul.

Ideea unei case unde să nu se mai întâmple nimic, unde „restul să fie tăcere“ era atât de neconformă cu tot ceea ce el făcu pentru lume, că nu se putea altfel decât să se dărâme; ca să se mai întâmple ceva până la urmă! Iar acele temelii rămase după ruină sunt încă o scenă, completând lunga înşiruire de scene din ţinutul Avonului. Aici, în teatrul unde muri Shakespeare, seara coboară Ariel, pe prima rază de lună, noaptea îşi urzeşte Hamlet planul de răzbunare, iar în zori Puck fuge călare pe prima rază a soarelui.

Shakespeare rămâne autorul personajelor sale. Dându-le tot ce le-a trebuit ca să-i supravieţuiască, el s-a păstrat şi pe sine, nu mai slab decât ele. De aceea, pe urmele lui se fac serbări şi flutură flamuri. Pe câtă vreme bietul meu Cervantes, pe care am avut numai iluzia că îl caut între zările sterpe ale Spaniei, a suferit blestemul de a se dizolva în personajele sale, fiindcă le-a dăruit tot ce avea în inimă, fără să păstreze nimic pentru sine.

Mi l-am închipuit o dată mergând pe malul râului Duero, călare pe un măgar sur, moştenire de la propriul său erou, Sancho Panza. L-am însoţit atunci, conversând despre viaţă, până la ruinele Numanciei, unde am rămas peste noapte, şi-acolo el mi-a spus, în versuri, povestea tristă a jertfirii lui Viriarte. Nu m-am întrebat deloc de ce mergea Cervantes călare pe măgarul lui Sancho Panza. Abia în zori, când ne-am despărţit şi când l-am privit din urmă, cum se ducea abătut printre dealurile de pământ roşu, adus de pe alte planete, am înţeles că stătusem de vorbă cu Don Quijote, că îi atribuisem greşit versurile Numanciei, iar măgarul lui Sancho Panza îl înlocuia pe Rocinante, răposat de

multă vreme.

Invincibila Armada n-a învins pe nimeni. Deasupra ei au rămas cei puternici. Dizolvat în eroii săi, Cervantes nu-i o mai mică glorie a lumii decât Shakespeare.

25

Lungă este ieşirea din Londra, prin suburbii care şi ele seamănă cu un decor de teatru şi rămân în urmă ca pe o scenă rulantă. Sunt case mici, de o parte şi de alta a străzii, ele îşi păstrează stilul pe cartiere, dar rămân tot timpul în aceeaşi familie, cu un etaj, cu acoperişul în două pante, cu un pinion în faţă, cu ferestrele încadrate de coloane albe. Se foloseşte mult cărbunele pentru încălzire, am aflat din literatură, mai întâi de la Dickens, şi dacă am citit cărţi din viaţa minerilor, nu ştiu de ce mi-am închipuit că tot cărbunele mergea la Londra, nu în uzine. Credeam că toate casele acolo sunt înnegrite de fum, şi nici aerul nu mi-l închipuiam altfel în zilele fără ceaţă.

Singurul caracter citadin al caselor acelea de suburbie, care nu sunt deloc înnegrite de fumul cărbunelui, este înghesuiala; încolo par nişte vile de jucărie, albe, cu giurgiuvelele colorate, cu flori la ferestre, cu grădiniţe în faţă, şi chiar dacă sunt băgate una în alta, ceva le salvează – culorile, florile, micuţa grădină din faţă. Sunt şi ele o temeinicie engleză, şi dacă le priveşti în desfăşurarea lor nesfârşită, fără să uiţi că şi peste ele a trecut războiul, cu bombardierele grele şi cu torpilele zburătoare, îţi dai seama că după ce multe au să dispară din lume, multe se vor înverşuna să rămână.

Drumul în provincie, spre Oxford, Stratford-upon-Avon şi Warwick ar semăna cu cel de pe vremea lui Shakespeare, dacă n-ar fi asfaltul şi autocarul. La hanuri se păstrează, atârnată ca un steag deasupra intrării, firma pictată cu simboluri mai vechi de un secol. Şi copacii de pe coline sunt mai vechi de un secol, şi iarba de un alt verde, acum azi nu se mai vede, şi zăplazurile care călătoresc odată cu şoseaua, urcând şi coborând înălţimile, ca nişte corăbii duse de valuri, şi vacile dintre zăplazuri, însemnate cu pete albe când sunt negre, şi cu pete negre când sunt albe, ca să se ştie că altele nu mai pot fi ca ele.

Şi oamenii chiar, din orice parte a lumii ar veni, oricare le-ar fi limba şi obiceiurile, sunt duşi cu un secol în urmă. Şi iată-i făcând popas, după nicio oră de drum, pentru a-şi bea cafeaua la hanul „Trei iepuri“. Către ceasul unu, treisprezece spunem noi astăzi, la hanul „Trei vulpi“, masă de prânz „lunch“ – cu toată

ceremonia din trecutul britanic; numai culoarea e îngălbenită. Nimic nu poate fi sărit, nici mutat la altă oră. Dacă s-a făcut cinci după amiază, autocarul a tras în faţa hanului „Trei urşi“ unde se bea ceaiul, cu prăjituri uscate, ca în filmele de epocă. Şi nimeni nu râde, nimeni nu îndrăzneşte să vorbească. Sunt şi tineri, şi le-ar sta bine să se ţină de gât şi să chiuie; toţi îngheaţă, ca la examen, cu fursecurile în gât, gata să se înece, şi parcă aşteaptă să le dea cineva un pumn după ceafă ca să-şi recapete respiraţia, iar pe urmă să le şoptească lecţia.

Să fi avut măcar un aliat, ce mi-ar mai fi plăcut să smucesc odată faţa de masă, şi toate să se ducă dracului, să se spargă, să se rostogolească, să zdrăngănească, să ne opărească. Şi-apoi, dacă drept pedeapsă mi-ar fi închis uşa autobuzului în nas, ce mi-ar mai fi plăcut să fac pe jos drumul până la Londra, să ies din şosea, să merg pe iarba de un alt verde, cum azi nu se mai vede, să rup zăplazurile şi să dau drumul vacilor albe şi negre.

Mi-e teamă să nu las impresia că toate firmele reprezintă câte trei animale. De multe ori aşa e, dar se poate şi altfel: „La doi cai albi“, sau negri, şi chiar la unul. Sau „La lebăda“ şi „La şoimul“. Şi „La cornul de vânătoare“. Ceaiul însă e peste tot acelaşi.

★

În unele locuri am mers chemat de o bucurie presimţită şi n-am fost dezamăgit niciodată, în parcurile Londrei bunăoară, dar şi pe multe din străzile ei, şi chiar în cartierele aglomerate. Când vrei să vezi cetatea, apoi se cuvine s-o iei aşa cum este şi să mergi până la capăt.

Nu mă refer la „City“, păcatele mele, deşi am fost şi acolo, şi m-am plimbat o după-amiază întreagă; aceasta era o vizită de obligaţie. Nu mă interesa finanţa britanică, nici faţadele ei placate cu marmură, dar socoteam că aici e un centru vital al Londrei, al Angliei şi al lumii, şi aveam datoria să-l inventariez, ca pe British Museum, care nu putea fi lăsat deoparte, deşi nu reprezenta pentru mine nicio ispită.

Nimerind în City la orele când toate birourile erau închise, am putut să mă plimb pretutindeni în linişte şi să mă gândesc la multe, fără să mă tulbure nimeni. Am privit cu coada ochiului uşile grele de bronz, ferestrele cu gratii masive, mai ales pe cele de la subsoluri, căci omul a avut totdeauna înclinarea sa-şi îngroape bogăţiile; ştiam că sub acele subsoluri sunt alte etaje; cu cât vor fi mai mari bogăţiile, cu atât vor fi ascunse mai în adâncul pământului. O clipă mi s-a părut că plutesc pe o mare de

aur şi că, de va veni vreo furtună şi corabia mea s-o face fărâme, am să mă înec în galbeni şi între lingouri, luând ultima şi cea mai măreaţă lecţie despre deşertăciune.

În altă clipă, cum nu trecea nimeni, m-am gândit la o bandă de gangsteri care ar nimeri aici într-o zi când paznicii ar fi în grevă şi ca urmare n-ar funcţiona nici sistemele de alarmă, iar poliţia n-ar veni să se amestece, dacă n-ar chema-o nimeni. Bineînţeles că o situaţie ca asta n-ar putea să aibă niciun haz pentru gangsteri; parcă îi vedeam plecând cu coada între picioare, scârbiţi de atâta aur lăsat la voia întâmplării.

Dar a urmat o clipă când mi-am închipuit ceva mai înfricoşător, că liniştea şi nemişcarea s-ar datora unei groaznice prăbuşiri monetare, un crah mondial declanşat dimineaţa. Până la ora patru după amiază, când mă plimbam eu pe acolo, toate sinuciderile erau sfârşite, după uşile de bronz zăceau morţi ca în vreme de ciumă, bancheri şi magnaţi ai fânanţei, cu câte un glonţ în tâmplă, iar printre ei atâţia coate-goale, sărmanii, cu suta lor de lire agonisită anevoie şi făcută praf într-o oră.

★

În stare de faliment au fost şi regii, de multe ori în istorie, şi n-au scăpat de necaz nici regii Angliei. Într-un subsol blindat la Turnul Londrei, am văzut bijuteriile coroanei sau, mai bine zis, ce-a rămas din ele. Auzisem că nu poţi să ajungi acolo fără să stai la coadă cu orele, ceea ce n-aş fi făcut decât dacă mi le dădeau acasă pe cele mai frumoase. Nu ştiu cum s-a întâmplat, că la venirea mea nu era nimeni, aşa că am trecut uşa repede şi am mers drept la ţintă. Era şi aceasta o obligaţie, ca vizita în City, şi aproape cu aceleaşi semnificaţii.

Cât e Anglia de mare, cât de multe şi de lungi sunt galeriile muzeelor, tot ce-i inscripţie pentru folosul vizitatorului nu cunoaşte altă limbă decât engleza; cine n-o ştie, să sufere şi să înveţe minte!

Pe când coboram scara spre bijuteriile coroanei, am văzut prima oară inscripţii în alte limbi, nu mai ţin minte care, dacă nu cumva erau toate câte se vorbesc de-a lungul pământului. Toate însă cuprindeau obligaţii şi interdicţii: „numai la dreapta, numai la stânga, numai înainte, nu puneţi mâna, nu căscaţi gura, nu staţi locului, avansaţi, avansaţi!“

Să ne înţelegem: bijuteriile coroanei sunt un bun al regatului, nu al regilor. Bijuteriile personale le păstrează fiecare rege unde crede el, nefiind obligat să le arate; dacă vrea să se mândrească,

le pune la recepţii – şi atunci să vezi strălucire de diamante! Pentru un Regat Unit, care stăpâni până deunăzi munţii de aur şi câmpuri întregi cu pietre preţioase, bijuteriile coroanei sunt cam sărace, deşi pe un simplu civil pot să-l zdrobească. Dealtfel, nu-i vorba de podoabe, ci de insigne solemne ale regalităţii: coroane, sceptre şi săbii:

Coroana lui George al cincilea, lucrată în 1911, cu şase mii de diamante; am numărat zece, şi-aşa destul de repede, neavând voie să stau locului. Vreau să născocesc o legendă; cine mă opreşte şi cine poate dovedi că n-am dreptate? Dacă un om numără şase mii de diamante, orbeşte. De-aceea nu-i voie să stai locului!

Coroana Reginei Victoria, făcută în 1838; are un rubin brut pe care Henric al cincilea l-a purtat ca podoabă la cască, în bătălia de la Azincourt. Şi mai are unul din cele mai mari diamante din seria „Stelele Africii“. Şi alte trei mii de pietre preţioase. Nu le număraţi! Cruţaţi-vă ochii!

Iar steaua cea mai mare a Africii, de peste cinci sute de carate, împodobeşte unul din sceptre. E un diamant cât un ou de găină, credeţi-mă şi iertaţi-mă pentru o comparaţie atât de ignobilă!

Ceea ce se vede aici, unele destul de noi într-o istorie atât de veche, s-au agonisit abia de la Stuarţi încoace. Un om de seamă, Oliver Cromwell, căruia Anglia îi datorează nişte fapte de glorie, făcu o faptă drăcească la vremea lui şi declară falimentul regelui. Aceste vorbe nu sunt în istorie, dar ce-ar putea să însemne faptul că pusese la mezat bijuteriile coroanei, iar ce nu se putu vinde, se topi şi se bătu în monedă pentru plata datornicilor? Aşa mi se pare că de la faliment se trece la moratoriu, care este mai onorabil... Deci, fapta lui Cromwell, oricât de ireverenţioasă, trebuie socotită un act patriotic.

Turnul Londrei e altceva decât s-ar înţelege după mine, e un castel, sau un palat, şi o fortăreaţă, cu zeci de turnuri, din care multe, nu doar unul, au fost închisori de groază la vremea lor sângeroasă. Una din intrări, şi cea mai sinistră, se numeşte Poarta Trădătorilor. Unul din turnuri, şi nu cel mai sinistru, se numeşte Turnul Însângerat. Aici, pare-se, ducele de Gloucester, pe care Shakespeare îl cunoştea foarte bine şi care avea să devină sinistrul Richard al treilea, însemnat de diavol cu un picior beteag, puse să-i fie ucişi nepoţii, moştenitorii legitimi ai tronului, ca să ajungă la domnie. La început se numise Turnul Grădinii, şi dacă pe urmă a fost botezat altfel, înseamnă că i se recunoaşte sângeroasa istorie, căci doar nu eu i-am spus aşa cum i se

spune. Aici fu captiv vreme îndelungată Sir Walter Raleigh, care adusese din America tutunul; dar nu pentru acest păcat făcu închisoare. Mai fu închis în Turnul Însângerat un judecător mizerabil, care condamnă la moarte, în bloc şi dintr-odată, nu mai puţin de trei sute de oameni, învinuiţi de răscoală.

Dacă dai ocol curţilor, pe sub ziduri şi turnuri, nu-i fereastră de unde un condamnat să nu fi aruncat ultima lui privire asupra lumii. Pe Lady Grey, închisă în casa de cărămidă roşie a mai-marelui peste călăi, o puseră să vadă cum îl duceau spre locul de supliciu pe soţul ei şi-o ţinură acolo să-l vadă şi cum se întorcea, cu capul tăiat, aruncat într-o căruţă, pe un maldăr de paie însângerate; iar în acest timp, ca groaza să nu scadă, în faţa ferestrei de unde i se arăta sinistrul spectacol, dulgherii ridicau eşafodul pe care ei înşăşi avea să i se taie capul, după câteva ceasuri. Am văzut butucul şi securea; aceasta din urmă, ce să spun, o secure ca multe altele. Dar butucul e o frumuseţe, m-a mirat atâta rafinament într-o vreme atât de întunecată, cu ce grijă a fost el cioplit ca grumazul să se aşeze mai bine, să nu se strâmbe omuşorul, şi ce netezit a fost, ca să nu zgârie pielea!

Pe acest butuc sau pe altul asemeni îşi pierdură capetele lordul Hastings, contesa Salisbury, Catherine Howard, a cincea regină a lui Henric al optulea, vicontesa de Rochford, contele de Essex. Numai Annei Boleyn îi zburară capul cu o lovitură de paloş, fără să-i pună gâtul pe butuc, şi treaba nefiind uşoară, se aduse anume pentru ea un călău tocmai de la Saint-Omer, cu bătaie de cap şi cheltuială.

Aceasta fu a doua nevastă a monstruosului Barbă-Albastră care se numea, ca rege al Angliei, Henric al optulea. Nu trecură bine opt ani, când o decapitară şi pe Catherine, a cincea nevastă. Ce suflete şi ce minţi aveau pe atunci femeile? Oare această Catherine nu ştia ce-o aşteaptă? Cum o răbdă carnea să intre în patul împutit de sânge şi să îndure dragostea porcească, printre cadavre încă neputrezite, şi cum n-o duru ceafa, când perna era plină cu cranii căzute din secure, şi cum nu-şi rupse şalele în salteaua plină cu oase încrucişate?

Printr-o grijă gingaşă (oare e bine spus astfel?) a Reginei Victoria, locul unde fură măcelărite aceste femei nenorocoase (oare ar trebui spus altfel?) e ferit de impietate printr-o delimitare discretă, iar locul precis unde căzură capetele e însemnat cu o cruce albă încrustată în piatra pavajului.

Dar aici nu fu singurul eşafod, şi cei amintiţi mai înainte nu fură singurele victime.

Mai există în incinta Turnului o Casă a Reginei, pe care n-o mai

locuieşte nicio regină. Foarte aproape de ea este cimitirul.

Câteva turnuri au fost lovite de bombe în timpul războiului. Pe mine, unul, nu m-ar fi durut dacă le lovea pe toate, ca să scape în schimb câteva case de oameni. Bastionul de nord, distrus de o bombă, n-a fost reconstituit până astăzi; din partea mea, aşa să rămână, în veacuri.

Pe lângă Turnul Lanternei trăiesc corbii. Corbi mari şi bătrâni, dintr-o familie pripăşită aici poate de pe vremea când aveau ce face. Astăzi se hrănesc fiecare cum poate, în afară de şase, care sunt pensionarii regatului. Unul din gardieni, Mai-marele Corbilor, e împuternicit să le cumpere carne de cal şi să le-o împartă, în valoare de trei şilingi pe săptămână. Tradiţia spune, şi Anglia crede în tradiţii, că în ziua când corbii ar pleca, Turnul ar înceta să mai fie. Nu ştiu însă ce-o să se întâmple cu raţia lor, dacă lira continuă să scadă; cu trei şilingi pe săptămână, corbii au să moară de foame.

Se mai păstrează aici o tradiţie, pe care mă feresc s-o judec. Ţin minte, de când eram şcolar, o vorbă destul de înţeleaptă şi de liberală, la urma urmelor, a preotului pus să ne înveţe religia. Deşi ar fi avut obligaţia să fie foarte sever cu canoanele, el ne spunea cu o îngăduinţă mai mult decât creştină: „Cine nu-l înţelege pe Dumnezeu, să tacă din gură!“ Judecând mai mult decât creştineşte, s-ar putea ca una din forţele Angliei de atâtea ori admirate să rezide în ceremonia cu care se face zilnic schimbarea gărzii la Palatul Buckingham şi în ceremonia cheilor, de la Turnul Londrei.

Dintr-o vreme aflată dincolo de memoria contemporanilor, seară de seară, la ora zece după ceasornicul astronomic, la Turnul Londrei se încuie porţile. Gardianul şef, în uniforma lui păstrată de secole şi astăzi puţin caraghioasă, cu un sergent şi trei soldaţi, se duc la santinela de la intrare: „Stai! strigă aceasta. Ce vreţi?“ „Cheile!“ răspunde gardianul. „Ale cui sunt cheile?“ întreabă santinela. „Ale Reginei Elisabeta!“... Atunci garda ia arma pentru onor, iar şeful ei, ridicându-şi pălăria rotundă, strigă: „Dumnezeu s-o aibă în pază pe Regina Elisabeta!“ Ceilalţi răspund cucernic: „Amin!“, apoi cheile sunt duse la Casa Reginei şi puse în siguranţă pe timpul nopţii.

De pe ziduri, corbii croncănesc şi îşi fac cu ochiul, şnapanii!

Nu-i nicio înrudire între Turnul Londrei şi Podul Turnului, aflat alături. Nu ştiam de această învecinare când am văzut prima oară podul, la cinematograf sau în fotografie; mi s-a părut, pentru cel care vine pe Tamisa, ca o poartă de închisoare. Între două pile uriaşe, el are la mijloc o secţiune basculantă, ca să

poată trece vapoarele. Scopul, precum se vede, e negustoresc şi paşnic; nu ştiu de ce am avut impresia că odată poarta aceasta închisă, în urma vapoarelor, nimeni nu mai poate să iasă.

Dar eram copil pe vremea aceea şi abia citeam primele povestiri londoneze ale lui Dickens, destul de sinistre ca să mă înspăimânte. Mai târziu, când am aflat ce stă scris la poarta Infernului, fără să vreau m-am dus cu gândul la Podul Turnului, sub a cărui arcadă doi diavoli, avându-şi sălaşul pe cele două pile, ţin întins un pergament de sute de metri şi pe el se poate citi, dar, vai, numai după ce treci dincolo: „Lăsaţi orice speranţă!“

Şi acum m-a înspăimântat podul, deşi era o zi plină de soare şi lumea se plimba voioasă, fără să se teamă de vreo primejdie, căci, dacă e vorba de lira sterlină, devalorizarea ei nu vine dintr-odată. E prea mult fier, profilurile sunt prea grele, prea înghesuite, prea muncite, şi parca gem, şi scrâşnesc, gata să-şi scuipe niturile ca pe şrapnele. Recalculate, piesele acestea poate s-ar reduce la jumătate; şi dacă un om de meserie, luându-mi în serios vorba, s-ar duce acolo să măsoare şi să socotească, iar pe urmă mi-ar spune că n-am dreptate, eu tot n-am să-l cred, şi Podul Turnului tot o să mă înspăimânte.

La treisprezece ceasuri după ce în estul Londrei se închide poarta vechii fortăreţe, la Palatul Buckingham se schimbă garda, ceremonie păstrată de pe timpul Reginei Victoria, deşi s-ar putea să fie şi mai veche; istoria nu-i una din ştiinţele exacte, iar dacă e vorba de tradiţiile engleze, vârsta lor e mai greu să se descopere decât aceea a bătrânelor cochete.

De sute de ani şi de trei sute şaizeci şi cinci de zile pe an, lăsând la o parte ziua suplimentară a bisecţilor, garda se schimbă, iar lumea vine să privească. Niciodată, cât va dăinui regatul, nu va fi altfel, vor rămâne aceleaşi şi uniformele roşii, şi zorzoanele şi penajele, şi cântarea trompetelor. Ofiţerii îşi vor răcni comenzile cu aceleaşi glasuri răguşite şi îşi vor împlini cadrilul cu aceleaşi mişcări ţepene – să mă ierte Dumnezeu, atât de ridicole. Iar soldaţii vor bate talpa atât de tare, că vor scoate scântei din piatră şi vor face să vibreze ferestrele. Nimic în această ceremonie nu are o ritmică firească şi onestă, nimeni nu spune: „Hai să ne facem datoria şi să mergem!“ Odată ce atâta armată a fost scoasă, atâta fanfară aliniată şi atâta mulţime s-a îmbulzit în piaţă, să vadă, apoi nimeni nu trebuie să rămână în pagubă. Totul să fie pe săturate, şi pentru unii, şi pentru alţii!

Lumea începe să se adune dinainte de zece. Iar şi mai înainte, gărzi pe cai, care dacă ar fi oameni ar avea mustăţi răsucite şi ar

pocni de mândrie, vin de pe străzile laterale, se încrucişează în piaţă şi-apoi se duc mai departe, uite aşa, patrulând cu solemnitate şi cu mutre victorioase, de parcă toţi ar fi luptat la Waterloo şi fiecare l-ar fi învins pe Napoleon.

Cei mai mulţi dintre privitori, fireşte, n-au mai fost altă dată şi, ca urmare, nu prea ştiu unde să se aşeze ca să vadă mai bine; la început locurile sunt pe alese. Unii se lipesc de gratiile împrejmuirii metalice, spre a vedea în curtea palatului; în schimb nu vor vedea cum vine garda pedestră, înconjurată de călăreţi care deschid drumul şi păzesc flancurile; bineînţeles că nu-i nicio asemănare, dar o gardă păzită de altă gardă îmi aduce puţin aminte de *Ţiganiada*. Alţi privitori se grupează în mijlocul pieţei, la monumentul Reginei Victoria, care stă cu spatele şi îşi râde în barbă. Mai târziu, când îmbulzeala va creşte, mulţi se vor urca pe soclu, iar în clipele palpitante, unii vor ajunge în spinarea Augustei, unde îşi vor manevra aparatele fotografice cu o patimă pe care n-am mai văzut-o decât la cartofori, când dau cărţile.

Iar între timp un ofiţer mai răcneşte ceva, soldaţii mai fac o mişcare şi urmează o pauză, tocmai când credeai că a sosit încordarea finală. Văzându-i cum stau, zici că toţi îl aşteaptă acolo pe Godot, care nu vine niciodată, şi te miri că nu li se îngăduie barem să facă armele piramidă şi să fumeze câte o ţigară din tutunul adus de Sir Walter Raleigh.

Până să plec, fiindcă n-am avut de ce să aştept sfârşitul, iertemi-se starea de plictiseală, m-am tot uitat la ferestrele palatului, întrebându-mă ce-o fi făcând Regina, ce-o zice de atâta tevatură şi atâta cheltuială, că numai pingelele soldaţilor şi ovăzul cailor trebuie să coste o avere.

Altminteri, aud că nu face nicio risipă în vistieria statului. Când dă o recepţie personală, închiriază taximetre ca să-i aducă pe oaspeţi. Banii şi-i scoate din taxa de intrare la galeria de pictură şi stampe, lipită cu palatul. Am fost şi am plătit şi chiar dacă nu m-am omorât pentru ce se vedea înăuntru, după câte se pot vedea pe gratis la Galeria Naţională, m-am bucurat că, la prima recepţie, cu banii mei va merge în taximetru ministrul de finanţe sau chiar primul ministru al Angliei.

N-am stat să mă gândesc prea mult la mulţimea care se înghesuie să vadă schimbarea gărzii. Spuneam că nimeni nu are un motiv să vină a doua oară; contingentele londoneze de privitori epuizându-se astfel într-un număr de zile, rămân provincialii şi străinii. La multe sunt de folos, oriunde în lume, provincialii şi străinii; fără ei, viaţa multor capitale ar deveni provincială.

Unde-i mulţime îmbulzită, indisciplina se naşte de la sine. Cei din spate îi împing pe cei din faţă; e greu să găseşti vinovatul. Policemani călare păzesc demarcaţiile, patrulând strâns pe lângă trotuare, şi dacă ei or fi având consemn strict de la Regină să nu supere pe nimeni, nu aceleaşi instrucţiuni au şi caii. Policemanul nu intră în conflict cu nimeni, îşi păstrează linia dreaptă grav şi imperturbabil; caii însă, oricât de frumoşi or fi ei, şi oricât de dragi mi-au fost totdeauna, se poartă mitocăneşte, nu pot să-i cruţ spunând altfel, îşi proptesc crupele late în pieptul oamenilor, folosindu-se parcă sadic de greutatea lor legănată, şi îi împing cât colo, seceraţi de la bază, mai lipsind numai să le azvârle copita în falcă.

Mi-am pus ochii în acea mulţime pe un prinţişor negru, venit cu o limuzină cât toate zilele. Călătorea incognito, altfel ar fi avut o suită mai impozantă, căci, după ce limuzina s-a dus, a rămas numai cu o doamnă, de aceeaşi culoare, poate guvernanta sau o persoană de încredere a palatului, dacă nu chiar prinţesa mamă. Să nu fi fost grasă, ar fi semănat cu micuţa negresă de la Hotel de l'Avenir, voi vorbi despre ea altă dată. Îi însoţea şi le dădea explicaţii o preafrumoasă doamnă blondă, îmbrăcată cu un taior verde-palid, care o făcea să semene cu un fir de grâu când se apropie vremea secerei. N-am mai văzut până la ea o blondă atât de adevărată, că nu era vorba doar de păr şi de faţă; ci şi mişcările ei erau blonde, ca ale firului de grâu pe care soarele îl face să unduiască, şi gândirea ei nu putea să fie decât tot blondă, asemeni şi simţămintele, fiind sigur că avea blond până şi sufletul. I-ar fi plăcut, cred, ca prinţişorul să nu fi fost incognito, pe lângă el să se bucure şi ea de onoruri, şi-o înţelegeam, şi-i dădeam dreptate când calul policemanului o împingea cât colo, şi-i mai ardea şi una cu coada peste faţă, fără să ţină seama cât era de blondă.

Prinţişorul mi s-a părut a fi un băieţaş la locul lui, curăţel şi cu o privire isteaţă. Nefiind încă dedat cu onorurile, purtarea necioplită a cailor nu-i stârnea nicio indignare, privea lucrurile cu simplitate, obişnuit probabil cu tigrii şi cu leii. Şi-apoi, mai mult decât orice, îl interesa spectacolul, fanfara, comenzile şi mişcarea soldaţilor. M-am gândit la comisiile de tehnicieni care într-o zi aveau să vină la Londra, să studieze schimbarea gărzii de la Palatul Buckingham, ca s-o ducă, poate, la palatul prinţişorului, devenit între timp rege în Africa. Uite aşa se mută tradiţiile; când le crezi pierdute, se mai găseşte un loc pe faţa pământului unde să renască, până ce, după altă tradiţie, Regatele se transformă în Republici.

Cât despre preafrumoasa doamnă blondă, ea nu va mai fi găsită nicăieri, şi nici taiorul ei verde, căci aparţin unei clipe unice. Nu voi şti niciodată, în faţa unui lan de grâu gata de seceră, ce fir, între miliarde, e cel cu care am asemuit-o.

★

Dacă la schimbarea gărzii am mers cu o curiozitate puţin sceptică şi puţin plictisită, în Hyde Park m-am dus gâfâind de nerăbdare drept la colţul spicherilor, căci aşa i se spune locului rezervat prin tradiţie, unde oricare cetăţean îşi poate striga în public nemulţumirea politică, sub protecţia poliţiei. N-am găsit pe nimeni, decât gazonul, şi l-am admirat încă o dată; încolo, nici vorbitori, nici poliţie, un pustiu şi o linişte de planetă moartă. Pândeau oare nemulţumiţii prin boschete, aşteptând clipa nimerită când să iasă şi să-şi spună cuvântul? Nu, am aflat îndată, sunt anumite zile şi anumite ore de miting, ştiute dinainte; regulament sau tradiţie, toată lumea se supune şi astfel colţul spicherilor continuă să-şi păstreze renumele. Poate-i o şcoală a virtuţilor civice; poate-i o glumă britanică, serioasă, rece şi puţin tristă.

Nu fac nicio asemuire, dar cum să nu-mi aduc aminte de piaţa Catedralei din Milano, unde zeci de oameni risipiţi prin mulţime ţin zilnic, cui vrea să asculte, înflăcărate discursuri potrivnice. Împotriva a ce? A orice – din principiu!

26

Când eram foarte tânăr, şcolar încă, am văzut muzeul Tutankhamon de la Cairo, şi cred că nu lipsea de acolo sarcofagul faraonului, care mi s-a părut, sau poate chiar era, cu totul şi cu totul de aur. Cele mai frumoase şi cele mai bogate vestigii lipseau însă, fiind duse în altă parte, şi atunci am auzit prima oară vorbindu-se de British Museum, cu o admiraţie rece, sub care cred că se ascundea multă ranchiună; prea era mare, prea era puternic, prea era rapace! Şi uite aşa, mi-a fost antipatic.

Am intrat să-l văd abia la urmă, şi aproape împotriva voinţei mele. Treceam zilnic pe sub zidurile lui sumbre, atât de grele că păreau întărituri de cetate; nu ştiu de ce credeam că înăuntru e război şi întuneric. După ce am fost, n-am să spun că era multă lumină, nici că era pace. British Museum e un uriaş câmp de bătălie. Nu-l poţi străbate fără să-ţi îngheţe spinarea şi fără să te

cutremuri.

Nişte oameni au luptat lung şi greu până să-l facă, au dus în spinare saci cu aur şi au adus blocuri de piatră, şi mulţumirea lor nu putea fi găsită decât în vieţi viitoare. Tot ce s-a făcut aici a fost de la început destinat pentru alţii. British Museum e valoros mai ales prin proiecţia lui asupra viitorului.

Dacă într-o zi civilizaţia va fi să piară şi British Museum va rămâne printr-un act de gratitudine al naturii nebune, atunci lumea viitoare va şti totul despre lumea noastră şi despre lumile trecute, până la cea mai îndepărtată urmă a lor pe care a păstrat-o pământul.

Dar ce cuprinde această măreţie a omenirii, războinică şi biruitoare? Cuprinde totul, despre lume şi despre oameni. Cuprinde toate mineralele pământului, de la piatra cioplită în blocuri cât casele, că a fost nevoie de multe corăbii să le aducă, până la giuvaerele preţioase şi rare, că nu găseşti două la fel în toată lumea; şi acestea nu sunt adunate nici pentru că sunt grele, nici pentru că sunt frumoase, ci totdeauna pentru că au semnificaţie în istoria omenirii. Dar istoria nu-i singură acolo, ar părea goală şi săracă dacă n-ar înconjura-o şi n-ar explica-o ceea ce a dat gândirea şi simţirea omenească. Şi printre ele, şi peste toate, cine va vrea să le citească şi să le înţeleagă, va găsi dovezile relaţiei dintre oameni, de la un capăt la altul al pământului şi al istoriei.

Nu mă pasionează filatelia, n-am văzut niciodată faimosul „Cap de bour“ al primei noastre poşte, decât în reproduceri, şi nici nu ştiu câte se păstrează astăzi şi cum sunt împărţite. Puţine, cred, nu cu sutele, iar cele mai multe, firesc mi se pare să fie în ţara unde se tipăriră. Iar la British Museum am numărat peste patruzeci, aşa, dintr-odată. Cine le-a agonisit, în cât timp, cu ce cheltuială, şi care i-a fost folosul dacă nu mândria de a şti că adună mărturii despre civilizaţia omenirii, spre folosul unei omeniri viitoare?

Am văzut la urmă manuscrise de Bach, că nu le pot spune pe toate câte sunt acolo, şi, în biblioteca imensă unde mă aflam, cred că am auzit clavecinul lui, care apoi m-a urmărit în sălile cu piatra asiriană şi cu statuile faraonilor. Mi s-a părut că toate hotarele de timp şi de distanţe dintre oameni dispar şi, printr-un privilegiu sublim, mă aflu o clipă în centrul lumii, strânsă şi ea, cu tot al ei, într-un singur punct geografic şi într-o singură clipă a vremii.

★

Într-o piesă de teatru pe care am văzut-o în tinereţe, un domn vajnic, în redingotă neagră, o înfrunta pe Regina Angliei atât de vehement încât mi-a fost teamă că au să-i taie capul. Domnul acesta, impunător şi îmbrăcat cum ştiu englezii să se îmbrace, nu era altcineva decât Dickens, spre marea mea surpriză. Mi-l închipuisem pe chipul şi asemănarea eroilor lui năpăstuiţi de soartă, alături de care suspinasem şi strânsesem pumnii, aşteptând să li se facă dreptate. Nu înseamnă că pentru frumoasa redingotă l-am scos pe Dickens dintre simpatiile mele. Chiar dacă îmbrăcămintea m-a contrariat, vorbele adresate Reginei mi-au mers drept la inimă. Şi mult mi-am dorit ca în ziua când voi şti despre mine ce hram port pe lume, când îmi voi cunoaşte credinţele, iar o Regină mă va pofti la palat şi îmi va cere să mi le schimb, de dragul ei sau de teamă, eu să-mi pun o redingotă neagră împodobită cu jabouri şi să-i răspund: nu, maiestate, odată cu capul!

De la British Museum până la casa lui Dickens nu faci cu piciorul mai mult de douăzeci de minute. Nu ai decât să traversezi Russel Square, ceea ce va fi totdeauna o bucurie, să iei în lung Guilford Street şi să cotești pe prima stradă la dreapta. Probabil acum un secol, cartierul se socotea periferie; sub acest aspect, poate în Dickens să fi fost o nemulţumire, deşi strada e frumoasă, curată, liniştită şi trei sferturi din populaţia metropolelor ar fi fericită azi să-şi aibă locuinţa acolo. Iar despre casă, ce-aş putea spune decât că n-ar fi fost niciodată o înjosire pentru redingota cu jabouri. Cusurul ei pe vremuri era, cred, stilul citadin pe care citadinii, deşi vor să fie citadini, îl cârtesc şi astăzi. Ea s-ar înrudi, redusă la scara celuilalt secol, cu imensele blocuri unde pretutindeni în lume trăieşte în vremea noastră populaţia marilor oraşe, destul de înghesuită.

Dacă n-aş şti cât de amară a fost copilăria şi tinereţea acestui om, şi cam toată viaţa lui la drept vorbind, şi luându-mă după casa londoneză, aş crede că s-a bucurat de suficientă înlesnire ca să fie scutit de a mai scrie cărţi triste.

În afară de marii privilegiaţi, cei de pe primele trepte ale societăţii de astăzi, nimeni n-ar mai putea să aibă o asemenea casă. În stilul acelei vremi, o locuinţă cuprindea tot spaţiul, de la temelie până în căpriorii acoperişului. Familia se extindea nu în lături, ci pe verticală, şi nu admitea suprapuneri. Noţiunea de etaj excludea imixtiunea străină. Etajul astăzi creează întrepătrunderi care atunci nu puteau fi acceptate decât în cea mai intimă comunitate omenească. Între bucătărie şi camera

copiilor, o mamă urca şi cobora patru etaje; oricât ar fi de greu, şi oricât de inadmisibil ni s-ar părea astăzi, aşa se păstra ideea sacrosanctă a acoperişului. Oamenii preistorici şi-au împărţit peşterile, dar nu şi partea de boltă de deasupra capului. Când dimensiunile s-au răsturnat şi am început să folosim altfel spaţiul, să trăim unii deasupra altora, ceea ce n-a fost de conceput până târziu în istorie, e sigur că multe s-au schimbat în structura omenească. Londra, cred, a opus ultima rezistenţă.

În afară de un nivel îngropat cu totul în pământ, comunicând cu lumea prin vestita curte engleză dintre trotuar şi faţadă, casa lui Dickens, ca toate din cartier şi din multe alte cartiere londoneze, toate placate cu cărămidă gălbuie, frumos proporţionate, curate şi chiar cochete, mai are trei etaje deasupra parterului. Camerele nu sunt foarte mari, sunt în schimb atât de numeroase, că în viaţa modernă nici nu le-ai găsi rostul. În linii mari, funcţiile lor se împart astfel: la subsol, sufrageria, bucătăria, spălătoria şi alte dependinţe; la parter, salonul; la primul etaj, camere de dormit şi o cameră de lucru; camere de dormit şi camere de retragere la celelalte etaje. Pe când locuia aici, Dickens avea într-adevăr o familie numeroasă. Viaţa lui, în vremea aceea, putea să fie destul de ajunsă, după ce scrisese atâtea cărţi iubite de lume şi se bucura de atâta faimă, că putea s-o înfrunte până şi pe Regină.

Mergând de la etaj la etaj şi din cameră în cameră, cu ochii într-o broşurică unde găseam toate explicaţiile, aş fi fost înclinat să cred că literatura lui Dickens este o mistificare, dacă n-aş fi ştiut de unde pornise, ce cruce avusese de dus pe umeri şi câte amare poveşti de Crăciun trăise el însuşi până să se mute în casa cu trei etaje, marcată pe planul Londrei cu un pătrăţel, ca lumea s-o ştie, cum e marcată şi casa de pe Downing Street, a primului ministru.

★

Şapte zile la Londra, toate au fost calde şi luminoase; n-am văzut nori, nici ceaţă. Ştiu că impresia pe care o duc cu mine e falsă; dar ce am de pierdut dacă voi crede de azi înainte că Anglia e ţara cerurilor albastre?

Că a venit asupra mea o ploaie neaşteptată, în St. James’s Park, în ultima seară, când aşteptam să răsară luna nouă, aceasta este o întâmplare nemeteorologică şi mă priveşte numai pe mine...

Nimeni nu m-a zorit să plec astăzi, în a doua duminică;

socotesc însă că în limitele judecate cu grijă şi faţă de intenţiile mele, nu mai am ce să văd şi ce să confrunt cu informaţiile, căci de descoperit n-am avut ce descoperi la Londra, în afară de gazon, în formele lui nebănuite, şi de cele nebănuite la British Museum. Mi-aş mai fi putut îngădui câteva zile de odihnă şi desfătare, zile fără program, fără grija orelor pe care mereu le număr. N-am însă liniştea să pot trăi astfel, şi cum mi-aş impune-o aici, când nu izbutesc nici la mine acasă, unde, oricum, timpul are altă durată?

Mi-am făcut bagajul din zorii zilei, privind pe geam cum începea încă o zi radioasă. Am avut o clipă de regrete şi nostalgie după săptămâna care s-a dus atât de repede, deşi a fost atât de lungă şi de bogată. M-am văzut iarăşi plecând de acasă înainte ca soarele să fi alungat umbrele de pe stradă, strâns puţin în spate de răcoarea dimineţii, fiindcă niciodată nu mi-am pus ceva mai gros peste bluzele albe de bumbac împletit, care de ani de zile fac parte din stilul meu de viaţă. Parcă aş fi vrut să mai trăiesc o zi viaţa oraşului, poate ca să verific impresia finală, că Londra e o metropolă gigantică, între primele din lume, cu toate caracterele marilor aglomeraţii umane, cu toate poluările vremii noastre, unde însă niciodată nu simţi lipsă de aer. Altă explicaţie nu găsesc, decât că oraşul are o a patra dimensiune, o rezervă secretă din care s-a folosit doar o mică parte în timpul războiului.

După ce m-am luptat cu mine câteva minute, am convenit că sunt dator să-mi continui drumul în dimensiunile lui reale. Ca ultim gest, am pliat cu grijă şi am pus deoparte preafericitul plan al oraşului, datorită căruia nu m-am simţit străin aici nici măcar în prima zi, nici măcar în prima oră după ce am debarcat la Charing Cross şi am mers cu piciorul până la British Museum. Sentimentul final, când mi-am luat valiza şi am coborât scările, a fost al unei satisfacţii depline.

La Gara Victoria, unde mă dusesem în ajun, pentru orientare, speriat încă de trenurile britanice şi de itinerariile lor atât de misterioase, un portar negru mi-a pus mâna în piept când am dat să trec grilajul peronului şi m-a trimis să stau la coadă. Nu eram străin de aceste practici; de pildă, se stă la coadă în staţiile de autobuz, ceea ce am socotit că este civilizat şi echitabil; a respecta drepturile primului venit mi s-a părut, de când am început să gândesc la relaţiile dintre oameni, una din cele mai frumoase datorii ale noastre, iar uzurparea priorităţii, unul din gesturile cele mai reprobabile, pe cât de brutale, pe atât de dezgustătoare. Dar în Gara Victoria, pentru trenul de Dover, lung

cât venerabilul peron străbătut de personajele importante ale ultimului secol, împăraţi şi împărătese, regi şi regine, felurite alteţe, primi miniştri şi mari demnitari ai Commonwealthului sau ai lumii necomune cu Anglia, şi câţi alţii, printre ei Rabindranath Tagore şi Mahatma Gandhi, nu erau decât vreo douăzeci de călători care, chiar dacă ar fi dat buzna cu toţi, aşa, dintr-odată, nu puteau nici să creeze o aglomeraţie, nici să-şi uzurpe ceva unul altuia, rămânând mai mult decât un compartiment fiecăruia. Totuşi oamenii, înainte de a intra pe ditamai peronul şi a se urca în ditamai trenul, se aşezau la o coadă care firesc n-ar fi putut să existe, fiindcă nu exista cauza; ea se năştea şi se menţinea datorită tradiţiei şi încăpăţânării cu care sunt păzite tradiţiile în Anglia. Atunci, cu toate că îmi place atât de mult ordinea şi o păzesc, şi o propovăduiesc fără a obosi vreodată, mi s-a făcut dor de turbulenţa latină, a noastră, cu toate păcatele şi cu tot farmecul, şi m-am bucurat că plec din Marea Britanie.

La Galeria de Artă, unde se intră gratis, ca la nicio altă pinacotecă din cele ştiute de mine, paznicul de la uşă, negru ca şi cel din gară, mi-a înfipt şi el mâna în piept şi m-a pus să deschid punga cu actele şi cu banii, să vadă dacă nu am obiecte primejdioase, deşi n-ar fi putut să încapă în ea nici măcar un revolveraş pentru doamne. Aş fi refuzat acest control şi aş fi întors spatele, dacă n-aş fi vrut de prea multă vreme să văd aievea o pictură caraghioasă de Rousseau-Vameşul, ştiută pe dinafară, o alta de Van Gogh, de după ce-şi tăiase urechea, şi încă una de Gauguin, care din contabil englez s-a făcut pictor nenaţional, aşa, din senin, de azi până mâine.

Trenul de Dover nu merge la Dover, deşi aşa scrie pe tabela plecărilor. Gara unde trebuie să cobori pentru lunga transbordare cu autobuzul am depistat-o prin simţuri ascunse; poate e greu de înţeles şi de crezut, dar la un moment dat a venit asupra mea o nelinişte, şi atunci mi-am alarmat însoţitorii din compartiment, un olandez cu soţia, mi se pare în călătorie de nuntă. Cunosc vorba de când eram copil şi nu ştiam prea bine nici ce înseamnă nuntă, nici ce înseamnă călătorie. Ce îi îndeamnă pe oameni să plece în numele unui act care reprezintă statornicirea? Probabil că de fapt călătoria de nuntă e un ultim răgaz. Ca la procese, sau ca la război, o zi amânată e o zi câştigată.

Olandezul, care se întorcea acasă şi probabil nu-şi permitea să amâne nimic, a izbutit să obţină informaţii mai bune, prin compartimentele vecine; dar când am coborât într-o gară ca toate altele, nu eram deloc sigur că făceam bine. N-am mai fost sigur de nimic în continuare când autobuzul s-a pornit şi-a mers,

şi-a mers parcă spre alt tărâm; n-am fost sigur nici când m-am urcat în alt tren, fiindcă se înnorase între timp şi, nevăzându-se soarele, n-aveam de unde să ştiu dacă într-adevăr mergeam spre răsărit. N-am fost cu totul sigur nici când pe o placardă, în gara terminus, am văzut scris Dover. Ultima îndoială a dispărut abia când poliţistul, la vamă, mi-a pus pe paşaport ştampila de ieşire.

Nicio autoritate britanică nu m-a inoportunat în timpul şederii mele în Anglia; în afară de interogatoriul de la sosire, nimeni nu m-a întrebat cum mă cheamă, unde merg, unde mănânc şi unde dorm noaptea; nimeni nu mi-a cerut paşaportul şi niciun poliţist nu s-a uitat după mine. La rândul meu, credeţi-mă, nu am supărat pe nimeni, nu am traversat străzile decât prin locurile permise, nu m-am îmbătat, n-am vociferat, n-am aruncat hârtii pe stradă. Puteam să trăiesc aşa până mi s-ar fi urât, şi nimeni n-ar fi venit să mă întrebe de urmă. Dar când poliţistul de la vamă mi-a ştampilat paşaportul, cu un fel de grabă şi apăsând bine ştampila, aproape cu sete, în ochii lui şi în gest am simţit o vădită satisfacţie. Eram unul care plecam imediat şi sigur, în vreme ce atâţia alţii nu mai pleacă.

Şi când te gândeşti că n-am luat nimic cu mine, nici măcar o cămaşă ecossaise, de lână englezească, pe care am privit-o de multe ori în vitrină şi cred că m-ar fi îmbrăcat cu multă căldură în zilele reci de toamnă. N-am luat nici măcar un „poster“ la modă astăzi, o reproducere fotografică de dimensiuni murale, care în multe case împodobesc pereţii, mai ales în camerele tinerilor. M-aş fi oprit la una, mai răspândită decât altele, fiindcă am văzut-o în mai multe prăvălii, reprezentând o fată blondă, în pielea goală, fără să aibă pe ea nici ultimul veşmânt al femeii, călare pe un cal sur şi având drept fundal fermecătorul peisaj al câmpiei britanice, puţin ondulată. Toate erau frumoase în această fotografie, iar între cal şi fată nu ştiu cui aş fi dat nota cea mai mare. În speţa lor, amândoi erau primii. După aşteptarea calmă care se citea în ochii calului, după privirea îngerească a fetei, se înţelegea că nu fusese un galop mai înainte; dar poate că avea să înceapă şi-abia atunci, la gândul ritmicităţii lui sugestive, fata despuiată şi fără nicio apărare în spinarea virilă a calului mi s-a părut indecentă, de aceea nu am cumpărat fotografia, altminteri foarte frumoasă.

Am cumpărat numai câteva flaconaşe cât degetul, cu lichid antistatic pentru curăţat discurile de gramofon, deci n-am luat cu mine bogăţiile Marii Britanii; în schimb am lăsat acolo şaizeci de lire sterline, care în tinereţea mea ar fi fost o mică avere. Aş fi vrut să-i explic poliţistului că nu venisem să iau cuiva pâinea de

la gură şi că niciodată n-am umblat după chilipiruri, că nu m-a invitat nimeni la masă, că mi-am plătit casa, mâncarea şi băutura, ba chiar că, în dimineaţa plecării, mi s-a părut meschin să cer înapoi, la hotel, lira sterlină lăsată drept garanţie pentru cheia de la intrare. Deci, domnule poliţist, dacă am intrat gratis la British Museum şi la Galeria Naţională, n-am făcut altfel decât toată lumea; în schimb, e sigur că am contribuit la reîmbogăţirea Angliei cu cel puţin o liră sterlină.

Încă de la jumătatea drumului spre Dover începuse să se înnoreze, amintindu-mi ziua venirii; norii care în ajun îmi întunecaseră seara, cu o ostilitate adresată numai mie, acum reapăreau în altă extensiune, oprimând şi pe ceilalţi oameni. Mi-am îmbrăcat puloverul, uitat până atunci în fundul valizei, şi m-am posomorât, gândindu-mă că la Calais putea să plouă, ca duminica trecută, că poate plouase toată săptămâna şi toate acolo erau ude. Încă o dată am simţit, până în inimă, nostalgia zilelor londoneze, albăstrite de cer şi aurite de soare. Mi-am amintit ora de după-amiază, pe gazonul cald din Russel Square, şi am înţeles că n-aveam dreptul să mă hărţuiesc cu Anglia, care îmi prilejuise câteva bucurii rare, de neuitat, de neegalat; ele însemnau o bogăţie adevărată şi nu se cuvenea s-o compar cu cele câteva flaconaşe de lichid antistatic.

Vaporul englezesc se numea „Maid of Orleans“. Mulţimi de tineri umpleau punţile, ca emigranţii, gălăgioşi şi plini de viaţă, fără să le pese de cerul înnorat şi de câte puteau să-i aştepte acasă, între altele sfârşitul vacanţei. Citea oare vreunul numele vaporului, scris cu litere de bronz la puntea de comandă? Şi se gândea atunci la biata Ioana? Dar de ce să fie botezat un vapor englezesc „Maid of Orleans“?

La Calais, unde am început să mă simt ca la mine acasă, am găsit cerul senin cum nu mai sperasem. Am regăsit şi micul hotel „Atlantic“, de rândul trecut, unde îmi lăsasem o bluză cărămizie. Patronii m-au recunoscut, m-au primit ca pe un muşteriu vechi, şi am înţeles chiar că sunt bucuroşi să-mi facă o favoare găzduindu-mă în ultima cameră liberă, păstrată pentru cazuri speciale. Cum să nu mă simt bine, când îmi regăsisem latinitatea pe care de aici încolo n-aveam s-o mai pierd până la sfârşitul călătoriei?

Am luat lucrurile aşa cum erau şi m-am bucurat de primirea binevoitoare, fără să mă întreb cât de aglomerat era hotelul. Oricum, rolul bluzei cărămizii nu trebuia scăpat din vedere. Am îmbrăcat-o mai târziu, la Paris, şi atunci am observat că avea o culoare mult prea tinerească, dar nu puteam s-o revopsesc, şi

am purtat-o.

Cum nu era posibil să-mi iau maşina de la garaj decât a doua zi, luni dimineaţa, hotărâsem ca după-amiaza acelei zile s-o închin oraşului. Am revăzut primăria şi mi s-a părut tot frumoasă; este evident că edificiul acesta, altminteri impunător, a fost făcut ca în primul rând să placă oamenilor, ca o podoabă.

Am revăzut grupul ostaticilor, cu bronzul înverzit de timp, comparându-l cu cel de la Londra, cu bronzul lustruit proaspăt, şi iarăşi m-am întrebat care dintre ele e cel mai frumos; acum am putut să-mi răspund, mai frumos e cel de la Londra, cel de la Calais e mai adevărat şi mai trist. Dar de ce i-au spus vaporului „Maid of Orleans“?

Am trecut pe la garaj şi m-am înălţat pe vârfuri, să privesc înăuntru pe o fereastră de sus; era întuneric, n-am putut să-mi văd maşina, totuşi, m-am bucurat mult şi am simţit multă căldură în inimă s-o ştiu acolo. Sunt fericit că vom pleca împreună...

Gestul următor, neinspirat, a fost să intru în muzeul războiului, un fost blockhaus hâd din parcul aflat în faţa primăriei frumoase. Câteva camere de beton, umede, mucegăite, luminate mizer, amintesc războiul, suferinţa şi umilinţa unuia din primele oraşe lovite, căci Calais nu-i departe de Dunkerque; evocarea însă e săracă, numai afişe, ordonanţe nemţeşti, grafice şi statistici. Singura emoţie, cam sinistră, ţi-o dă gândul, dacă aşa o fi fost într-adevăr, că aici şi-au făcut ocupanţii postul de comandă. Mi i-am închipuit, cu centiroane, cu căşti de fier şi cu decoraţii şi, după emoţia sinistră de la început, am simţit multă satisfacţie şi o bucurie pe care greu am ţinut-o în mine, că am supravieţuit, întreg şi liber, – o! nu morţii, nu foamei, ci ruinei şi dezonoarei.

Satisfacţia mea, destul de construită dealtfel, nu l-a împiedicat pe custode, singurul personaj al muzeului, să recunoască în sinea lui că îmi luase de pomană taxa de intrare, poate singura percepută în ziua aceea, poate în toată săptămâna, toată luna şi tot anul. Cum nu putea să mi-o restituie, căci rupsese biletul, mi-a oferit în schimb planul oraşului, o ediţie sărmană, pe hârtie proastă, pentru turiştii săraci sau pentru gură-cască. Deşi nu-mi făcea plăcere să-l ţin în mână, mi-a fost de folos, dându-mi prilejul sa-mi aleg mai chibzuit drumurile.

Ca să ajung la malul mării am străbătut un cartier de vile, plăcute, unde nu-mi amintesc să fi văzut vreo mişcare. Se scuturau frunzele din arborii ruginiţi şi asupra străzilor plutea o lumină arămie. Era limpede că nu mai trebuia să întârzii pe această latitudine, şi mă bucuram că drumurile mele duceau

spre sud; aveam toate şansele să mai prind din urmă puţină vară.

Deşi dinspre mare se simţea un vânt rece, crescând întruna, am mers înainte până m-am pomenit pe plaja oraşului, udă datorită refluxului. Nu-mi place nimic din ce lasă marea în urmă; e o dezolare, ca pe câmpurile de luptă după ce s-au retras armatele. În smârcurile de apă se zbăteau peşti şi alte vietăţi marine; nisipul era plin de alge şi de cochilii. Vântul, tot mai tare şi mai rece, mi se părea vânăt. Mai mulţi copii şi câţiva oameni în toată firea, cu pantalonii sumeşi sau în costume de baie, se bălăceau în depresiunile inundate, cu apa până la jumătatea ţurloaielor, căutând stridii sau alte chilipiruri; făceau o treabă cu totul nevinovată, dar mie mi se părea mizerabilă, sub vântul rece care anula slaba căldură a soarelui; priviţi printre pleoape, cum se aplecau ritmic, să caute, semănau cu nişte jefuitori de cadavre.

M-am dus pe unul din digurile de lemn care înaintează mult în mare, ca la Ostende, ieşind în întâmpinarea vapoarelor şi marcându-le canalul navigabil. Un feribot pleca spre Anglia. Un yacht cu pânze venea de pe mare; n-am înţeles de ce numai unul. De-atunci mă întreb ce-or avea oamenii din Calais împotriva mării.

I-am văzut curând pe oameni, în marea lor masă, când m-am întors la ţărm şi am parcurs plaja, până departe. Era un fel de bâlci, cu distracţii, cu chioşcuri, cu acadele şi limonadă, cu cartofi prăjiţi, cu restaurante gălăgioase. În jurul maşinilor parcate la grămadă zăceau felurite boarfe; oamenii păreau veniţi de departe, cu obiecte trebuitoare popasurilor şi, cum tocmai se pregăteau să le strângă şi să plece acasă, la jumătatea de vin negru şi la cina orăşenească, escapada lor duminicală, pe cale să se sfârşească, părea foarte sărmană.

M-am aşezat pe o bancă şi am intrat în vorbă cu un orăşean, om simplu, modest şi cumpănit, a cărui familie, alături, făcea pregătiri să ridice tabăra. Părea foarte mândru de plaja oraşului, o privea ca pe o proprietate personală; m-a întrebat dacă îmi place şi i-am răspuns, cum să nu, e magnifică! S-a umflat în guşă, satisfăcut peste poate. Mi-am închipuit că duminica viitoare o să vină iarăşi, şi ce nerăbdător eram să plec spre sud şi să ajung în Spania! Nu l-am întrebat de ce dintr-atâţia oameni care vin pe plajă, nu se duce nimeni pe mare. M-a poftit să merg în oraş cu maşina, fiind destul de departe. I-am mulţumit, spunându-i că am timp şi văd mai mult dacă merg pe jos. Şi-a convocat familia: „Domnul vrea să meargă pe jos! Să vadă!“

Probabil toată seara s-au minunat de această idee.

Dar aveau dreptate: nu era nimic de văzut.

Fiindcă mai rămânea timp înainte de masă, m-am dus iarăşi până în centrul oraşului, la teatru. Cred că nu pentru altceva decât ca să identific traseul de mâine. La întoarcere, pe strada principală, m-am aşezat în sfârşit pe una din băncile oferite spre odihnă trecătorilor de prăvăliile apropiate. Banca aparţinea unei farmacii, cum scria pe spătar, dar ca toate celelalte reprezenta o inabilitate: aşezându-te, vedeai prăvălia de peste drum, nu farmacia.

Am mâncat la restaurantul hotelului, la fel ca rândul trecut, modest, dar temeinic. În masa franţuzească e totdeauna o intenţie de fast, care pentru un om grăbit şi zburlit poate deveni antipatică. Până să se facă ora, am stat la bar, unde câţiva localnici, cred că tot cei de rândul trecut, beau bere, veseli, mulţumiţi de ei şi de duminica lor. Patronul nefiind de faţă, patroana cocheta cu clienţii; celor tineri le arunca ocheade pofticioase; şi de ce nu? Nu era urâtă, ci numai grasă. Dar multora le place genul, astfel că se ajunge la o dreptate. Una din fiice, de serviciu, ducând paharele pe la mese, se lăsa pipăită de clienţi, cu înţelepciune profesională, neobosind să zâmbească. Unul a apucat-o de mână şi-a oprit-o să-i strângă şorţul, sub cuvânt că e prea larg şi-i păcat să nu i se vadă talia. Astfel a deznodat baierele şi pe urmă a tras de ele de credeam că o să rupă în două mijlocul fetei; sub talia sugrumată, şoldurile au apărut rotunde şi enorme. Fata zâmbea, supusă. Mama zâmbea, înţelegătoare. Toată lumea era satisfăcută, numai mie mi-era necaz că în această lume plină de bunăvoinţă şi concesii nu-ţi dau în ruptul capului de mâncare înainte de ora şapte şi jumătate.

27

Dintre toţi oamenii pe care i-am întâlnit lunile acestea şi de care am avut nevoie câteodată, Cilly a funcţionat cel mai bine; cuvântul nu-i folosit niciodată spre a defini caractere şi a califica relaţiile dintre oameni, dar unul mai elocvent nu se găseşte. Dacă i-am telefonat de la Bucureşti la Paris, unde locuieşte, rugând-o să-mi trimită o hârtie de care aveam nevoie pentru viza franceză, am primit răspunsul în şase zile, ceea ce înseamnă că l-a expediat în prima oră după ce se încheiase convorbirea cu mine. Nu ne-a legat niciodată o prietenie prea strânsă, dar aveam câteva amintiri comune; apoi trecuseră ani peste noi şi în

rarişţea care se crea în jurul nostru, puteam să ne vedem tot mai bine, deşi ne despărţea o mare distanţă; fiecăruia din noi ne murise câte cineva, şi altcineva era gata să ne moară. În aceste împrejurări, omul nu-şi poate salva sufletul decât respectând durerea celuilalt, adică necomentând-o.

Uitasem să-mi notez în carnet numărul ei de telefon, cum am uitat atâtea, şi voiam s-o anunţ de ziua sosirii, să nu dau buzna. De aceea, înainte de a trece în Anglia, i-am scris, rugând-o să-mi răspundă urgent la Calais, ca să găsesc scrisoarea la întoarcere, cu numărul de telefon pe care îl socotesc un instrument de bunăcuviinţă, indispensabil. Şi am găsit-o, luni dimineaţa, cum s-a deschis poşta; abia începea să se lumineze. Până atunci am avut emoţii, nu că fără Cilly n-aş fi nimerit Parisul, ci întrebându-mă dacă ea va funcţiona şi de astă dată. A funcţionat cu o precizie iarăşi surprinzătoare, fiindcă de obicei oamenii nu funcţionează astfel.

Mai târziu, la Paris, în duminica din ajunul plecării spre sud, mi-am adus aminte, cu întârziere, că eram dator să caut, pentru un prieten, un obiect de nimica toată, pe care însă nu-l puteam găsi în altă parte. Nu-mi rămânea decât să-mi amân plecarea cu o zi, ceea ce nu se potrivea cu mine, sau să renunţ, făcându-mă de ocară faţă de prietenul care, dacă nu aştepta chiar un sacrificiu, avea tot dreptul la un pic de osteneală.

Cilly s-a oferit să caute obiectul acela, ceea ce ştiam dinainte că nu era uşor, şi să mi-l trimită undeva în sudul Franţei, pe unde urma să trec la întoarcerea spre casă. Convenisem ca locul să fie Nisa, şi când am ajuns acolo, după aproape două luni, m-am dus la poştă, ca să-mi fac datoria, convins că prietena mea uitase sau renunţase la prima dificultate, ştiind de la mine că nu murea nimeni fără obiectul de nimica toată. Dar l-am găsit, într-un pacheţel cât o cutie de chibrituri, aşteptându-mă şi dovedindu-mi din nou cât de impecabil funcţionase expeditoarea. Iar eu am şi astăzi într-un sertar cioburile unei farfurioare de ceramică, pe care Cilly mi le-a încredinţat ca să-i caut una la fel în prăvălia de la Bucureşti de unde a fost cumpărată. Până azi n-am făcut nimic; e drept însă, înţelegerea era nu s-o trimit prin poştă, ci s-o duc eu, la viitoarea mea vizită în Franţa. Chiar dacă n-am să mă mai duc niciodată, îmi recunosc o bună intenţie, fiindcă păstrez cioburile.

Îndată ce-am citit scrisoarea în lumina tulbure a oficiului poştal, unde mai ardeau becurile electrice, am şi telefonat la Paris, trezind-o pe Cilly din somn, să-i spun că sosesc după-amiază şi s-o întreb cum se ajunge la ea. Un om nu poate cumula

toate calităţile; Cilly habar n-avea de topografia Parisului şi nici nu înţelegea de ce-mi sunt necesare lămuririle. „Doar stau în Rue de la Glacière, e foarte simplu...“ Tot ce-am izbutit să aflu când m-am referit la repere mai importante, a fost că Rue de la Glacière se află pe lângă Place d’Italie. M-am mulţumit cu atât, Italia nu poate să ocupe la Paris un loc fără importanţă.

Maşina mă aştepta trasă în faţa garajului, nu-mi rămânea decât să pornesc, ascunzându-mi emoţia reîntâlnirii, după opt zile care acum mi se părea că ocupă în viaţa mea un trecut cât toată istoria lumii.

Am regăsit sticla de vin negru, începută; nu-şi schimbase gustul deloc sau poate se făcuse mai bun şi l-am băut seara, în amintirea timpului cât aşteptase, în vreme ce eu eram la Londra şi beam vin spaniol. Am găsit şi o banană, uitată; am mâncat-o la primul popas, cu impresia că e un fel de mană cerească. Nu mai ţineam minte de unde o cumpărasem, poate de la Bruges; mă simţeam proiectat în urmă în propria mea cronică.

Am ieşit din Calais la opt şi jumătate, sub un cer înnorat, cu vânt rece, pe o şosea destul de aglomerată. Automobiliştii mi s-au părut puţin cam nedisciplinaţi, puţin cam distraţi, cam nepăsători, dar gata să devină războinici. Mi-am propus să fiu atent şi prevăzător. Cel puţin la acest început, circulaţia în Franţa mi se părea ameninţătoare. Am avut un exemplu de agresivitate după-amiază, când mergeam pe centura Parisului, într-un triplu lanţ de maşini, asemănător cu un gigantic şarpe metalic, o reptilă blindată. Într-unul din punctele unde bestia aceasta zgâlţâită şi nervoasă s-a poticnit icnind, în convulsiuni, împiedicată parcă de propriul ei tumult, o maşină veche, lovită, hărtănită, prăpădită dar nărăvaşă, ca o iapă isterică, venind pieziş de pe o arteră laterală şi refuzând să accepte ideea că trebuie să aştepte multă vreme până să apară o spărtură în coasta balaurului, unde să se strecoare, şi-a înfipt botul lepros în faţa mea, iar conducătorul, arătându-şi colţii şi pumnul, m-a silit să-i cedez rândul, căci dacă rezistam, mă alegeam cu un far spart şi o aripă înfundată, în vreme ce el, cu hârbul lui, nu avea nimic de pierdut.

Întâmplarea, care mi-a lăsat un dezgust nemicşorat până astăzi, m-a învăţat să mă feresc altă dată. Dar de unde vine acest spirit ofensiv şi ofensator în Franţa, care a suferit atâtea ofensive şi ofense? Probabil şi le-a însuşit copilăreşte de la agresori, luând de la ei ce aveau ei mai rău şi crezând, poate, că în acest fel repară nedreptatea istorică.

Mergeam spre sud-est, prin Béthune şi Arras, cu gândul

premeditat să ajung la Reims şi abia de acolo să mă îndrept spre Paris. La Calais, patronul garajului, consultat cu privire la drumul cel mai bun, a aprobat întru totul ocolul la Reims, socotind că merg acolo să degust vestitele vinuri şi crezându-mă cunoscător; n-am avut timp să degust măgulirea, după cum la Reims n-am avut timp şi nici măcar nu m-am gândit să degust vinul. Poate a fost o pierdere; dacă-i aşa, n-am pierdut ultima oară; cât e Franţa de mare, nu i-am degustat nicăieri vinurile, ci m-am mulţumit să le beau pe cele comune, de la prăvălie.

La Reims am dorit să merg pentru Ioana d'Arc şi pentru catedrală. Şi pentru ideea, de atâtea ori precumpănitoare, de a şti că am fost şi acolo. La Saint-Quentin, când ultimul drum drept spre Paris rămăsese în urmă, am început să am regrete şi îndoieli, kilometrii mă nelinişteau, orele treceau prea repede şi erau prea puţine. Acest drum cred că mă ispitise nu atât pentru Reims, cu catedrala şi cu Ioana, cât pentru orientarea lui peste liniile de înaintare ale armatelor germane în trei războaie aproape identice, şi toate înghesuite în mai puţin de un secol. Locurile pe unde mergeam acum, civil şi puţin placid spre ruşinea mea neiertată, erau încărcate de o grandoare tragică, pe care am simţit-o mai târziu, când am terminat drumul şi am avut timp să mă gândesc în urmă.

Fără să fi fost contemporani cu toate cele trei războaie, ele au marcat vremea noastră. De primul am auzit în copilărie, părea o amintire apropiată, deşi trecea peste patru sau cinci generaţii. Oamenii vorbeau despre el ca şi când i-ar fi fost martori. Nu ştiam ce înseamnă un continent şi ce era Europa; credeam că este numai un hotel, în oraşul copilăriei mele. Ştiam de strada Franceză, pomenită adesea, fiind un loc de promenadă mondenă; ştiam de banul numit franc, prin simpatie, căci altminteri nu era decât leul românesc; ştiam, în sfârşit, de napoleonul monedă, dar n-aveam noţiunea Franţei ca ţară, nici nu auzisem de vreun împărat, întâiul sau al treilea, omonim cu polul de aur.

Mai auzeam tot atunci vorbindu-se de o croitorie „La şicul englez", a cărei firmă am silabisit-o abia mai târziu, când învăţasem abecedarul; în schimb n-am ştiut că şic este un cuvânt franţuzesc şi am aflat, după cum am aflat şi ce înseamnă, abia după mai mulţi ani, cam tot atunci când am aflat că „perfidul Albion", despre care se vorbea în casa copilăriei mele, era o ţară numită când Anglia, când Marea Britanie. Atunci, un alt timp am avut bănuiala că perfidia Albionului consta în furtul cuvântului folosit ca emblemă pentru croitorie.

Numai Germania nu era evocată de străzi sau de firme, căci dacă exista o stradă Lipscani, nu ştiam să fac legătura; se pomenea un cuvânt, cu înfiorare, Kaizerul, dar am aflat că era vorba de împăratul germanilor abia când aceştia ne-au venit în ţară, şi ulanii călare ne-au bătut în poartă, cerând încartiruire.

Deşi copil, primului război mondial i-am fost martor; ulanii au venit într-o dimineaţă; pusesem steag alb la poartă. Până atunci, cât ţinuse noaptea, mama arsese în sobă revista *Furnica*, maldăre, fiindcă îl înfăţişa ireverenţios pe Kaizer.

Ultimele zile curtea ne fusese plină de soldaţi români în retragere, cei mai mulţi răniţi, cu capul, cu pieptul, cu braţele în bandaje.

Pe urmă am auzit vorbindu-se de Verdun şi de Marna, de Foche, de Joffre, de Poincaré, şi atunci am înţeles că strada Franceză avea la originea ei o Franţă pe care lumea de la noi o iubea, dovadă că îşi făcea socotelile băneşti în franci şi în napoleoni, şi visa să vadă Parisul măcar o dată.

În tinereţe, cu toate că aveam necazurile mele şi nimeni nu era scutit de ale sale, mă gândeam mereu la suferinţa Franţei, lovită de două războaie, la patruzeci de ani unul de altul, din aceeaşi parte, cu aceeaşi nedreptate, fără să-mi treacă prin minte că al treilea avea să vină şi mai degrabă.

Dar înainte de acestea, ca să mă întorc iar la copilărie, nu înţelegeam cum se pot rezolva cu bani neînţelegerile între popoare. Acum începeam să înregistrez câte ceva din conversaţiile pe care le ascultam din colţul camerei, unde jucam titirez cu copiii musafirilor, de-o vârstă cu mine. Va să zică, după Sedan, Franţa plătise Germaniei purcoaie de aur, napoleoni, fireşte – ca să fie lăsată în pace. Aş fi vrut să nu plătească, aveam în minte basmele lui Ispirescu, primul meu îndreptar în viaţă; ce s-ar fi ales din imaginea lui Făt-Frumos, dacă i-ar fi dat zmeului o pungă de aur în loc să-l răpună, ca s-o scape pe Ileana Cosânzeana? Plătind, ce-a câştigat Franţa? Patruzeci de ani, care ar fi putut să fie doar zece dacă prilejul se ivea mai degrabă! Au oare moneda ei nu fusese bună? Dăduse napoleoni falşi, aramă în loc de aur?

De o parte şi de alta a şoselei apăreau din loc în loc cimitire militare. Până să uiţi de unul, întâlneai altul. Erau din 1916, din 1939, dar ar fi putut să fie şi din 1870. E drumul cel mai însângerat pe care l-am străbătut până astăzi, şi nu cred să fie altul la fel de însângerat prin locurile unde n-am fost niciodată.

La prânz, când am ajuns la Reims, ieşise soarele, era bine şi cald, şi de n-aş fi văzut statuia Ioanei d’Arc, aş fi zis că Franţa nu

cunoscuse decât viaţa tihnită, cu găina în oală şi cu sticla de vin negru pe masă.

Statuia Ioanei d'Arc, de bronz, lângă imensa catedrală de piatră, mi s-a părut micuţă şi parcă schiloadă. Era multă necurăţenie în unele locuri, debordantă, colcăitoare, inadmisibilă într-o lume atât de istorică; am plecat repede, de teamă că n-aş mai putea să salvez mitul pe care îl căutasem şi care începea să se clatine.

La un parcaj de pe marginea şoselei, unde m-am oprit când mai aveam cincizeci de kilometri până la Paris şi trebuia să încep negreşit anevoioasele manevre de aterizare, un automobilist mi-a făcut schiţa itinerarului şi mi-a explicat cum să nimeresc în Place d'Italie, căutata; mă simţeam ca într-un avion abandonat de echipaj, dator să ajung pe pământ fără să fi pilotat vreodată.

Am intrat pe autostrada de nord, conform sfatului, căci nici nu se putea altfel, şi de acolo înainte n-am făcut decât să stau cu ochii pe sus, urmărind săgeţile şi indicatoarele albastre suspendate deasupra asfaltului.

Aveam neşansa că intram în Paris la acea oră a după-amiezei când suburbiile se revarsă asupra oraşului, împreună cu mulţimile de oameni care lucrează în fabrici şi în uzine, pe cercuri concentrice din ce în ce mai dense şi mai năvalnice.

Nu mi-am dat seama când de pe autostradă am intrat pe bulevardele periferice; mai târziu m-am dumerit, fusese la St. Denis, unde am cotit spre est şi am început ocolul oraşului; era exact ora şase, şi pe cele trei sau patru coridoare de circulaţie maşinile acopereau asfaltul una în alta, nelăsând să se vadă decât benzile albe, acest ghidaj salvator care îţi asigură o direcţie între două prăpăstii.

Organizarea circulaţiei în asemenea aglomeraţie e o grea operă filantropică. Ea cere multă gândire, multă cheltuială, dar când a fost gândită destul şi aplicată cu inteligenţă, scapă o întreagă lume de la prăbuşire.

Automobilul s-a impus în viaţa modernă, fiindcă a fost acceptat cu oarecare inconştienţă. Dacă, la un moment dat, legi draconice i-ar fi limitat folosinţa, oamenii şi-ar fi organizat viaţa în consecinţă; de bine, de rău, s-ar fi putut trăi, s-ar fi găsit alte soluţii de existenţă, poate mai fericite, şi progresul omenirii n-ar fi fost mai mic, deşi ar fi avut alt înţeles şi altă faţă. Poate astăzi, pentru cât realizăm, ne deplasăm prea mult; relaţia între om şi spaţiul lui util nu-i rezolvată cu chibzuinţă; ne masăm pe unele direcţii, sugrumându-ne între noi, în timp ce pe alte direcţii bate vântul. Nu mă refer la şosele, ci la esenţa spaţiului, la rezultatul

înmulţirii lui cu timpul cât avem de trăit fiecare.

În circulaţie, a treia dimensiune a început să fie folosită nu doar pentru zbor, ci şi pentru vehicole terestre, de când s-au construit încrucişări pe mai multe nivele şi şosele suprapuse. Desigur, această soluţie n-a ajuns încă la maxima ei extindere, dar într-o zi va ajunge şi atunci va fi nevoie de a patra dimensiune a spaţiului, concepută azi numai filosofic.

Intrarea în Paris mi s-a părut organizată magnific, ca să folosesc un cuvânt potrivit şi cu împrejurarea, şi cu locul. E un joc palpitant şi ameţitor să urmăreşti cum din această uriaşă aortă se aleg ieşirile spre centrele succesive ale oraşului, ca nişte ramificaţii arteriale, doldora de sânge fierbinte. Simţi că undeva, peste toate câte se mişcă, pulsează o inimă chinuită, şi dacă între două panouri gândul poate să se ducă mai departe, te întrebi ce mare o fi uzura ei şi-a tuturor celorlalte organe care o secundează – şi te apucă spaima că într-o clipă ar putea să înţepenească. Atunci, circulaţia sângelui, înainte de a înţepeni şi ea, ar intra pentru un timp în ritmuri haotice.

Ştiam că dacă pierd ramificaţia căutată, nu-mi rămâne decât să ocolesc încă o dată oraşul sau să mă afund în cartiere necunoscute. Un panou, din clipa când a devenit vizibil şi până îţi trece pe deasupra capului, poate fi descifrat câteva secunde, fiindcă zboară pe sus cu şaizeci, şaptezeci sau optzeci de kilometri pe oră. În acele câteva secunde, privirea se împarte în cel puţin alte patru direcţii, în faţă, în spate, în stânga şi în dreapta, căci din toate aceste direcţii se poate declanşa o agresiune, obligându-te să reflectezi fulgerător la gestul de apărare. La solicitarea continuă se adaugă urletul motoarelor, cu modulaţiile lor care îţi înfundă timpanele până în creier, împiedicându-te să-ţi asculţi motoarele proprii, al inimii şi al maşinii. Dar mai rău şi mai neliniştitor rămâne gândul că nu toate conştiinţele celor din jur sunt egale, că nu ai nici măcar această garanţie, existenţa unui punct de vedere comun în faţa unei primejdii comune.

Parcurgeam kilometrii, iar pe deasupra treceau, ca stelele căzătoare, indicatoarele albastre, fără ca Place d’Italie să apară. Dacă ea se afla în estul Parisului, cum spusese informatorul meu de acum două ceasuri, însemna că o depăşisem, fiindcă era imposibil, în zeci de kilometri, să nu fi parcurs un sfert din centura oraşului. Din ce în ce mai nervos şi mai neliniştit, am încercat soluţia naivă de a mă opri într-un refugiu, unde o venă orăşenească, violând legile anatomice, se vărsa în marea aortă şi o dilata, dacă nu era destul de dilatată şi de primejduită. Nimeni

din cei care au trecut pe lângă mine nu s-a îndurat să mă asculte şi să-mi dea o informaţie fulgerătoare; n-aveam nevoie de alta: înapoi sau înainte! Şi ar fi putut spune unul din aceste cuvinte în clipa când se opreau să caute o fisură în şiruri, unde să-şi vâre botul maşinii.

O, minunaţii oameni din Spania, cum îmi vin ei acum în minte! Un automobilist acolo va face crize de isterie dacă i se va părea că îi iei o prioritate. Dar se va opri îndatoritor, şi-ţi va zâmbi cu bunătate, şi va pierde minute lungi ca să-ţi dea o informaţie, şi tot i se va părea că nu este de ajuns. Şi, daca te va vedea nedumerit, îşi va lăsa treburile baltă şi va spune: „Veniţi după mine, domnule!“ – şi te va duce până la destinaţie, unde îţi va zâmbi încă o dată – şi cu câtă căldură!

Nu-i nevoie să fi îndurat setea sub arşiţa din deşertul Saharei ca să-ţi dai seama ce salvare înseamnă o oază. Îndurăm multe arşiţi în biata noastră viaţă, de multe ori ne uscăm de sete până în suflet; e atât de uşor să intuieşti ce înseamnă o oază! Ea înseamnă un nou drept la viaţă, când condamnarea la moarte prin suferinţă părea definitivă.

Nu-i nevoie să fi sărit dintr-un avion cuprins de flăcări, ca să-ţi dai seama ce înseamnă clipa când s-a deschis paraşuta. Înseamnă să te naşti a doua oară, pentru o viaţă care se anunţă dinainte mult mai densă decât prima; să te naşti în deplină conştiinţă despre tine şi despre lume, cunoscând toate valorile, rele şi bune, pe care altminteri nu le înveţi nici până la moarte. Înseamnă să te situezi cu multe înălţimi deasupra ta însuţi, mai puternic, mai înţelept şi mai fericit decât oricine.

N-am să spun că am ajuns atât de departe cu simţămintele mele, când după alţi kilometri străbătuţi într-un fel de transă vertiginoasă, la orizontul privirii s-a desprins din nebuloasa fără speranţe placarda albastră pe care scria „Place d’Italie“.

Abia acum, când încerc să reconstitui drumul cu planul în faţă, îmi dau seama ce lungă istorie înseamnă acest ocol al Parisului, de la St. Denis, în nord, până în sud, la Bicêtre. Linia care ar uni aceste două extremităţi taie oraşul în două, trecând prin zone marcate de strălucire şi de glorie, că te istovesc doar evocându-le, înainte de a încerca să ajungi la ele.

Nu făcusem altceva decât să dau ocol oraşului, tangentându-i periferiile, dar mă simţeam împovărat de densitatea lui presimţită, şi care sigur e mult mai mare decât cea cunoscută. Fiecare om va găsi un Paris propriu, cu alte date decât cele convenite, mai frumos sau mai urât decât ştie lumea; e inutil să-ţi confrunţi impresiile cu ale celui dinainte sau din urmă, în

speranţa că vei obţine vreo confirmare.

Sunt clipe când mi se pare că oraşul acesta, numit al luminii, a încetat să existe de multă vreme, şi fiecare din noi îl reconstituim după nevoile şi după forţele noastre. Cel mai frumos Paris rămâne cel din închipuire.

Până să ajung la aceste gânduri şi să trec de ele, am avut de lucru în realitatea topografică unde m-am pomenit seara, după ce am găsit fără anevoinţă casa căutată, şi am găsit-o şi pe Cilly, cu anii în spate, cu vocea puţin îngroşată, dar dreaptă şi falnică, aşa cum o ştiusem. Îţi dai seama că în curând voi fi „une vieille dame“? mi-a spus într-o zi, privindu-mă temătoare. Dar e admirabil să fii „une vieille dame“! i-am răspuns fără teamă.

La colţul străzii, pe bulevardul Blanqui, am găsit şi un garaj, subteran, cu sute de locuri libere; un portar algerian mi-a luat maşina în primire, scăpându-mă de ultima grijă a zilei. Nu ştiu de cât timp era venit algerianul în Franţa; probabil de curând, căci încă nu avea deprinderea limbii, deşi ar fi putut s-o ştie bine de la el de acasă. Vocabularul lui cert se limita la „Oui, monsieur“ şi un „D’accord, monsieur!“, pronunţate cu veselie. Mi-am dat seama repede că, deşi nu se grăbea cu învăţatul limbii, viaţa în Franţa i se părea dulce. Şi cum să nu fie!? Stătea într-un birou cu geamuri mari asupra halei, lua banii în numele patronului şi primea bacşişuri. Restul timpului moţăia cu capul în piept, aşa cum l-am găsit de fiecare dată, dus cu gândul atât de departe, că îi trebuia timp până să se întoarcă şi să-şi dea seama unde se află. Într-o zi, când i-am cerut cheia maşinii, fiindcă o avea în primire, mi-a întins-o, spunându-mi cu satisfacţie: „Voilà, monsieur!“. Mai învăţase un cuvânt, pe nebăgate de seamă. Singurul inconvenient al meseriei lui era lipsa luminii solare. Dar înghiţise atâta soare în Africa, încât poate îi era lehamite.

Am acceptat cu îndoială găzduirea oferită de Cilly, socotind că îmi voi pierde libertatea de mişcare, şi poate chiar pe aceea de gândire. Îmi căutase cameră la hotelurile din cartier, cum o rugasem de dimineaţă, dar nu găsise niciuna liberă. În Cartierul Latin, aflat destul de aproape după etalonul meu, adică la douăzeci de minute de mers cu piciorul, am constatat mai târziu, se găseau destule; îi venise greu să se ducă până acolo sau poate se temea că mă dă pierzării.

Cel mai sigur însă, Cilly are despre ospitalitate altă concepţie decât mine, concepţia părinţilor noştri, cum o ţin minte, care puneau alt preţ decât noi pe prietenie. Când prietenul tatălui meu a trebuit să se refugieze în Moldova în 1916, familia lui s-a mutat în casa noastră, şi doi ani am stat aşa, cam claie peste

grămadă, fiindcă mai găzduiam şi nemţi într-o cameră. Iar în doi ani, ce-am mâncat noi au mâncat şi oaspeţii noştri, după cum, alteori, am răbdat de foame tot împreună. Şi când ne-a luat sandale cu talpă de lemn, că nu se găseau altele, tatăl meu n-a luat numai pentru copiii lui, ci şi pentru ceilalţi, regretând, sunt sigur, că nu putea să le dea unele mai bune...

Cam la fel a vrut să facă şi Cilly, programându-mi dejunuri copioase începând de a doua zi şi cerându-mi să le corectez după gusturile mele. Primul meu gust este să nu mănânc la prânz; declarând astfel, mi-am asigurat independenţa, şi nimic n-a mai ameninţat-o de atunci încolo. Doar o dată gazda mea a mai vrut să mă invite la o masă pariziană, la unul din acele restaurante zise gastronomice, unde un prânz costă două sute de franci şi unde, dacă nu m-am dus, mulţi oameni vor socoti că am făcut o crimă. În ziua propusă am preferat să mă plimb cu barca pe Sena.

Prima mea seară la Paris a fost o dezamăgire; poate eram obosit, dar mai sigur dezamăgirea pornea din prea mari şi prea vechi iluzii. Cum nu aveam de ce să merg undeva în vizită, însoţind-o pe Cilly, am lăsat-o să se ducă singură şi am pornit să măsor străzile cartierului. Ziua mă orientez după soare, noaptea după stele; stelele nu se vedeau datorită iluminaţiei; m-am lăsat dus de instinct, ceea ce e cel mai bine, mai ales dacă ai şansa să te rătăceşti repede.

Nu m-am rătăcit, totul îmi era cunoscut. De când? Nici nu mai ştiu când am auzit prima oară ceva despre Paris; poate când se vorbea de Landru; „Misterele Parisului“ le-am citit mult mai târziu, la maturitate, când nu mai aveam entuziasm să aplaud.

După ce traversează, mergând spre nord, Boulevard Arago şi ajunge la Boulevard Port-Royal, Rue de la Glacière continuă cu Rue Bertholet, care curând se sfârşeşte, căzând aproape perpendicular pe Rue Claude Bernard, iar de aici, dacă o iei la stânga, dai tot atât de curând în Rue Gay Lussac. De Gay Lussac ştie oricine a învăţat puţină fizică şi chimie; iar celelalte nume, pentru mulţi nu sunt mai puţin cunoscute.

Străbătând aceste artere, luptam cu oboseala şi scepticismul din mine, spunându-mi că se cade să fiu cu luare-aminte la toate, barem să le văd dacă nu puteam să ajung până la emoţie, cum mi s-a întâmplat îndată ce-am pus piciorul la Londra.

Nu alătur, spre comparaţie, cele două grandori ale lumii, şi nici nu admit că ar putea fi comparate spre a le stabili o întâietate. Dar la o săptămână după Londra, Parisul e greu de descoperit, de-aceea, pentru cercetătorul sentimental, încărcat de patimi, el

se aşază într-o inferioritate care nu poate fi decât falsă şi nedreaptă. Londra îmi apare chiar şi astăzi, la mai bine de un an de când am fost acolo, ca un rezumat sistematic al imensei ei întinderi topografice şi istorice. La Londra nu pierzi niciodată timpul mergând pe stradă, şi niciun zid care îţi apare în faţă, şi niciun om care îţi taie drumul, şi nicio întâmplare căreia îi eşti martor nu rămâne fără semnificaţie. Acolo nu-i posibil, ca în cântecul parizian, să hoinăreşti pe marile bulevarde.

Cine nu s-a născut la Paris şi nici nu poate să consacre oraşului o bună parte din viaţă nu-l va cunoaşte decât fals, prin ceea ce va afla de la alţii. Iar observaţia personală, oricât ar fi de ascuţită, de sensibilă şi de inteligentă, se va izbi într-un zid de vată, care cere timp spre a se da la o parte. Adăpostit sub această platoşă moale şi elastică, Parisul nu-şi arată esenţa; el pare dezlânat, confuz, diluat în el însuşi. Încercarea de sinteză se află în primejdie de a da rezumate neconcludente şi denaturate. La şcoala Parisului nicio lecţie nu poate fi săritură. Deci, celui care nu mai are timp pentru o atât de pretenţioasă învăţătură, nu-i rămâne decât să regrete – nimic altceva. Afară doar dacă este un găgăuţă; acesta va veni de la Paris încărcat de cravate de la solduri şi de anecdote din almanahuri, şi cu ele îşi va dovedi competinţa.

Nu am ţinut anume ca primul meu drum să fie în Cartierul Latin. Întâmplându-se să fie aşa, mi-am spus că nu s-ar fi putut mai bine, şi am făcut ochii mari, cu cea mai sinceră atenţie şi uimire. La ducere, m-am oprit la câteva hoteluri, să văd cum mă descurcam dacă n-ar fi fost Cilly. În primele două sau trei nu am găsit camere cu un singur pat, ceea ce nu mi se întâmpla doar în acest loc din lume. Tot întrebând, am ajuns la micul „Hotel de l’Avenir“, aproape de Sorbona. Numele mi s-a părut îmbietor, cum nu era şi faţada. Am intrat şi am vrut chiar să văd o cameră, iar după ce-am văzut mai multe, n-am mai putut să dau înapoi în faţa patronului, care se şi pregătea să mă scrie în registru. Aşa că am luat pe numele meu camera cea mai ieftină, cu treisprezece franci, am scos treizeci de franci, să plătesc pe două nopţi, patronul i-a băgat în sertar, nu mi-a dat restul, şi cum nici eu nu l-am cerut, i-am devenit simpatic.

Camerista care m-a dus să văd camerele era o negresă micuţă, de pe Coasta de Fildeş, foarte bine făcută, timidă şi cam nedumerită, abia venită în Franţa, nu ştiu cum, şi abia vorbind franţuzeşte. La ea acasă se scăldase în ocean de mică, aparţinea mai mult apei decât pământului şi cred că soarele adunat în trupul ei se simţea dogorind şi în iarna Parisului.

Peste vreo trei ceasuri, făcând drumul înapoi, mi-am băgat capul pe uşă şi l-am anunţat pe patron că nu dorm acolo în noaptea aceea. La început a fost alarmat, gata să-şi apere dreptatea. „Dar aţi plătit!“ „Bineînţeles. Şi rămâne bine plătit! Nu cer banii înapoi!“ „Aşa mai merge!“ a spus patronul, căruia i-am fost şi mai simpatic.

Noaptea, bucurându-mă de camera plăcută, curată şi familiară pe care mi-o pusese la dispoziţie Cilly, am dormit bine, fără să mă mai simt instabil, ca în nopţile celelalte, ceea ce e un câştig, dar şi o pierdere; m-am apărat gândindu-mă că în orice clipă mă pot strămuta, cu gândul, la „Hotel de l’Avenir“, locuinţa mea legitimă şi refugiul.

Înainte de a mă culca, am privit tablourile de pe pereţi, apoi pe cele depozitate într-un colţ al camerei, toate iscălite de Kolnik, un pictor modern, de o sinceritate care m-a câştigat dintr-odată, alungând din cugetul meu orice suspiciune. A murit de câţiva ani, şi Cilly i-a fost soţie. În ultima parte a vieţii, lumea a început să-l recunoască; totdeauna se cere timp pentru o recunoaştere. Recunoaşterea s-a amplificat postum, ceea ce, după mine, nu-i o deşertăciune, deşi nu cred în viaţa de dincolo sau în reîncarnare. Dar nici nu separ, cu un hotar sigur, viaţa de moarte, atunci când un om a lăsat ceva în urmă, fiindcă în felul acesta el se proiectează peste ceea ce s-ar numi nefiinţă, într-o reînviere continuă, căreia nu poate să-i urmeze decât înălţarea la ceruri.

S-a întâmplat ca seara următoare la Cilly să vină o rubedenie, şi chiar din România, în trecere spre alte rubedenii. Nu se gândeau deloc să mă evacueze, dimpotrivă, Cilly îşi făcea planul la ce alte rubedenii să apeleze pentru găzduirea rubedeniei. Îmi venea ameţeală numai auzindu-le numele, că erau puzderie.

I-am întrerupt cu o satisfacţie secretă, iar seara m-am înfăţişat la hotelul meu, bucuros să-mi fructific dreptul asupra camerei. Nu mi-am luat cu mine decât periuţa de dinţi şi pijamaua şi am crezut că îmi marchez astfel o independenţă completă. Camera însă, când am aprins lumina, un bec chior atârnând din tavan ca un avorton spânzurat, murdar de muşte, mi s-a părut mizerabilă, ceea ce nu băgasem de seamă în prezenţa micuţei negrese. Fereastra, îngustă că n-ar fi îngăduit unui om să treacă, dădea într-o curte interioară, ca un puţ, fără lumină, de aceea camera, deşi la etaj, părea subterană. Mi-am pus bluza cărămizie pe pernă, ca să nu-mi ating obrazul de rufăria hotelului, nu că ar fi fost murdară, ci dintr-o neîncredere generalizată; când mă lepăd de ceva, mă lepăd până la capăt. Până şi oglinda de deasupra

lavoarului îmi făcea silă, convins că dacă m-aş fi văzut în ea, aş fi descoperit o faţă monstruoasă, a altcuiva, o imixtiune în spiritul meu şi o violare a fiinţei mele. Am adormit greu, cu lumina aprinsă, cu faţa în sus, ţeapăn, cu fălcile încleştate şi cu pumnii strânşi, gata să mă apăr de o agresiune.

În acel somn superficial, de fapt o veghe subconştientă, mi-a apărut în faţă doamna Marie-Antoinette, fără să am nicio clipă impresia de vis, ci impunându-se ca realitatea cea mai palpabilă, dovadă că i-am ţinut minte chiar şi parfumul. În cameră nefiind niciun scaun, doamna s-a aşezat pe marginea patului, făcându-mă să mă trag până în perete. I-am reproşat lipsa băilor în hotelurile de mâna a doua, spunându-i că bideul nu poate să le suplinească decât foarte parţial şi cu multă caznă, şi făcându-te să uzi rău duşumeaua. Zâmbind cu un farmec neîntâlnit în niciunul din portretele ei lăsate posterităţii, ceea ce mi-a explicat dintr-odată, printr-un amestec de subjugare şi groază, secretul existenţei ei în istorie, a scos din săculeţul de argint, lăsat în poală, un atomizor bătut cu diamante roşii. În timp ce proiecta asupra mea un jet de parfum, ca un abur albastru, printre diamantele roşii am văzut, alcătuite din briliante albe, două iniţiale ornamentale, M. şi R, şi am înţeles că nu puteau să însemne altceva decât „Madame Rochas“. Sugestia vizitatoarei era clară şi dealtfel istorică: ea propunea parfumul în locul băii.

Pe urmă, în locul doamnei Marie-Antoinette a apărut negresa, dar nu mai eram în camera mizerabilă, ci la ecuator, pe malul oceanului. Se auzeau valurile rostogolite pe plajă, iar deasupra foşneau palmierii. În locul cearşafului şi al feţei de pernă, de care mă izolasem cu bluza cărămizie, am descoperit o împletitură de frunze prelungi, ca nişte lame elastice, mirosind verde, a sevă şi a clorofilă. Aerul mirosea a ozon, ca în preajma arcurilor voltaice. Atmosfera devenise atât de curată, că simţeam mirosul negresei de la doi metri. Pielea ei avea un parfum fierbinte, de izmă şi de piper arse de soare, iar din par se ridicau, odată cu mişcările capului, efluvii brune, de humă înrourată.

Văzând că m-am trezit, negresa mi-a spus bună-dimineaţa, într-o limbă necunoscută, pe care însă o înţelegeam fără dificultate. „Scaldă-te în ocean, fiindcă la hotel nu-i baie!“, m-a povăţuit apoi.

Pe când mă frecam cu nisip ud, în lipsa săpunului, ea s-a dus ceva mai încolo, dar nu foarte departe, şi s-a despuiat, lăsându-mă să văd cât era de bine făcută, dovadă că rochia pariziană nu mă înşelase. Şi aşa, stând goală în soare, şi-a stors pe trup, de la grumaz până la glezne, sucul roşu al unui soi de coacăze care

creşteau în tufe pe malul oceanului, că din neagră s-a făcut cărămizie, un cărămiziu apropiat de flacără, aproape aceeaşi nuanţă ca a bluzei mele. „Să nu îmbraci bluza, mi-a strigat, stând cu braţele ridicate, să i se usuce sucul la subţiori, cum se uscase pe restul pielei. E şifonată! Am să ţi-o calc cât te bărbiereşti şi faci baie!“ O priveam, fără sentimentul că n-am voie, şi fără ca ea să se ferească. După ce s-a uscat bine, de părea că o să ardă, a intrat în apă, unde a înotat până departe, lăsând o dâră roşie în urmă.

Mai târziu, când s-a apropiat să-mi aducă bluza călcată, toate mirosurile ei dinainte se simţeau ude şi împrospătate, şi cu unele adaosuri, de la ocean şi de la fructele roşii, atât de asemănătoare cu coacăzele. Atunci am recunoscut parfumul din atomizor, pe care aerul curat, soarele şi apa nu-l făcuseră să dispară cu totul, căci nici nu s-ar putea să dispară vreodată. Era în el acelaşi amestec de izmă şi piper, de humă umedă, de coacăze, de apă salină şi soare. Dar acestea sunt doar vorbe şi nici măcar destule spre a defini o indefinire. E sigur că pe când domnul Rochas îşi încerca sinteza, nici prin minte nu-i trecea cât de departe avea să-l ducă hazardul, acelaşi hazard care pe mine m-a făcut să dorm într-o noapte la „Hotel de l’Avenir“. Căci peste dogoarea ecuatorială, baza descoperirii lui norocoase, se simte, ca din depărtare, şi un suflu rece de lumină polară, după cum în izma piperată se insinuează, ca un fir sesizabil numai în stare de transă, mirosul rădăcinii de lichen, din tundra uscată de ger, patria renului. Şi, cu siguranţă, coralul de sub apa mării, cu toate că nu i se simte mirosul, e amestecat şi el în formulă, numai prin culoare. La fel, lava vulcanilor şi roca fluidă din centrul pământului cu esteri necunoscuţi omului. Şi cred că formula întreagă tot nu va fi găsită, chiar după ce se vor analiza rocile aduse din lună, ci va fi nevoie să se mai descopere ceva nebănuit, poate pe Marte şi pe Venus, planetele războiului şi iubirii.

Am plecat de la hotel îndată ce s-a făcut dimineaţă. În timp ce coboram scările, am văzut-o jos pe negresă, aşezată pe ultima treaptă, aşteptând ca patronul să se trezească şi să-i dea ordine. Patronul păzea holul, dormind într-un fotoliu, ca să nu plătească un portar de noapte, cărpănosul! Cred că m-a simţit, am văzut pe obrazul lui o tresărire, chiar şi o mişcare a pleoapelor, dar a strâns ochii tare şi a continuat să sforăie, făcându-se că nu mă vede, ca să nu-mi dea restul nici acum, la plecare. Astfel, dacă la Londra sacrificasem o liră sterlină, am lăsat şi la Paris patru franci, de pomană, contribuţia mea la prosperitatea Pieţei

Comune.

Uşa de la intrare, încă încuiată, mi-a deschis-o negresa. Ne-am zâmbit cu simpatie şi, privind-o mai bine în lumina zilei, am descoperit pe chipul ei, cu trăsături încă sălbatice, o frumuseţe tristă, de panteră captivă. Şi-am mai văzut că în urechea stângă avea un cercel mic de aur. Dar nu-i aparţinea, nu venise cu el din Africa, nu i se potrivea, îi stârnea chiar o durere care se putea citi pe faţă. Nu avusese încotro, iată! Cum să umble în Paris cu toartele imense de aur, podoabele tribului ei de pe Coasta de Fildeş?

Când am ieşit pe uşă, aproape că ne-am atins, şi atunci am simţit că mirosea a „Madame Rochas“, rece şi proaspăt ca dimineaţa.

Cum soarele încă nu răzbea peste acoperişuri, am cam tremurat de frig în bluza mea cărămizie. La un colţ m-am oprit, surprins, fiindcă m-am văzut într-o oglindă; bluza pe care o pusesem sub cap noaptea nu era deloc şifonată.

28

Incursiunea în Cartierul Latin, în prima seară, după ce luasem camera la „Hotel de l’Avenir“, m-a dus până în Boulevard Saint-Germain, de unde m-am întors, socotind că pentru început era destul; era destul chiar pentru mai târziu.

Mergând, cum spuneam, pe Rue Gay Lussac, am picat fără veste drept în flancul grădinilor Luxembourg. Un pas mai departe era piaţa Edmond Rostand, de unde începea bulevardul Saint Michel pe care se sprijină întreg Cartierul Latin. Parizienii şi străinii dornici să se simtă intimi la Paris îi spun, studenţeşte, Boul’ Miche’. N-am putut să-i spun aşa, nu veneam aici să mă franţuzesc, căutam altceva şi eram foarte neîncrezător că aş putea izbuti. Veneam la Paris prea târziu, îl ştiam prea bine ca să-mi mai rămână bucuria unei descoperiri. Am bătut cu piciorul în seara aceea câteva hectare pariziene, chinuit de îmbulzeală şi de zgomote, scârbit de murdăria trotuarelor, impresii care duceau de-a valma la noţiunea de incompatibilitate; între Paris şi toate acestea se ridica nepotrivirea şi imposibilul.

M-am aşezat la o masă pe terasa unei cafenele, în centrul acelor hectare ştiute pe dinafară până la uzură. Nu mă dureau picioarele, nu-mi era sete, dar am băut un pahar de bere, ca să fac un gest omenesc şi prin el să-mi ocup un loc în mijlocul mulţimii. Apoi am pornit, luptându-mă cu dezamăgirea, şi pe cele câteva hectare am găsit liceul Sf. Louis într-o parte, liceul Louis

le Grand în alta, ceva mai încolo liceul Henric-al-patrulea, iar la mijloc, Sorbona. (Fură tulburări studenţeşti acolo, în anii din urmă. S-a scos piatra pavajului, s-au făcut baricade – Parisul are o tradiţie veche a baricadelor – s-au dat lupte cu poliţia, au înghiţit scatoalce şi unii şi alţii, şi tărăboiul s-a sfârşit cu o defilare a guvernului.) În acelaşi perimetru străbătut în prima seară, cu totul la întâmplare, căutându-mi numai locul pe unde să fug de mulţime, sunt înglobate şi Şcoala de Medicină, şi vestitul Collège de France, şi încă mai vestitul Institut, şi chiar Muzeul Cluny la urma urmelor, căci merită şi el un cuvânt. Târziu, obosit şi năuc, am ajuns în piaţa Panthéonului, unde, de nebănuit, toate – zidurile, aerul şi pavajul – erau singure şi îngheţate. La o bătaie de puşcă de Bulevardul St. Michel, nu se mai auzea nici măcar o rumoare din gălăgia mulţimii. Cartierul Latin părea dispărut, dacă nu fusese numai o născocire.

În zilele următoare am dat ocol Panthéonului, pe lumină, am vrut chiar să-i vizitez interiorul, dar m-am răzgândit în faţa grilajului greu de sub portaluri; înăuntru era întuneric şi solemnitatea funebră, presimţită, avea să-mi îngheţe spinarea, aşa că am rămas afară, unde ardea soarele.

Am recunoscut şi am admis Panthéonul în prima seară. Îmbrăcat într-o lumină gălbuie, părea mult mai modest decât urma să-l văd ziua. Avea însă o grandoare care depăşea arhitectura, şi după ce l-am privit îndelung, alunecând în jurul lui fără să simt pavajul şi fără să-mi simt greutatea, mi-am dat seama că grandoarea aceasta nemăsurată venea din tăcere şi din încremenire. Când, numai la o bătaie de puşcă, lăsasem în deplina ei desfăşurare vânzoleala Cartierului Latin care, să nu fi fost înecată în propria ei vulgaritate, ar fi devenit o gravă negaţie, ca în ziua când la Sorbona s-au scos pietrele pavajului şi s-au făcut baricade.

Pe când ocoleam ultima oară Panthéonul, pe raza cea mai mare de astă dată, adică pe lângă clădirile care mărginesc piaţa, în colţul de nord-est al acesteia, faţă în faţă cu liceul Henric-al-patrulea, am descoperit o biserică şi am stat s-o privesc, mirându-mă că nu o văzusem mai înainte. Era îmbrăcată în aceeaşi lumină gălbuie ca Panthéonul, datorită unor reflectoare ascunse, lipsite de violenţă. Sub lumina blândă, caldă, aleasă cu pricepere, piatra veche, curăţată fără brutalitate, părea o materie pe jumătate însufleţită, căreia, lipsindu-i puterea să se mişte, nu-i lipsea darul să cânte. Am închis ochii şi am ascultat-o, cu o mulţumire care alunga dincolo de bătaia de puşcă oboseala şi dezamăgirea serii. Iar când am plecat, răsplătit de toate

necazurile apropiate, mi s-a părut că în urma mea biserica, pe jumătate însufleţită, căpăta însufleţire deplină, luându-şi putinţa mişcării şi, în ritmul lent al cântecului de piatră, începea să se legene, să danseze, alunecând spre o apă albastră, unde avea să plutească, prefăcută în lebădă.

Numele ei de biserică, după cum stătea scris mic pe o piatră a faţadei, era Saint-Etienne-du-Mont.

★

La etajul unei case vechi din Ile de la Cité, Place Dauphin, locuieşte de mult, din tinereţe, sau poate din copilărie, un român căruia francezii îi spun monsieur Raut. L-am vizitat într-o după-amiază, trimis de prieteni comuni să-i spun bună ziua. Ştiu foarte puţin despre el, sau aproape nimic. Aş fi putut să-i cunosc biografia de la el însuşi, dacă l-aş fi întrebat, sau de la prietenii comuni, dacă mi-ar fi trebuit. De mult timp însă nu mai vreau să ştiu despre oameni altceva decât ceea ce pot să văd cu ochii mei, şi decât ceea ce pot citi în ochii lor. Ochii domnului Raut erau obosiţi, dar vorbitori şi buni.

La Bucureşti, pe strada Spătarului, o casă restaurată de curând adăposteşte o colecţie importantă din pictura lui Pallady, donaţia soţilor Serafina şi Gheorghe Răutu. Acesta era domnul Raut, pe care l-am vizitat în Place Dauphin, într-un apartament de demult, atât de singur încât, în ora noastră de convorbire, fiind şi o linişte deplină în jur, mi s-a părut că, în afară de noi doi, nu mai era nimeni viu pe toată insula.

Ca să mă orientez asupra împrejurimilor, domnul Raut m-a dus în apartamentul vecin, care îi aparţine ca şi primul, şi de la ale cărui ferestre, deschise asupra Senei, se vede o bună parte din inima Parisului. Am aflat atunci că aici era locuinţa lui Theodor Pallady, în timpul şederilor lui la Paris. N-am întrebat şi nici astăzi n-am vrut să aflu ce i-a legat pe aceşti doi oameni: o înrudire sau o prietenie. Şi una şi alta, probabil. Emoţionantă pentru mine rămâne existenţa domnului Raut în cele două apartamente vecine şi nelocuite de altcineva. Este el un paznic? m-am întrebat câteodată. Stă acolo ca să poarte de grijă mobilelor vechi şi amintirilor?

Desigur că singurătatea constatată de mine e numai o aparenţă; domnul Raut are comunicaţie cu lumea învecinată, prima dovadă fiind că nu şi-a desfiinţat telefonul din casă. Am avut însă şi alte dovezi, şi chiar dacă n-am ţinut să aflu ce oameni din Paris frecventează, am constatat, întâmplător, că

foarte mulţi îl cunosc şi îl caută. Dar ce este dincolo de aceste relaţii? Poate o altă singurătate, necunoscută de nimeni. Pentru mine, aşa cum mi-l amintesc din ora noastră de conversaţie, domnul Raut este un supravieţuitor.

Astăzi regret că n-am prelungit ora; aveam atât de puţin timp pentru cele două insule! Regret că nu am revenit în zilele următoare. Fiindcă mai mult decât un supravieţuitor, domnul Raut poate fi acolo, după Ile de la Cité şi Saint-Louis, o a treia insulă a Parisului.

În acel scurt timp ne-am interogat însă intens, cu mult mai multe vorbe decât cele rostite. De ce veneam atât de târziu la Paris? Pentru că în copilărie n-a avut cine mă trimite, domnule Raut. Citeam Contele de Monte Cristo şi, asemeni lui Edmond Dantes, făceam planuri să mă răzbun într-o zi; nu ştiam pe cine şi pentru ce. Pentru ceea ce simţeam că va fi nedreptate. De atunci n-am încetat să cred, împotriva învăţăturii creştine, că răzbunarea e un gest nobil, nu doar legitim... Puteam înţelege altfel şi puteam să nu fiu alături de ei, când alţi eroi ai mei din acel timp o încolţesc pe perfida Milady şi o stigmatizează cu fierul roşu?

Apoi, în tinereţe, n-am avut bani, domnule Raut. Mulţi de vârsta mea mergeau atunci la Paris, să-şi ia licenţe şi doctorate la Sorbona, şi să-şi bea absintul pe Boul' Miche'. Învăţătura lor, însuşită sau nu, de cele mai multe ori atestată de o diplomă bună doar pentru orient, nu i-a făcut să se întoarcă mai deştepţi decât erau când s-au dus. Câţi din aceştia nu am cunoscut! Printre ei, chiar pe profesorul meu de chimie, căruia nu i-a reuşit niciodată o experienţă de laborator. După un an de absenţă, s-a întors doctor de la Paris, şi experienţele tot nu i-au reuşit. Singurul câştig a fost o pălărie tare, dar ea n-a completat ce era gol dedesubt.

Şi totuşi, dacă măcar unul la mie din cei duşi au strălucit, tot trebuie să fim recunoscători acestui Paris, la care şi eu râvneam pe atunci. Erau pline ziarele cu reclamele agenţiilor de voiaj, împodobite cu Arcul de Triumf sau cu Turnul Eiffel. Se duceau negustorii să aducă mărfuri subţiri, ceea ce nu era rău, căci şi pe această cale ajungeai să afli câte ceva despre Franţa, prin parfumuri şi prin mătase. Regizorii se duceau să copieze spectacole, şi mai toţi aveau succes la întoarcere. Se cumpărau, pentru teatrele de revistă, decoruri şi costume uzate de la Folies-Bergères, încă strălucitoare, şi într-o seară de spectacol, strălucirea Parisului se revărsa asupra Bucureştiului, împrospătată de reflectoare feerice. Se ducea multă lume la

Paris, chiar şi negustorii de brânzeturi, ca să descopere formula camembertului.

Citeam „Le Grand Meaulnes“ pe vremea aceea, carte pe care, chiar dacă nu mai înţeleg bine de ce mi-a zgâlţâit sufletul cu atâta violenţă, o mai iubesc şi astăzi, şi-o propovăduiesc generaţiilor. Pe urmă a venit războiul, domnule Raut, şi chiar dacă începusem să am bani, de pe urma cărţilor, nu se mai putea merge la Paris, unde acum era întuneric.

Domnul Raut cunoaşte Parisul nu doar informativ, ci şi cu o anumită subtilitate, pe care am simţit-o la capătul unei ore de conversaţie. El cunoaşte mai ales *ce înseamnă* Parisul, adică raţiunea existenţei lui, între înfrângeri şi biruinţe.

Ţinând seama de puţinul meu timp, fără să arate neînţelegere grabei mele, de neiertat, şi fără să pară îngrozit de o asemenea cavalcadă, domnul Raut a făcut o rapidă şi clară selecţie a locurilor care trebuiau cercetate de un om în situaţia mea destul de nenorocoasă.

— Dar negreşit, mi-a spus la urmă, să te duci în piaţa Panthéonului şi să vezi biserica Saint-Etienne-du-Mont!

— Sunt un om norocos, totuşi, domnule Raut, i-am răspuns, ridicându-mă, fiindcă am văzut-o din prima seară.

29

N-am parcurs cei şaptesprezece kilometri de galerii de la Luvru; mă refer la muzeu, nu ştiu câţi kilometri au celelalte galerii ale palatului. Dându-i ocol, pe dinafară, cu adaosurile lui peste alte adaosuri, de parcă nu se mai termină şi începe să te îngrozească, m-am gândit că Luvrul, aşa cum pornise, era destinat să se lungească întruna, creşterea era o boală a temeliilor şi a zidurilor, şi dacă nu venea revoluţia să-l oprească, s-ar fi tot întins pe ispititoarea linie dreaptă din faţă, peste grădina Tuileries, peste Place de la Concorde, ar fi acoperit Champs-Elysées, ca apoi să uzurpe spaţiul viitorului Arc de Triumf, de unde, regăsind lunca Senei, s-ar fi dus tot aşa, tăind meandrele, până la mare. Şi poate că nici apa n-ar fi fost o piedică definitivă, cum nu sunt piedici în calea cancerului – şi palatul, crescând eră de eră, pe piloni sau pe fundul mării, ar fi atins ţărmul Americilor, unde putea să se dezvolte în voie.

Între lucrările săvârşite de oameni, m-am gândit atunci, dând ocol palatelor, piramidele faraonilor, odată terminate, nu îngăduie adaosuri nesăbuite. Din clipa când a fost începută, o piramidă nu poate deveni altceva decât o piramidă, şi acolo unde

s-au întâlnit laturile, alcătuind vârful, acolo rămâne şi sfârşitul.

Luvrul, fiind un ansamblu de prisme, putea oricând să crească în prelungirea lui însuşi, ca jocurile de cuburi; materialul nelipsind regilor, nici mâna de lucru, mai era necesar numai timpul.

Palatul acesta, lipit de scoarţa pământului, eminamente orizontal cum s-ar zice, neavând în el nicio măreţie, trebuia să şi-o câştige făcându-se tot mai mare. Rezultatul e o mahala de palate, flancată de alte palate şi de alte mahalale. Dar el mobilează bine istoria Franţei.

Cilly a vrut să mă însoţească în vizitarea muzeului, fără să-şi dea seama, probabil, cât de mare era hazardul. Am văzut împreună Victoria de la Samotrake, după care, la o nevoie, poţi să pleci împăcat că n-ai făcut drumul degeaba. De-acolo am mers, scări şi coridoare, să căutăm sala Giocondei. Voiam să văd de ce vin oamenii s-o vadă.

Un pictor îmi spusese, şi n-am niciun motiv să cred altfel, că la Luvru se păstrează vreo cinci Gioconde, care se expun pe rând, nemaiştiindu-se a câta este cea a lui Leonardo. Poate s-a pierdut de mult sau n-a existat niciodată. Dacă-i o minciună, cine poate s-o infirme? Şi dacă-i adevăr, cine să-l dovedească?

Mergând pe coridoarele nesfârşite, care e imposibil să-ţi închipui cum au fost folosite odată, cu ce din firea omului şi cu ce nevoi ale lui ar putea să se potrivească, însoţitoarea mea, obosită şi dezorientată, tot întreba în stânga şi-n dreapta paznicii, încotro e sala Giocondei noastre. Până ce unul, scund şi brunet, vioi ca o flacără abia izbucnită, a ridicat braţele spre cer, cum ar fi vrut să-l ia pe Dumnezeu martor, şi mi s-a adresat cu o revoltă plină de patos:

— Gioconda? Iată, ea e Gioconda, domnule, ce-ţi mai trebuie alta?!

După accent, se cunoştea că-i italian; un francez, oricât de exuberant, n-ar fi mers atât de departe. Cum să nu iubeşti Italia, şi cum să nu te miri că a putut face război Franţei?... Dar ce mai război a fost şi acela!

Deşi erau de aşteptat dezastre, atunci, în vara anului care a însemnat prăbuşirea Franţei, am râs cu toţii de ne-am prăpădit când primul comunicat al armatei italiene, a doua zi după ce se declarase ostilitatea împotriva unei ţări gata învinse, anunţa că au aruncat în aer podul de la Ventimiglia, hotarul între ţările angajate... spre a opri elanul batalioanelor de bersaglieri care altminteri s-ar fi repezit asupra Nisei şi ar fi înghiţit-o nemestecată.

Astfel, o ofensivă anunţată în ajun cu mare emfază începea cu un act defensiv din cele mai caraghioase. Dar poate Mussolini a vrut să facă numai o farsă, iar mai târziu s-a luat cu jocul şi, punând cub lângă cub, n-a mai fost în stare să se oprească.

Italienii n-aveau de ce să lupte în Franţa; un post de paznic la Luvru se obţinea mai uşor pe căi paşnice. În anul următor, n-au avut de ce să lupte în Grecia; a vuit lumea de anecdote privind lipsa lor de apetit pentru bătălie. Dar ei, bieţii, aveau destulă marmură în Italia ca să nu le trebuiască Acropola de la Atena, destui Michelangelo ca să nu le trebuiască Phidias, destul cer albastru, destulă Mediterană, şi nu le lipseau nici portocalii.

În 1917, două armate s-au înfruntat pe crestele Alpilor, Italia se lupta cu Austria, şi dacă stai să te gândeşti astăzi, după atâta vreme, şi după ce-au mai fost alte războaie, gâlceava nu era a lor, căci ei doar scoteau de sub gheaţă castanele degerate, puse acolo de alţii cu speranţa neghioabă că au să se coacă. Italienii nu prea ştiau pentru ce luptă, iar austriecii, care erau mai mult cehi, români şi unguri, nu prea aveau pentru cine. Atât de silnic mergea la atac această din urmă armată, fără scop şi fără convingeri, încât după ce a dat peste cap armata italiană, la Capoertto, şi pulbere a făcut-o, lumea a spus că italienii s-au născut ca să aibă şi austriecii pe cine să bată. Adevărul este că amândouă forţele ar fi putut să rămână pe poziţii până s-ar fi încheiat pace pe tot pământul, şi tot nu s-ar fi ştiut cine-i învingătorul şi cine învinsul. Împotriva teoriei militare şi a dovezii istorice, eu cred că, venind iarna, italienilor li s-a făcut dor de soare şi s-au tras spre Neapole, iar austriecii le-au luat urma, fiindcă, oricât ar fi fost de alpini, tânjeau şi ei după căldura Mediteranei. Iar din această goană s-a născut impresia înfrângerii unei părţi şi a victoriei celeilalte, când amândouă părţile nu voiau decât să facă baie în mare.

★

Gioconda e un mit, nu pot crede altfel, oricât ar fi de frumoasă. În faţa ei mulţimea, într-o înghesuială continuă, e de zeci de ori mai densă decât în oricare din galeriile celelalte. Privind această lume de credincioşi care se închină în faţa unui Dumnezeu neexplicat şi nedemonstrat nici măcar cât au fost dumnezeii celorlalte credinţe, m-am întristat şi mi s-a făcut frică.

Stăteam pe o canapea rotundă, în mijlocul galeriei vecine, cu ochii în cel mai îndepărtat gol al închipuirii, odihnindu-mi gândul, căci picioarele îmi erau încă bune. Paznicul italian, atât de volubil

la prima noastră întâlnire, m-a zărit, s-a apropiat, mi-a pus mâna pe genunchi, cu un gest proteguitor, şi mi-a spus cu o înţelegere plină de omenie: „Obosit tare, domnule!“ Am încuviinţat din cap, cu gândul în altă parte. Gioconda e un mit care nu face rău nimănui. Dar la fel se nasc şi miturile primejdioase. Şi din toate relele care chinuiesc şi umilesc conştiinţele oamenilor, miturile sunt cele mai blestemate.

★

După Luvru, Place de la Concorde, în faţă, şi Champs-Elysées în continuare, dovedesc şi ele că grandoarea Parisului este mai întâi orizontală. Ridicată în picioare, Champs-Elysées ar deveni cel mai înalt building de pe faţa pământului. Culcată, rămâne cea mai lată arteră citadină până la vremea noastră.

Pe când arhitecţii care urmau s-o traseze peste nişte locuri despădurite şi mlăştinoase se tocmeau cu hârtiile în faţă, necăzând de acord asupra lăţimii, unii spunând patruzeci de metri, alţii cincizeci, speriaţi de propria lor cutezanţă, Napoleon a intrat peste ei, călare pe calul lui alb, cu bicornul în cap, cu o mână la spate şi, trăgând sabia cu mâna cealaltă, a înfipt-o în planurile întinse pe masă şi a spus, curmând gâlceava: „O sută de metri, domnilor!“ „O sută, sire!“ au răspuns ei. Şi aşa s-a făcut treaba.

Dar, cu toate aceste grandori, Parisul tot nu avea înălţime. Şi-atunci, ce şi-a spus municipalitatea, hai să ridicăm în mijlocul oraşului un turn care să le întreacă pe toate din lume! A urmat iarăşi discuţie, când la Primărie, când la Gustave Eiffel acasă, când în felurite comisii, plus în coloanele ziarelor şi-n Camera deputaţilor, câţi metri să aibă minunea. Unii spuneau o sută, alţii o sută cincizeci, alţii mergeau până la două sute, dar neconvinşi, speriaţi şi ei de atâta cutezanţă. Până când, într-o noapte, pe când Gustave Eiffel se chinuia cu planurile în faţă, Napoleon a intrat pe uşă, călare pe calul lui alb, cu o mână la spate şi, fără să-şi scoată bicornul, deşi se afla într-o casă, a tras sabia cu mâna cealaltă şi, împungând hârtia de calc, a hotărât, pentru veacuri: „Trei sute, domnule! Aşa să-i spui primarului din parte-mi!“ „Prea bine, sire!“

Se înţelege că-i vorba de Napoleon-întâi-Bonaparte! Era nevoie de un general pentru o treabă ca asta. Napoleon al treilea şi succesorii lui n-ar fi fost în stare.

★

În ilustratele care vor să fie reprezentative şi în filme, ca să se localizeze acţiunea, Londra se anunţă sau cu Turnul Parlamentului, învăluit în ceaţă, sau cu Podul Turnului, înfricoşătoare construcţie de oţel, grinzi, stâlpi, traverse de profiluri invulnerabile, prinse în nituri cât pumnul.

Roma se vesteşte cu imaginea Coloseului, pe deasupra căruia se plimbă norii.

New Yorkul cu Statuia Libertăţii.

Trecând cu gândul de la o capitală la alta şi înainte de a reveni la Paris cu al său preaştiut Turn Eiffel, mi-am dat seama deodată că Madridul nu are o asemenea marcă. Oare niciuna din construcţiile lui şi niciunul din monumente să nu se impună ca o caracteristică deplină şi concludentă? Eu, unul, renunţând să caut construcţii şi monumente, căci sunt prea multe în lume, şi urmând exemplul gingaş de la Copenhaga, pe care o poţi recunoaşte înainte de a se vedea prima clădire după melancolica sirenă de bronz din faţa portului, aş alege-o pe Dominique, care, împotriva numelui, este o emanaţie pur iberică, şi foarte madrilenă, şi statuia ei turnată într-un metal brun, fără luciu, înfăţişând-o cu picioarele goale până în şolduri, cu mijlocul răsucit, cu umerii aruncaţi înapoi şi cu braţele în mişcare, ca în dansul cu infanteriştii de la Cartagena, aş pune-o în vârful turnului cu ceasornic din staţia de metrou Sevilla. Ceva mai la vale, pe cupola unei clădiri din colţul străzii José Antonio, unde aceasta se termină în Calle de Alcalá, am văzut ceva asemănător ca intenţie, de fapt un simulacru, un înger cu trompeta la gură, sau o Victorie, călare pe un vultur cu aripile desfăcute, gata să alunece amândoi pe acoperişul de tablă. Cu Dominique făcută de mine, Madridul ar căpăta o podoabă prin care numaidecât l-ar recunoaşte oricine.

La 14 ianuarie se împlineşte anul de când Dominique a murit, în gara Bellpuig, zdrobită de singurul tren care a trecut în ziua aceea, căci toate celelalte erau anulate. Trenul venea din Franţa, pe la Gerona, şi ea îl aştepta de atâtea ceasuri, tremurând de frig şi atât de încordată, încât atunci când a văzut fumul locomotivei, albastru cu scântei violete, de se mira toata lumea, a ştiut că vine Vicht, şi a sărit înainte, să-l întâmpine, cu aceeaşi nesocotinţă cum sărise peste şosea, în satul de sub Sierra Nevada. Dar, necalculându-şi deloc saltul şi, nemaiputând, şi nici măcar neîncercând să se apere, a luat în piept botul locomotivei într-o îmbrăţişare de o secundă.

Dacă avea o fire nestatornică, aşa cum spunea Vicht, şi o

bătea vântul, i-am recunoscut totdeodată o gravitate care m-a pus pe gânduri, şi astfel, după un timp, am înţeles că de fapt Dominique se căuta pe ea însăşi într-un destin tragic. Era sortită ca într-o zi să facă şi ceva definitiv.

Nimic n-ar fi dovedit identitatea ei, căci a fost pulverizată într-o clipă, dacă nu s-ar fi găsit cercelul de aur care îi aparţinuse şi pe care îl cunoşteam bine eu însumi. Această podoabă stranie, atât de nedefinită, şi-a dezvăluit abia pe urma puterea de a o reprezenta pe Dominique, fiindcă se identifica pe deplin cu structura ei imprecisă.

★

Dacă nimeni nu s-a gândit să ridice în picioare Champs-Elysees, ca să dea naştere celui mai înalt building din lume, o operaţie similară a reuşit cu Champs-de-Mars, a cărui proiecţie verticală a dat naştere Turnului Eiffel.

Privit din depărtare, cum e destul de înalt ca să poată fi văzut din toate suburbiile, Turnul Eiffel nu are personalitate, îşi pierde caracterul triumfal, devine o construcţie anodină, o oarecare antenă de televiziune.

Când am fost aproape şi l-am privit în toată desfăşurarea lui, fără să mă împiedice vreun obstacol, mi-am dat seama dintr-odată că grandoarea îi vine nu atât de la înălţime, cât de la bază. Prin cei patru piloni înfipţi în pământ la colţurile unui pătrat imens, de şaptezeci de metri, Turnul Eiffel îşi afirmă originea terestră, şi astfel înălţimea lui, pusă în valoare prin comparaţie cu baza, devine şi mai temerară.

L-am privit în toată perspectiva şi în cea mai avantajoasă expunere, şi de pe Champs-de-Mars şi de pe treptele de la Trocadero, care sunt şi ele o concurenţă a înălţimii, dar fără victorie. Şi pe când tot priveam astfel, într-o zi mi-am dat cu palma în frunte şi am început să râd cu poftă, deşi cam mânzeşte, fiindcă râdeam de mine însumi. Oare cum de nu văzusem mai înainte că Turnul Eiffel este de fapt o piramidă? O piramidă în toată puterea cuvântului, având însă un adaos care contrazice teoria mea de mai înainte, cu privire la finitul din piramidele faraonilor.

După ce am râs destul, fără să mă cruţ în umilinţă, am judecat cu toată seriozitatea ceea ce vedeam în faţă şi am ajuns la concluzia că Turnul Eiffel este şi o piramidă, este şi altceva, şi ce-ar putea fi dacă nu o piramidă cu moţ, necunoscută în geometrie? E ceea ce cred că s-a şi căutat dealtfel, să se dea

Parisului o podoabă moţată.

Păcat că mai târziu i s-au găsit scopuri utilitare! Şi nici măcar nu au fost duse până la capăt! O asemenea lucrare omenească nu poate fi folosită numai pe jumătate. Ori deloc, ori toată. O jumătate utilă face să pară stupidă jumătatea cealaltă. Nu mă leg de antena televiziunii; Turnul Eiffel era un chilipir prea mare ca oamenii să-i reziste; deci, treacă! Dar restaurantele de pe platforme, şi ascensoarele, cu îmbulzeala ignobilă pe care o provoacă, puteau să lipsească, dacă tot nu s-a mers mai departe. Să se fi făcut barem un turn de paraşutare – cel mai semeţ din lume! Prin mijloc să fi trecut un coş de uzină, al termoficării generale pariziene; privind fumul de departe, lumea să ştie că la Paris duduie caloriferele. În vârful turnului să se fi instalat un aspersor ciclopic, care vara să ude grădinile şi străzile, iar iarna să împrăştie sare împotriva poleiului; gospodinele ar fi ieşit la ferestre să-şi umple solniţele; iată o utilitate dusă până la capăt! Dar câte nu s-ar fi putut face, chiar şi o fabrică etajată, iar în restul spaţiului, apartamente şi garsoniere. Sau un cinematograf, pe verticală, cu ecranul întins orizontal sub ultima platformă, şi oamenii să stea pe spate, în fotolii basculante.

Plimbându-mă pe acolo, cu urechile astupate, ca să nu aud hărmălaia maturilor şi trompetele copiilor, am visat un Turn Eiffel gol şi singur; în jurul lui să se nască o sălbăticie, între cei patru piloni să crească iarbă din piatra pavajului, şi pe pajiştea aceasta să pască, în zilele de sărbătoare, calul alb al lui Napoleon Bonaparte. Iar o dată pe an, vara, în iunie, să defileze grenadirii, fără fanfară.

30

Reflecţii asemănătoare cu cele de la Luvru am făcut la Versailles, într-o dimineaţă frumoasă, caldă şi senină, când eram foarte împăcat cu trecutul lumii, iar optimismul din mine lua proporţii primejdioase. Închipuirea îmi pulsa atât de înaripată şi de nărăvaşă, că abia o ţineam să nu zboare cu tot ce-aveam asupra mea, chiar şi cu hainele, lăsându-mă gol în mijlocul parcului. Mă simţeam în dimineaţa aceea cel mai mare şi mai puternic din câţi trecuseră pe acolo, regii Franţei, reginele, curtezanele şi curtezanii, ambasadorii şi şambelanii, cardinalii, muzicanţii şi maeştrii de vânătoare, fiindcă puteam să-i judec pe toţi şi să le spun câte parale face fiecare. Deşi nu eram singur, iar mulţimea din jur mă cam stânjenea, am conversat cu unele din acele vestite personaje, alegându-mi vorbe politicoase, dar

fără să-mi denaturez gândurile, când erau aspre şi necruţătoare.

În vremea noastră nu se vor mai face asemenea palate, şi cred că în niciuna din vremile viitoare. Oamenii şi-au găsit alte căi ca să-şi exprime năzuinţele; s-au născut alte volume, înscrise în geometrii nou-născute, nici măcar bănuite pe vremea când se desena parcul de la Versailles şi când nimeni n-ar fi îndrăznit ca, printr-un punct al lui, să ducă mai mult decât o paralelă la o alee dreaptă.

Nu încape vorbă că Luvrul este mult mai mare decât palatul de la Versailles. Acesta din urmă însă are mai multă putere asupra imaginaţiei, fiindcă se integrează în natură, şi spaţiile lui nu au limite riguroase. La Luvru s-au folosit prisme, aşezate una lângă alta, cu faţa la pământ, şi dacă în pereţii lor mai sunt şi ferestre, face impresia că nu le-a cerut proprietarul, ci arhitectul le-a pus din greşeală. (Desigur că mai târziu i s-a tăiat capul.) Asemenea construcţii care n-au un orizont în faţă par neterminate; trebuie să mergi cu ele până la o zare mai largă, de aceea mi-am închipuit un Luvru întins peste Atlantic.

La Versailles, când am ieşit pe terasele din faţa palatului şi am văzut înaintea ochilor o câmpie geografică, peste care cerul se boltea arătându-şi sfericitatea, ca la Madrid, într-o margine a oraşului, am înţeles de ce construcţia nu a mers mai departe: fiindcă era prea mare faţă de ea însăşi, ceea ce niciodată nu va putea să se constate la Luvru. Şi atunci arhitectul, căzând în genunchi, şi-a luat faţa în mâini şi a început să hohotească, spunând: „Iartă-mi, Doamne, cutezanţa de a fi crezut că am să dobor infinitul!“ Desigur că i s-a tăiat capul, dar a fost o nedreptate; lucrarea lui este o izbândă, şi infinitul nu trebuia doborât, atâta timp cât se integra în construcţie.

Aşa am simţit privind de pe terase parcul interminabil şi câmpia din faţă. După ce s-a făcut ce s-a făcut, imaginaţia nu putea merge mai departe. Tot ce era de demonstrat se demonstrase. Mai rămânea ca după atâtea decapitări, să se taie şi capetele regilor, iar pe urmă să se dea drumul jocurilor de apă.

În tot palatul n-am văzut o baie, sau măcar un colţ unde un om să se poată spăla convenabil. „Cum vă descurcaţi, domnilor?“ le-am întrebat pe înaltele personaje, trecând de la unul la altul. Toţi aveau gulerele jegoase. Dar superioritatea mea faţă de ei nu provenea de la cămaşa curată şi de la baia făcută de dimineaţă, ci de la imensa perspectivă pe care o aveam asupra lor, rămaşi atât de departe în urmă. Şi nu-mi păsa şi nu-mi va păsa nici în altă zi, că şi asupra noastră, cei de astăzi, vor avea astfel de perspectivă urmaşii noştri. Cea mai mare forţă a

unei lumi este noţiunea prezentului, chiar dacă ea evoluează, odată cu noi, până la moarte. Căci deşi mobilă, ea rămâne imutabilă. Iar înlăuntrul acestui timp, nimic nu are sfârşit, altfel n-am putea să ne închipuim eternitatea. Chiar dacă eternitatea nu-i una singură, ci fiecare o avem pe a noastră; de aceea s-au născut în lume treptele şi etajele. Cine ar vrea să zdruncine acest adevăr ar da naştere la o groaznică prăbuşire.

★

Seara m-am dus în Place Pigalle, dar n-am descoperit-o, fiindcă în gura metroului am dat peste o cortină groasă de ploaie. Tot ce-am putut face a fost să urc treptele cu gulerul cămăşii ridicat şi, sărind prin băltoace, printre maşini ale căror faruri dădeau un aspect şi mai agravant ploii, să mă refugiez sub portalul unui cinematograf din apropiere, unde mai erau şi alţi oameni în restrişte. M-am uitat ce m-am uitat la fotografiile de reclamă ale filmului, m-am uitat la vecini, la clădirile din piaţă, şi cum ploaia nu voia să contenească, am intrat în sală, să pierd două ceasuri care erau pierdute şi altfel.

Nu vreau să mă apăr; dacă ar fi fost să mă ispitească, nu aşteptam o seară cu ploaie. Spun adevărul cu mâna pe inimă, că numai întâmplarea a făcut să văd un film din cele ce se numesc sexi, fără nicio justificare, lipsindu-le mai întâi şi mai întâi frumuseţea, căreia i s-ar cuveni primul loc într-o poveste de dragoste, fie ea numai carnală. Aceste filme sunt de fapt mistificări grosolane, înjositoare pentru speţa şi pentru vremea noastră, după atâtea triumfuri şi după atâtea dezastre. Ceea ce fac personajele, întruchipate de actori jalnici, nu poate fi decât derutant pentru spectatorul care a trăit şi el în viaţa lui măcar o zi de iubire. S-ar putea crede că omul nu are alt gând şi altă menire decât să se împreuneze, fără alegere, cu oricine, oriunde, în orice împrejurare. Din când în când, în această lume fără expresie, se iveşte câte o fată frumoasă şi bine făcută, dar atât de neconvinsă, şi atât de împiedicată, încât îţi vine să-i plângi de milă, ei şi celorlalţi, şi mulţimii din sală, şi spiritului nefericit care inspiră aceste filme. Măcar dacă ar fi în ele vreo patimă, fie ea şi hidoasă! Măcar dacă ar fi grotesc şi scabrozitate, sau ceva care să te revolte, un balaur cu şapte capete, căci sunt destui în lume, şi cu ei se poate face mare spectacol. Aceste filme au un titlu, ca să poată fi identificate, dar nu ştiu la ce foloseşte, fiindcă lipsindu-le subiectul, şi cu atât mai mult lipsindu-le o idee şi o demonstraţie, nici nu pot, nici nu au de ce să fie ţinute minte. La

uşa unui director aşteptă cinci postulante; o a şasea, care a fost prima, se află înăuntru. Cele cinci o îndeamnă pe secretară să vadă de ce întârzie atâta. Secretara deschide uşa; bărbatul, prima haimana care a acceptat să joace rolul, a fost bărbierit şi pieptănat, şi acum se ocupă de fată, întinsă pe birou, ca o şuncă rozăşi înmuiată. Amândoi sunt evident străini de întâmplare şi de orice amintiri, neutri până la dezumanizare, trăgându-şi chiulul unul altuia, cu ochii în gol şi cu gândul la alte treburi. Bineînţeles că trucajul e vizibil, altfel neîngăduind cenzura, de aceea nu aduce spectatorului nici măcar o... cum să spun?, o informaţie tehnică, pe care unii, lipsiţi de imaginaţie şi fără inspiraţie, poate speră s-o obţină. Totul seamănă cu o plimbare monotonă în gol, fără ţel, fără peisaj şi fără aer.

Iată, cam aşa se întâmplă, de la începutul până la sfârşitul filmului, scena reluându-se în variante decalcate una după alta.

S-ar putea ca undeva să existe o întreprindere care fabrică în serii interminabile asemenea întâlniri amoroase, producătorilor de filme nerămânându-le decât să le aleagă şi să le monteze fără să-şi bată prea mult capul. Ca într-un caleidoscop pe care-l mişti, ceva tot iese până la urmă, deşi imaginile se formează la întâmplare.

Există totdeauna un motiv ca oamenii să intre la aceste filme; ploaia, de pildă, care însă este mai rară; plictiseala, între toate, cred că dă contingentele cele mai groase. Dar nu fără însemnătate rămâne speranţa, reînnoită după fiecare dezamăgire, că într-o zi banii şi timpul pierdut îşi vor găsi răsplata.

Am văzut şi la Madrid un film de asemenea categorie, dar făcut cu disimulare. În Spania nu e permis importul a nimic ce se socoteşte a fi împotriva moralei. Filmul dizolva scenele carnale, mult mai discrete dealtfel, într-un conflict de căsnicie şi le încheia cu focuri de revolver, într-o revărsare de sânge ca la lupta cu tauri. O fată tânără, inconştientă şi uşuratică, sau poate chiar visătoare; un bărbat la a doua tinereţe, cu nostalgia tinereţii întâia; şi, în sfârşit, o soţie care se răzbună. Într-un pat larg, cu cearceafuri albe, două trupuri vor sfârşi contorsionându-se în spasmuri, împroşcate cu gloanţe. Filmul fiind în culori, sângele roşu pe albul cearceafului apare ca o pedeapsă, şi astfel biserica îşi dă viza de trecere; râvnitorii sau păcătoşii să ştie ce îi aşteaptă şi să aibă viziunea infernului!

Fata era frumoasă.

31

O descoperisem de dimineaţă, pe afiş, la un cinematograf de pe Gran Via şi m-am dus să văd filmul, luându-l şi pe Vicht cu mine, cu speranţa necugetată că aş putea să-l scot două ceasuri din frământarea lui groaznică. La necugetare s-a adăugat nenorocul: după fotografie, nu-mi dădusem seama că fata semăna cu Dominique. Semăna de parcă i-ar fi fost soră, dar nici în film nu se vedea dintr-odată.

La prima ei apariţie, nu era filmată din faţă; urca scările şi suna la o uşă. Mişcarea picioarelor pe trepte m-a făcut să tresar, cu atenţia trezită, cu o teamă neclară, cu sentimentul unei primejdii care se apropia, certă, deşi indefinită. Când s-a oprit la uşă, iar părul, până atunci aruncat în urmă, fiindcă urca scările în fugă, i s-a lăsat pe umeri, mi s-a răcit inima; era acelaşi păr pe care de atâtea ori îl văzusem fluturând pe fereastra maşinii. Iar felul cum a ridicat mâna, să sune, îl cunoşteam de la Dominique, era gestul ei când scotea atomizorul din sacul de călătorie; asociaţia mă ducea atât de departe, încât am simţit chiar parfumul, ondulând, venind dinspre ecran ca o ameninţare. Înlăuntrul aceleiaşi clipe, când prima tresărire nu era sfârşită şi ea a apăsat pe buton, să sune, mi s-a părut că lumea se leagănă, instabilă, că tot ce era realitate şi amintire urmau să se contopească într-un amestec exploziv şi să arunce lumea în aer. O recunoşteam întru totul pe Dominique, în stilul ei care nu putea să fie imitat de nimeni; suna cu mâna făcută pumn, rezemată în perete, şi apăsând pe buton cu degetul mare, întocmai cum ar fi apăsat atomizorul.

Astăzi mă gândesc că manevrarea atomizorului era un gest important în viaţa ei; oricum, gestul pe care îl ţin minte cel mai bine. Desigur, Vicht cunoştea altele, începând cu acela, atât de concludent şi cu atâtea urmări, când ambala flaconul de parfum, adunând hârtia de jur împrejur, cu toate zece degetele, în ritmul muzical al ceasornicului.

Scena care a urmat, pentru mine a fost mai puţin izbitoare decât pentru Vicht. Eu îmi consumasem o parte din emoţie, şi chiar dacă rămânea destulă pentru a mă zgudui, eram, în orice caz, prevenit. Pe el însă, apariţia ei şi primele mişcări nu-l tulburaseră atât. Pentru el, ea avea alte gesturi, iar cunoaşterea, între ei, se desăvârşise pe alte căi decât contemplarea. Multe amintiri de la început erau înlocuite acum cu altele, mai

pregnante. El nu-i privea niciodată părul din unghiul meu, iar mersul poate i-l şi uitase, ea nu mai mergea, ci se dizolva în mersul lui, lăsându-i îndatorirea s-o ducă în jurul pământului.

Când s-a deschis uşa, a apărut cu faţa, filmată din direcţia opusă. La început n-am desluşit-o limpede, pulsaţia din creier îmi tulbura nervii optici. În schimb, l-am simţit pe Vicht tresărind şi contractându-se, într-o încordare atât de violentă, încât făcea să tremure tot rândul de scaune, gol din fericire, altfel ne-am fi alarmat vecinii. Un bărbat, cel căruia ea venea să i se ofere, şi căruia nu-i vedeam decât silueta, a ridicat mâna, după un lung moment de ezitare, intercalat ca pe faţa ei să se poată citi sentimentele din clipa aceea: dorinţa de sacrificiu, uitarea de sine şi peste toate o sete de dezmăţ dusă până la nebunie. Abia acum, în amestecul acesta de porniri, am început să-i refac fizionomia, bănuită mai înainte, şi s-o recunosc, încă incert şi încă neştiind dacă în locul spaimei nu mă va năpădi bucuria. Ezitând, mâna bărbatului, cam prea mare şi prea vânjoasă, poate ca să pară virilă şi să sugereze irezistibilul, s-a ridicat să-i mângâie obrazul, dându-i încet părul la o parte, până ce i-a dezvelit urechea, în care era un cercel mic de aur.

Am stat împietrit, acum nu mai era în mine nicio emoţie, ci o istovire, ca după un gest ireparabil, când nimic nu mai poate fi altfel decât s-a întâmplat să fie. Eram inert, dar aveam clar sentimentul că, fără să fie Dominique însăşi, fata aceea trebuia s-o reprezinte într-una din încarnările ei posibile. Astfel că nu mai avea de ce să mă mai mire cercelul.

Sunt calvaruri cărora nu poţi să li te sustragi, deşi nu le accepţi ca pe o pedeapsă. Aşa cum uneori, în vis, nu poţi fugi de foc şi de apă, ci le aştepţi să te ardă sau să te înece, lovit de paralizie.

Nu ne-am ridicat niciunul să plecăm, deşi evoluţia fetei pe ecran, de cele mai multe ori dezbrăcată, îmi dădea o izbitură rece în inimă. Poate după un timp ne-a cuprins pe amândoi un fel de mulţumire, o consolare amară, s-o mai vedem o dată, parcă aievea, după ce plecase şi nici măcar nu ştiam unde.

Când femeia cu revolverul s-a repezit pe uşă, în scena finală, nu ne îndoiam că are să urmeze măcelul, era de aşteptat, tot filmul nu făcuse decât să-l pregătească, fără să lase deschisă o altă ieşire. Era destinul fetei, dezlegat de al celorlalte personaje şi impus autorului poate fără ca el să ştie. Oricât ar fi fost de schiloade mijloacele de exprimare ale acestuia, personalitatea fetei se ridica mult deasupra a tot şi a toate şi crea o dramă a ei, autentică şi convingătoare. Tot ce o înfăţişa lua parte la

montarea deznodământului: mişcările, părul negru cu reflexe albastre, revărsat pe pernele albe, mijlocul arcuit, umerii daţi înapoi, cu o vibraţie transmisă de freamătul braţelor, elasticitatea ei vegetală, luată de la salcie şi topită în carne printr-un alt fel de alchimie. Dar chiar şi cercelul de aur, singurul adaus, singura materie străină în această înflorire a alcătuirii ei umane, punea un timbru pe imaginaţie, prefăcându-se aproape în sunet, dând parcă acorduri înalte de harpă, atunci când, printre şuviţele părului răvăşit de furtună, prindea o rază venită din întuneric, din imposibil, şi emitea o sclipire. Erau exclamaţiile fetei; prin ele se înţelegea tot ce-ar fi vrut ea să spună.

La prima împuşcătură, odată cu care în cameră se aprinde lumina, bărbatul dispare; îl ştim că-i acolo, prăbuşit în cearceafuri, mai târziu îi vedem sângele, inundând patul, dar el a încetat să existe şi prin această singură subtilitate a filmului se înţelege că nici n-a existat vreodată, că a fost numai fata, venită pe pământ să iubească, şi apoi să moară încărcată de dragoste. Sub răpăiala de gloanţe ea se ridică în genunchi, apoi se apleacă în faţă, nu ca să se apere, ci ca să se expună mai bine, oferindu-se încă o dată, într-o jertfă care o întregeşte pe prima, făcând-o să se developeze şi să se ridice pe o treaptă supremă. De mult carnea ei este însângerată, dar pare că nu se întâmplă un masacru, ci o purificare, şi ea continuă să se ofere astfel, urmându-şi vocaţia, tot mai extaziată, până ce un glonţ îi străpunge craniul, deschizând un crater roşu, dantelat, ca o garoafă, în locul unde mai lucise o ultimă oară cercelul de aur. Sfârşitul ei e un spasm electric şi o pietrificare; carnea, golită de sânge, ia culori minerale, devine o materie fixă – şi nici nu se prăbuşeşte.

Nu ştiu ce s-a întâmplat în cele zece minute de pauză; nişte fete cu rochii scurte treceau cu aspiratoarele pe culoarele dintre scaune. Spectatorii plecaseră, veneau alţii; o plasatoare s-a apropiat şi ne-a spus ceva, contrariată, dar nu i-am răspuns niciunul şi nu ne-am clintit, ci am privit cu ochii dincolo de ea, prefăcuţi şi noi într-o materie fixă.

Pe urmă s-a stins lumina, şi programul a reînceput, cu jurnalul cinematografic, pe care prima oară nici nu-l privisem. L-am văzut pe Franco, la o ceremonie; nu-l mai ştiam cum arăta decât după mărcile poştale, care reproduc portretele lui din tinereţe. Abia acum am descoperit cât este de bătrân în realitate, şi mi-am dat seama că din 1936, când am auzit prima oară de el, a trecut mai mult decât o viaţă. S-au dus şi Hitler, şi Mussolini, şi mulţi alţii. Doar el supravieţuieşte, şi dacă o vârstă atât de înaintată n-are

de ce să mă mire în vremea noastră, mă miră longevitatea lui politică.

E hazardat să-i caut explicaţia printre multele supoziţii câte am în minte. Şi-apoi, nu-i o explicaţie simplă.

Mi-aduc aminte de vizita pe care am făcut-o într-o seară ploioasă, însoţind o prietenă şi protejând-o cu umbrela, unui venerabil slujitor al bisericii. Părintele e la vârsta seninătăţii definitive, cum cred că, pe treapta lui, este şi Franco. Am urcat cu un ascensor de la începutul veacului, dar care merge lin, fără să zdruncine, fără să scârţâie, fără să smucească, printre scări largi de piatră, într-un imobil vechi păstrat cu îngrijire, nicidecum mizer, ci demn şi chiar solemn, pe una din marile artere centrale ale Madridului. În afară de binecuvântarea catolică, părintele ne-a dat vin dulce de Málaga, dintr-o producţie proprie, fiindcă, printre alte bunuri pământeşti, are şi o viişoară pe lângă Mediterană. Apartamentul unde ne aflam, agonisire personală, era proaspăt renovat şi modernizat, cu parchet nou de eucalipt şi cu tapete înflorate. Tapetele înflorate reprezintă un gust obştesc la standingul mijlociu spaniol, şi chiar deasupra lui uneori, dovadă locuinţa părintelui, altminteri destul de binecuvântată. Mai rău se întâmplă cu florile artificiale, care au o răspândire inexplicabilă într-o ţară cu o cultură atât de veche şi cu depozite necontestate de artă. Poate gustul pentru florile artificiale să fie o sălbăticie înrudită cu sălbăticia peisajului, atât de suverană, dar poate să fie şi un rafinament pe care nu-l putem înţelege, venind din altă lume decât a noastră şi din altă civilizaţie.

Parchetul, în schimb, m-a încântat şi ca înfăţişare, şi ca idee. Nu trecuse mult timp de când, în nordul Spaniei, străbătusem păduri întregi de eucalipt, înşirate de-a lungul şoselei. Nu ştiu de ce, credeam că lemnul acesta, foarte exotic pentru mine, e atât de înmiresmat şi fragil, că nu poate fi folosit decât la visare. Cuviincios ar fi fost să mă descalţ şi să pun pe el talpa piciorului, goală. Pantofii mei, care bătuseră jumătate din oraşele Europei şi acum erau uzi de ploaie, mi se păreau o impietate pe pardoseala aceea. Când m-am ridicat să plec, aş fi vrut să-mi anulez greutatea şi să merg plutind până la uşă. Dacă în palatele ei Regina de Saba va fi avut duşumele de aur bătute cu pietre rare, parchet de eucalipt n-a avut niciodată.

Pe când gândeam astfel, părintele, turnând tot cu picătura vin de Málaga în paharele noastre, spunea cât costase parchetul, cât tapetele şi cât celelalte făcute în casă; ţinerea lui de minte în socotelile băneşti mi s-a părut foarte laică. Am mai aflat că de curând agonisise şi un apartament de vacanţă, într-o staţiune

nouă, la răsărit de Málaga; dintr-una în alta, eu întrebând şi el dând explicaţii, am dedus că ştiam staţiunea aceea, cu blocuri abia terminate, mă oprisem puţin acolo, în drum spre Motril, de unde o luasem spre nord, la Granada, şi mă plimbasem pe plajă. Nu erau decât câţiva copii, încolo nimeni, nici măcar paznici. Vara următoare însă locul avea să reînvie şi pe părintele îl aştepta acolo o vacanţă frumoasă. Desigur că mergea la pescuit, fiind o îndeletnicire creştinească moştenită de la apostoli. Şi poate că, sfidându-şi vârsta, cam cât a lui Franco, făcea şi schi nautic, după exemplul Mântuitorului, care s-a dat jos din barcă şi a mers în picioare pe apă.

Nefiind prea dus la biserică şi crezând că unui preot te poţi adresa întotdeauna cu încredere, ca unui duhovnic, am vrut în seara aceea să aflu de la el ceea ce mă întrebam adineaori, cam în ce fel stă treaba cu longevitatea politică a lui Franco. Nu mă străduiesc să-mi aduc aminte ce vorbe am folosit pentru aceasta, că tot nu m-aş încumeta să le reproduc, denunţându-mi singur nepriceperea la canoane. Ştiu numai atât că părintele s-a cam acrit, deşi a rămas la vorba blajină şi cuvioasă; manifestarea nemulţumirii sale a fost să pună dopul sticlei cu vin de Málaga. Eu, unul, am zis bogdaproste, fiindcă vinul era mult prea dulce şi se cunoştea că are dresuri, care de mult fac parte din competenţa bisericii.

Şi uite aşa, cu toate că n-am dezlegat cvadratura cercului, mi-am dat seama că părintele, cu frumosul apartament de la Madrid şi cu apartamentul de pe malul mării, pe care probabil în afara vacanţelor sale îl închiriază, adunând arginţi întru lauda Domnului, cu alte bunuri ale sale şi cu întreaga-i prosperitate, e unul din factorii care explică longevitatea lui Franco.

L-am văzut pe Franco la ceremonie, asistat de Don Carlos, învestit de el ca moştenitor al tronului – să-mi fie iertată vorba, dar nu ştiu cum să-l numesc altfel. Alteţa sa, un bărbat tânăr şi chipeş, stătea pe un scaun în linia a doua, lângă alteţa sa principesa moştenitoare, o femeie tânără şi, pasămite, frumoasă. Dar niciunul, nici altul n-au făcut o mişcare şi n-au scos o vorbă tot timpul ceremoniei. A vorbit şi s-a mişcat Franco, bătrân, descărnat, obosit de lunga-i domnie.

Prea mărită succesiune şi-a ales şeful statului, numai că, aşa cum spun unii oameni, o regalitate recondiţionată în cel mai inoportun timp al istoriei şi-n împrejurări atât de bizare n-o să funcţioneze. Atunci are să fie revoluţie?

Stăpânindu-şi indignarea în faţa unei întrebări atât de blestemate, dar fără să-şi poată ascunde cu totul nervozitatea,

părintele se opune: de ce să fie revoluţie, când toate merg bine? Monarhia n-are nevoie de nicio putere, dacă există biserica! Bănuiesc însă, în spiritul unei anumite opinii înregistrate de mine ici-colea, că spunând aşa, părintele se bizuie puţin şi pe armată, fără să se teamă că generalii vor pune biserica în inferioritate.

Ceremonia filmată înfăţişa primirea prinţilor japonezi, în vizită la Madrid. De câteva zile se tot vorbea de ei la radio şi la televiziune. Cum nu mă grăbeam să cer informaţii, ştiind că până la urmă o să aflu vrând-nevrând, mă tot întrebam despre prinţi: oare or fi mulţi?

În ajun, aflându-mă pe Passeo Calvo Sotelo, un fel de Champs-Elysées al Madridului, mai intim, deşi nu lipsit de solemnitate, şi uitându-mă la statuia lui Valle Inclan, a trecut pe acolo un convoi de maşini oficiale, negre, ducându-i nu ştiu unde pe prinţii japonezi, poate chiar la ceremonia pe care aveam s-o văd a doua zi cinematografic.

Statuia lui Valle Inclan m-a făcut să mă opresc de multe ori, fiindcă e pusă pe trotuar, fără soclu, în intimitate deplină cu strada, de-o poţi confunda cu un madrilean la promenadă, ce-i drept cam demodat, de pe la începutul secolului. Uneori, trecând pe acolo, mi-a venit să salut şi să spun bună ziua. Într-o zi am vrut să-l întreb ce era turnul masiv de beton care se construia în piaţa Colon, şi care se vedea foarte bine de la locul nostru. Să nu fi avut caracterele unei construcţii civile, cu scopuri practice, fiindcă i se bănuiau viitoarele paliere şi etaje, aş fi crezut se pregăteşte doar un soclu gigantic, pentru o altă statuie.

Sculptorul i-a pus lui Valle Inclan ochelari de bronz. Dacă omul i-a purtat, mi se va spune, nu puteau să lipsească, făceau parte din fizionomia lui, care nu trebuia alterată. O fi adevărat, dar eu, unul, aş da cu ciocanul în ei, şi sunt sigur că aş face o faptă frumoasă.

Aşa gândeam, când a trecut convoiul de maşini, escortate de poliţie. Arterele laterale au fost închise câteva minute, în care timp s-au adunat automobilele cu sutele. Curând convoiul a reapărut, în sens invers, şi automobilele blocate, până atunci liniştite, l-au salutat brusc cu urlete de claxoane, de a trebuit să-mi astup urechile. Poliţia care păzea intersecţiile s-a făcut repede nevăzută şi circulaţia şi-a reluat ritmul, cu o furie care mi-a trezit frica.

La început crezusem că prin concertul de claxoane automobiliştii din Madrid îi salutau pe poliţişti, cu cordialitatea hispanică, puţin cam gălăgioasă. Întorcându-mă spre statuia lui Valle Inclan, am întrebat cu nedumerire: „Senor Don Ramon, să fi

fost oare o manifestaţie ostilă? Ce au azi de împărţit şoferii madrileni cu poliţia?“ „Dragul meu, mi-a răspuns statuia, n-au nimic cu poliţia, nici cu reprezentanţii ei. Dar nu-i ştii pe automobiliştii spanioli?! Cum ar putea ei răbda, când motorul se învârteşte, să-i ţină cineva la colţul străzii?“ „Uite, nu mă gândisem, cu toate că îi cunosc destul de bine!“ „Mai stai mult la Madrid?“ m-a întrebat Valle Inclan, dacă tot începusem dialogul. „Nu, plec în curând. Dar de ce mă întrebi?“ „Păi, uite de ce, până să pleci, fiindcă te-am văzut des pe aici, nu-ţi faci pomană să vii cu un ciocan şi să-mi spargi ochelarii?“

Am stat până a început filmul din nou, am văzut încă o dată cum fata urca scările, cum apăsa pe sonerie. Când s-a deschis uşa şi ea a apărut cu faţa, Vicht s-a ridicat, cu umerii aduşi, ca să nu ia vederea celor din spate, şi am ieşit din rând, pe întuneric. Parcă nu vroise altceva decât să-i mai vadă chipul o dată, ca o reconfirmare. Când am ieşit în stradă, a spus doar atât: „Săraca!“

Se întuneca şi mă gândeam că începea o seară groaznică.

32

Eram a doua oară la Madrid şi întârziam, creându-mi nelinişti, fiindcă aveam atâta de făcut, numai ca să nu-l las pe Vicht singur. Mă întorsesem cu el, în speranţa că o s-o găsim pe Dominique; aici erau rosturile ei, avea o casă, o asociată pe care nu putea s-o abandoneze fără să facă mai întâi socotelile. Dar n-am găsit-o, după cum n-am găsit nici pe Torsila. Prăvălia era închisă. Vicht stătea ceasuri cu ochii la vitrina pe care scria, cu litere cursive de aur, atât de delicat, parcă melodic: „Dominique“. Câte zile puteam să-l mai asist? Şi ce speram să se întâmple până atunci?

— Are să se întoarcă! i-am spus.

Plecase fără un cuvânt. Nu mă mira, mă aşteptam să plece din noaptea când am stat împreună la Motilla del Palancar, aşezaţi în ţărână lângă stâlpul indicatorului „Madrid, 197 km“. Crezusem că va dispare chiar a doua zi, urcându-se în primul automobil care ar fi răspuns la apelul ei: orice direcţie.

În dimineaţa aceea, după o grea noapte de veghe, am aşteptat să se trezească Vicht şi am vrut să plec spre Barcelona, vechea mea intenţie, să mă apropii de casă, iar pe ei să-i las singuri, cu soarta lor blestemată. Au stăruit însă amândoi să mă însoţească, încât mi s-a părut mai uşor să accept riscul de-a fi martor la ceea ce prevedeam că are să se întâmple, decât să-i refuz şi să nu le mai ştiu soarta. Pe negândite, contractasem o datorie, şi încă una tiranică; a o nega ar fi însemnat să mă neg pe mine, cu tot ce mai speram să fac în viaţă de aici înainte.

Îndată ce-am acceptat, Dominique a rupt cartonul pe care-l purtase tot timpul în mână şi pe care scria „Cerveza“. Partea cealaltă o ţinea ascunsă, aşa că Vicht n-a putut s-o vadă. Apoi s-a dus să se culce, era ceasul zece dimineaţa, şi a dormit până seara. Nici vorbă nu era să plecăm atunci, pe întuneric, mai ales că hotărâsem s-o luăm direct spre nord-est, pe drumuri secundare, necunoscute, ca să dăm în şoseaua principală a Barcelonei, cam pe la Lerida. Peste zi am mai încercat să găsesc o curea de ventilator potrivită, însă n-a fost cu putinţă, şi m-am lăsat în voia soartei; noaptea trecută mă istovise, dar n-aş fi putut să dorm şi mă întrebam cum de dormea Dominique, după ce se frământase atâta şi vroise să fugă.

Restul timpului m-am plimbat cu Vicht pe câmp sau am băut la bar, eu vin negru, iar el whisky, şi el mi-a povestit mai departe

ce se întâmplase cu ei din clipa când ajunsese cu Dominique în capela pictată de Goya, în dimineaţa când ea scăpase sticla din mâini şi vinul înroşise pardoseala de gresie.

Vicht îşi revenise cu totul, nu mai tuşea, nu mai avea paloarea din ajun, dar se simţea în el o nelinişte. De câteva ori a urcat scările şi a deschis uşa camerei. Mi se părea că se teme să nu găsească patul gol, dar cred că teama era în mine; tot timpul m-am aşteptat ca ea să fugă, până seara, când a apărut renăscută.

De fiecare dată când cobora scările, Vicht mă vestea, cu o compasiune sfâşietor de tristă: „Doarme, săraca!“ N-am auzit niciodată pe un om să pună în această vorbă atâta dragoste şi atâta suferinţă. Iar când am ieşit de la cinematograf şi a repetat vorba, pentru soarta fetei din film, am avut pe loc presimţirea că pe Dominique o aşteaptă o soartă mai tristă.

Am mâncat iarăşi sandvişuri cu jambon şi cu brânză, iar pe urmă băiatul de la bar ne-a adus peştişori prăjiţi. Dominique reînviase, cu tot ce fusese dezlănţuire în ea zilele trecute, numai că tumultul acum era interiorizat, îi ardea sufletul, se vedea după privirea ei extraordinară, care o calcina pe tăcute. Dar o ştiam şi nu m-ar fi mirat să izbucnească în gesturi nestăpânite. Să fi avut parteneri, sunt sigur că ar fi dansat până la ziuă, cum dansase la Cartagena cu infanteriştii. Însă la Motilla del Palancar, sat agricol, toată lumea se culca devreme, din obişnuinţă, chiar dacă nu era obosită. Iar cei câţiva tineri de la bar, deşi ne priveau cu coada ochiului şi se cunoştea că ar fi căzut în ispită, n-aveau îndrăzneala infanteriştilor, s-o invite. Şi-apoi, nu era nici muzică.

Toată seara Dominique a stat ancorată de braţul lui Vicht, liniştită şi profundă, cu capul pe umărul lui, atentă, înregistrându-i vibraţiile transmise de inimă. Niciodată o ancoră, fie ea a celei mai mari nave de pe mările pământului, n-ar putea să sugereze, măcar pentru închipuirea mea, care ştiu bine rostul ei şi ştiu mai ales câtă forţă ascunde, n-ar putea să-mi dea tot atât de deplin impresia solidarizării a două mase, a două corpuri, a două euri. Aşa cum stătea cimentată în el, părea că niciodată nu se va mai desprinde, chiar dacă s-ar naşte în ei forţe potrivnice.

A doua zi am plecat, ne-am întors întâi până la Utiel, pe unde venisem, iar de acolo ne-am îndreptat spre nord, printre munţi, pe o şosea nu prea bună şi pe o direcţie fără logică. Nimic nu îndreptăţea alegerea acestui itinerar, decât dezorientarea noastră a tuturora. Eu eram primul vinovat, întoarcerea până la Utiel mă scosese din fire, nu-mi place să trec de două ori prin aceleaşi locuri, la un interval de timp atât de mic, când de o

parte şi de alta rămân spaţii neumblate, pe care n-am să le traversez niciodată. Drumul cel mai bun şi mai scurt spre Barcelona ar fi fost prin Valencia şi Sagunto, însă nu acceptam odată cu capul să trec iarăşi pe acolo, unde abia fusesem acum două zile, fără să am măcar amintiri frumoase. Oricât ar fi fost de bună şoseaua aceea, peste ea se suprapunea becul roşu de alarmă, care mă vestea că apa din radiator stătea gata să fiarbă. Iar a trece încă o dată prin Valencia ar fi însemnat ca din portretul făcut pe trotuar să nu mai găsesc decât urme de cretă.

Cureaua a continuat să cadă toată ziua, când la treizeci de kilometri, când la cinci, când la zece. Pe seară, când ura împotriva ei ajunsese până la furie, de eram gata s-o tai bucăţele cu briceagul şi s-o arunc în şanţul drumului, chit că ar fi trebuit să înnoptez acolo, s-a liniştit dintr-odată. Iar de atunci a trecut peste un an de zile, o am şi astăzi, şi nu mai cade şi nici măcar nu vrea să se rupă, ca să pun alta. Şi nici nu am puterea să mă descotorosesc de ea, nu simt nici măcar dorinţa de răzbunare. De când ţin minte, pentru nimic din viaţa mea n-am avut atâta indiferenţă.

Pe la prânz am căzut în valea râului Turia şi i-am urmat cursul în sus, până la Teruel, unde am mâncat sandvişuri încălzite pe plită. Cât timp am stat acolo, am desfăcut harta şi fără să-mi consult însoţitorii, de parcă mi-ar fi fost străini, am ales drumul mai departe, tot prin munţi, fără să mă gândesc la dificultăţile lui continui. Un salt spre nord sau spre sud ne-ar fi scos repede în una din şoselele principale, atât de confortabile, care duc la Barcelona, una pe malul mării, alta pe la Zaragoza, unde ştiam că este un castel vechi şi o catedrală frumoasă. Dar m-am încăpăţânat să rămân la jumătatea intervalului dintre ele, şi am luat-o pe la Montalban, unde am ajuns seara, făcând o medie orară mizerabilă.

Ei mergeau acum în spatele meu, mă urmau fără să cârtească, iar la popasuri îmi vorbeau cu menajamente, ferindu-se să mă contrarieze, de parcă îmi presimţeau o boală mintală. Nu ştiu ce din mine, necunoscut mai înainte, m-a făcut să profit aproape cu răutate de bunăvoinţa lor, târându-i pe coclauri fără să le dau explicaţii, făcând zigzaguri inutile, oprindu-mă în locurile cele mai neîmbietoare şi în schimb nelăsându-le răgazul să se bucure de priveliştile frumoase, destule şi parcă mai sălbatice, mai puţin uzate decât pe şoselele principale, ceea ce ar fi fost o justificare a itinerarului, dacă le-aş fi căutat anume.

Cu tot haosul din sufletul meu şi cu tot haosul drumului, aceste două zile smintite, de care credeam că am să mă ruşinez

odată, m-au dus, negândit şi nesperat, aproape de împlinire în năzuinţa mea de a cunoaşte peisajul Spaniei şi-au pregătit împlinirea deplină din săptămânile următoare, când buna soartă a făcut să văd Sagrada Familia.

Peisajul de la Utiel la Bellpuig, dincolo de Lérida, a repetat, cu caractere mai apăsate, ceea ce este irepetabil în această geografie nepământeană, definitivând concluzia că, oricât ar fi de vecine, locurile din Spania nu se aseamănă niciodată unul cu altul. Şi cum într-o singură lume nu sunt atâtea îmbinări de culori şi de linii ca din ele să se creeze unităţi infinite, fiindcă orice serie are o limită, aici, după ce s-au luat moduluri din Africa, din Peru sau din Mexic, s-au mai adus şi din lună, cum dovedesc fotografiile. Şi cu toate că fără dovadă, sunt sigur că, asemeni parfumului acela desăvârşit în Dominique, dar devenit şi mai inexplicabil după desăvârşire, peisajul spaniol mai are ceva şi din Marte, şi din Venus, şi chiar din cele mai îndepărtate planete.

Pe la prânzul zilei am ajuns în câmpie şi am trecut fluviul Ebro, pe la Flix, unde iarăşi am mâncat sandvişuri încălzite. Dominique era istovită, stăteam toţi trei la bar, sprijiniţi de tejgheaua de zinc, frecată de atâtea mâneci. Ea a pus capul pe umărul lui Vicht şi a adormit. Tresărea prin somn, îşi mişca buzele şi avea un zâmbet care, împreună cu felul cum îşi ţinea capul pe umărul lui Vicht, cum îi atârnau braţele, cum respira, destinsă până la beatitudine, arătau că este pe deplin fericită, că niciodată nu-şi va dori mai multă fericire decât în aceste clipe. Şi-am fost eu însumi fericit s-o privesc, bucurându-mă de beatitudinea ei şi împărtăşindu-i-o. Până ce a tresărit deodată şi a suspinat adânc, apăsându-şi mai tare capul pe umărul lui Vicht, care tot timpul nu se mişcase, îşi oprise până şi respiraţia, ca să n-o trezească. Dar ea dormea înainte, şi suspinul şi gestul nu însemnau altceva decât dorinţa de a mai urca o treaptă, când ultima fusese urcată.

Era dragoste, spună oricine-orice, nu putea fi altceva, numai că depăşea tot ce crezusem şi-mi închipuisem. O descopeream prima dată în forma aceasta, egală şi fixă, de unde totdeauna crezusem, şi creasem vieţi pe credinţa mea eronată, că dragostea, ca să existe, trebuie să curgă tot timpul de la un om la altul, aflaţi la înălţimi diferite. Ei erau acum la aceeaşi înălţime, şi nimic nu stagna, iubirea continua să curgă de la unul la altul, în două sensuri, împotriva legilor fizice. Pe urmă m-am gândit, şi-am îndepărtat astfel ultima incertitudine şi nedumerire din mine, că anafoarele, din care am văzut nu doar unul, calcă aceleaşi legi, iar natura îngăduie artificiile lor ascunse, făcând ca apa să curgă şi să se întoarcă între două nivele egale. Dacă priveşti pe

deasupra, nu poţi şti ce relief are pământul sub ape, ca să dea naştere unei mişcări atât de inexplicabile. Dar relieful sufletelor noastre, cine ar putea să-l vadă?

Dragostea lor semăna cu anafoarele.

Poate tulburată de gândurile mele, prea aţintite spre ea ca să nu le simtă, Dominique a deschis ochii, m-a văzut şi-a scuturat parul şi somnul şi, coborând de pe scaunul înalt, ceea ce i-a îngăduit să-şi întindă puţin trupul atâta timp înghesuit în maşină, mi s-a adresat cu înţelegere şi simpatie:

— Hai să mergem! Dă drumul diavolului din tine, îl aud cum îşi roade zăbala!

Mi-a fost foarte dragă în clipa aceea, am înţeles că nu trăia numai pentru bucuriile sale, ceea ce începusem să simt încă de la Cartagena, când dansa cu infanteriştii.

După ce am dat în şoseaua mare, am mai mers vreo zece kilometri şi am ajuns la Bellpuig, unde ne-am oprit pentru noapte. Până la Barcelona ar mai fi fost două ore de drum, le puteam face uşor, nu eram obosit, dar ceva mă ţinea pe loc, în acest sat necunoscut, care n-avea de ce să mă atragă şi-al cărui nume îmi displace şi astăzi, fiindcă pronunţia lui catalană mi se pare aproape grotescă. Acum cred că, dacă am rămas, a fost o predestinare.

Văzusem pe stânga şoselei un motel nou, cu copertine multicolore peste parcajul din faţă, şi-am tras numaidecât acolo, iar ei s-au oprit lângă mine. I-am simţit dezamăgiţi, deşi nu vroiau să arate; cred că se gândiseră să ajungem la Barcelona, aveau nevoie de lumina oraşului, de animaţie, poate chiar de un spectacol, iar pe urmă de un restaurant unde să danseze până la ziuă. Când dragostea a ajuns la o treaptă şi când nimic n-o mai clatină, ea trebuie să se arate oamenilor, căci numai prin ei poate deveni legendară. Noroc că am fost eu acolo şi pot să depun mărturie.

Dacă au văzut că îmi scot valiza, au făcut la fel, urmându-mă, fără dezamăgire, împăcaţi cu gândul că pentru iubire e loc în orice parte a lumii. Am găsit camere chiar mai confortabile decât am fi găsit în aglomeraţia de la Barcelona, dar motelul, pustiu, doar cu o fată la recepţie, cu coridoarele goale şi tăcute, părea pregătit pentru o înmormântare.

Când am coborât, după ce ne dichisisem puţin, în restaurant ardea un singur bec, răspândind o lumină prăpădită peste mesele încă nepregătite; mai bine l-ar fi stins. Nu se vedea nimeni, iar uşa de la bucătărie era zăvorâtă. Am privit prin crăpătura dintre canaturi; în maşina de gătit, mare ca o masă de

biliard, ardea focul, însă nu se vedea nicio cratiţă pe plită şi bucătăria era la fel de pustie ca restaurantul.

— Nu fiţi necăjiţi! a spus Dominique. Am să vă fac o seară frumoasă. Haideţi cu mine!

A fost admirabilă, şi seara de asemeni. N-aş fi crezut că poate să aibă atâta energie şi atâta iniţiativă. Mai întâi a scos din maşină o sacoşă mare, pentru cumpărături; era o reclamă a parfumeriei, pe ea scria în diagonală „Dominique“, cu literele cursive de pe vitrină. Nu ştiam de ce era atât de mare, nu cumpără nimeni parfumuri cu kilogramele.

— Nu le-am comandat eu, ci asociata mea. S-a gândit ca sacoşele noastre să fie o atenţie pentru cliente, să poată pune deasupra parfumurilor şi celelalte cumpărături. Nu ştie că parfumurile se cumpără totdeauna la urmă, nu le poţi purta prin prăvălii, trebuie să vii cu ele acasă, repede, să-ţi pui rochia cea mai frumoasă, bijuteriile cele mai scumpe, pe urmă să te aşezi într-un fotoliu şi să citeşti o poezie de dragoste.

— Ai observat că asociata asta a ta are ochi de găină? întrebă Vicht.

Putea să fie şi-n el o micime, nu era fără pată în suflet, exaltarea ei îi rănea puţin orgoliul, nu admitea poezie de dragoste, ci numai dragostea lui, peste tot ce s-a spus vreodată.

— Cum vorbeşti aşa? replică Dominique. E foarte frumoasă.

— Şi o găină nu poate să fie frumoasă?

— Ba da, am spus eu, în timp ce mergeam spre mijlocul satului. Puicuţele cu gâtul lung şi guşa mică; au un mers mândru şi o privire pe cât de languroasă, pe atât de trufaşă. Prefăcute în femei, ar putea să stea în rând cu cele mai redutabile frumuseţi ale veacurilor.

— Mi-aţi dat o idee! exclamă Dominique. Haideţi să cumpărăm o găină!

Am bătut pe la mai multe porţi, dar nimeni n-avea găini de vânzare, până ce am ajuns la vrăjitoarea satului. Dominique a înduplecat-o, spunându-i că găina îi trebuie pentru farmece.

— Ai văzut?! s-a bucurat vrăjitoarea. Astăzi tot mai multă lume de la oraş face farmece.

Tot ea s-a învoit să ne frigă găina, cu condiţia ca Dominique să-i dezvăluie invocaţiile ei sau măcar o parte din ele.

— Nu ştiu decât una, ţi-o spun când o fi gata jăraticul.

Vrăjitoarea a aprins focul pe vatră, în curte, iar noi ne-am dus mai departe, am lăsat gara în stânga şi îndată, pe dreapta şoselei, am găsit o băcănioară, de unde am cumpărat tot ce ne mai trebuia pentru masă, pâine, sare, piper şi tot felul de

condimente, apoi brânză şi roşii, şi le-am pus în sacoşa cu reclama parfumeriei. Am mai luat trei sticle cu vin negru, pe care le-am dus în mână. Băcanul ne-a zâmbit tot timpul cu simpatie; auzind vorbă, a venit şi nevasta lui, din odaie, pe urmă fiica lor, o fetiţă oacheşă, frumuşică, şi toţi trei ne-au condus până afară, unde ne-au urat poftă bună, şi noapte bună, şi drum bun, şi ne-au strâns mâinile, neîncetând să se bucure de existenţa noastră pe lume.

Fetiţa a mai mers cu noi vreo sută de metri, apoi s-a întors fiindcă era întuneric. Mai departe ne-a însoţit câinele lor, până la gară, dând din coadă, uitându-se când la unul, când la altul, cu o privire zâmbitoare, bucurându-se şi el, ca şi stăpânul lui, de existenţa noastră. Am vrut să-i dăm pâine, dar înainte de a rupe coltucul, ne-a făcut să înţelegem că n-are nevoie, nu ştiu cum, poate cu o scuturătură a capului, semănând cu gestul omenesc de negaţie. Nu s-a lăcomit nici la brânză, doar a mirosit-o, iar pe urmă şi-a ferit capul, mişcând cu sfială din coadă, ceea ce făcea ca refuzul să nu pară o grosolănie. Era firesc ca unui câine de băcan să nu-i fie atât de foame încât să se repeadă la brânză şi la pâine.

— Am să-i dau oasele găinii! a făgăduit Dominique.

Şi odată cu aceste cuvinte, a devenit foarte gravă. Credeam că ticluieşte o invocaţie şi aşteptam să văd până unde o va duce imaginaţia, cum va ieşi din încurcătură.

La răspântie, Dominique a apucat-o spre gară, iar noi am urmat-o; Vicht, cu două sticle de vin în mână (mie îmi lăsase doar una, continuând să mă menajeze fără să fie nevoie), mi-a aruncat o privire nedumerită. Pe mine însă nu mă mira nimic, gestul de-a merge la gară e justificat în existenţa oamenilor de când au călătorit prima oară cu trenul. Ajungând pe peron, Dominique s-a uitat la tabela cu mersul trenurilor, de parcă aştepta să vină cineva de la drum; pe urmă s-a aşezat pe o bancă.

— Să mai stăm puţin, până se face jăratecul. Poate mai trece un tren astă-seară.

— Nu mai trece niciunul! replică Vicht, care se uitase şi el pe tabelă.

Avea dreptate, mă uitasem şi eu, dar Dominique parcă nu-l auzi.

Câinele s-a aşezat în faţa noastră, uitându-se tot timpul la noi şi continuând să se bucure că eram împreună. Fără trenuri, gara mi s-a părut inutilă, nu ştiam ce urma să însemne odată, câtă tristeţe avea să-mi evoce, iar mai târziu câtă groază.

După zece minute ne-am ridicat să plecăm, venea un vânt cam aspru pe calea ferată. În şosea, câinele s-a despărţit de noi, după ce a mai dat o dată din coadă. Dominique a strigat după el, repetându-şi făgăduiala cu o seriozitate aproape ciudată:

— Am să-ţi aduc oasele!

Vrăjitoarea ne aştepta lângă vatră, cu găina curăţată pusă într-un castron de material plastic, verde ca iarba.

— A fost o puică frumoasă, ne spuse, puţin întristată. Albă, cu creastă roşie, ca o diademă de rubine. Să se fi născut femeie, ar fi fost principesă.

Totuşi, nu o silisem noi să taie găina. Prima dată n-o văzusem prea bine; în lumina jăratecului mi s-a părut că pe obrazul ei zâmbeşte o frumuseţe veche, enigmatică şi nobilă. Poate era o infantă, izgonită de la curte pentru desfrânare, sau pentru incest şi pentru crimă. Poate o otrăvise pe propria ei mamă, regina, ca să-l seducă pe rege, propriul ei tată.

Satul dormea în tăcere.

Dominique a luat găina, a sărat-o, i-a pus înăuntru boabe de piper, de ienupăr, capere şi un pumn de nuci curăţate, apoi a înfipt-o în frigarea de fier care aştepta lângă vatră. Era o frigare lungă, cu mâner la un capăt, ca s-o poţi roti fără să simţi prea tare dogoarea. Şi în timp ce găina se răsucea încet deasupra jăratecului, cu o mişcare melodioasă, dospind condimente şi arome, Dominique îi spuse vrăjitoarei invocaţia, care, deşi scurtă, părea, că se întinde peste întreaga noapte. Pe urmă mi-am dat seama că durata ei nu se datora numărului de cuvinte, ci felului cum le spunea Dominique. Glasul căpătase un timbru nou, puţin vibrat şi adânc, care făcea din ea o necunoscută şi mă punea iarăşi pe gânduri, ca dansul de la Cartagena, fiindcă sugera încă o faţă a ei şi lăsa să se bănuiască şi alte feţe, într-o succesiune lungă, ca şi cum ea îngloba toate caracterele speţei, chiar şi cele numai visate sau închipuite. Eram atât de intrigat încât nu mai simţeam că îmi era frică. Prin glasul acela putea să vină asupra noastră orice, o nouă primăvară în locul toamnei, o ploaie de sânge, un alt potop sau sfârşitul lumii: „Neam decăzut, nedemn de ai noştri!... Ah, mamă, unde-ţi lăsaşi puterea asupra mării, furtunilor şi pământului?“...

Dar era o farsă, îmi venea s-o zgâlţâi! De ce aducea aici invocaţia Isoldei, de unde o ştia şi cum de o ţinea minte? Apoi glasul ei crescu, şi nu-i mai desluşeam cuvintele, până ce ridică ochii peste copacii de la drum şi se adresă văzduhului: „Ascultă-mi porunca, vântule şovăielnic!...“ Din clipa aceea voinţa mea era pierdută şi nu mai puteam nici să judec dacă vorbele

următoare îmi erau cunoscute. Dar ştiu că se porni vântul, făcând să foşnească frunzişul copacilor, în timp ce Dominique îşi lăsa privirea în jos şi continua, cu alt timbru: „Cruce a Sudului, spunea ea, cu ochii aprinşi de jăratec, supune-te poruncii, cum se supuse vântul, căci eu sunt fiica magilor, şi vino asupra-ne cu toată bolta cerească! Alungă Steaua Polară care de la începutul veacurilor ne îngheaţă sufletele...“

Nu mai ştiam ce sunt aceste cuvinte, invocaţia Isoldei fusese abandonată, şi tot atunci se liniştise şi vântul din arbori. Ele nu puteau fi o inspiraţie a clipei, şi nicio construcţie făcută o oră mai înainte, când mergeam spre gară şi mă gândeam că îşi construieşte descântecul pe care îl făgăduise. Cuvintele veneau cu mult mai de departe, dintr-o ştiinţă veche, necunoscută nimănui decât ei, şi uitată chiar de ea până astăzi, când i se întorcea în minte, iluminând-o.

Nu-i seară să nu caut pe cer Steaua Polară; e o grijă sau o obişnuinţă. Fie că sunt pe drum, fie că poposesc într-un loc necunoscut, vreau tot timpul să ştiu unde-i nordul, care-i poziţia mea faţă de punctele cardinale. Fiind nemulţumit că în nopţile noroase nu mă pot orienta fără să întreb oamenii, mi-am montat în maşină o busolă destul de precisă. Cunoscuţii au râs de mine, gândind că vreau să-mi înzorzonez tabloul de bord, deşi am spus totdeauna că adaosurile inutile îmi repugnă, după cum îmi repugnă cuvintele inutile, gesturile inutile şi tot ce se face numai ca omul să-şi justifice existenţa inutilă. Când nu-i soare, sau stele, sau lună, o busolă în faţa ochilor înseamnă pentru mine o altă lumină.

Înainte de a mă aşeza în iarbă, lângă vatră, m-am uitat pe cer, după Steaua Polară, şi am descoperit-o numaidecât în direcţia gării. Era puţin mai jos decât pe latitudinea României, ştiam şi n-avea de ce să mă mire, după cum ştiam că, din locul unde ne aflam acum, încă nu putea să se vadă Crucea Sudului. Şi deodată, pe când Dominique îşi spunea cuvintele, cu glasul acela care îmi răcea sângele, am văzut cum Steaua Polară începe să se rotească spre stânga, unde erau Lerida şi Zaragoza, iar odată cu ea se roteau toate constelaţiile.

Feeria aceasta n-ar fi fost nouă, de multe ori văzusem cerul mişcându-se astfel, în virajele făcute cu avionul sau, şi mai asemănător, în mia de rondouri ale vaporului cu care m-am tot rotit în jurul propriei mele fiinţe, între coasta Africii şi insulele Canare, neîntrerupt, timp de o sută patru zile. Sau altă dată, demult, când marea era mai caldă decât astăzi şi înotam la miezul nopţii până ce uitam unde mă aflu; mă întorceam uneori

pe spate, să mă odihnesc sau să visez, şi mă roteam pe apă, făcând mişcări mici cu braţele şi mutând constelaţiile de nenumărate ori câte trei sute şaizeci de grade.

Acum însă se întâmpla altceva, iarba pe care şedeam era nemişcată, nu mă roteam eu sub bolta cerului, ci cerul se mişca, supunându-se invocaţiei. Nu vedeam chipul gazdei, fiindcă stătea cu capul pe genunchi, lângă vatră. Dar Vicht era cu ochii pe cer, şi după uimirea care putea să i se citească pe faţă, îmi dădeam seama că vedea ca şi mine mişcarea stelelor, nu era o halucinaţie.

Nu avusesem timp să judec nimic mai departe, când în dreapta, peste casa vecină, se iscă o lumină roşcată, care se limpezi repede până ce deveni aurie şi atunci apăru luna, pe coama acoperişului de olane, făcându-l să sticlească. Era o lună în ultimul pătrar, îşi trăia sfârşitul, şi m-am gândit că peste câteva zile avea să fie lună nouă, iar eu nu ştiam unde am să mă aflu.

Dominique îşi continua invocaţia, dar mi-era imposibil să desluşesc dacă repetă vechile cuvinte, şi-mi părea rău că, dacă erau altele, aveau să-mi rămână necunoscute.

Mişcarea bolţii nu a durat mult, s-a terminat cu o uşoară zguduitură şi cu un vag zgomot de frâne, exact în clipa când Crucea Sudului ajunsese deasupra copacilor, unde mai înainte fusese Steaua Polară.

A doua zi, busola maşinii era complet dereglată, dădea erori de o sută optzeci de grade; la Madrid am luat alta, pe care o am şi astăzi. Dar până să ajung acolo, m-am simţit foarte anapoda.

— Gata! spuse Dominique, ridicându-se de la vatră şi revenind la glasul obişnuit, de care îmi amintesc cu emoţie. Acum vă dau de mâncare.

Am mâncat cu toţii chiar acolo, lângă vatră. Femeia a aruncat lemne peste jăratec, s-a iscat o flacără care ne-a luminat destul ca să ne vedem unul pe altul. Pe urmă a adus din casă un ştergar curat, l-a pus pe iarbă, iar deasupra a înşirat farfurii, tacâmuri şi pahare. Dominique a adăugat şerveţele absorbante, din care avea totdeauna, teancuri, în sacul ei de călătorie, servindu-i să se demachieze. N-am simţit gustul găinii, cu toate condimentele îngrămădite în ea, împreună cu măruntaiele. Şi totuşi, am mâncat cu plăcere, ceea ce nu mi se întâmplă totdeauna, iar vinul, deşi era din cele mai obişnuite, a însemnat o desfătare deplină.

Din când în când aruncam o privire spre Crucea Sudului, întrebându-mă dacă odată cu venirea ei în emisfera noastră se

schimbau şi polii pământului; cu siguranţă nu, altfel n-ar mai fi fost toamnă, şi toamna se simţea în toate, în aer şi în iarbă şi în nostalgia din mine, fiindcă dintotdeauna ea îmi aminteşte de apropierea clipei când trebuie să fac bilanţul unui an ce se duce.

Acum mai aveam şi-o nelinişte, gândindu-mă ce loc va ocupa în acel bilanţ întâmplarea din astă seară. Gazda noastră stătea cu noi, ţinându-ne tovărăşie şi înfruptându-se din vinul nostru şi din bucate; numai de găină refuzase să se atingă; poate fiindcă o asemuise cu o prinţesă. Şi cum mă uitam la ea, întrebându-mă cât fusese de frumoasă şi ce vârstă putea să aibă astăzi, am văzut deodată, când şi-a rotit capul, şi părul pe care îl purta slobod ca fetele tinere i-a zburat într-o parte, încă negru şi plin de viaţă, am văzut că în urechea stângă, dinspre mine, avea un cercel mic de aur.

Am stat amuţit o vreme, abia acum uimit şi nevenindu-mi a crede, abia acum îndoindu-mă de raţiunea mea şi temându-mă că trăiesc o halucinaţie. Şi nu mi-am recunoscut glasul, cum nu mi-am recunoscut firea, de obicei reţinută, căci nu-mi place să mă bag în sufletul omului, când i-am spus, ca o afirmaţie, deşi de fapt voiam să fie o întrebare:

— Eşti din altă parte a lumii!

Ea a încuviinţat, fără să mă privească, fără să se mire.

— Sunt dintr-o ţară mai rece.

— Şi de ce-ai venit în sudul lumii?

— Să-mi încălzesc oasele.

— Să nu uit oasele pentru câine! spuse Dominique, cu o tresărire.

Am continuat s-o întreb pe femeie:

— Dar de ce tocmai la Bellpuig?

— Fiindcă pe-aici trece mai multă lume! Aştept pe cineva să vină.

Spunând aşa, femeia întoarse capul spre drum, de parcă ar fi auzit poarta.

Ciudat mi se părea că pe această şosea într-adevăr foarte umblată, cum spunea femeia, toată seara nu trecuse nicio maşină, întocmai ca în noaptea de pe malul Rinului, iar pe o cale ferată atât de importantă, care lega Madridul de Barcelona, nu treceau trenuri.

— Unde-i cercelul celălalt? am întrebat-o, trecând şi mai tare peste firea mea reţinută.

În mişcarea pe care-o făcuse ca să privească spre poartă, îşi dezvelise urechea din dreapta şi atunci văzusem că lobul era gol, fără nicio podoabă. Mai văzusem, cum până atunci nu băgasem

de seamă, că era foarte bătrână, cât nu-mi închipuisem, dar n-am simţit nicio dezamăgire, fiindcă la fel de bine ca anii, pe faţa ei se vedea, şi mult mai mare decât crezusem, frumuseţea ei trecută. De-aceea nu putea decât să-mi pară bine, căci orice frumuseţe a lăsat în urma ei bucurie. Şi-i neasemuit mai mulţumitor să fi fost frumos altădată, decât să fii slut de aici încolo.

— Cercelul l-am dat unui om, când am crezut că tot ce-i al meu trebuie împărţit pe din două. Dar omul s-a dus... Acum îl aştept să vină.

După o tăcere, femeia se întoarse spre Dominique.

— Nu poţi să-l aduci?

— Nu, răspunse Dominique. E prea departe. Are să treacă singur într-o zi, dar nu pe şosea, ci pe Calea Lactee. Să te uiţi tot în sus.

Nu ştiu când s-a rotit cerul înapoi. Mergeam spre gară şi toate constelaţiile nordice erau iar la locul lor, sclipind cu răceală.

— N-am linişte dacă nu văd un tren! ne spusese Dominique, pe când ne ridicam de la masă.

M-aş fi dus să-mi iau sticla de whisky din maşină şi să mă culc, dacă n-aş fi simţit că nu eram de prisos, mai mult ca oricând.

Pe drum, Dominique, care devenise fluidă, putând parcă să-şi piardă forma în orice clipă, a mers tot timpul ghemuită sub braţul lui Vicht, ocrotindu-se. Tandreţea ei obişnuită consta în gesturi mai imperative; când îşi lăsa capul pe umărul lui, părea că îl domină şi îl subjugă, înlănţuindu-l şi luându-i putinţa să se mişte. Dăruindu-se, cerea în schimb ca el să se supună, dragostea ei era o tiranie, pe care, ce-i drept, şi sunt sigur, orice bărbat ar fi primit-o cu bucurie, fiindcă răsplata era pe aceeaşi măsură, depăşind orice alt fel de dăruire, mergând până în partea cealaltă a uitării de sine. Dar dincoace de acea zonă sublimă, trufia ei rămânea trează, i-o vedeai în ochii verzi, prin care treceau ape galbene ca veninul de viperă.

Era prima oară când Dominique se supunea pe deplin, căutând adăpost sub braţul lui Vicht. El nu ştia, cu firea lui generoasă şi blândă, că fusese în primejdie, că de multe ori ar fi putut să se încovoaie şi să îngenunche, şi ea nu l-ar fi cruţat, sunt sigur. I-ar fi sfâşiat pieptul şi i-ar fi mâncat inima, ca preţ al orelor cât se lăsase iubită.

— Ţi-e frig? întrebă Vicht. De ce tremuri?

— De bucurie! răspunse Dominique, devenind şi mai fluidă.

— Astă seară eşti altfel!

— Da, sunt domesticită.

Niciodată nu simţisem mai bine înţelesul acestui cuvânt; îl folosisem de multe ori, şi de multe ori îl auzisem la alţii, chiar de curând, privitor la câinii care-şi caută un stăpân.

— Sunt domesticită şi te vreau de stăpân! adăugă Dominique.

Ajunsesem pe peronul gării, ne oprisem şi ea trecuse în faţa lui Vicht, puţin îngenuncheată şi atârnată de el, privindu-l de jos în sus, cu capul dat pe spate, doborâtă de iubire şi de umilinţă, declarându-se sclavă şi necerând altceva decât ca el s-o ţină în robie până la moarte.

— Cine eşti tu? întrebă Vicht.

Începea să înţeleagă şi simţeam că îi era frică. Deasupra noastră bătu clopotul gării, atât de neaşteptat că mi se opri inima. Crezusem că lumea a încetat să existe, că în golul lăsat de ea supravieţuiau Vicht şi Dominique, într-o gară pustie, cu luminile stinse, cu uşile zăvorite, cu macazurile aruncate în aer, fiindcă ultimul tren trecuse ducând rămăşiţele.

— Dar tu cine eşti şi ce vrăji mi-ai făcut? întrebă Dominique.

Atunci se auzi trenul, departe, şi ea tresări, deşi clopotul, acum câteva clipe, o prevenise. Venea un tren de care nu ştia nimeni, trenul ei, fiindcă numai ea îl aşteptase. Încet se desprinse de Vicht, îşi îndreptă genunchii, îşi recăpătă propriul ei sprijin şi, scoţându-şi cercelul din urechea dreaptă, spuse:

— Din tot ce am, numai cerceii se pot divide! Am doi şi-i port de când eram mică. Unul ţi-l dau ţie, pe celălalt îl păstrez, să avem fiecare o dovadă despre noi înşine.

Trenul intră în gară fără zgomot, furişându-se. Locomotiva avea felinarele stinse, scotea pe coş fum galben, de parcă în cazan ar fi ars aliaje de crom, nu cărbune; nu se vedeau nici mecanicul, nici fochistul. Ferestrele vagoanelor nu erau luminate şi nu se simţeau oameni dincolo de ele. Nu coborî şi nu se urcă nimeni; uşile gării nu se deschiseră. Timp de zece secunde nu se întâmplă nimic, fu nemişcare şi linişte, apoi locomotiva fluieră scurt, după ce clopotul bătuse încă o dată. Atunci Dominique spuse:

— Îţi mulţumesc că m-ai domesticit, Vicht!

Din Sierra Nevada n-o mai auzisem decât o dată spunându-i numele. Acum îl pronunţa corect şi limpede, dar era în glasul ei o tristeţe definitivă – niciodată nu putea să se vindece.

Se întoarse, sări peste linii şi se aruncă pe scara ultimului vagon, în clipa când trenul pornea repede.

Peste noapte Vicht îmi ciocăni la uşă. Nu dormeam, priveam sticla de whisky, fără să pot bea, îmi simţeam maxilarele înţepenite. De dincolo de uşă se auzi glasul lui Vicht, consternat

şi confuz:

— A uitat să ducă oasele... Câinelui.

33

Dar eu am existat şi înainte de această întâmplare, am conştiinţa deplină a eului meu, după cum am memoria neştirbită a faptelor mele. Mă aflam încă la Paris şi, după un drum cu metroul, mergeam pe bulevardul Malesherbes, spre consulatul Spaniei. Cu atâtea ocoluri şi cu atâtea zile lăsate în urmă pe nebăgate de seamă, viza mea de intrare în Spania expirase şi trebuia reînnoită.

Bulevardul Malesherbes nu-mi era cu totul necunoscut; nu-mi amintesc exact împrejurările, dar ultima menajeră a lui Proust, Celeste, cea care a stat în preajma lui până la sfârşit şi pe urmă a avut ce povesti şi ce născoci, spune că stăpânu-su o trimitea adesea în bulevardul Malesherbes, să ducă scrisori, sau pachete cu cărţi, sau salutări nu ştiu cui. Nu-i singurul motiv pentru care nu m-am simţit deloc străin aici. Am mers pe sub castani, ca pe bulevardul Independenţei de la Ploieşti, unde am copilărit şi unde primăvara se făcea bătaie de flori. Cucoanele frumoase şi ambiţioase defilau în căleşti împodobite cu flori, şi alte flori zburau asupra lor, aruncate de pe trotuar. Plăcerea cucoanelor am înţeles-o; n-am înţeles, şi nimeni nu mi-a explicat, de ce bieţii târgoveţi, după ce-şi iroseau timpul, îşi mai risipeau şi banii, dându-i pe florile aruncate. Sigur, nu-mi era greu să-mi închipui că pe mulţi îi puneau să facă astfel şi-i răsplăteau după cuviinţă soţii, părinţii sau amanţii cucoanelor sorcovite. Dar nu toată acea mulţime putea să fie cumpărată, nu toate aplauzele se plătesc, nu toate voturile se tocmesc; înseamnă atunci că exista şi o lume naivă, a preafericiţilor şi nevinovaţilor, care se contaminau uşor de la entuziasmul altora şi băteau din palme pe gratis.

Astfel, am ajuns să simt repede, pe când încă eram crud la minte, că în mercantilul şi opulentul oraş al copilăriei mele se năşteau două feluri de oameni, şi toată viaţa trăiau la înălţimi diferite, şi pe cei de-al doilea nu-i îngropau în cimitirul primilor, unde se făceau monumente măreţe de marmură. Le ştiu bine, le-am învăţat pe dinafară, printre ele mi-am pierdut multe zile într-o vreme când mi-era frică să merg la şcoală, fiindcă doamna pe care am avut-o de institutoare în clasa a doua primară mă bătea la palmă cu o linie blestemată. Era întărită pe muchii cu fier care ustură atât de tare, că părea fier roşu şi mă miram că nu arde lemnul. Prima dată o fi avut vreun motiv să facă astfel, nu cred

că eram înger, dar mai târziu sunt sigur că mă bătea numai din obişnuinţă sau fiindcă ajunsese la viciu, căci, dacă nu mai ai nicio bucurie în viaţă, poate fi şi asta una, să vezi cum îl doare pe altul. Şi astăzi, când trec prin dreptul cimitirului Viişoara din Ploieşti, mă mai simt hăituit şi mă ustură palmele.

Mi-am amintit de toate acestea prin asemuirea făcută între cele două bulevarde şi, mergând spre consulatul Spaniei, liber pe voinţa mea să-mi schimb drumul în orice clipă şi să plec spre alte zări dacă aş fi avut vreo supărare cu Spania, m-am gândit ce bine îmi este că astăzi nu mă mai bate nimeni la palmă! Mi-am dus trufia aceasta, fără să-mi dau seama cât era de vană, pe sub statuia Sarei Bernard, urmată curând de-a lui Dumas-tatăl, care stă aproape faţă-n faţă cu a lui Dumas-fiul, dacă nu mă înşală memoria. De-acolo înainte am fost cu ochii în patru, crezând că vor urma alte statui, ale altor oameni, cu renumele şi mai mare, ale lui Corneille, Racine şi Victor Hugo, bunăoară.

În copilărie, după ce mâncasem prima cireaşă luată din pom cu mâna mea, întâmplare din cele mai miraculoase la începutul meu de viaţă, multă vreme am umblat cu ochii pe sus, crezând că toţi copacii fac cireşe. Dar şi astăzi mi se mai întâmplă să mă uit printre corcoduşele necoapte, sau chiar printre nişte ramuri goale, albite de chiciură, în speranţa că voi găsi cireşe pietroase. Până să ajung la consulatul Spaniei, n-am mai văzut nicio statuie.

Cu viza mi-am pierdut multă vreme, un funcţionar negricios, care prevestea o Spanie cam neprimitoare, m-a trimis după diferite formalităţi, şi le-am făcut pe toate, dacă aşa era regula. Numai că, a doua zi, când m-am întors cu ele gata şi a văzut că nu lăsasem nimic la jumătatea drumului, m-a trimis să-i mai aduc şi trei fotografii, ca să le lipească pe formulare. Aş fi vrut să-i dau una după ceafă, socotind că un om omenos putea să mă prevină din ajun despre această nevoie, ca să nu pornesc abia acum după un atelier fotografic prin Parisul unde aveam altă treabă.

Era câte un fotograf ici şi colo, dar meşterii nu-şi pierdeau vremea cu lucrări de patru parale. Trebuia să caut un automat, şi tot întrebând în dreapta şi-n stânga, şi gâfâind, fiindcă trecea vremea şi se închidea consulatul, iar Parisul se ofilea aşteptându-mă, am ajuns până în gara St. Lazare, unde, în sfârşit, maşinăria automată, în faţa căreia am pozat după ce am pus câţiva franci într-o puşculiţă, mi-a eliberat, în treizeci de secunde, patru fotografii, gata uscate. Nu m-am recunoscut în ele, şi nimeni n-ar fi putut să mă recunoască, dar funcţionarul de la consulat a fost mulţumit că îl ascultasem, drept care mi-a deschis în faţă, cu o simplă ştampilă, toate barierele Spaniei.

Dar mai înainte, pe când mergeam să-mi fac fotografiile, alarmat de scurgerea timpului, m-am gândit, mai puţin triumfător decât în ajun, că dacă astăzi nu mă mai bate nimeni la palmă, n-am scăpat de toate bătăile. Şi, ca un simbol, mi-a apărut în faţă linia cu muchii de fier care mi-a chinuit copilăria. Atunci am vrut să renunţ şi la fotografii, şi la Spania. Iar astăzi, când mă gândesc la clipa aceea de dezgust şi descurajare, îmi îngheaţă inima. Atâtea câte au fost după ce am trecut Pirineii s-ar fi putut să nu fie. Iar peste toate, n-ar fi fost seara de la Bellpuig, când s-a rotit cerul.

★

Am căutat la Paris locurile frumoase, e adevărat, le-am căutat şi pe cele istorice, dar mai mult m-au interesat simbolurile. Place de la Bastille, bunăoară; nimic din ceea ce se vede acolo astăzi nu poate să-ţi confirme ceea ce a fost altădată. Dar ştim ce a fost, adevărul este în informaţia noastră, iar drumul în piaţa Bastiliei, ca şi în alte locuri cruciale, chiar şi-n cele foarte bine marcate, unde dovezile au rămas neştirbite, cum ar fi templul de la Luxor, ca să iau un exemplu din altă parte a lumii şi de la o distanţă mult mai mare, e de fapt un drum în noi înşine. Trecutul, oricâte dovezi l-ar adeveri, n-ar putea să existe fără conştiinţa noastră. Lumea e în noi, e un bun al nostru şi, dacă stau să mă gândesc, am început s-o acumulez încă din vremea când mă bătea doamna cu linia la palmă, iar de-atunci n-a trecut zi să nu pun încă o piatră în acest edificiu gigantic. Omul ar trebui să ştie că el este mai mare decât toate cele şase zile ale creaţiunii.

Când veneam prima oară de la consulatul Spaniei, sâcâit că îmi pierdusem timpul, aveam o imagine foarte micşorată a mea însumi şi mă priveam aproape cu umilinţă. Clădirile măreţe prin umbra cărora treceam, apropiindu-mă de inima Parisului, mă intimidau, micşorându-mi şi mai mult biata mea imagine, de parcă n-aş fi contribuit la înălţarea lor, în vieţile mele trecute. Aşa am ajuns în Place de la Madeleine, în flancul bisericii, ale cărei faţade de templu grecesc, prea noi şi prea antice, păzite de coloane ameninţătoare ca o legiune armată, nu anunţau nimic bun pentru un suflet în restrişte. Acest edificiu, mai degrabă păgân, a fost închinat dealtfel unei Mari Armate, ceea ce se vede fără să-i cunoşti datele. Regele care i-a urmat lui Napoleon l-a redat bisericii catolice, sub hramul bizar al Mariei din Magdala.

Acum faţada se înveselea sub soarele unei strălucitoare zile de septembrie, şi coloanele războinice se îmblânzeau până la a

deveni feminine.

Dintre toate personajele Bibliei şi ale istoriei creştine, Maria Magdalena mi-e cel mai apropiat, fiindcă e cel mai sincer în a-şi arăta firea omenească. Dacă voi mai avea timp să fac după modelul ei o eroină laică, aşa cum de mult îmi stă în minte, va fi cu siguranţă personajul în care voi pune cea mai multă dragoste. Şi până acum am luat de la ea câte o trăsătură şi-am zidit-o într-un anumit tip de femeie, poate fără să se simtă şi poate chiar fără să-mi dau seama eu însumi. Sursa însă n-a fost ştirbită, de aceea, dacă într-o zi mă voi duce s-o caut, am s-o găsesc întocmai cum s-a născut ea şi cum mi-am dorit-o.

Biserica, mult prea masivă şi rece pe dinafară, înăuntru e mult prea monumentală spre a se potrivi cu imaginea unei femei îndrăgostite şi chinuite de o dragoste interzisă. Totuşi, am recunoscut-o pe Maria Magdalena, dar în muzică.

Era curând după prânz, ora când soarele bătea drept în uşă şi trimitea înăuntru o lumină încărcată de nimburi. Nu se afla niciun credincios înăuntru, dacă se poate înţelege şi se poate crede, când nimic nu i-ar fi împiedicat să intre cu sutele, din miile de oameni care forfoteau sub cerul dumnezeiesc al Parisului. O orgă dublă, în cafas şi la altar, cânta în surdină madrigaluri creştine, şi ele se întâlneau la mijloc, într-un dialog stereofonic care atesta nu doar dimensiunile bisericii, ci şi pe ale inimilor încărcate de iubire.

Fiindcă oriunde m-aş afla, sunetul de orgă îmi va aminti pe cel mai mare slujitor al ei, din câţi au cunoscut muzica şi biserica, m-am gândit la el, cantorul de la Sfântul Toma, care niciodată n-a izbutit să-şi epuizeze cântările către Domnul, şi dacă ar mai fi trăit o sută de ani, n-ar fi sfârşit în necredinţă sau într-o credinţă mai mică. Suspectez misticismul, chiar atunci când îl ştiu sincer, fiindcă în acest din urmă caz, eliminând şarlatania, trebuie să pun în locul ei sărăcia cu duhul. Dar cantorul nu şi-a luat dumnezeul de-a gata, nici nu l-a cioplit după vreun chip cunoscut, ci l-a creat cu forţele lui, prin muzică; astfel şi-a justificat, apoi şi-a explicat credinţa, care e îmbogăţită de canoane proprii, înscrise într-un al treilea testament al bisericii, intitulat mult prea modest „Arta Fugii“.

Mi-am ales locul la jumătatea distanţei între cele două grupe de tuburi şi, ascultându-le cântarea mai lină ca răsuflarea îngerilor, am întrevăzut în nimburile de soare venite pe uşă imaginea Mariei Magdalena şi am avut nostalgia locurilor biblice.

Pe când mă îndreptam spre uşa aurită de lumina amiezii şi îmi număram paşii ca să ştiu ce lungime are biserica, am văzut în

faţă, în prelungirea axului dintre cele două rânduri de bănci, deschizându-se, riguros dreaptă, Rue Royale, iar mai departe obeliscul din Place de la Concorde. Cu toată măiestrita geometrie a acestui ansamblu care se întretaie cu şi mai măiestritul Champs-Elysées, cu toată arhitectura lor pariziană şi franţuzească, m-am simţit într-un ţinut exotic, nu prea îndepărtat de Asia Mică şi, oricum, înrudit măcar prin sugestie cu locurile unde Maria Magdalena căzu în genunchi în faţa Mântuitorului, la vreo treizeci de ani după ce acesta fusese în refugiu, în ţara ce dete obeliscul aflat acum, printr-una din marile farse ale istoriei, în Place de la Concorde, drept în axul bisericii. (Măsurată cu pas cucernic, biserica e lungă de vreo şaptezeci de metri.)

După cântarea de orgă, am ascultat vijelia stârnită de automobilele pariziene pe sub Place de la Concorde şi nu mi-a venit să cred ca pot să coexiste. Circulaţia pe deasupra, în piaţa care ar îngădui unor avionete să aterizeze dacă n-ar fi obeliscul, e destul de trepidantă, fără să ajungă însă la nebunie, cum s-ar întâmpla dacă peste automobilele care converg aici din patru direcţii ar cădea şi cele de la Champs-Elysees, într-o masă cred că mai puternică decât toate celelalte. M-am aşezat pe bordura gurii de tunel unde acestea intră sub pământ şi mi s-a părut că niciodată nu vor mai ieşi, ci vor rămâne într-un cazan subteran cu smoală fierbinte, unde cauciucul şi metalul se vor topi, ca să curgă spre uzinele de unde au venit, acolo să fie turnate din nou şi apoi să apară, modernizate, în magazinele de automobile de pe Champs-Elysees. Iar ocupanţii lor, după ce se vor purifica în cazanele cu smoală topită, îşi vor schimba îmbrăcămintea şi coafura, se vor bărbieri sau îşi vor lăsa bărbi şi mai mari, şi vor merge să le cumpere din nou, mai înzestrate decât modelele dinainte, cu televizor în culori şi cu aer climatizat, la dorinţă.

Sunetul acestor escadrile de bombardament în picaj îl cunoşteam, îi suportasem teroarea în suflet şi era cât pe ce să-mi treacă în trup, într-o zi, în piaţa Palatului, când de abia am avut timp să mă refugiez într-un gang, că în urma mea mitralierele au şi început să arunce în sus pietrele din pavaj. Dar pe atunci era război, şi ştiam că într-o zi se va sfârşi.

Aici nu se va sfârşi niciodată, în schimb poate că una din părţi îşi va pierde minţile la un timp, oamenii sau maşinile construite de ei în număr fără socotinţă.

Să nu se creadă că îi plâng pe aceşti citadini. Sunt de toate felurile, i-am privit de sus, ameţit şi cuprins de admiraţie: sunt bărbaţi tineri şi bătrâni, unii aproape copii, alţii aproape în cârji. Toţi vor să gonească, nimeni nu se lasă, nici când ajung cu un

picior în groapă. Sunt femei, tinere şi bătrâne, frumoase şi urâte, fecioare şi femele, şi matroane, şi căzături cu cusături secrete în piele, care nu renunţă la ultima lor senzaţie, aceea de a apăsa pe accelerator. Aşa cum vin oamenii, ascunşi în carlingile de sticlă şi tablă, cu maşinile aripă lângă aripă, cu motoarele urlând, gonindu-se unii pe alţii, şi fiecare din ei gonindu-şi moartea, făcându-i praf coasa şi spulberându-i oasele, toţi până la unul, fără să le vadă chipurile, îmi par nişte măreţi şi invincibili cavaleri ai apocalipsului. Chiar şi căzăturile cu pielea cusută şi cu un picior în groapa. Dacă piciorul celălalt e bun, te salut, apasă pe acceleraţie!

Înfricoşătoare şi magnifică fu vremea noastră! Cei ce vor veni după ea, mă tem că vor fi nişte nevolnici şi vor privi în urmă cu gura căscată.

Treizeci de kilometri pe oră a fost viteza admisă când începea istoria automobilului. În copilăria mea, şaizeci pe oră era viteza smintiţilor, iar în tinereţe, cu o sută mergeau învingătorii marilor întreceri. Şi iată că veniră Bugatti, Lancia, Alfa-Romeo şi chiar Talbot; şi Mercedes, apoi Ferrari, BMW şi Maserati; iar după ei Porsche, Chaparral, Lotus, BRM, Climax şi Honda, spre a nu uita japonezii; veniră unii mai ambiţioşi decât alţii, îmi înfrânez plăcerea de a aminti pe fiecare; veniră, unul mai vijelios decât altul, cu motoarele lor năprasnice, de cinci sute de cai, anticipând pe cele de o mie sau de două mii – Dumnezeule! – cu trei sute de kilometri pe oră şi cu alte sute în faţă. De mult „Blue-Bird“, care nu-i altceva decât tot un vehicol pe roate, depăşi mia de kilometri, vecină cu viteza sunetului. Iar odată cu ele, vehicolele înaripate, trecând dincolo de această viteză, numită Match I, prescurtarea unei formule magice, au fulgerat prin Match II, cu două mii de kilometri, spre Match III, care va fi şi el al oamenilor de astăzi. Dar pe urmă va veni ZIDUL, unde toate se vor opri, zdrobite de propria lor îndrăzneală. Atunci nu ştiu cum şi încotro vor porni generaţiile viitoare, dar probabil vor începe şi ele cu treizeci de kilometri pe oră, încercând să descifreze secretele generaţiilor trecute, ascunse în scrieri cuneiforme.

Temerară şi nobilă fu vremea noastră, când fecioarele, ca nişte valchirii, călare pe zeci de cai ca pe unul, se aruncă sub Place de la Concorde cu o sută de kilometri pe oră, făcând să vibreze, în priapica lui erecţie, obeliscul de deasupra, din care praful s-ar alege dacă ar intra în el un escadron de automobile.

Viteza omoară astăzi mai mulţi oameni decât omorâră cruciadele în lungi campanii. Moartea lor e deplânsă şi legi aspre încearcă s-o împiedice. Şi iată, ne aflăm în situaţia bizară când

oamenii se tem de lege, şi nu de moarte. Când fug de lege şi o înşală, iar moartea în schimb o acceptă. Pe vremuri, cavalerii îşi arătau vitejia luptându-se cu spada prin pieţe şi la marginea drumului. Şi toţi ştiau că din doi are să moară cel puţin unul. Eroică fu vremea lor, cântată în balade, dar ce departe a rămas, ea în urmă şi ce micuţă îmi pare lupta cu spada!

Închipuiţi-vă că mia de cavaleri dintr-o singură oră, care se rostogolesc lipiţi unul de altul în pasajul de sub Place de la Concorde, şi de sub alte pieţe, şi pe infernala autostradă care duce de la Ventimiglia la Genova, prin tuneluri lungi, otrăvite de eşapamentul automobilelor, fără să poată opri, fără să poată întoarce, fără să poată gândi la viaţa lor viitoare, şi toţi cavalerii autostrăzilor ştiu bine ce îi aşteaptă pe ei şi pe cei din spate dacă uneia singure dintre maşinile aflate în faţă îi explodează un cauciuc şi se răstoarnă sau se pune de-a latul.

Îi leagă pe toţi aceşti oameni o nebunie comună, o excitaţie bolnavă, o intoxicaţie a sufletelor, ca să nu le fie frică de ceea ce se apără oricine şi aici pare o iminenţă fatală? Nu; îi leagă o încredere omenească, mai mare decât a muşchetarilor şi a tuturor eroilor din legende. O încredere care, trecând din anonim în anonim, din capul până în coada coloanei, devine unanimă.

Pornesc şosele de toate felurile, din depărtări, ca izvoarele, din trei sute şaizeci de direcţii, ca razele, şi converg spre un punct care, de la un loc înainte, nu mai poate fi ocolit, fiindcă e un nod al pământului, un Place de la Concorde sau un tunel pe autostrada Genovei. Circulă mulţi încurcă-lume pe aceste şosele, şi derbedei, şi chiar răufăcători, aflaţi din greşeală la volanul unei maşini, în loc să fie la închisoare. Ei fac toate ticăloşiile, îi cunosc, mă scot din fire şi aş vrea să-i biciuiesc, legaţi de un stâlp, căci, hai să zicem, ar fi prea mult să-i împuşc, deşi îmi vine. Ei îţi taie calea, nelegitim, uneori aproape de crimă, şi sunt miraţi dacă le faci cu pumnul în urletul frânelor şi al claxoanelor. Alteori se târăsc pe şosea aşteptându-te să vii din urmă, aruncându-ţi în parbriz mâzgă sau criblură şi înecându-te cu fumul motorului; iar când vrei să-i depăşeşti, măresc viteza brusc, obligându-te să intri în competiţie cu ei sau, dacă n-ai puterea să-i învingi, atunci să le înghiţi iar fumul, mâzga şi criblura; căci îndată ce te văd că te-au lăsat în urmă, micşorează viteza tocmai cât trebuie ca să le devii trenă. Dacă vin din faţă, se aventurează să depăşească un poids-lourd, ocupându-ţi cu o neruşinare sfruntată partea din drum şi făcându-ţi semne imperative cu farurile să te dai la o parte. Unde? Aşa a păţit un om pe care-l cunosc şi ştiu cât e de prevăzător şi respectuos cu legea şoselei. El nu s-ar băga pe sub

Place de la Concorde, fiindu-i teamă că ar stânjeni pe alţii. Când prevede aglomeraţie, stă acasă sau îşi schimbă itinerarul. Chiar dacă nu-l admir, îl socotesc un om stimabil. Într-o zi, un balaur, de-o agresivitate sălbatică, l-a silit să iasă din şosea şi bietul om s-a ales cu maşina zdrobită. Şi-a mai rămas şi vinovat pe deasupra, fiindcă agresorul s-a dus mai departe, fără nicio mustrare de conştiinţă şi fără nicio zgârietură pe maşină, încât nimeni şi niciodată nu mai putea sa-i dovedească ticăloşia.

Sunt multe alte feluri de agresiuni pe care le săvârşesc derbedeii şoselelor. Cu toată îndrăzneala lor, de i-ai crede zmei coborâţi pe pământ şi capabili să ajungă din nou în înălţimea cerului, ei se dovedesc proşti conducători, fiindcă nimeni nu poate conduce bine fără simţul dreptăţii, al frumosului şi al iubirii de oameni. Zona lor de operaţie e mai degrabă periferică; ei fac ravaje pe acolo pe unde şoseaua e mai tolerantă şi nu pedepseşte toate nesăbuielile. În locurile aglomerate sau primejdioase, unde ei înşişi pot deveni victime, bat în retragere şi iar se duc în patria lor, unde nimeni nu le contestă puterea. Foarte puţini ajung până la nodul pământului; acolo se cuminţesc, îşi dau seama că n-au altă scăpare decât să-şi recunoască frica şi să se facă mici între ceilalţi.

Privind intrarea tunelului din Place de la Concorde, m-am gândit că printre miile de maşini care trec pe acolo, unele s-au rătăcit, venind din patria derbedeilor. Cum să le deosebeşti de celelalte? Şi tot privind astfel, deoarece am stat multă vreme acolo, m-am gândit că o astfel de trecere este o şcoală din cele mai serioase. Şi s-ar putea ca măcar unii dintre derbedei, dacă au trecut o dată pe sub Place de la Concorde, să devină conducători onorabili. Cum însă ar fi posibil să mă înşel într-o măsură destul de mare, şi şcoala aceasta n-o fi destul de severă, aş propune ca o supremă măsură de cuminţire autostrada Genova-Ventimiglia.

34

Drumul acela e aproape încheierea călătoriei mele. Plecasem de la Madrid cu prea multă întârziere, iar acum mă grăbeam să nu mă prindă vremea rea pe drum, şi mai ales să nu mă prindă oboseala, fiindcă o simţeam dându-mi ocoluri.

După o săptămână de suferinţă, uneori frământat de incertitudini, revoltat de nedreptate, Vicht uitase teama lui primă, condamnarea la moarte şi acum dorea să trăiască, orb şi surd în faţa inevitabilului. Visa că o va regăsi pe Dominique şi vor

pleca în Canare, unde eu abia fusesem, apoi în insulele Capului Verde, de-acolo pe Coasta de Fildeş, patria micuţei negrese de la „Hotel de l'Avenir", unde dormisem o singură noapte. În noaptea aceea o visasem cu trupul înroşit de coacăze. Imaginea ei mi-a venit în minte mai târziu, când am văzut filmul de la Madrid, cu fata împuşcată în patul de dragoste. Atunci m-am gândit că sucul de coacăze vroia să sugereze sângele, şi negresa apărea în visul meu ca o presimţire.

După ce visase o altă escală, la Capetown, pe care şi eu l-am visat multă vreme, dar unde nu cred să mai ajung vreodată, Vicht se dezmeticise brusc, înţelegând că Dominique n-o să mai vină, şi se hotărâse să plece în Belgia. Numai gândul morţii nu-i revenise, aş fi spus că uitase cu totul îngrozitorul lui diagnostic şi se străduise să-şi economisească energia, rezervând-o parcă pentru fapte măreţe. În ajunul plecării mele îşi expedie maşina la Bruges, cu trenul, iar el îşi luă bilet de avion, ca în loc de o săptămână să reducă drumul la câteva ore. În ultima clipă, când ne luam rămas bun, în faţa hotelului „Asturias", la o sută de metri de parfumerie, Vicht se răzgândi pe neaşteptate şi se hotărî să meargă cu mine până la frontieră, de unde fiecare să ne luăm calea noastră. Drumul cel mai bun fiind pe la Barcelona, am mai trecut o dată prin Bellpuig şi ne-am uitat amândoi cu multă tristeţe la faţada motelului, unde începusem o seară frumoasă. Am trecut pe la casa vrăjitoarei bătrâne, cu un singur cercel de aur. Restul drumului am tăcut împreună. Când, a doua seară, am ajuns la Port Bou, cu trei kilometri înainte de frontieră, Vicht s-a răzgândit încă o dată şi m-a rugat să merg la gară.

— Nu pot pleca! mi-a spus, cu un aer somnambulic. Trebuie să mă întorc la Madrid; poate Dominique a venit.

Calea ferată trecea pe o coastă de munte, deasupra oraşului. Am urcat o scară lungă de piatră, până în gară. O jumătate de oră cât am aşteptat trenul, am intrat în restaurant şi am mâncat sandviciuri cu jambon, care mi-au amintit alte seri ale noastre şi mi-au adus dorul de Dominique. Parcă ea plecase din viaţa mea, nu din a lui Vicht, atât mă simţeam de obijduit. Într-o jumătate de oră s-a făcut întuneric, dar până să plece trenul încă nu mi-am dat seama ce noapte neagră şi goală venea din faţă. L-am condus pe Vicht la vagonul lui şi, după ce trenul a plecat, i-am făcut semne cu batista. Nu mai era nimeni acolo, în afară de mine. Un conductor, la ultimul vagon, m-a ameninţat cu pumnul, admonestându-mă furios cu vorbe pe care nu le auzeam din cauza zgomotului. Abia după câteva clipe, gesturile lui devenind tot mai furibunde, a trebuit să înţeleg că făceam un gest interzis,

semnele cu batista puteau să-l deruteze pe mecanic; oricât de absurdă ar fi fost explicaţia, nu găseam alta. Mi-am lăsat mâna în jos, umilit şi parcă bătut, şi aşa s-a terminat Spania pentru mine. Câteva clipe am uitat şi de Vicht şi de Dominique, dominat de ura pe care o purtam omului din tren, cu ameninţările lui. Şi astăzi mă mai simt indignat şi nedumerit, când îmi amintesc. Datorită acelei întâmplări, care a fost şi ultima, sunt nevoit să cred că Spania, oricât am colindat-o şi am aflat-o, şi-a păstrat măcar un ultim caracter nepătruns.

Când ajungeam la Port Bou era încă lumină şi de pe şoseaua în serpentină care cobora înălţimile stâncoase ale Pirineilor se vedeau panoramic marea şi oraşul, adăpostite într-un golf de piatră. În aceşti munţi mi-am închipuit că a fost sălaşul briganzilor cărora sărmanul don José li se alătură, urmând-o pe Carmen, cea care îl pierde. Am vrut să rămân acolo până a doua zi, să văd peisajul într-o lumină mai bună, să caut potecile străbătute de catâri odinioară, să ajung într-un desiş, spre creste, unde să aud tânguirile lui don Jose, „secunda mărită“ şi râsul provocator al crudei, prima femeie care m-a fascinat, în adolescenţă, de care mi-a fost frică şi pe care la sfârşit am urât-o.

În lumina serii peisajul era vânăt, rece, plin de ameninţări surde. Cred că dimineaţa, pe soare, tot ce construisem în acest decor s-ar fi topit repede; astfel, a fost mai bine că am plecat îndată ce nu s-a mai auzit zgomotul trenului. Dar am plecat fiindcă după întâmplarea din gară mă simţeam izgonit, nu sufeream ostilitatea nedreaptă şi nu puteam să-i răspund altfel decât întorcând spatele.

Nu era timpul să povestesc plecarea mea din Spania, fiindcă după aceea nu mai rămânea nimic de spus. Am vrut să fac un salt înainte, să-mi descarc sufletul de cea mai grea amintire, ca o zi de război, un atac lung şi absurd, printr-o ploaie de gloanţe continuă şi fără speranţa nici unei victorii. Acesta e drumul de la Ventimiglia. L-am început într-o după-amiază, la ora trei, dar când mă duc cu gândul la ziua şi ora aceea, îmi dau seama că începuse cu mult înainte, nu la Ventimiglia, şi nu avea să se sfârşească la Genova, ci să continue spre nord, până la Milano, unde am avut prima zi de odihnă şi am putut să mă întreb ce se întâmplă cu mine.

Aşadar, începutul lui adevărat, aşa cum mi se reflectă în suflet, a fost clipa când mi-am luat rămas bun de la Vicht, făcându-i semne cu batista de pe peronul gării. Iar exasperările încep cu admonestarea violentă a conductorului, cu pumnul lui

ridicat spre mine şi cu greaua mea nedumerire.

Am coborât repede scările lungi de piatră; m-aş fi dat de-a rostogolul. Aşa se sfârşea Spania. Dar am mai mers trei kilometri pe pământul ei, fără să-l mai văd în întuneric. Nu vedeam decât şoseaua, îngustă şi răsucită, urcând în munţii briganzilor. La curbe, farurile băteau în pământul pietros, arid, uscat, foşnind de singurătate. Singurătatea pământului are un sunet al ei, pe care îl aud cu alt simţ decât al auzului. E o plângere şoptită, întretăiată de icnete; pământului singur îi este frică.

Mi-era şi mie frică de noaptea aceea goală şi nepătrunsă şi, totuşi, mai mare mi-era mila pe care mi-o făcea pământul. Aş fi vrut să opresc, să cobor şi să-l mângâi.

Jos, în străfunduri, simţeam marea; în faţă se simţea Franţa. Pe negândite am ajuns la o baracă; pe întuneric mi s-a părut o colibă. Un om s-a ivit la geam, mi-a făcut semn să merg înainte. Abia după ce am trecut am înţeles că în punctul acela Spania se sfârşise de-a binelea. Şi nu mă mai puteam întoarce, nici măcar ca să mângâi pământul.

Mi-am dat drumul la vale, căci nu-mi rămânea altceva decât să adun kilometrii şi să risipesc timpul. Tot drumul a fost o goană de aici înainte, cu prea scurte răgazuri, până am ajuns acasă şi am descuiat uşa.

Mergeam la vale pe pământul Franţei, mi-l închipuiam pe Vicht în tren, cum se ducea la Madrid, s-o caute pe Dominique care era pierdută. Iar eu mă simţeam mai singur decât pământul.

Am trecut prin câteva localităţi mici, de coastă, aşezate sub munte. La Cerbère, prima din ele, ar fi trebuit să schimb banii, dar nu mi-a fost aminte; ştiu doar că marea era aproape, mergeam pe chei, se desluşeau bărci şi vapoare legănându-se. Ar fi fost un loc frumos unde să rămân peste noapte, la un hotel cu marea în faţă, cu ferestre spre răsărit, să văd soarele cum iese din apă. Dar m-am dus înainte.

Am mers pe o câmpie necunoscuta, după ce s-au sfârşit munţii, într-o lume care începea sub botul maşinii şi se sfârşea la o sută de metri, unde lumina farurilor se oprea într-un perete de întuneric tare ca stânca. Ştiam că lumea mea era dincolo, în bezna aceea adâncă; n-aveam ce face decât să merg înainte.

Nu era ceasul mai mult de zece când am ajuns la Perpignan, unde o rămăşiţă a raţiunii m-a silit să rămân peste noapte. Până acolo m-au dus numai reflexele, atât de credincioase şi de neobosite. Cred în ele mai mult decât în orice altceva mi-ar defini fiinţa, ştiu că vor rămâne vii încă o clipă după ultima clipă de conştiinţă. În afară de motorul maşinii, trei motoare se rotesc tot

timpul, mijlocind cele trei manevre compuse: acceleraţia, frâna, volanul. Până la ultimul dram de benzină, până la ultimul kilometru, până la ultima secundă!

Abia începuse noaptea şi străzile erau goale, sâmbătă seara. Nu treceau nici maşini, nici oameni. Nu se auzeau strigăte de beţivi; nici muzică. Trebuia să fie aşa, ca să simt şi mai bine cât rămăsesem de singur.

Nici la hotel nu era nimeni, decât patronul, un om tânăr. Un hotel curat, pe o stradă măturată bine. Să mă fi aşezat pe trotuar, n-aş fi luat un fir de praf pe mine. Dar mi-ar fi trebuit altceva, şi m-am temut că aveam să-i simt lipsa şi-n alte zile: o uliţă colbuită, ca în satul La Gudiña, unde mâncasem pâine în tovărăşia căţelei şi a asinului.

L-am rugat pe hotelier să-mi dea ceva de mâncare în cameră, nu vroiam să intru într-un restaurant, să văd lume. Trebuia să-mi respect singurătatea dacă plecasem singur în lume.

Mi-a pus pe o tavă friptură rece şi pâine; o pâine afânată şi atât de rumenită, că îi trosnea coaja numai sub greutatea privirii. Apoi mi-a pus o sticlă de vin, de-o jumătate de litru; ştiam că nu-mi va fi de ajuns, dar mai aveam whisky.

— Folosiţi-vă de duş, e alături, mi-a spus hotelierul, pe când îmi dădea cheia odăii.

Atâta mărinimie m-a mirat, în Franţa, căci nu mi-a luat nicio plată pe apa caldă, care mi-a prins foarte bine.

După duşul fierbinte, m-am aşezat să mănânc în tihnă, în camera mea puţin mansardată, ceea ce, împreună cu cretoanele înflorate, o făcea foarte prietenoasă. Aveam multe motive să mă simt bine, la sfârşitul unei zile atât de grele, când mă aflam la adăpost, cu vinul şi cu mâncarea în faţă. Dar când am rupt în mână franzela rumenită, care trosnea ca vreascurile, dând o muzică dulce şi aromată, mi-a stat inima şi am simţit o durere, gândindu-mă că pâinea spaniolă se terminase şi că avea să-mi lipsească multă vreme, dacă nu toată viaţa.

Ce să fi făcut dacă mi-era foame? Am mâncat tot ce se vedea pe tavă, am mâncat încet şi temeinic, cu o sârguinţă îngândurată, fiindcă tot timpul mi-era mintea în urmă. Iar când am sfârşit mâncarea şi vinul, şi se cuvenea să fiu mulţumit de toate, cu patul larg, moale, înfăţat proaspăt, aşteptându-mă să-mi odihnesc oasele, că tare erau obosite, am simţit dintr-odată că-mi curg lacrimi pe faţă, curgeau încet şi poate chiar că îmi făceau bine. Dar plângeam, cum plâng oamenii, de ce să spun altfel!?... Îmi părea rău după pâinea din Spania, îmi era milă de Vicht, pe care mi-l închipuiam la ora aceea mergând cu trenul. Şi

îmi era dor de Dominique.

35

Iată de ce, fiindcă mi-era milă şi dor, drumul mai departe, prin sudul Franţei şi prin Italia, a fost o goană nesăbuită. În sufletul meu nu mai era loc pentru nimic, peste dor şi milă. Cele întâlnite în cale n-au rămas nevăzute, mi-am făcut datoria să le privesc şi să le ţin minte, dar bucuria de a le şti am simţit-o mult mai târziu, şi nu dintr-odată, şi va mai trece timp până să se dezvăluie cu totul.

Când pe la prânzul unei zile am traversat Monte Carlo, defilând prin faţa nesfârşitelor lui catedrale, am înţeles că spiritul meu refuza să mai fie conform cu lumea. Văzusem catedrale tot timpul, munţi întregi de piatră cioplită, cu turnuri şi cupole în toate stilurile, pentru toate credinţele creştine şi chiar pentru alte credinţe. Niciodată nu fuseseră atâtea ca la Monte Carlo, atât de continue şi de nesfârşite. Era un conglomerat de temple, care mi-a mărginit drumul pe stânga, toată lungimea oraşului. Templele bogăţiei, mai puternice decât ale oricărei alte religii. În limba oraşului se numesc palate şi hoteluri, dar li se spune aşa numai ca să poată funcţiona un portar la uşă, păzind liniştea preoţilor şi oprind pe neiniţiaţi să asiste la slujbe. Înăuntrul lor, maşini de calculat, electronice, ocupă pereţii în locul orgilor; cântările lor nu se numesc corale şi mise, ci bilanţ, divident, profit şi pierderi.

De mult pierdu biserica puterea de-a excomunica pe nesupuşii la dogme, trimiţându-i în focul gheenei. Aici însă, afurisenia proferată din amvoanele care se numesc Consilii de Administraţie dă loc la prăbuşiri care zgâlţâie lumea, face să se clatine Turnul Eiffel, Turnul Parlamentului de la Londra şi zgârie-norii de la New York. Blestemul preoţilor provoacă sinucideri în masă, cum se întâmplară în America, la sfârşitul celui de-al treilea deceniu.

Dorisem mult să vin la Monte Carlo, să-mi acord o zi întreagă de plăcere, şi dacă nu se nimerea să fie tocmai atunci întrecerea de automobile, barem să trec şi eu o dată pe traseul acela, pe care se aleargă între moarte şi glorie.

N-am putut să îndur atâta revărsare de bogăţie, după ce văzusem şi simţisem ce puţin îi trebuie omului ca să fie fericit cum n-a mai fost nimeni, şi ce învecinată cu fericirea, şi ce neîngrădită şi gata să se abată asupra noastră este nefericirea.

Urma un drum frumos în planurile melc, să revin la Nisa, iar

de-acolo s-o iau spre nord, pe valea Varului, până hăt la Chamonix, de unde să trec în Italia pe lângă Mont Blanc, care acum gemea sub zăpadă. Şi dacă îmi lipsea îndemnul pentru un ocol atât de mare sau dacă mă temeam de zăpadă, măcar să fi mers pe coastă, pe la San Remo şi Imperia şi tot lungul Mării Ligurice, unde ar fi fost mult soare. Dar acest drum mi-ar fi luat toată ziua de mâine, iar eu vroiam să ajung departe încă de astăzi, zicând că îmi va fi bine dacă voi pune mai multă distanţă între dor şi milă. Aşa că la Ventimiglia, fără să fi căutat cel puţin podul pe care îl aruncară italienii în aer la începutul războiului, m-am năpustit pe autostradă.

Pentru un om care nu ştie despre ce este vorba, imprudenţa se iartă, dacă mai este de folos vreo iertare, când ai trecut prin caznele iadului. Să facă însă o asemenea faptă unul informat bine sau, şi mai rău, care a mai săvârşit-o o dată, este egal, după mine, cu a-ţi pune ştreangul de gât fără a te sili nimeni.

Nu mă bag în treburile constructorilor de drumuri, să spun că un pod pe deasupra mării, pe toată această lungime, ar fi fost mai uşor de făcut şi-ar fi costat mai puţine parale. Ceea ce este sigur, lăsând la o parte preţul, nimeni n-ar fi avut de ce să blesteme o asemenea lucrare, cum am blestemat eu autostrada. Că or fi fost pe desfăşurarea ei şi părţi mai umane, este posibil, dar nu ţin minte. Ce m-a chinuit şi m-a înspăimântat sunt tunelurile şi viaductele, legate sistematic între ele, ca înnăditurile şinelor de cale ferată, care dau pocnete ritmice şi ar putea să te înnebunească, dacă nu s-ar pierde între celelalte zgomote ale trenului.

Tunelul înseamnă întuneric şi incertitudine. Dacă adaugi lipsa de aer, mai înseamnă o îngreuiere a respiraţiei, tocmai când tensiunile prelungite o fac să-şi dubleze ritmul; e dureros ca un înot prelungit pe sub apă. Dacă vezi fumul eşapamentelor aşezându-se straturi în faţă, ca botul maşinii să-l perforeze şi să-l învălătucească, aruncându-l în urmă, se naşte teama de sufocare. Dacă ştii că fumul nu-i doar cărbune făcut pulbere, ci poartă cu el cel mai primejdios dintre gazele toxice, fiindcă niciunul din simţurile omului nu poate să-l depisteze, începe spaima; nu spaima de moarte, ci de masacru. Căci dacă un om îşi pierde cunoştinţa în această cameră de gazare, toţi din coloana lui devin victime. Poţi intra în peretele de piatră sau în camionul greu de alături; nimeni care vine din urmă, pe sute de metri, nu poate să scape.

Or fi fost şi tuneluri duble, dar nu le mai ţin minte, şi spun aşa ca să nu fac o nedreptate. Mai degrabă cred că toate adună în

ele autostrada, cu amândouă sensurile ei, unul fiind despărţit de celălalt numai printr-un parapet şubred sau poate printr-un rând de stâlpi, insuficient să limiteze nenorocirea şi împiedicând-o să se transforme în catastrofă. Când toate patru benzile de circulaţie s-ar bloca prin ceea ce la început ar fi o simplă tamponare, cine mai poate veni să salveze răniţii? Zeci de vehicule, sau sute, s-ar contopi într-o masă de metale strivite, de sub care ar răzbi urlete... La întuneric, în străfundurile pământului! N-ar lipsi decât focul, căruia nu-i trebuie mult ca să izbucnească. Oamenii care îşi imaginează iadul şi-ar imagina mai greu sinistrul acela, fiindcă îi lipseşte noţiunea de pedeapsă. În iad sunt trimişi păcătoşii, să-şi spele păcatele. Aici oamenii, oricâte păcate ar avea, n-au trecut pe la nicio judecată şi nimeni nu le-a semnat condamnarea la moarte.

Doi prieteni care cunosc această autostradă s-au mirat de panica mea, spunându-mi că drumul lor a decurs ca o promenadă. La fel de bine le-o fi fost miilor de oameni câţi au trecut după ei într-o singură zi, şi milioanelor de oameni din numeroasele zile următoare, până la timpul când mi-a venit rândul şi mie.

Am fost mai slab de înger decât toţi ceilalţi? Mila şi dorul luate cu mine să-mi fi scăzut puterea de a vedea şi de a înţelege ca toată lumea? Dar, pe cât mă ştiu, şi rar mi s-a întâmplat să nu mă ştiu bine, dorul, cât o fi fost el de amar şi oricât mi-o fi ars inima, nu m-a făcut niciodată nevolnic, ci a trezit în mine setea de vitejie. Poate chiar de aceea mergeam atunci pe autostradă, şi-am mers mai departe, până s-a făcut noapte, când de mult ar fi trebuit să mă opresc la o casă primitoare, albă, cu flori în faţă, pe malul Mării Ligurice şi să privesc soarele cum coboară şi cum apune.

Vedeam soarele în dreapta, vedeam şi câte o bucată din Marea Ligurică, pierdută în jos, la adâncimi ameţitoare, când, ieşind dintr-un tunel şi înainte de-a intra în altul, străbăteam viaductul de peste prăpastie. Aşa e drumul, săpat în stâncă şi aruncat peste abisuri. După întunericul prelungit kilometri şi îndesit de fumul motoarelor Diesel, lumina soarelui venind brusc şi cu toată intensitatea, ca o flacără de magneziu, îţi arde ochii; iar priveliştea, izbucnind violentă ca o explozie, îţi zgâlţâie capul până la ameţeală; atunci viaductul parcă se leagănă, fără stabilitate.

Am văzut, şi m-am uitat la ele atât de ascuţit că îmi puteau plesni ochii, ventilatoarele montate în sus de gura tunelului, să împingă înăuntru aer sau să scoată afară gazele. Dar niciunul nu

mergea în ziua aceea, să nu spună cineva altfel, că nu-l cred să se fi uitat mai aprig decât mine. Şi chiar dacă vor fi mers, înaintea mea sau după mine, diametrul lor mă îndreptăţea să cred că niciodată n-ar fi putut să facă mare ispravă, nici la cea mai ridicată turaţie. Poate de-aceea nu mergeau, cunoscându-se că ori cu ele, ori fără ele, la fel e răul şi la fel binele.

Am mers minute lungi lângă cisterne grele, care îmi spărgeau urechile cu urletul motorului, amplificat în pereţii de piatră. Iar în acest timp de pedeapsă, din care nu puteam ieşi fiindcă nu mă lăsa cel din faţă, fumul aruncat perpendicular peste mine îmi mâzgălea parbrizul şi-mi întuneca farurile, de nu mai vedeam nimic pe alocuri, ci mă bizuiam pe simţul liniei drepte, localizat de-a lungul braţelor, de la umeri până la pumnii care strâng volanul. Cred însă că de cele mai multe ori m-a ajutat norocul, deşi nu l-am invocat niciodată, socotindu-l fără nădejde.

Am simţit în unele clipe lipsa de aer până la senzaţia strangulării. M-am surprins respirând repede, în spasmuri, cu gura mare şi ţeapănă, ca peştele aruncat în iarbă. De câteva ori am simţit cum starea aceasta mă ducea la nepăsare şi am recunoscut simptomul intoxicării; am mai avut timp să gândesc că, dintre toate primejdiile, nepăsarea este cea mai teribilă, şi atunci am invocat spaima, ca să mă biciuiască.

Au fost momente când m-am hotărât să ies din şosea la primul refugiu, căci sunt şi din acestea din loc în loc, pe lângă viaducturi, platforme săpate în stâncă sau turnate în beton peste povârnişuri. Le-am asemuit cu viitoarele porturi cosmice, unde astronauţii, în drum spre planete, se vor opri să-şi tragă sufletul, dacă nu-l vor fi pierdut în spaţii. Nu m-am ţinut de cuvânt niciodată, ci am mers înainte, clătinându-mă, privind locul de popas cu coada ochiului, fiindcă, îmi dădeam seama în ultima clipă, nu de popas aveam nevoie, ci de sfârşitul drumului.

Când într-un târziu, care în realitate nu măsura decât şaptezeci de minute, printre doi pereţi de stâncă s-a văzut Genova într-un fund de prăpastie, mi-am spus că infernul se terminase. Era alt infern jos, sub pături de fum şi de praf, prea dese ca să se mai vadă şi flăcările; drumul până acolo mi s-a părut că ar fi ca o coborâre pe lumea cealaltă şi nu ştiu cu ce inimă m-aş fi încumetat a-l străbate, dacă n-aş fi fost hotărât să-l ocolesc grabnic. Mai bine că marea nu s-a văzut deloc, decât s-o fi descoperit în captivitate.

Astfel, m-am aruncat pe schimbătorul de cale aflat la înălţimi alpine, unde şoselele se separă, şi fără să iau măcar o clipă piciorul de pe acceleraţie, am pornit spre Milano, odată cu

ultimele raze de soare.

Spaima de tuneluri m-a urmărit şi după ce-am ajuns la aerul liber. Dar aproape de oraşul unde vroiam să mă odihnesc seara, între oameni care îmi purtau prietenie, m-a cuprins altă spaimă. Deşi nu putea fi comparată cu prima, nu mi-a fost deloc bine, după atâta drum, când cădea noaptea, să-mi dau seama că, din greşeală, aruncasem chiar în ziua aceea foaia din caiet pe care era scrisă adresa prietenilor şi telefonul. Cum nu mi se întâmpla prima oară, mi s-a făcut silă de mine. Iar după ce am cugetat câtăva vreme la starea mea nu prea fericită, am vrut să fac dreptate sentimentelor mele şi mi-am spus că, decât silă, tot mai bune erau mila şi dorul.

★

Oare toate să fi fost atât de duşmănoase numai în închipuirea mea zdruncinată? Sunt sigur că nu, împotriva oricărei alte păreri aş avea vreodată şi împotriva oricui n-ar vrea să-mi dea dreptate.

Tot ce mai trebuie să mărturisesc, în folosul adevărului, este că tunelurile nu mi-au plăcut niciodată. Primele, poate, mi-au stârnit curiozitatea. Câteva m-au intrigat. Unele, mari, mi-au dat un fel de satisfacţie, făcând şi eu parte din tabăra celor care au fost capabili să sape drum în stâncă, întocmai ca în poveste.

Atât a fost, şi pe urmă le-am străbătut cu fălcile strânse. Dacă le-aş şti dinainte, le-aş ocoli pe departe. Numai că le ocoleşti pe unele, ca să dai peste altele.

Prefer şoselele înguste şi povârnite, din Alpii Italiei şi din Elveţia, pe care le urci din greu şi nu le cobori uşor, uneori cu o roată în marginea prăpastiei, alteori frecându-te de maşina care vine din faţă. Dar acolo ai tot timpul cerul deasupra capului şi ce înseamnă cerul cu adevărat ştii numai când tunelul îl înghite, cu toate zările, într-o clipă, ca o gură de balaur.

Sunt tuneluri şi în oraşe. La Belgrad, la Roma, din câte cunosc şi îmi vin în minte. Şi în Place de la Concorde, desigur, unde mă aflu acuma. Şi la Madrid, tunelul care m-a uimit şi m-a zăpăcit ca niciun altul.

Veneam acolo pe la amiaza zilei, căzând dinspre nord-vest, pe la Zamora şi Salamanca. Cu planul în faţă, părea foarte simplu, deşi Plaza de Toros, unde trebuia să ajung, o pusese naiba tocmai în partea cealaltă a oraşului. Ajunsesem dintr-o răsuflare pe Calle de la Princesa şi nu-mi fusese greu, având grijă să controlez cu busola că merg spre sud-sud-est şi, încă mai uşor,

să ţiu soarele în faţă şi puţin către dreapta. Artera aceasta bine desenată se arcuieşte încet către răsărit; aici busola trebuie să arate o sută, apoi nouăzeci de grade, iar soarele să treacă în fereastra din dreapta. Tot atunci, Calle de la Princesa îşi schimbă numele şi, fără să-şi schimbe caracterul, decât că se aglomerează, devine Avenida José Antonio, atât de bine cunoscută astăzi. Ea ocoleşte pe la nord Puerta del Sol, unul din reperele mele viitoare, şi curând cade pieziş în Calle de Alcalá, acolo unde în colţ este clădirea cu cupolă şi cu o Victorie, sau cu un înger suflând din trompetă pe acoperişul de tablă. Mi s-a părut un ornament caraghios, dar mai târziu am făcut din el un semn de orientare, fiindcă îţi sărea în ochi de departe.

Odată în Calle de Alcalá, magnifica, nu ai decât să ţii linia dreaptă, peste pieţe şi intersecţii, în timp ce busola arată spre nord-est, iar soarele bate în colţul din dreapta al geamului din spate. Aşa ajungi sigur în Plaza de Toros.

Nu ştiu câte puncte din cele citate am atins atunci, la prima mea trecere de-a latul oraşului. Am mers cu viteza pe care ţi-o impun ceilalţi, am trecut pe lângă un arc de triumf, pe lângă statui şi palate, printr-o piaţă cu jocuri de apă şi pe urmă n-am mai ştiut ce arată busola şi de unde mă bate soarele.

Mai târziu, când mă descurcam destul de bine acolo, că nu-mi trebuiau nici cinci minute să ajung de la Cibeles la Plaza de Roma, n-am putut să recunosc locul acela. După un timp de zăpăceală, am încercat să mă orientez cu vechile mele mijloace, dar odată ce locul de pornire este necunoscut, nu-ţi mai folosesc la nimic nici soarele, nici busola.

Un automobilist din cei dispuşi totdeauna să te scoată din încurcătură, ascultându-mi păsul, mi-a spus: „Vino după mine, domnule!“

L-am urmat plin de recunoştinţă, ţinându-mă de coada lui ca să nu ne separe vreun semafor roşu, şi după nu ştiu câte ocoluri, după ce am trecut iar pe lângă statui şi printr-o piaţă cu jocuri de apă, apoi prin umbra unui arc de triumf, o poartă de piatră, m-am pomenit pe artera largă şi riguros dreaptă care mai târziu avea să mă ducă în Plaza de Toros, direct şi fără nicio dificultate, şi care se cheamă Calle de Alcalá, minunata. Atunci însă nu mă uitam ce largă era strada, ce clădiri frumoase avea pe o parte şi pe alta, nu mă uitam nici la busolă, nici măcar la soare, ci numai la automobilul din faţă.

Toate se întâmplau într-o goană prea mare ca să-ţi mai aminteşti cum te cheamă şi ce hram porţi pe lumea aceasta. Cea mai mare unitate de măsură a timpului era secunda, divizată în

fracţiuni pe care nici nu le pricepi în împrejurări mai domoale. Şi astfel, a venit o fracţiune de secundă când braţul ghidului meu din faţă a ieşit pe fereastră, făcându-mi un semn pe care poate l-aş fi înţeles dacă viteza noastră ar fi fost scăzută la jumătate. Nu-mi păsa de niciun semn, nu aveam alt gând decât să-l urmez de aproape, de vreme ce-mi spusese: „Vino după mine, domnule!“, şi să fiu cu ochii în locul unde putea izbucni lumina lui roşie, ca să frânez şi să nu-i zdrobesc spatele.

În secundele următoare am simţit că mă duc într-o vale şi, până să mă lămuresc bine, m-am şi pomenit între lumini galbene, înşirate în stânga şi-n dreapta, până departe, că şi infinitul mi se părea galben. Sunetul cauciucurilor a trecut brusc la octava superioară, printr-o ascensiune cromatică, în vreme ce motorul cobora, tot cromatic, două octave. Cunosc bine sunetele maşinii, de data asta însă păreau mai complexe şi mi-au trebuit mai multe secunde până să înţeleg că nici cauza lor nu era simplă. Se schimbase deodată şi înclinarea planului de înaintare, şi structura învelitoarei lui, şi volumul de aer unde se propagă vibraţiile sonore. Căzusem în tunel, cu alte cuvinte, într-o atmosferă mai densă, care amplifica sunetele şi trezea nenumărate armonice, de parcă excavaţia aceea luminată în galben ar fi fost un tub de orgă, în poziţie orizontală, de dimensiuni posibile doar într-o lume cu imaginaţia rău bolnavă. În locul soarelui pe care îl avusesem în spate, mă înconjurau miile lui de sateliţi galbeni, anulând orice umbră şi desfiinţând punctele cardinale. Iar cum pe coridorul dintre cele două lungi raze galbene alergau odată cu mine sute de lumini roşii, ca ale unor corpuri cereşti în formaţie, mi s-a părut că intrasem sub un cer subpământean, îl simţeam posibil, altfel construit decât cerul astronomic, îngăduind stelelor să lucească odată cu soarele, noaptea aici fiind simultană cu ziua.

Omul din faţă, care îmi prilejuise frumoasa descoperire, îmi tot făcea semne cu braţul, dar nu înţelegeam ce vrea să exprime, decât poate marea lui admiraţie pentru lumea aceasta fantastică. O admiram şi eu, că altceva nu puteam face, aşteptam să ajung într-o altă galaxie, când deodată am văzut că toate din faţă se împărţeau în două, un triunghi cenuşiu, ca botul unui plug de zăpadă, care se apropia cu viteza luminii, despica şirul roşu de stele, împreună cu sateliţii galbeni ai soarelui, creând la mijloc o zonă de întuneric. Nu încăpea vorbă că aici se afla un nod al cerului, unde toate ale închipuirii şi raţiunii se despărţeau în două, ieri separându-se de mâine, lungimea de lăţime, frigul de căldură. Şi dacă nu tot aici se despărţise apa de

uscat la Facerea Lumii, apoi e sigur că la această răspântie s-au născut alfa şi omega în gândirea oamenilor.

Neavând nicio putinţă să judec alternativele, am luat-o pe alfa, în vreme ce ghidul meu se ducea pe omega, făcându-mi un ultim semn cu braţul.

Când mai târziu am ieşit la lumină, într-o piaţă, şi am întrebat pe un taximetrist dacă eram în Plaza de Toros, omul s-a apucat cu mâinile de cap, în timp ce mă privea cu o grea consternare. Într-adevăr, ajunsesem în altă galaxie.

Am recunoscut locul mai târziu, în ultima zi, când mă plimbam cu Vicht prin Madrid şi ne spuneam gândurile finale. Deodată el se opri, cu ochii la gura unui tunel pe unde se năpusteau în lumină şiruri de maşini, într-o goană înnebunită. Nu-l interesa însă nici tunelul, nici maşinile, gândul lui era cu totul în altă parte. Auzeam cauciucurile trecând cromatic în octava inferioară, în vreme ce motoarele urcau treptat două octave. Oamenii de la volan reculau brusc, toţi în acelaşi punct, capul le cădea pe spate şi cei care nu aveau un suport la ceafă, cred că îşi puneau la grea încercare vertebrele cervicale. Era efectul luminii de afară: soarele, ajutat de viteza maşinii, li se înfigea între ochi, ca o lamă de sabie.

La această imagine, venită în minte cu toată acuitatea, fiindcă senzaţia desprinsă din ea îmi era bine şi de mult cunoscută, mi-am amintit deodată că la Toledo primisem o sabie în miniatură, copie migăloasă a unei săbii adevărate. Cine mi-o dăduse mi-a spus că ar fi frumos să deschid cu ea scrisorile pe care mai târziu le voi primi din Spania, şi nu pe altele. N-am avut noroc să-i dau această întrebuinţare; după ce am purtat-o cu mine prin toată peninsula şi prin insule, privind-o din când în când seara şi bucurându-mă că era frumoasă şi de la Toledo, mi-au furat-o la Sevilla, împreună cu tot ce aveam asupra mea în ziua aceea.

— O ţii minte pe vrăjitoarea bătrână de la Bellpuig? mă întrebă Vicht. Dominique era fiica ei. Chiar dacă nu se cunoşteau. Cineva o furase de mică.

Ştiind că eram la vest de centrul oraşului, priveam maşinile care izbucneau în lumină şi mă întrebam unde răspundea cealaltă ramură a tunelului? Poate tocmai la Paris, în Place de la Concorde, dincolo de Pirinei şi de Sena. Vicht mai spuse:

— Cred că s-au recunoscut în ultima clipă. De-aceea a fugit Dominique.

Nu puteam să-i spulber această iluzie... Dar de ce n-ar fi fost aşa? m-am gândit mai târziu. Oricâte explicaţii s-ar mai găsi, fiecare ar putea să fie cea bună.

36

În diagonală cu intrarea tunelului din Place de la Concorde sunt peluzele şi grădinile unde mi-am închipuit-o pe Gilberte, fiica Swannilor, provocându-l pe tânărul ei amorez. Cu multă ardoare m-am străduit să construiesc imaginea acestei fete, pe care mi-am dorit-o gingaşă şi încărcată de farmec; tot ce-am izbutit să scot a fost un fel de excitaţie, prilejuită de jocul ei puţin pervers, lupta corp la corp cu un partener în care n-am putut să cred niciodată.

Am căutat-o din nou, pe băncile parcului; n-am găsit-o. Nu-mi va rămâne decât s-o visez într-o noapte, s-o supun unui interogatoriu abil şi să spulber ambiguitatea.

Una din aleile de-a lungul căreia mi-am dus investigaţia infructuoasă poartă numele lui Proust; pe bună dreptate. La o sută de paşi, automobilele se năpustesc sub Place de la Concorde. Acolo ar fi trebuit s-o caut pe Gilberte, nu pe bancă; într-o maşină decapotată, cu picioarele rezemate în tabloul de bord, cu capul dat pe spate, convertită în sfârşit la imaginea care a refuzat să se formeze altădată. S-o fi recunoscut într-o fată frumoasă şi puţin nebună, din zilele noastre, căreia nu-i place să se prefacă şi n-are nevoie să pară altceva decât este. Tipul de lângă ea, cu plete şi cu favoriţi până sub maxilare, cu o mână pe volan, s-o pipăie cu mâna cealaltă, iar ea să ţipe excitată, şi ţipetele să coboare cromatic, odată cu modulaţia cauciucurilor. Aşa s-a născut muzica atonală, dar cine ar crede?

Nu-i nepotrivit să-mi amintesc că lui Proust i-a plăcut automobilul sau măcar i-a plăcut să-l folosească, dovadă că a avut la scară un taximetru închiriat cu ziua, măcar într-o vreme şi măcar în unele zile.

Aici a fost, oricum, o predestinare. Zona investigaţiilor lui citadine este astăzi dominată de automobile în circulaţie. Iar clădirile senioriale prin faţa cărora el îşi va fi purtat obsesia titlurilor de nobleţe sunt ocupate de magazinele unde se vând automobile.

Bineînţeles că am fost să le văd şi cred că nu mi-a scăpat niciunul. Automobile de toate felurile, dar mai mult din cele moţate. Am intrat din prăvălie în prăvălie, împreună cu mare mulţime de oameni. Din zece mii, cumpără unul. Negustorul n-are de unde să-l ştie; ar exista indicii, dar pot fi înşelătoare. De-aceea e tolerat acolo oricine, chiar şi haimanalele care se urcă la volan, aşezându-se cu hainele murdare pe stofa argintie, şi cu

ghetele prăfuite pe mocheta pufoasă, şi trântesc portiera, şi se lasă pe spate, afundându-se în tapiţerie, mai lipsind doar să scuipe şi să scuture fumul ţigării.

Dar am văzut şi un domn care cumpărase. Un Citröen cu motor rotativ, făcut în colaborare cu nemţii. Cunoscătorii nu prea au încredere în aceste motoare. Prea puţini susţin ideea contrară. S-ar putea astfel ca maşina cumpărată de domnul acela să fie un triumf, tot aşa cum s-ar putea să fie un dezastru – bani aruncaţi pe fereastră. Cumpărătorul şedea la biroul de sub cupolă şi iscălea cecul, cu stiloul de aur al vânzătorului. (Nu s-ar fi putut să fie altfel decât de aur, ba i s-ar fi potrivit şi câteva nestemate, ca pe atomizorul Mariei-Antoaneta.)

Era un bărbat de vreo patruzeci şi cinci de ani, să fi avut mai puţin nu i-ar fi stat bine, de statură mijlocie, cu gesticulaţia energică, deşi reţinută, cu haine castanii bine croite, cu cravata şi cu cămaşa ca din vitrină, un bărbat din aceia cărora toate le vin bine. Avea o faţă cu linii ferme, brună, încă bronzată de peste vară, încărunţit numai cât trebuie ca să ţi se asculte cuvântul într-o societate mondenă şi într-o Societate Anonimă. Aşa mi l-am închipuit pe Swann, chiar dacă alţii îl vor fi văzut altfel, cam pleşuv înainte de toate. De aceea am zăbovit şi l-am studiat până la urmă. Câte n-aş mai putea spune! Ce mâini avea şi ce manichiură! Şi ce batistă la piept! Şi ce portvizit! (din care a scos cartea de vizită). Şi ce carte de vizită! – cu litere cursive, în relief, de le-ar fi putut citi şi-un orb, cu buricele degetelor.

— Iată adresa! a spus domnul.

— După-amiază aveţi maşina acasă, a răspuns negustorul.

Ar fi avut-o în aceeaşi oră, dacă nu trebuia să i se instaleze, după cum am înţeles îndată, sistemul de climatizare; acesta se livrează numai la cerere şi nu-l cere oricine.

Domnul era Swann fără îndoială, şi cu siguranţă că Gilbertei îi cumpărase mai de mult maşina decapotabilă.

★

E ca un triumf; îmi vine să strig ura! În alte magazine n-am mai intrat la Paris şi n-am cumpărat nimic decât planul oraşului, în prima zi, iar în altă zi flori pentru Cilly. Şi vin, se înţelege de la sine.

Nu-i nevoie să amintesc câteva piese electronice, destinate să-mi îmbunătăţească instalaţia de reprodus muzică şi cerute de marea competenţă a sfetnicului meu în materie. Achiziţia aceasta n-are nimic mercantil, e mai degrabă o aventură

spirituală, dezinteresată şi hazardată, în zona idealurilor înşelătoare. Fiindcă o îmbunătăţire, la capătul unui lung şir de îmbunătăţiri depăşite, cere altă îmbunătăţire după prima clipă de satisfacţie, şi astfel nu eşti expus niciodată să cazi cu nasul în ţărână şi acolo să-ţi construieşti casa.

Dovadă că obiectele acestea nu aparţin negoţului, ci magiei, este că nu le găseşti în magazinele unde cumpără oamenii, ci în mici dughene aproape secrete, în cartiere îndepărtate. Patronul, care repară un televizor, fără convingerea că are să izbutească, se uită cu o sprânceană ridicată până în tavan pe lista cu piesele căutate. În spatele lui sunt rafturi goale.

— Şi la ce-ţi trebuie dumitale calota cutare şi difuzorul cutare – şi ce mai urmează? întreabă negustorul, măsurându-te din tălpi până în creştetul capului.

— Păi îmi trebuie pentru asta şi pentru cealaltă...

Abia pe urmă se decide să caute în nişte tabele, să umble cu vârful creionului pe cifre şi simboluri, căci altminteri piesele electronice sunt bine catalogate. Dar ce folos pentru mine?

— N-avem! zice negustorul.

— Unde aş putea găsi în altă parte?

— Numai la München, acolo se fabrică.

Trecusem pe lângă München şi nu crezusem că e nevoie pentru piesele mele să mă abat pe acolo. Mai târziu le căutasem la Köln, care, fiind o capitală, socoteam că are de toate. Ar fi trebuit să mă alarmez încă de acolo: din zecile de prăvălii strălucite, am fost îndrumat la o dugheană, singurul loc unde mi s-a spus că voi găsi piesele. Iar la dugheană (cu rafturile aproape goale) am aflat că, într-adevăr, nu le-aş putea găsi altundeva în tot oraşul, dar că nu le au nici ei, din păcate, şi mai bine să mă duc la München.

Le-am căutat la Londra şi, negăsindu-le, m-am hotărât să am răbdare până la Paris, unde poţi găsi tot ce visezi peste noapte. Iar acum iată-mă în dugheană, continuând să sper şi spunându-i negustorului:

— Mai am un număr de telefon; am să întreb acolo.

— E numărul meu de acasă. De unde-l ai?

— Dintr-un catalog, cine să mi-l fi dat altfel?! Dar uite că mai am o adresă...

Adresa e pe o stradă vecină, n-am de mers prea departe.

— Nu te duce degeaba. Acolo am domiciliul.

Mai ştiu încă o adresă, în partea cealaltă a Parisului.

— Acolo e depozitul nostru. Domnule, nu te mai osteni; fiindcă te văd străin şi mi-e milă de timpul dumitale, poate am să ţi le

găsesc până mâine.

Ei nu, asta nu-i negustorie. Şi am dreptul să strig ura, că nu m-a ademenit nicio minune, nici cravatele, nici parfumul.

În ultima zi însă, m-am răzbunat şi am cumpărat automobile, pe Champs-Elysees, câte mi-au plăcut, cu duiumul.

Nu ştiu mai niciodată ce-mi trebuie, de aceea, când mă uit într-o vitrină, ori n-aş cumpăra nimic, ori le-aş cumpăra pe toate, şi merg înainte. Pentru mine, obiectele în stadiul comercializării îşi pierd interesul, le privesc ca şi când nu le-aş mai fi văzut niciodată, uit ce întrebuinţare au şi abia când ajung acasă mă dumiresc că unele mi-ar fi fost necesare. Vitrinele, dacă sunt frumoase, mă atrag, dar le privesc cu dezinteresarea cea mai deplină, ca pe un peisaj sau ca pe o natură moartă. Mersul la cumpărături mi se pare o pedeapsă, deşi, dacă îmi cumpără altcineva, mă bucur chiar şi de o pereche de ciorapi sau de o radieră (care totdeauna îmi lipseşte din casă). În schimb, îmi place să cumpăr automobile. N-am cumpărat multe, se înţelege, totuşi dacă pun la socoteală toate hârburile din tinereţe, numărul îl depăşeşte pe al cravatelor care îmi atârnă inutile pe uşa dulapului. N-aş cumpăra în fiecare zi câte unul, fiindcă de azi până mâine n-aş avea nici când să-l încerc pe el, nici când să-mi încerc plăcerea. Să zicem că unul pe lună ar fi rezonabil, ca între două cumpărături să rămână timp de consumat satisfacţia.

Mi-ar mai fi plăcut în viaţă să cumpăr avioane şi yachturi; nu cine ştie câte, căci n-am ca îndemn nici viciul, nici orgoliul, ci numai bucuria marilor traversade. Unul din fiecare mi-ar fi fost de-ajuns, atâta timp cât nu dădea semne de oboseală.

Tentaţia automobilelor e mult mai ramificată, din cauza modelelor numeroase, a formelor, a culorilor, a frânelor, a motorului, a performanţelor. Şi nu trebuie să le cauţi la capătul lumii, în porturi sau pe câmpuri de aviaţie, ci într-un singur şir de vitrine.

Astfel că le-am cumpărat pe toate câte mi-au plăcut: un Porsche-Targa, cu motorul în habitaclu, de te asurzeşte; în schimb maşina aceasta bine studiată se lipeşte de şosea ca guma arabică. Am luat şi un Dino-Fiat, rămas în urmă pe lângă altele, numai fiindcă mă ispitise o dată şi sunt credincios sentimentelor mele trecute. Citröenul cu motor rotativ l-am cumpărat din curiozitate, ca să văd ce satisfacţie va avea domnul Swann şi care îi este competenţa.

— Să-i punem climatizator? m-a întrebat vânzătorul, pe când îmi întindea stiloul de aur (între timp îi montase şi nestematele) ca să iscălesc cecul.

— Bineînţeles, şi grabnic, fiindcă plec în ţările calde. Când e gata, s-o trimiteţi la garajul din Boulevard Blanqui, colţ cu Rue de la Glacière şi s-o predaţi algerianului.

E o plăcere nebună să duci astfel de conversaţii.

Toyota-Celica, o izbândă puţin învechită, am luat-o fiindcă am studiat-o într-o revistă de specialitate, anii trecuţi, unde era testată în comparaţie cu maşina pe care o am astăzi şi care mi se oferea atunci cu totul din voia soartei. Poate la acea comparaţie ar fi câştigat maşina japoneză, deşi mă temeam că la prima revizie aş fi găsit câte un japonez ascuns după fiecare supapă, suflând din răsputeri în timpul aspiraţiei, spre a mări compresia. Spiritul de sacrificiu al japonezilor se cunoaşte şi Kamikaze este cel mai zguduitor exemplu. Dar după ce am pus pe două coloane performanţele uneia din maşini şi ale celeilalte, am cumpărat-o pe cea care era disponibilă.

M-am temut puţin de un Lomborgini, năprasnic ca un crocodil cu coada tăiată, şi era cât pe-aci să-i întorc spatele, ceea ce ar fi fost o înfrângere. Pe urmă mi-am spus că, de vreme ce Ferrari şi Maserati nu erau mai puţin năprasnice, şi totuşi le luasem, trebuia să-mi duc îndrăzneala până la capăt, şi formaţia de reptile să fie întreagă.

O grijă, în timp ce numărul automobilelor continua să crească, era dacă algerianul o să aibă loc pentru toate. „Treaba lui!“ m-am gândit apoi, socotind că fiecare e dator să-şi facă meseria. Îmi rămâneau destule griji cu alesul culorilor şi cu trierea accesoriilor suplimentare, instrumente şi zorzoane, viciul vânzătorului de automobile. M-am luptat din greu să le resping pe cele caraghioase şi inutile; vânzătorul nu se lasă nici când şi-a irosit tot sângele; în bătălia dusă cu tine, merge să-şi facă transfuzie şi iar îşi începe asaltul. Apărarea cea mai sigură, şi singura totdeodată, rămâne revolverul. N-am tras, n-a fost nevoie, vânzătorii au văzut că dădeam piedica la o parte.

A doua zi, urmând să plec, m-am dus la garaj să-mi iau maşina şi am găsit-o într-o rână, cu un cauciuc din faţă lăsat de-a binelea.

★

Holly Golightly, Holly-Călătoarea, cum îşi spunea ea însăşi într-o tristă derâdere, şi pe care o chema atât de frumos şi de straniu, Lulamae, când era mică şi slabă ca o vrăbiuţă, îl iubeşte pe fratele ei până la fanatism, nimeni nu poate să se îndoiască. Atunci când moare în război, nefericitul, îl iubim şi noi, fără să-l fi

văzut vreodată, îl iubim şi-l cunoaştem prin marea dragoste pe care i-o poartă Holly, ajunsă la nebunie în clipa nenorocirii. Înainte de întâmplarea aceasta tragică, dragostea ei este zidită pe milă şi tandreţe, pe bunătate şi pe o nostalgie sfâşietoare. „Unde-i fi tu, Fred? se tânguieşte Holly, pierdută în amintirile ei triste. E atât de prost, săracul! – cine să-l ajute?!“

Cam acestea sunt cuvintele, după cum îmi aduc aminte. La care prietena, vlăjgana cu penele jumulite, se indignează: „Cum, tu poţi să spui despre unul din neamul tău că este prost, când aţi supt acelaşi sânge?“

Şi ce dacă îmi iubesc maşina? Şi ce dacă am supt acelaşi sânge? Să nu mă uit şi să nu văd cât e de neizbutită?

Un stilist cu talent şi cu inspiraţie i-a desenat o caroserie norocoasă. A atârnat greu în balanţă când am vrut-o, după cum atârnă frumuseţea femeii pe care o iei de nevastă.

Un fabricant cu tradiţie i-a pus o tablă solidă, un motor puternic şi o mecanică robustă. Toate după o concepţie îndelung încercată, dar de mult depăşită. O punte rigidă în spate, grea pe deasupra, cu arcuri lamelare, ca la începutul secolului. O suspensie încă şi mai dură în faţă, înregistrând orice vibraţie a pământului. O direcţie elastică, poate spre a îndulci duritătile celelalte, dar care în schimb dă roţilor o independenţă primejdioasă. Ca să ţii o linie dreaptă, volanul trebuie jucat tot timpul, între două limite, cum odată îl vedeam pe Calcianu făcând la curse, spre marea mea admiraţie; dar acestea se întâmplau prin 1936 şi cel mult un deceniu după.

Maşina pe care am avut-o înainte mergea singură, nu doar fiindcă roţile motrice erau în faţă. Mergea singură prin vocaţie; şi datorită unei tehnici inteligente şi fericite. Felul cum ţinea linia dreaptă uimea pe oricine, mai ales pe mine însumi, care ştiam cel mai bine că nu contribuiam cu nimic la această minune. Suspensia era mai lină decât a leagănului unde pruncii îşi sug biberonul, şi e singura maşină în care m-am temut că ar putea să mă fure somnul, ceea ce nu poate fi socotit un defect de fabricaţie.

Atunci de ce am schimbat-o?

De ce după zi vine noapte? De ce nu se opreşte soarele la acea oră a vieţii noastre, socotită cea mai frumoasă?

Maşina care se purta atât de bine şi nu m-a obosit nici după drumuri nemăsurate mă cam plictisea câteodată. Cea care i-a urmat m-a obosit barbar în primele zile; încetul cu încetul m-am adaptat, şi astăzi ne tolerăm unul pe altul. Iar din toleranţă se naşte şi dragostea, o dragoste chiar pătimaşă, fiindcă maşina

aceasta spinoasă nu îngăduie nicio clipă de plictiseală. Ferească Dumnezeu, într-un viraj, fie el dintre cele mai banale, să-ţi scape ochii măcar o clipă în afara şoselei! În clipa următoare, unde s-a dus privirea, se duce şi maşina. Pentru motivul că dacă o brutalizezi nechează şi se supune, n-am să spun că-i mai puţin păcătoasă. O simt tot timpul că mă pândeşte, ca leul dresat care nu încetează să-şi arate colţii şi-i gata oricând să-şi sfâşie îmblânzitorul.

Aşa se întâmplă deci când te iei după frumuseţe; pe urmă trebuie să accepţi şi caracterul. Dar caracterul îl ştiam dinainte, astfel că nu-i vorba de păcăleală, ci de-o aventură.

Mi-am descărcat sufletul spunând toate acestea, şi sunt mulţumit că am denunţat dogmatismul, care mi se pare a fi originea tuturor terorilor din istoria omenirii. N-am să cred niciodată că bunurile mele sunt mai valoroase decât pot ele să fie, bietele! – şi decât să greşesc, mai bine las să treacă. Şi orice ar fi să cred eu despre alţii şi despre mine, şi orice ar fi să creadă altcineva, n-am să impun dreptatea mea nimănui. Ci am s-o iubesc mereu pe Holly Golightly, care îşi găsea clipe de fericire *privind* obiectele frumoase de la Tiffany, fără să le aibă, şi nu era niciodată dogmatică.

Maşina lăsată pe geantă, după minunatele herghelii de pe Champs-Elysees, m-a făcut să mă simt mizerabil, în garajul acela subteran, care şi el părea un tunel, blestematul! – şi cu algerianul alături, care râdea prosteşte şi-mi ura „Bon voyage, monsieur!“, fără să vadă că nu puteam să plec în niciun voiaj până nu schimbam roata. Mă gândeam că trebuie să descarc tot bagajul ca să scot roata de rezervă şi cricul, şi îmi aminteam, certându-mă, ce inteligent erau plasate aceste accesorii la maşina cealaltă. Barem când mă gândeam la cricul de astăzi, zestre legitimă, înscrisă de fabricant în inventarul maşinii, îmi venea să mă îndoiesc că oamenii zburau în cosmos şi în lună, ci mai degrabă credeam că se află într-un stadiu mult mai înapoiat, prin epoca de bronz a preistoriei, neştiind încă să prelucreze fierul. Ce inteligenţă umană fusese în stare să pună manivela în axul ridicătorului, în loc s-o articuleze orizontal, cu un pinion conic, dacă nu era în stare să găsească un mijloc şi mai simplu, că sunt destule şi niciunul n-ar fi costat atâta ca uzina să dea faliment tocmai când scotea pe poartă o maşină atât de frumoasă. Plasată cum şi un creier de maimuţă ar fi înţeles cât e de imposibil, manivela trebuie dată peste cap, o sută optzeci de grade, manevră compusă din trei mişcări, stupide, la fiecare jumătate de întoarcere, căci altfel se loveşte în portieră şi nu ar

putea trece decât dacă s-ar face în tablă o gaură de vreo două şchioape, ca să încapă şi mâna. Ca nu cumva să se creadă că neghiobia e doar întâmplătoare, scăparea din vedere a unui serviciu obscur al uzinei, fabricantul o confirmă, negru pe alb, în cartea tehnică a maşinii, învăţându-te cum să faci mişcările caraghioase. A te apuca de urechea stângă cu mâna dreaptă e o treabă mult mai uşoară, şi nici n-ai de ce s-o fad de cincizeci de ori, câte rotaţii ale cricului sunt necesare ca să ridici maşina.

— Attendez, monsieur!

Într-o săptămână, algerianul a mai învăţat o formulă. Iar acum, băgând de seamă prăbuşirea maşinii, după ce mai întâi l-a intrigat mimica mea consternată, dă fuga şi se întoarce cu un minunat cric hidraulic, pe rotile. Într-o clipă maşina e săltată, roata scoasă, roata pusă – sunt iar pe picioarele mele. „V'lă, monsieur!“

Trăiască Algeria!

Cu scosul şi cu pusul bagajelor, plus paralizia iniţială, a trecut aproape o oră. Am lăsat-o pe Cilly în uşă, spunându-i: „Vin într-o clipă!“ M-am perpelit gândindu-mă să-i telefonez sau să dau o fugă până acasă şi să-i arăt cum stă treaba. Neştiind cum ar fi mai uşor şi mai bine, n-am făcut în niciun fel, preocupat mai mult de colaborarea cu algerianul. Când am ajuns, după atâta întârziere, mă simţeam vinovat şi gata să primesc orice pedeapsă. Dacă un om a plecat pentru cinci minute şi lipseşte o oră fără să anunţe, e ori la spital, ori la morgă. Mă aşteptam s-o găsesc pe Cilly în panică, telefonând la poliţie. Am găsit-o în bucătărie, făcându-mi a cincea oară cafeaua. Fericita mea prietenă, care luase seama de patru ori că se răcise cafeaua, n-a băgat de seamă că lipsisem o oră. Şi nici nu s-a mirat că eram murdar pe mâini ca un mecanic. Aş fi vrut s-o rog: „învaţă-mă şi pe mine, Ţaţaie!“, căci aşa îi spuneam, moldoveneşte, ca unei surori respectate, când am cunoscut-o, acum multă vreme.

37

Înainte de a pleca, am mai dat o fugă pe insule; aveam o treabă, nu m-am dus degeaba. E partea din Paris unde aş fi vrut să am palatul, dacă eram unul din regii Franţei. Singura dificultate ar fi fost să-mi stabilesc preferinţa, între Ile de la Cité şi Saint Louis, atât de asemănătoare. Natura a făcut din ele o escadră.

Mai întâi am coborât pe chei, aproape de Pont Neuf; acolo e un debarcader de unde pleacă vapoarele cu turişti, să-i plimbe pe

Sena. Mă urmărea înscrisul de pe o placardă: „Primim bacşiş cu plăcere!“ Nu-i găsisem replica din prima dată. Să fi fost rege, n-aş fi îngăduit una ca asta pe domeniul meu, şi încă în apropierea palatului. Un domn grăsuţ, cu ochii unsuroşi de plăceri nocturne, stătea pe un fotoliu pliant, pe punte, lângă intrare. Nu se vedea niciun muşteriu deocamdată, şi cum eu păream unul, domnul s-a ridicat să mă întâmpine.

— N-ar fi mai simplu, domnule, i-am spus, arătându-i avizul, să scrieţi „Bacşişul obligatoriu“? Sau, şi mai sigur, să măriţi taxa, cât vi s-ar părea convenabil, şi să nu vă mai lăsaţi la bunul plac al clienţilor dumneavoastră care nu sunt la fel de darnici, spre a nu mai vorbi de cârpănoşii care îşi mănâncă de sub unghie, ba şi-ar mânca şi unghiile, cu totul, de vreme ce tot urmează să crească? Sau credeţi că în felul acesta s-ar micşora numărul muşteriilor?

— Hotărât că nu s-ar micşora, domnule! Clienţii noştri sunt străinii şi provincialii. (Se potrivea cu ce am spus şi eu altă dată.) Şi care străin, şi care provincial n-ar da şapte franci, în loc de cinci, ca să se plimbe pe Sena? Dar atunci ce s-ar alege din plăcerea noastră?

Ochii interlocutorului meu se înecară şi mai mult în grăsime, şi toată fiinţa lui deveni unsuroasă, asemeni şi glasul.

— Oare nu puteţi înţelege? zise el mai departe. Nu vă daţi seama ce dulce e clipa când, la plecare, oamenii se apropie, unul câte unul, spre a împlini actul? Fiecare din ei egalează emoţia unei întâlniri de dragoste. Niciunul nu poate să scape, nu-i decât o singură ieşire. Îi cântăreşti din ochi, ştii ce va da unul sau altul; experienţa mea astăzi, domnule, îmi îngăduie să stabilesc, încă de la venirea lor, ce sumă voi avea în buzunare la urmă. Dar în afară de satisfacţia pecuniară, nu vă puteţi imagina plăcerea de a simţi banul în palmă, cald şi puţin umed de năduşeală, pulsând ca un organ viu, domnule. Fiindcă aici gestul simplu de a da se amplifică prin complicitate şi taină. E unul din gesturile care-i leagă pe oameni, făcându-l responsabil pe unul de celălalt, ca actul iubirii carnale, deopotrivă de pasional pentru amândoi partenerii.

În viitoarea mea domnie, acestui om am să-i tai capul, după ce îl voi sili să dea un bacşiş mare călăului. Să-i pună banul în palmă cu mâna lui năduşită de groază, provocându-i toate senzaţiile descrise mai adineaori.

Puţin mai departe, unde insula se termină ca prova unei nave, venea Hemingway să pescuiască. Nu-i singurul om pe pământ căruia i-a plăcut pescuitul; ca şi vânătoarea, ca şi lupta de tauri.

În viitoarea mea domnie, voi interzice pescuitul de pierde-vreme şi voi pedepsi aspru pe cei care pretind că e vorba de un sport al bărbaţilor, bărbaţii-om de o parte, bărbaţii-peşte de alta; că ar fi o întrecere, cu alte cuvinte: omul se luptă cu peştele, de pe poziţii egale, să câştige cel mai puternic, o dată omul, o dată peştele...

Din moment ce nu voi închide abatoarele, căci n-am de gând să înfometez poporul, voi admite şi pescuitul, ca meserie, masacrul în masă, fără vorbe amăgitoare. Un prieten, explicându-mi folosirea lansetei, îmi arăta cum trebuie tras firul, n-am reţinut tehnica, fiindcă n-o voi practica niciodată, ci numai preceptul plin de umanitate că trebuie să faci astfel încât să-i laşi şi peştelui o şansă. Îmi vine să urlu. Ce şansă? Aceea ca peştele-bărbat, căruia i se asimilează din nefericire şi peştele-femelă, să poată rupe firul. Şi pe urmă să poată fugi cu oţelul în gât, să se chinuiască lăudând mărinimia omului.

Năvăliţi în heleşteie, în fluvii, mări şi oceane şi scoateţi de sub apă hrana mulţimii! Iar ca sport, practicaţi tenisul, cu cămaşa albă, curată.

Şi sportul vânătoarei are reguli cavalereşti, care m-au impresionat când le-am auzit prima oară: să nu tragi în iepurele încremenit de spaimă! Cum să nu se sperie şi cum să nu încremenească, dacă se pomeneşte cu puşca în faţă? Atunci se cade să-l pui pe fugă şi abia pe urmă să-i trimiţi pumnul de alice în ceafă.

În viitoarea mea domnie, neputând să interzic vânătoarea, care a fost totdeauna o pasiune regească, am să dau câte o puşcă fiecărui iepure de pe întinsul regatului, povăţuindu-i însă pe toţi să nu tragă în oameni cât timp aceştia stau ţepeni de frică.

În sfârşit, voi da spade taurilor, iar lupta nu va putea începe decât după ce toreadorilor li se va lua câte un litru de sânge, stors din ceafa împunsă de suliţă, şi după ce li se va înfige între umeri câte o pereche de banderillas.

În căutarea pescarilor, pe care voiam să-i prind asupra faptului şi să-i trec în cartea neagră, am înconjurat încă o dată cele două insule şi am socotit că nu le-ar sta bine altfel decât să rămână împreună, continuându-şi navigaţia în escadră. Ca să nu pară prea mult oprindu-mi-le pe amândouă, cu tot ce se vede acolo, am convenit să renunţ la catedrală, care să fie desfăcută şi dusă în altă parte, având grijă ca la reconstruire, celor două turnuri să li se asigure o lăţime egală, reparând inexplicabila diferenţă de astăzi. Spre a da insulelor o şi mai evidentă înfăţişare de corăbii,

în locul catedralei să se implânte catargul mare, catargul mic să se implânte în turla Sfintei Capele, în Place Dauphin să fie puntea de comandă, comanda încredinţându-se domnului Raut, dacă va dori s-o primească. În ceea ce priveşte insula Saint Louis, ea va fi puntea de promenadă. Aceste modificări nu vor schimba nicidecum caracterul locului, unde arheologii civilizaţiilor viitoare vor recunoaşte originea Parisului, cu civilizaţia lui dispărută. Cum în vremea aceea care va să vină probabil omenirea se va hrăni cu totul în alt fel decât astăzi şi va găsi alte feluri de pierde-vreme, m-am gândit ce bătaie de cap vor avea oamenii de ştiinţă ca să interpreteze fosilele pescarilor găsiţi la prova insulelor, unde venea Hemingway să arunce undiţa.

38

După ce-am ieşit din Paris, poate mai greu decât intrasem, datorită unei schiţe greşite, am regăsit, odată cu câmpul liber din faţă, plăcerea de a-l străbate cu viteza maximă. Până în valea Loarei nu aveam nimic să descopăr. M-am oprit însă la o staţie de benzină, care mi s-a părut mai liniştită, şi acolo am pus să-mi repare şi cauciucul. Între timp mi-am dat jos tot bagajul, l-am întins pe iarbă şi am încercat să fac ordine în geamantane, ceea ce n-am izbutit, cum n-am să izbutesc niciodată; dar chinul n-a fost chiar inutil, deoarece am rămas cu impresia unei datorii împlinite. Cred că aceeaşi satisfacţie cunoşteau şi martirii, în viaţa lor următoare, după ce treceau prin supliciu.

Un drum de câmpie m-a dus la Orléans, unde am găsit statuia Ioanei d’Arc, într-o ambianţă neprevăzută, după tumulturile dinainte. La ora prânzului oraşul respira în tihnă, sub cerul puţin umbrit şi într-o atmosferă cam tristă; ar fi fost ca după o retragere, să se fi văzut ruine şi fum de incendii. Oricum, lumea părea fugită, doar Ioana d’Arc rămăsese pe loc, să reziste până la capăt. Credeam că tot aşa va fi de aici înainte, că se întâmplase o răsturnare a timpului, îmi trăiam prezentul meu, într-un trecut care îmi acorda toate privilegiile dorite de mine şi încă necunoscute de restul oamenilor. Ale mele erau locurile de parcare, făcute din timp, pentru o lume ce avea să fie, al meu tot spaţiul carosabil, şi dacă aş fi vrut chiar trotuarele, a mea prioritatea în intersecţii, atât timp cât automobilul încă nu se născuse, al meu fiind singurul din istorie.

După ce m-am desfătat să descopăr oraşul pe care nu-l caracteriza doar liniştea aceasta ci şi curăţenia, de parcă municipalitatea foloseşte aspiratorul, duşul şi foehnul, mulţumit

de tot ce-mi fusese prielnic, am cedat şi eu prioritatea, aşa, numai din eleganţă, lăsând înaintea mea pe un englez venit după mine la Oficiul de Informaţii Turistice. Era un octogenar care călătorea cu o nevastă contemporană, şi ar fi fost necuviincios dacă îi obligam să stea după mine. Omul mi-a mulţumit cu multă politeţe, ca şi nevasta, ceea ce dovedea că îşi dădeau seama de gestul meu şi nu-l luau drept o obligaţie subalternică, aşa cum mi s-a întâmplat cu alţii cărora le-am îngăduit să treacă în faţă. Dar nu mi-am închipuit că vor dori altceva decât să afle cum se ajunge la castelele de pe Loara, care din ele trebuie vizitate şi care lăsate în afara drumului. Când colo, englezul, înarmat cu un bloc-notes plin de însemnări mărunţele, pe care îl consulta adâncit în el cu nasul şi cu ochelarii, voia să afle, în părţile necunoscute de el, iar în celelalte să şi-o reconfirme, toată istoria Franţei, dinainte şi după arderea fecioarei, de al cărei supliciu se prefăcea că nu-i responsabil. (Oamenii care au reconstituit această istorie îngrozitoare deţin informaţia unor martori ai vremii, că din mijlocul flăcărilor s-au auzit până târziu strigăte disperate către mântuitorul. Strigase şi acesta odată pe Dumnezeul lui, cu aceeaşi credinţă şi la fel de zadarnic.)

Nemaiavând răbdare să aştept rândul cedat cu atâta nechibzuinţă, m-am lăsat păgubaş şi-am pornit-o spre uşă. Prinzând de veste, englezul a întors capul spre mine, asemeni nevasta care se aşezase într-un fotoliu, şi, întrecându-se în politeţe, mi-au mulţumit încă o dată. Toate se vor fi mişcat de atunci înainte, poate pe străzile curăţate cu aspiratorul or fi apărut hârtii aruncate şi alte gunoaie, poate s-o fi născut forfota oraşelor moderne şi or fi apărut chiar automobile în număr mare, acoperind spaţiul carosabil şi parcajele, numai englezul meu cred că îşi continuă cercetarea, puricându-şi memoria şi bloc-notesul.

Plecând nesatisfăcut de la Biroul de Informaţii, n-am suferit nicio pagubă, cum crezusem, fiindcă nimeni n-o să-ţi spună vreodată cum e mai bine să faci cu castelele de pe Loara. Fiecare să se ia după propria lui inspiraţie. Iar dacă la urmă va regreta o astfel de cercetare haotică, să fie convins că n-a văzut şi n-a înţeles mai puţin decât cine procedează metodic şi se îndoapă cu informaţii.

La Chambord am ajuns spre jumătatea după-amiezei, odată cu o ploaie vânătă şi subţire. Am străbătut până acolo o câmpie misterioasă, cu şosele încrucişate care erau derutante şi-ţi dădeau o nemulţumire continuă, fiindcă trebuia să optezi pentru una, fără să ştii dacă alta nu ar fi fost şi mai bună. E un loc unde m-aş întoarce pe o zi întreagă, chiar dacă mi s-ar spune că nu-i

de făcut nicio descoperire; aş vrea să mă conving că şoseluţele şi drumeagurile acelea nu duc nicăieri şi nu are niciun rost să brăzdeze câmpia. Până atunci nu-i nicio dovadă că la capătul fiecăruia nu se află un castel, încă necunoscut oamenilor.

Pe când gândul îmi rătăcea astfel, printre lanuri, printre păduri şi crânguri, toate învineţite de norii care aduceau ploaia, Chambord a apărut într-o zare mai luminoasă, cu turnuri masive la colţuri, cu terase crenelate şi cu hornuri deasupra acoperişului. Era o masivitate care domina peisajul şi devenea captivantă, prin ceva venit de peste realitate. Construcţia aceea nemăsurată, în mijlocul unei naturi goale, fără nicio aşezare omenească în preajmă, beneficiind de o solitudine grandioasă, părea pogorâtă nu din istorie, ci din basme. Un timp, până ce am ajuns aproape, am tot crezut că voi pica în mijlocul unei feerii misterioase, imposibil să fie localizată, şi că pe aleile parcului îmi va ieşi înainte, mai misterioasă decât toate, Yvonne de Galais, cu glezna subţire, destinată unui vis de o singură noapte.

În flancul castelului, o construcţie foarte utilitară, pe jumătate ascunsă în pădure din fericire, un restaurant fără de care n-ar fi murit nimeni de foame, părea plin de lume, după numărul maşinilor parcate afară. El reprezenta o localizare cu mult prea brutală ca să mai pot crede în basme, astfel că am intrat în curtea castelului, fără să mai sper că voi întâlni eroina a cărei apariţie dintre vis şi realitate m-a tulburat mult prea adânc în adolescenţă, ca s-o fi putut uita până astăzi.

Mai întristător mi s-a părut că a trebuit să merg cu umbrela desfăcută deasupra capului, ca un semn al bietelor mele limite.

Castelul, cu încăperile mai mult goale, poate trezi mult interes în mintea cercetătorului de istorie; el va vedea aici evoluând personajele din cronici, şi fiecare pată de pe zid, fiecare adâncitură din lespezile pardoselii, fiecare baldachin putrezit de vechime îi vor spune câte ceva despre om şi despre o vreme. Nu ştiu să citesc în aceste semne; singurul sentiment pe care mi-l trezesc ele este dezolarea. De ce să trăiască omul mai puţin decât materia?

O largă scară elicoidală, cu trepte masive de piatră, m-a dus până pe terasele înguste ca nişte coridoare, care dau înconjur acoperişurilor construite cam haotic şi perforate de hornuri. Am mers de jur împrejur, adăugând umbrela mea la celelalte acoperişuri, atât de înghesuite şi de stâlcite că, privite de sus, păreau muşuroaiele unor triburi de furnici înspăimântate de ploaie.

Când plouă, e firesc să se ude mai întâi acoperişul. Aici mi s-a

părut că ploaia n-a fost prevăzută şi că, lăsat în voia ei, fără nicio apărare, acoperişul ud tremura de frig şi de frică. Ar fi trebuit să-i facă o umbrelă deasupra, ca a mea, dar mai mare.

Am coborât pe o a doua scară, al cărei mers în elice se împleteşte cu al primei, fără a se întâlni vreodată. Nu ştiu de va fi fost numai o fantezie a arhitectului sau o comandă a seniorului. Pe o asemenea scară cineva poate să urce, de pildă regina, fără să ştie cine coboară pe partea învecinată, poate amanta regală.

Biografii lui D'Annunzio spun că în vila de pe malul lacului di Garda, care nu-i mai puţin ambiţioasă decât castelele din istorie, erau două apartamente cu desăvârşire identice, ca arhitectură şi mobilă, la două etaje diferite, unde se ajungea cu ascensorul. Vizitatoarele, foarte îngrămădite, după cum povestesc apologeţii poetului, erau conduse în apartamentul liber, fără să bănuiască existenţa altuia, ocupat la ora aceea. Numai amfitrionul, neavând dublură, trebuia să-şi joace rolul la amândouă etajele.

Prin asociaţie cu Chambord şi cu odăile suprapuse ale lui D'Annunzio, îmi amintesc scara castelului de la Amboise, tot în elice, dar fără trepte, ci cu un plan continuu, care îngăduia caleştii să urce până în uşa apartamentelor. De-acolo evadarea n-ar fi fost lesnicioasă, dat fiind că a doua scară se afla tocmai în extremitatea opusă a castelului. Dar regii nu rămân niciodată în încurcătură, de vreme ce pot tăia capul, fie amantei, fie reginei.

Câmpia misterioasă cu şosele încrucişate, şerpuind printre păduri şi crânguri, mergea mai departe, fără semne de reper pe care să le poţi ţine minte. Aşa am ajuns la Cheverny, unde castelul nu se vedea decât vag după împrejmuirea zidită şi printre arbori. Am zărit lume în faţa portalelor, mi s-a părut o lume aleasă şi am avut impresia că tocmai soseau oaspeţii castelanului; socotind că nu eram invitat, mi-am văzut de drum fără nicio părere de rău, dimpotrivă, cu satisfacţia că economiseam cinci franci şi un ceas din viaţă. E drept că aş fi acceptat invitaţia, dacă mi s-ar fi oferit o cameră pentru noapte, fără a fi obligat să iau parte la masă.

La Blois, castelul cu aspect redutabil, fortificat pe înălţimile din mijlocul oraşului, mi-a făcut frică. M-am întrebat cine urma să se bată acolo, şi ce căutam eu în mijlocul combatanţilor. Deocamdată era armistiţiu, încetase chiar şi ploaia, şi din faţa castelului, unde va fi fost tabăra oştilor altădată, iar acum era un loc de parcare, am privit jos oraşul, cu acoperişurile ude, printre care forfotea lumea; toate păreau la aceeaşi înălţime, relieful se pierduse, lipsind o dimensiune. Simţeam că îmi voi pierde şi eu o dimensiune, că nu voi putea rămâne întreg la umbra castelului,

de aceea am coborât şi, înainte de a porni mai departe, am cumpărat o periuţă de dinţi, primul obiect pe care l-am văzut într-o vitrină. Nu aveam nevoie de ea, mai ales că nu mi se părea bună, dar trebuia să fac un gest de civilizaţie ca să reintru în istoria noastră contemporană.

Pe drum a reînceput ploaia, apoi mi s-a părut că aud bubuituri în urmă, semn că, terminându-se armistiţiul, reîncepea şi canonada. Dacă n-aş fi fost nerăbdător să termin cu castelele de pe Loara, a doua zi m-aş fi întors la Blois, ca să văd ce ziduri fuseseră dărâmate.

Într-un sat al cărui nume l-am notat nu pentru mine, ci pentru istoria viitoare, Condé-sur-Bevron, un afluent amărât al Loarei, am găsit vreo trei castele, netrecute pe hartă, dar despre a căror existenţă am dovadă însuşi faptul că într-unul din ele, chiar pe malul râului, am rămas în noaptea aceea. Castelana mi-a dat o cameră la etaj, deasupra uliţei, de unde puteam să văd celelalte două castele.

Era abia ora cinci şi jumătate când m-am oprit acolo, dar fiind ud şi îngheţat, toate mi se păreau întunecate; ziua se sfârşise prea degrabă, mi se răpeau câteva ceasuri. Cu ce uşurinţă trec astăzi peste ele, punându-le în coloana de pierderi, dar ce greu mi-am muşcat atunci zăbala, simţindu-mă incapabil să merg mai departe! Fiecare popas mi se părea o înfrângere, fiecare oră de somn, aici, într-o lume unde n-am ajuns uşor şi unde nu ştiu dacă am să mai vin altă dată, mi se părea o rană nevindecabilă. Iar pe deasupra acestora, şi mai grea decât toate, mă apăsa neconcordanţa timpului meu cu timpul istoriei, incapacitatea de a trăi în mai multe epoci deodată. Nu pot reînvia în mine vremea castelelor, mă târăsc printre ele şi mă simt mizerabil, ca un analfabet stăpân peste biblioteca din Alexandria.

Pe la şapte seara, după ce castelana mi-a dat de mâncare, devansând, printr-o favoare extremă, ora de masă a castelului, sub norii ca plumbul s-a văzut soarele, apunând spre vărsarea Loarei, pe un orizont limpede, care anunţa o a doua zi bună. Atunci am devenit mai milos cu mine.

★

La Amboise am sosit prea devreme, având de străbătut numai câţiva kilometri. Totdeauna sosesc prea devreme; e incurabil!

La castelul meu nimeni nu era treaz când am plecat, la ora şapte şi jumătate. Iarăşi am plecat prea devreme; totdeauna plec prea devreme.

În cei câţiva kilometri făcuţi de-a lungul Loarei, căci am regăsit-o îndată, n-am văzut decât pivniţe de vinuri, săpate în stâncă, pe marginea şoselei. Peste tot, placarde puse la vedere, una după alta, că te ameţesc în viteza maşinii, poftesc lumea să deguste vinurile. Niciun alt produs al pământului nostru nu cred să fie oferit în vreo parte a lumii cu atâta stăruinţă şi atât de continuu. De la un timp devine o obsesie, care se poate transforma în beţie, fără să fi băut nicio înghiţitură. Aşa am simţit mai târziu, când mergeam spre Bordeaux şi când, pe mulţi kilometri, nu întâlneai alt semn despre existenţa oamenilor, decât invitaţia să deguşti vinurile. Pe dreapta şi pe stânga şoselei, pe stâlpii de telegraf, pe pomi, pe garduri, pe case, pe ţăruşi, pe bornele kilometrice, pe cer, pe razele soarelui erau înfipte firme, firmuliţe, cartoane, hârtii, table, toate suporturile închipuite în care să încapă cuvântul de invitaţie. Nimic nu mai exista pe pământ decât vinul şi nimic nu-i rămânea de făcut omului decât să-l deguste.

În viaţa lui, omul gustă multe, de la laptele mamei până la ultima împărtăşanie. Gustă din cele dulci şi din cele amare şi din câte gusturi îi rămân în gură s-ar putea scrie o nouă istorie. Numai vinul e supus la alt fel de încercări, fără seamăn, căci însuşirile lui nu se definesc prin gust, ci prin degustare, noţiune mult mai complexă şi aproape imposibil să se traducă. Prin degustare se trece dincolo de proprietăţile chimice şi fizice ale vinului, arome, culoare, tărie, vechime, ca să se ajungă la alambicările lui sublime, la trecutul lui şi la devenirea lui viitoare, la metafizic şi la alchimie.

Între timp, beţivii beau poşircă prin taverne şi apoi adorm prin rigole, ca a doua zi s-o ia de la capăt, până ajung la delirium tremens. Niciun produs al pământului nu aduce omului atâta înălţare şi atâta mizerie. Îmi place vinul şi i-am făcut în sinea mea multe imnuri. Dar în zilele acelea, când toată lumea înconjurătoare mi se părea o cramă, ale cărei adâncimi nu şi le putea închipui nimeni, fiind ascunse în stânci sau în zidiri subpământene, mi s-a făcut teamă că asupra omenirii ar putea să vină o calamitate nebănuită, o altă formă a Apocalipsului: într-o zi să se spargă toate buţile, vinul să se reverse peste lume, într-un potop încărcat de cântece şi de veselie, dar mai dezastruos decât potopul căruia îi supravieţui Noe, fiindcă toţi salvaţii de la înec, oameni şi animale, ar muri de intoxicaţie alcoolică.

Am ajuns sănătos la Amboise, după cum mai târziu am ajuns la Bordeaux, şi nu că aş fi apelat la metodele lui Ulise. Niciodată

n-am căzut în ispită, dacă n-a trebuit să dărâm o cetate, sau măcar să sparg o uşă, sau cel puţin să împing o portiţă. Prea era la îndemână vinul, ca să nu ţi se facă lehamite.

Aşteptând să fie ora nouă, când puteam să vizitez castelul, m-am plimbat pe strada cu magazine, aflată aproape de Loara, până ce am dat de un leopard tolănit de-a latul trotuarului. Mi-a plăcut, aş fi vrut să-l mângâi, dar mi-a fost frică, aşa că l-am privit de la distanţă, până ce a venit o tânără doamnă, cu pachete în braţe, şi l-a luat de zgardă. Pentru un oraş mic de provincie mi-a părut o extravaganţă; pe urmă m-am mustrat aspru, socotind că eu eram cel mic şi de provincie, dacă făceam astfel de judecată. Aş fi vrut să mă explic şi să cer scuze, atât doamnei cât şi leopardului, să le spun ce bine semănau şi ce frumos le stătea împreună şi cât mă bucuram că, datorită lor, dimineaţa mea devenea atât de neobişnuită. Parcă de multe ori aveam să mai văd o tânără doamnă mergând la cumpărături cu un leopard în lesă?

Mai fiind timp până la ora nouă, m-am urcat pe înălţimile de deasupra oraşului; în drum, am văzut locuinţe primitive, dar nu mizerabile, având chiar un farmec datorită aspectului lor tainic, ascunse în povârnişul de piatră, doar cu un perete în faţă, cu o uşă şi o fereastră; că erau oameni înăuntru o dovedea fumul vetrelor, care ieşea din stâncă, deasupra. M-am dus cu fumul în urmă până pe ultima înălţime, un platou de unde se vedea Loara, albastră, iar de o parte şi de alta a ei istoria, cu dâre însângerate.

Aici, sub platou, muri Leonardo da Vinci, şi casa unde-şi trăi ultimii ani ai vieţii se vede încă. Am descoperit-o prin surpriză şi-am privit-o nevenindu-mi a crede, până mi-au îngheţat ochii şi mi-a stat inima. N-am să ţin minte multă vreme numele seniorului care îl aduse, cu gândul de-a strămuta aici arta Italiei. A fost o intenţie bună, din nefericire cu foloase mici pentru Franţa. Tot ce a rămas mai de seamă la Amboise, ca dovadă a întâmplării, este capela dantelată de pe terasa castelului, pe care seniorul o construi spre a fi mormântul lui Leonardo.

Pe platoul cam sărăcuţ ca privelişte erau câteva vile, sărăcuţe şi ele, mai degrabă locuinţe rurale. Una, cea mai modestă, se numea „Oui, je t’aime!“ după cum scria sub streaşină, cu litere latine. Pe geamul deschis, am văzut o bătrână, dereticând prin casă. Afară, un bătrân culegea hrana zilei din grădina de zarzavaturi. La prânz aveau să stea faţă în faţă, la masa din bucătărie. M-am gândit, înduioşat şi melancolic, că până la moartea lor ploile nu puteau şterge inscripţia de pe frontonul casei: „Oui, je t’aime!“

N-aveam încotro, se făcuse ora nouă, trebuia să vizitez şi castelul.

★

Pe când urcam scara fără trepte, iar ghidul îşi debita litania, îmi imaginam diferite metode de a-i închide gura. Ar fi multe, mi-au mai venit în minte şi altă dată, însă toate utopice, cu caracter de ştiinţă-ficţiune, căci, înţelegând să nu aduc nicio vătămare corporală omului, elimin metodele realiste, dar brutale, cum ar fi revolverul şi chiar băgatul pumnului în gură. Visez, bunăoară, un instrument minuscul, pe care să-l am în buzunar şi prin învârtirea unui buton să emită o undă, capabilă să anuleze emisia coardelor vocale, fără a le paraliza vibraţia; omul să vorbească, dar nimeni să nu-l audă şi el să nu ştie. Cu un asemenea instrument aş putea nu doar să-mi asigur liniştea şi să cruţ timpul oamenilor, ci chiar să schimb politica omenirii.

Tot ce a vorbit ghidul într-o oră, am verificat astăzi, încape într-o singură coloană de enciclopedie; şi e spus mult mai bine, şi fără glume şi fără eroare. Şi, pe deasupra, rămâne.

Odată ajuns pe terase, în timp ce ghidul făcea spume la gură, mi-am amintit perechea bătrână de adineaori şi m-am gândit că omul, când ridică o casă, trebuie să iubească pe cineva, afară dacă nu-i un sălbatic sau dacă nu urmăreşte să atragă înăuntru un duşman şi să-l omoare fără să ştie nimeni. O casă, înainte de toate, înconjoară o dragoste.

Oare ce dragoste s-a desfăşurat în aceste odăi, pentru ce femeie neasemuită s-au decorat ele cu un lux încă neîntâlnit în castelele Franţei?

Pe frontonul de deasupra Loarei, unde un rege o fi gândit să scrie reginei sale „Oui, je t’aime jusqu’à la fin de ma vie et meme plus!“, au atârnat cu sutele calviniştii, spânzuraţi după ce li s-a tăiat capul, sau decapitaţi după ce li s-a pus ştreangul.

Căutând pe lespezile terasei urme de sânge, am văzut că ghidul avea tocurile scâlciate şi mi s-a făcut greaţă.

39

Cea mai vie amintire a rămas leopardul. Mai târziu, gândindu-mă la el, a devenit o obsesie. M-am întrebat dacă Dominique, atunci când am văzut-o prima dată, coborând din autobuzul numărul opt, la hotelul „Asturias“, nu avea un leopard în lesă. Nu, dar dacă mi-a venit gândul, îmi dau seama că se datoreşte

mersului ei, care m-a fascinat, dar pe care niciodată n-am izbutit să-l definesc bine; acum ştiu că era mersul leopardului.

Totuşi, leopardul a avut un rol în viaţa ei, dar după ce plecase cu trenul de la Bellpuig, fără să-i ştim destinaţia. Şi la puţin timp după ce alt leopard, printr-o predestinare mefistofelică, o sfâşiase pe Torsila şi-o mâncase de vie.

Când am sosit la Madrid cu Vicht, care era sfârşit de durere, primul drum, după ce am găsit parfumeria închisă, a fost în Ventas, s-o căutăm pe Dominique, cu speranţa absurdă că s-ar fi întors acasă, deşi se urcase într-un tren care mergea spre frontiera franceză. Apartamentul era încuiat, iar portarul ne-a spus că nici Torsila nu mai venise de multă vreme; în ultimele zile pleca dimineaţa şi se întorcea seara, tot mai abătută, până ce dispăruse.

Vicht îşi aminti vag de curtezanul ei, cel ce împăia animale, atâta cât putuse să reţină dintr-o conversaţie la care nu-i era mintea. Fiindcă de ceasuri stătea mână în mână cu Dominique, sublimându-se.

Cu toate că nu ştiam mai nimic, l-am găsit a doua zi seara, după ce luasem pe rând toate atelierele de împăiat animale; răbdarea lui Vicht, într-un timp când suferinţa îl făcea să se clatine, mi s-a părut deasupra firii umane, fără să-mi dau seama că ea se datora disperării, ultimului pas înspre moarte, când toate se liniştesc în sufletul omului, vestind pacea supremă. Prăvălia se găsea în Carabanchel, foarte aproape de staţia metroului. Cădea seara şi înăuntru ardea lumina, un bec atârnat deasupra unui pupitru înalt din fund, unde un om scria, stând în picioare. Atârnat de tavan, ca şi becul, un glob pământesc, cu geografia decolorată, aproape că atingea tâmpla omului. Acesta, cu ochelari mari, în rame groase, avea ceva din înfăţişarea unui scafandru sau a unei vietăţi capabile să crăiască şi pe uscat, şi în apă. Caracterele lui amfibii împiedicau să i se poată stabili vârsta omenească. Oricum însă, era un bărbat încă tânăr.

Pe când ne uitam prin vitrină, Vicht tresări şi îmi atinse braţul, exact în clipa când făceam acelaşi gest, după o clipă de spaimă. O pasăre uriaşă, galbenă, cu penele puţin prăfuite, se repezea, cu ciocul deschis năprasnic, să sfârtece ţeasta omului. Am tras amândoi o spaimă bună, până să ne dăm seama că era un joc de perspective, întărit de lumina neclară. Pasărea monstruoasă se afla în primul plan al vitrinei, un colibri cât o vrăbiuţă, gungurind pe ramura de corn unde îşi avea cuibul. Şi cuibul şi ramura de corn erau erori, desigur, lângă mica pasăre tropicală, dar reprezentau un decor sugestiv pentru vitrină.

Am intrat, iar omul n-a refuzat să stea de vorbă, deşi nu ne-a privit nicio clipă, şi nici n-a încetat să scrie într-un bloc-notes puchinos, care semăna cu al englezului. Întrebându-l de Torsila, dacă ştie unde ar putea fi găsită, a tras de o sfoară, făcând să se dea la o parte perdeaua din fundul prăvăliei, dincolo de care era atelierul. Drept în mijloc, ocupând cea mai mare parte din spaţiu, am văzut un leopard în picioare; privea spre noi şi părea gata să meargă. Deşi nu mi-am dat seama de la început că era împăiat, ci l-am crezut viu, fiindcă avea în el tot freamătul pe care îl dă viaţa, n-am simţit nicio spaimă şi n-am făcut niciun gest de retragere. În fizionomia lui de fiară, în locul ferocităţii se citea mulţumirea, blândeţea şi bunele intenţii prietenoase. Părea gata să pună capul jos, pe picioarele unui stăpân, să se gudure şi să toarcă.

— A mâncat-o! ne-a spus omul.

Sfârşitul Torsilei, anunţat cu atâta indiferenţă, mi-a amintit femeia tânără de la Amboise; am avut o strângere de inimă, ar fi fost păcat, era prea frumoasă şi îi stătea bine cu leopardul. Dar leopardul ei n-avea s-o mănânce niciodată, fiindcă *o iubea*, o iubea şi cu supunere, şi cu patimă, se vedea după felul cum mergea la piciorul ei, adulmecându-i glezna elastică.

Torsila putea să scoată din fire chiar şi un animal domesticit, făcându-l să redevină sălbatic; era agasantă şi antipatică. E destul să mă gândesc la seara când urmărise, cu ochii ei tâmpiţi, de găină hipnotizată, cea mai sublimă scenă de dragoste pe care mi-am închipuit-o în viaţă. Ce putea ea să înţeleagă din dialogul acelor două mâini, două ramuri crescute din două inimi, fiecare din altă parte a lumii, o ramură de pin şi una de eucalipt, care se întâlniseră printr-o întâmplare niciodată posibilă până atunci, şi neputând nici să se repete vreodată, nici să se transpună în destinul altor oameni. Fiindcă era o întâmplare unică şi consumată.

Deşi ar putea să pară criminal, am simţit o satisfacţie aproape lubrică, privind burta leopardului. Mai aveam doar o temere, că fusese un măcel, o sfâşiere sălbatică, înecată în sânge şi ţipete.

— Nu, domnule, ne linişti omul, cu tâmpla rezemată de globul pământesc, în zona ecuatorului. A dat-o gata într-o clipă; nici n-a apucat să mă strige.

Era într-o după-amiază, omul scria în bloc-notes, iar Torsila continua să-l implore de două ceasuri. Ştia că n-o să-l mai înduplece, dar venea în fiecare zi şi îl sâcâia, interminabil. Mi-o închipuiam ciocănindu-i în ţeastă cu ciocul ei de găină, făcând găuri până în creier. Ura ei se concentra asupra bloc-notesului,

nu admitea ca omul să scrie toată ziua ceva ce ea nu putea să citească. El ar mai fi suportat multă vreme, se detaşa de prezenţa ei considerând-o moartă, dar n-a mai suportat leopardul. Când a văzut-o că se repede şi apucă bloc-notesul, a înşfăcat-o. Până ce omul să ia un vătrai, ca să-l liniştească, o terminase. Din nefericire, înghiţise şi bloc-notesul.

— Poliţia nu l-a găsit responsabil, spuse omul, în timp ce continua să scrie.

Atunci am băgat de seamă că bloc-notesul era mototolit şi pătat de sânge. Fusese o operaţie nereuşită, un student la medicină veterinară, care tocmai intra pe uşă, cu alte treburi, se încumetase să taie burta leopardului, dar se pierduse cu firea, fiindcă, înainte de a găsi bloc-notesul, dăduse cu ochii de capul Torsilei, aproape întreg, uitându-se la el zgâită şi încă mişcându-şi gura. Dacă ar fi auzit-o ce spune, poate n-ar fi tras o spaimă atât de mare; dar laringele, cu coardele vocale, ajunsese în intestine. În spaima lui, mărită de gândul că leopardul, adormit, putea să se trezească, studentul uitase în burtă o bună parte din instrumente şi un aparat de radio cu tranzistori, căzut de pe masă, căci operaţia se făcea pe podele, în condiţiuni de improvizaţie. Aparatul a continuat să cânte şi după ce s-a cusut burta, şi ei nu-şi dădeau seama de unde vine muzica. Până seara s-a declarat septicemie; timp de trei zile, cât a durat agonia, muzica s-a auzit fără întrerupere. Au găsit tranzistorul, încă în funcţiune, când poliţia a cerut să se facă autopsia.

— Să mergem! a spus comisarul pe urmă. Aici nu mai avem ce face.

Iar omul a împăiat leopardul.

L-am mai privit o dată, uimit de satisfacţie aproape diabolică pe care omul izbutise să i-o păstreze pe faţă, apoi i-am spus lui Vicht:

— Să mergem, aici nu mai avem ce face!

Trei zile mai târziu, când încă nu mă hotărâsem să plec, deoarece starea lui Vicht era tot mai amară, mergeam cu el pe Calle de Sevilla, prin faţa parfumeriei cu uşa închisă şi cu vitrina prăfuită pe care scria „Dominique“, gândindu-mă că salvarea lui ar fi fost să i se precipite termenul. Dar el uitase, cum nu mi-aş fi închipuit că poate să uite un om condamnat la moarte, şi vroia să trăiască, se zbătea vitalizat de o suferinţă mai grea decât a oricărei boli nemiloase. Eram sigur că moartea ar fi însemnat pentru el un sfârşit dulce. Uneori m-am pomenit tresărind, cu o groază lugubră, fiindcă descopeream în mine gândul crimei. Îndată după aceea însă mă simţeam acoperit de ruşine, conştient

că n-aş fi avut curaj să înfrunt legea şi prejudecăţile, spre a da linişte unui om cu o zi sau un ceas mai devreme.

Deodată, pe când ne apropiam de colţul străzii, unde este intrarea hotelului „Asturias“, Vicht se opri brusc şi îmi apucă braţul.

— Uite-o!

Stătea ţeapăn, cu ochii la chioşcul de ziare, împietrit de uimire, fără să înţeleagă. Nici eu n-am înţeles dintr-odată, deşi după prima clipă de stupefacţie am văzut limpede imaginea. Era Dominique, într-o fotografie pe patru coloane, în „Le Matin“, pe care vânzătorul tocmai îl etala deasupra ziarelor spaniole. Avea o bluză în carouri, mult prea largă, probabil bărbătească, descheiată la primii nasturi şi cu mânecile sumese până aproape de subţioară. Fotograful o surprinsese pe când făcea o mişcare cu capul, aruncându-şi părul în aer, cum o văzusem când dansa cu infanteriştii de la Cartagena şi de multe ori după aceea.

Abia în clipele următoare am desluşit leopardul, fără să înţeleg însă ce însemna fotografia. Era un leopard magnific, de două ori mai mare decât cel de la Amboise şi poate mai puţin blând decât acela, fiindcă ochii lui ţinteau obiectivul cum ar fi vrut să-l înhaţe; ceva îl enervase, poate flacăra de magneziu. Dominique îl ţinea de grumaz, cu braţul gol, fără nicio teamă, ceea ce se vedea din mişcarea ei firească şi nepăsătoare. Avea un braţ de regină care îşi descheie ultima copcă a mantiei, împlinind un rit necunoscut curţilor din istorie, pregătindu-se să orbească ochii supuşilor cu nuditatea ei suverană. Avea iarăşi ceva provocător, şi în acelaşi timp iradia o răceală polară. Iarăşi semăna cu o amazoană, gata să se ofere spre a da apoi lovitura de moarte, cu jungherul prins la cingătoare.

— Nu se poate! gemu Vicht, lângă mine.

Cred că era prima oară când „Le Matin“, cu prezentarea lui atât de austeră, publica o fotografie. Deasupra ei, şi tot pe patru coloane, un titlu aducea ştirea scandaloasă, dar mai întâi aberantă: „De trei ori poligam, Hismasian se însoară a patra oară cu o midinetă spaniolă“.

Aberant era totul, şi în primul rând prezenţa ei acolo.

Abia după ce am citit titlul, l-am înregistrat pe Hismasian, încadrând leopardul, mai bătrân decât îl ştiusem; nu mai avea părul viril care îi flutura pe frunte la ritmurile energice, marcând jumătăţi de timp între timpii braţelor, creând în orchestră întârzieri sincopate, dând senzaţia unei întretăieri de ecouri şi mărind volumul muzicii cu o dimensiune imaginară. Nimeni nu izbutise să găsească explicaţia acestei transcendenţe, deşi

efectul atât de cunoscut era de mult subiect de discuţie. Eu, unul, aveam o explicaţie, însă abia începea să se schiţeze şi rămânea incompletă. Găsisem capătul unui fir, când poate erau cu zecile, şi anume, ideea participării lui biologice la recompunerea muzicii. Dacă părul, cu acele mişcări contraritmice, era un mijloc de comunicare, capabil să divizeze timpii în secţiuni neegale, neprevăzute, ducând la surprize inconfortabile, la un fel de iritare demonică, nu ştiam până la ce alte componente ajungea contribuţia lui organică. Acum părul, încărunţit, lăsat mult să crească, îi atârna pe umeri, impudic, fără tinereţe, iar şuviţele de pe frunte, atât de expresive odată, erau tocite şi veştede. Dar totul în fizionomia lui apărea veşted. Avea o cămaşă în carouri, semănând cu cea de pe Dominique, descheiată la aceiaşi nasturi, simetric, şi cu mânecile sumese. Mişcarea lui era însă obosită, ochii stinşi, braţele puţin descărnate, cu coatele ascuţite, iar prin crăpătura cămăşii i se vedea pieptul, prăbuşit, cu păr alb de bătrâneţe.

— E imposibil! scrâşni Vicht.

Era imposibil cum nimic nu poate fi mai imposibil pe tot pământul. Imposibil, lângă leopard şi lângă Dominique. Ea şi leopardul, aliaţi printr-un drept teribil, ar fi trebuit să-l sfâşie. Chiar dacă după aceea lumea n-ar mai fi avut muzică.

Până seara, Vicht se liniştise; inima lui era închegată şi grea ca plumbul. Fusese însă un război crud, atât de sângeros şi de bestial, că nu l-ar fi egalat nici masacrul din Corregidor, cum îl ţineam minte de pe vremea lungii bătălii a Pacificului. Dorinţa mea fusese atunci să nu aud vreodată, tot restul vieţii, de o bătălie care s-o întreacă; şi-o văzusem, ca o pedeapsă, repetându-se şi ajungând mult mai departe, într-o singură inimă omenească. „Trebuie să reziste câteva ceasuri“, mă gândeam, ducându-l în neştire pe stradă. Luasem ziarul şi căutam un bar fără oameni, unde să bem în linişte şi amarnic. Trebuia să-l ţin viu până seara, şi dacă nu-şi revenea nici în ultima clipă, nu urma decât să moară, otrăvit cu alcool, fiindcă după cinci ceasuri de canonadă nimeni nu mai rezistă; urmează sau colapsul, sau nebunia.

Toate barurile din cartier erau pline; ne-am întors şi am intrat la Casona, unde, fiind după ora de masă, în a doua încăpere nu rămăsese nimeni. Chelnerul ne-a adus calmari şi vin alb, fără să-i spunem; avea pe faţă zâmbetul lui bun şi aştepta să ne înregistreze mulţumirea. Când a văzut cât suntem de împietriţi, s-a întunecat, dar fără să-şi piardă bunătatea a luat vinul şi calamarii şi ne-a adus whisky, două sticle deodată. Nu e chelner

în lume care să nu aibă ceva de învăţat de la omul acela. Dacă i-aş şti numele, i-aş trimite o scrisoare de simpatie. Dar după mai bine de un an, nu cred că mă mai ţine minte; în acest timp, mii de oameni s-au aşezat la masa lui, iar el le-a zâmbit tuturora, cu faţa lui bună. Cineva trebuie să plece, spre a face loc altuia; am plecat, au venit alţii!

La început mă gândisem să rup ziarul şi să-l arunc, dar era o copilărie, fiindcă imaginea ei, cu leopardul, nu putea să ni se şteargă din minte; cele cinci ceasuri trebuiau privite în faţă, cu bărbăţie. Am pus ziarul pe masă, în faţa lui Vicht, să se vadă.

— Vicht, grenadirii lui Napoleon erau mai bravi decât noi? Vrei să ştii ce însemna curajul lor în clipa atacului? O sticlă de rachiu!

Am turnat whisky, în pahare mai mari de o litră. Fără apă, fără gheaţă. Ca la război. Şi am spus:

— Aveau grenadirii altă forţă decât noi de a suporta durerea? Cum îndurau să li se taie picioarele, fără anestezie? Amândouă picioarele, zdrobite de ghiulele. Şi cu două găuri de glonţ în coaste! Atât că pe vremea aceea chirurgii armatei lucrau repede; o lovitură de satâr în dreapta, una în stânga, şi picioarele cădeau în ladă, desprinse de şolduri. Iar grenadirii rupţi astfel în două strigau din fundul plămânilor: „Trăiască împăratul!“ Erau ei mai bravi decât noi? Nu, erau beţi, Vicht! Beţi turtă!

Vicht dădu paharul pe gât.

— Trăiască împăratul!

— Bine, Vicht! O să ne vindecăm şi-o să căpătăm decoraţia!

— Dar doare! zise Vicht.

Stătea drept, într-o poziţie soldăţească, rigid, înţelegând că trebuie să lupte, ca un grenadir; nu era încă împietrit până la suprafaţă şi îi curgeau lacrimi. Bărbaţii nu plâng oricând, unii poate numai într-o singură zi din viaţă, însă atunci lacrimile sapă făgaşe.

— Ai dorit-o vreodată? întrebă Vicht. Pe Dominique.

— Da... Atât că nu era pentru mine.

— Femeile sunt pentru oricine. Oricine are clipa lui, dacă o ştie. Ai fi iubit-o?

— Da.

— Bine! Dacă spui, eşti un om de ispravă; mi-ar fi părut rău să te ascunzi. Cu Dominique nu se putea altfel. Oricine, din orice parte a lumii, trebuia s-o iubească! (Se uită în ziar, cu o privire ţeapănă.) Chiar şi el! Şi n-a pierdut clipa!... De unde vine jigodia asta dezmoştenită?

Începea să fie narativ, am simţit o primă descătuşare, porneam în marş ca soldaţii, trebuia să ţinem cadenţa. Am băut

şi am spus:

— Vine din Armenia.

Venea de demult; de cinci generaţii; cu buzunarele goale şi fără nicio speranţă; poate fără ambiţii; numai ca să se ia după soare. Toate valurile umane au mers odinioară spre apus: tot lungul Asiei, tot lungul Europei, tot Atlanticul, peste Islanda, până la Terra Nova. Şi când au ajuns pe ţărmul Americii, au străbătut continentul, tot spre ţărmul de la apus, în vreme ce alte neamuri, aflate de mult la acel apus, căutau un apus şi mai departe, peste Pacific, spre insula Paştelui şi Polinezia.

— E atât de relativ! spuse Vicht. Mergând spre apus, ajungi la răsărit. Prin nenorocul că pământul este rotund. Altfel ne-am opri într-o zi. Nimic în noi nu este definitiv. Ce ştii despre armeni?

Cu toată vechimea lor, armenii încă nu şi-au spus cuvântul în istorie. Fiecare popor, oricât de mic, oricât de uitat sau de neştiut, are de spus un cuvânt, şi-l va spune într-o zi.

— Chiar şi cei de la Bruges! adăugă Vicht. Despre el ce ştii?

De trei generaţii familia lui era înnobilată de un rege al Prusiei, dar el îşi luase cetăţenia franceză.

Vicht duse paharul la gură şi bău.

— Ar fi fost cazul să spun „Jos regele!“, dar am jurat credinţă capetelor încoronate. Trăiască împăratul!

— Bine, Vicht! Pentru credinţa ta o să capeţi permisie să mergi acasă.

— Da, zise el, cu o linişte care mi se părea inventată. Plec mâine dimineaţă. Haide la gară, să expediez maşina! Am să iau avionul. Vreau să ajung repede, să mă apuc de treabă.

Nu puteam crede; mai avea când să se prăbuşească. Am luat sticlele de whisky cu noi şi l-am însoţit la gară. Predând maşina, unul din gesturile posibile era făcut. Al doilea gest a fost biletul de avion. L-a luat atunci, imediat, de la o agenţie din gară. Mă temeam de gesturile următoare; nu-l ştiam nici măcar pe al treilea.

— Spune-mi tot ce scrie în ziar! îmi ceru Vicht.

Ne plimbam în La Rosaleda, parcul din faţa gării, şi cădea seara. Cât îl aşteptasem să facă formele pentru expedierea maşinii, citisem ziarul, cele patru coloane din prima pagină, continuate pe o treime din pagina a treia. Şi nu era un moment când ziarele duceau lipsă de ştiri senzaţionale. Războiul în Israel, reînceput de două săptămâni, neliniştea toată omenirea. Willy Brandt demisionase. Pe preşedintele Statelor Unite îl aştepta dezonoarea. Numai titlurile ar fi umplut pagina întâi! Şi iată că un ziar de o sobrietate recunoscută publica sub frontispiciul lui

onorabil fotografia cu leopardul, ilustrând o intrigă amoroasă care provoca scandal în lumea catolică şi punea Vaticanul în alarmă. Până a se dovedi că nu putea fi vorba de poligamie, ci cel mult de căsătorii desfăcute cu dispensa papei, acuzaţia era lansată public şi, oricâte dezminţiri s-ar fi dat pe urmă, ceva tot avea să rămână, măcar o suspiciune, după cinicul precept al lui Don Basilio.

Nouă bărbaţi cu nume cunoscute, din zecile şi sutele de nemulţumiţi care aşteptau vexaţi, tracasaţi şi neurastenizaţi ca biserica să consfinţească despărţenii de mult împlinite, semnau un act de protest împotriva acestei discriminări atât de sfruntate. După ce trei preoţi catolici slujiseră de trei ori taina căsătoriei, punând, cu oblăduirea cerului, trei mirese în braţele unuia şi aceluiaşi mire, un al patrulea preot îi pregătea mirelui a patra mireasă, fără să fie nicio dovadă că primele patru muriseră.

— Mai bine le otrăvea! spuse Vicht. Pentru habotnici s-ar putea ca omorul să fie o crimă mai mică decât poligamia.

Străbătând parcurile, ne apropiam de Moncloa; am vrut să ne întoarcem, să revenim pe străzi, între case. Vicht m-a tras înainte; mi-am dat seama că avea o intenţie precisă şi nu-i lipsea nici voinţa s-o aducă la îndeplinire. Aşa am ajuns în Calle de la Princesa, pe unde intrasem prima oară în Madrid; am recunoscut arcul de triumf; l-am privit fără niciun gând. Deodată Vicht s-a oprit şi mi-a spus:

— Ce vrei, în definitiv? De ce nu vorbim despre ceea ce trebuie vorbit? Nu mă interesează cabotinul bătrân, cu nevestele lui. Mă interesează Dominique! Despre ea vreau să vorbim! Până mi s-o usca gura şi n-oi mai putea spune niciun cuvânt. Ce urmăreşti? Crezi că se poate să uit?

Ne continuam drumul, mergea în dreapta; am simţit că întorsese capul şi, fără să-l privesc în faţă, mi-am dat seama, nu ştiu cum, că în privirea lui era un amestec de ironie şi de tristeţe. Poate însă că impresia aceasta mi-o dădeau nu ochii lui, ci numai glasul.

— Fiindcă nu m-am lamentat, ci am râs şi m-am bucurat de dragoste, ţi-ai închipuit că am uitat moartea? Nu, e lângă mine tot timpul, nu vreau s-o mint, să fug, să mă ascund. Dar gândul meu acum e la Dominique, şi lipsa ei e mai dureroasă decât orice moarte. Nu vreau să trăiesc; vreau să fie Dominique. Aici sau în viaţa cealaltă. Numai să fie! Fiindcă fără ea nu se mai poate nimic, nici măcar să mor.

Apoi a tăcut, se făcea noapte, am continuat să mergem alături, îl urmam fără niciun gând, simţeam că nu vroia altceva

decât să treacă timpul. Ne-am întors prin acel lung şir de grădini şi parcuri aflate de-a lungul căii ferate, am lăsat în stânga Plaza de España, apoi am ocolit gara şi am intrat în Campo del Moro, unde ne-am plimbat în neştire mai mult de o oră, până ce luna a devenit foarte luminoasă. Atunci am ieşit prin colţul de nord-vest al parcului şi am luat în lung strada de lângă gară, Paseo de la Florida; cum am recunoscut locurile, am şi înţeles unde trebuia să ajungem; aici vroia Vicht să mă aducă. Sau poate eu vroisem să vin aici. El traversă strada goală şi încercă uşa capelei. Nu putea să fie descuiată. Luna bătea în turla albă şi în zidurile spoite cu var, făcându-le să strălucească. Să nu fi ştiut că înăuntru este pictura lui Goya, prin nimic nu ar fi atras privirea această bisericuţă de cărămidă, tencuită cu modestie, care îşi trăia umilinţa faţadei la picioarele catedralelor de piatră sculptată, dintre Santiago de Compostela, Sevilla şi Barcelona, gata să fie zdrobită sub ele.

Vicht dădu colţul zidului, nu lipsi mult, se întoarse cu o rangă pe care o propti între clanţă şi tocul uşii. Am vrut să-l împiedic.

— Nu se poate! E o efracţiune.

— Ştiu şi nu-mi pasă. Am să sparg şi am să distrug tot ce mi-o sta în drum. Fiindcă asupra mea s-a săvârşit cea mai mare efracţiune şi nu mai am nimic de pierdut!

Când uşa se deschise, teama de reprobabil dispăru dintr-odată, dându-mi o stare de linişte, de mulţumire, unită cu presimţirea unei întâmplări minunate, care avea să continue ceva început în alt timp şi poate să-i dea acum lumina adevărată.

Am lăsat sticlele de whisky pe lespezile din tindă şi ne-am strecurat în capela luminată de lună prin geamul de deasupra intrării. Razele ei băteau oblic şi cădeau lângă banca din mijloc, unde stătusem întins pe spate, ca să pot privi cupola.

Niciodată n-am să-mi pot explica miracolul, dar nici n-am să-l cred o halucinaţie, fiindcă n-a fost într-o singură zi, s-a repetat întocmai, deşi condiţiunile erau schimbate, şi nu doar cu mine, ci şi cu Vicht, într-o vreme când nu puteam să ne influenţăm unul pe altul, de vreme ce nici nu ne cunoscusem.

Admit că prima dată putuse să fie o vrajă, a fetei întâlnite pe Calle de Alcalá, în seara cu lună nouă, prima la care văzusem cercelul de aur. Ea mi-a arătat pictura lui Goya, şi nu m-ar fi mirat să aflu – dar de la cine? – că imaginea inexistentă, pe care totuşi o văzusem limpede, se datora puterii ei de sugestie.

Domnul Scheibler, profesorul de literatură germană, îmi povestise cum lucra doctorul King, unul din ei, nu ştiu care, fiindcă trebuie să fi fost o dinastie întreagă. Îl fotografiase pe

scenă, când îşi tăia stomacul şi-l arăta spectatorilor, împreună cu intestinele. Lumea era îngrozită, nimeni nu putea să înţeleagă, dar nimeni nu îndrăznea să se îndoiască, nici măcar domnul Scheibler. Şi n-a fost cu totul dezmeticit şi nici n-ar fi putut să jure că aflase chiar adevărul, atunci când clişeul developat i-l înfăţişă pe doctorul King aga cum îl văzuse el însuşi, pe scenă, numai că n-avea abdomenul tăiat, ci îşi ţinea mâinile încrucişate pe vesta albă a fracului, fără nicio urmă de sânge.

Dacă fata m-a vrăjit astfel, pe Vicht cine l-a vrăjit, fiindcă ea nu era acolo, ci era Dominique? Iar acum de unde venea vraja, în capela goală şi spre miezul nopţii, când până şi spiritele sunt în repaos?

Am şi eu o fotografie a cupolei, pe care n-am făcut-o singur, ca domnul Scheibler, ci am cumpărat-o de la chioşcul cu ilustrate. O fotografie necontestată de nimeni şi răspândită în mii de exemplare. Ea îl înfăţişează pe Sfântul Anton de la Padova înviind din morţi un om, fiul, spre a depune mărturie în apărarea altui om, tatăl, învinuit de crimă. Mulţime de oameni priveşte această minune, bărbaţi, femei, copii, figuri laice, lumea din vremea lui Goya, dar de la Madrid, nu de la Padova. Ei se înşiră după o balustradă de fier, care înconjoară cupola, iar deasupra lor, fundalul înfăţişează cerul, gri şi albastru, întins peste munţi vineţi.

Atunci când fata a ridicat mâinile să-mi arate cupola, pe acest cer am văzut o imagine inexistentă în fotografie; la început aş fi putut crede că era însăşi imaginea fetei, proiectata acolo printr-o forţă care putea să nu mă mire, printr-un fenomen optic explicabil, deşi neînţeles de mine. Pentru că exista chiar şi o asemănare între ele şi, mai ciudat decât orice, amândouă aveau în urechi acelaşi cercel mic de aur.

Imaginea a persistat tot timpul cât am stat acolo şi-am regăsit-o în două rânduri când m-am întors, tulburat până în fundul sufletului şi nevrozat de curiozitate. Deşi fata n-a mai apărut niciodată.

Şi imaginea văzută de Vicht era aceeaşi, fără nicio schimbare.

Aceeaşi era şi acum, când intrasem în capelă singuri, prin efracţiune. Ne-am aşezat pe bancă şi îndată ce-am ridicat ochii am văzut-o, într-o lumină a ei proprie, care ne îngăduia să-i desluşim toate trăsăturile, în vreme ce restul picturii abia putea să se întrezărească în slaba iradiere a lunii. Prin ce mijloace mefistofelice o inserase Goya acolo, că nu putea s-o vadă nimeni, decât după o revelaţie cum fusese a noastră? Şi-abia acum am recunoscut-o.

— Ştiu cine este! i-am spus lui Vicht. E Maria Magdalena, îngenuncheată în faţa Mântuitorului!

Îngenunchease cu un gest scurt, căzuse, aşa se înţelegea de ce părul îi flutura pe spate, dezvelind urechea cu cercelul de aur. Numai părul mai putea mărturisi păcatele ei din urmă. Trupul, învelit într-o mantie albastră, fosforescentă, se ascundea cu pudoare de privirea bărbatului căruia venea să i se ofere, doborâtă de iubire şi de lacrimi. Se simţea însă vibrând şi pulsând, căci dansul ei nu era terminat de multă vreme. Şi cum o priveam, luminată din ce în ce mai bine, că i se vedea până şi fardul care îi încondeia ochii uzi, plini de pocăinţă şi de patimă, mi s-a părut că în ea o recunosc pe Dominique, aşa cum se întorsese la masă, în cârciuma de la Cartagena, şi se uita la Vicht, cu o iubire îndurerată, implorându-i mila şi graţia, după ce dansase cu infanteriştii, cu picioarele goale până la şolduri, cu umerii daţi înapoi, cu grumazul arcuit şi cu părul aruncat pe spate.

Simţea oare la fel şi Vicht? Cred că da, de aceea venise aici şi spărsese uşa. După ce privi chipul de sus, mult timp, îşi coborî privirea şi spuse:

— Aici am stat; cu Dominique. Dimineaţa. Aici a stat, lângă mine. Cinci ceasuri. Nemişcaţi. Până a venit paznicul şi ne-a dat afară.

Dominique nu-şi schimbase rochia, nu-şi schimbase nimic, nici privirea; părea că vine dintr-o tavernă, după o noapte de băutură; era pătată de vin pe picioare şi îi sângera mâna. Se tăiase în cioburi, nu făcea nimic să oprească sângele, îl privea extaziată cum izvora din tăietură, constant, fără să pulseze, ca un fir de mătase roşie, fără să se răcească şi să se coaguleze, că ar fi putut să fie din nou injectat în artere, filtrat şi împrospătat de oxigenul din atmosferă.

— Înainte de a şti gustul cărnii ei, l-am ştiut pe al sângelui. Trebuia să-l opresc, altfel ar fi curs tot, până la ultima picătură. I l-am oprit cu gura, cu respiraţia, cu aerul din plămâni, încălzit de inima mea nebună de fericire. Până s-a închegat şi s-a făcut o cicatrice de aur.

Începeau să vină oamenii, se uitau la Dominique, la picioarele ei pătate cu vin roşu şi la mâna însângerată pe care ea o ţinea să se vadă, cu o trufie atât de neînfrântă, încât făcea să pulseze tăietura, să se deschidă iarăşi. Se uitau la Vicht, fără să înţeleagă de ce avea pete de sânge şi pe faţă, de părea tăiată, şi fără să vadă iluminarea de pe chipul lui, arzând ca de flacăra.

Oamenii plecau fără să înţeleagă, veneau alţii care n-aveau să

înţeleagă mai bine. Paznicul îşi făcea drum tot mai des prin capelă, arunca priviri intrigate.

Dominique îşi dădu capul pe spate.

— Uită -te la femeia îndrăgostită şi păcătoasă!

Deci ea găsise înaintea mea simbolul imaginii; aveam încă un motiv să cred că nu poate fi altul.

— Părul ei a venit peste mine, spuse Vicht, mi-a acoperit faţa şi am simţit atunci ce înseamnă dumnezeirea. Atunci lumea s-a născut a doua oară pentru mine; am privit-o prin părul ei, se vedea albastră; dispăruse pictura lui Goya, cupola era ca un cer de noapte, cu stele mari, albastre; din fiecare stea Dominique se apleca înspre mine, lăsând să-i cadă părul peste faţa mea, albastru; cădea mereu, în valuri, că îmi tăia respiraţia, şi era tot mai albastru; iar ea mă legăna şi-mi spunea şoapte, ducându-mă pe o mare nu de apă, ci de miresme, şi toate câte veneau se făceau albastre.

Era atât de puţin ceea ce rămânea să se împlinească! Era ca şi împlinit, şi Vicht n-ar mai fi vrut altceva, dacă puteau rămâne aşa toată viaţa. Numai că veni paznicul, fiindcă nu mai putea să-i rabde, cum stăteau înlănţuiţi, de ceasuri, Dominique cu capul dat pe spate, cu ochii închişi, dar văzându-se prin pleoape cum privirea ei se ducea în spaţii. Şi Vicht, cu faţa îngropată sub părul ei, ascunzându-se de Dumnezeu în propria lui cetate.

— Voi n-aveţi nici credinţă, nici casă, suflete păcătoase? strigă paznicul.

Afară Dominique se înstrăină dintr-odată. Mergea la un pas, şi când Vicht vru să-i apuce mâna, cea cu sângele pe care îl avea acum amestecat în sângele lui, şi încă îi mai simţea gustul în gură, ca un amestec de tincturi aromate, ea se feri, cu o mişcare de gheaţă. O privi, văzu că faţa ei era de gheaţă. Şi părul, de gheaţă. Nimic nu mai rămăsese albastru.

— Ştiu! zise ea cu duşmănie. Vrei să merg cu tine, în camera ta de la hotelul „Asturias“! De ce nu m-ai întins printre cioburi, azi-dimineaţă, când stăteam îngenuncheată, ca Maria Magdalena în faţa Mântuitorului? Să ne fi tăiat, să ne fi curs sângele, să se fi amestecat cu vinul! Te-am dorit toată noaptea, din clipa când ne-am împreunat mâinile... De ce nu m-ai întins pe bancă, în capelă, când mi-am dat capul pe spate? Aşteptam, şi ar fi fost dincolo de închipuirea oamenilor, m-aş fi simţit ca Magdalena lui Goya, aş fi stat cu braţele în cruce, să mă înalţ la ceruri, mi-ai fi dat o religie, pe Dumnezeu în care n-am crezut niciodată.

★

Am stat cu Vicht în capelă până ce luna, rotindu-se, a trecut în altă fereastră. Acum era mai întuneric, şi chiar mantia Magdalenei începea să pălească, şi toată imaginea de pe boltă avea să dispară, de oboseală, prea mult contemplată. Am ieşit şi l-am urmat, fără să ştiu unde vroia să ajungă; am mers mult, pe Avenida de Valladolid, gara rămăsese în urmă, calea ferată a trecut în stânga, pe deasupra noastră, iar noi am trecut podul peste Manzanares. Madridul nu are noroc de o apă frumoasă. Am simţit emanaţii stătute, de baltă; luna ne bătea în faţă. Am urcat rambleul înalt şi acum am trecut noi peste calea ferată, lăsând-o iarăşi în dreapta. Eram în Casa de Campo, în afara oraşului, o sălbăticie de dealuri şi parcuri. Prin spatele nostru a trecut un tren cu ferestrele luminate, deşi era mult după miezul nopţii; oamenii nu dormeau, trenul abia plecase din gară. Putea să fie trenul de Barcelona, şi atunci însemna că peste două ceasuri avea să treacă prin Bellpuig, unde nu se urca nimeni.

De la capelă, aici ajunsese Vicht, cu Dominique, şi era trecut miezul zilei. După izbucnirea duşmănoasă, ea amuţise, mergea cu capul în pământ, obosită şi fără ţintă, la un pas de el, păstrând aceeaşi distanţă, constantă, fără să se apropie, fără să se depărteze, parcă axaţi pe două şine paralele, care nu se întâlnesc niciodată.

— Ba nu! îmi spuse Vicht. Trebuiau să se întâlnească; măcar la infinit. Aveam de gând să merg până acolo şi, oricât o simţeam de înstrăinată, ştiam că are să meargă cu mine, chiar dacă n-ar fi vrut altceva decât să-mi sfâşie faţa cu unghiile sau să mă omoare.

— Vrei să ştii de ce nu mă întorc? întrebă Dominique. Fiindcă nu pot. Ştiu că nu pot şi nici nu încerc.

Nu adia vântul pe dealuri, şi urcând, Dominique se încălzise, aburea, evaporându-şi parfumul care trecea printre pini, amestecându-se cu mirosul lor de răşină. Pe la jumătatea coastei, îşi scoase fularul de la gât şi îşi descheie bluza la primii trei nasturi; ca în fotografia cu leopardul; nu părea numai o obişnuinţă, putea să fie un rit. Apoi îşi sumese mânecile până la umeri. Ceva mai sus, pe coastă, legă fularul de un pin scorţos.

— Nu mai ai nevoie de el? o întrebă Vicht.

— Ca să nu ne rătăcim la întoarcere, răspunse Dominique.

Glasul ei nu mai era duşmănos, începea să se îmblânzească, poate de la soare. După alţi câţiva paşi se opri, se aşeză jos, în cetina prăfuită, şi îşi scoase ciorapii. Pantofii îi lăsă acolo, mai departe merse cu picioarele goale; se încălzea şi se năştea în ea

o răzmeriţă; odată cu lucrurile părăsite se despovăra de ea însăşi. Ciorapii îi atârnă în ramuri, pe rând, departe unul de altul, iar când ajunseră sus îşi aruncă şi cordonul. Nu mai avea nimic în mână, în afara sacului de călătorie, pe care îl purta tot timpul şi pe care, în ziua aceea, avea să-l arunce în Manzanares; cel pe care îl ştiam eu era altul. O poşetă nu i s-ar fi potrivit nici în ziua când ar fi încoronat-o şi muzica i-ar fi cântat imnul.

Tot restul urcuşului nu mai scoase un cuvânt şi nu se uită la Vicht. Dar era cu el, nu putea să fugă şi acum se bucura că nu poate fugi. Lucrurile lăsate în urmă, ca să le arate drumul, dovedeau intenţia ei inconştientă de a nu se mai întoarce, de a merge în neştire, cu bluza descheiată şi cu picioarele goale, să-şi răneascâ tălpile, şi el, îngenuncheat în faţa ei, să-i oprească iarăşi sângele, cât mai rămăsese.

Pe coama dealului era o tabără de copii, cu instalaţii de gimnastică şi jocuri, abandonate dacă trecuse vacanţa. Dominique se aşeză într-un leagăn cu lanţuri, iar Vicht îi făcu vânt, departe; ea se lăsa în voia lui, fără să-l oprească, ducându-se tot mai sus, printre coroanele pinilor. Când cobora, el îi cuprindea mijlocul cu mâinile, fără să-şi dea seama cât o strângea de puternic, şi ea dorea tot mai mult ca mâinile lui s-o arunce în soare. Iar când el îi elibera mijlocul cu o ultimă zvâcnire şi rămânea jos, ca oamenii pe care nu i-a luat avionul, Dominique, odată cu senzaţia divin de brutală a catapultării, avea spaima că n-au să se mai întâlnească la întoarcerea ei pe pământ, că el între timp va muri sau va fugi departe, şi mijlocul ei niciodată nu-i va mai simţi mâinile. Atunci ar fi vrut să se termine, oricum, prin catastrofă, să se prăbuşească, numai să fie la timp, înainte ca el să fugă sau să moară. Dar când el o prindea iarăşi şi se încorda cu o forţă crescută geometric, s-o arunce şi mai departe, până deasupra pinilor, până la zenit, până în partea cealaltă a cerului, dorinţa de zbor, rămasă în om şi uitată de pe vremea când el nu se poate să nu fi fost pasăre, măcar o dată, se trezea, mai puternică decât toate celelalte dorinţe şi decât toată conştiinţa.

Până unde aveau să meargă nu ştia niciunul, ci ştiau doar că niciunul nu putea să fie el primul care să se oprească. Dominique se ţinea de lanţuri, cu braţele tot mai întinse, căutând tot mai sus locul unde ele nu puteau să se rupă. De mult bara leagănului se arcuia gemând, chinuitor, iar lanţurile, smucindu-se în cârlige, de mult scoteau scrâşnete.

În clipa care trebuia să vină, deşi nu o ştia niciunul, Dominique nu se mai întoarse, ci se duse înainte, proiectată pe cerul în

culori de seară. Lanţurile căzură, smulse din cârlige, şi ea se duse. Nu simţeau spaimă niciunul, nici măcar nedumerire: întâmplarea era scrisă dinainte. Vicht se aruncă şi el, în zborul lui, pe povârniş, cu braţele deschise, şi fu acolo unde trebuia s-o prindă. Apoi se prăbuşiră împreună, înlănţuindu-se, până se opriră în tufe. Vicht spuse:

— Ai venit din cer! Un loc mai înalt nu putea să fie!

— Da! răspunse Dominique. Dar acum haidem până în străfundul pământului!

★

Am găsit leagănul, căzut pe povârniş; nu-l reparase nimeni. Vicht îl luă în mâini şi-l zornăi. Suna ca oasele fărâmate.

— Aş vrea să fac dreptate tuturor, spuse. Mie, ei şi lui Dumnezeu. De m-aş sfârşi acum, cu sufletul rupt de suferinţă, şi tot ar trebui să fiu mulţumit. Ea a fost în viaţa mea un dar fără asemănare.

— Fără asemănare pentru toţi oamenii pe care îi ştiu, Vicht! Niciunul n-ar fi putut să aibă vreodată atât.

— Da, m-am temut să spun! adăugă el. Niciunul din câţi ştim, şi nici alţii, neştiuţi. Nimeni, niciodată!

Se lumina de ziuă când coboram dealul, să ne întoarcem.

— Vicht, vrei să căutăm ciorapii şi pantofii?

— Nu! Las-o să rătăcească!

Pe podul de peste Manzanares ne-am oprit. Multe scrisori am trimis la Madrid ca să aflu cum se numeşte podul. Vroiam să ştiu, atâta tot, şi nimeni nu putea să înţeleagă. La fel de greu am aflat că dealul cu leagănul se numeşte Casa de Campo; nu ştiam, deşi fusesem acolo şi văzusem lanţurile. Iar podul se numeşte El puente de la Reina. Cine putea să fie regina, dacă nu Dominique?

Am stat cu Vicht pe pod şi m-am gândit. Apa, nemişcată, era verde şi părea coclită. Dacă un om s-ar fi aruncat în ea, ar fi avut moartea cea mai jalnică. Spre Ventas, cerul începea să se înroşească. Vicht privi multă vreme apa. Aici îşi aruncase Dominique sacul, când se întorceau, noaptea. Era în picioarele goale, zgâriată, sfâşiată, cu părul plin de cetină; tot ce mai avea pe ea era plin de cetină.

— Ar fi trebuit să-l arunc când am venit, spuse ea, dând drumul sacului să cadă în apa urâtă.

Din sac ieşeau bule de aer, bolborosind, până ce ajunse la fund şi mâlul le înăbuşi.

— Ştii ce avea în sac? mă întrebă Vicht.

— Ce putea să aibă decât atomizorul cu parfum?

Nu vroiam să-i spun; avea aparatul de recepţie, dar n-ar mai fi folosit la nimic: se fărâmase în căderea pe povârniş. Şi ştiam de la Dominique, îmi spusese noaptea, la Motilla del Palancar, cât se simţea de nemernică şi de sluţită că îl aruncase abia după ce nu mai putea să recepţioneze nimic. Se trezea noaptea plângând, îşi lipea obrazul ud de braţul lui Vicht, şi cu cât îşi simţea dragostea mai nebună, cu atât se socotea mai pângărită. Iar pe celălalt îl ura, fiindcă vroise s-o domine, şi izbutise, împotriva voinţei ei, ceea ce era o groaznică umilinţă.

— Îl uram atât, că n-aş fi cunoscut răzbunare mai dulce decât să-i sap mormântul, cu mâinile mele, să-i rostogolesc sicriul în pământ şi să arunc peste el bulgări, să-i aud cum sună, ca tobele în orchestră. Orchestrele biciuite de el cu cnutul, care mi-au siluit auzul şi mi-au lăsat răni în suflet.

Aş fi vrut s-o zgâlţâi atunci, noaptea, când stăteam amândoi aşezaţi în ţărână şi ea bea Calvados din sticlă. De ce-mi spunea, când mult mai bine ar fi fost să uite? Atâtea femei uită că au fost pângărite! Se ridică din praf şi se scuturâ. Merita s-o zgâlţâi, fiindcă *nu vroia* să uite.

— Nu l-am iubit, să-ţi intre în minte! M-am străduit în unele clipe; m-am străduit cu toţi, altfel te simţi târfă. Când te încredinţezi unui bărbat, trebuie să-i pui o stea în frunte, oricât de mică; să-l socoteşti mai presus decât alţii. Să închizi ochii tare, până te dor pleoapele, ca să nu-i vezi gesturile împiedicate, ci să-l vezi ca pe un arhanghel; să-ţi astupi urechile, ca să nu-i auzi bâiguiala neghioabă, să ţi-l închipui vorbind în sonete. Nu trebuie să fi cunoscut bărbaţi cu sutele, ca o femeie să ştie cât de neegală le este virilitatea. Dar dacă vrea să nu decadă, nu trebuie să admită comparaţia, în folosul unuia şi-n paguba altuia, ci să fie solidară cu fiecare în parte.

— Înseamnă să accepte o sclavie continuă.

— Nu! mi-a răspuns Dominique. Înseamnă să-ţi cunoşti şi să-ţi aperi condiţia, chiar dacă nu ţi-ai dorit-o. După ce nu va mai fi niciun drept de revendicat, după ce egalitatea va fi deplină, după ce ultima femeie din ultimul colţ al lumii nu va mai avea ce să ceară, abia atunci vom şti câtă nevoie avem să ne supunem. Fiindcă va rămâne neegalitatea biologică până la sfârşitul speciei; fără ea nu poate fi voluptate, nici pentru unul, nici pentru altul. Femeile care nu se supun, ci vor să fie stăpâne sunt infirme; bucuria lor e o construcţie masculină.

În ceea ce spunea existau contradicţii ascunse, dar ar fi fost meschin să le ţin minte, atât timp cât zbuciumul ei era sincer. „A

trebuit să mă supun lui ca să nu decad.“ Şi totuşi, îl acceptase cu uşurinţă; trebuia să înţeleg eu, de vreme ce ea nu putea să se explice: fusese sigură că are să uite, şi ar fi uitat dacă n-ar fi fost bagheta de fildeş.

— Nu, nu l-am iubit! Şi voluptatea a fost mediocră, mai degrabă făcută. O simţeam mai mult din muzica lui, decât din îmbrăţişările absente; fiindcă n-avea timp să uite de sine; pentru el eram o orchestră, pe care o asculta cu urechea trează, cu toate simţurile lucide, neîngăduindu-şi nicio dereglare a ritmului, nicio nuanţă neprevăzută, cu atât mai puţin o nuanţă imperfectă şi încă mai puţin una nebună. Dar fiindcă l-am acceptat, am fost datoare să-l apăr. Am purtat radioreceptorul cu mine, cum ocnaşii îşi poartă lanţurile.

Eram sigur că nu vroia să fugă de Vicht, în noaptea de la Motilla del Palancar, ci de ea însăşi, amăgindu-se că vrea să iasă din zona unde putea să recepţioneze apelul. Şi nu avea sentimentul că plecarea ei ar fi fost o nedreptate.

— De ce? Mai mult decât i-am dat până astăzi n-am să-i pot da niciodată. Are să sufere şi am să sufăr, are să geamă şi am să urlu, dar prin geamăt şi prin urlet iubirea noastră are să treacă peste clipa când trebuia să moară şi are să dăinuiască. Prin suferinţă.

Apoi Dominique spuse, cu vocea sugrumată, cu dinţii strânşi, în război cu ea însăşi:

— Vreau să-l apăr!

Se uită mult în noapte, pierdută; deodată tresări şi întoarse capul spre mine:

— Ce-am spus?

Părea îngrozită.

Niciun automobil n-a vrut să oprească. Zadarnic ţinea Dominique în lumina farurilor cartonul pe care scria cu lac negru de unghii „Orice direcţie“. Era un strigăt.

— Pe el l-am iubit din seara când mi-a mângâiat obrazul. De-atunci am prevăzut clipa de astăzi, pe care o ştiam invers, pe el ducându-se într-o urnă, prefăcut în cenuşă. Şi mi-a fost frică; dar trebuia să merg înainte. Şi când dragostea noastră s-a destăinuit una alteia, şi ne-am cercetat în necunoscutele noastre, revelaţia a fost atât de neprevăzută şi de profundă, încât, nebună cum eram de spaimă şi de bucurie, am deschis ochii mari, să văd ceea ce văzul nu va putea niciodată să arate, cum nu pot să arate nici celelalte simţuri, prin ce se deosebeşte un bărbat de altul. Şi prima oară am făcut comparaţie, privind în mine şi ascultându-mă, cu o îndrăzneală de care totdeauna mi-a fost

ruşine. Atunci am ştiut că el va fi stăpânul meu până ce unul din noi îşi va da ultima suflare. Şi am dorit, împotriva destinului, ca eu să-mi dau acea ultimă răsuflare, şi cât mai degrabă, să nu mi-o ia el înainte.

Am înţeles-o şi am crezut-o; de fiecare dată când întindea cartonul, Dominique îşi chema moartea. Iar după ce treceau automobilele, fără să oprească, îşi continua mărturisirea:

— Forţa lui porneşte dintr-o deznădejde prin care a izbutit să se ridice deasupra propriei lui structuri, şi a structurii tuturor oamenilor, învingând prin ceea ce era o înfrângere; cum nu mai are nimic de apărat, totul la el a devenit dăruire. Şi dacă dăruirea este un act impalpabil, numai o declaraţie, o presupunere, o iluzie sau o speranţă, la el este un curent electric, care transportă şi depune pe mine o haină de metal nobil, şi atunci mă simt poleită, pe dinafară şi pe dinăuntru, până în viscere şi până în suflet. Asta-i puterea lui, să facă din mine o fiinţă ca nicio alta; puterea lui este neasemuirea.

★

Am stat cu Vicht pe podul Reginei şi am privit apa murdară. N-aveam de ce să-i spun, aş fi făcut o nedreptate, pe care nici Dominique n-o ştia, atunci când se învinuise cu atâta ură, că nu aruncase receptorul mai înainte de a se face fărâme. Dar, chiar dacă îl avea asupra ei, ea îl aruncase încă din zorii zilei, când mergea la capelă cu picioarele stropite de vin şi tăiată la mână. Căci dacă atunci ar fi venit apelul, nu l-ar fi auzit; lungimea de undă era pierdută, nu mai putea să-l asculte decât pe Vicht.

Am pornit spre oraş, pe jos, târându-ne paşii; înainte de a se lumina bine am ajuns în strada Sevilla. Nu se vedea niciun om la ora aceea a nimănuia, când în Madrid nimeni nu pleacă, nimeni nu vine.

În faţa parfumeriei, Vicht se opri, privi vitrina; alături pavajul era desfăcut, se făceau săpături, să se repare o conductă. O motopompă trăgea apa adunată în groapă şi-o lăsa să curgă în rigolă, ceva mai departe.

Vicht luă o piatră din grămadă şi-o aruncă în vitrină. Ar fi fost o prostie să-l opresc; avea nevoie de război, dar îi lipseau puşca şi gloanţele. Îşi făcea războiul cu pietre, ca în preistorie. Vitrina zornăi, sticla începu să curgă în cioburi şi în spatele ei rămase un etalaj de flacoane. Vicht aruncă în ele o altă piatră, făcându-le să se prăbuşească; parfumeria era întunecată. Mi-am închipuit-o acolo pe Dominique, ambalând flaconul de parfum, adunând

hârtia succesiv, pe fiecare latură, cu toate zece degetele armonizate.

— De ce nu vine nimeni? întrebă Vicht, mirat. Ar trebui să mă aresteze.

Partea de sus a vitrinei rămăsese întreagă, agăţată în rama metalică; spărtura tăia în două numele „Dominique“, scris cu litere cursive. Dinăuntru veneau efluvii de parfum; flacoanele sparte curgeau, amestecându-se şi făcând baltă pe jos, ca sticla de vin pe care Dominique o scăpase din mâini, speriată de dragoste.

40

Pe când nutream ambiţia de a face din Europa un bun propriu, ştiam că intrarea în posesie n-ar fi fost fapt împlinit şi nimeni n-ar fi recunoscut anexarea, dacă mai întâi aş fi dat un ocol întreg continentului. Se întâmpla aşa anii trecuţi, când am plănuit o călătorie de şase luni şi de treizeci şi cinci de mii de kilometri, care însemnau să ajung la toate extremităţile geografice ale Europei. Nu-mi era îngăduit să las pe de lături nicio ţară şi nicio capitală, şi bineînţeles niciunul din locurile cât de cât importante pentru mine, fie că n-ar fi fost la fel pentru alţii. M-am gândit ca itinerarul meu să aibă totdeauna justificare şi să-mi pot oricând explica înclinaţiile, făcându-i pe oameni să înţeleagă şi să mă aprobe.

Ştiam însă de pe atunci, n-a trebuit să aştept ziua de astăzi spre a vedea bine realitatea, că nici într-o viaţă întreagă, necum în sărmanele şase luni ale mele, un om nu poate să vadă şi să înţeleagă tot ce defineşte o lume, de la începuturile ei până în vremea noastră. De aceea îmi pusesem în gând ca, din fiecare loc pe unde îmi trecea drumul, să aleg o singură imagine, spre a o duce cu mine. Tot meditând asupra alegerii, care nu era o treabă uşoară, şi pe care nici n-am terminat-o, mi-am dat seama că nu există criterii recunoscute de toată lumea spre a se stabili o ierarhie a lucrurilor valoroase din lume, în aşa fel ca să nu contrarieze pe nimeni şi să nu atragă dezaprobarea nimănuia.

Nu încape vorbă că în cercetarea mea trebuiau să intre şi castelele de pe Loara, dar câte şi care? Mult mi-am frământat mintea ca să le stabilesc ordinea importanţei şi tot n-am ajuns la o dumerire deplină, fiindcă părerile oamenilor sunt împărţite, chiar ale celor de meserie. Amboise, de pildă, într-unul din ghidurile cele mai cunoscute, este socotit de o importanţă secundară sau chiar mai puţin decât atâta. Nu aveam astfel

niciun îndemn să mă abat pe acolo şi nu m-aş fi abătut, să nu fi fost buna mea soartă. Au, oare ghidul nu ştia că e emoţionant că vezi casa lui Leonardo? Şi capela de piatră aproape ca o dantelă, şi odăile castelului, mai luxoase decât oriunde în altă parte? Şi cum era cu putinţă să nu citeze şi să nu pună în balanţă casa de pe platou, pe care scrie „Oui, je t'aime!". Şi cum de trecea sub tăcere existenţa unui leopard dus de lesă de o tânără doamnă frumoasă?

Dacă am văzut atâta nedreptate, mi-am spus că e mai bine să pun ghidul la fundul bagajelor şi să-mi văd de treabă cum m-o duce capul. Dealtfel, după Amboise, mă puteam socoti mulţumit cu castelele de pe Loara.

Am fost însă şi la Chenonceau, pe Cher, unul din afluenţii Loarei, fiindcă, luându-mă după fotografii, mi se părea a fi printre castelele cele mai frumoase. M-a întâmpinat o lungă alee de platani (sigur?) şi dacă n-ar fi fost decât ei, tot era o răsplată; aşa cum se bolteau deasupra şi se pierdeau destul de departe ca liniile lor paralele să se unească, înfăţişau cea mai mare catedrală gotică din câte văzusem vreodată.

Nici castelul nu m-a dezamăgit, măcar fiindcă are o galerie întinsă deasupra apei, până pe malul celălalt. Dacă pe dinăuntru galeria e săracă şi fără destinaţie, o salvează muzica sfioasă, aproape ca un zvon, care te urmează, egală, oriunde te-ai duce, şi nu se vede de unde vine; privind jos apa cum curge şi pădurile cum se leagănă, muzica pare, de acolo, a ielelor şi a sirenelor.

Castelul mi-a plăcut fiindcă nu-i disproporţionat cu nevoile oamenilor din nicio vreme, nici chiar de astăzi. M-aş bucura să locuiesc în el într-o vară, dacă s-ar pune baie şi s-ar închide poarta, ca să nu intre nimeni. Deşi n-a fost construit cu o destinaţie atât de înaltă, căci e opera unui bogătaş al vremii, într-o cameră de la etaj au locuit, pe rând, cinci regine. Niciuna n-a fost fericită. Eu însă cred că aş putea fi, în acea vară.

Un tren de minicare plimbă lumea prin parcul castelului şi pe aleea gotică, până la poartă. Am regretat că nu sunt spiriduşi în pădure, ca noaptea să dezumfle cauciucurile şi să înfunde eşapamentul motorului.

Eram obosit după trei castele, aş fi vrut să pornesc pe un drum lung, să mă odihnesc prin mişcare şi fără să văd nimic, într-o lume goală. După ploaia din ajun, vremea se răcise, simţeam toamna în aer, venind asupra mea ca o îngândurare.

M-am oprit şi la Tours, tot îmi era în drum, aveam şi-acolo un castel de văzut; la fel fac când scriu, nu mă îndur să trec pe lângă un amănunt fără să-i consacru o pagină şi un timp; timpul

mi-e scump, şi pagina înseamnă chinuri prelungi; iar la urmă o arunc, fără ezitare şi fără regret, uitând cât m-am ostenit cu ea şi cât timp mi-a cerut.

Nu-mi pare rău că m-am oprit la Tours, deşi n-am văzut castelul, care era închis. Nimeni din câţi m-au îndrumat până acolo nu mi-a spus un cuvânt. Şi am avut de făcut un drum lung şi urât, printr-o suburbie cu industrii şi cu magazii. La poarta castelului, ferecată pentru mult timp, era un arbore gigant, pe care nu-l pot numi, fiindcă nu-l ştiu. Dar am stat o jumătate de oră sub umbra lui, ceea ce m-a răsplătit de lungul ocol inutil.

M-a mirat şi m-a zăpăcit circulaţia în acest oraş care nu-i mult mai mare decât Orleans, şi nici prea departe, şi-i tot pe Loara, în aceeaşi zonă geografică şi-n aceeaşi istorie. Se explică probabil prin vreo industrie sau prin vreo conjunctură economică, fără să rămână nicio taină. Dar o inegalitate dusă atât de departe pare nedreaptă în soarta oraşelor, ca şi în soarta oamenilor.

La o staţie de benzină, vânzătoarea, care părea o femeie instruită, cel puţin în privinţa castelelor, m-a sfătuit să trec negreşit pe la Azay-le-Rideau, pentru mobila foarte frumoasă. Am găsit castelul înconjurat de ape aproape secate, cu emanaţii de baltă. Sub aceste miasme, nicio mobilă nu poate să fie frumoasă. Dar am aşteptat ora două, când ghidul urma să-şi termine prânzul, căci fără el nu se poate, şi apoi am intrat, împreună cu gloata. Precauţiunile mi s-au părut caraghioase: uşi încuiate cu şapte broaşte, priviri bănuitoare, ca la magazinele cu autoservire, unde unii sunt tentaţi să pună mâna. Pe nimic nu puteai pune mâna aici, chiar dacă s-ar fi născut tentaţia; nici umerii n-ar fi fost de ajuns, ci măcar o căruţă.

Ghidul, cu cheile la brâu, ca un paznic de la Sing-Sing, descuind în faţă şi încuind în urmă, uşă după uşă, pe scări şi pe coridoare de piatră, nu era doar caraghios şi plictisitor, ci şi antipatic, fiindcă se străduia să pară indispensabil. Era greoi după masă, cu o digestie începută probabil, iar jumătatea de vin, franţuzească, îi dospea în burtă, simţindu-se până departe.

Nu mă interesează vechimea, când e vorba de o mobilă fără istorie. Mi-ar fi plăcut să văd butucul pe care s-au tăiat capetele, cum l-am văzut pe cel de la Turnul Londrei. Nu m-ar ispiti să locuiesc la Azay-le-Rideau nici măcar o parte din vară, nici chiar dacă s-ar schimba mobila şi s-ar seca balta, sau ar umple-o cu apă proaspătă.

La sfârşit, după ce şi-a luat bacşişul şi ne-a dat repaos, ghidul ne-a îngăduit să vizităm parcul, de voie, sfătuindu-ne să nu călcăm pe iarbă. Era o iarbă jegoasă, năpârlită şi înăbuşită de

frunzişul copacilor, negreblat cu anii. Şi-atunci, privind natura aceasta nefericită, mi-a venit în minte gazonul de la Londra şi mi-am spus încă o dată că e tot ce-am văzut mai frumos în Anglia.

În schimb, peisajul de la Tours înainte, spre Saumur, mi s-a părut cald şi bogat, împânzit de drumeaguri asfaltate care se contopesc cu natura, fără să o violeze, ci făcând-o mai apropiată. Mi-ar fi plăcut să le străbat pe toate, de la o zare la alta, şi m-am necăjit încă o dată că viaţa oamenilor e mult prea scurtă pentru cât este lumea de mare. Apar apoi zone adânc ondulate, ca în Dobrogea noastră, pe care şoseaua le taie perpendicular pe vale şi creastă, dând senzaţii ameţitoare, ca un ocean răscolit de furtună, dar strălucind în luminile soarelui.

De ce voi fi fost nedrept cu maşina, hulind-o şi uneori privind-o cu îndoială? Acum îşi vede de drum cu o credinţă care nu scade o clipă şi îi voi datora mult din ceea ce am luat cu mine din lume.

La Chinon, ultimul meu castel, m-am oprit pentru Ioana d'Arc. Imaginea ei domină istoria petrecută între aceste ziduri, făcând să pălească nevolnicul rege pe care ea a vrut să-l scoată din letargie. Din castel n-au rămas decât ziduri, în ruină. Într-un fel, mi s-au părut mult mai vorbitoare decât castelele celelalte, mai ales că aici nu vorbea nimeni. Singura păcătoşenie făcută de oameni, o speculaţie meschină şi neruşinată, este un fel de muzeu consacrat fecioarei. O sărăcie, nimicuri îndoielnice, fotografii şi inscripţii încă mai îndoielnice.

Sub coasta de piatră, oraşul medieval ar fi interesant, dacă n-ar fi pe aceeaşi măsură. Şi-apoi îl dărâmă firmele moderne, strălucitoare, elegante – şi inoportune. Străzile laterale se termină în câte o gură de pivniţă. Pe podiş sunt vii, dedesubt depozite de vinuri.

Ca să merg la malul mării, în golful Saint-Malo, unde aveam treabă, am ales drumul prin Angers şi astfel mi-a fost dat să trec prin Saumur, cu şcoli vestite de cavalerie, pentru care i se şi spune „Oraşul Calului". Luând drumul celălalt, prin Le Mans, am pierdut oraşul automobilului. La Saumur n-am văzut niciun cal, ci numai automobile.

Mai înainte de a ajunge acolo, m-am oprit pe o pajişte din lunca Loarei, unde un domn, oprit ca şi mine, îşi citea ziarul, pus comod pe volanul maşinii. Crezusem că îl interesează privelişte; o cunoştea pe dinafară, ca şi doamna de alături, care îşi privea genunchii, iar dincolo de ei botinele adormite pe podeaua maşinii. M-am oprit şi l-am rugat pe domnul acela să-mi spună unde e mai potrivit să rămân peste noapte. Nu prea bucuros, domnul a lăsat ziarul şi a desfăcut harta. Dar după placa de

înmatriculare a maşinii, ştiam că era un localnic, din Saumur, de-aceea îl şi întrebasem, socotind că ştie împrejurimile. Nu ştia nimic, în schimb avea o hartă cu atâtea detalii că îţi oferea toată natura, ca într-o fotografie aeriană. Nu pătrundea însă şi sub acoperişul caselor, ca să văd ce mizerabil era hotelul unde m-a îndrumat domnul acela. Cred că a vrut să se răzbune că îl luasem de la lectură şi m-a trimis la Les Rosiers, o localitate de pe malul celălalt al Loarei.

Până să ajung acolo, m-am oprit în Saumur şi m-am plimbat pe străzi de toate felurile, să văd caii. N-am văzut niciunul, n-am văzut nici măcar o şa, în vreo vitrină, şi nici vreo firmă de inspiraţie cavalină. În schimb, cum se apropia seara, l-am văzut pe sfătuitorul meu întorcându-se de la plimbare. Mi-am spus că pentru un orăşean e sănătos să iasă după-amiază la aer şi să stea un ceas pe malul Loarei, dar că tot câştigul se pierde dacă îşi bagă nasul în ziar şi altceva n-aude, n-a vede.

Peste noapte, am visat că mi-au furat maşina, poate fiindcă hotelul îmi făcea impresie proastă, şi nu m-ar fi mirat să fie frecventat de gangsteri. Dar m-am înşelat, Les Rosiers e un târg de oameni paşnici; dimineaţa, când m-am trezit şi am coborât în stradă, dormeau toţi, iar maşina mă aştepta, nevătămată. Pornind de la o toană, a trebuit să mă gândesc, totuşi, că nesiguranţa există, şi oricând pot avea neşansa de a rămâne cu o valijoară în mână, nevoit să iau trenul spre casă. Ar fi o nedreptate, dar, din nefericire, multe nedreptăţi sunt în lume, de care n-ai cum să te aperi.

La şase şi jumătate eram pe drum, mai optimist dacă vedeam soarele. Am mers numai pe malul Loarei, fără să întâlnesc oameni, şi-abia la Angers, unde am ajuns peste o oră, s-au ivit primii, încă neconvinşi că era ziuă.

Deoarece ajunsesem aici, trebuia să mă întreb ce se cuvine să fie văzut în primul rând, după învoiala făcută cu mine însumi. Aveam cunoştinţă de un castel, ridicat de Sfântul Ludovic; am oprit aproape de piaţă, lângă taraba unui zarzavagiu, primul trezit din somn, care îşi aranja marfa pentru primele gospodine care aveau să se trezească. Vroiam să-l întreb încotro e castelul, când ochii mi s-au oprit pe o clădire veche, din faţă, şi de la întâia privire am simţit că nu trebuia să mai caut şi altceva.

Astfel, în locul castelului, m-am ales cu casa lui Adam, care cred că nu-i decât un nume civil. În jur mai sunt şi alte câteva, asemănătoare ca stil şi vechi tot de trei sute de ani, dar aceasta e şi cea mai frumoasă, şi cea mai bine păstrată. Un arhitect din zilele noastre, din cei mai înaripaţi şi mai convingători în viaţă,

oricare i-ar fi cultura şi aspiraţiile, greu ar putea să ajungă la o astfel de izbândă, dacă nu s-ar mulţumi s-o copieze pe aceasta. Pentru că o asemenea casă nu se mai poate visa astăzi, spiritul ei a dispărut odată cu epoca, aşa cum au dispărut Bach şi Vivaldi.

Oricine va merge la Angers şi va întreba de casa lui Adam, dacă nu va avea norocul să nimerească de-a dreptul acolo, va putea să se bucure măcar o oră, dacă nu o zi întreagă, nefăcând altceva decât s-o privească. E o casă pe un colţ de stradă, arătându-şi din plin două faţade, cu înălţimea mai mare decât baza, ceea ce întăreşte liniile verticale şi dă impresia că într-o zi omul va ajunge în lună, de unde va zbura mai departe. Această casă, cu cinci etaje, aproape inexplicabile la vremea când oamenii nu ştiau încă să zboare, seamănă cu o rampă de lansare, a cărei schelărie încrucişată o reproduce prin lungi coloane de lemn sculptat, având în vârf chipurile omeneşti ale viitorilor astronauţi. Scheletul se întregeşte cu grinzile solide dintre etaje şi-apoi cu o dantelă deasă de lemnărie, – romburi alungite pe verticală, care întăresc impresia de elansare. Ca să nu atârne prea greu, cuiele sunt toate de lemn, iar tencuiala gălbuie, din intervale, pare un material delicat şi mai uşor decât aerul.

Am avut teama, necunoscută înainte, dar care s-a ivit de la un timp şi tot creşte, că n-am să ţin minte. Să fi fost deschise prăvăliile, aş fi căutat o ilustrată, să mă ajute, chiar dacă ştiam că ar fi o umilinţă. În sfârşit, negăsind altă cale, mi-am luat poziţie în faţa casei şi am privit-o atât de stăruitor, încât de la un timp mi s-a părut că se leagănă, şi aşa mi s-a imprimat pe retină.

— Nu se întâmplă niciodată să zboare? l-am întrebat pe zarzavagiul de lângă mine.

— Au revoir, au revoir, monsieur! s-a grăbit el să-mi răspundă, ducând prea târziu o mână la ureche şi crezând că îi spuneam bună ziua.

Uite aşa se nimereşte adesea, să adresăm surzilor întrebările noastre cele mai frumoase.

★

Ţelul meu în ziua aceea era Mont-Saint-Michel, o stâncă înconjurată de mare, legată de ţărm cu un istm îngust, pe care în timpul fluxurilor înalte îl acoperă apa. Spre larg, stânca e consolidată cu parapete de piatră, care o fac să semene cu o cetate acvatică, şi dacă deasupra nu s-ar înălţa, tot în piatră, o

catedrală catolică, nespus de semeaţă, a-i lua-o drept un vechi templu al lui Neptun, de pe vremea când el stăpânea apele.

În drum spre acel loc, am intrat pe neaşteptate în Normandia, cum scria pe un ecuson cu armele provinciei. Nu m-am oprit la timp, mergeam prea repede, şi nu m-am întors ca să intru mai cucernic în această ţară însângerată. Uitasem. Mai târziu am văzut o cazemată din zidul Atlanticului.

Am mers zeci de kilometri terorizat de amintirea războiului, gândindu-mă ce sfârtecat fu bietul pământ al Franţei, ce sfârtecate îi fură ţărmurile şi marea, unde nu mai rămase un peşte viu, şi aerul, unde nu mai rămase o pasăre.

Mă simţeam prigonit şi-mi era sete de o bucurie nouă, de ceva ce nu mai băusem niciodată şi nu ştiam ce gust are, nici unde se distilează.

Despre Mont-Saint-Michel eram prevenit, altfel n-aş fi avut de ce face ocolul până acolo. Dar nimeni nu m-ar fi putut preveni pe deplin. Când apare la orizont, peste landa tristă şi goală, izbucnind brusc deasupra peisajului, seamănă cu un far la capătul unei navigaţii până atunci fără speranţă. Dar şi acum speranţa e acoperită de incertitudine şi de teamă, căci farul pare o Fata Morgana. Şoseaua, care face numeroase, sucite şi inutile ocoluri ca să ajungă acolo, te nedumereşte şi te descurajează şi mai tare. La un far se merge în linie dreaptă.

Şi toată această cale lungă în nord-vestul Franţei, iat-o făcută numai pentru câteva ore, din care, singura cu adevărat frumoasă a fost aceea când stânca şi catedrala au erupt în mijlocul landei, neînrudite cu peisajul, neînglobate în el şi imposibile. Grandoarea priveliştii o dădea disonanţa.

Proporţiile nu pot să dispară când vii aproape, dimpotrivă, cresc până la impresia că te încovoaie, dar, din nefericire, natura aceasta în răzmeriţă, în loc să verse foc, râgâie prin gâtlejurile miilor de oameni adunaţi la crăpelniţă.

Am sosit la amiază, spre nenorocul meu, ora sacră a prânzului respectată ca dogmele. Pe tot povârnişul unde s-a născut un oraş, ca să furnizeze catedralei suflete credincioase, nu mai există, la ora mesei, alte naosuri decât restaurantele, alte altare decât bucătăriile, altă credinţă decât ingurgitarea, altă viaţă de apoi decât satisfacţia gastrică.

Nu mi-am putut învinge sila şi am plecat repede, după ce am urcat în goană scări şi am străbătut metereze, să am măcar prin efortul fizic dovada că am fost acolo şi n-am fost degeaba. De pe înălţime am privit marea, prelungirea oceanului, şi nici măcar ei nu i-am regăsit frumuseţea. Fiind ora refluxului, plaja era

dezgolită până departe, hâdă şi impudică, iar fluxul urma să vină abia noaptea, dar pe proporţii prea reduse zilele acestea, când luna îşi consuma ultimul pătrar, incapabil deci să acopere istmul şi să creeze două uscaturi.

Astfel, Mont-Saint-Michel pe care am sperat să-l văd plutind, ca pe un cuirasat gigantic, cu puternicul lui catarg de piatră, mi s-a părut o corabie eşuată, ai cărei naufragiaţi, după luni de furtună şi foamete, se năpusteau să-şi umple stomacurile cu omlete, din tigăi de aproape un metru.

Omleta e o specialitate a locului, dar nu lipsesc nici unele din celelalte bucate, pregătite din tot ce dă apa, pământul şi văzduhul, începând cu stridiile, puse pe paturi albe de gheaţă ca diamantele, continuând cu langustele şi homarii şi sfârşind cu cele mai ispititoare şi otrăvitoare vânaturi.

Mi-am lipit nasul de vitrina unui restaurant a cărui firmă perpetuează amintirea vechii lui patroane, Mère Poulard, regina omletelor, înfăţişând-o cu o tigaie din acelea cum spuneam, pantagruelică, mânuind-o deasupra flăcărilor. Înăuntru, două fete slăbuţe, în rochiţe negre, reproducere mai modernă şi mai famelică a fostei patroane, ţineau deasupra vetrei deschise, ca într-o imagine haiducească, două tigăi cu diametrul aproape cât statura lor firavă şi cu coada cât cobiliţele, făcând să sfârâie producţia de ouă a unei întregi ferme avicole. Strânşi în jurul lor, muşterii din multe părţi ale lumii, unii de foarte departe, şi înfometaţi de parcă n-ar fi mâncat nimic tot drumul, aşteptau ca omleta să fie gata. Iar eu mă aşteptam ca fetele să se prăbuşească.

Te uiţi după altceva şi nu găseşti decât restaurante, toate cu ispititoare liste de bucate lipite în ferestre. Înainte de a fi o ispită, este o indecenţă. Iar printre ele, dughene cu obiecte pentru turişti, amintiri de cele mai multe ori hidoase şi mai totdeauna fără nicio legătură cu locul. Dar se găsesc oameni să le cumpere, ca o dovadă despre vizita lor acolo, când ar fi mult mai bun tichetul de la parcare, pe care scrie locul, data şi ora.

La un muzeu pe care l-am ocolit cum ocoleşte dracul tămâia, o femeie pusă în poartă strigă tare, îndemnând lumea să intre, ca la panoramă, şi lipsea foarte puţin s-o tragă de mânecă. În mijlocul hărmălaiei şi-n fumul de la restaurante, am apucat să văd, dar nu mi-am crezut ochilor, case de piatră, acoperite cu şindrilă, într-un loc unde nu creşte niciun arbore, şi cu atât mai puţin bradul sau pinul.

Ca să plec, am defilat iarăşi prin faţa mulţimilor aşezate la masă; oamenii, cu şervetul la gât, cu obrajii umflaţi, cu ochii

încrucişaţi în farfurie, cu furculiţa şi cuţitul în mână, păreau în stare de atac, să nu le scape nimic din pradă, şi în stare de apărare, ca dulăii care mârâie să nu li se smulgă ciolanul.

Mi s-au părut rătăciţi şi mi-au fost dragi tinerii care au luat locul hippy-ilor din anii trecuţi, căci prea puţini au rămas din aceia, şi călătoresc liniştiţi, cu te miri ce, cu toată gospodăria lor în spinare, iar la ora aceasta a crăpelniţii generale, aşezaţi doi câte doi pe un colţ de stâncă, pe o treaptă de piatră, un băiat şi o fată, mănâncă din biata lor traistă, gânditori, modeşti în iluminarea lor tainică, stăpâni pe împărăţii nici măcar bănuite de ceilalţi.

După ce am mers doi kilometri, ca să nu mai ajungă până la mine mirosurile de mâncare, încinse şi râncede, m-am oprit pe dig, în landă, şi am privit în urmă. De la distanţă, Mont-Saint-Michel reînvie, cu întregul lui miraj; dar acum ştiu că nu-i într-adevăr decât o minunată Fata Morgana.

Cerul se întunecase, acoperit de un nor subţire şi fără umbre, întins până în toate zările, că nu se mai vedea nicio ieşire. Rezemat de maşina a cărei culoare aurie suplinea puţin soarele, am mâncat, brânză cu pâine şi banane, şi numai fiindcă le aveam de cu seară. Tot timpul pescăruşii m-au asediat, venind în zbor până la câţiva metri, valuri după valuri, şi cerându-şi partea, cu ţipete imperative. Dacă au văzut că terminasem masa atât de săracă şi s-au convins că n-aş fi avut din ce să le fac parte, au încetat să ceară, dar nu m-au părăsit dintr-odată, ci s-au mai rotit în jurul meu o vreme, cu dezinteresare şi indiscutabil cu simpatie.

După ce s-au dus pescăruşii, peisajul şi-a dezvăluit pustiul. Un vânt rece, pornit dintr-odată, m-a acoperit de tristeţe. Am socotit că era timpul s-o iau spre sud, repede, cu gândul că norul acela nu va putea trece peste Pirinei, şi în Spania voi găsi soare.

Am mai avut de mers mult până să trec frontiera şi-am mai văzut multe să-mi placă, dar, nu ştiu cum, păstrez impresia că pentru mine Franţa s-a terminat la Mont-Saint-Michel, când pescăruşii s-au dus şi m-au lăsat singur în landă.

Nu-i o obsesie, ci un nenoroc continuu; la Saint-Malo, unde am rămas noaptea, s-a nimerit să ajung puţin înaintea mesei de seară. Abia am apucat să mă aşez la un hotel, cu faţa la mare, pe o esplanadă lungă de kilometri, iar după aceea să înconjur oraşul vechi, „dintre ziduri“, mergând pe metereze, că a şi început inguritatea obştească. La opt seara străzile erau atât de goale, că mi s-a făcut teamă de jaf, prima dată, şi tot prima dată mi-am băgat punga sub bluză, pe piele, ceea ce mi-a dat nu o

singură senzaţie neplăcută. Toată suflarea oraşului se aşezase la masă, prin case, unde nu puteam să văd, şi prin restaurante, ale căror vitrine dezvăluiau totul, cu indiscreţie. De ce n-or fi tras perdelele? Se crede omul oare deasupra impudoarei când ingurgitează? Au este acesta un act cu totul distanţat de cele care se fac fără martori?

Oraşul, mort, a murit şi mai tare când s-a sfârşit masa. Odată sătui, oamenii s-au dus să doarmă.

Când am ajuns în camera mea de pe esplanadă, pescăruşii mi-au venit la fereastră, ca vrăbiile, la fel cum veniseră cei din landă. De-a lungul cheiului care parcă n-avea capăt, marea răsturna valuri albe, şi din ele, alte valuri de pescăruşi se ridicau şi-mi veneau la fereastră. Aşa s-au rotit până m-a luat somnul; datorită lor am avut o noapte frumoasă. Nu închisesem obloanele, căci ar fi fost o faptă nedelicată, astfel că m-am trezit cu marea în faţă când începea să se lumineze de ziuă.

★

Nu mă vede nimeni, dar continui să mă dichisesc cu grijă înainte de plecare; şi zău, nu-mi fac iluzia că mă aşteaptă cineva în maşină. Astăzi, gândul la fiinţa care nu mai poate veni niciodată m-a umplut de tristeţe şi mi-a umbrit dimineaţa, care şi aşa era înnorată.

Toată ziua a fost înnorată.

Saint-Malo nu poate să semene cu nimic decât cu el însuşi, dar mi-a amintit ceva din Portofino şi din Dubrovnik, fără să aibă vreo înrudire cu ele.

Portul de yachturi mi-a dat ameţeală; mi-ar fi trebuit multe zile să văd pe îndelete toate vasele câte erau acolo; faţă de ce ştiusem odată, înnoirile sunt puţine. Secretele mării au fost pătrunse mai de mult decât altele, fiindcă marea a fost pentru oameni o poartă şi o fascinaţie. Principiul plutirii nu s-a schimbat de la Arhimede. Schimbările importante în tehnica yachtului privesc materialele şi metodele de construcţie. A crescut confortul şi rafinamentul. Eleganţa e aceeaşi; un vas cu pânze, oricât şi-ar înnoi stilul, nu-şi poate depăşi propria lui imagine proiectată peste timpuri; s-au schimbat aripile avioanelor, nu însă ale pescăruşilor.

Nu-mi vor place niciodată ţărmurile dezgolite de reflux; totdeauna îmi vor da sentimentul dezolării. Poate de aceea, fiindcă e caldă şi stabilă, pe malurile Mediteranei s-a născut tot ce este mai frumos pe lume. Oceanul îmi place, dar aş vrea să nu

aibă ţărmuri. Mai târziu am învăţat minte, şi de câte ori am ajuns pe malul lui la ora refluxului, am privit numai în zare, acoperind cu o banderolă neagră spaţiul până acolo.

Cum am plecat de la Saint-Malo a început să plouă, mai alarmant ca altă dată, fiindcă nu se simţea nicăieri vreme frumoasă. Singura scăpare rămânea spaţiul, să ajung la capătul lui, şi dacă nici acolo n-ar fi fost bine, să mă duc în vid, până s-o lumina cerul.

Sute de kilometri, spre Pirinei, drumul e reprezentat de o linie dreaptă, tot timpul spre sud, fără abatere, şi dacă am mers pe şoselele asfaltate ale pământului, cu avionul n-ar fi fost o linie mult mai dreaptă.

La Rennes n-am văzut decât băltoace, umbrele şi lume udă. Un domn care mi-a indicat drumul spre Nantes mi-a spus, cu îngrijorare: „Dar e departe!“ Era la o sută de kilometri! Şi până seara trebuia să acopăr multe sute. Dar nu i-am spus domnului de la Rennes, ci i-am mulţumit cu modestie.

Judeca-m-ar oricine, nu ascund că îmi place să merg. Cât de departe şi în neştire. Şi dacă nu văd nimic de-a lungul drumului, ci numai asfaltul, zbătându-se în lupta lui cu dealurile şi cu câmpia, tot îmi e bine şi tot cred că n-am mers de pomană; fiindcă din tot ce nu se vede, ceva tot ajunge până la mine. Iar satisfacţia de a te duce departe, proiectându-ţi mişcarea pe hartă, ca în zborurile fără vizibilitate, rămâne întreagă. O lume care nu ştiu cum se înfăţişează, dar pe care am străbătut-o, nu-mi mai este necunoscută. Gândindu-mă la ea, în întunericul ei nepătruns niciodată, nu am o emoţie mai mică decât în faţa unei privelişti frumoase.

Dincolo de Rennes ploaia a stat câteva clipe, ca să revină vijelioasă, silindu-mă să merg la pas, cum mi se pare la şaizeci de kilometri pe oră, viteza maximă din tinereţe. Indicatoarele de pe şosea te îmbie constant la o sută zece, chiar şi în sate. Cine n-a văzut, nu crede. În sate, o sută zece, dacă şoseaua e dreaptă şi nu se îngustează. Dar nimeni nu-ţi trece prin faţă! Cu morţi şi cu suferinţă, lecţia a fost învăţată.

Ştergătoarele puse la viteza maximă, egală cu prestissimo din muzică, aproape de marginea ritmicii, nu izbutesc să înlăture pachetele de apă aruncate în parbriz; maşina pare că se îneacă; nu se văd decât luminile celor care vin din faţă, parcă orbecăind sub valurile unei mări revărsate.

Dar în maşină e cald, e bine şi visez lumi minunate, fără ca lumea aceasta, atât de lichidă, să-mi pară mai puţin minunată.

Într-un sat, înainte de Nantes, m-am oprit zece minute, să

beau o cafea într-o cârciumă udă. Coborând, am simţit neliniştea pământului, peste care maşina îşi rostogoleşte cauciucurile invincibile. Punând piciorul jos, am înţeles că maşina nu mă va putea însoţi oriunde, în toate trecerile, şi că aparţin pământului, unde mă voi întoarce într-o zi, cu soare sau cu ploaie, cum are să se nimerească.

M-am simţit neajutorat în cele zece minute de repaus. Nu se vedea lumină în nicio zare, şi mă dureau ochii de încordat ce căutam o poartă în întuneric.

În maşină m-am regăsit, sigur pe mine, am redescoperit plăcerea mişcării între punctele cardinale, dar mi-a rămas o îngândurare din timpul opririi, făcându-mă să mă întreb: Unde sunt? Unde merg? Ce-i cu mine?... Şi al cui sunt în acest întuneric?

Prin Nantes am trecut scăldat în ploaie, fără să văd nimic, în nicio parte, orientându-mă greu la intersecţiile unde literele indicatoarelor erau parcă spălate şi pe unde nu trecea niciun om ca să capăt o informaţie. Loara, regăsită sub o altă înfăţişare, tulbure şi umflată, am traversat-o aproape orbeşte.

Aveam de gând să merg la Poitiers, spre sud-vest, însă ieşind din Nantes şi văzând cât de negru era cerul în partea aceea, m-am răzgândit dintr-odată, fără regrete, şi am mers înainte spre sud, deşi nici într-acolo nu se bănuia vreo speranţă. Mă simţeam ca la război; zonele bătute de gloanţe e bine să le traversezi cât mai repede.

Multă vreme am avut în faţă nori ameninţători, învălmăşiţi fantastic, luptându-se între ei ca balaurii, cum n-am mai văzut decât în nordul Atlanticului.

Pe la douăsprezece şi jumătate, ploaia s-a oprit brusc, între două sate, fără să se lumineze şi fără să poţi spune că se terminase. M-am folosit de prilej să cobor, nu fiindcă aveam nevoie de repaus, ci spre a pune piciorul pe pământ, luându-l de martor despre trecerea mea prin acel vest al Franţei.

Pe un drumeag, în partea cealaltă a şoselei, oprise o maşină, din care coborâse o pereche, soţ şi soţie, foarte îmbufnaţi pe ziua aceea urâtă. „Acu’ să văd ce faceţi, vericule!“ le-am spus în gând, socotind că au pierdut ora de masă. Mă bucuram ca un diavol, să-i ştiu acolo, în câmp, fără niciun restaurant pe aproape, la vremea când ar fi trebuit să dejuneze. Dar, ce să vezi, n-am apucat să-mi întind oasele, când perechea de peste drum a deschis lada maşinii, domnul a scos pe loc o masă pliantă, cu două scaune, iar doamna un coş de pick-nick, pe care l-a pus alături, în iarbă, pe o bucată de material plastic, să nu ia

apă. Şi n-am apucat să simt ciuda, că pe masă au şi apărut farfurii şi tacâmuri, pahare, şerveţele, borcănaşe cu sosuri şi condimente, tot ce se cere la o masă chivernisită. Iar peste toate acestea au început să se reverse, din coşul pus la distanţă potrivită, puii fripţi sau potârnichile, pieptul de curcan şi ficatul de gâscă, pe care numai francezii ştiu să-l mănânce. Şi n-a întârziat să apară nici sticla de vin negru, pe care, asemenea ficaţilor de gâscă, numai francezii ştiu să-l deguste. Iar eu mi-am spus, cu ochii mari la masa împărătească: „Ia te uită!“ – neştiind dacă în mine era pizmă sau admiraţie.

Am vrut să stau până la urmă, să văd cât o să dureze; de fapt, speram să pornească iar ploaia, că prea se oprise de poruncealã, şi tare eram curios să ştiu ce vor face domnul şi doamna: se vor ridica de la masă, abandonându-şi prânzul, sau vor deschide umbrela peste bucate? După o jumătate de oră, văzând că masa se prelungeşte şi nici nu-i nădejde să plouă, am plecat, cu o insatisfacţie enervantă. Curând am intrat în La Rochelle, unde s-a ivit şi soarele, pe un cer în întregime albastru, ceea ce m-a determinat să mă opresc, de teamă că spre sud vremea rămânea proastă; după atâta nor, nu se putea însenina pretutindeni şi dintr-odată.

În cursul dimineţii, pe când nu aveam nicio speranţă că ploaia are să se oprească, îmi făceam planul, împăcat cu toate, să merg înainte, până noaptea, până a doua zi dimineaţa, până la istovire, şi numai atunci să mă opresc undeva, ca să nu-mi dau duhul cu totul. Ce poţi face la un hotel când plouă peste lumea unde nu cunoşti pe nimeni? Lectura ar fi un mijloc de a face să treacă timpul, dar eu tocmai de timp am nevoie; nu citesc nimic, decât harta. Iar pentru gânduri, care sunt destule, n-am nevoie de popas, niciodată nu pot să le depăn atât de bine ca în viteza maşinii.

La Rochelle m-a primit foarte omeneşte. O piaţă nemăsurată, în mijlocul oraşului, s-a amenajat pentru parcarea maşinilor, cu intrarea şi cu ieşirea prin puncte obligatorii, şi cu taxa pe oră destul de afurisită, ca să nu poţi rămâne toată ziua acolo fără să te sărăcească. De aceea, cred, în tot parcajul n-am văzut mai mult de zece automobile.

Cum tocmai în faţă era şi hotelul unde îmi luasem cameră, n-am avut încotro şi am convenit să plătesc pentru maşină de două ori cât pentru mine. Asemenea necazuri am mai avut şi în alte locuri din lume, şi n-ar fi nevoie să fac o poveste din ele; povestea merită să fie spusă pentru inspectorul de la intrare; fără să mă plâng şi fără să-i arăt cât mă apasă taxa municipală,

mi-a cerut cartonul eliberat de maşinăria care marchează electronic ziua şi ora venirii, spre a se putea face socoteala la urmă, şi pe el mi-a pus în diagonală o frumoasă ştampilă, adeverind că mă bucuram de găzduire gratuită.

— Pentru străini nu luăm taxă! m-a lămurit omul, aibă noroc de-o viaţă frumoasă şi norocoasă.

— Chiar dacă rămân aici până mâine?

— Chiar până la anul!

Afară de cazul, m-am gândit eu, că între timp se schimbă primarul.

Treaba la hotel a fost mai puţin frumoasă, deşi aş minţi să spun că n-am dormit bine. Dincolo de faţada înnoită, cu o elegantă uşă de sticlă, dincolo de holul luxos la prima vedere, am dat de scări întortocheate şi nu destul de stabile, de coridoare cu duşumeaua lăsată, vibrând ca punţile suspendate, de ziduri cam strâmbe, adică de o ruină ascunsă sub tapete noi şi sub mochete pufoase. Toată noaptea s-a clătinat hotelul cu mine, dar, dacă am apucat să adorm, n-am avut vise urâte, fiind obişnuit cu navigaţia în furtună.

Mai anevoie a fost să fac un duş seara.

— Trebuie să luaţi cheia sălii de baie de la recepţie, m-a prevenit camerista, o femeie bătrână şi foarte serviabilă.

Am luat cheia, după ce am plătit taxa de spălare. Prin acest procedeu, nimeni nu poate să se strecoare la duş pe de gratis.

— Iar acum ce fac? am întrebat-o pe cameristă, după ce am terminat cu baia.

— Păi trebuie să duceţi cheia înapoi, de unde aţi luat-o!

Adică, în loc să mă bag în pat, mulţumit că apa fierbinte luase de pe mine amintirile reci şi urâte din ziua aceea, însemna să-mi pun iarăşi hainele, – ar fi fost necuviincios să mă duc în pijama printre oameni – şi aşa, gata îmbrăcat ca de plecare, să străbat coridoarele strâmbe, să cobor scările scâlciate.

În sfârşit, deşi împotriva regulii, camerista s-a milostivit să ducă ea cheia.

Dacă aş fi avut timp, a doua zi dimineaţă aş fi cerut audienţă la primarul de omenie şi, explicându-i cum stă treaba, poate ar fi dat o ordonanţă municipală, ca baia pentru străini măcar să rămână neîncuiată, dacă nu se putea să fie gratuită, cum era parcajul.

Nu din recunoştinţă sau din obligaţie am să spun că primăria e clădirea cea mai frumoasă din tot oraşul.

Golful Gasconiei, unde mă aflam, e pentru mine oceanul; şi oamenii de pe coastă sunt oceanici. Şi chiar norii, şi ploaia au fost oceanici.

Deşi, cum am apucat să mă plâng înainte, ţărmul oceanului e tare urât când scad apele, oamenii de pe acel ţărm, şi chiar de pe prelungirea lui nordică, sunt mult mai generoşi decât cei de la Mediterana atât de frumoasă, mai generoşi şi mai altfel, nu ştiu cum aş putea spune – se găsesc mult prea puţine cuvinte pentru a ne defini semenii, în vreme ce firile lor n-au număr.

N-am să povestesc a doua oară ce afurisit a fost vopsitorul de la Arles, care a refuzat cu duşmănie să-mi dea o informaţie minimă. De asemenea, n-am să repet întâmplarea cu mecanicii de pe Riviera, care, în chipul cel mai antipatic, au refuzat să acorde maşinii mele cinci minute din întreaga lor viaţă. N-am să pierd prea multă vreme nici cu cei doi poliţişti de la Marsilia, aflaţi la un post fix, într-o gheretă de sticlă, spre a veghea ca toate să meargă bine în acel loc al oraşului şi care m-au sfătuit să duc maşina într-un garaj, deşi o parcasem reglementar şi, socoteam eu, în cea mai mare siguranţă, chiar sub ochii lor, la o depărtare de cincizeci de metri.

— Dar cum, m-am mirat, e posibil să se întâmple ceva aici, de faţă cu dumneavoastră?

— La Marsilia e posibil orice! mi-au răspuns ambii.

Într-adevăr, am aflat după ce m-am întors acasă, un compatriot a păţit-o rău la Marsilia, unde, dormind în maşină, într-un camping îngrădit, cu pază şi plată, şi nu în afara oraşului, s-a pomenit cu un bolovan în cap, un pietroi de opt kilograme, cum a dovedit pe urmă cântarul, aruncat pe geamul din spate. Cu faţa plină de sânge şi până să se dezmeticească, mâini dibace i-au înşfăcat din maşină tot ce merita această osteneală, în primul rând punga cu banii.

Ca să văd la Marsilia ceea ce se cuvenea mai degrabă şi să nu pierd nici multă vreme, am mers cu o şalupă, al cărei itinerar, pus pe placardă, făgăduia să te ducă prin toate cele şapte sau nouă porturi, pe sub toată cornişa răsăriteană, iar la urmă şi-n vestita insulă If, de unde evadă Edmond Dantès odinioară. La Marsilia se face multă tevatură cu numele lui Edmond Dantès, cu castelul d’If şi cu contele de Monte Cristo. Spre a-şi atrage muşterii, toate şalupele şi vapoarele destinate excursiei se referă la aceste nume, scrise cu litere mari şi frumos colorate pe suprastructurile lor şi pe panourile din faţa scării.

În castelul If nu-mi puneam nicio speranţă, Edmond Dantès nu

fusese niciodată acolo, şi chiar dacă ar fi fost, nu putea să evadeze cum spune povestea, fiindcă, aşa cum se vede de pe ţărm, pe insulă nu este niciun loc unde să arunci în mare sacul cu presupusele rămăşiţe ale abatelui Faria. Însă cornişa, privită din larg, şi mai ales porturile meritau mai mult decât o simplă osteneală, de aceea am aşteptat cu răbdare până ce stăpânul şalupei a prins cu arcanul un grup de vreo zece tineri, căci nu-i convenea, pe bună dreptate, să meargă numai cu mine. Poate în alte zile şi-n alt timp al anului treaba să fie mai prosperă, atunci însă puzderia de şalupe stăteau de pomană, fluturându-şi pavilioanele, iar patronilor li se lungeau nasurile.

Cei zece, prinşi în ultima clipă, când, după o oră de aşteptare, socoteam să plec fiindcă îmi pierdeam vremea, erau colegieni sau studenţi englezi, care căscau gura la orice şi se minunau de toate gogoşile cârciumarului, ghid totdeodată, astfel că au înghiţit cu voie bună întreaga păcăleală. Zece inşi, cu mine unsprezece fiind prea puţini pentru a plăti motorina şi osteneala, cârmaciul a redus şi el itinerarul la mai puţin de jumătate, ca să-şi scoată o parte din pagubă. Astfel, în loc de nouă porturi ne-a dus numai în unul, cel mai necăjit dintre toate, cornişa a lăsat-o deoparte, iar ajunşi la insulă, unde nu aveam ce face şi nici nu se prevedea vreo oprire, ne-a debarcat şi ne-a dat un ceas de repaus, ca să căutăm urmele lui Edmond Dantès.

Tinerii englezi au explorat toate colţişoarele, cercetând totul, piatră cu piatră, s-au fotografiat, şi niciunul n-a băgat de seamă că nu aveau ce face acolo. Singurul noroc pentru mine a fost că era soare. M-am uitat cum nişte oameni necăjiţi şi neîndemânatici se chinuiau să urce, de la debarcader pe o înălţime stâncoasă, cu cel mai primitiv scripete şi cu o frânghie prăpădită, un tun de lemn, probabil pentru o filmare; nu putea fi decât tunul care dă alarma când se constată evadarea lui Edmond Dantès.

Am mai văzut în acelaşi timp un om care se tot pregătea să intre în mare, cu echipament de scafandru; din locul unde mă aflam, sus, unde urma să se ridice şi tunul, se conturau limpede stâncile de sub apa nu prea adâncă, făcându-te să te îngrozeşti de soarta lui Edmond Dantès, dacă l-ar fi aruncat într-adevăr în colţul acesta de mare. Eram nerăbdător să urmăresc explorarea scafandrului, să constat ce va face sub apă şi cu ce minune se va întoarce. Nu cumva vroia să descopere cuţitul cu care evadatul taie pânza de sac, giulgiul macabru, ca să scape? Însă timp de aproape o oră, omul n-a făcut decât să se echipeze, şi-a pus când labele, când masca, şi-a strâns chingile, le-a slăbit, a dat

totul jos şi-a pornit de la capăt, fără să înţeleg ce-l nemulţumea şi ce aştepta de la viaţă.

Ne-am întors la Marsilia exact după acea oră şi jumătate pentru care se plătea taxa; nu m-am apucat să protestez tocmai eu, dacă toată trupa s-a declarat mulţumită. Decât că, trecând prin faţa cârmaciului, care îşi aştepta bacşişul cu mâna întinsă, l-am privit în ochi fără să-i dau nimic, destul de ostentativ ca să înţeleagă ce-aveam în minte: „Aşadar, nouă porturi! Aşadar, cornişă!“

Pe chei era ghereta unde se vindeau biletele de excursie. Îmi lăsasem maşina drept în faţă, într-un parcaj cu aparate de încasat taxa din oră în oră. După ce am pus francul, cum ştiam că am să lipsesc două ore, am mai dat un franc casierului, rugându-l să-mi asigure şi ora următoare, ca să nu calc legea, săvârşind ceea ce socoteam că ar fi nu atât o contravenţie, cât o coţcărie. Am găsit steguleţul aparatului căzut, la capătul cursei lui de o oră, fiindcă nimeni nu pusese francul pentru ora următoare. Un funcţionar al primăriei tocmai trecea în inspecţie, făcând procese verbale celor căzuţi în greşeală. I-am ieşit în întâmpinare şi i-am spus: „Iată, domnule, cum stă treaba cu mine... Am de plătit o amendă pentru maşina de colo?“... O ştia, mai trecuse o dată, că dacă nu faci inspecţie degeaba pui aparate. Şi, de unde mă aşteptam să tabere asupra mea cu morala, omul mi-a spus, omeneşte: „Dacă sunteţi străin, nu e cazul să plătiţi nimic. Mergeţi cu bine!“

Cred însă că locul lui de baştină era La Rochelle sau altul de pe malul oceanului.

Ar mai fi trebuit să mă duc la casier şi să-i cer înapoi francul. Dar dacă judec aşa, mai degrabă s-ar fi cuvenit să-i cer patronului despăgubiri pentru ora pierdută pe insula lui Edmond Dantès.

Spre comparaţie, şalupa din La Rochelle, cu care am mers în larg, pe o mare furtunoasă, printre vase şi yachturi care se întorceau grabnic, nu şi-a păgubit nici cu un minut şi nici cu un sfert de milă călătorii, deşi printre aceştia erau copii mici, şi chiar o femeie cu copilul în braţe, iar marea arunca peste toţi pachete de apă. Ba, la întoarcere, când am intrat în adăpostul ţărmului şi valurile s-au domolit în parte, bravul cârmaci ne-a spus, dând de la el, fără să se zgârcească: „Iar acum, dacă nu vă grăbiţi, am să vă întârzii puţin ca să vedeţi noul port de yachturi“. Am intrat într-un bazin cu diguri de sute de metri, abia construite; între ele încăpeau mii de vase. Acum erau numai câteva sute, şi încă mi se păreau fără număr – şi erau minunate, cu catargele lor de

aluminiu, care, legănate continuu de valuri şi atingându-se ritmic cu cablurile metalice, scoteau sunete de xilofon, de clopoţei, de orgă şi flaut, şi toate, în armonia lor încă neimitată de instrumentele muzicale, păreau un cor de sirene. Se auzeau încă de departe şi cum nu li se putea bănui cauza, păreau într-adevăr pornite dintr-o vrajă a marii, tainică, promiţătoare şi primejdioasă. Că un om nu poate rămâne cu totul nevătămat auzindu-le, am dovadă tulburarea ce mă cuprinde când îmi aduc aminte de ele, făcându-mă să uit câtă treabă am pe lumea asta şi ducându-mă cu închipuirea în lumi altfel alcătuite, mai străvezii şi mai colorate.

M-am gândit, dându-mi bucuria pe gratis, fiindcă eu nu voi avea niciodată parte de ea, ce va fi acolo, cât se vor înmulţi sunetele şi cât le va creşte puterea, crescând şi ameninţarea de vrajă, când, în loc de câteva sute, vor fi mii de catarge. M-am bucurat atât de mult de această muzică viitoare, încât am uitat regretul de a fi venit aici cu automobilul, iar yachtul meu, visat o viaţă şi căruia i-ar fi stat bine în portul La Rochelle, şi în toate porturile unde cântă catargele, zace amuţit într-un port de unde nu începe nicio călătorie.

Până seara m-am plimbat cam alandala prin oraş, căutând monumentele, cu planul în mână. Am recunoscut iarăşi că primăria este frumoasă şi am înţeles şi de ce, fiindcă este foarte heraldică. Oare cum să-mi corectez înclinarea prea critică de a suspecta autenticitatea trecutului? De ce oare am privit cu atâta indiferenţă Turnul Lanternei, din port, numit şi „Turnul celor patru sergenţi“, a căror legendă mi se părea inutil s-o aflu? Mi-ar fi plăcut să beau o cană de vin cu sergenţii, asta da! – şi ei să-mi spună povestea lor, ce ispravă au făcut în viaţă. Căci, luându-mă după ce scrie pe o placă, ştiu doar că au murit pentru libertate.

Sticla de Calvados, dibuită într-o prăvălioară, mi s-a părut cu mult mai prejos decât renumele. Am dus-o cu mine, ca o amintire din La Rochelle, şi poate aş mai păstra-o şi astăzi, dacă n-ar fi golit-o Dominique, la Motilla del Palancar, într-o noapte de cumpănă, când vroia să plece, indiferent în ce direcţie.

★

Pe insula Oléron, unde nu cred că s-a mai dus altcineva până la mine, am ajuns fiindcă m-a atras podul, cu viaductele. Le-am văzut la oficiul de turism din La Rochelle, într-o fotografie sărbătorească. Nu ştiu cum, linia aceea aeriană, aruncată peste mare, cu toate că se sprijinea pe un şir de piloţi, înfipţi în scoarţa

pământului de sub apă, izbutea să imite în beton zborul albatrosului. N-am stat nicio clipă în cumpănă şi m-am dus fuga acolo.

Din La Rochelle am plecat dis-de-dimineaţă, pe o ploaie începută peste noapte şi încă neterminată, care însă nu se întindea până în zare, ci lăsa de jur împrejur un orizont senin şi plin de strălucire. Drept în faţă răsărea soarele, făcând ca ploaia să pară incendiară. Deşi speram să ajung la acele zări luminate, mă ardeau atât de tare ochii, că mai bucuros aş fi fost să se întunece tot cerul, chiar dacă ar fi însemnat să merg prin ploaie până în Spania. La Rochefort, străzile ude răsfrângeau atâta roşu, încât mi s-a părut că oraşul arde, şi voi pieri în flăcări, cum demult pieriseră locuitorii. La Marenne am văzut cel mai puternic curcubeu din câte văzusem vreodată, brăzdând în sunete de trompete cel mai negru cer din câte îmi imaginasem. Trecând pe sub bolta lui tricoloră şi-n sunetele victorioase ale trompetelor, m-am pomenit pe viaduct, ceea ce pentru mine ar fi trebuit să însemne într-adevăr o victorie.

Nu vreau să mutileze nimeni frumuseţea apelor, nu vreau să mă lepăd de bucuria călătoriei pe mare. Şoseaua însă, care îmi place în altfel, şi care nu-mi dă bucurii mai mici decât navigaţia, intră în duşmănie cu marea, când trebuie s-o traverseze. Pentru automobil, feribotul şi bacul sunt o umilire. Mi-am privit întotdeauna cu milă maşina ajunsă în această înjositoare situaţie. Oricât de mândru aş fi fost de ea, şi oricâtă dragoste i-aş fi purtat, mi s-a părut o biată vită schiloadă, priponită în mijlocul unei cirezi de vite paralizate. Ah, cu ce sete am apăsat pe acceleraţie la sfârşitul pedepsei, spre a-mi dovedi că încă mai aveam duh în noi şi încă mai puteam fi stăpânii şoselei!

În sudul Italiei, aşteptând să trec în Sicilia cu feribotul, am visat un pod peste strâmtoare, ca un câştig pentru spiritul omului, deşi, dacă s-ar face, aşa cum se vorbeşte de multă vreme, s-ar urmări câştigul economic. Se ţine seama de orele pierdute, cât costă ele şi ce pagubă înseamnă dacă le înmulţeşti cu atâţia oameni, cu atâtea tone de mărfuri întârziate. Foarte bine, cine dă banii să se facă un pod de asemenea proporţii, n-o să-i arunce de pomană în strâmtoarea Messinei. Dar nimeni nu cred că a socotit cât poate un asemenea pod să lungească viaţa omului, nu în zile calendaristice.

La fel m-am gândit când traversam Canalul Mânecii, numai că tunelul proiectat acolo mă îngrozeşte, după experienţa de pe autostrada Ventimigliei. De ce nu s-ar face un pod pe deasupra?

Întrebat până unde poate să meargă îndrăzneala noastră,

doctorul Barnard, care a mutat dintr-un corp în altul inima omenească, spune că nimic nu ne limitează decât lipsa de imaginaţie. Cu alte cuvinte, tot ce visăm putem să şi facem!

De când folosesc betonul armat, s-ar spune că oamenii au uitat principiul bolţii, atât de miraculos într-o vreme îndepărtată. Un punct de sprijin în spaţiu, ca să răsturnăm pământul, nu se va găsi decât poate într-o altă fază a relativităţii, neimaginată astăzi. Dar între două puncte solide de pe pământul acesta se poate face oricând o punte peste orice prăpastie. Oamenii care vor să sape un tunel pe sub Canalul Mânecii mai bine ar construi o boltă, pe deasupra. Ca exerciţiu, să construiască una peste şanţul din faţa casei, apoi alte două peste Sena şi peste Tamisa; principiul e acelaşi, şi nici tehnica nu se schimbă, decât că trebuie ridicată la altă scară.

Chiar acum făcui un desen, pe contrapagină, şi mi-am dat seama că o asemenea boltă, cu un sprijin la Calais şi cu altul la Dover, n-ar trebui să aibă o săgeată mai mare de patru mii de metri; adică de vreo treisprezece ori înălţimea Turnului Eiffel. S-ar putea să greşesc cu ceva, în plus sau în minus, dar nu prea mult, şi, oricum, sunt gata să stau la tocmeală. Important este că sub o asemenea greutate n-ar fi primejdie să se mişte din loc nici Europa, nici Insula Marii Britanii. Şi dacă mi se va spune că ideea rămâne aberantă, îi voi trimite iarăşi pe oameni să facă o boltă peste şanţul din faţa casei. Iar dacă se va găsi cineva să-mi răspundă contabiliceşte, atrăgându-mi atenţia cât ar putea să coste o asemenea lucrare şi ce eşafodaje imense ar trebui să se facă deasupra mării, până ce bolta ar fi gata, l-aş întreba, la rându-mi, dacă ştie cât a costat nu tot războiul, ci numai debarcarea din Normandia, împlinită în vremea noastră.

Pe insula Oléron am văzut o cazemată din vestitul zid al Atlanticului. În vremea când jurnalul cinematografic îl înfăţişa pe generalul Rommel cu cravaşa în mână, cu un zâmbet promiţător şi enigmatic în faţa acestor zdrobitoare blocuri de beton, împănate cu ţevi de tun lungi de zece metri, gândeam că pe aici nu va putea trece nicio armată, ci mai uşor ar fi să se debarce mai întâi pe lună, iar de-acolo să se coboare pe pământ, dincolo de zidul Atlanticului.

Priveam cazemata, într-una din puţinele clipe când s-a întâmplat să nu plouă; alături era un far, şi cele două lucrări făcute de oameni păreau că se înfruntă una cu alta, ca două simboluri contrarii. Tunurile cazematei n-au tras niciodată. M-am întrebat ce vină are pământul să suporte povara aceea de mii de tone, care va rămâne acolo cât lumea, ca o bubă incurabilă, căci

nimeni nu se va osteni să arunce betonul în aer.

M-am bucurat să ştiu că farul se va aprinde în fiecare noapte. L-am văzut până târziu, la capătul a mulţi kilometri, de câte ori am întors capul în urmă.

Am ajuns pe insula Oléron fără să văd podul şi viaductele, deşi plătisem o taxă de trecere egală cu preţul hotelului. Şi doar pentru ele venisem, magnetizat de fotografia lor magnifică.

Demult de tot mi s-a spus o poveste şi merita s-o ţin minte, cu patronul unei cafenele care a făcut tot ce i-a trecut prin cap şi tot ce l-au sfătuit alţii, ca să atragă la el clientela concurentului, cu cafeneaua de cealaltă parte a străzii. Astfel, a pus biliarde noi şi alte jocuri, s-a abonat la toate ziarele şi la revistele ilustrate, a redus preţurile fără să micşoreze cafelele, în sfârşit, a făcut de toate şi numai de laudă. Iar la urmă, pe lângă faptul că a zugrăvit faţada şi a înfrumuseţat-o, a mai pus şi un ceas în turnuleţul de deasupra intrării, o maşinărie scumpă şi complicată, făcută de comandă; ceasornicul arăta ora şi data zilei, şi în plus făcea să se mişte fel de fel de personaje hazoase, care salutau scoţându-şi jobenul. Şi bietul cafegiu n-a înţeles nici până la moarte de ce, în loc să-şi mărească numărul clienţilor, i-a pierdut şi pe cei dinainte, care se duceau să-şi bea cafeaua pe terasa concurentului, de unde vedeau ceasul.

Podul îşi arată frumuseţea lui de albatros cu aripile întinse celor care nu se folosesc de el, ci trec cu vaporul.

Dacă tot ajunsesem pe insulă, am străbătut-o în toate sensurile, parcurgându-i toate şoselele şi acoperindu-i tot perimetrul. Deoarece mi se spusese că pe aici plouă numai de câteva ori tot anul, m-am consolat cu gândul la soare dacă nu văzusem viaductul. Numai că abia apucasem să trec dincolo şi să mă uit cum se descărcau mormane de stridii aduse cu bărcile, într-un port mai mic decât o scenă de teatru şi unde în afară de câţiva pescari nu era nicio figuraţie, că a şi început ploaia, care s-a ţinut de mine aproape tot timpul. N-am înţeles deloc utilitatea acelor şoseluţe, după cum, păstrând proporţia, n-am înţeles-o pe-a viaductului, părându-mi-se prea mare pentru transportul stridiilor. Am trecut şi prin câteva localităţi, dar mi s-au părut părăsite.

Ajungând la extremitatea de nord-vest a insulei, unde am descoperit cazemata nefolosită, mi-am spus că nu venisem degeaba; şi azi socotesc la fel, deşi întoarcerea a fost puţin cam aventuroasă. Am luat-o pe un drum cam neclar, numai ca să merg de-a lungul Coastei Sălbatice, cum se numea pe hartă ţărmul din partea apusului. După câteva sute de metri m-am

pomenit pe un pat de pietroaie, într-un fund de vale de unde am ieşit cu cauciucurile scrâşnind şi cu tabla de sub maşină bombardată groaznic. Drumul nefăgăduind nimic bun în continuare, am vrut să-mi iau asigurări şi m-am apropiat cu piciorul de doi oameni pe care i-am socotit pescari, când în realitate cred că erau nişte haimanale. Ei m-au încredinţat că pot merge mai departe, ceea ce m-a bucurat, nu-mi place să mă întorc din drum, mai ales prin locuri unde n-am mai fost niciodată.

Drumeagul, scăpat de pietre, s-a înfundat între dune după câteva sute de metri; am insistat să ajung la prima creastă, de unde poate începea altă lume, şi nu m-am dat învins decât atunci când maşina, cu nisipul până la butuci, n-a mai vrut să meargă. Cât de greu am dat-o înapoi şi am scos-o de acolo, aproape nu mai ţin minte. Gândul în clipele acelea îmi era la cei doi oameni de pe malul mării. Ce-şi închipuiau ei adică şi ce voiau cu mine? Poate să mă împotmolesc între dune, unde să mor de foame şi de sete, iar pe urmă... Dar la ce ar fi trebuit să mă aştept, dacă vroisem să străbat Coasta Sălbatică?

De unde aveam de gând să merg la Bordeaux prin Royan, trecând cu bacul estuarul Girondei, ca să rămân cât mai mulţi kilometri pe malul oceanului, m-am răzgândit îndată ce m-am întors de pe insula Oléron. Drumul pe uscat mi s-a părut mai sigur şi mai puţin costisitor, astfel că am luat-o spre Saintes, în căutarea şoselei principale, dar am ocolit mult şi inutil, fiindcă am fost îndrumat greşit şi nici nu m-am uitat cu atenţie pe hartă. A fost un drum nenorocos şi fără inspiraţie, dar tot mă socotesc în câştig, datorită istovitorului sentiment de singurătate care m-a dominat în toată această etapă. Şosele secundare, fără marcaje, fără oameni, m-au dus prin locuri unde probabil nu trec decât ţărani, cu treburile lor agricole, şi aşa m-am simţit mai al pământului, care n-ar fi refuzat să mă adopte dacă aveam de gând să rămân acolo.

După ce am dat în şoseaua mare, tot ce s-ar fi putut numi peisaj a fost acoperit de placarde rurale îndemnând lumea să deguste vinul, şi aşa am mers până la Bordeaux, unde când am ajuns parcă eram beat, deşi nici măcar nu mirosisem vinul. Înainte de a intra în oraş am trecut peste un pod în parte suspendat, care, aşa cum mergeam fuga, mi s-a părut măreţ, poate fiindcă la Oléron fusese o dezamăgire şi acum căutam compensaţii. Îndată ce-am ajuns dincolo am vrut să mă opresc într-o luncă din marginea oraşului şi să privesc în urmă, dar a reînceput ploaia, după câteva ceasuri de pauză. Mai târziu am

aflat că podul acela era opera lui Gustave Eiffel, unul din exerciţiile lui preliminare, şi atunci mi-am explicat de ce îmi atrăsese privirea cu atâta putere, fiindcă într-un fel anticipa Turnul de la Paris; era un turn pe orizontală.

Ca şi la Rennes şi Nantes, din Bordeaux n-am văzut decât străzi ude; direcţiile erau atât de bine marcate, că am traversat oraşul ca pe calea ferată, fără să cer informaţii, având grijă doar să nu deraiez la macazuri. Mă bucuram de această înlesnire, dar pe de altă parte mi se părea prea nedrept să trec prin oraş legat la ochi, fără să pot duce cu mine o amintire cât de fugară. De câteva ori am vrut să trag pe o stradă laterală şi să rămân măcar câteva ceasuri, mai ales că nu mă zorea nimeni. Câteva ceasuri mi-ar fi fost de ajuns, la o nevoie, ca să-mi dau seama ce înseamnă un oraş în comparaţie cu altele şi raportat la un arbitru din mine. Chiar şi o singură privire, bine ţintită, poate să înregistreze o imagine esenţială. Am renunţat, scârbit de gândul că m-aş urca în maşină ud de ploaie şi fără să ştiu unde mă voi usca seara; astfel, Bordeaux ar fi însemnat o pagubă deplină, dacă n-aş ţine minte ce de vii sunt în faţa lui şi ce de crame!

De-aici, un singur salt spre sud m-ar fi dus în Spania, dar n-am vrut să mă iau după linia dreaptă, poate ca să mai întârzii cu o zi trecerea frontierei, totdeauna neliniştitoare. Poate ca să mai ajung o dată la malul mării şi să-mi continui drumul pe plajă, strecurându-mă printre lacuri. Poate ca măcar acum, în ceasul al unsprezecelea, să cumpăr un dicţionar şi să-i consacru câteva ceasuri, seara, ca să-mi fac un vocabular minim în limba spaniolă.

Fapt este că am luat-o spre apus, cu soarele în faţă, căci îndată ce-am ieşit din Bordeaux a stat ploaia, iar pe drum am cumpărat dicţionarul dintr-o librărie sătească.

Arcachon, ca orăşel, mi s-a părut frumos, curat şi simpatic şi m-aş fi oprit peste noapte acolo, dacă n-ar fi fost prea multă lume de vilegiaturişti, lumea aceea puţin zgribulită şi speriată de la sfârşitul sezonului, care face să se simtă venirea toamnei mai trist decât o anunţă frunzele scuturate.

Mi-a plăcut mai mult decât orice şi mi-a dat multă satisfacţie interdicţia afişată pe esplanadă, de a nu se folosi tranzistoarele. Am plecat cu speranţa că legea are să se generalizeze, prin ONU, cu votul tuturor ţărilor civilizate.

Drum între ocean şi lacuri n-am găsit, cum arăta harta, în înţelesul că n-am văzut nici oceanul, nici lacurile, deşi poate erau aproape. Nu am regretat foarte mult, deoarece, în schimb, am mers prin păduri de pin, pe care l-am socotit totdeauna, fie şi din

greşeală, un arbore mai mult singuratic. Pe când străbăteam aceste păduri şi mă minunam că nu mai ajungeam la un capăt, m-am gândit că pinii îngrămădiţi aici, pe malul oceanului, veneau dintr-o lungă retragere şi erau pe ultima lor linie de rezistenţă, ceea ce mi-a trezit o simpatie întristată.

Aveam de gând să înnoptez la Mimizan, o localitate învecinată cu plaja; numele mi s-a părut atât de caraghios, că m-aş fi dus mai departe, dacă nu se apropia noaptea. La o răspântie, apucând-o greşit, am scăpat de Mimizan pentru toată viaţa, fiindcă am nimerit la Biscarosse, cu o numire şi mai caraghioasă, mai ales că oamenii din partea locului o pronunţă înghiţind vocala dintre c şi r şi făcând o pauză, ca să ajungă până în fundul stomacului.

Aş fi căutat o altă localitate, al cărei nume să-mi placă, dar pe zeci de kilometri nu mai era alta. Aşa că am tras la primul hotel din Biscarosse, unde toate ar fi fost bune, căci nu lipsea nici măcar duşul cu apă caldă, dacă n-ar fi trebuit să aştept ora când mănâncă toată lumea în Franţa. Cum era ultima oară, m-am supus cu voie bună, iar până atunci, deşi eram flămând şi obosit, am înjghebat cu dicţionarul primele îmbinări de cuvinte în spaniolă, începând cu „Buenos dias“ şi „vino tinto“, care înseamnă vin roşu, şi fără care, spun cu toată sinceritatea, nu m-aş fi încumetat să trec Pirineii. Nu mi se părea greu, dimpotrivă, începea să mă pasioneze, fiindcă descopeream, cu surpriză, câte cuvinte cunoşteam, nu ştiu de când şi de unde, fără ca vreodată să-mi fi dat seama. Regretam doar că nu făcusem treaba din vreme, acasă, în linişte şi cu ajutorul cuiva, şi nu într-o singură seară. Hotărât, felul cum am plecat e mai mult decât lamentabil şi n-are nicio scuză, decât, poate, aceea că nu mă mai gândeam la plecare. Timpul călătoriilor îl consumasem cu reveria.

Am adormit cu puţină teamă, cu presimţirea că Spania îmi va pune sufletul la grea încercare, ceea ce s-a adeverit, dar nu dintr-odată, şi mai ales după ce am plecat de acolo. Până atunci a fost numai uimire şi bucurie, şi azi regret că nu mai pot trăi încă o dată ultima mea seară în Franţa, ca totul să se repete. Aş îndura bucuros chiar şi ofurile şi gemetele babei din odaia vecină, pe care le-am auzit toată noaptea prin zidul subţire. Pe babă am văzut-o de dimineaţă, la geam, uitându-se curioasă să vadă cine pleca atât de devreme. Şi când nu va mai pleca nimeni, ea tot se va uita pe fereastră în zorii zilei şi de aceea va ofta şi va geme noaptea următoare.

Mi-am reluat drumul pe o dimineaţă senină, numai cu uşoare valuri de ceaţă, din care parcă răsăreau zâne şi dansau în faţa

maşinii. Curând am dat în şoseaua mare, de la Bordeaux, pe care o părăsisem în ajun fără niciun câştig decât acela că nu m-am năpustit în Spania fără să-mi fi tras sufletul şi fără să-mi fac vocabularul. De acolo înainte au prins să se înşire linii drepte şi lungi de asfalt, traversate de razele soarelui şi mărginite iarăşi de pini, păduri cum nu mai văzusem. Şi am fost mai sigur decât în ajun că era o retragere spre ultima linie de rezistenţă a copacului acesta nordic, ozonat şi nostalgic. Mai târziu, gândindu-mă la Vicht, am făcut o asemuire, era şi el un fel de pin în retragere. Şi amintindu-mi tot atunci pădurile de eucalipt, pe care le-am găsit cum am coborât Pirineii în Spania, mi-a venit în minte Dominique. Fiindcă abia în acel târziu când ea dispăruse demult, am asemuit-o cu o ramură de eucalipt. Şi m-am mai gândit că iubirea ei cu Vicht n-ar fi putut să se sfârşească decât trist, fiindcă se născuse sub semnul unui blestem al naturii, însoţirea pinului cu eucaliptul, care se pot întâlni numai dezrădăcinaţi de o vijelie. Iar ce s-a întâmplat cu ei, între extaz şi prăbuşire, mi s-a părut a fi un simbol al zbuciumului omenesc din Europa străbătută de mine, care îşi poartă cercelul de aur şi îşi flutură părul într-o goană nebună spre fericire, prin pădurile de pini alungaţi de furtună.

★

Ultimele ceasuri în Franţa m-a plouat până la deznădejde. De ce atâta nedreptate, pe cine supărasem cu mersul meu paşnic? Făcusem o impietate privind pinii şi comparându-i cu oamenii loviţi de nefericire?

Când am ajuns pe o culme, de unde începea Bayonne, am văzut în zare, pe deasupra oraşului, Pirineii, în nori albaştri; nu mai văzusem munţi din Elveţia, unde piscurile sunt învălmăşite şi se nasc unele din altele, fără perspectivă şi fără pauză. Acum, munţii mi s-au părut gravi şi puternici în izolarea lor maiestuoasă şi mi-au trezit o emoţie stranie, pe care am înţeles-o abia mai târziu, când mi-am dat seama că la crestele lor cu nori albaştri se termina Europa întreagă, nu doar Franţa, iar dincolo începea un al continent, al şaptelea.

În Bayonne, între două răpăieli de ploaie, am văzut catedrala; oricât ar părea din inadmisibil, am asemuit-o cu cea de la Köln, numai că avea ceva înfricoşător, deşi piatra era mai luminoasă.

La Biarritz mi-a plăcut arhitectura oraşului, aşezat în amfiteatru deasupra oceanului. Nu mă aşteptasem să aibă relieful acesta puternic şi mai ales nu mă aşteptam că are să mă

atragă; renumele lui îmi trezise demult rezerve duse până la greaţă. Dar poate mi-a plăcut fiindcă ploaia torenţială alunga de pe străzi lumea aceea venită să petreacă şi locul părea părăsit din războaie. Aş fi vrut să mă opresc puţin, poate aş fi izbutit să mă conciliez cu oraşul şi să repar nedreptatea, dar ploaia, căzând cu găleata, nu-mi îngăduia nici măcar să deschid portiera maşinii. M-am mulţumit să privesc printre ştergătoarele de parbriz şi prin perdelele de apă, mergând la pas în căutarea locului unde ar fi fost priveliştea cea mai frumoasă, până ce am ajuns pe o esplanadă, cu marea în faţă, plină de forţe sălbatice. Atât m-a fascinat războiul acela, valuri izbindu-se între ele ca tancurile, scoţând mugete şi aruncând în sus jerbe de apă mai puternice decât ale potopului, încât am mers înainte, fără să mai ţin seama unde mă aflu, de m-am pomenit poticnindu-mă cu roţile din faţă pe treptele unei scări largi de piatră. Şi poate m-aş fi dus mai departe, dacă maşina nu şi-ar fi aşezat burta de tablă pe muchea primelor trepte. Am încercat să dau înapoi, dar roţile patinau într-un fel care îndepărta orice speranţă. Nu se vedea nimeni în jur, să mă ajute sau să mă certe. Şi-atunci, fiindcă nu voiam să mor acolo, şi încă fără să dau explicaţii, mi-am spus că singura mea scăpare era să merg înainte. Roţile, care n-aveau destulă aderenţă să mă tragă la deal, m-au împins cu uşurinţă la vale şi aşa, buşindu-mă din treaptă în treaptă, de vreo şapte ori mi se pare, căci scara nu era lungă din fericire, am ajuns pe o terasă de promenadă, la capătul căreia am găsit o ieşire. Mai târziu n-am descoperit nimic strâmb sub maşină. Ei îi datorez încrederea în ideea, uneori pusă la îndoială, că în momentele de cumpănă cel mai bine e să mergi înainte, renunţând la orice speranţă din urmă.

42

Cu acest gând am trecut în Spania, exact în clipa când soarele trecea şi el meridianul, pe un cer limpezit şi plin de lumină. Odată cu primul pas dincolo de barieră, temerile dinainte au dispărut cum mai înainte dispăruseră norii, iar cerul meu s-a făcut şi el albastru. Nu ştiu de ce m-a năpădit o bucurie caldă şi colorată, de parcă nu duceam nicio tristeţe cu mine şi nu mă aştepta decât fericirea. Starea aceasta bună m-a însoţit până seara, crescând cu fiecare bornă kilometrică de pe marginea şoselei; am lăsat-o în voia ei, fiindcă nu venea decât de la frumuseţe, frumuseţea locurilor, unită cu aceea din visările mele, şi astfel, oricât ar fi crescut, nu putea să ajungă la impudoare.

Uitasem şi îmi aminteam acum ce mult dorisem să cunosc partea aceasta a lumii, fie măcar pentru că ea a dat omenirii pe Don Quijote. Ştiam că pe Don Quijote am să-l întâlnesc mult mai departe, nu-i căutam urmele în nord, pe malul oceanului. Aici era numai frumuseţe: în munţi, în copaci, în ţărmul de piatră, în apa oceanului şi-n cerul boltit peste toate, dându-şi binecuvântarea lui albastră.

Acum, după ce am fost în tot locul, ştiu că nu aceasta era cu adevărat Spania, misterioasa, neexplicata – ci era numai frumuseţe.

Am trecut repede pe lângă Irun şi San Sebastian şi m-am dus înainte, devorând peisajul cu foame şi sete; nu vroiam să văd nici oamenii, nici oraşele, ci numai frumuseţea. Am absorbit-o cu toate simţurile mele, până ce m-am aflat doborât de voluptate. Atunci am socotit să fac o pauză, să-mi odihnesc ochii şi întregul meu aparat de recepţie, încălzit peste margini. M-am oprit într-un loc care poate se chema Zarauz, pentru cine vrea să mă urmeze, dar mai bucuros aş fi să nu se ducă nimeni acolo. Am urcat nişte trepte, pe o zidire care putea fi un monument sau un început de cetate. Jos se vedea un port mic, cu apa emailată; în larg, oceanul avea scame albe. Munţii, în spate, cu vegetaţia proaspătă, explozivă, puţin nebună şi beată, păreau de o formaţie nouă, de vârsta tinereţii şi feriţi să îmbătrânească. N-aveau să fie niciodată pleşuvi, să-şi arate piatra şi să se roadă; căci n-aveau altă menire decât să facă lumea frumoasă.

Ziceam că mă odihnesc, dar stând locului, am simţit că privelişte devine şi mai puternică. N-aveam nicio scăpare, trebuia să mă învingă, fiindcă nu puteam să mă leg la ochi până venea noaptea. Acea după-amiază a lăsat pe retina mea cicatrice puternice, dar am avut norocul să nu mă orbească, astfel n-am fost lipsit de frumuseţea altor privelişti.

Puţin mai departe, când mergeam pe o cornişă deasupra oceanului şi mi-era imposibil să mă uit numai înainte, mi-a tăiat drumul cu imprudenţă o mireasă în rochie roz, lungă de ştergea asfaltul, cu un voal tot roz căzându-i până în talia subţire, cu mirele în haine negre, dar fără niciun alai – ei singuri, ţinându-se de mână copilăreşte. Nu ştiu unde urmăreau să ajungă, se duceau sau veneau de la biserică, sau plecau pe jos în călătorie de nuntă. Dar erau tineri şi nu le păsa de nimeni, şi nici nu s-au speriat când am pus frâna de-am făcut-o să urle, ci şi-au urmat drumul pe mijlocul şoselei, ţinându-se de mână. Nu s-a întâmplat nimic rău, decât că o maşină care venea din spate era să dea peste mine.

A fost prima mea întâmplare în Spania şi ea a deschis lanţul altor întâmplări, una mai neaşteptată decât alta, datorită cărora călătoria a devenit epică.

M-am îndepărtat un timp de malul oceanului, fără dezamăgire, fiindcă munţii erau prea îndeajuns să-mi umple privirea, încărcând-o de bucurie. M-am întrebat cât va putea să ţină această desfătare şi, mai ales, ce-mi va rămâne. Temându-mă că memoria nu poate să reziste unor solicitări nesfârşite şi care mai de care mai intempestive, mi-am spus că trebuie să trăiesc numai clipa. Nemaiavând grija să-mi triez impresiile, să le sistematizez în minte, mi-a rămas bucuria, întreagă şi nechinuită. Şi, fără să fi sperat, fără să fi vrut, nici nu mi se şterge din suflet.

Vroisem să ocolesc oraşele din acest nord al Spaniei, unde, date fiind ţelurile mele, nu mi se semnalase nimic de luare-aminte. Am intrat însă în Bilbao deoarece n-am găsit la timp drumul care să-l ocolească. M-am adâncit printre două şiruri de blocuri foarte înalte, care întunecau strada, aducând o îngrijorare, născută din gândul că până să ajung la marginea oraşului va cădea noaptea, dar o noapte definitivă, fără ieşire. Am avut prima oară în viaţă impresia bizară care s-a repetat, accentuându-se şi devenind alarmantă când am ajuns în următoarele oraşe de pe coastă, că zidurile caselor sunt o materie fixă, n-au fost înălţate de oameni, ci strada a fost săpată printre ele. Senzaţia de adâncire, de pătrundere în elementele scoarţei era atât de puternică, încât mă urmăreşte şi astăzi, dându-mi o răceală în inimă. Deşi se vedea cerul deasupra, mi se părea că zidurile se apleacă, atrase unele de altele, şi dacă nu se vor prăbuşi îngropând lumea, vor alcătui o boltă pe toată lungimea oraşului, prefăcând străzile în tuneluri. Şi iarăşi, deşi cerul continua să se vadă, alb ca o Cale Lactee, mi se părea că niciodată nu voi mai ieşi la lumină.

Cum impresia aceasta nu am avut-o o singură dată, dar nici nu s-a repetat în alte locuri decât pe coastă, înseamnă că oraşele nordice au o forţă misterioasă, o putere de absorbţie telurică, şi mi-au arătat-o, drept pedeapsă că am vrut să le ocolesc pe departe.

În afară de un benzinar, cu care n-aveam să schimb mai mult de o vorbă ca să-mi umple rezervorul, primul om căruia i-am adresat cuvântul a fost un trecător din Bilbao. Deşi eram cu ochii pe indicatoarele de direcţie, foarte bune dealtfel, care trebuiau să mă scoată spre Santanter, nu ştiu cum le-am pierdut urma, la o intersecţie întunecoasă, când mă aşteptam ca blocurile de cărămidă înnegrită să cadă peste mine. Întrebând pe acel om

încotro mi-e drumul, n-a pregetat să se urce lângă mine şi să mă conducă până într-o arteră luminoasă, despresurată de zidurile înalte, unde am regăsit indicatoarele. Nu aveam nevoie deci decât de o îndrumare, mai simplă decât bună ziua, fiindcă se traducea printr-unul singur din trei cuvinte: dreapta, stânga sau înainte. Un spaniol însă nu se va socoti niciodată achitat numai cu atâta, ci îţi va spune o lungă istorie, despre oraş, despre el şi despre lume, ca să nu te mai rătăceşti nicăierea, cât e pământul de mare, nu doar în Spania. În afară că mi-a comandat când s-o iau la stânga şi când la dreapta, cuvinte pe care le învăţasem între primele, după „vino tinto“, bunul om din Bilbao mi-a vorbit tot timpul, deşi nu i-a fost greu să-şi dea seama că nu înţelegeam mare lucru. De fapt, am înţeles doar că nimerisem în oraşul lui la ora traficului maxim; şi dacă n-aş fi înţeles, se vedea cât de colo.

Cum am intrat în Spania, am auzit ţăcănind avansul motoarelor. Nu-i corect să spui astfel, dar aşa se spune. Ţăcănea mai la toate maşinile, dovadă că benzina avea o cifră octanică destul de suspectă. Mi-am încercat numaidecât motorul, cu câteva accelerări bruşte, şi, cu toate că le-a suportat fără să se supere, mi-am propus să adopt o conducere mai blajină.

Înainte de a cădea seara şi când mai aveam vreo patruzeci de kilometri până la Santanter, m-am oprit într-un sat, un târg, unde aveam de dat primul examen de viaţă în Spania; n-a fost fără emoţie, schimbările de climat se suportă mai greu decât cele de climă. Hotărât, aici este altă lume; oamenii par mai aspri decât în Franţa, până ce le întâlneşti privirea, care este mai atentă şi mai bună. Vânzătoarea de la prăvălia unde am cumpărat de-ale gurii, dându-şi seama că eram în încurcătură, m-a ajutat cu multă bunăvoinţă şi fără grabă să mă adaptez la modul local de aprovizionare, şi mi-a fost bine. Văzând apoi că mă hazardam să iau o sticlă de vin mai scump decât mă aşteptasem m-a dezaprobat, făcându-mă să înţeleg că nu-şi merită preţul şi mi-a recomandat cinstitul vin de masă, destul de convenabil şi cu tot ce-i trebuie pentru a-ţi face seara mai caldă. Până la plecarea din Spania, vinul acesta nu m-a dezamăgit niciodată. Nu era dulce, nu era acru, îi lipseau aromele subtile, n-aveai de ce să-l adulmeci şi să-l priveşti în zare, cu ochii rafinaţi ai degustătorului. Era un vin de călătorie; un vin omenos, ca lumea din Spania.

Neplăcută fusese ştirea că la restaurant, seara, nu se poate mânca înainte de ora nouă, mult mai rău decât în Franţa pe care o cârtisem atâta. Însă m-am adaptat repede, după cum se vede,

luându-mi mâncare acasă. Aveam o cameră confortabilă, chiar elegantă pentru un mic hotel de ţară, cu o baie frumoasă şi un pat neobişnuit de mare, că puteai să te rătăceşti în el dacă n-aveai simţul punctelor cardinale. Dedesubt însă era barul, de unde s-a auzit gălăgie până după miezul nopţii.

Înainte de a cădea întunericul, am încercat să descopăr împrejurimile, mergând spre malul oceanului. Curând a început să plouă şi m-am întors, nu înainte de a constata că şi peisajul, şi casele erau mai frumoase decât în Elveţia; îmi pare rău că nimeni nu va descoperi acest târguleţ de pe drumul Santanterului, al cărui nume am uitat să-l aflu, fiindcă nu aveam nevoie.

Am întâlnit primii câini în Spania, şi primii după experienţa europeană, care, chemându-i, s-au apropiat dând din coadă. Dar uit că Spania e şi un alt continent, nu doar o altă ţară.

După ce mi-am sfârşit masa, mulţumit de examenul pe care îl trecusem cu bine, am fost sigur că voi răzbate până la capăt. Cu toate că ploaia s-a auzit tot timpul pe terasă, am avut o noapte plăcută, din care o bună parte, şi partea cea mai bună, am stat cu ochii deschişi, compunându-mi vise frumoase.

★

A doua zi era duminică, am simţit că oamenii îşi consumau repausul şi m-am gândit că de la plecare n-am avut odihnă deplină. Câteodată simt oboseala, socot că ar trebui să mă opresc undeva, să închid ochii şi să-mi alung gândurile, pentru o vreme, dar mă cunosc şi ştiu că n-aş avea tihnă.

Există ceva înşelător în distanţele din Spania; şoselele sunt măsurate tot în kilometri, dar un kilometru aici te duce mult mai departe. Nu ştiu cum, şi nu există explicaţie, Spania e mult mai mare decât se vede pe hartă; spaţiul ei are o dimensiune secretă.

A plouat aproape tot timpul şi aproape în toate felurile, de la potop până la ţârâitul rece de toamnă, dar nimic nu mi-a micşorat pasiunea pentru etapa acelei duminici, care acoperea tot nordul ţării. Nu aveam niciun ţel, decât să merg înainte.

Într-un loc de popas, pe malul oceanului, o doamnă cu matricole franţuzeşti pe maşină m-a învăţat cum se pronunţă Gijón, numele oraşului unde ajungeam peste o oră; Hrihon, cu r după H, dar r să nu se audă. Am spus Hrihon, străduindu-mă să pronunţ pe r numai pentru mine. „Nu!“ m-a corectat doamna. Şi a spus Hrihon, a cărui pronunţie o ştia de mică. Dar auzeam pe r

foarte bine, deşi ea susţinea că nu se aude. La fel cum l-am auzit pe d final din Madrid, în gura tuturor oamenilor, deşi nici acel sunet nu trebuie să se audă, decât ca o intenţie înăbuşită în pripă. Cum în Spania există un secret al distanţelor, poate există şi un secret al sunetelor. Se pare că furnicile vorbesc între ele, dar cine le aude?! Sau care om are auzul pisicii? Aţi văzut-o tresărind şi ciulindu-şi urechile în liniştea cea mai deplină a casei? Desigur că ea înregistrează de dincolo de perete paşii şoarecilor, şi chiar conversaţia. Un prieten care se ocupă de acustică încerca într-o zi emisiunea unui aparat, la frecvenţe foarte înalte. Treizeci de mii de herţi, insesizabili de urechea omului, care nu poate nici să-şi imagineze un sunet de o asemenea înălţime, pe pisică o făceau să tresară şi să scruteze aparatul, neliniştită.

Cât mi-am luat lecţia de pronunţie, ploaia stătuse, iar pe deasupra noastră se boltea un curcubeu de dimensiunile Spaniei. În faţa oceanului am văzut o fântână sărăcuţă, de ciment şi piatră; cineva vroise să adauge o podoabă locului de popas. Alături era pusă o ancoră veche, frumoasă fiindcă avea o istorie, deşi necunoscută; apoi se potrivea cu oceanul şi, ce este mai ciudat, se potrivea şi cu munţii.

M-am oprit un ceas la Gijón, de vreme ce mă ostenisem să-i învăţ pronunţia. Ca şi la Bilbao, cum am ajuns în centrul oraşului, m-au împresurat blocurile de cărămidă întunecată printre care s-a săpat strada.

Ştiind că duminica nu voi găsi nicio prăvălie deschisă şi voi fi nevoit să mănânc la restaurant, după nouă seara, ca toată lumea, mi-am călcat obiceiul şi am intrat într-un bar, să-mi previn foamea. Omletă cu cartofi, rece, pâine şi coca-cola. Merge. Adică funcţionăm, şi eu şi Spania.

Nu tot drumul a fost frumos şi nici n-am mers tot timpul pe malul oceanului. De la Gijón la Aviles, şi mai departe, am străbătut o zonă industrială, înecată de fum şi de oameni fără odihnă duminica.

Munţii au început să scadă, să-şi schimbe vegetaţia cu una mai firavă, lăsând pe alocuri zone goale, tocite şi triste. Am întâlnit apoi pământul roşu al Spaniei, transportat de ploaie peste şosea şi aruncat în prăpăstii. Au apărut măgari şi catâri, ducându-şi samarele ude pe marginea şoselei. Frumuseţea festivă din ajun a început să-şi piardă din strălucire, în schimb s-a arătat sălbăticia, ca o salvare. Am mers zeci de kilometri pe un drum prost, cu serpentine, zgâlţâit rău prin hopuri, obosit până la istovire. Dar nu m-am lepădat de nimic, fiindcă tot timpul am

avut de o parte şi de alta pădurea de eucalipt, care, chiar dacă nu putea să fie frumoasă, căci ploaia o făcea zgribulită şi cenuşie, mă fascina ca idee. Nu vedeam nimic decât asfalt desfundat şi frunziş umed atârnând cu tristeţe deasupra şoselei, dar nicio clipă n-am avut sentimentul că sărbătoarea începută odată cu trecerea Pirineilor se terminase. Şi puţin îmi păsa că era duminică, şi suportam hopurile cu bucurie, şi mă munceam din greu cu volanul în serpentine, răsplătit până în fundul sufletului de satisfacţia că mă aflam în Spania, şi aveam să merg până în inima ei, iar de-acolo până la ultima depărtare.

Din aceste gânduri m-a scos o smucitură brutală; m-am pomenit cu maşina alunecând de-a latul, la intrarea unei curbe destul de strânse, cu şoseaua alunecoasă. Iar în faţă era un podeţ cu parapetul de piatră.

Cunosc câţiva înţelepţi care dau sfaturi precise cum să ieşi dintr-o asemenea situaţie. N-am să spun că nu există soluţii şi că un om înzestrat şi antrenat nu poate să aleagă pe singura bună dintr-o infinitate. Dar a face şi o teorie, mi se pare la fel de pueril cum ai încerca să dai lecţii de săritură la trapez prin corespondenţă, ca să reproduc vorbele unuia din cei mai mari cunoscători în materie, de câteva ori campionul lumii la întrecerea cu automobilul.

Dacă aş crede că după întâmplarea mea pot să dau sfaturi, m-aş duce la întâlnirea cu înţelepţii şi le-aş spune astfel: „Cum se iese dintr-un derapaj? Prin neapăsare, domnilor! Nu-i neapărată nevoie să faci ceva care să fie bine, că nu ştiu ce bine e cel fără greşeală. Important este, credeţi-mă, să nu faci nimic rău, relele, oricâte vreţi să puneţi la socoteală, fiind toate fără scăpare!“

Abia după ce am trecut teafăr peste podeţul cu parapetul de piatră, m-am gândit ce păcat ar fi fost dacă se întâmpla altfel; nu aveam atâta viteză ca să urmeze o nenorocire, dar îmi mutilam maşina şi apoi pierdeam cine ştie câte zile cu reparatul, dacă nu cumva trebuia să renunţ la restul călătoriei. Adică la sărbătoarea din Spania!

Chiar puţin mai înainte, printre gândurile înflăcărate avusesem timp să-mi recomand cât mai multă prudenţă, tocmai fiindcă îmi simţeam imaginaţia luând-o razna. Acelaşi sfat l-aş supune spre recunoaştere şi înţelepţilor, care propun gloatei să se antreneze pe piste alunecoase. Câte ore pe zi, şi câte zile pe an, domnilor? Trei sute şaizeci şi cinci de zile, deoarece nu trebuie scăzute nici duminicile, şi şase ore pe zi, ca violoniştii! Dacă vreţi ca treaba să fie într-adevăr serioasă.

Dar cum nici măcar înţelepţii nu au la îndemână atâtea ore în

atâtea zile, şi mai ales n-au tot anul piste alunecoase, apoi să adopte şi să propovăduiască, şi va fi spre binele tuturora, singurul sfat demn de luat în consideraţie: din derapaj scapi fără pagubă dacă îl eviţi înainte de a începe. Şi, slavă Domnului! – chiar pentru atâta, se cere destulă învăţătură – pedagogii automobilului nu vor risca să rămână fără auditoriu. Deci, renunţând la lecţiile iluzorii despre metoda ieşirii din derapaje, să ne înveţe *când e posibil* şi *când începe* derapajul, căci, odată prevenit, oricine poate să se ferească, dacă nu vrea cu orice preţ să-şi zdrobească maşina.

★

De pe o înălţime mai luminată, unde se făceau lucrări pentru a se îmbunătăţi traseul şoselei, m-am oprit ca să privesc locurile, în afara şuviţei de asfalt, pământul roşu era înmuiat de ploaie şi răscolit adânc de buldozere; acestea stăteau cu botul în hârtoape şi se bucurau de odihna duminicală. Oamenii lor lipseau, se bucurau şi ei de duminică, în mijlocul unei familii. Şi copacii se odihneau, şi casele din vale, până şi şoseaua necirculată, numai pământul răscolit părea în mişcare.

Am încercat să-mi închipui ce s-ar întâmpla cu mine dacă asfaltul s-ar topi şi ar rămâne numai pământul. Văzându-mă fără putere şi fără drum de retragere, pământul m-ar prinde în tentaculele lui, m-ar face prizonier şi acolo aş rămâne.

Spre norocul meu, nu se va întâmpla aşa, fiindcă fac parte din tabăra victorioasă, a celor care construiesc şoselele, şi oricât de mică ar fi suprafaţa acestora faţă de suprafeţele virgine, silesc pământul să se supună.

Mai am puţin şi voi ajunge la extremitatea vestică a Spaniei, mai la vest decât orice extremitate continentală. De la mine de acasă, până aici, mii de kilometri, am mers numai pe beton sau pe asfalturi. Şi dacă aş fi vrut să-mi lungesc drumul, înmulţindu-mi ocolurile, să străbat ţările până pe ultima lor direcţie, aş fi găsit beton şi asfalt spre orice zare. Nimic n-a existat înaintea automobilului, în afară de valurile romane care au brăzdat Europa acum două milenii. Nimic mai bun n-a fost făcut în două mii de ani, până la şoseaua modernă, destinată automobilelor. Şoseaua modernă nu-i o construcţie, ci o izbucnire; ea a zgâlţâit lumea şi a pus-o în alte forme. Totul se datoreşte automobilului. Dar, fără şosea, automobilul ar fi rămas la stadiul de acum cinci decenii.

În fiecare drum al meu mă gândesc, şi totdeauna cu o

recunoştinţă timidă, la cei care fac şoselele: care le hotărăsc, care le trasează, care le lucrează. Ştiu cât costă un kilometru de şosea modernă; nu spun, ca să nu sperii pe nimeni. Sunt oameni care dacă ar înmulţi această sumă numai cu o mie, distanţa de la Constanţa la Oradea, şi-ar pierde respiraţia. Iar dacă le-aş spune cât a costat şoseaua care de la Bucureşti m-a dus în vestul Spaniei, ar muri de apoplexie.

Înconjurat de pământul roşu de pe acea înălţime, am privit în vale, coborând cu ochii pe serpentine şi-apoi m-am dus până la capătul vederii; între orizonturi, şoseaua se pierde, copleşită de natură, pare că există doar ca idee.

Ştiu ce greu se lucrează un kilometru de şosea, după ce i s-a ales direcţia. Sute de maşini şi mii de oameni îşi varsă asupra pământului fumul şi sudoarea.

Dar ce fac oamenii la urma urmelor? Mută materia dintr-o parte în alta, în volume pentru care nu există dimensiuni atât de mici ca să fie scăzute din volumul pământului. Se cară piatră din munţi sau din apa râurilor, se presară de la un orizont la altul şi se presează cu cilindri de câteva tone, de neluat în seamă, de nespus în cifre faţă de greutatea pământului. Se scoate bitumul şi se toarnă deasupra. Munţii nu dispar, oricâte şosele s-ar face, şi nu rămâne loc gol sub scoarţa pământului, după ce s-a scos bitumul.

Şoseaua există printr-o singură dimensiune, ca nimic din natură, şi astfel, deşi este o realitate pe care eu însumi o cunosc foarte bine, adevărata ei structură porneşte din închipuire. Şoseaua e un basm şi o poezie.

43

Am ajuns la Ribadeo după masă pe la cinci şi am rămas acolo, căci drumul meu, mai departe, îndepărtându-se de coastă, am vrut să stau încă o noapte pe malul oceanului. Restul zilei a fost trist, din cauza ploii. Am găsit la primul hotel unde am deschis uşa o cameră plăcută, deşi teribil de demodată. Ce structură au oamenii care, peste revoluţii şi peste războaie, se străduiesc să păstreze lucrurile din alte vremuri, să le îngrijească, să le dea lustru şi să creadă în ele? Dar fiindcă la Ribadeo se încheia o parte importantă a drumului, mi-a plăcut mobila care mă ducea la sfârşitul secolului trecut, prilejuindu-mi să mă situez, măcar în seara aceea, într-o vechime de unde să pot vedea Spania apărat de turbulenţa vremurilor moderne.

În căutarea unui loc de reculegere, am ieşit din oraş, pe malul

oceanului, şi am scrutat adânc întunericul serii, invocând Spania să se arate, implorând-o aproape cu umilinţă să nu-mi lase inima goală, după ce făcusem atâta drum ca s-o aflu. Mă chinuia gândul că s-ar putea să nu iau cu mine decât simple imagini, să n-am altă mulţumire decât că am văzut văzutul, iar nevăzutul a rămas în întuneric.

Ploaia m-a silit să mă întorc fără să fi înregistrat vreo vibraţie dinafară. Dar nu eram dezamăgit, răspunsul nu-mi putea veni dintr-odată, era nevoie de multe invocaţii şi poate de-o umilinţă mai mare. Poate trebuia să cad în genunchi şi să mă dau cu fruntea de pământ, ca să vină acea vibraţie pornită, fără să-i ştii lungimea de undă, din adâncul nevăzutului. Atunci, seara, ne-am pândit, eu şi Spania, şi am ştiut că într-o zi ea o să-mi vorbească, aşa cum ştii că femeia cea mai potrivnică dragostei, oricât ar strânge pumnii pe paveze, dacă i te uiţi în ochi şi nu pleacă, nu stă ca să dea cu spada.

Două zile mai târziu ajungeam la Gudiña.

Cine se uită pe hartă, dacă va ţine seama şi de ocoluri, va înţelege că am mers cu mare viteză ca să ajung acolo numai în două zile. E adevărat, şi totuşi am văzut atâtea că mă mir eu însumi când îmi aduc aminte, şi cred că nu s-a putut altfel decât printr-o întrepătrundere a spiritelor noastre, al meu şi al Spaniei. De fapt, cred că Spania înclina să mă accepte încă din prima zi, când m-am urcat pe trepte la Zarauz sau când am ajuns din urmă mireasa în rochie roz, care mergea pe mijlocul şoselei, ţinându-se de mână cu mirele. Iar în seara de la Ribadeo, hotărârea ei era luată. Nefiind sigur, căci nu fac parte din tabăra celor care nu se îndoiesc niciodată, am avut două zile de temeri.

Duminică la Ribadeo:

Ca să ajung la ocean, am mers pe străzile oraşului; mi s-au părut necăjite; cu soare, ar fi fost poate altfel. Aproape de hotel, un cinematograf cu faţada sordidă. Un afiş: film sexi – accesul interzis tinerilor sub optsprezece ani – cunosc toată povestea! Câteva copile, de paisprezece, studiază afişul, mai elocvent decât filmul, care nu face decât să dilueze scenele expuse afară. Al doilea film: Claudia Cardinale, cu Charrière, faimosul Papillon. Ce combinaţie caraghioasă!

Ei uite, pe mine Papillon acesta nu m-a dat gata. Admit că eroul e formidabil. Nu cunosc altul care să-şi smulgă lanţurile în atâtea rânduri, cu tenacitatea lui mai puternică decât imposibilul, mai diabolic decât diavolul, şi împotriva unei alianţe de neînvins, a cerului cu infernul. Un astfel de erou nu există în nicio epopee. Dar să mă iertaţi, domnule, înainte de a fi un ocnaş care

evadează, Papillon este un ucigaş condamnat de justiţie. Nimic nu dovedeşte nevinovăţia lui, şi să mă iertaţi, domnule, unui om capabil să meargă până unde l-am văzut că poate merge, nu-i era îngăduit să se mulţumească numai cu libertatea. Dacă nevinovăţia lui se afla ascunsă în ultimul subsol al Palatului de Justiţie, Papillon trebuia să sape o galerie pe sub tot Parisul, s-o găsească şi s-o arate. Dacă nevinovăţia lui era ascunsă mai în adâncuri, împărăţia lui Scaraoţchi, Papillon trebuia să se convertească la credinţa acestuia, ca să-şi afle dreptatea, iar dacă nu era de-ajuns, trebuia să arunce infernul în aer – avea atâta putere! – să ia dovada şi s-o arate. Atunci ar fi fost eroul egal cu propria lui forţă şi l-aş fi salutat cum se salută împăraţii la Roma: cu mâna în slavă!

Aşa, Papillon rămâne un asasin devenit coţcar, în care coţcarul e mai puternic decât asasinul. Ce dracu o fi pus-o pe Claudia Cardinale să colaboreze cu el, şi cum nu i-o fi fost teamă?

Duminică pe ploaie, la Ribadeo:

Femei şi fete, grase şi urâte. Şi îndesate. Un pavilion cu automobile electrice; n-ar strica să fie cât de multe în vremea noastră; aici se poate începe şcoala de conducere la o vârstă cât de mică, după ce s-au lepădat scutecele, şi nu-i rău ca odată cu mersul în picioare, copilul să înveţe senzaţia deplasării mecanice. Într-o zi tot va ajunge acolo, nu-i nicio scăpare, şi atunci, cu cât mai de vreme, cu atât mai bine! Numai că, în duminica de la Ribadeo, jocul cu automobilul căpăta o prea densă culoare locală, transformându-se în luptă de tauri; era ziua şi ora corridei dealtfel. Şi iată: păşesc tinerii în arenă, îşi iau în primire automobilul; unul e toreador, altul picador, al treilea matador; numai banderillero a rămas acasă, fiindcă el învaţă la o şcoală mai puţin brutală, şi mişcările lui vor fi mai fine, şi el are o altă structură sufletească, şi cred că şi primejdia pentru el e mult mai mare decât pentru ceilalţi. Câte automobile au mai rămas, sunt ocupate de tauri. Apoi corrida începe, şi-n sunetele fanfarei, şi-n urletele mulţimii luptătorii se năpustesc unii asupra altora, cu toată forţa de care sunt în stare, de le sar măruntaiele pe gură, iar pe nas şi pe urechi le ţâşneşte creierul. Dar lupta continuă până la dezagregare; pe urmă, când se adună din propria lor stâlceală, luptătorii pleacă victorioşi, ţinându-se de cap şi de mijloc, fără măruntaie şi fără creier.

În jurul arenei, fete. Toate îngrozitor de urâte. Şi inadmisibil de grase. Cu şoldurile mari, lăbărţate, vestind ce mai matroane au să iasă din ele.

Dar am văzut şi o minune în duminica de la Ribadeo. Un

automobil a oprit la cofetărie şi din el a coborât o mamă cu patru fetiţe. Numai gingăşie. O mamă subţire, care făcuse patru fetiţe şi nu se sluţise. Le ducea la cofetărie pe toate patru, să le dea prăjitura de duminică. Şi toate cinci erau numai gingăşie. Şi cum întindea mâna, să le dea jos din maşină, una câte una, mama semăna cu o cântăreaţă din harpă, iar eu auzeam şi muzica.

Fetiţele, parcă toate de-o vârstă, micuţe şi subţirele, aveau părul în cordeluţe brodate cu flori, ca zânele. Mama care le brodase cordeluţele şi le împodobise de duminică le-a luat de umeri, două câte două. Şi mie mi s-a părut că-i Zâna-Zânelor.

Seară la Ribadeo:

Iată-mă aşteptând masa de la ora nouă, împăcat cu ideea, deşi nu-mi vine la îndemână.

Până să cadă întunericul, am coborât în portul de pescari de la intrarea estuarului. Era trist din cauza cerului înnorat şi din cauza duminicii. Până acum, n-am văzut niciun yacht pe toată coasta; să fie un semn de sărăcie, în mijlocul unei naturi atât de bogate? Dar nici pe celelalte coaste n-am văzut decât foarte puţine yachturi. În comparaţie cu Franţa, disproporţia este umilitoare. Atunci de ce atâtea mări în jur şi atâtea zări libere? N-a mai rămas nimic din flota lui Columb? Şi din Invincibila Armada nu s-a salvat măcar o corabie?

Am mâncat cu nasul în farfurie, fără să schimb un cuvânt cu fata care aducea la masă. Mâncarea a fost bună, dar tot nu mă împăcam cu gândul că a trebuit să aştept până la ora nouă. Fata bineînţeles că era grasă.

Două perechi, în cealaltă parte a sufrageriei, mâncau şi ei tăcuţi, cu nasul în farfurie. Abia la urmă, când să plece, mi-am dat seama că erau francezi, în călătorie, şi cum m-au salutat cu politeţe, le-am răspuns asemeni, de unde a început şi-o conversaţie asupra drumului. Deşi nu cunoşteau spaniola mai mult decât mine, călătoreau de o lună în Spania şi se descurcau foarte bine. În multe împrejurări oamenii se pot dispensa de cuvinte, am făcut odată şi-o teorie despre putinţa de a te înţelege cu semenii numai prin unde; însă nu totdeauna ajungi la ele, şi ca să le descifrezi îţi trebuie o şcoală. La îndemâna oricui rămân semnele şi privirile, atât de uşor traductibile.

Încălziţi de peisajul spaniol, pe care îl evocam cu toţii uniţi în aceeaşi admiraţie, încălziţi puţin şi de vin şi de masă, am discutat mult şi volubil cu harta în faţă, comunicându-ne impresiile, şi am văzut cu ocazia aceasta că, împotriva teoriilor mele, multă plăcere poate să însemne pentru un om comunicaţia cu alţi oameni. Fata care strângea masa, şi care ne crezuse nişte

prostănaci în muţenia noastră, ne privea cu ochii mari şi cu gura căscată, pusă în inferioritate în propria ei casă. Am înţeles că trebuie să treacă multă vreme până să renunţăm la cuvinte şi să ne înţelegem prin unde.

Convorbirea cu francezii care traversaseră Galicia m-a determinat să-mi modific itinerarul, ca să ajung prin unele locuri socotite de ei magnifice. Era bine că puteam să fiu atât de receptiv şi de mobil, dar în acelaşi timp mă gândeam că prea dau crezare oamenilor, şi prea repede le accept gândurile, aşa, fără nicio garanţie şi fără nicio verificare. Ce puteam face? Dacă îmi vorbiseră, se cuvenea să-i ascult. Regretam numai că nu-mi vorbiseră alţii, înaintea plecării, deşi îi întrebasem. E de neînţeles şi de necrezut că atâţi oameni trăiesc fără să-şi facă opinii, luându-le de-a gata pe ale altora, fără discernământ şi fără să aspire la o sinteză. Trebuie să mă apăr, dar deocamdată sunt victimă.

★

De obicei, la cinci sunt în picioare, odihnit şi gata de drum, dar îmi las o oră să visez la cele din faţă şi la cele din urmă. Încă şi astăzi aceasta este ora cea mai frumoasă a zilei, cu toate că şi-a pierdut din valoare de când am încetat să fumez şi nu-mi mai trec gândurile prin fumul ţigării, subtilul filtru dintre mine şi lume, care, timp de o oră, nu îngăduia să pătrundă în sufletul meu decât speranţele şi înflăcărarea. Nu m-a silit nimeni să las tutunul, a fost un act de voinţă, o verificare, într-o clipă când nu puteam să-mi verific altfel puterea. Astăzi, dacă mă uit în trecutul acela, deşi abia îl mai ţin minte, socotesc că izbânda mea a fost de fapt o înfrângere.

După seara prelungită ca niciodată, m-am trezit târziu, la Ribadeo, aşa că n-am mai avut timp pentru vise. Era ora şapte fără vreo câteva minute, iar la şapte trebuia să fiu pe drum, după cum mă lăudasem franţujilor. Păreau atât de miraţi şi mă priveau cu atâta admiraţie, încât m-a cuprins teama că, deschizând vreunul din ei ochii şi fereastra, ar fi putut să mă vadă în întârziere. M-am bărbierit într-un minut, fără să mai aştept apa caldă care probabil avea de străbătut o conductă lungă, în alt minut am sărit în haine, iar la şapte fix porneam motorul maşinii, fără să mai şterg parbrizul de umezeală, cum fac de obicei dimineaţa. E o corvoadă, nu ascund că nu-mi place, dar ce minunate sunt zilele care încep aşa, când mă pregătesc să văd lumea prin geamurile maşinii! Nicăieri şi niciodată pentru mine

priveliştile nu vor fi mai frumoase. Şi ce voios se roteşte motorul, pregătindu-se să arate ce poate! Îl simt şi mă simte, ne pândim şi ne iubim tare, iar pe drum, după primele lui mişcări mai nervoase, cum poate sunt şi ale mele, după ce ne încălzim şi unul şi altul, ce de vorbe schimbăm împreună, ce poveşti ne spunem, şi câte planuri fabuloase nu facem, îmbogăţite cu declaraţii de dragoste. Iar când la această mulţumire a contopirii se adaugă gândul că lumea din faţă, în care pătrundem odată cu dimineaţa, va fi descoperirea noastră, că o vom şti prin puterile noastre, atunci bucuria atinge extazul şi mă simt în drept s-o numesc fericire, vorbă prea des folosită, fără discernământ şi fără acoperire.

N-am renunţat să trec prin La Coruña, deşi mi s-a spus că nu voi avea de văzut mare lucru acolo. Cum să nu, m-am gândit, voi avea de văzut oceanul şi voi avea de atins o extremitate. Am convenit însă că merita să trec, prin Lugo, pentru vechile lui urme istorice. Când am ajuns, după ce am înregistrat cu indiferenţă monumentele, cu planul în faţă, fără să-mi scape vreunul şi fără să-mi lase vreo amintire, n-am găsit nimic mai bun de făcut decât să mă urc pe zidul de apărare şi să înconjur astfel, pe sus, trecutul oraşului.

Aici s-a desfăşurat o parte importantă din istoria Spaniei şi, fără să o rememorez, socotesc că i-am fost martor. Ca să ajungi la o impresie de aceasta, nu-i nevoie atât de imaginaţie, cât de o credinţă, pe care s-o ştii ridica la puterea a şaptea. Pe acest mit s-a bazat forţa celor ce pretindeau a fi dobândit de la Dumnezeu învestirea de-a păstori noroadele. De nimic apoi nu a mai fost nevoie, ca să fie stăpâni peste lume, decât de îndrăzneală. Nodul Gordian e cel mai vechi exemplu.

Pe zidul oraşului, ca un bulevard suspendat, de unde se văd ca în palmă străzile, pieţele şi mulţimea supuşilor, am întâlnit o femeie care era în acelaşi timp şi urâtă, şi bătrână, cum nu mai văzusem, căci, printr-o clemenţă a cerului, aceste două nefericiri se feresc una de alta şi nu apar împreună. Mai bătrână decât ea or fi fost multe, dar mai urâtă, niciuna. Şi uite că mergea trufaşă, ca un luptător de pe zidul oraşului, ducându-se să-şi ia crenelul în primire, că archebuza o avea probabil sub fustele hâde. Şi fiindcă am privit-o cu groază, stând locului fără voie, şi-a înfipt în ochii mei o privire de muma pădurii, că m-a făcut să mă clatin.

Pe mare, la sfârşitul furtunii, vine câteodată un val mai înalt decât toate şi se spune că e valul de vreme bună. Am sperat că femeia de pe ziduri, la Lugo, cea mai mare urâţenie din câte văzusem, avea să fie şi ultima, şi că de aici înainte aveau să

apară frumoasele.

Spre a merge la Lugo, de la Ribadeo, a trebuit să mă îndepărtez de ocean şi să intru puţin spre mijlocul ţării. Peisajul aici scade şi se răceşte, munţii au rămas în urmă, apar coline neîmpădurite care nu au de spus nimic privirii, după ce-a fost înainte. Te simţi ca după beţie, obosit, cu speranţele ciuntite, şi te uiţi melancolic în oglinda retrovizoare. Singura culoare peste cenuşiu este galbenul roşcat al unor plante care acoperă pustiul, dând un început de lumină nemaiîntâlnită aiurea.

Au apărut, prin surprindere şi inexplicabil, mestecenii, aducând cu ei nostalgii albe; toţi par nişte mirese îndurerate, cărora le-au murit mirii în războaie şi ele aşteaptă fără să-şi lepede rochiile de nuntă şi vălurile. Cei mai sfioşi şi mai trişti copaci din câţi ştiu să fie pe lume; ei varsă pe pământ lacrimile lor argintii cu mult mai multă sinceritate şi mai adevărată durere decât salcia plângătoare, prea vie şi prea plină de sevă.

Într-un an din câţi trecură, am sădit şapte mesteceni, strânşi la un metru unul de altul, împotriva tuturor sfaturilor. Dar poate voiam să fac o cetate. În loc să se înăbuşe, s-au întrecut între ei şi au dus la cer durerea lor îndantelată, din care îngerii trişti îşi fac aripi. M-am gândit la ei până a venit seara; ziua aceea, cât am străbătut nebuneşte întreg vestul Spaniei, mi-a rămas în amintire ca ziua mestecenilor.

La prânz am cumpărat pâine, într-un sat, nimic altceva decât pâine, am rupt din ea bucăţi încălzite de soare, şi cred că atunci am început să simt gustul Spaniei. Când am ajuns la Coruña, unde toată lumea mi-a spus că n-am ce să caut, am străbătut întreg oraşul, de la sud la nord, pe străzile acelea săpate între case; având grijă ca soarele să fie tot timpul în spate, am dat de ocean şi nu mi-a mai rămas decât să caut farul vechi, de pe timpul romanilor. Părea atât de nou, că nu i-am dat crezare. Pe terasa lui de piatră am mâncat o banană; nu i-am simţit gustul, astfel nici ei nu i-am dat crezare. În ziua aceea n-am putut să cred decât în mesteceni şi în pâinea din Spania.

Abia după-amiază, acestora li s-a adăugat credinţa în Santiago de Compostela, unde voi sfătui să meargă grabnic oricine se duce în Spania.

N-am stat decât o jumătate de oră în La Coruña, privind oceanul pe unde trecusem într-o iarnă şi gândindu-mă la vremea aceea, care acum mi se părea întristător de sterilă, mi s-a făcut milă de mine, de anii mei şi de risipirile mele, în căutarea unui ideal pe care mulţi l-or lua în derâdere.

Nu aveam nevoie să stau mai mult, consumasem una din

extremităţile drumului, astfel că am plecat repede şi, ca să ies din oraş, pe străzile săpate între case, n-am avut altă grijă decât să merg tot timpul cu soarele în faţă, căci era ora prânzului, când el arată sudul ca o busolă.

Oricât ar fi de necrezut, cu toate artele lui îngropate, oraşul mi-a amintit puţin de Neapole, ale cărui străzi, dimpotrivă, par suspendate. Poate fiindcă multe faţade erau acoperite de rufărie pusă să se usuce şi aminteau acel mare pavoaz care împodobeşte cu o violenţă întristătoare oraşele din sudul Italiei.

Am de regretat că nu m-am abătut pe la Capul Finister, care nici măcar nu era departe; probabil soarele, bătându-mi în ochi cu putere, făcea ca în locul hărţii să văd o pată neagră. Şi astfel am ajuns la Santiago de Compostela, curând după-amiază, iar acolo m-am dus de-a dreptul la catedrală.

Nu-mi place mult barocul spaniol, cu prea numeroase detalii care se ţes între ele, dând o încărcătură prea mare faţadelor, îngreuind chiar şi aerul înconjurător, până la mari distanţe. Răbdarea, stăruinţa şi migala puse în cioplitul pietrei, ca să dea chipuri, caneluri şi dantele, duc la o izbândă greoaie, salvată puţin de înfricoşarea pe care o inspiră dimensiunile grandioase. Târziu m-am gândit că, redus la miniatură, barocul spaniol a dat florile artificiale atât de admise în gustul oamenilor de acolo.

Catedrala Sfântul Iacob închide pe latura din fund o vastă terasă, o piaţă în faţa căreia se întinde oraşul, cu străzi medievale, modernizate, ceea ce nu-i neapărat o blasfemie; lumea mai trebuie şi să trăiască, nu doar să-şi caute trecutul prin ruine. Pe când urci lungile scări de piatră, catedrala începe să se arate, crescând din vârful turnurilor către bază. Această desfăşurare inversă măreşte grandoarea construcţiei, făcând-o în acelaşi timp mai telurică, de parcă ar ieşi din pământ, pe o trapă, fără să ştii cât mai este până la bază. Dar chiar după ce-a apărut soclul la nivelul terasei şi toate se văd nemişcate, rămâne impresia că în jos sunt dimensiuni de rezervă şi nu-i nevoie decât să apeşi pe un buton, ca ascensoarele să intre în funcţiune şi catedrala să crească. Numai mestecenii mei mi-au mai dat această impresie.

Dacă sfătuiesc pe oricine îmi este simpatic să meargă la Santiago de Compostela, primul loc în Spania unde, după frumuseţea naturii, am întâlnit frumuseţea făcută de oameni, ţelul celui ce se duce acolo nu va trebui să fie în primul rând catedrala, nu-mi puneţi în spinare această greşeală! Am dat Domnului ceea ce i se cuvine, în vorbe cât am putut mai convingătoare. Ceea ce este al lui, nu-l va lua nimeni. Victoria

însă trebuie împărţită cu întreaga terasă, în ansamblul ei, care mi-a amintit de piaţa Capitoliului de la Roma.

Nu mă feresc de comparaţiile imposibile. Pe malul mării noastre, la Olimpul Mangaliei, există o terasă închisă pe trei laturi de trei hoteluri panoramice, a patra latură, dinspre apă, fiind marcată de o pasarelă cu coloane, ea însăşi semănând cu o închidere, transparentă, şi astfel locul devine un patio, apărat din toate părţile de furtună şi de invazii. Printr-o comparaţie imposibilă, îl asemuiesc cu piaţa San Marco de la Veneţia, deşi între ele nu este nicio apropiere; există o înrudire prin spirit. Cine va privi dincolo de ceea ce ne văd ochii, mă va crede. La fel mă va crede cine va privi, una în adâncimea celeilalte, piaţa catedralei de la Santiago de Campostela şi piaţa Capitoliului, făcută de Michelangelo.

În faţa catedralei, Palatul Arhiepiscopal e una din cele mai frumoase clădiri pe care le-am văzut vreodată, şi nu prin altceva decât prin proporţia măiastră dintre înălţime şi bază, altfel nefiind decât o prismă culcată, simplă, calmă, imperturbabilă.

Şi dacă două izbânzi pot sta atât de aproape una de alta, clădirea care închide a treia latură, tot o prismă culcată, e încă şi mai frumoasă. Printr-o comparaţie imposibilă, ea seamănă cu Palatul Veneţia, de la Roma, din al cărui balcon îşi ţinea discursurile Mussolini, dar e mult mai inspirată şi are în ea un mister, îl simţi că pulsează. E ceva al pământului, din adâncul căruia zidurile de piatră au ieşit pe o trapă, cum a ieşit şi catedrala.

Din această clădire veche şi atât de frumoasă s-a făcut un hotel, cum s-au făcut în multe clădiri vechi şi frumoase din Spania, în cetăţi şi castele. Valoarea istorică s-a respectat, zic eu, băgându-se în ele numai lucruri scumpe şi punându-se preţuri ca să nu intre oricine. N-am intrat în niciunul, le-am privit numai pe din afară şi le-am dat târcoale. Nu-i aici singurul loc de pe pământ unde se întâmplă asemeni, comercializându-se istoria. Ca să câştige un ban, omul vinde tot ce-i prisoseşte, iar dacă e la ananghie, îşi vinde până şi cămaşa.

Dar cine sunt cumpărătorii – vreau să spun, cine sunt clienţii? I-am văzut bine abia a doua zi, la Bayona, într-un parador, cum se numesc aceste hoteluri destinate turiştilor cu parale. Erau un castel şi o fortificaţie bine păstrate, cu tunuri vechi şi afete de lemn sau de piatră, dominând oceanul, un bastion dintr-o altă istorie, dintr-un mult mai vechi zid al Atlanticului decât cel făcut de Rommel în zilele noastre. Probabil paradorul mergea atât de bine, că se construia încă un castel, lângă cel de odinioară, sau

se făcea o prelungire a acestuia, în acelaşi stil şi cu aceeaşi piatră, numai că mai subţire, doar ca să îmbrace betoanele moderne, desigur mai ieftine şi mai lesnicioase. Important este ca la urmă totul să semene a vechime.

M-am plimbat mult în parcul dintre fortificaţii şi-am descoperit printre altele un masiv de flori cum nu mai văzusem, un amestec de crin şi de orhidee, dar dezvoltate monstruos, cu nişte guri deschise că parcă voiau să te înhaţe, de aceea nici nu m-am dus prea aproape. Dacă n-am luat una până la urmă, s-o duc botanistului ca să-i dea nume, nu ştiu de ce m-am temut mai mult, de paznici sau de floare. Pe când le priveam cam dintr-o parte, una, care nu era încă deschisă, un boboc de mărimea pumnului, şi-a desfăcut brusc petalele galbene, care pe partea dinăuntru erau însângerate, şi zău că a semănat cu o gură de fiară, gata să muşte. Povestesc despre ele fiindcă întregesc cum nu se poate mai bine impresia pe care mi-au făcut-o parcul şi paradorul, şi tunurile de pe parapete, cu ţevile îndreptate asupra fregatelor din largul oceanului. Cred că dacă regnurile s-ar putea schimba între ele, florile acelea s-ar preface în tunuri, sămânţa lor în ghiulele, iar polenul în praf de puşcă, să nu lipsească nimic artileriei.

Acestea se întâmplau pe la ora unsprezece şi jumătate, sub un cer albastru, cu un soare nu prea puternic, dar încărcat de intenţii frumoase, aşa cum îl simţeam pătrunzând prin cămaşă. Eram pe drum încă din zorii zilei şi nu-mi stătea în fire să mă opresc până seara, în care timp îmi istoveam privirea, să nu las ceva nebăgat în seamă, că nu toate îţi sar în ochi, ca florile de adineaori. Mă uitam la ceas cu nelinişte, gândindu-mă cum să-mi împart mai bine minutele, având grijă să nu irosesc niciunul. Şi-atunci i-am văzut, stând la soare pe terasele paradorului. Stăteau în şezlonguri, care în haine, care în cămăşi, iar unii goi până la jumătate. Beau cafea sau limonadă, citeau ziarul, îşi fumau ţigara sau luleaua şi se bucurau de viaţă. Se cunoştea că sunt veniţi de departe, din locurile unde oamenii au părul mai mult blond şi pielea mai mult albă, iar aici îşi făceau, cum se spune, vacanţa.

Se înţelege că după ce a muncit un an, fiecare cum se pricepe, omul trebuie să se şi odihnească. Dar eu, care veneam de departe şi mă duceam spre un alt departe, iar până înaintea plecării nu stătusem degeaba, oare n-aş fi avut nevoie de odihnă şi n-aş fi avut dreptul? De ce atunci mi se părea că ar fi o înfrângere cu totul nedemnă, o abdicare, o descalificare, o decădere să mă întind într-un şezlong şi să închid ochii, când o

lume atât de nemăsurată şi-atât de necunoscută începea de la zidurile fortificaţiilor, întinzându-se până unde nu ştie nimeni.

Spun aşa nu fiindcă aş fi mândru de mine, dar nici fiindcă i-aş invidia pe oaspeţii paradorului. Spun numai spre a-mi mărturisi firea, lăsând pe alţii să judece a cui dintre noi va fi împărăţia cerului.

La paradorul din piaţa Compostelei, mai luxos decât toate, n-am apucat să văd ce lume se afla în vacanţă. N-am văzut nici maşinile, locul de parcaj fiind în altă parte, spre a nu se sluţi frumuseţea faţadelor. Cât am stat acolo, au venit câteva limuzine imperiale; în jurul lor s-a stârnit atâta învălmăşeală, că i-am scăpat din ochi pe cei care au coborât, înconjuraţi de garda hotelului, numeroasă, în uniforme roşii, cu şepci de generali şi galoane de aur. Unii au deschis portierele, alţii au luat valizele, trusele, termosurile şi pledurile şi întreaga suită a intrat pe uşile de cristal larg deschise, în timp ce portarii, mai galonaţi decât ceilalţi, dădeau onorul. Când am ajuns la Bayona şi am văzut tunurile, m-am gândit că poate pentru unii oaspeţi de seamă se trag chiar salve şi m-am mirat că nu s-a adus şi la Compostela o baterie. Între catedrală şi palate, bubuiturile tunurilor ar fi căpătat un răsunet gigantic.

La plecare, m-am uitat pe uşile de cristal, cu blazoane de aur, şi-am văzut doar un covor mare, mai desăvârşit decât gazoanele londoneze, deşi n-aş fi crezut că una ca asta se poate, numai că nu era verde, ci roşu, ca uniforma portarilor.

Ultimele mele comentarii acolo au fost o blasfemie. Dacă din maşina venită mai adineaori a coborât un PDG (vezi la pagina 81) sau un armator bogat, cel mai mare, cum fuse Onassis, i s-a dat, se înţelege, camera cea mai frumoasă, indiferent care a fost aceea, căci la paradorul din Compostela o cameră e mai frumoasă ca alta. Dar iată farsă, mi-am spus în gând cu un cinism macabru, în patul armatorului sau pedegheului a murit un canceros, zilele trecute, şi armatorul sau pedegheul nu ştie, după cum nu ştie că tot în patul lui şi abia ieri seară, a fost dezvirginată o călugăriţă. Iar mâine dimineaţă, cine îl împiedică pe valetul în livrea roşie să scuipe în cafeaua pe care o aduce armatorului sau pedegheului, ca să-l trezească?

Greşeala mea n-au fost aceste gânduri, ci graba cu care am plecat din Santiago de Compostela. Mi-ar fi plăcut să mă plimb seara pe străzile înguste, luminate cu felinare prinse în zidurile caselor, deşi oraşul era plin de lume. Dar aş fi putut să am o oră frumoasă, la nouă, când toţi se retrag să mănânce.

Era ora patru şi până se făcea întuneric mai puteam să străbat

o sută de kilometri. M-am lăcomit la ei sau n-am avut noroc să găsesc un loc pentru mine şi pentru maşină. Plecând de sub terasa catedralei, plin de nehotărâre, m-am tot uitat după un hotel care să-mi placă, am mers la pas, cu ochii în patru, dar n-a fost niciunul în drumul meu, până ce, ajungând în afara oraşului, nu m-am îndurat să mă întorc pe alte străzi şi să mai caut. M-am certat cu multă asprime, încărcându-mă de regrete tot mai mari pe măsură ce lăsam kilometrii în urmă, iar oraşul rămânea tot mai departe. Aveam în buzunar o carte poştală, şi ea cuprindea sfatul de-a rămâne negreşit o seară la Santiago de Compostela, să văd străzile luminate de felinare. Le-am visat toată noaptea, clipind tainic, iscând umbre misterioase, am visat trubaduri pe sub geamuri şi suspine după perdelele ferestrelor, şi aceasta mi-a fost pedeapsa.

În schimb am ajuns în insula Toja, cum mă sfătuiseră francezii la Ribadeo, şi cum am ajuns am şi făcut calea întoarsă, negăsind nimica să-mi placă.

Nu m-am legat să spun că Spania e pretutindeni inegalabilă; pe coasta Dalmaţiei, unde Adriatica e atât de limpede că se văd stâncile de sub apă, colorate în verde, în roz, în albastru, până în adâncimea unde ajung numai peştii şi oamenii-broască, am întâlnit privelişti mult mai frumoase decât pe insula lăudată. Apoi, mai erau pe insula aceea şi două hoteluri, aproape faţă în faţă, mari şi bogate, care stricau ultimul farmec, singurătatea, pe care ar fi putut să-l aibă natura, dacă oamenii o lăsau în pace. Între ele stătea speriată o bisericuţă cu pereţii îmbrăcaţi în tablă albă, că părea o jucărie de aluminiu, mică şi uşoară, s-o poţi duce seara în casă. Ar fi meritat să rămân o noapte acolo, dacă aş fi ştiut că va fi o slujbă în joacă, o nuntă de copii şi de păpuşi, că oamenii mari nici n-ar fi încăput, nici nu le-ar fi stat bine într-o biserică atât de micuţă. Însă am văzut intrând în ea un capelan lat în umeri, cu un şirag de mătănii ca un lanţ de ancoră, şi-atunci am plecat repede, să nu văd cum se dărâmă pereţii de jucărie.

Aşa se întâmplă, de cele mai multe ori o greşeală atrage pe alta; mergând repede ca să nu mă prindă noaptea, după ce plecasem îndoit de la Santiago de Compostela, am greşit drumul şi în loc să mă duc spre Villagarcia, în căutarea unor rare privelişti acvatice, cum îmi fuseseră lăudate, m-am pomenit tocmai la Pontevedra şi astfel am pierdut unul din estuarele unde voiam să ajung, fiindcă nu se mai întâlnesc în altă parte decât pe coasta de apus a Galiciei. Le-am spus estuare cu prea puţină îndreptăţire, dar e şi mai puţin drept să le spun fiorduri. Numele

lor este *rias* şi ar trebui să mi-l însuşesc, neavând traducere, dar mă apucă tristeţea să adaug vocabularului meu un cuvânt pe care n-am să-l mai folosesc a doua oară, decât dacă voi mai avea norocul să ajung încă o dată în Spania.

Sunt golfuri adânci şi înguste, care îndantelează coasta şi duc la o întrepătrundere nedefinită între uscat şi apă, nici luptă, nici amiciţie, nici armistiţiu; poate expectativă. Căci, oricum, este o pândă, şi după ea o nelinişte, datorită fluxului şi refluxului, când delimitarea între apă şi uscat se schimbă ritmic, şi te tot aştepţi ca una din părţi să se supere.

Am mers deci de-a lungul următorului estuar şi aşa am ajuns la insula Tajo, prin sud, când tot acolo trebuia să ajung, dar prin partea opusă. Paguba era minimă, totuşi am mai găsit un motiv să mă cert şi m-am certat toată seara, iar peste noapte am mai visat un drum pe malul estuarului unde nu fusesem, în ale cărui ape se oglindeau felinarele de la Santiago de Compostela, ca regretul să fie mai mare.

Odată cu venirea amurgului, m-am oprit la un hotel de pe marginea şoselei, într-un golf cu totul pustiu la vremea aceea, unde nu erau decât două vile pe plajă, cu uşile ferecate. După câte îmi spunea şi hotelierul, un tânăr întreprinzător care îşi agonisise singur toată gospodăria, destul de acătării, ploile din urmă alungaseră ultimii oameni de pe malul mării. Deşi goale, vilele creau o localitate, şi ea se numea Canelas, din care acum nu rămânea decât numele. Fireşte că hotelul era gol, după cum erau goale împrejurimile; m-am dus pe plajă, printre cele două vile, şi mi-a fost milă de ele, după cum mi-a fost milă de plaja pustie. M-am plimbat pe malul mării, mulţumit că nu venea nimeni, şi-n vreme ce-mi era milă de lumea aceea pustie, hotelierului sigur îi era milă de mine, întrebându-se de ce nu mai mersesem o oră, ca să ajung într-un loc cu muzici şi veselie. Mult s-a mai mirat, şi nici nu i-a venit prea la îndemână, că am vrut o cameră la etajul al treilea, închis până vara următoare; a fost nevoit să scoată aşternutul de la magazie, iar o fată care a mers să înfeţe patul s-a uitat cu multă nedumerire la mine. Ce să le mai spun că aş fi mers chiar mai sus, dacă hotelul ar fi avut patru etaje, şi numai ca să văd marea pe deasupra vilelor aflate în faţă. Şi cât am văzut-o, după ce-am făcut tevatura? O clipă, dimineaţa, când am deschis fereastra.

În afara unor drumeţi care s-au oprit să chefuiască, mai era în restaurantul hotelului un tânăr din Germania, venit după mine; îi văzusem maşina în faţă, la întoarcerea de pe plajă, dar nu-mi închipuisem că va poposi cineva acolo. Nu m-a supărat, era mult

loc liber de la o masă la alta, şi a stat tot timpul cuminte. De ce călătorea singur, n-am ştiut niciodată, cred însă că nu-l mâna fericirea, şi mai târziu l-am asemuit puţin cu Vicht, aveau ceva comun chiar în înfăţişare, era şi el din neamul pinilor, un Vicht în devenire, putând să fie sau învingător, sau victimă.

Mai târziu, când se întunecase, m-am plimbat pe şosea, cu lanterna în mână. M-am dus la prima vilă, m-am rezemat de gard şi m-am gândit ce oameni au fost acolo vara. Nu se mai vedea nimic, dar ştiam că în faţa vilei era o piscină; deci fuseseră oameni cu dare de mână, căci piscina nu şi-o face oricine.

A doua zi am plecat cu soarele în ochi şi m-am chinuit rău până la Vigo, unde am ajuns obosit când abia îmi începusem ziua. Şi aici am dat de străzi săpate între blocuri, şi am mers ca prin cheile făcute de ape în piatră, dar a fost ultimul oraş din categoria aceasta ciudată, unde pare că întâi au fost casele şi pe urmă s-au făcut căile de comunicaţie. Tot ce vroiam era să ajung repede în port, fiindcă de aici se pleacă peste Atlantic. Cum am ieşit la lumină dintre case şi am ajuns pe cheiul năpădit de soare, am şi văzut o placardă, cu o săgeată, „Spre Transatlantice“. Am dat fuga, fără să mai simt oboseala şi durerea de cap care mă apucase, dar, s-o ia naiba de treabă, n-am găsit decât cheiul gol, fără vapoare. Nu mi-am făcut prea mult sânge rău, am luat ce era bun, zicându-mi că în lipsa transatlanticelor am găsit locul de unde pleacă.

Spre o compensaţie şi mai deplină, în apropiere am dat peste un monument închinat mării, chiar ei, ca unei fiinţe, căci aşa scria, „Al mar“, care e un dativ şi nu se traduce altfel. Însă cine vrea, poate să adauge: mării, nemărginitei, neasemuitei, minunatei, mării, mama noastră, mării, iubita noastră!

Pe un fundal de piatră, doi oameni ai mării trăgeau din greu un năvod, luptându-se cu nişte forţe care nu se lăsau învinse, şi nu-i socoteam deloc ceea ce putea să se creadă, de aceea nici nu i-am numit pescari, iar ceea ce nu izbuteau ei să scoată era o taină. Spre luminarea acestei scene, obscure ca o geneză abia începută, de pe zidul de piatră, un stol de pescăruşi turnaţi în bronz, deci grei ca materie, îşi lua zborul, crescuţi în sus omul din altul şi legaţi între ei prin aripi. Nu spun că va fi fost o mare izbândă în artă, dar era frumoasă şi, mai presus decât toate, izbutea să transforme bronzul într-un material mai uşor decât aerul, cum se întâmpla cu lemnul şi cu zidăria casei Adam de la Angers. Căci dacă aş fi tăiat cu pila legăturile dintre aripi, cei cinci pescăruşi s-ar fi dus până în slava cerului, să vadă unde au ajuns transatlanticele. Însă n-am avut pilă la mine.

Într-un bazin mic, am văzut în sfârşit şi un yacht, primul în Spania, dar magnific, depăşindu-le pe cele de la Saint-Malo şi La Rochelle, yacht de cap încoronat sau de miliardar. Poate că era al lui Don Carlos sau chiar al lui Franco.

S-au schimbat multe de când am fost eu pe acolo. O mică prietenă care s-a întors zilele acestea din Spania, de unde a luat chiar un aer de spaniolă, dar partea cu farmecul, mi-a spus ce tulbure şi grea a devenit viaţa. Nu-i categorie de oameni să nu facă grevă şi să nu-şi demonstreze nemulţumirile, până şi gospodinele, care ies în stradă, cu parohii în frunte, blochează trecerile şi strigă să nu se mai scumpească mâncarea, că nu mai pot să-şi hrănească familiile. La universităţi nu se ţin cursuri de multe zile, studenţii lipesc afişe spunându-şi păsurile fără sfială, şi dacă sunt date jos, într-un sfert de oră apar altele. Furtuna pare că nu se va opri, şi corabia e în primejdie, ca Invincibila lui Filip al doilea. Franco se mai vede la televizor câteodată, când izbutesc să-l mai repare şi să-l arate, dar nu spune nimic şi nu stă multă vreme. Săptămânile trecute fuse la o festivitate, la Escorial, de unde n-a vrut să lipsească, şi mica prietenă e informată că de mers merge pe picioarele sale, cătinel-cătinel, cum spune ea, cu o vorbă care m-a făcut s-o privesc cu mirare, întrebându-mă de unde a luat-o, că eu, unul, n-am avut inspiraţia s-o fi folosit până astăzi, deşi este atât de expresivă şi atât de frumoasă. Cătinel-cătinel e mai ales mersul copiilor, cu puţină teamă, cu puţină sfială şi cu gingăşia cristalului ameninţat să se spargă. Dar grozav de bine mi-l văzui şi pe Franco mergând cătinel-cătinel să descopere lumea a doua oară. Va să zică, mersul e încă bunişor, dar când dă să se aşeze în jilţ sau pe scaun, pârghiile nu mai ţin şi trupul cade ca din pod, cu picioarele retezate.

Scriu ce aflu, fără a-mi lua îndrăzneala să fac din această carte o cronică, deoarece nu ştiu câte se vor mai întâmpla în lume şi în Spania până voi termina ultima pagină. Am întrebat, nu se putea altfel, şi m-am bucurat să aflu că, în vreme ce toate se scumpesc de la o zi la alta, numai pâinea îşi păstrează preţul, astfel că franzela mea costă tot şapte pesete.

O oră în port m-a înzdrăvenit atât de bine, că am putut să merg toată ziua fără să mor de oboseală, şi n-a fost unul din drumurile uşoare. La Bayona am ajuns repede, am văzut paradorul cu străinii aşezaţi la soare şi mi-am continuat treaba fără întârziere, deşi tare bine mi-ar fi prins să stau într-un şezlong până seara.

Un drum pe ţărmul pietros al oceanului, cu munţi sterpi şi

trişti, de piatră sură, m-a dus pe ultima parte a coastei, până în orăşelul de frontieră La Guardia. Aici am terminat o parte a Spaniei, am pus punct şi virgulă şi-am început partea a doua, mergând către răsărit, pe malul micului fluviu de frontieră Minho, peste care, kilometri în şir, m-am uitat în Portugalia şi am văzut-o atât de bine, că parcă am fost şi acolo.

Dacă mai departe aş fi mers prin Orense şi Ponferrada, aş fi avut parte de-o şosea atât de bună, că, punându-mi mintea cu ea, ajungeam la Madrid până noaptea. M-am uitat mult pe hartă, la răspântie, şi mult mă ispitea linia cea roşie, bine trasă şi îngroşată, că le făcea să pălească pe toate celelalte. Diavolul m-a îndemnat s-o aleg pe cea mai firavă, atât de subţire şi de decolorată, că în multe locuri părea intrată în pământ, ca râurile subterane. Dar dacă n-aş fi luat-o pe aici, nu mai ajungeam niciodată să văd La Gudiña, unde se construia o casă de piatră şi unde m-am plimbat până în gară cu căţeaua şi cu măgarul. Atât că nu ştiam nimic despre La Gudiña şi despre ce avea să mi se întâmple acolo, de aceea, pe la ora trei după-amiază, după ce făcusem cale lungă, chinuit de viraje şi de hârtoape, am început să mă cert duşmănos pentru ceea ce socoteam a fi fost o inspiraţie proastă. Ba, puţin a lipsit să nu iau drumul înapoi, şi cred că m-a oprit numai gândul că, întorcându-mă, trebuia să îndur a doua oară aceleaşi hârtoape.

Într-o pădurice unde curgea apă de izvor pe o ţeavă, m-am oprit să-mi îndrept spinarea şi să-mi răcoresc faţa încinsă mai mult de necaz decât de razele soarelui care mă bătea prin fereastră. Mi-ar fi fost bine în locul acela, dacă n-ar fi urlat un magnetofon dintr-o maşină oprită aproape. Dar eram încă în Galicia, mă gândesc astăzi, şi-acolo multe sunt altfel decât în ţara care începe cu La Gudiña, unde aveam să ajung către seară, întâmpinat de-o tăcere misterioasă.

Pe când îmi făceam popasul, a trecut la deal o căruţă încărcată cu struguri, semn că începuse culesul viilor. Am mai întâlnit şi alte căruţe pe urmă, şi toate lăsau în urmă dâre de must, înroşind şoseaua. Bine am făcut rezistând ispitei de-a amesteca imaginea aceasta, a vinului în devenire, cu ceea ce mi-a sugerat vinul din Franţa, la Bordeaux sau pe Loara, un potop în care lumea să piară după o lungă beţie. Mustul de pe şoseaua spaniolă mi-a stârnit la început o teamă, mi s-a părut că ar fi sânge curgând din măceluri, lupte care se duceau fără canonadă, numai cu spadele, pe dincolo de crestele roşii şi ele.

Nu se poate face o asemuire între vinul din Spania şi cel din Franţa. Primul e mai modest şi mai lângă inima omului; al doilea

reprezintă o elaborare prea cerebrală. În Spania se bea sau nu se bea, dar degustatul vinului nu-i o îndeletnicire obştească. Şi-apoi, sunt de părere că o sticlă începută trebuie terminată. Dacă este neapărat nevoie de un comentariu şi de o teorie, să se facă pe urmă, după ce sticla e goală.

Drumul acesta l-am socotit tranzit, am vrut să-l termin şi să-l uit repede. Dar mi-au rămas în minte, fiindcă apăreau prima dată, răzvrătirile peisajului, munţii de naturi diferite, învălmăşiţi într-un imposibil continuu. Mergeam pe un podiş, fără să-i ştiu înălţimea, simţeam limpede că nu putea fi o câmpie, nivelul mărilor era în jos, etalonarea lui există în mine de multă vreme, chiar dacă n-ar fi decât o anumită sensibilitate faţă de rarefierea aerului.

Creste de munţi mă înconjurau din toate părţile, cu piscuri piramidale ca nişte turnuri de veghe, lăsând între ele creneluri uriaşe, şi tot acest peisaj, care ar ii trebuit după un timp să-mi închidă drumul, mergea odată cu mine, spre răsărit, în sensul de rotire a pământului, a cărui viteză, printr-o toleranţă a firii, scăzuse până la viteza maşinii. Mi se părea că lumea e alcătuită din straturi concentrice, independente, ca în globurile acelea miraculoase făcute în China, cu o migală datorită poate mai multor generaţii, cu nouă sfere filigranate, despărţite una de alta în aceeaşi bucată de fildeş. Şi în vreme ce scoarţa de deasupra mă aştepta pe mine, restul pământului, dedesubt, îşi continua rotirea lui nebună, neexistând forţă care să frâneze o masă atât de puternică. De vină or fi fost hârtoapele şoselei, încă proastă, mie însă mi se părea că simt trepidaţia scoarţei, atât de fragilă în frecarea ei cu masivul interior al pământului.

Aşa cum sunt diferite până la nefiresc formele reliefului, la fel şi încă mai mult diferă culorile. Pe povârnişurile împădurite apar toate tonurile sumbre pe care le poate lua verdele, până la întuneric; pe unele suprafeţe se întind nopţi negre, mai puternice decât soarele, şi razele acestuia se frâng doborâte, fără a izbuti să le lumineze. Un fir de apă, în vale, e de un alt albastru decât cele ştiute, mai instabil, gata parcă să se evaporeze, lăsând în loc dezolarea albiilor secate. Stânca goală, în unele locuri e violetă, ca stânjeneii – şi un alt violet, ca al ciulinilor de pe malul mării noastre, în plina lor eflorescenţă, din iunie, pulsează în masivuri de tufe aruncate pe coaste; iar printre ele apare galbenul de crom al celorlalte tufe, întâlnite prima oară în drumul spre Lugo. Culoarea cea mai izbitoare este însă roşul de cărămidă fărâmiţată şi încă fierbinte al livezilor de măslini, care continuă să înverzească şi să rodească, deşi s-ar spune că au

rădăcinile calcinate. Când am oprit prima oară să văd măslinii mai de aproape, mi-a fost teamă că pământul o să mă ardă.

Lăsând la o parte măslinii, restul culturilor sunt sărace, şi când vreau să mai spun şi altceva despre ele, nu-mi amintesc decât nişte lanuri de floarea-soarelui, abia dezvoltate şi ofilite fără a-şi fi dat rodul.

Dar cine să le fi semănat şi pentru cine să rodească? Mă întreb dacă nu erau plante sălbatice, înrudite cu mărăcinii care năpădesc dealurile. N-or fi fost sălbatici şi măslinii cu rădăcinile arse de cărămida încinsă? Dacă mă uit pe hartă astăzi, văd nişte sate, la distanţe mari unul de altul; nu le ţin minte, şi de multe ori mi se va întâmpla la fel, să întâlnesc sate rare şi să nu le ţin minte, în Extremadura, pe la Trujillo, pe la Zafra şi mai departe; apoi pe la Sorbas, dincolo de Almería...

44

M-am oprit de câteva zile la mijlocul unei pagini unde ultimul cuvânt este Almería. Am trasat pe hartă toate drumurile mele în Spania. Mi-am recitit însemnările şi am încercat să-mi sistematizez impresiile, fiindcă altfel mă pierd într-un fel de haos, copleşit de privelişti frumoase şi de sentimente răvăşite. Spania a devenit o pedeapsă, m-am rătăcit în mijlocul ei şi nu mai ştiu care-i drumul spre casă. De ce m-am întors la Madrid, când mergeam la Barcelona, pe coastă, ca să trec în Franţa? Vroiam într-adevăr să mai văd o dată capela pictată de Goya? Iar dacă m-am întors la Madrid şi am revăzut capela, de ce m-am dus încă o dată la Sevilla? Mă urcasem în turnul catedralei, vestita La Giralda, de care pomeneşte adesea Cervantes. Îmi mai rămăsese să văd Alcazarul sultanilor, ocolit prima dată. Era oare acesta un motiv destul de temeinic? Mai degrabă cred că Spania mă cuprinsese ca un vârtej de ape şi mă învârtea până la ameţeală între zările ei schimbătoare, neîngăduindu-mi să mă salvez către casă, trăgându-mă înapoi ori de câte ori găseam un drum de ieşire. Ceva, dar nu ştiam ce, trebuia să meargă până la capăt.

Am vrut acum, cu harta pe masă şi cu însemnările, să împart drumul în sectoare, pe culori, şi să nu-l mai urmăresc geografic, ci după cromatismul care se naşte astfel; sunt zone verzi, zone galbene, roşii, portocalii, albastre, indigo şi violete, cu două adausuri, deasupra spectrului, albul din unele părţi sudice şi negrul din insula Lanzarote. Am crezut că voi izbuti să separ sectoarele, apoi să le iau unul câte unul, ca să le pun pe fiecare în una din cele nouă coloane diferit colorate şi să ajung astfel la

un sistem propriu de a descifra Spania şi de a o explica altora. Ideea mă ispiteşte încă, deşi am abandonat-o, ca irealizabilă; ar fi fost singura cale sigură să ajung la eliberare şi la ziua mea de odihnă. Dar n-am ţinut seama că între cele nouă culori principale se intercalează nuanţe atât de numeroase că par infinite, şi ele nu pot fi puse în nicio coloană, ci sunt coloane de sine stătătoare, atât de numeroase că însuşi infinitul devine mic pe lângă ele. Şi iată-mă astfel în locul de unde am pornit, împovărat de constatarea că, după ce m-am frământat atâta, n-am făcut niciun gas înainte, ci trebuie să admit încă o dată şi pentru totdeauna ca niciun colţ din Spania nu se aseamănă cu altul, că peisajul refuză să intre într-o definiţie, cromatica lui având o desfăşurare continuă, fără puncte de referinţă, ca însăşi gama cromatică din muzică, în care tonalităţile sunt zdrobite.

Şi încă, bietul de mine, în încercarea mea neizbutită nici nu puneam la socoteală celălalt element, atât de compus, omul, cu tot ce-a proiectat el asupra peisajului, între cetăţi şi ogoare, îmbogăţindu-l sau sărăcindu-l, denaturându-l, rănindu-l. Şi apoi, mai puternice decât toate, rămâneau sentimentele mele, bucuriile şi tristeţile, amintirea nepieritoare despre Dominique şi despre Vicht, care dădeau locurilor pe unde am fost împreună încă o infinitate cromatică.

Va fi foarte greu să mă despovărez de toate acestea şi n-am altă cale, decât să merg pas cu pas până la capătul drumului şi al povestei.

Până atunci, nu prea dorm noaptea. Doctorul care a aflat şi ar fi putut să vadă şi singur, căci am destule umbre pe faţă, vrea să facă din mine un om sănătos, capabil să meargă în echilibru pe sârmă, ca saltimbancii. La sfatul lui am dormit toată iarna cu fereastra deschisă; nu mi-a fost greu să îndur frigul, ci zgomotul de pe stradă, şi, la celelalte motive, s-a adăugat încă unul ca să n-am pacea somnului. M-a mai sfătuit doctorul să mă culc seară de seară la oră fixă şi să mă scol la fel dimineaţa. Aş fi vrut să-l ascult, socotind că mi-ar fi bine, dar n-am putut şi i-am spus: „Şi cu gândurile ce fac, domnule doctor, că nici nu vin, nici nu pleacă la oră fixă?“ De teamă să nu-mi scape vreunul, stau la pândă să-l însemn pe hârtie; când e să dorm, adorm cu creionul în mână şi îl găsesc căzut pe pernă, că aş putea să-mi scot ochii cu el într-o noapte mai zbuciumată. Asemenea mărturisire atrage dezaprobarea doctorului, aproape indignată. În loc să tac, arunc paie pe foc, spunând astfel: „Dacă am o inteligenţă, ea este nu în creier, ci în suflet, domnule doctor. Nu înţeleg nimic despre lume dacă nu mă bucur şi nu sufăr...“ Abia de aici înainte izbutesc să-

mi păstrez gândurile pentru mine.

Când am ajuns pe la mijlocul podişului am întâlnit o altă Spanie şi mi s-a năzărit că ea e Castilia; istoricii şi geografii vor tăbărî pe mine, nu acolo începe Castilia; bineînţeles că nu acolo începe, se ştie. Dar eu nu m-am gândit la o Castilia istorică şi geografică, ci la spiritul Castiliei; că l-am întâlnit înaintea hotarelor, e un bun al meu, la care ţin şi pe care nu mi-l poate lua nimeni.

Până acolo, drumul decursese aproape turistic, din oraş în oraş şi din ţară în ţară, cum îl proiectasem, şi dacă văzusem multe lucruri frumoase, dacă aflasem multe despre lumea aceasta şi multe ştiute dinainte se confirmaseră, participarea mea sufletească la călătorie fusese calmă şi egală, fără smucituri şi fără nelinişte. Lăsând la o parte cele trei întâlniri ciudate, de pe valea Rinului, din St. James's Park la Londra şi apoi de la Madrid, sâmbătă seara, care desigur au însemnat o tulburare prin felul cum se legau una cu alta, nimic nu-mi solicitase spiritul în afara itinerarului. Mi se pare chiar că prea mult privisem în faţă şi prea puţin în celelalte direcţii, unde ar fi putut să fie şi altceva, nebănuit şi pierdut pentru totdeauna.

Cele trei locuri unde apăruse fata cu cercelul de aur alcătuiesc pe harta Europei un triunghi ascuţit, ca un vârf de lance, o formă agresivă în care s-ar încadra Turnul Eiffel, răsturnat, cu vârful în centrul Spaniei, iar cu baza sprijinită între Rin şi Londra. Nu-i o figură magică, nici prin minte nu-mi trece, deşi faptul că Parisul marchează aproape riguros centrul acestei construcţii ar putea să mă pună pe gânduri. Am avut chiar o tresărire când am văzut cum se aşază totul pe hartă şi, socotind că apariţiile acelea aveau o anumită semnificaţie, m-am întrebat de ce la Paris, centrul periplului meu şi locul unde se încrucişează toate gândurile mele, fata cu cercelul de aur nu se văzuse, căci ea nu putea să fie reprezentată prin mica negresă de la „Hotel de l'Avenir", al cărei cercel nu l-am atins cu mâna. Am crezut că voi descoperi un mister, explicaţia însă era foarte simplă, am găsit-o după câteva clipe de tulburare, cât imaginaţia o luase razna printre stele şi semne magice: cum ar fi putut să apară fata aceea, dacă nu era lună nouă?

Ciudatele întâlniri deci au avut darul să întrerupă rutina călătoriei, căci era o rutină; n-aveam ce face, trebuia să mă scol dimineaţa şi să merg pe şosea tot înainte, până oboseam sau până cădea seara, şi atunci trebuia să mă opresc undeva pentru noapte. De fiecare dată însă, tulburarea pornită de la fata cu cercelul de aur n-a ţinut multă vreme; absorbit de drum, abia îmi

mai aduceam aminte în câte o clipă de reverie; în orice caz, n-a fost niciodată o obsesie, dovadă că la Madrid, când am văzut luna nouă, uitasem cu totul.

Sigur că sufletul meu nu era gol, duceam cu mine amintiri zbuciumate şi triste pe care le-am evocat vag câteodată, atunci când mi-era chiar imposibil, în câte o clipă, să le ţin cu totul ascunse în mine. S-ar putea, apoi, să mă mai fi încercat vreo emoţie în timpul drumului, pornind de la întâmplări posibile sau numai închipuite, şi cu toate că de obicei îmi place să construiesc în jurul lor mari feerii pentru suflet, de data asta m-am ferit de orice imixtiune, mi-am apărat neutralitatea pe care o socoteam indispensabilă când mergeam să adun mărturii despre lume.

Uitasem cu totul aşadar întâmplările acelea ca nici unele, deşi azi sunt foarte vii în mine şi cred că am să le ţin minte toată viaţa. Vreau să fiu crezut fără reţinere, din moment ce s-a văzut că îmi spun pe faţă păcatele, gata să înfrunt orice judecată. Uitasem şi mergeam prin Spania beat de bucurie, ceea ce de asemenea am spus fără ezitare şi până la capăt. De la un timp însă, nu după multă vreme, de pe la Ribadeo, am simţit că se naşte în mine o altfel de tulburare, nedefinită şi atât de insidioasă, că nu puteam nici să înţeleg, nici să mă apăr. Am spus cum mi-a fost când am mâncat prima îmbucătură de pâine, la un miez al zilei, în drum spre La Coruña. Pâinea era încălzită de soare şi i-am simţit căldura până în inimă, de unde mi s-a răspândit în tot trupul, ca o desfătare primejdioasă. M-am stăpânit încă o dată, fiindcă trebuia să-mi continui drumul, şi aşa m-am tot apărat de primejdie, până în seara când am ajuns în satul de pe podiş, unde simţeam eu venind să mă întâmpine spiritul Castiliei, cald ca pâinea încălzită de soare.

Crepusculul a fost plin de mistere, cu nori violeţi ca nişte funii groase, răsucite şi înnodate, atârnând de marginea cerului şi căzând să ardă în lava de sub zare, unde soarele fierbea încă puternic, deşi sus venea înserarea. Acestea le vedeam de la fereastră, peste podişul umbrit şi încă mai plin de mistere decât cerul. Credeţi că se poate uita vreodată? Şi dacă am uitat aproape cu totul ce-am văzut la Zamora, pe unde am trecut a doua zi dimineaţa, credeţi că sunt în pagubă? Zamora, cu podul roman, tot ce mai ţin minte, va sta pe loc multe veacuri şi oricine va putea s-o povestească; dar crepusculul meu, cu nori violeţi şi cerul care s-a albăstrit după aceea şi s-a umplut de stele căzătoare, de credeam că are să se ciuruiască – şi pe urmă ţine-te să-i pui petece! – acestea nu se văd decât o dată în viaţă, şi cum n-a fost nimeni cu mine, înseamnă că nici nu va fi un al

doilea să le treacă în cronică. Mi-am urmat drumul cum hotărâsem, nu l-am scurtat nici cu o oră şi nici cu un kilometru, dar în seara de La Gudiña, călătoria mea s-a sfârşit, ca să înceapă altceva. Acel altceva n-am ştiut ce este, s-a vestit cu un dor şi cu o nelinişte, şi m-a urmărit prin multe locuri, tot mai departe, până în insulele Canare, unde am simţit aşa, dintr-o dată, într-o duminică dimineaţa, că, dacă nu găsesc o fiinţă omenească să-i spun năzuinţele mele şi să le ascult pe ale sale, am să mor de tristeţe. Acea fiinţă a fost Vicht, pe care l-am întâlnit după două zile, deasupra Granadei, cu care m-am împrietenit pe dată, numai instinctiv, fiindcă de cunoscut nu l-am cunoscut decât seara, în cârciuma de la Cartagena, când Dominique dansa cu infanteriştii, iar el mi-a vorbit despre moarte.

E adevărat că întâmplarea se vestise dinainte, numai că nu puteam să-mi dau seama. Dominique, pe care am văzut-o în faţa hotelului „Asturias“, îl vestea pe Vicht, deşi în ziua aceea încă nu-l cunoscuse. Iar fata cu cercelul de aur, de pe Calle de Alcalá, dintr-o sâmbătă seara, care mi-a prilejuit revelaţia picturii misterioase făcută de Goya în capela San Antonio de la Florida, o vestea pe Dominique, azi moartă, fie-i ţărâna uşoară!

★

Vorbind cu băiatul de la hotel, care mă dusese în cameră, am spus La Coruña în loc de La Gudiña; eram obosit, confuzia este explicabilă după o zi lungă de drum, pe o şosea proastă. Băiatul m-a corectat, în timp ce mă uitam pe fereastra de unde mai târziu aveam să văd crepusculul şi să simt misterele acelei nopţi încinse de stele.

— La Coruña e departe! mi-a spus el, cu o nostalgie cam temătoare.

Poate nu fusese niciodată acolo, iar eu trecusem prin oraşul pentru el intangibil fără să văd altceva decât farul şi străzile îngropate între case. Sigur că aş fi fost mai cu luare-aminte şi m-aş fi dus măcar la catedrală, dacă pe băiatul din La Gudifia l-aş fi cunoscut înainte.

Ţinta zilei următoare era Salamanca, unde nu mă duceam fără emoţie, deşi acum sentimentele mele începeau să fie dominate de altceva, de dorul necunoscut şi de nelinişte. Mai înainte m-am oprit la Zamora, unde am stat vreo două ceasuri şi am fost prin toate locurile. Cel mai mult m-a interesat podul de pe vremea romanilor, pentru vechimea lui şi pentru că trecea peste Duero,

râul de care sunt legat cu sentimente melancolice, de pe vremea când am mers de-a lungul lui, împreună cu Don Quijote, până la cetatea Numanciei, unde am dormit noaptea împreună, la adăpostul ruinelor.

După ce am coborât în vale şi am trecut peste pod cu piciorul, bucurându-mă că aveam norocul să merg pe unde au mers romanii, n-am fost mulţumit numai cu atâta, ci am vrut să-l trec şi cu maşina. Ce-i drept, drumul meu mai departe era peste Duero, deci nu făceam ceva numai ca să mă aflu în treabă. Atâta că, întorcându-mă în oraş şi luându-mi maşina, am orbecăit vreo jumătate de oră pe străzi înguste, prăvălite şi încurcate, căutând podul roman, unde ajunsesem atât de uşor cu piciorul. Pe cine întrebam de drum, mă îndruma la alt pod, construit în zilele noastre. Iar de-acolo multe ocoluri am fost nevoit să fac, spre a nu intra pe sensuri interzise, până ce, într-un târziu, mi-am găsit şi podul, cam îngust şi plin de un colb care nu putea fi de pe vremea romanilor. Dar am intrat pe el, şi la jumătate, oprind doar o clipă să mai privesc apa, i-am spus maşinii, adresându-mă ca unei fiinţe, cum obişnuiesc uneori, când simt nevoia să-mi aud vorba: „Ţine seama unde te afli! Să fim cuviincioşi şi să nu ne dăm aere fiindcă avem o anumită putere asupra distanţelor. Şi nu-i nicio grozăvie să trecem peste Duero pe podul acesta, când alţii au trecut tot pe aici, cu două milenii înaintea noastră“.

Pe parcursul din ziua aceea am văzut că reliefurile se aplatizau, treptat, dar peisajul rămânea tot pustiu, tot ars, cu sate atât de rare, că uitai de unul până să ajungi la altul. Uneori mi se făcea teamă că oamenii au pierit şi a rămas numai natura. Şi chiar când se zărea un pâlc de case prăfuite şi decolorate de soare, tot natura era mai puternică, parcă spunându-le oamenilor din sate: „Nu vă fac niciun rău, dar staţi la locul vostru şi cunoaşteţi-vă măsura!“

Pe-aici poate a fost o retragere; e greu să-ţi închipui că pe întinderi atât de nesfârşite, unde nu lipseşte nimic pentru traiul omului, să nu se fi aşezat nimeni, de la facerea lumii. Vechii locuitori s-au dus în locuri de apărare, omenirea s-a repliat, dar n-a fost învinsă, şi deodată, după pustiuri dezolante, vezi izbucnind o cetate în faţa căreia natura se prăbuşeşte. Oamenii stau după ziduri de piatră, atât de invincibile, că nici nu mai trebuie să le apere; nimeni nu îndrăzneşte să atace.

Aşa mi-a apărut Salamanca, la amiaza zilei, ca o cetate numai şi numai de piatră, şi fără moarte. Piatra nu pare că a fost adusă în blocuri, n-a fost pusă una peste alta, să se înalţe case şi catedrale, ci s-a găsit la faţa locului, un masiv în care s-a cioplit

oraşul, cu toate ale sale, străzi şi palate.

Am rămas acolo până a doua zi dimineaţa, de teamă să nu regret iarăşi, ca la Santiago de Compostela; nu ştiu dacă mustrarea de cuget ar fi fost aceeaşi, bine că am rămas şi nu m-am năpustit spre Madrid fără o noapte de reculegere.

Abia seara am simţit cât de grea era oboseala din mine, că nu mai puteam să-mi târăsc picioarele. Din Plaza Mayor până la hotel, câteva sute de metri, m-am aşezat pe toate băncile întâlnite – erau multe şi numai de piatră.

Toată după-amiaza umblasem, fără minute de pauză. Cum mi-am găsit cameră, la un hotel lângă turnul Clavero, şi cum mi-am lăsat maşina într-un garaj de alături, nu de teama hoţilor, ci fiindcă nu era niciun loc liber pe stradă, am şi pornit să descopăr oraşul, cu un ciorchine de banane în mână. De banane m-am săturat repede, de mers nici până seara. Am luat-o de la răsărit spre sud şi apoi spre vest, mişcare instinctivă, paralelă cu timpul, fiindcă urmează acele ceasornicului. Sunt vreo treizeci de monumente, biserici, catedrale, şcoli şi palate de-a lungul traiectoriei mele circulare, şi toate de piatră, grele de ornamente şi de dantele cioplite, toate de aceeaşi culoare, puţin roşcată, aprinsă de soare. Şi casele noi, şi edificiile recente sunt făcute din aceeaşi piatră sau o imită, ceea ce este bine, deşi mai bine ar fi fost să lipsească.

Eu însumi am spus că oamenii, în retragerea lor destul de speriată, s-au strâns după zidurile cetăţii, ca să se apere de natură; dar tot eu am spus că natura mi se pare destul de tolerantă şi atunci înseamnă că oamenii s-au speriat de pomană. Măcar să-şi fi făcut casele în afara zidului, ca să lase libere monumentele. Dintre toate, catedrala mi se pare cea mai nedreptăţită, căci poate este cea mai frumoasă şi nu-i poţi vedea decât una din laturi, mai mult decât uluitoare prin curajul şi nepăsarea cu care calcă legile, fără să-i pese de unitatea catolică. Turla de deasupra intrării seamănă cu un cruciat în zale, cu o cască hunică şi cu patru lănci aduse de la asaltul Ierusalimului. Cupola, dacă o detaşezi de acoperiş, seamănă cu a catedralei San Pietro, de la Roma. De unde până unde, se vor întreba unii? Din înaltul văzduhului, fiindcă amândouă reproduc bolta cerului. Ce se mai vede pe faţadă e adus din toată lumea, de oriunde există credinţă catolică; sunt reprezentate aici, cu câte un detaliu, şi catedrala de la Basel, şi cea de la Köln, şi multe altele, şi chiar cea de la Palermo, mai puţin de mirare, fiindcă are în ea moşteniri arabe. Dacă vrei să vezi şi celelalte faţade, te sugrumă clădirile învecinate; rămâi cu impresia unei

frustrări grave, a unui furt săvârşit în plină lumină a zilei. Ca o consolare, catedrala mai poate fi privită şi din afara oraşului, puternică dar sărăcită, căci dantelăria de piatră nu străbate atâta distanţă.

Am ieşit din oraş pe podul nou şi m-am întors pe podul roman – peste tot sunt poduri romane! – cu arcade dese de piatră roşcată. I s-a păstrat folosinţa, dar fiind prea îngust ca două maşini să treacă una pe lângă alta, s-au pus semafoare la cele două capete şi un gardian orăşenesc, aşezat într-o gheretă la jumătatea distanţei, dirijează circulaţia. E o soluţie, dar cam caraghioasă. La urma urmei, oraşul mai putea face un pod, de vreme ce acesta nu costase nimic şi n-avea să coste nici în mileniile următoare.

Rio Tormes părea cam sărac pe lângă podul îmbogăţit de atâta vechime. Printre arcade se bălăceau raţele. Câţiva cai se adăpau, făcând să scadă şi mai mult apa. Deasupra se vedea catedrala; puterea ei zdrobea totul în jur, oraşul dispărea chiar şi ca noţiune, existenţa lui o atesta numai gardianul de pe pod, care aprindea pe rând luminile verzi şi roşii. Dar mai puternic decât catedrala era cerul, imitând cupola, la scara lui cosmică.

Nimic nu-i mai frumos la Salamanca decât piatra sculptată. Oricare exemplu l-aş lua, duce la fel de departe. Dar păcat că sunt prea multe frumuseţi şi nimeni nu va avea timp pentru ele. Le-aş duce pe treizeci de coline, pe o rază nu prea mare, ca să rămână tot ale oraşului, el să le apere şi să se mândrească. Dar le-aş lăsa singure, cu natura aceea de care se tem oamenii, şi aşa ar câştiga şi monumentele, şi peisajul. Şi totdeodată s-ar înlătura neînţelegerea dintre natură şi oameni, sau dacă există într-adevăr o ostilitate de o parte, iar de alta o teamă, sunt sigur că s-ar ajunge la o lămurire deplină.

Nu departe de catedrală, într-un mic scuar, am dat peste statuia lui Unamuno şi m-am oprit cu nedumerire, neînţelegând sau neputând crede. De ce bronz şi nu piatră?

Nu fac nicio apropiere cu statuia lui Valle Inclan de la Madrid, atât de calmă, prin faţa căreia am trecut de atâtea ori cu pasul de promenadă. Statuia lui Valle Inclan este de fapt un portret amabil, pe care nici bronzul nu izbuteşte să-l facă mai aspru. De aceea m-am oprit de multe ori acolo şi am dus conversaţii.

Unamuno, în schimb, e năprasnic; l-am privit, dar n-am avut îndrăzneala să mă apropii. Sculptorul l-a înfăţişat scrutând lumea cu o privire cumplită; ochii de bronz mi-au făcut frică. Mi s-a părut că ea exprimă sentimente multiple, oroare şi milă, şi o teribilă forţă întrebătoare, de parcă ar vedea în faţă un câmp de

bătălie şi n-ar putea să discearnă de ce parte este minciuna şi unde e adevărul, şi ce valorează unul şi altul, şi cine le garantează valoarea. Statuia lui Unamuno nu va avea linişte. Aşteptând să se facă dreptate prin bătălie şi sperând un ideal intangibil, statuia nu poate să uite că adevărul va fi al învingătorului şi minciuna a învinsului; statuia va fi nevoită să patroneze nedreptatea cât va dura bronzul, în umbra vechilor universităţi spaniole.

La Salamanca n-am putut să vizitez decât Universitatea Apostolică. Am trecut pe coridoare lungi, am deschis uşi, am văzut săli de curs şi aule, într-o linişte învechită şi lustruită de vreme, parcă dată cu ceară. Studenţii erau în vacanţă, dar cred că nici cu ei liniştea n-ar fi fost mai mică. Învăţătura lor aici se duce prin meditaţie, şi unde vrea ea să ajungă dacă nu la descoperirea adevărului? Vechi erau toate în jurul meu, şi clădirea, şi instituţia, şi căutarea. Am întâlnit un singur om pe coridoare, un canonic, probabil profesor de dogme creştine, păstrător deci al adevărului, dator să-l propovăduiască fără a se îndoi şi a-l socoti iluzoriu. Era un bărbat tânăr, cu o privire calmă şi inteligentă, mergând repede în lungul coridorului, dar nu în panică, nu crispat ca lumea grăbită de pe stradă. A trebuit să-mi închipui că îndoielile lui erau de mult date la o parte. Mi-a plăcut cum se înfăţişa ochilor, cu părul castaniu pieptănat bine, obrazul bărbierit cu grijă, privirea senină şi hainele mai ales, de lustrin negru, frumos croite, proaspăt călcate, cu un veston preoţesc închis sobru până la gât, lăsând însă să se vadă un guler alb, de o curăţenie strălucitoare. Acest om părea sigur pe împărăţia cerului, şi numai la o sută de metri de scuarul unde statuia lui Unamuno se zvârcolea în chinurile demonice ale îndoielii. S-a născut şi-n mine o îndoială pe urmă şi n-am mai fost sigur de credinţa canonicului. Seninătatea la un om ca el poate să fie o şcoală şi o profesiune.

Plaza Mayor, cea mai frumoasă din Spania, după cum se spune, mi s-a părut o curte de închisoare. Nu vreau să jignesc oraşul Salamanca, unde am venit cu o veche pasiune şi de unde am plecat cu inima plină, dar nu mi-au plăcut balustradele de la ferestre, care strică arhitectura, ca nişte adausuri neinspirate, şi sugerează gratiile. Cineva mă va crede, dacă va privi bine. Eu, unul, cu toate riscurile şi împotriva oricui, nu voi crede altfel.

După ce m-am târât greu până acasă, m-am culcat la opt şi jumătate, dar am auzit până târziu zgomotele restaurantului, iar restul nopţii alte zgomote.

Nu eram odihnit dimineaţa, totuşi am plecat la drum cu

încredere, pe un podiş galben, şi, după ce am urcat o vreme înălţimi liniştite, am ajuns la Avila, unde am făcut o escală scurtă şi foarte simpatică. Aşa scrie şi atât scrie în caietul de drum, pe care îl am totdeauna în maşină. Dar acestea nu sunt vorbele mele, mi-ar fi ruşine să mă exprim astfel despre o atât de mândră cetate.

L-am întâlnit pe Camil Petrescu ieşind din peştera Ialomicioara, odată, în timpul războiului. Mai fusesem înăuntru şi ştiam cum se înfăţişează pătrunderea aceea în piatră, adâncă şi destul de înfricoşătoare, totuşi, l-am întrebat cum este, aşa cum întreabă oamenii, în loc de bună ziua sau din stupiditate şi fără să aştepte răspunsul. Dar răspunsul lui îl ţin minte, mai caraghios decât întrebarea: „Drăguţ, drăguţ, cum să fie?!“ După ce m-am minunat cu dezamăgire şi după ce m-am gândit multă vreme, am înţeles că vorbele nu erau ale lui, ci ale unui suplinitor fără calificare, spiritul fiindu-i atunci în altă parte.

Amintindu-mi întâmplarea, am hotărât că însemnarea din caiet aparţine suplinitorului meu de mâna a doua. Acum ştiu că spiritul mă lăsase singur la Avila, iar el se ducea înainte, chemat de presimţiri neliniştitoare.

Avila a fost ultimul loc unde m-am simţit stăpân pe mine şi pe emoţiile mele, pe care, fără să le reprim vreodată, am ştiut să le subordonez totdeauna unor intenţii îndepărtate, acelea de a-mi înţelege viaţa cu scopurile ei fundamentale. De aici înainte toate s-au învolburat, s-au izbit între ele, aruncându-mi simţămintele în aer ca pe jocurile de apă cu lumini colorate, a căror feerie m-a subjugat şi mi-a fost răsplată. A început la Madrid, cu o scurtă tresărire, uitată degrabă, când am văzut-o pe Dominique la hotelul „Asturias“...

Poate mă lepăd prea uşor de vorbele mele şi mă cert degeaba. Avila e o cetate mândră, dar e şi simpatică; de ce n-aş admite să definesc astfel oprirea mea acolo?

Mă aflam în inelul acela de cetăţi vechi care înconjoară Madridul la zeci de kilometri, poate nu ca să-l apere, căci sunt prea departe, ci să-l vestească, preamărindu-l cu steagurile ridicate pe ziduri; Cuenca, Guadalajara, Segovia, Avila, înşirate de la est spre nord şi spre vest. Iar la sud, Toledo. Sunt una mai evocatoare ca alta. Iar Avila este cea mai simpatică.

Am crezut-o o cetate de jucărie, făcută de ultimul rege al Spaniei, deunăzi, în amintirea evului mediu şi pentru plăcerea moştenitorului. E o cetate, cum să spun, nouă, de abia terminată şi, dacă ai ajuns acolo, te aştepţi să iei parte la sărbătoarea inaugurării. Dar dimensiunile ei sunt războinice, zidurile au trei

metri grosime şi doisprezece înălţime, punctate de aproape o sută de turnuri şi de două mii cinci sute de creneluri, toate într-o piatră roşcată, aceeaşi ca la Salamanca, însă mai bine bătută de soare, luând, în lumina lui, culoarea coralului. Mi-a fost simpatică Avila pentru că zidurile ei mi s-au părut un decor de teatru înainte de premieră. Ele însă, am aflat cu stupefacţie şi cu gheaţă pe şira spinării, sunt vechi de aproape un mileniu. În toată Spania, şi poate în toată lumea, nu există o cetate atât de bine păstrată.

În zidul de apărare se încastrează şi catedrala, ea însăşi fortăreaţă, cu abside întărite să reziste ghiulelelor. Nu, catedrala nu e simpatică, în stilul ei roman şi gotic, cam sever după Salamanca şi Santiago de Compostela. E ca o atletă frigidă – mi-o fi îngăduit să spun aşa la cinci sute de ani după inchiziţie. Şi biserica m-o ierta, fiindcă nu eu am ameninţat credinţa, ci alţii, de-a fost nevoie să se pună atâta piatră ca s-o apere.

O femeie obeză făcea mătănii în faţa altarului, o auzeam cum gâfâie, de la uşă; nu m-am temut că o să moară, şi chiar dacă ar fi fost aşa, mi-aş fi spus calm că ştie Dumnezeu ce face; dar m-am îngrozit, şi primejdia era reală, am văzut când m-am dus mai aproape, că ar putea să-i crape rochia la spate.

Altcineva nu mai era în biserică la ora aceea, nouă dimineaţa. Nici pe străzi nu prea se vedeau oameni. Primele instituţii care se deschid sunt băncile; uşile se dau în lături, însă nu intră nimeni. Puţin mai populate sunt cafenelele; cum străzile continuă să rămână goale, te întrebi cum au ajuns oamenii acolo.

Te miră când vezi o fată în rochie sau în fustă. Toate umblă în pantaloni, chiar şi cele care ar merita să-şi arate picioarele. Nu ştiu după ce legi sunt gradate păcatele; femeile în pantaloni nu au voie în biserică, în schimb pot veni cu fuste oricât de scurte. I-aş cere lămuriri arhiepiscopului.

Cât am umblat prin oraş, reconfortat de linişte şi de singurătate, mi-am lăsat maşina lângă catedrală, într-o umbră rece şi aproape neagră. Dar culoarea maşinii e luminoasă. Când m-am întors, un măturător o privea dintr-o coastă. Stătea sprijinit în mătură, era un tânăr, şi se vedea că avea gândul departe. Poate nici el nu fusese vreodată până La Coruña, ca băiatul de la hotel, poate nu ieşise din Avila, ci doar se uitase pe podiş, spre Madrid şi cetăţile celelalte. Dar ce-i puteam face? La câte maşini n-am privit şi eu, la fel de nostalgic! La câte vapoare gata să plece! La câte trenuri, în gări cu miros de cărbune! La câte avioane pe aeroporturi intercontinentale!

De aici am luat drumul spre răsărit, cu soarele în dreapta

parbrizului; era abia ora zece de dimineaţă şi vroiam să ajung la Segovia, una din cetăţile cele cinci, semeţele. Văzusem demult, într-o ilustrată, vestitul apeduct făcut de romani la începutul primului mileniu şi rămas întreg până astăzi. Aproape două sute de arcade, numai de piatră, pe două rânduri suprapuse, duceau apa pe deasupra oraşului, între două puncte înalte. Romanii au avut pasiunea şi cultul apei, căreia i-au închinat temple măreţe şi, între ele, cel de la Segovia s-ar putea să fie cel mai puternic. Oricum, rămâne un lucru uimitor printre atâtea care nu mai uimesc pe nimeni. Nu ştiu câtă apă a curs pe el în vremea veche şi câtă s-ar fi adunat dacă ar fi curs fără întrerupere cele două milenii. De la un punct înainte, cifrele nu mai pot să exprime decât mirare.

Mai ştiam ceva despre catedrală, socotită „doamna catedralelor din Spania“, se înţelege pentru cât este de elegantă. Apoi aş fi vrut să privesc peisajul de pe înălţimea unde se află Alcazarul, şi de unde se văd spre sud munţii, spre nord câmpia din partea Valladolidului. Toate acestea ar fi trebuit să încheie încântările acelei zile, începută atât de simpatic la Avila.

Drumul a repetat sălbăticia dinainte de Salamanca, însă colorată altfel, cu mult galben păios, brăzdat de dungi roşii şi cu insule verzi de măslini pe care multă vreme n-am putut să-i identific, fiindcă n-am putut să cred, şi nici nu era de crezut, că aparţin unor oameni şi aceştia vin să-i culeagă. Oamenii dispăruseră încă o dată; de la o zare la alta nu se vedea nicio casă şi nici trecători pe şosea n-am întâlnit multă vreme în acea dimineaţă. Pământul, calm la Avila, începea să se frământe, însufleţindu-se parcă şi devenind patetic, şi mă aşteptam să-l aud vorbind, spunându-şi în versuri bucuria sau suferinţa, căci amândouă puteau să existe, şi greu mi-ar fi fost să ştiu care era mai puternică. Era bucurie şi suferinţă pe aceeaşi colină, şi coborau împreună pe coastă, iar din valea înverzită urcau să le întâmpine alte bucurii şi alte suferinţe. În locul unde se întâlneau se stârnea un vârtej care prindea toată priveliştea şi începea s-o rotească, de parcă întreaga lume ar fi înnebunit dintr-o dată. Mă ţineam de şosea, să nu mă pomenesc aruncat peste şanţ, de unde să mă prindă furtuna şi să mă răsucească, lăsându-mă fără simţul punctelor cardinale.

Începuse ca o declamaţie, o baladă pe care pământul şi-o spunea lui însuşi, pe când ieşeam din Avila; apoi pământul îşi făcuse o odă, iar acum, spre ultimele strofe, aceasta se transforma într-un răcnet. Şi când credeam că toate au să se răstoarne, din rotire şi din trepidaţie, şi abia de îmi mai ţineam

linia dreaptă, priveliştea a încremenit dintr-o dată. Când am fost în stare să înţeleg unde mă aflu, n-am mai găsit nimic din vechea privelişte.

Dacă scăpasem cu bine până aici, acum mi s-a părut că începe cu adevărat o primejdie. De jur împrejur erau înălţimi răzleţe şi peste ele zăceau îngrămădite uriaşe movile de pietre; păreau nişte cetăţi vechi, dărâmate, dar nu dădeau deloc sentimentul că puteai trece printre ele fără să te întâmpine catapultele şi săgeţile. Cine ştie câtă oştire supravieţuia printre zidurile năruite, şi de cât timp, şi cu ce nerăbdare aşteptau comandanţii să pice un drumeţ ca să-l ia ostatic.

Am pornit cu toată acceleraţia, zicând să mă bizui pe viteza maşinii, şi, într-adevăr, am scăpat cu bine, dar nu repede, fiindcă ruinele s-au înşirat mulţi kilometri pe amândouă părţile şoselei, până ce am ajuns la o creastă, de unde începea altă lume, a treia într-o singură dimineaţă. Şi eram abia la jumătatea drumului de Segovia. Acolo am dat în şoseaua mare a Madridului şi, în loc s-o traversez ca să merg mai departe, am luat-o pe ea, la dreapta. Nu din greşeală, ci fiindcă aşa, dintr-o dată, mi se făcuse frică să merg înainte.

Îmi părea rău după apeductul romanilor, nu concepeam să-l las deoparte pentru totdeauna, mi-am spus că, aflându-mă la Madrid, nu-mi va fi greu să fac o sută de kilometri până la Segovia, într-o zi când să nu mă tem de fantome. Asemenea zile s-au găsit, însă la Segovia n-am fost niciodată, şi-i singurul loc din Spania, din cele încercuite pe hartă, ca să ajung la ele, deasupra căruia am pus un semn de întrebare, dar nu în înţelesul lui ştiut, ci un semn convenţional, în lipsa altuia, vrând să exprime nu nedumerirea, ci părerea de rău şi datoria de a nu accepta iertarea la prima spovedanie. Fiindcă era aproape, şi atât de aproape n-am să mai fiu altă dată.

45

Cine vrea să scrie o carte despre viaţa lui sau a altora – e aproape egal, sunt foarte apropiate unele de altele – trebuie să poată săpa un tunel în stâncă, pe sub munţi sau pe sub ape, să poată construi un pod peste cel mai lat braţ de mare, să poată ridica un turn de trei sute de metri şi chiar mai înalt dacă este nevoie, să picteze o frescă şi să scrie o simfonie... Cu atât, cartea încă nu-i gata şi ce mai trebuie e greu de spus până la capăt. Bunăoară, să nu piardă niciuna din clipele frumoase, chiar dacă ştie că va trebui s-o plătească amarnic, de zeci de ori mai scump

decât ar plăti altul.

Demult am spus că viaţa nu dă nimic pe degeaba, şi dacă s-ar îndoi cineva, nu are decât să coboare o colină cu pomi înfloriţi şi cu ierburi înmiresmate, spre o vale cu pajişti verzi, cu lacuri albastre, cu case albe, unde la fiecare portiţă un înger să cânte osana din trompete de aur. Acesta ar fi raiul, căruia fiecare poate să-i adauge tot ce a tânjit să aibă în viaţă şi n-a avut niciodată. Nimeni nu va sta însă multă vreme acolo, nu-şi va socoti fericirea întreagă, deoarece un glas îi va şopti că peste dealul din faţă este o vale şi mai frumoasă, un rai de-o clasă superioară. Că va găsi sau nu va găsi raiul acela, mai întâi va avea de urcat greu până la creastă, şi prin truda lui nu va face decât să plătească desfătarea de-a fi coborât mai înainte o colină cu pomi înfloriţi şi cu ierburi înmiresmate. Altfel nu se poate, atâta timp cât în calea noastră vor fi văi şi coline. Atâta doar că unii îşi vor chivernisi altfel bucuria şi suferinţa, ca Til Buhoglindă, bunăoară, care era vesel să urce o coastă, gândindu-se că apoi va avea să coboare, iar când cobora devenea nefericit că îşi pregătea urcuşul. Cred că mai bine este, atunci când ai această însuşire rar întâlnită, să nu uiţi bucuria în clipe de suferinţă, nici suferinţa în clipe de bucurie, ci să le trăieşti pe amândouă, împletite, şi la deal, şi la vale. Aceasta este bogăţia de a ţine minte.

Ţin minte că luând-o spre dreapta, de la Villacastin mi se pare, am început să urc munţii Guadarrama şi aş fi vrut ca urcuşul să nu se mai termine; mă temeam de ceva aflat dincolo de creastă. Tulburarea care începuse pe podişul de la Gudiña continuase să crească, iar acum simţeam că se apropie de o culme; ceva trebuia să se întâmple, nu ştiam dacă un rău sau un bine, şi nici astăzi nu ştiu ce-a fost din acestea amândouă, după ce întâmplările au rămas la doi ani în urmă.

Iată dar, au trecut doi ani şi nu mi-am dat seama; mult mai mult timp se cere să povesteşti o întâmplare decât timpul cât ai trăit-o. După doi ani, Vicht continuă să existe; mi-a scris din ce în ce mai rar în ultima vreme, cu o stânjenealã tot mai vizibilă, până ce deunăzi m-am pomenit cu o izbucnire. „Am impresia că duc în spinare o datorie dezonorantă, fiindcă n-am plătit-o la termen. Astăzi n-am mai putut să rabd şi m-am gândit să-mi pun capăt zilelor. Ieri am fost la Bruxelles, am vrut să-l întreb, ameninţându-l cu revolverul, să-mi spună adevărul sau să-i găuresc ţeasta. Dar autorul dezonoarei mele nu mai e în viaţă, iată mascarada, a murit luna trecută de un cancer al ficatului, în care nu vroise să creadă. Şi, bagă de seamă, îşi cunoştea meseria. Cu un an înainte, paisprezece luni după ce mă operase

pe mine, i-au diagnosticat ceva la ochiul drept; nu i-au spus pe faţă. Dar mie el îmi spusese, direct, brutal, cu liniştea unui asasin de profesie. Nu-l învinuiesc, trebuia să ştiu, şi n-am fost nici atât de speriat pe cât s-ar crede, nici atât de nefericit cum s-ar înţelege; dimpotrivă, datorită condamnării mele, am avut parte de o bucurie nebănuită, căci altfel n-aş fi întâlnit-o pe Dominique şi n-aş fi cunoscut acea nebună vreme de fericire cât am fost împreună. Dar trebuia să plătesc, şi n-am plătit, şi port ruşinea unui fals săvârşit de altul, fără nicio putinţă de apărare. Pentru că autorul dezonoarei mele a murit şi n-a rămas decât dosarul. I-au spus că ochiul trebuie enucleat, pentru o cauză oarecare, altminteri este ameninţat nervul optic, apoi şi ochiul celălalt. O baliverna în care n-ar fi crezut nicio bucătăreasă. S-a spus totul, numai că nu s-a pomenit cuvântul cancer, sub niciunul din eufimismele lui ştiinţifice folosite în lumea spitalului. Singura lui reacţie a fost să nu creadă, dar fiindcă a rămas cu o îndoială, s-a dus la Paris şi a consultat pe cea mai mare somitate a vremii noastre. Acolo i s-a spus aproape cu aceleaşi cuvinte că trebuie enucleat ochiul, fără altă scăpare. Atunci s-a dus la Londra, pe urmă la New York. Trei luni a umblat pe drumuri, în căutarea unui diagnostic care să-l infirme pe primul. Dar a înţeles, în sfârşit, că ochiul nu mai poate fi salvat şi s-a întors la Paris, unde a făcut operaţia, la fel de bine cum s-ar fi făcut la Bruxelles. Un an după aceea a dus o viaţă normală, dacă se poate spune aşa; de fapt era numai o adaptare. Dar izbutise să-şi reia operaţiile, după dibuiri penibile, fiindcă lipsa unui ochi schimbă imaginea anatomică, lipsind-o de adâncime, aşa cum lipseşte de adâncime şi peisajul. Simţul muşchilor înlătură până la urmă această lacună, şi mâna cu bisturiul îşi găseşte poziţia corectă în spaţiul reprezentat aşa de vag în proiecţia lui plană. A treia dimensiune, insesizabilă în definitiv, se învaţă, se memorează, se intuieşte; ştiu din studiul perspectivei, pe care l-am început înaintea oricărei şcoli de pictură. Ceasuri întregi, în copilărie, am avut înclinarea, poate puţin morbidă, de a privi natura cu un singur ochi, până ce ajungeam la un fel de ameţeală, ca o ieşire din realitate. Dar este exact ceea ce realizează desenul, fără ca privitorul să-şi dea seama. De aceea cred că pictura rămâne cea mai imperfectă dintre arte; m-am apropiat de ea fără să mă înşel şi am practicat-o de pe această treaptă, ştiind bine că ea reprezintă o infirmitate continuă. Astfel, un om căruia i se enuclează un ochi nu rămâne singur pe lume. Se obişnuise şi îşi ascundea mutilarea sub o proteză perfectă, căreia izbutea chiar să-i modifice poziţia, prin anumite mişcări ale capului, şi s-o

jumeleze cu ochiul teafăr, de la care parcă lua sclipirile vieţii adevărate. După şase luni bune a fost metastaza, cea mai firească şi mai banală, şi până în ultima zi a vieţii nu şi-a bănuit diagnosticul. Nu mai aveam cui să cer socoteală; succesorii lui m-au întâmpinat cu spaimă, ca pe unul venit de pe lumea cealaltă. Când s-au convins că nu era nicio farsă, nicio confuzie, nicio minune, am discutat cu ei, cu dosarul în faţă, despre propria mea moarte. Eram un caz fără scăpare, niciunul nu spunea altfel la acest consult macabru. Doi ani, cât mi se dăduse, fusese un pronostic prea generos, şi se mirau chiar că decedatul (regretatul!), recunoscut pentru prudenţa lui dusă până la zgârcenie, aruncase o promisiune atât de nejustificată. Dar poate de pe atunci începea să cedeze, minat şi el, fără să ştie, pregătindu-şi instinctiv o relaţie mai conciliantă cu moartea. «În încheiere, cât mai am de trăit, domnilor?» N-au putut să-mi răspundă; mă priveau ca pe un aliat al Satanei şi poate chiar se gândeau că mi-am vândut sufletul. Atât am înţeles din privirile lor confuze şi speriate, din jumătăţi de cuvinte, că dacă într-adevăr nu eram mort, atunci nici nu mai puteau să-mi prevadă un termen; ieşisem din lege şi moartea nu mai putea să mă găsească...“

Drama lui Vicht, după cum spune în încheierea acestei scrisori de o crudă luciditate, este sentimentul că trăieşte ilegitim şi, poate mai grav, frustrând pe altcineva. „Sunt oare dator să mă sinucid? Pot crede că spălându-mi astfel onoarea aş face un act de dreptate, o restituire cavalerească? Să ştii că admit sinuciderea, pentru salvarea personalităţii noastre, atunci când, în mod organizat, suntem împiedicaţi să ne-o demonstrăm altfel. Deci, ca o soluţie limită. Un refuz. Dar în numele cărui crez să-mi apăr personalitatea, dacă nu mai există Dominique? Fără ea mă simt ca o moluscă. Trebuie o moluscă să se sinucidă?“

Prima oară după doi ani, Vicht scria despre Dominique. Dar numai o dată, şi numai atât. După ce îmi anunţase moartea ei, la acel 14 ianuarie nefericit, nu mai adăugase un cuvânt. Eu, în schimb, mă gândeam la ea zi de zi, cu sufletul tot mai încărcat de nelinişte şi cu presentimentul unei revelaţii zguduitoare. Ei iată, nelinişte, al cărei fir nu poate să mă înşele, să se confunde cu altul, fiindcă niciodată nu l-am scăpat din mână, ci am mers după el, fiind de atâta vreme singurul semn de orientare al gândurilor mele, e aceeaşi nelinişte începută pe podişul de la Gudiña. Am simţit-o crescând, dominându-mă şi impunându-mi gesturi necontrolate, căci aşa m-am pomenit luând-o la dreapta, spre Madrid, în loc să-mi continui drumul la Segovia, unde, dacă

n-am ajuns, astăzi am atât de apăsătoare regrete.

Urcuşul în Sierra de Guadarrama era uşor şi prelung, părea că nu se mai termină; nu ştiu de ce nu măream viteza, simţeam o nemulţumire în rotirea motorului şi totuşi mă abţineam să apăs pe acceleraţie. Soarele, bătând tot timpul din faţă, albea peisajul şi făcea şoseaua sticloasă. Nici n-aş fi văzut că ajunsesem la creastă, dacă n-aş fi simţit că urcuşul se terminase. Am oprit să-mi odihnesc ochii şi atunci am descoperit în faţă un hău îmbrăcat în ceaţă topită, că părea un smalţ în formaţie.

Aici a fost punctul de impact maxim prin care am simţit peisajul; el m-a izbit între ochi, luându-mi cu totul vederea pentru câteva clipe şi făcându-mă să mă clatin. Datorită acelor clipe de confuzie, n-am să ştiu niciodată cu exactitate unde ajunsesem şi ce reprezenta priveliştea din faţă. Când emailul de peste văi a devenit transparent, căci nu s-a topit şi nu s-a împrăştiat, ci tot timpul mi-a lăsat impresia că privesc prin sticlă, am descoperit ceea ce cred că era lumea Madridului.

În planul mai apropiat, la picioarele povârnişului, peste casele din Guadarrama şi către dreapta, vedeam crucea din Valea Morţilor, unde m-am dus zilele următoare. Acolo s-a săpat în muntele stâncos o criptă adâncă de două sute şaizeci de metri, un tunel monumental şi înfricoşător, cu o cupolă înaltă de patruzeci de metri, sub care se află altarul. Această catedrală subterană, de proporţii nemaiîntâlnite în istoria catolicismului, ar aminti, dacă n-ar fi atât de fastuoasă, catacombele unde creştinii şi-au celebrat cultul pe timpul când n-aveau îngăduinţă. Două sute şaizeci de metri în stâncă înseamnă o pătrundere plină de cutezanţă, în care însă eu am citit un act de căinţă. Căci monumentul e închinat morţilor din războiul civil, din amândouă taberele, învingătorii şi învinşii. Desigur că nu trebuie luată în consideraţie decât intenţia; concilierea adevărată va veni abia când morţii vor fi uitaţi şi vor rămâne singuri unii cu alţii.

Pe stânci, deasupra criptei, se ridică o cruce de granit, înaltă de o sută cincizeci de metri, cu braţele lungi de patruzeci şi şase. Sunt unele din puţinele cifre pe care le-am ţinut minte, fiindcă dimensiunile acestea, ca şi ale criptei, ar fi o unitate de măsură potrivită cu necunoscutele inimii noastre.

De ce greşesc oamenii tocmai la urmă? Porticul larg, de piatră zidită, cu arcade şi cu trepte monumentale, suprapus pe stânca de-o sălbăticie neîmblânzită, marchează cu inadmisibile caractere urbane intrarea care ar fi trebuit să rămână o tainică gură de peşteră. Oamenii nu trebuiau să sune din trâmbiţe şi să anunţe în gura mare ce grandioasă este împărăţia morţilor.

N-ar fi greu ca omenirea care vine aici să se reculeagă, sau numai să vadă, să facă pe jos câteva sute de metri, lăsându-şi maşinile ascunse în vreun hăţiş, după o perdea de arbori sau chiar într-un garaj subteran, nebănuit de afară. Parcajul din faţă, expus din plin vederii şi soarelui, cu toate culorile de astăzi ale automobilului, chiar dacă n-ar ofensa natura din jur, sobră şi mai puţin colorată, rămâne o farsă pe care oamenii vii o fac celor un milion de suflete câte şi-au lăsat trupurile pe câmpurile de luptă ale Spaniei şi s-au adunat la soborul din Valea Morţilor.

În acelaşi câmp al privirii se vedea Escorialul lui Filip al doilea. Am fost şi acolo, într-o duminică dimineaţa, când bătea un vânt aspru, şi mi-a fost frig, deşi era soare. De câte ori mă gândesc la Escorial, mi se face frig dintr-o dată. Am fost şi pe înălţimile învecinate, unde cu oarecare trudă am găsit piatra folosită ca jilţ de Filip al doilea, când venea să urmărească de sus construcţia. E o construcţie uriaşă, sobră şi în acelaşi timp plină de cutezanţă, palat şi în acelaşi timp mânăstire, închinată şi lui Dumnezeu, şi puterii laice.

Escorialul a fost o pasiune regească, personală. Unii îl socotesc a opta minune a lumii; oricum, biblioteca are o singură asemuire. Din vastul apartament regal, regele a ocupat o chilie. Cred că istoria lui Filip al doilea încă nu e scrisă. El e cunoscut ca rege al Spaniei, şi a trebuit să-i dau acest titlu; dar de fapt n-a fost decât un stareţ.

Printr-o comparaţie imposibilă, la care apelez iarăşi, Escorialul seamănă cu cripta din Valea Morţilor. Prin nimic dus până la capăt; prin fragmente de intenţie. Amândouă sunt locuri de reculegere şi morminte. Şi altare închinate căinţei. La amândouă, dimensiunile, de cetate, dovedesc frica în faţa vieţii de dincolo. Iar dacă într-un loc s-a săpat înlăuntrul stâncii, Escorialul nu-i mai puţin subteran, decât că stânca s-a adus bucată cu bucată şi s-a pus deasupra. (Granit gri-albastru; din cauza frigului, piatra mi-a părut vânătă.) Deşi construită de arhitecţi vestiţi, mânăstirea vrea să sugereze copilăreşte instrumentul de supliciu al Sfântului Laurenţiu, căruia i-a închinat-o stareţul, fiindcă de ziua lui armatele sale câştigau bătălia creştină de la Saint-Quentin. La cele patru colţuri ale clădirii, care este un patrulater cu latura mare de peste două sute de metri (vezi adâncimea criptei!), patru turnuri prismatice, cu acoperişurile ascuţite, vor să sugereze picioarele grătarului folosit pentru arderea sfântului Laurenţiu, iar un ieşind, pe una din laturile mici, sugerează mânerul sau coada, nu ştiu cum să-i spun ca să fie mai puţin ridicol. Nu-i cu putinţă să scapi fără să afli această legendă; dacă

n-o va spune ghidul, o vei auzi în gura unui comentator din mulţime.

Am privit de pe stânca lui Filip al doilea şi am admis că grătarul putea să fie o sursă de inspiraţie, dar ca să cred de-a binelea, ar fi trebuit să fie pus în poziţia funcţională, deci mânăstirea să se răstoarne cu temeliile în sus, iar dedesubt să se facă un foc mare, ca să dea mult jăratic.

Era cât pe ce să uit că palatul acesta de piatră are pereţii perforaţi de o mie o sută şi zece ferestre (1110)! Cifra îmi lasă o insatisfacţie, fiindcă lipseşte atât de puţin să fie de o simetrie perfectă. Sigur că e o lacună a arhitectului; ar fi trebuit încă o fereastră.

Şi era cât pe ce să-l uit pe El Greco. Îl mai întâlnisem la Prado, dar mă gândeam să nu spun nimic până nu ajungeam la Toledo. De vremea când se construia Escorialul se leagă data venirii lui în Spania, încărcat de reminiscenţe veneţiene. Dar încă de atunci e vizibilă tendinţa lui, crescută apoi până dincolo de orice lege, de a lungi dimensiunile verticale, făcând o lume mai suplă şi mai înaltă. Avea ochiul un viciu, sau mâna o nestăpânire, sau exista în spiritul lui aspiraţia către o culme continuă? Pictura aceasta a provocat proteste la un moment dat la Toledo. Nu ştiu ce-i nemulţumea pe oameni – regretul meu rămâne că lumea adevărată nu-i la fel de frumoasă ca lumea lui Greco.

La Escorial, unde a pictat şi el pentru Filip al doilea, era scoasă, într-o sală, acea pânză a lui, de dimensiuni potrivite cu palatul, care înfăţişează martiriul Sfântului Mauriciu. Ce feţe prelungi, şi ce de albastru! O cucoană pictoriţă făcea o copie, încă mai mare decât originalul, după un detaliu, personajele din primul plan şi din dreapta. Reproducerea e un meşteşug de mare fineţe, înrudit adesea cu arta, şi atât de bine, încât uneori copia poate să fie luată drept originalul, cum s-a întâmplat cu multe din capodoperele muzeelor. Nu spun că pictoriţa nu-şi cunoştea meseria. Nu ştiu pentru cine făcea copia; bănuiesc că nu putea fi vorba nici de un exerciţiu, nici de un capriciu; era obligatoriu ca treaba să fie serioasă – nu-i îngăduit să te joci cu o pânză de El Greco.

Ştiu că la asemenea meşteşug, pe lângă ochi, se foloseşte distanţierul; dimensiunile se măsoară şi, dacă se respectă scara, figurile trebuie să fie asemeni. Nu erau, şi nimeni nu m-ar fi convins, chiar dacă mi-ar fi spus că pictoriţa e în comunicaţie spirituală, prin transă, cu El Greco. Ce să mai măsor?! Sunt sigur că proporţiile erau respectate, că niciun obiectiv fotografic de calitatea cea mai bună nu le-ar fi reprodus cu o exactitate mai

mare. Dar nimic nu semăna, personajele parcă n-aveau curaj să stea în picioare şi căutau cu coada ochiului jeţul pe care să şadă... Deci asta era, m-am dumirit abia astăzi, după ce mi-am pus de multe ori întrebarea. Personajele lui El Greco ştiu să stea în picioare. Chiar şi Inchizitorul, cu mutra lui fioroasă, cu mâinile pe braţele fotoliului, cu fustaneaua lungă până la lespezi, de i se văd numai vârfurile botinelor roşii, stă în picioare, deşi pământescu-i trup e aşezat ca pentru repaus. Şi Laocoon, răsturnat pe spate în lupta cu şerpii, stă în picioare. Şi Crist pe cruce. Şi contele de Orgaz pus în giulgiu, care niciodată nu va să se mai ridice, stă în picioare, în vestmintele lui violete, ca norii de furtună de la Toledo.

Mulţumesc încă o dată bunei mele soarte care m-a dus şi acolo. Începuse să plouă, plecasem de la Madrid, fără să ştiu că am să mă întorc săptămânile următoare, duceam cu mine amintirea aburită a serii cu lună nouă, apoi a corridei de duminică după-amiază, când bătuse asupra Madridului vântul rece, întâlnit la Escorial dimineaţa. Plecasem şi, fiindcă am în mine dinamica drumului, mă simţeam bine să las în urmă zeci după zeci kilometri, ca şi când prin ei intram într-o viaţă nouă; dar degeaba mă amăgeam: dacă o parte din viaţa mea era într-adevăr înainte şi puteam nădăjdui că-mi va aduce o bucurie, partea cea mai mare se înşira înapoi, de-a lungul drumului. O simţeam împovărată de amintiri grele când ajungeam într-un loc care merita o oprire. Nu puteam să străbat lumea în goană, numai ca să fug de mine; aş fi rămas cu goluri prea mari în suflet. Aşa că, abia plecat din Madrid, şi abia dedat cu drumul după o escală de şapte zile, am făcut la Toledo un popas de câteva ore. Încă mi-a fost bine cât am mers la biserica Santo Tomé şi cât am stat acolo, privind pogorârea în mormânt a contelui de Orgaz, cavaler fără pată în credinţa lui către Domnul. Înşişi sfinţii Augustin şi Ştefan, veniţi din cer în vestminte de aur cu lucrătură bogată, îl pun în giulgiu ca să-l îngroape. Şi cavalerul, şi sfinţii, şi toţi cei de faţă au chipuri frumoase, cu o îndurerare calmă, plină de demnitate. Fără să încalce înţelesurile pioase ale scenei, El Greco a transformat moartea într-o sărbătoare.

Când am ieşit afară, nu mai ploua decât cu picături răzleţe, de neluat în seamă, cerul însă era plumburiu şi deodată nu mi-a mai fost bine. Ceva mă chema în urmă şi avea să mă cheme tot mai tare, până în ziua când mă pregăteam să plec din Las Palmas. Acolo mă aflam în cel mai îndepărtat punct al călătoriei mele, nu mai aveam unde merge şi în ziua aceea, o duminică, începea

întoarcerea. Credeam că mă întorc spre casă, mai înainte însă mă întorceam să culeg de pe drum ceea ce risipisem şi zăcea în urmă, în nelinişte şi neîmplinire.

Căutând un loc de unde să văd Toledo cum l-a pictat El Greco, ameninţat de furtună, am coborât pe o şosea în serpentine şi am ajuns în gară. Privind din acest unghi, n-am recunoscut oraşul din pictură, după cum nu-l recunoscusem când veneam de la nord, pe şoseaua Madridului. Dar l-am simţit, fiindcă ştiam dinainte, şi mi-am dat osteneala să înţeleg ce eliberare semeaţă înseamnă călcarea canoanelor. Ce mai dezmăţ de imaginaţie şi-a îngăduit el aici, în Spania, grecul, singurul loc de pe pământ unde putea să încapă! Cu o vorbă mult prea folosită, pe care însă n-o reiau întocmai, şi astfel îmi va fi iertată, dacă Spania n-ar fi existat în vremea aceea, El Greco ar fi colindat pământul până ce ar fi descoperit-o. Chiar şi Toledo e o descoperire a lui, deşi oraşul era cunoscut dinainte, ba chiar i-a dat găzduire. Dar El Greco nu s-a mulţumit să picteze ceea ce se vedea cu ochiul liber, ci a mistificat topografia, făcând aproape un oraş de imaginaţie. Cu o vorbă folosită de altcineva, şi regretând că n-am spus-o eu înainte, el n-a dat *imaginea*, ci *ideea* de Toledo. În închipuirea mea, norul violet de deasupra vesteşte ultima zi a apocalipsului. Dar tot atât de bine simt că Toledo are să supravieţuiască.

Aşa cum mă uitam din gară şi norii plumburii se învălătuceau pe deasupra oraşului, furioşi şi sterpi, cu ploaia din ei închegată, într-un loc s-au rupt şi prin spărtură au năvălit din cer lumini albastre şi albe, amestecate, care, în loc să limpezească peisajul, l-au făcut şi mai nefiresc, şi mai fantastic, prevestind parcă apocalipsul din pictura lui El Greco. Şi atunci, sub norii luminaţi de furtună, care au prins să se zvârcolească mai tare, întunericul de deasupra oraşului a luat şi el culoarea violetă din pictură, mai adâncă decât a vestmintelor pe care le poartă contele de Orgaz de la Santo Tomé; un violet neliniştit, prevestind cataclisme. Nu a ţinut mult aşa, fiindcă norii îşi tot schimbau forma, schimbând şi lumina decorului, dar câteva clipe am putut să văd cum culoarea violetă cobora printre turnuri şi palate, peste poduri, şi aluneca la vale, pe şoseaua în serpentină.

Trenul de Madrid a fluierat să plece tocmai în clipa aceea; fără voie am întors capul, căci niciodată nu va pleca un tren de lângă mine fără să-l urmăresc cu privirea până departe. Culoarea violetă a venit din urmă, a trecut ca un abur şi s-a dus pe calea ferată, până a ajuns trenul. Nu mai era la fel de puternică, nici atât de ameninţătoare, se diluase până la palid, dar nu puteam s-o confund cu alta, şi atunci am ştiut că o mai văzusem, încă şi

mai subţire, estompată mult de distanţe, în ziua când ajunsesem la creasta munţilor Guadarrama şi mi-a apărut prima oară în faţă lumea Madridului, într-o vale imensă, pierdută în zare.

Peste Valea Morţilor şi peste Escorial se întindea un podiş galben ca paiul, tremurând puţin de boarea aceea violetă, atât de străvezie, că semăna a închipuire, numai că nu vroia să piară. În Madrid nu se vedeau străzi şi case, erau prea departe pentru privirea omenească; oraşul apărea doar ca o emanaţie, un joc de aburi, de văluri mişcate, în culori şterse, dintre care una singură certă, violetul. Puţin în dreapta ceva mai departe, o altă emanaţie tot atât de indefinit colorată, în afara violetului, mi-am dat seama că reprezenta Toledo. În stânga, peste Guadalajara, un şir de munţi închidea vederea şi limita lumea Madridului, aşa cum am extins-o eu, într-o viziune proprie, negeografică şi nici istorică, ci numai sentimentală. Nu puteau fi decât Sierra de Albarracin, la poalele căreia, către sud, se afla Cuenca, una din cele cinci cetăţi fortificate de mine, ca Madridul să aibă apărare în toate direcţiile. Iar şi mai la sud era satul de câmpie cunoscut de prea puţină lume până la mine, numit de alţii Motilla del Palancar, unde într-o noapte am ascultat ce-mi spunea Dominique, aşezaţi amândoi în ţărână şi rezemaţi de stâlpul indicatorului pe care scria: „Madrid, 197 km“.

Spre apus, după ce lua în lung alt şir de munţi, Sierra de Gredos, prelungirea Guadarramei, privirea se pierdea în zarea câmpiei, spre Portugalia, urmând fluviul Tajo. Dar, deşi fără o piedică în faţa vederii, lumea Madridului nu se întindea atât de departe, ci poate până la Talavera de Reina, cam pe acelaşi cerc cu Toledo.

Revin astăzi cu gândul pe acea înălţime din Guadarrama, când toate din faţă îmi erau necunoscute. E locul de unde văd nu doar Madridul, cu cetăţile sale, ci toate drumurile mele în Spania, până la Atlantic şi Mediterana. Spre sud, cea mai fascinantă direcţie, privirea ajunge nestânjenită în valea Guadalquivirului. Acolo, la Córdoba, am rămas prima noapte, după ce am plecat din Toledo, lăsând în urmă norii violeţi de furtună.

Un şofer, în gară, m-a sfătuit să nu iau drumul drept, prin Ciudad Real, ci să fac un ocol, până la Madridejos, unde voi da în şoseaua mare, cea cu adevărat bună. L-am ascultat, deşi nu mă tem prea tare de şosele proaste, şi am renunţat astfel să văd Ciudad Real, deşi mă ispitea cu denumirea lui regească. Dar când am auzit de Madridejos, n-am stat în cumpănă, închipuindu-mi, copilăreşte, că e un loc înrudit cu Madridul, ceea ce de pe acum făcea să răsune în sufletul meu reminiscenţe nostalgice.

Am mai avut, la Toledo, în gară, o clipă de nedumerire, dar nedumerire nu-i spus destul de bine şi o clipă e mult prea puţină. Când am deschis portiera, am găsit pe scaunul din dreapta o sacoşă de material plastic, frumos legată la gură. Desigur că fusese acolo de la plecare şi dacă n-o băgasem de seamă e o dovadă că aveam gândurile în altă parte. Dar tot atât de sigur este că nu-mi aparţinea, cineva o uitase sau mi-o lăsase, şi nu ştiam nici când, nici cine. Şi nici astăzi nu ştiu dacă a fost un dar al unei fiinţe vii sau o mană cerească. Înăuntru am găsit o franzeluţă de şapte pesete, tăiată în lung şi căptuşită jumătate cu jambon, jumătate cu brânză de capră. Iar alături un cuţit şi un ananas proaspăt, care şi-a amestecat aroma cu mirosul de pâine proaspătă îndată ce-am deschis plasticul. Franzela am mâncat-o pe drum, în scurte popasuri, şi la Córdoba am ajuns numai cu ananasul, de care nu m-am atins în seara aceea, nu ştiu de ce, poate cu gândul că a băga cuţitul în el ar fi fost o grosolănie.

Cum m-am îndepărtat de Toledo, cerul s-a limpezit, dar vălurile violete, din ce în ce mai străvezii, m-au urmărit până dincolo de Madridejos. Drumul pe şoseaua mare m-a dus prin câmpii cu pământ roşu, cu livezi de măslini şi vii răzleţe, fără araci, cu viţa tăvălindu-se pe jos, dar nu în desfrâu, cum văzusem în Sicilia. Apoi am ajuns pe podişuri nu prea înalte, tot mereu spre sud, printr-o lume mai populată, până ce am dat în valea Guadalquivirului, dincolo de Linares, unde am luat-o spre apus. Nu-mi venea să cred şi mă îmbătăm cu gândul minunat că ajunsesem la acel Guadalquivir despre care auzisem într-un cântec din copilărie, un cor cu murmure misterioase, dar nu ştiam ce este. Multă vreme Guadalquivir a însemnat pentru mine un regat dintr-o lume imaginată, unde cine avea îndrăzneala să ajungă se prefăcea în cântec. Şi iar i-am spus maşinii, care se cam grăbea văzând cum coboară soarele: „Fii cuviincioasă!“ Iar eu eram istovit de emoţie şi mă întrebam cine îmi lăsase ananasul.

În tot acest sud al Spaniei, în afară de Sevilla, cunoscută până şi în legende, multe locuri mai pot fi văzute, şi cine are timp pentru ele de ce să le ocolească? Însă pe cei care n-ar putea să se oprească decât în două oraşe, i-aş sfătui să aleagă negreşit Granada şi Córdoba; cine va face aşa, nu va regreta niciodată, şi sunt gata să răspund de sfatul meu oricui l-ar pune la îndoială.

Până să ajung la Córdoba, că era cale lungă şi plecasem târziu din Toledo, se lăsase seara, iar până să mă aşez la un hotel, cam greu de astă dată, fiindcă în afară de mine oraşul găzduia multă lume venită să vadă, căzuse şi noaptea.

Ceea ce vroiam să caut înainte de toate era Moscheea-Catedrală, şi după ce-am văzut-o nici n-am mai avut nevoie de altceva. Cu un plan în mână, am pornit s-o caut, fără să întreb pe nimeni, socotind că nu era nevoie, cum avusesem dovada nu o singură dată. Dar planul, litografiat pe hârtie proastă, mizerabil de ţinut în mână, era mizerabil şi altfel, fiindcă n-am putut identifica niciuna din străzile încâlcite care duc la catedrală. Nu mi-am făcut inimă rea, catedrala tot era închisă la ora aceea, am lăsat-o pe dimineaţa, vroisem doar să ştiu pe unde se ajunge acolo. A doua zi am ajuns fără nicio greutate, dar aruncasem planul şi m-am luat numai după săgeţile puse la colţuri, atât de clare, că uitându-mă la ele parcă mă ducea cineva de mână.

Seara, dacă tot mă rătăcisem, şi cum nu-mi era foame, că mă hrănisem pe drum cu mana cerească, am umblat mult pe străduţele înguste, răsucite, neprevăzute, întrebându-mă din când în când cine se milostivise cu mine, de-mi lăsase franzela cu jambon şi mai ales ananasul; ba, odată cu acesta, îmi lăsase şi un cuţit, să-l tai, căci nu puteam să-l mănânc altfel.

Eram în vechiul cartier evreiesc, din care s-au păstrat căsuţele cu patio şi tradiţia ospitalităţii, aproape uitată în vremea noastră. Toate casele, cât de mici şi cât de sărace, au un patio, care dacă i s-ar pune acoperiş ar fi odaia cea mai primitoare. De cele mai multe ori e mic, de câţiva metri, însă totdeauna oamenii îl socotesc un loc de cinste şi, pe lângă flori, pun în el câte ceva din lucrurile lor cele mai frumoase, jilţuri, scaune încrustate, un covoraş, o statuetă, o lampă filigranată. Patio e partea aceea din casă unde tot trecătorul poate să privească, neavând altă închidere decât un grilaj, o poartă neîncuiată, pe care oricine poate s-o împingă.

Încă neştiind obiceiul, dar atras de ceea ce se vestea ca o viaţă misterioasă dincolo de grilaje, mi-am băgat capul în câte o curte, neîndrăznind să păşesc mai departe. De jur împrejur sunt ferestre şi uşi care dau în odăile casei. Patio e centrul vieţii; pe aici vine mireasa, pe aici pleacă habotnicii la sinagogă sau la biserică, bărbaţii la lucru, copiii la şcoală, iar bătrânii, care se uită în urma lor pe fereastră, tot pe-aici au să plece.

De câte ori am făcut un pas în aceste incinte atât de expuse privirilor străine, m-am gândit, cu un fel de înfiorare, că, deşi nu ascund nimic, ele rămân partea cea mai nepătrunsă a casei. Într-un loc, cum mă uitam uimit de la poartă, s-a deschis o uşă şi cineva m-a poftit să intru. Dacă lipsesc stăpânii, se găseşte un vecin să vină şi să te primească. Toate mi s-au părut atât de departe de mine şi de lumea din care fac parte, încât le-am

crezut o poveste şi aşa le păstrez în memorie.

Noaptea, până să adorm, m-a urmărit cântecul din copilărie, ca un murmur, din care nu mai ţineam minte decât refrenul: „Pe Guadalquivir, pe Guadalquivir...“ Restul cred că erau suspine de iubire pentru o frumoasă andaluză.

Am pus ananasul pe masă, dar nu m-am atins de el şi acolo a stat până dimineaţa, umplând camera de arome.

Există şi la Córdoba un pod roman, făcut de împăratul August, şi el trecea lunga şosea augustină, care lega Roma de Cadiz, într-o vreme când harta Europei era desenată cu erori fantasmagorice. Dar, cu hărţi sau fără hărţi, romanii au ştiut să facă drumuri, şi niciodată nu s-au rătăcit, şi totdeauna s-au întors la Roma.

Din cele treisprezece arcade ale podului, se pare că niciuna nu mai e din vremea lui August; dar nu m-am amărât cum s-ar crede, deşi m-am gândit că poate la fel era şi la Zamora, şi la Salamanca, şi mă emoţionasem degeaba; dar o emoţie trăită rămâne un câştig chiar atunci când cauza e o pagubă.

Nu sunt multe lucruri făcute de oameni despre care să se poată afirma cu dreptate că au rămas unice în lume. Când spun aşa, înţeleg să nu li se găsească nicio asemuire, nici prin imposibil, şi nici la cel din urmă detaliu; să nu fi fost şi nici să nu poată fi imitate. Dacă n-am pregetat să pun în această categorie Sagrada Familia, nu am să dau înapoi, cred că niciodată, căci nu sper să mai am când întâlni ceva s-o întrecă. Iar apoi, dar nu ştiu la ce distanţă, urmează Moscheea-Catedrală de la Córdoba; între ele poate să mai rămână loc pentru altele, însă, oricum, Sagrada Familia şi Moscheea-Catedrală vor fi inimitabile. Un spirit torturat a creat-o pe prima, pe a doua o istorie torturată. Altceva n-au nimic comun una cu alta.

Când musulmanii cuceriră Córdoba, luară de la creştini jumătate din bazilica lor închinată Sfântului Vincenţiu şi o prefăcură în moschee. Şi întâmplarea aceasta mi se pare că este unică în istorie, căci n-am mai auzit de un lăcaş de închinăciune în care să se celebreze două culturi deodată, altminteri despărţite unul de altul atât de fanatic. Învingătorul are legea lui, pe care învinsul este nevoit s-o accepte. Se poate convieţui astfel, dar nu în eternitate, fiindcă nedreptatea poartă germenele prăbuşirii ei viitoare. Odată cu recucerirea Spaniei, Moscheea de la Córdoba a fost redată creştinilor şi a devenit catedrală catolică. A existat în toată această istorie a imixtiunii islamice o anumită toleranţă, de o parte şi de alta. Creştinii nu manifestă resentimente, dovadă că astăzi, când nu-i mai sileşte nimeni, ei

continuă să numească vechiul şi ciudatul lăcaş de pe malul Guadalquivirului, Moschee şi apoi Catedrală.

A venit o zi în timpul stăpânirii islamice când jumătate din bazilică n-a mai fost încăpătoare pentru mulţimea de musulmani care se înghesuiau la Córdoba, atraşi de bogăţie. Califii au cumpărat atunci de la creştini jumătatea cealaltă, cu bani destul de grei pare-se, şi le-au îngăduit totodată să-şi facă alte biserici. Iar de-aici înainte a urmat, mai multe generaţii, vremea torturată când moscheea a crescut într-o direcţie şi în alta, prin adausuri nesfârşite, care au făcut din ea cel mai mare templu din toată lumea islamică.

Din toate ale ei, mă opresc la pădurea de coloane legate cu două rânduri de arce suprapuse, semicirculare cele de sus, cele de jos în formă de potcoavă, pare-se de inspiraţie vizigotă, făcute din cărămidă alternată cu marmoră. Amestecul de culori al acestor materiale dă o cromatică stridentă, şi ea ar putea să pară primitivă, poate puţin vulgară şi puţin infantilă, dacă arcele, în perspectiva lor pierdută în întuneric şi părând fără limită, nu s-ar suprapune şi nu s-ar intersecta, fărâmiţând lumina şi aruncând-o înnebunită în toate direcţiile, sub unghiuri care variază încontinuu, creând o lume misterioasă, imposibil să fie descoperită. Moscheea-Catedrală nu se mărgineşte la atât, dar aceasta este partea prin care o socotesc unică în lume şi inimitabilă. Să o parcurgi, singur fără arme, e un act temerar; îmi amintesc de ea cu înfiorare. Sentimentul constant rămâne neliniştea; el a izbutit să acopere un timp chiar şi tulburarea din ultimele zile, devenită atât de chinuitoare la Toledo, când am văzut oraşul îmbrăcat în lumină violetă.

Mi-am continuat drumul pe Guadalquivir, la Sevilla, şi apoi spre Gibraltar, aproape voios şi în orice caz sigur de mine, uitând cu totul ziua când am ajuns pe culmea Guadarramei, de unde am contemplat Madridul şi lumea lui, şi apoi întreaga Spanie, cu ţinutul La Mancha din zarea închipuită, cu Sierra Nevada unde aveam să-l întâlnesc pe Vicht, şi cu Mediterana care era marginea năzuinţelor mele. Mă mulţumeam cu atât, renunţasem la Atlantic şi la insulele Canare; încă de pe acum şi numai cu atât Spania însemna mult mai mult decât nevoile şi decât puterile mele. Hotărâsem să-i dau roată cât mai repede şi să scap înspre casă.

Aşa gândeam mergând spre Sevilla, fără să prevăd că Spania, ca o mare furtunoasă cum este, avea să-mi ridice alte valuri în faţă. Unul s-a ivit îndată, sub forma unei privelişti nebănuite, care făcea să mi se clatine mintea, să nu-mi mai dau seama în ce

parte a lumii mă aflu. Peisajul se schimba încă o dată, şi nu în nuanţe de suprafaţă, ci în toată structura, până în adânc şi până departe. Mergeam pe un podiş african, alb şi tocit de soare în secole mai calde ca astăzi. Cât vedeam cu ochii, toate erau albe, pământul, satele, cerul şi apele, şi chiar şoseaua, pe care cu greu izbuteam s-o mai disting între celelalte, ca să n-o iau razna şi să mă pomenesc în vreun fund de prăpastie, unde să-mi albească oasele, spre a fi şi ele ca toate câte puteau să se vadă. Asemenea peisaje împiedică orice localizare, şi de la un timp e imposibil, să-ţi mai dai seama unde te afli, în ce lume şi-n ce timp al istoriei, după cum e imposibil să determini ora zilei, chiar uitându-te la ceasornic, fiindcă până şi cifrele de pe cadran îşi pierd înţelesul, devenind semne abstracte şi magice.

Intrarea în Sevilla m-a adus în geografia reală, dar atât de brutal, că aş fi preferat să nu ştiu de ea, ci s-o ocolesc pe departe. Am asemuit oraşul cu un cal sălbatic, gata să muşte şi să dea cu copita, să se zvârcolească şi să arunce în ţărână pe cine îndrăzneşte să-i sară în spate. Şi-acum, când îmi amintesc de Sevilla, îi simt parcă tropotul şi-o aud cum nechează neîmblânzită. Ea nu m-a primit bine, şi-ar fi trebuit să învăţ minte, să nu mă mai întorc niciodată acolo, căci a doua oară i-am descoperit o faţă perfidă, care ar fi fost spre norocul meu să-mi rămână necunoscută.

Din peisajul african se luaseră după mine cerul alb şi soarele încărcat de nisipul Saharei, intrat sub pleoape şi arzând ochii, uscându-i, că nu se mai mişcau în orbite fără să scârţâie. Mult m-am învârtit pe străzile periferice, apoi pe cele concentrice, din ce în ce mai ameţit şi mai supărat pe mine pentru neroada mea stăruinţă, până ce am ajuns la catedrală, care, din moment ce intrasem în oraş, devenise un punct obligatoriu de trecere, cel mai ostil din câte întâlnisem vreodată. De jur împrejur nu era un sfert de loc unde să las maşina, nu era loc nici pentru o bicicletă. Nu puteam să mă îndepărtez pe cercurile concentrice, dus de forţa centrifugă, până unde aş fi găsit o zonă fără aglomeraţie, şi de acolo să mă întorc cu piciorul, cum am făcut de atâtea ori, cu bunăvoinţă. Intrasem în acel ritm final, precipitat şi fără pauză, din care nu poţi ieşi decât la sfârşitul cursei sau rupându-ţi picioarele. Un poliţist pe care l-am rugat să-mi îngăduie maşina într-un loc imposibil mi-a acordat o jumătate de oră, şi dacă ar părea o favoare prea mică, am să repet că locul era într-adevăr imposibil şi făcând astfel omul îşi asuma multe riscuri, să-l certe superiorii, să-i taie din leafă şi să-l concedieze, dacă mai întâi nu-l linşau automobiliştii, fiindcă timp de jumătate de oră, datorită

maşinii mele, trecerea pe acolo rămânea închisă.

Acel poliţist bun la suflet m-a făcut să-mi ţin gura altă dată, când aş fi fost în drept să blestem toată poliţia.

E din cale-afară de caraghios să ajungi în situaţia, pe care n-o mai poţi socoti nefericită, fiindcă e numai caraghioasă, de a avea treizeci de minute pentru un oraş ca Sevilla. Dar am făcut cel mai norocos gest posibil, şi în jumătatea de oră atât de scurtă am urcat în fugă până în vârful clopotniţei, fost minaret în vremea islamică, şi de la ultimul balcon, unde odinioară îşi făceau muezinii strigările, m-am uitat de sus asupra oraşului.

Scara nu are trepte, ci este alcătuită dintr-a rampă elicoidală, continuă, ca la castelul din Amboise, numai că nu-i de lăţimea caleştilor. Urcuşul nu-i altceva decât tot urcuş, greutatea corpului nu se schimbă şi gravitaţia pe care o învingi rămâne aceeaşi, dar uite, nefiind trepte şi eliminându-se mişcările sacadate, câştigi iluzia unei promenade; nu m-am bucurat de ea, dator fiind să urc fuga, cu sufletul la gură, ca să încap în mica jumătate de oră; m-am strecurat printre oameni înghiontindu-i, întrebându-mă unde îşi parcaseră maşinile de puteau fi atât de nepăsători cu minutele lăsate în urmă.

Un oraş privit de sus îşi pierde caracterele, devine o masă de acoperişuri, fără relief şi fără personalitate. Mă jurasem să nu mai fac o experienţă atât de urâtă, după ce privisem Veneţia din vârful Campanilei. Acum însă nu aveam încotro, riscam şi cunoşteam riscul, astfel că nici dezamăgirea n-a fost foarte mare. Cum mi-am aruncat ochii în jos, am şi văzut Guadalquivirul; e bine să descoperi un oraş pornind de la apă; aşa, oricât te-ai duce de departe, oricât ar fi străzile de încâlcite, ai să ştii unde să te întorci şi n-ai să te rătăceşti nici noaptea; apa este o coordonată. Mi-a sărit în ochi, pe malul stâng, arena cu tribunele goale, – nu spun că trebuia să lipsească, dar mi s-a părut nedrept să fie atât de vizibilă, atât de circulară şi de monumentală, când monumentele adevărate se pierdeau sub acoperişuri, ca Alcazarul bunăoară, aflat sub privirea mea directă, la picioarele catedralei. Turnul de aur, în apropierea arenei, îşi pierdea orice însemnătate, şi el a fost una din cauzele pentru care mai târziu m-am întors la Sevilla, ca la un examen de corijenţă.

Am coborât din clopotniţă cu un sentiment greu de insatisfacţie, deşi mă socoteam orientat asupra oraşului; la urma urmelor nu era puţin ce văzusem, vestita La Giralda, şi catedrala, iar apoi arena pentru lupta cu taurii.

N-am să regret nici că am plecat atât de repede, nici că m-am

întors fără prea multă chibzuinţă; am făcut aşa cum am simţit nevoia într-o anumită clipă. Pentru ce a fost rău m-a răsplătit binele dinainte.

Când m-am dus să-mi iau maşina şi să mulţumesc poliţistului, nici nu bănuiam ce putea să se ascundă peste drum, în palatele regeşti numite Alcazares. Şi pentru ele m-am întors, neîmpăcat cu ideea că ajunsesem atât de aproape şi nu le trecusem pragurile.

De-aici înainte a fost numai drumul, spre sud, cu soarele în faţă, prin ţinuturi iarăşi pustii, de cele mai multe ori albe. Am ocolit Cádiz, lăsându-l în dreapta, şi pe urmă am regretat, iar mai târziu am avut gândul să mă întorc la el, ca la Sevilla, măcar fiindcă era o extremitate şi acolo se sfârşea vechea cale europeană a împăratului August.

De la Cádiz înainte am mers pe malul oceanului, luând în lung Coasta Luminii, în căutarea unui loc unde să fac baie. Nicăieri n-am simţit o îmbiere adevărată, oceanul era vânăt, iar ţărmurile reci şi goale. M-am oprit în ultima clipă, înainte de a începe strâmtoarea şi, apucând pe un drum cu bolovani şi hârtoape, am ajuns greu pe o plajă urâtă. Doi tineri în costume de baie se fugăreau printre dune; încolo nu mai era nimeni, decât poate nişte soldaţi la un post de frontieră, o clădire care sluţea locul, dacă nu era destul de slut şi altfel. Începeam să mă gândesc cu părere de rău la Sevilla, ce bine aş fi făcut dacă rămâneam acolo, ce de lucruri frumoase aş fi văzut până în clipa aceasta nenorocoasă când vroiam să fac baie în ocean şi mă temeam că n-o să-mi placă. Dar era târziu, soarele începea să se oglindească în valuri, oceanul se termina, nu-mi mai rămânea nicio alegere. M-am dezbrăcat fără convingere şi cu mai puţină convingere m-am aruncat în apă; era rece şi dură. N-am stat mai mult decât pruncul în cristelniţă, destul ca să mă simt botezat, dar fără să-mi fi găsit şi credinţa.

Deşi mai erau două ceasuri de lumină, m-am oprit curând, la Tarifa, ultimul loc de unde se mai vedea oceanul, şi-am stat să-l privesc până seara, deşi îl ştiam pe dinafară, mai frumos şi mai bun decât în ziua aceea prost folosită.

Zadarnic m-am rugat de un restaurator să-mi dea ceva de mâncare; ar fi vrut, omul părea plin de bunăvoinţă, dar tocmai se terminase timpul mesei de prânz, pe care eu, unul, o săr totdeauna, cu satisfacţie – era ora cinci, şi personalul avea repaus până seara la nouă. Mi-am potolit foamea la un bar, mâncând obişnuitele sandvişuri cu jambon şi cu brânză de capră; niciodată nu mi s-a făcut lehamite de ele, iar astăzi îmi vin în

minte cu dor de ducă şi de viaţă.

Tarifa nu-i decât un sat, dar, ce-i drept, are şi-o fortăreaţă, unde am intrat ca să mă aflu în treabă, iar un sergent m-a dus pe ziduri şi mi-a dat explicaţii. Până seara n-am întâlnit, cu totul şi cu totul, mai mult de zece oameni; în schimb am numărat şapte baruri numai pe strada principală. Mă aşezasem la hotel, nu puteam să plec mai departe când am simţit, adusă le vânt, o duhoare leşioasă de peşte prăjit, cuprinzându-mă din toate părţile, silindu-mă să-mi ţin respiraţia; undeva probabil era o fabrică de conserve, şi nu puteam cere primarului s-o închidă, ar fi trebuit să plătesc o despăgubire mult prea mare faţă de mijloacele mele; am scăpat ducându-mă pe plajă, cu vântul în faţă, şi am stat acolo până ce-a apus soarele, pe ocean, iar de peste strâmtoare a răsărit luna. Am făcut socoteala că peste două săptămâni urma să fie lună nouă; unde aveam să mă aflu în seara aceea?

Când m-am întors în sat (oare n-ar trebui să-l socotesc oraş dacă avea o fabrică de conserve, o fortăreaţă şi şapte baruri numai pe strada principală?) mirosul dezgustător dispăruse, îi luase locul o mireasmă suavă, nemaiîntâlnită. Nu era o părere, a persistat până dimineaţa, venea de pe strada care ducea la malul mării, împodobită de-a lungul trotuarelor cu leandri şi tufe de flori violete, cunoscute din Italia, trandafirii lui Tiberiu. Mireasma îmi era necunoscută, fiind un amestec din amândouă.

M-am dus la hotel, cu gândul să mă odihnesc până se deschidea restaurantul, în seara aceea nu-mi erau de ajuns sandviciurile, simţeam nevoia unei mese adevărate, după o zi atât de lungă şi de istovitoare, sfârşită cu o baie în apa rece a oceanului. Ananasul era iarăşi pe masă, dar nu mă încumetam să-l tai, deşi aveam cuţitul la îndemână; ciudata lui poveste mi se părea prea frumoasă.

Am adormit îmbrăcat, cum am pus capul pe pernă, şi dacă adorm, uit de foame; m-a trezit însă aroma ananasului peste vreo două ceasuri; era noapte şi pe geamul deschis spre un patio venea mireasma de trandafir violet amestecată cu leandru. Am ieşit numai ca s-o simt mai bine şi am ajuns pe strada care mergea la mare; acolo mirosul florilor îmi dădea ameţeală. Restaurantul fiind pe aceeaşi stradă, am intrat mai degrabă ca să dau de oameni şi de lumină; cum m-a văzut, patronul m-a şi poftit la o masă, iar în zece minute mi-a adus peşte prăjit proaspăt şi salată creaţă, cum mai târziu aveam să mănânc la Cartagena. Am băut vin alb, se înţelege, vinul roşu nu merge cu peştele. Când am ieşit, luna se ridicase în înaltul cerului, iar

trandafirii violeţi şi leandrii, sub lumina ei magnetică, îşi dădeau duhul de voluptate. Toată noaptea i-am simţit, intrând pe fereastra din patio.

Am tăiat şi ananasul, într-un moment de îndrăzneală, poate sub influenţa lunii şi a miresmelor, dar în aroma lui, atât de seducătoare, se ascundea un gust de tristeţe. Totdeauna am fost lacom cu fructele din ţările calde, le-am mâncat spre a mă desfăta, fără altă nevoie, şi nu m-am oprit niciodată la jumătate. Acum însă voluptatea viscerală era depăşită de o bucurie secretă, nedefinită şi cam neavuabilă. Trebuie să mă depăşesc mult pe mine, în reţinerile mele, spre a mărturisi cât de mult mi s-a părut că ananasul provenea dintr-o inimă omenească, transpusă în cel mai pur dintre regnuri; dar n-aveam sentimentul că săvârşesc un act canibalic, fructul era destinat sacrificiului, cum sacrifică o câtime din ei donatorii de sânge, iar eu mă bucuram de transfuzie. Poate temându-mă de prea multe globule, m-am înfrânat la jumătate şi restul ananasului l-am învelit cu grijă în punga de plastic. Seara următoare era la fel de aromat şi de proaspăt.

Se vede treaba că într-adevăr primisem o energie nouă, fiindcă dimineaţa mi-am regăsit vechile planuri de răzbunare şi am pornit la drum repede, dornic să le duc la îndeplinire. Nu aveam de făcut niciun rău, nimănuia, ci să mă răzbun pe geografie, iată dealtfel de ce mă aflam în această parte a Spaniei.

Prima răfuială o aveam cu ţărmurile care înconjură rada Gibraltarului. Stătusem acolo o zi întreagă la ancoră, pe un vas de pescuit în drum spre Atlantic. Se împlineau nouă ani de atunci şi tot nu puteam să uit cu ce sete privisem pământul Spaniei, unde nu era timp să debarc în ziua aceea. Oceanul rămânea o fascinaţie mult prea puternică şi ţinea loc oricăror alte pofte geografice, astfel n-am fost amărât, ci numai dornic să plec la drum cât mai repede. Mi-a rămas însă neşters gândul ca într-o zi să ajung în Spania şi, odată acolo, să nu ocolesc Gibraltarul.

Plecând de la Tarifa, dis-de-dimineaţă şi iară urmărit de miresmele leandrului, am intrat într-un peisaj care, fără să fie acelaşi, căci geografia Spaniei nu îngăduie astfel de repetiţii, mi-a adus aminte de coasta nordică, un peisaj fără nimic altceva decât frumuseţe. De pe înălţimi, Mediterana se vedea atât de limpede, de smălţuită şi de albastră cum numai cerul Madridului poate fi la unele ore, nu ziua, ci spre seară, înainte de a răsări luna nouă.

Bucuria a fost scurtă, dar deplină, aducându-mi o mulţumire

din nou nemaiîntâlnită, şi până s-o pun bine în inimă, m-am şi pomenit pe cheiurile din Algeciras. Ah, ce-l mai privisem cu binoclul în ziua de aşteptare în radă, cu casele albe înşirate deasupra apei, de păreau plutitoare! Nu creadă nimeni că mă joc cu vorbele; le gândesc înainte de a le pune pe hârtie, ceea ce n-o fi totdeauna bine, şi judec cum au să le înţeleagă alţii, ca să nu mă distanţez de bunăcuviinţa comună. Dar gonind dimineaţa pe cheiul din Algeciras, parcă alunecam cu maşina peste propriile mele priviri, de altădată, materializate şi inserate în piatra pavajului, că parcă le auzeam vibrând ritmic, scoţând sunetul înăditurii de cale ferată de sub roţile trenului. Şi nu mutilam nimic din mine reparcurgându-mă astfel, ci îmi regăseam forţele nefolosite în acea zi rămasă aproape cu un deceniu în urmă, gata să iau de la capăt propria mea istorie care atunci se ratase.

Astfel, oprit la prima agenţie de voiaj, m-am interesat când am avion pentru Las Palmas.

Insulele Canare erau a doua răfuială, mult mai grea decât prima. Acolo insatisfacţia fusese prelungă, deplină şi cu totul nedreaptă. Trei luni şi jumătate mă rotisem cu vaporul sub tropice, între insule şi coasta Africii, şi nu văzusem nici măcar ţărmurile. Nici n-aş fi crezut că insulele mai există, dacă n-aş fi auzit tot timpul muzica languroasă, transmisă prin radio, din Santa Cruz de Tenerife şi din Las Palmas de Gran Canaria. E uşor să spun astăzi că am navigat în cerc trei luni şi jumătate, fără a pune piciorul pe o bucată de pământ omenească, aşa cum nu s-a întâmplat nici măcar cu primii navigatori, din epoca eroică a marilor descoperiri geografice. N-am descoperit nimic în cele o sută de zile, decât ce grele pot deveni amintirile şi câte resentimente se pot naşte în mine. Atunci mă jurasem să fac totul ca să ajung într-o zi în Insulele Canare, să pun piciorul pe pământul lor fără făgăduială şi pe urmă să plec mulţumit, chiar dacă nu mergeam un pas mai departe.

Oare aş fi renunţat cu totul să nu mă fi îmbărbătat ananasul? Sper că nu; odată ajuns la Algeciras, mi-aş fi venit în fire. Dar nu vreau să mă lepăd nici de binecuvântata nostalgie pe care mi-a trezit-o fructul acesta al tropicelor. Şi cum să uit că o dată, în cursul celor trei luni şi jumătate, am mâncat patru felioare de ananas pe puntea cea mai de sus a vaporului, putea compasului, încinsă de soare?! Era ananas proaspăt, adus de la Dakar, din Afrika, de un vapor prieten, al cărui echipaj s-a milostivit de noi, cei aflaţi în suferinţă fără vină şi fără pedeapsă.

Şi cu Dakarul am o răfuială, dar probabil va rămâne pentru altă viaţă.

Avionul nu-l puteam lua decât de la Málaga, era în drumul meu, şi nu departe, decât că n-ar mai fi fost niciun loc liber în ziua aceea, dacă odată cu mine n-ar fi intrat la agenţia de voiaj un localnic, care tocmai vroia să restituie biletul lui pentru Las Palmas. Funcţionarul mi-a zâmbit şi mi-a spus: „Aveţi noroc, domnule!“ Iar eu i-am răspuns, ca pentru mine, ştiind că n-o să înţeleagă: „Dar cu nouă ani întârziere!“

N-aveam prea mult timp, avionul pleca la ora unu, totuşi nu puteam să merg mai departe până nu terminam cu toate răfuielile. Şi aveam multe în raza privirii. Nu Gibraltarul; îl cunoşteam, fusesem acolo; oraşul fără nicio librărie! Poate m-aş fi dus, să mă conving că nu greşisem sau să mă bucur că între timp apăruse una; dar n-aveam voie să trec bariera. Ce caraghios, dacă stai să judeci! Eram unul şi acelaşi om, nu se schimbase nimic în starea mea civilă, şi nici în firea mea, deşi îmbătrânisem cu un deceniu, deci puteam să fiu identificat în totul cu mine însumi, cel care de la Gibraltar privisem pământul Spaniei şi nu-mi fusese îngăduit nici să-l ating cu piciorul. Iar acum, tot eu va să zică, mă aflam în Spania şi nu puteam trece dincolo, unde mă plimbasem altădată, colindasem străzile principale şi avusesem timp să constat că în tot oraşul nu era nicio librărie.

M-am dus însă până la barieră, în La Linea, şi-am privit dincolo, cum aş fi vrut să mă văd pe mine, cel de rândul trecut, şi să mă întreb când îmi fusese mai bine. Răspunsul n-a întârziat să vină, atât de amar că mi-e greu să-l pun pe hârtie; voi spune doar că mi-a fost foarte milă de mine cel din vremea aceea, deşi azi duceam nouă ani mai mult în spinare, iar în sufletul meu, răni grele.

Am recunoscut totul în împrejurimi, până şi castelul maur în faţa căruia stătusem la ancoră, decât că, privit de aproape, era o casă cu zidurile leproase, iar dacă m-aş fi încăpăţânat să-l socotesc tot castel şi astăzi, n-ar fi fost decât o biată javră. Chiar şi palmierii care îl umbreau erau mai firavi şi mai prăfuiţi, sărmanii! Acolo văzusem păscând un măgar sur; nu l-am mai găsit şi i-am dus dorul.

Cu toată graba, m-am abătut şi pe la San Roque, pe înălţimea din fundul radei; nu puteam să-l ocolesc, prea multe ceasuri îl privisem cu binoclul, apropiindu-l atât că vedeam până şi olanele de pe acoperişul caselor. Mi se păruse o cetate mândră, şi-avea chiar un palat mai mândru ca toate. Acum n-am găsit decât un sat, atârnat pe povârnişuri, iar palatul nu era decât o amărâtă de biserică, aproape părăsită; şi casele păreau părăsite. Mă uitam şi

nu-mi venea a crede. Dar iată ce se întâmplă dacă priveşti lumea cu binoclul!... Ce-i drept, era un binoclu straşnic!

Am dat drumul la pas, spre Málaga, mulţumit să văd coasta cu ochii liberi. Din cauza grabei, m-am uitat mai mult înainte, iar Coasta Soarelui am zărit-o numai cu coada ochiului, atât ca să pot spune că era într-adevăr scăldată în soare şi fremăta de frumuseţe. Preocupat să descopăr indicatorul aeroportului, temându-mă să nu-mi scape, ceea ce ar fi însemnat să scap şi avionul, nu m-am bucurat de privelişte în dimineaţa aceea, când ceasul mergea mult prea repede. Dar Coasta Soarelui se întinde mult la răsărit de Málaga, şi m-am jurat ca zilele viitoare, când avea să-i vină rândul, să merg numai la pas şi să mă opresc ori de câte ori mi s-o năzări că aud cântarea sirenelor.

La aeroport, înaintea oraşului, am ajuns fără întuneric, ba am ajuns destul de devreme ca să caut un loc mai ferit unde să-mi las maşina, între sute de maşini pe care le bătea soarele şi nu le păzea nimeni. Toţi mi-au spus să nu am nicio grijă, în vreme ce la Sevilla, când m-am dus a doua oară, toţi mi-au spus să-mi iau măsuri de apărare; au avut dreptate şi unii, şi alţii. Să te prindă mirarea, când depărtarea dintre aceste două oraşe nu-i mai mare de două sute de kilometri şi pe amândouă le bate acelaşi soare al Andaluziei şi unde firesc ar fi să trăiască un singur neam de oameni. Dar uite că nu-i aşa, ba încă de pe vremea lui Cervantes, care a avut grijă să spună ce derbedei mişună prin Sevilla. N-am ţinut seama. La unul singur din câte comisariate o fi având oraşul, multe probabil, în două ceasuri cât am stat acolo să depun plângere, între alţi păgubaşi erau şi doi canadieni tineri, soţ şi soţie, care în jumătatea de oră cât îşi lăsaseră maşina lângă catedrală (ei drace, unde o lăsasem şi eu, şi tot o jumătate de oră!) se aleseseră cu un geam spart şi cu o serioasă cotrobăială prin bagaje (ei drace, în plină după-amiază, cu sute de oameni în jur şi cu poliţistul aproape!) Numai că aflam prea târziu ca să învăţ minte; mă bizuiam pe norocul de la prima oprire. De data aceasta, în jumătatea de oră când îi jefuiau pe canadieni, mă jefuiau şi pe mine doi picaros bărboşi, călare pe motocicletă, şi tot în plină lumină a după-amiezii, şi tot cu sute de oameni în jur, şi tot cu poliţia pe aproape.

La Málaga, după trei zile, am găsit maşina aşa cum o lăsasem, fără o zgârietură; şi nu-i pusesem la adăpost nici măcar ştergătoarele de parbriz, cel mai mizerabil gest de prudenţă pe care îl poate face un om cu maşina lui şi pe care totuşi este nevoit să-l facă de atâtea ori, din păcate!

În ziua plecării o mai văzui o dată pe când avionul lua înălţime,

la ora unu; lucea în soare, şi părea ea însăşi o rudă a soarelui, nu cea săracă – să-i recunosc ceea ce i se cuvine, căci nu-i lipseşte trufia. În ziua întoarcerii la fel am văzut-o, de foarte departe, în timp ce avionul pierdea înălţimea, duminică după amiază, pe la ora patru, când umbra turnului de control cădea asupra parcajului; maşina a mai prins o ultimă rază de soare, şi atunci am simţit cât îmi fusese de credincioasă – şi mi s-a părut cea mai strălucită dintre rudele soarelui.

46

În filmele cu Stan şi Bran, poate şi-n alte comedii, nu mai ţin minte, s-a făcut mult uz de reacţiile întârziate ale personajelor, exploatate astfel ca să creeze situaţii hazoase; ştiu că am râs mult, mai ales la început, când procedeul nu se uzase – râdeam până mă durea ceafa. Cineva îşi întâlneşte pe stradă duşmanul de moarte; cam aşa se întâmpla, într-un rezumat care desigur că îşi pierde nuanţele. Şi tocmai fiindcă e în alarmă, personajul, teribil de atent la lumea exterioară, trece privindu-şi duşmanul în ochi, dar fără să-l vadă. Developarea se produce abia mai încolo, după un număr de paşi calmi, şi atunci panica personajului, survenită cu atât mai violent cu cât e mai întârziată, apare într-adevăr cum nu se poate mai caraghioasă.

Dar de ce-am râde de alţii, cu atâta poftă, când ni se întâmplă şi nouă la fel, şi nu o singură dată? Azi mă întreb cum de nu i-am dat atenţie acelui personaj de pe aeroportul Málaga, pe lângă care am trecut fuga, în timp ce vameşii îi răscoleau geamantanele aproape cu duşmănie? Figura lui îmi era cunoscută şi, dacă n-aş fi fost grăbit să ajung la maşină, după o lipsă de trei zile şi, mai ales, dacă situaţia nu mi s-ar fi părut imposibilă, adică de o incompatibilitate absolută, desigur că m-aş fi oprit o clipă şi-atunci ceaţa din mintea mea ar fi fost risipită.

Am apucat să văd pe masa de control un întreg depozit de parfumuri, cuprinsul a două sau trei valize, sute sau mii de flacoane, pe care vameşii le inventariau cu toptanul, aproape fără să le numere, în timp ce omul se apăra într-o spaniolă greşită, bâiguind cu stupiditate: „No tabaco, senor, no tabaco!“ Accentul schilod îi trăda, înainte de toate, originea nelatină. Era uşor de înţeles că venea din Canare, poate chiar de la Las Palmas, deşi nu-mi aminteam să-l fi văzut nici în avion, nici pe aeroport, înaintea îmbarcării; numai acolo unde preţul parfumurilor este derizoriu putea un om să cadă într-o ispită atât de compromiţătoare. Iar acum, ştiind că rigoarea vameşilor privea îndeosebi tutunul, cu care se face permanent contrabandă, preţul acestuia fiind, comparativ, încă mai mic decât al parfumurilor, omul îşi invoca nevinovăţia declarând insistent: „No tabaco, senor, no tabaco!“

Dar nu, chiar dacă aş fi stat să-l privesc bine, tot ar fi fost peste putinţă să descopăr în el pe omul acela căruia, până ce am cunoscut-o pe Dominique, i-am purtat o admiraţie extraordinară.

Era prea degradantă situaţia lui ca să pot face o legătură aşa cum bâiguia, perplex, privind rătăcit la vameşi, parcă lovit în moalele capului, repetând întruna apărarea ridicolă: „No tabaco, senor, no tabaco!“ Într-adevăr, asemănarea era imposibilă!

Ce e ciudat şi mă pune pe gânduri în ceea ce priveşte capacitatea mea de a tria şi a lega între ele unele întâmplări din urmă, care nu pot fi judecate decât împreună, n-am făcut asociaţia nici câteva zile mai târziu, când Dominique mi-a vorbit despre parfumuri. Căci iată, pe negândite, se apropie clipa când aveam să-i întâlnesc, pe ea şi pe Vicht, deasupra Granadei; marţi dimineaţa. Iar scena de pe aeroport se petrecea duminica după prânz.

Nu pot să-mi explic cum de nu mi-am dat seama nici altă dată; întâmplarea parcă îmi ieşise din minte şi bineînţeles că nu o notasem în caietul de drum. Abia acum, la atâta timp după ce omul acela a dispărut atât de grotesc, înghiţit de leopard în văzul unei arene înţesate de public, şi după ce a pierit şi biata Dominique, pulverizată de botul locomotivei, în gara Bellpuig, abia acum, rememorându-mi întoarcerea din Canare, mi-am amintit scena de la aeroport şi am înţeles brusc.

Acum privirea mi se întoarce în urmă, la fel de stupefiată ca a personajelor din comediile cinematografice, ale căror reacţii întârziate mi-au stârnit hazul odată. Abia acum îmi amintesc că mergând fuga să-mi iau valiza în care nu aveam decât trei sticle de whisky cumpărate pe chilipir la Las Palmas, căci nu mă interesaseră nici parfumurile, nici pietrele semipreţioase cu preţuri ridicole – n-aveam cui le duce – am trecut pe lângă avionul lui, tras în faţa vamei şi păzit de poliţie. Multă lume se îmbulzea să vadă, era un mic bimotor roşu ca flacăra, care mi-ar fi luat minţile altădată. I-am remarcat matricolele, italieneşti, şi poate ele m-au derutat, fiindcă, după ştiinţa mea, domiciliul lui legal era la Nisa. Dar cred că mă apăr degeaba; n-am fost în stare să înţeleg situaţia, fără niciun fel de scuză, cum fără scuză n-am remarcat haina lui de piele, albastră, aruncată peste marginea carlingei, şi pe care ar fi trebuit să mi-o amintesc când Dominique mi-a vorbit despre toate.

Apoi, mai mult decât aceste scăpări nescuzabile, mă pune pe gânduri şi mă scandalizează că niciodată nu mi-am amintit inelul pe care i l-am văzut atunci, când gesticula stângaci în furia lui şi mai stângace, fiindcă îşi dădea seama ce inutil era să protesteze şi să se apere. Să mă ierte cetăţenii din Málaga că în ceea ce priveşte muzica nu pot pune oraşul lor alături de Salzburg; acolo, da, s-ar fi schimbat treaba; dacă un vameş ar fi avut inconştienţa

să deschidă geamantanele, însuşi directorul vămilor şi chiar primarul oraşului ar fi venit fuga cu limuzinele, să se scuze, cu jobenele în mână. Pe aeroportul din Málaga nimeni nu făcea muzică, iar Hismasian gesticula ridicol, ca un cotoi năpârlit, apucat de ceafă, gesticula cu braţul lui – Dumnezeule! dacă e posibil să-ţi închipui gesticulând astfel braţul care avea putere de viaţă şi moarte asupra unei lumi neasemuite. Numai briliantul de pe inelul de platină îşi păstrase puterea intactă şi scotea sclipiri furibunde, ca fulgerele, dar cine şi-ar fi închipuit că nu-i altceva decât sticlă?!

Când Dominique mi-a vorbit despre inel, care avea un rol important în faţa publicului, după cum bagheta o avea în faţa instrumentiştilor, ar fi trebuit să-mi aduc aminte; a fost o eclipsă inadmisibilă. Abia acum mi s-a făcut lumină în minte şi am putut să leg între ele întâmplările imposibile. Ciocnirea cu vameşii de la Málaga nu era prima lui înfrângere, şi n-a fost nici ultima. Seria o deschisese Dominique, câteva zile mai înainte, când aruncase radioreceptorul în Manzanares.

Ştiu de mult că farsele cele mai mari nu le fac oamenii, oricât ar avea imaginaţia de bogată, ci viaţa, în desfăşurarea ei simplă şi uneori plicticoasă. Nu are importanţă că radioreceptorul era fărâmat şi n-ar mai fi putut niciodată să prindă apelul; farsa se juca exact în clipa când Dominique îl arunca în Manzanares, căci tot în aceeaşi clipă Hismasian trecea Pirineii şi o convoca la aeroport, cum avea obiceiul.

În ziua aceea Dominique nu s-a mai întors acasă; de fapt nu s-a mai întors niciodată. A trecut doar pe la parfumerie, a luat un sac de drum, din multele pe care le avea acolo, a înghesuit în el câteva lucruri absolut necesare, între ele un atomizor cu parfum, şi s-a dus în Plaza Santa Ana, la parcajul subteran unde Vicht îşi pregătea maşina. Printr-o coincidenţă căreia însă n-am de ce să-i dau importanţă, şi eu îmi ţinusem maşina tot acolo. Au fost alte coincidenţe, cu adevărat tulburătoare, de pildă faptul că într-o zi aşteptam microbuzul în faţa hotelului „Asturias“ tocmai când avea să coboare Dominique şi să intre în parfumerie, dar mai ales întâlnirea noastră de deasupra Granadei, unde mă oprisem fiindcă mă neliniştea un zgomot provenit de la pompa de apă. De ce tocmai acolo, în acea zi şi la acea oră?

Erau pe drum de o săptămână, mergeau la întâmplare, bucurându-se de Spania şi de iubire. Ea n-avea nimic decât sacul de călătorie şi purta aceeaşi rochie din ziua plecării, spălând-o singură seara, pe la hoteluri, ca tinerii care colindă lumea cu tot avutul lor pe umeri. De aceea, fiindcă era atât de sărac

îmbrăcată, la început mi s-a părut o aventurieră. Şi abia seara, în cârciuma de la Cartagena, am început să-mi dau seama de personalitatea ei transmisă până şi acelei rochii cam ponosite, pătată de vin o dată şi murdară de cetină, pe care dacă o spăla n-avea cum s-o şi calce, dar care, pe trupul ei, cum dansa cu infanteriştii, devenea fascinantă.

Gândindu-mă la acele coincidenţe care mi-o scoseseră în cale de două ori, potrivind clipele cu o precizie astronomică, altfel am fi trecut unul pe lângă altul şi nu ne-am mai fi întâlnit niciodată, m-am întrebat ce forţă potrivise întâmplarea invers, în ceea ce îl privea pe Hismasian, decalând timpul cu treizeci de secunde şi făcând ca el să ajungă în faţa parfumeriei în clipa când Dominique dădea colţul hotelului „Asturias“ şi traversa Carrera de San Jeronimo, ca să se ducă în Plaza Santa Ana?

Negăsind-o pe aeroport, în alte împrejurări, Hismasian ar fi decolat imediat şi ar fi luat drumul înapoi, reprimind brutal şi fără drept de apărare ceea ce socotea că ar fi, din partea ei, o ofensă. Acum însă îl urmărea o nemulţumire, presimţirea unei înfrângeri, chiar dacă refuza să o creadă posibilă; oricum, nu se simţea în stare să folosească armele cele mai dure. Seara trecută, la Strasbourg, incidentul se repetase a doua oară, ameninţând să devină sistematic – în propria lui orchestră, construită de el şi domesticită în douăzeci de ani de luptă nemiloasă cu instrumentiştii! Toţi îi simţiseră cnutul, şi se supuneau, cu umilinţă, ca animalele bătute; toţi visau răzbunarea, dar până atunci, când izbucneau aplauzele în public, se ridicau în picioare, electrizaţi, şi îşi aplaudau stăpânul ei înşişi, cu frenezie, nădăjduind că el le va arunca o privire şi le va face un semn de mulţumire!

A doua oară, seara trecută, se întâmplase acelaşi incident, la cea mai cântată din bucăţile programului, că o ştiau pe dinafară, notă cu notă, până şi uşierii, simfonia a patra de Beethoven, din care el îşi făcuse în ultimul an o ambiţie furibundă. Nu era bucata în care să-şi poată desfăşura cel mai bine revărsarea lui de forţe, asemuită de unii cu cascada Niagara, dar totdeauna într-un program de concert e nevoie de o deschidere mai cumpănită, mai puţin angajantă, mai neutră, ca pe nesimţite, printr-o creştere progresivă, printr-un marş către muzică, ea să anuleze depozitul de trepidaţie şi zgomot din sufletul publicului. Publicul vine la sala de concert cu automobilul, şi chiar dacă ar veni în caleaşcă sau pe jos, în pas de promenadă, n-ar scăpa în niciun caz de teroarea mecanică, fiindcă ea îl însoţeşte tot drumul, iar uneori, la traversări bunăoară, devine agresivă. Dar aceasta este

ultima fază a poluării psihice şi nervoase cunoscută de lumea modernă, de fapt poluare totală, întrucât înainte de a se ajunge la ea, omul a fost chinuit îndelung în structura lui fizică.

Până să pornească spre sala de concerte, ca să-şi trăiască ultima îndatorire a zilei, omul s-a deplasat încontinuu, de dimineaţa până seara, dacă nu în spaţii geografice mai vaste, măcar în perimetrul oraşului sau pe verticala buildingului unde lucrează. Unii, înainte de a-şi pune smochingul pentru spectacol, au făcut mii de kilometri cu avionul, adesea între două continente şi dintr-o emisferă în alta. Oricât de puţini ar fi aceştia, luaţi ca un exemplu de limită, nu mai puţin poluaţi sunt sedentarii, căci şi ei participă din plin la trepidaţia lumii, datorită ziarelor, cinematografului, jurnalului radiofonic şi televizorului, şi mai ales acelor simţuri necunoscute, mijloace de comunicaţie încă necercetate ştiinţific, datorită cărora omul civilizat ia parte, fără voia lui, dar nu inconştient, la toate frământările mondiale.

Întorcându-mă la acea ultimă fază a maltratării lui diurne, iată-l pe omul iubitor de muzică îndreptându-se spre sala de concerte, pe singura cale posibilă, strada oraşului. Ţipetele claxoanelor, cu cât mai interzise şi deci mai izolate, cu atât mai enervante, scrâşnetul cauciucurilor pe pavaj, în demaraje smintite, acompaniate de urletele motoarelor cu acceleraţia împinsă până la nebunie, apoi izbiturile de frână, ca nişte pumnale răsucite în inimă, răscolesc ultima rămăşiţă de pace din spiritul omului şi el ajunge în faţa orchestrei incapabil s-o asculte fără să se crispeze, cu mâinile încleştate pe braţele fotoliului ca pe scaunul electric. De obicei, prima bucată din program este supusă sacrificiului, uneori chiar şi a doua, dacă prima n-a fost bine aleasă.

Ca să nu stârnesc pofta de ripostă a specialiştilor, sunt dator să spun că părerile acestea, subscrise de mine cu deplină convingere, aparţin şi ele unui specialist de prima mână, secretarul muzical al lui Hismasian. El propunea programele, fiind un cunoscător necontestat nu doar al întregii literaturi muzicale tipărite şi chiar a celei manuscrise, din care de atâtea ori a extras neaşteptate şi memorabile prime audiţii, dar la fel de bun cunoscător al publicului de pe toate cinci continente, iar pe deasupra având şi un subtil simţ al circumstanţelor; poate mai mult decât un simplu simţ, ci mai degrabă o adevărată erudiţie. Într-o carte de mărturisiri, „Cum am împuşcat leopardul“, apărută acum câteva luni într-o editură modestă, chiar necunoscută, de la Zürich şi rămasă fără niciun răsunet, secretarul spunea despre Hismasian tot ceea ce o omenire

întreagă ar fi aşteptat cu sufletul la gură să afle pe când el era în viaţă, însoţit de glorie, iar astăzi nu mai interesează pe nimeni.

O asemenea prăbuşire rămâne fără explicaţie şi în acelaşi timp fără asemuire. Nu cunosc, şi desfid pe cineva să mă contrazică, un exemplu mai stupefiant de frângere a destinului; niciodată moartea fizică a unui om nu a antrenat atât de violent şi rapid dispariţia lui spirituală, împlinită cu mult înaintea descompunerii organice. Fiindcă leopardul care l-a mâncat pe Hismasian n-a apucat să putrezească, iar despre fostul lui stăpân nu mai vorbeşte nimeni. Până şi discurile lui, deţinătoare a celor mai mari premii şi socotite inegalabile, în toate genurile, azi nu se mai vând decât la solduri.

În interpretarea lui Hismasian, simfonia a patra de Beethoven, atât de nespectaculoasă la urma urmelor, avea darul de a crea ambianţa de concert, de a scoate oamenii din turbulenţa cotidiană şi a-i scufunda în muzică, numai cu cele treizeci şi opt de măsuri ale primei mişcări, un adagio de trei minute. Autorul cărţii de unde am extras tot ce urmează cu privire la sfârşitul lui Hismasian dă şi explicaţia acelui proces de convertire rapidă, dar nu mă încumet nici s-o rezum, nici s-o comentez, fiind de o prea mare ambiţie ştiinţifică. Oricum, din relatarea lui, altminteri clară şi inteligentă, am înţeles că secretul constă în dialogul calm, aproape impasibil şi de-o modestie care atrage toate simpatiile, după cum trezeşte şi toate întrebările, convorbirea aceea, pe jumătate sfătoasă, pe jumătate tristă, dusă de contrabaşi cu fagoţii. Am ascultat alte trei interpretări, câte am avut la îndemână, din curiozitate, nu din pedanterie, a lui Bruno Walter, apoi a lui Karayan, în care adagio durează trei secunde mai puţin ca la alţii, şi, în sfârşit, ultima, a lui Barschai, cea mai reţinută şi mai meditativă, în care ansamblul abia depăşeşte, şi numai la mare nevoie, sonoritatea unei orchestre de cameră. În toate trei interpretările, dialogul dintre fagoţi şi contrabaşi, aceştia însoţiţi de violoncele, există, desigur, dar fără o subliniere excesivă, ba uneori atât de discret încât e greu sesizabil dacă nu-l ştii dinainte. Nici nu cred dealtfel că ar rezulta dintr-o gândire a compozitorului, ci poate să fie numai un joc simplu de sunete. Hismasian a introdus în acest dialog o nelinişte crescândă, şi în mod evident ea anunţă trepidaţia citadină.

Concertul nu se ascultă în mijlocul naturii, ci în centre aglomerate, sub o apăsare continuă. Hismasian nu încearcă să eludeze apăsarea, ci o confirmă, fără însă a se folosi de mijloace infernale; el nu se îndepărtează de partitură, în schimb dublează numărul fagoţilor, contrabaşilor şi violoncelelor, pe care, în plus,

printr-un artificiu nefolosit încă de nimeni, îi aduce în primul plan al scenei şi la cele două extremităţi ale ei, fagoţii în stânga, astfel că dialogul se duce pe deasupra ansamblului, alcătuind o boltă de sunete. După o introducere puţin misterioasă a orchestrei, în pianissimo, fără alămuri şi fără percuţii, în măsura a şaptea fagoţii intervin cu o întrebare neliniştită, un sol bemol lung, care cade sfâşiat pe mi şi se termină scurt cu un fa în măsura următoare. În măsura a noua, contrabaşii răspund, cu aceleaşi sunete, două octave mai jos, dar răspunsul e de fapt o a doua întrebare, mai neliniştită decât prima. Dialogul se repetă după un timp, cu un semiton mai sus, ceea ce face să crească şi mai mult starea de nelinişte emanând din orchestră.

Nu am asistat la niciunul din aceste concerte, mă bizui pe relatarea secretarului, cel care a împuşcat leopardul. Explicaţia lui privind efectul asupra sălii mi se pare interesantă, dar cred că în acelaşi timp este şi foarte caraghioasă. Închipuiţi-vă cele câteva sute de oameni dintr-o sală de concert, majoritatea obosiţi, tracasaţi, îngrijoraţi de ziua următoare, gândindu-se cum să-şi rezolve încurcăturile; femeile părăsite de amanţi îşi sfâşie batista sau îşi înfig unghiile în palmă şi greu îşi stăvilesc lacrimile; bărbaţii înşelaţi de neveste îşi pipăie revolverul în buzunarul fracului, gândindu-se dacă să tragă în antract, sau la urmă, sau poate mai bine în stradă... Iertaţi-mă, aceasta este viziunea secretarului, şi nu o duc mai departe, fiindcă mi se pare nenorocită, deşi s-ar putea ca el să aibă dreptate; oricum, e sigur că ştie mai multe decât mine.

Voi admite că multă lume din sala de concerte e foarte chinuită, mulţi în pragul neurasteniei şi prea puţini sunt cu adevărat capabili şi cu adevărat dornici să asculte muzică. În această atmosferă care nu făgăduieşte nimic bun, după cele şapte măsuri ale orchestrei, izbucnesc fagoţii în stânga, cu o intensitate neprevăzută, dar fără să se poată spune că falsifică partitura. În clipa aceea, tot publicul întoarce surprins capul spre stânga şi, înainte de a înţelege ce se întâmplă, intervin contrabaşii cu violoncelele în partea opusă, ceea ce duce la o mişcare inversă a capetelor, tot atât de bruscă şi de surprinsă. Desigur că efectul cel mai bun se produce în centrul sălii, unde mişcările cefei au amplitudini simetrice; în părţile laterale se accentuează una din ele, spre dreapta pentru publicul din stânga sălii, spre stânga pentru cel din dreapta. Dar în tot cazul, vertebrele cervicale sunt supuse unei gimnastici nemaipomenit de binevenită la începutul concertului, după o zi în care mulţi oameni au stat cu ceafa ţeapănă, congestionată, de unde o

proastă circulaţie a sângelui în creier, cu toate consecinţele ştiute, inclusiv migrena prenocturnă. Neliniştea exprimată de cele două grupe de instrumente, în loc să se transmită publicului, mărind dispoziţia lui pentru suferinţă şi accentuându-i sentimentele catastrofice, produce o reacţie inversă, prin simplu fapt că stimulează circulaţia sângelui. Oamenii au o primă tresărire optimistă, urmată de a doua, mult mai evidentă. În sală se simte un freamăt, umerii tuturor spectatorilor se înalţă, fiecare creşte puţin din el însuşi, aşteptând revelaţia deplină. În ultimele trei măsuri, când dialogul între fagoţi şi contrabaşi e sfârşit definitiv şi orchestra, fără să se precipite, se lăţeşte pe un acord în fortissimo, unde intervin deodată şi cornii, şi trompetele, şi timpanii, cu forţa pe care numai Hismasian ştie să o smulgă instrumentelor, cu părul lui fluturat pe frunte – zdrobitoare imagine, cum spune secretarul, scoţând un ah! suspect, de femeie îndrăgostită – atunci publicul, puţin ridicat pe vârfuri, apăsându-şi mâinile în braţele fotoliului, e gata să-şi înceapă cavalcada, nu mai rămâne decât să se audă comanda: „Sus pe cai!“ ca toată lumea să se năpustească spre vestul sălbatic, săltând în şa allegro vivace.

Într-adevăr, părţii care urmează, legată de prima, Hismasian îi dă un suflu de cavalerie, străin de intenţia lui Beethoven, amintind, ca sugestie, pe Rossini, cu galopul lui din „Wilhelm Tell“, atât de des folosit în filmele western. Discutabil sau condamnabil, partida cu publicul este câştigată şi oamenii aplaudă furtunos la urmă, recunoscători pentru o seară când se pot lipsi de obişnuitele deconectante.

Incidentul se petrecuse prima oară la Basel (de unde ţin minte că îmi cumpărasem pantofii aceia minunat de uşori, fabricaţi în Africa). Nu mă opresc asupra întâmplării, deoarece trei seri mai târziu avea să se repete la Strasbourg, oraşul lui Charles Munch, care fusese în ultima parte a vieţii, fără voia lui, bietul, concurentul lui Hismasian, capabil să-l înnebunească de furie: prin modestia lui, prin bunătate, prin blândeţe, prin căldură. Nu am căderea să judec care din ei trebuie socotit primul. Nu am să săvârşesc greşeala secretarului; fără nicio rezervă, acesta optează pentru Hismasian, cu o patimă iarăşi cam feminină. Cred că o comparaţie poate fi făcută, dar nu şi o clasificare. Fără a spune că unul era mai bun decât celălalt, continuând să-l admir pe Hismasian şi să mă bucur cu orice prilej de muzica rămasă de la el pe discuri (căzută în desuetudine), simpatia mea a mers totdeauna spre Munch. Poate din vremea când nu-l ascultasem, ci doar citisem o carte a lui, foarte cuprinzătoare, deşi era abia

ceva mai mult decât o broşurică, unde îşi explica arta cu o bunăcuviinţă care mi-a mers drept la inimă. Mai târziu, când l-am ascultat, el a căpătat în inima mea un loc şi mai mare, înlocuindu-l pe Enescu, la mulţi ani după ce acesta îşi pusese bagheta pe piept şi închisese ochii (cei buni, de căprioară, pentru care las astăzi să-mi vină o lacrimă).

În mod firesc, la Strasbourg, Munch avea admiratori fanatici; ei însă n-ar fi mers niciodată până la patimă, manifestând vreo ostilitate faţă de un oaspete, fie el şi mai înzestrat decât iubitul fiu al oraşului. Totuşi, Hismasian fusese întotdeauna în alarmă faţă de aceşti oameni, totdeauna se aşteptase la obstrucţiune, la o cabală, şi chiar dacă aşa ceva nu se întâmplase niciodată, păstra impresia că Strasbourg era locul unde lupta lui cu Charles Munch continua cu înverşunare, la ani după ce bunul om se dusese în Paradis, să dirijeze concertele îngerilor. E adevărat însă că un mort poate deveni uneori un adversar mult mai redutabil decât a fost în viaţă.

Urmărit de primul incident, Hismasian îşi luase la Strasbourg măsuri de apărare, dictate de o stare învechită cu panica. Un geniu rău vroia să-l dărâme, îl simţise planând deasupra orchestrei în concertul de la Basel, şi câteva clipe nu mai făcuse decât gesturi mecanice, lipsit de forţa lui proverbială; din fericire, nimeni nu-şi dăduse seama, iar momentul penibil se încheiase cu un foc de revolver şi fără explicaţii.

Plecat în goană la Strasbourg, secretarul izbutise să mai recruteze încă şase fagotişti, pe lângă cei doisprezece şi aşa exageraţi la număr; de asemenea, încă şase violoncelişti şi cinci contrabasişti, deşi Hismasian îi recomandase să-i aducă pe puţin zece. În ajunul concertului, secretarul repetă cu fiecare pe rând partitura lor atât de redusă, din adagio, fiindcă la atât li se reducea rolul; restul timpului stătea în repaus pe podium, ceea ce este destul de neplăcut, mai ales în rândul întâi.

Apoi Hismasian îi examinase el însuşi pe noii veniţi, înaintea repetiţiei generale, şi după câteva bruftuluieli se arătase satisfăcut. Repetiţia generală, la zece dimineaţa, decursese bine, instrumentiştii de împrumut se integrau corect în sonoritatea orchestrei, totuşi Hismasian pretinse o reluare, la şase după-amiază; deşi era prea mult, nimeni nu cârti şi repetiţia decurse iarăşi fără niciun incident. Şi iată că la ora opt, după ce răsunară acele enigmatice şase măsuri din simfonia a patra, masa fagoţilor, la semnul baghetei de fildeş, emise prin şaisprezece instrumente neliniştitorul sol bemol. Tot publicul întoarse capul spre stânga; înviorarea începea cu acest prim sunet.

Următoarele două, emise corect, cu timbre egale, într-un unison perfect, nu făcură decât să sporească neliniştea, predispunând pe ascultători la o stare de spirit cu totul nouă. Cele trei note scurte ale viorilor, do, mi şi fa, anunţau surpriza următoare, dar fără s-o dezvăluie, şi când după aceea intrară contrabaşii şi violoncelele, aproape treizeci de instrumente deodată, capetele publicului săriră la dreapta. Fizionomiile se luminau, de pe acum sângele ajungea mai bine la creier şi inimile băteau mai voioase.

Înainte de a povesti scena care urmează, cu amestecul ei de grotesc şi demenţă, m-am gândit dacă n-ar trebui lăsată deoparte, atâta timp cât altă scenă, mai grotescă şi mai dementă, îşi aşteaptă rândul, şi peste ea într-adevăr nu se poate trece; mă refer la spectacolul din arenă, când pe Hismasian l-a mâncat leopardul, odată cu ultimele acorduri din „Amurgul zeilor“.

Spre a nu se bănui că aş fi fost capabil să caut o legătură atât de ieftină între sfârşitul lui şi al Walhalei, sunt nevoit să anticipez, nefăcând altceva, dealtfel, decât să reproduc relatarea secretarului: leopardul era întărâtat încă dinainte, de la primele trei spectacole ale tetralogiei, iar „Amurgul zeilor“, ultimul dintre ele, n-a făcut decât să-l ducă la exasperare; deci e vorba de un adevăr şi nicidecum de o născocire literară, care n-ar putea fi decât dubioasă.

Aşa că, după destulă gândire, am convenit cu mine însumi să povestesc întâmplarea de la Strasbourg, deoarece „Amurgul zeilor“ nu va fi o repetare, ci, într-un fel, continuarea ei şi încheierea fatală.

Nimeni n-a putut să-şi explice, şi nici măcar secretarul, cu toată marea lui erudiţie, ce s-a întâmplat cu contrabasiştii şi apoi cu restul orchestrei. Totul a început bine, ca şi la Basel, masa contrabaşilor, la unison cu violoncelele, au emis simultan şi cu multă precizie un sol bemol care a făcut ca toate capetele publicului să se întoarcă la dreapta, şi aşa au rămas, fixate magnetic. După trei timpi, cu o uşoară prelungire datorită felului cum înţelegea Hismasian să mărească neliniştea, s-a auzit cum nu se poate mai precis şi mai limpede acel mi becar, ca o prăbuşire; urma rezolvarea cea mai simpla, încheierea ideii şi o primă fază din potolirea neliniştii, când sunetele întrebătoare urcă un semiton şi se termină pe fa, ca pe o tonică. Dar iată că în locul acestui sunet, toate contrabasele şi violoncelele, unite printr-o voinţă diabolică, emiseră un sonor la diez, dând în mod absurd ceea ce se cheamă o cuartă mărită şi care reproduce un ignobil sunet animalic, să-mi fie iertat, dar nu pot spune altfel, şi

anume, răgetul măgarului. Toate capetele reveniră la mijloc, cu o mişcare bruscă şi speriată, toate privirile se fixară în ceafa dirijorului, şi toţi avură timp să vadă cum acesta era străbătut de o convulsiune, ca şi cum prin trupul lui ar fi trecut o puternică descărcare electrică.

Orchestra, deşi izbită violent, ceea ce o făcu să se clatine, nu se opri şi pacea reveni brusc, după acea clipă cu adevărat dementă. Hismasian îşi reluă mişcările, conducând sunetele puţin sacadate care duc repede la reluarea temei, cu un sforzando. Perplexitatea lui era probabil atât de mare, că nu mai putea să reacţioneze. La Basel făcuse un gest prompt, şi într-un fel brav, deşi poliţia îl socotea condamnabil; cum nu conducea niciodată cu partitură, nici chiar primele audiţii, desigur că nu avea pupitru în faţă; şi cum nu găsea în ce să bată cu bagheta, ca să-şi oprească instrumentiştii, scosese revolverul şi trăsese la picioarele contrabaşilor. Un instrument se făcuse ţăndări, aşchiile săriseră în sus ca de explozie, toată lumea încremenise şi scena se sfârşise onorabil; o împuşcătură rezolvă multe, ca în duelurile de pe vremuri. Atât că poliţia confiscase revolverul.

Acum, la stupefianta repetare a incidentului, Hismasian nu mai avea cu ce trage, şi poate că nici n-ar mai fi fost capabil, înainte de a-şi veni în fire, fagoţii reluaseră întrebarea, cu acel semiton mai sus, care mărea neliniştea, şi iarăşi se suciseră capetele spre stânga, făcând ca multora să le trosnească vertebrele de la ceafă.

Secretarul spune că probabil un duh rău intrase în sală, ba încearcă să insinueze că ar fi fost chiar spiritul decedatului Charles, venit să facă batjocură. Fapt este că fagoţii, care cântaseră corect prima dată, contaminaţi poate de contrabaşi, încheiară întrebarea cu o formidabilă cuartă mărită; Hismasian scăpă bagheta şi îşi duse mâinile la urechi, electrocutat încă o dată.

Răgetul acela ca de măgar mai făcea încă să ţiuie auzul spectatorilor şi să vuiască aerul de sub cupolă, când contrabaşii intrară fără intervenţia dirijorului şi repetară încă mai violent cuarta mărită, poate cel mai barbar sunet din muzică. Şi uite aşa se răspândi nebunia, întâi în orchestră, apoi în sală. În timp ce Hismasian, cu spatele la public, încă măreţ, deşi gata să cadă, îşi ţinea urechile astupate cu mâinile, contrabaşii şi fagoţii reluară dialogul lor, deşi se epuizase, şi se puseră să-l repete întruna, ca şi cum şi-ar fi făcut în necaz unii altora; era ca o boală molipsitoare, pe rând li se asocie tot restul orchestrei, întâi alămurile, aproape sinistre, apoi clarinetele, flautele şi oboaiele,

şi chiar timpanistul îşi acordă instrumentele în cuartă mărită şi intră în ansamblu cu bătăi fortissime.

Cele ce urmară, deşi depăşesc orice închipuire, mă miră mai puţin, ba chiar mi se par explicabile. Publicul se ridică în picioare, şi curând toată sala scotea, împreună cu orchestra, răgetul măgarului, din ce în ce mai puternic. Nici nu mai ştiu dacă se poate spune că era o scenă de nebunie, şi nu un alt fel al oamenilor de a-şi exprima sentimentele, cu o alt fel de muzică, încă nescrisă, dar necesară.

Momentul culminant fu acela când Hismasian îşi luă mâinile de la urechi şi ridică braţele; primul violonist se aplecă repede, culese de jos bagheta căzută şi i-o întinse. Iar el, răsucindu-se când spre orchestră, când spre sală, cu forţa lui încă neştirbită, cu părul fluturându-i pe frunte, tocit şi sărăcit, dar încărcat de energie, îi electriză pe unii şi pe alţii, asociindu-se şi el, cu vocea lui ca de trompetă, şi ducând răgetul măgarului la o expresie nemaiîntâlnită.

Spre a marca sfârşitul scenei, secretarul foloseşte cuvântul delir. Cred că nu se înşală. Se înşală însă când afirmă că în sală se afla şi Dominique. Eu ştiu cel mai bine că în seara aceea Dominique stătea mână în mână cu Vicht, sub privirile stupide ale Torsilei; atunci avea să scape sticla de vin pe mozaicul din bucătărie. Era în ajunul zilei de la capelă.

Iar în ziua capelei, Hismasian, după o noapte mai delirantă decât fusese seara, urmărit încă de urletul măgarului, zbura spre Madrid. Dominique urca dealurile în Casa de Campo...

Negăsind-o la aeroport, în loc să plece numaidecât, ofensat în orgoliul lui fără asemuire, Hismasian se duse s-o caute la parfumerie. Dominique tocmai ieşise şi dădea colţul hotelului „Asturias“.

Hismasian nu-i ştia adresa, niciodată nu avusese nevoie s-o ştie; mijlocul lui de comunicaţie era radioemiţătorul, care nu primea niciun răspuns de astă dată, şi nici nu mai putea să primească, fiindcă radioreceptorul zăcea aruncat în Manzanares. La ora aceea, când cădea noaptea, Dominique, încă prăfuită şi cu rochia plină de cetină, gonea cu Vicht spre Sevilla, exaltată de iubire şi de lumina farurilor care sfâşia misteriosul întuneric al Extremadurei. Ce zile minunate urmară în drumul lor fără nicio ţintă decât bucuria, pe unde, curând după ei, aveam să trec şi eu, de parcă le-aş fi luat urma! Astăzi, când îmi amintesc etapele acelea din sudul Spaniei, parcă o văd în faţa mea pe Dominique, deşi încă n-o cunoscusem, înlănţuită de Vicht, gata să-l omoare, şi fluturându-şi părul negru ca un zăbranic pe geamul maşinii.

Neputând să plece pe întuneric, Hismasian rămase, de data asta fără onoruri, la hotelul unde Dominique fusese amanta lui, în împrejurări pe care ea le socotea jignitoare, deşi le acceptase. Mă lăsase să înţeleg că ar fi fost o datorie, şi mult timp am crezut că se referea la avantajul oferit de el în aprovizionarea cu parfumuri; azi încep să cred că datoria ei era alta, dar nu ştiu dacă vreodată voi avea îndrăzneala să mă destăinui.

De câte ori se trezi în noaptea aceea, când Dominique, pe treapta beatitudinii, dormea lângă Vicht, la paradorul din Zafra, Hismasian deschise radioemiţătorul şi repetă apelul. În zori se duse la aeroport, fiindcă nu mai putea să doarmă, dar îşi dădu seama că nu putea nici să se întoarcă; urletul măgarului îi revenea în ureche îndată ce se gândea la concertele următoare, amânate fără termen. Secretarul spune că pierderea în bani era uriaşă, dar că în schimb prestigiul lui Hismasian nu avusese nimic de suferit la Strasbourg, dimpotrivă, în jurul lui se crease un nou mit, pe lângă altele, şi mai enigmatic decât toate. Hismasian devenea un mister din ce în ce mai mare şi nimeni nu mai nădăjduia că are să-l poată dezlega până la moartea lui, şi chiar după aceea, până la o eventuală reînviere.

Pe betonul din faţa avionului, Hismasian văzu o gâză roşie, numită, mi se pare, Boul Domnului, deşi nu se potriveşte; unii cred că poate să arate destinul. Hismasian o puse în palmă, şi după câteva ezitări, gâza zbură spre sud. O urmă şi merse până la Casablanca, de unde luă benzină. Deşi nu avea patent de zbor peste Atlantic, se hazardă să treacă în insulele Canare, unde ateriză pe aeroportul Las Palmas. Înseamnă că se aflase acolo în acelaşi timp cu mine. Secretarul nu ştie ce gândea el atunci în legătură cu Dominique; faptul că luase cantitatea aceea scandaloasă de parfumuri, profitând de un preţ redus la mai puţin de jumătate, îl îndreptăţeşte să creadă, ca şi mine, că intenţiona s-o caute din nou, trecând peste ofensă sau, dimpotrivă, netrecând deloc, ci urmărind s-o pedepsească, într-un fel sau în altul, cum numai el putea să ştie. Ceea ce este sigur, Dominique, prin tăcerea ei, adică prin nesupunere, îl scosese din fire; poate abia acum îşi dădea seama că se folosise de ea cu prea multă uşurinţă, abia acum îi simţea şi-i recunoştea farmecul de care se bucurase nepăsător, şi eu ştiu bine până unde ar fi trebuit să-l transporte farmecul acela pe un om neotrăvit de propria lui forţă. În sfârşit, m-am gândit că poate chiar o iubea, cum s-a şi adeverit în săptămânile următoare, deşi secretarul nu vrea să recunoască. Fapt constatat deocamdată rămâne că tulburarea îl dusese la fapte necugetate, zborul spre

sud, fără pregătire, zborul peste Atlantic, fără aprobare, şi nesăbuita achiziţionare de parfumuri. Semnalat pentru aceste abateri, aviaţia grănicerilor îl întâmpină când se întorcea în peninsulă şi-l sili să aterizeze la Málaga, unde l-am întâlnit în postura aceea penibilă, de contrabandist, gesticulând ridicol şi repetându-şi apărarea stupidă: „No tabaco, senor, no tabaco!“

47

Abia astăzi, când refac în gând zborul peste Atlantic până la insulele Canare, unde mergeam chemat de o datorie tiranică, şi mă văd decolând de la Málaga, lăsând repede de tot pământul sub mine, îmi dau seama că deplasarea aceea e o rupere de pe traiectorie, o ieşire din propria mea cronică şi nicidecum o întoarcere la ea, cum vroisem. Insulele Canare, odinioară o grea nostalgie, erau acum cu totul ieşite din preocupările mele şi nu fiindcă şi-ar fi pierdut vechea lor forţă de sugestie, ci fiindcă în spiritul meu începuse să crească o altă obsesie. La mai puţin de două sute de kilometri distanţă, dincolo de Granada, şi numai peste cinci zile, ea avea să-şi găsească o primă formă exterioară în întâlnirea cu Vicht şi cu Dominique. Astăzi mi se pare de necrezut că în clipa când zburam spre Canare nu ştiam nimic despre ei, chiar dacă pe ea o mai văzusem o dată, în faţa hotelului „Asturias“, când cobora din microbuzul numărul opt, să meargă la parfumerie. Mult timp am crezut că fusese ceva cu totul întâmplător; acum sunt înclinat să cred că faptele se legau între ele, şi încă mult mai de departe, din noaptea când întâlnisem pe Valea Rinului fata cu cercelul de aur, dacă nu cumva şi mai de mult, dintr-un timp pierdut dincolo de orice amintire.

Ceea ce este neîndoios, îndată ce am decolat de la Málaga, m-am simţit mai singur ca niciodată, înstrăinat până şi de mine însumi. Astfel, incursiunea în insule rămâne cam în exteriorul meu, într-o viaţă secundară, ca o scurtă paralelă la viaţa mea adevărată, care îmi seamănă întru totul şi mă defineşte.

După ce mi-am văzut o ultimă oară maşina, scânteind în soare, totul în jur a devenit foarte albastru, un albastru dizolvant, capabil să anuleze toate culorile celelalte ale lumii, până şi peisajul alb din Extremadura, ultimul rămas pe retină.

Mai târziu, când Vicht îmi povestea dimineaţa din capelă, unde tot ce-l înconjura devenise albastru, până şi amintirile, iar peste ele devenise albastră însăşi iubirea lui pentru Dominique, mi-am amintit zborul de la Málaga, la o înălţime atât de mare, că lumea

se vedea purificată, şi mi-am explicat de ce toate în iubirea lor erau albastre: fiindcă iubirea lor era un zbor până în afara atmosferei, limita adevărată a cupolei pictate de Goya.

Oricâte pierdusem din mine odată ce mă despărţisem de maşină, simţul geografiei îmi rămăsese, aşa că urcându-mă în avion am avut grijă să-mi găsesc repede loc la o fereastră din stânga şi în faţa aripii, ca să văd Africa. Am văzut-o, după puţine minute, când comandantul anunţa că în dreapta va apare Gibraltarul. Cei din dreapta şi-au lungit gâturile să privească; n-aveam de ce să regret priveliştea, deoarece fusesem pe acolo abia acum câteva ceasuri.

Valuri şi vârtejuri se fac în fragilele noastre suflete când mergem cu viteză atât de mare. Dacă un om lasă o trenă în urma lui, trecând prin viaţă, o ardere – scântei, curcubeie – sau semnale de corn şi de trompetă, eu poate mai eram atunci, prin ceva din toate acestea, în La Linea sau în San Roque, de unde priveam un avion supersonic zburând spre insulele Canare. Dar mai eram şi la Tarifa, şi la Córdoba, şi în multe locuri din urmă, şi peste tot mă vedeam de la înălţime, iar de jos, de pretutindeni, vedeam zborul avionului care mă ducea spre Las Palmas.

Nu am să reiau, nici măcar în gândul meu, cartea scrisă odată, despre vremea când am fost pe ocean în vestul Africii. Dar mi-era imposibil să închid ochii, şi dacă priveam coasta, răsărind din aburi, ca la facerea lumii, mă vedeam şi acolo, privind de pe puntea vaporului, cu sufletul frământat de doruri, avioanele supersonice zburând spre insulele Canare. Aş fi vrut să identific locurile pe unde fusesem în acele o sută de zile, El-Arich, Senitra, Sale, El Jadida, localităţi citite pe hartă, dar invizibile de la distanţa noastră de navigaţie; iar între ele Casablanca, un miraj fără cauză.

Nu identificam nimic din toate acestea, fiindcă niciodată nu le cunoscusem; ştiam doar că zbor pe coastele Africii, în vreme ce gândul meu se tot ducea înapoi, la Málaga. Vedeam şosele, şi nu ştiam unde ajung, vedeam fluvii, şi nu le ştiam numele. Pământul roşcat apărea ca pe globul terestru, dar fără luciul sticlei, ci ros în prea lunga lui viaţă, atât de disproporţionată cu viaţa noastră. N-am putut să ştiu nici care era Capul Cantin, şi nici Capul Juby, repere atât de obsedante în lunga navigaţie nenorocoasă. Şi totuşi, m-am gândit, văzând geografia de la înălţime, noi, bieţii oameni, în anii noştri, mai puţini decât erele, găsim timp să le descoperim şi să le măsurăm pe toate, şi facem din Africa o hartă nu mai mare de două şchioape, cu munţi, cu deşerturi şi cu fluvii miloase.

Era atât de mic continentul, că abia izbutea să pună o pată în spaţiul care continua să rămână albastru. Am traversat zona dintre insule şi continent exact prin locurile încrucişate odată, dar, de neînţeles, nu se vedeau vase de pescuit, niciunul, şi nici alte vapoare, pe unde le ştiusem puzderie.

Cea mai tulburătoare impresie a fost aceea când, aterizând în Gran Canaria, mi-am dat seama că un întreg capitol din viaţa mea, unul greu şi de mare însemnătate, se rezumase în mai puţin de două ceasuri, cât durase zborul; atunci mi s-a părut că timpul este o farsă.

Tare nesăbuit am vrut să pornesc în recunoaşterea insulei; trebuia să văd totul, bine şi repede, aşa că, luându-mi valiza în mână, am pornit pe coastă, spre Las Palmas, cu ochii în toate părţile. Un băietan întâlnit îndată m-a informat că Las Palmas se află la douăzeci de kilometri. Ei nu, o recunoaştere chiar atât de lungă nu puteam face, n-aş fi ajuns până seara; m-am întors, dezamăgit şi puţin ruşinat şi am luat autocarul aeroportului. Pe drum n-am văzut decât oceanul, în dreapta, ştiut foarte bine, iar în stânga o natură prăfuită, pe care oamenii muncesc s-o facă fertilă. Culturile, puţine şi rare, erau învelite cu foi de material plastic, ca să nu le înăbuşe praful vulcanic. Trebuie să cred, aşa spun toate informaţiile, că insulele Canare sunt un ţinut agricol, sau măcar legumicol, că de aici se exportă, în metropolă şi în nord-vestul Europei, roşii şi struguri şi nu mai ştiu câte. Din ce vezi, nu pare cu putinţă; probabil n-am ajuns în ţinuturile mănoase, dar nu ştiu unde or fi ele, fiindcă, măcar în una dintre insulele arhipelagului, în Lanzarote, am fost pretutindeni, de-a lungul şi de-a latul, încrucişându-mă cu mine însumi pe toate direcţiile, şi n-am văzut ogoare mai mari ca o grădiniţă.

În autocar m-am întovărăşit cu un tânăr care zburase odată cu mine, şi în Las Palmas am mers împreună pe la hoteluri, să căutăm camere. Avea două valize, altminteri frumoase şi o sută de pesete, tot avutul lui, l-am crezut – de ce să mintă, de ce să se laude? Era olandez, în căutare de lucru. Puteam crede? Dar de ce să mă mintă, de ce să se laude? Să fi fost un aventurier? Un dezrădăcinat? Un sărman suflet atins de boala după-războiului? Care îi era îndeletnicirea? Profesor de limbi străine. Ce limbi? A ridicat din umeri, socotind întrebarea meschină. Deci, nişte limbi străine, cine ştie care, cine ştie câte!! Şi cum, în Olanda nu găsea de lucru? Iarăşi a ridicat din umeri, lăsându-mă în nedumerire. Până deunăzi lucrase la Barcelona – e cuvântul lui, lucrase, şi-i fusese bine. L-am întrebat: La o şcoală? A ridicat din umeri. Şi de ce plecase? Fiindcă se terminase lucrul.

Pe vremea aceea nu fusesem încă la Barcelona, nu văzusem Sagrada Familia, nu bănuiam cât o să mă zgâlţâie.

Tot vorbind, mergeam pe la hoteluri, din uşă în uşă, dar toate camerele erau scumpe, cel puţin pentru însoţitorul meu, care n-avea decât o sută de pesete şi venea aici să-şi încerce norocul sau să-şi facă o viaţă nouă, dacă avea una fărâmată în urmă. L-am întrebat: De ce tocmai în Canare? Mi-a răspuns: Fiindcă se găseşte de lucru.

Se scursese o oră şi nu mai erau multe până seara; tânărul a început să se neliniştească, trebuia să-şi găsească de lucru în aceeaşi după-amiază, era vineri, sâmbăta nu se prea fac angajamente şi nu putea trăi până luni cu suta lui de pesete.

La ultimul hotel unde am mers împreună a cerut informaţii asupra vieţii. „Se găseşte de lucru?“ „Se găseşte, cum nu!“ a răspuns omul de la recepţiei însă şi camerele lui erau scumpe. În stradă, olandezul şi-a luat rămas bun de la mine: „Trece timpul, trebuie să-mi caut mai întâi de lucru; cameră găsesc şi diseară“. L-am privit ducându-se cu cele două valize în mâini şi m-a apucat un fel de frică, gândindu-mă ce puţin ştim despre oameni şi oamenii ce puţin ştiu despre viaţă.

După masa de seară am mâncat ananasul în cameră şi pe urmă m-am simţit puţin mai eliberat de robia sentimentală pe care mi-o prilejuise şi mi-o întreţinuse începând din gară de la Toledo.

Noaptea m-au trezit cocoşii, ca la ţară, în acest monstruos Las Palmas lung de nouă kilometri; în ora de insomnie pe care mi-au provocat-o, m-am gândit la tânărul din Olanda, întrebându-mă dacă găsise de lucru, şi unde dormea săracul, şi ce făcuse mai întâi cu suta lui de pesete.

★

Vreau să spun ceva despre Las Palmas, prea dorisem mult să-l văd, prea visasem, prea suferisem să fiu atât de aproape şi să nu-i zăresc măcar luminile, într-o noapte. Dar ce să spun, fără să mi se facă ruşine de mine? Că e lung de nouă kilometri, am mai spus; restul poate fi trecut cu vederea. Dar iată, spre a nu se crede că îi port vreo duşmănie: are străzi nesfârşite de-a lungul mării – tot oraşul se întinde pe coastă. Are câteva clădiri monumentale, multe hoteluri, de toate felurile, prăvălii cu duiumul şi mărfuri ieftine de te prinde mirarea, iar celor lacomi şi dornici de chilipiruri le pun grele dileme, neştiind ce să cumpere mai întâi, şi le provoacă insomnie şi regrete durabile, că nu pot

să cumpere toate vitrinele. Până şi un om de forţa lui Hismasian a putut să cadă victimă.

Las Palmas e port maritim înainte de toate, pământul făgăduinţelor, ca şi Gibraltarul, pentru marinarii care vor să facă afaceri. Dar e şi oraş de vilegiatură, cu o plajă lungă şi nu totdeauna frumoasă, pe coasta răsăriteană, şi cu alta mai distinsă, dar care mi s-a părut rece, pe partea apusului, căci Las Palmas întinzându-se până la capătul unei peninsule, e înconjurată de apă ca un transatlantic.

Nefiind venit nici să cumpăr, nici să fac plajă, m-am simţit stingher şi m-am întrebat ce caut pe străzile oraşului. Am căutat o agenţie de voiaj în primul rând şi repede mi-am cumpărat bilet de avion, până în insula Lanzarote, unde m-am şi dus a doua zi dimineaţa.

Istoria insulelor Canare începe după 1400, aşa că n-a prea fost timp să se nască legende. Toate sunt noi, chiar cele care au început să se roadă sau să ruginească. Există în Las Palmas şi-o catedrală, şi un castel, de ce nu? Şi un muzeu şi parcuri – tot ce trebuie. Se fac curse de iepuri; regret că am aflat prea târziu şi nu m-am dus, să am o idee.

Mergeam pe străzi, trebuia să treacă seara într-un chip, mă uitam prin vitrine, atât de hotărât să nu mă opresc la nimic, încât nimic nu mă putea ispiti. Nimic nu-i de calitatea cea mai bună, dar toate stârnesc uimirea, cu preţul lor pe care îl crezi greşit; parcă lipseşte un zero.

Lăsând la o parte sentimentele mele, am spus destul. Noaptea m-au trezit cocoşii. Dimineaţa am luat iarăşi tot oraşul în lung, şi-apoi jumătatea coastei de răsărit, până la aeroport. Aşteptând ora avionului, m-am uitat la oameni, cum vin, cum se duc. Ce de frământare în neastâmpărata noastră lume! Nimeni nu mai stă locului, nici bătrânii, nici infirmii, toţi vin, toţi se duc. Şi cum stăteam pe o terasă, la soare, de unde vedeam şi avioanele, şi oamenii, urcându-se, coborând, m-am gândit ce-ar fi dacă toate s-ar întoarce deodată la vremea lui Columb.

Îndată am plecat şi eu, cu avionul meu, şi mergând spre nord-est am luat în lung toată insula Fuerteventura, de la Punta de Jandia până la Punta Blanca. Era un avion mic, pentru curse locale, clasic, cu două motoare, şi bineînţeles că nu zbura prea sus, aşa că am văzut pământul destul de bine ca să-l judec şi să mă prindă mirarea. Vecinătatea lui cu coasta continentului te face să-l crezi desprins din geografia africană, dar n-are cu ea nici măcar o înrudire. Insulele Canare, cu originea lor vulcanică, au erupt din apă şi, luate în stăpânire de oameni, de fapt aparţin

oceanului; lui ar trebui să se supună, prin legea eredităţii. Mi s-a părut că nu-i recunosc dreptul de patronare şi îl sfidează. Iar mirarea mi-a trezit-o impresia, pe care nu mi-o poate schimba nimeni, că, la o mie de kilometri distanţă, insulele Canare seamănă cu Spania. O parte din peisajul spaniol e transportat din Fuerteventura, dar, într-o măsură cât de mică, şi din Lanzarote, insula neagră, unde m-am dus cu un fel de frică şi nu m-am întors altfel. De aceea am ales-o fiindcă îmi făcea frică. Pe urmă mi-a părut rău că n-am stat încă o zi, să fi mers şi-n Tenerife; numai numele şi poate să te înspăimânte.

În tot arhipelagul trăiesc cam un milion de oameni pe un pământ de trei ori mai mare decât al României. O omenire atât de rarefiată îmi aminteşte de ţinuturile polare.

Am aterizat la Lanzarote, pe un aeroport a cărui pistă cu greu s-a despresurat de pietre, la Playa Honda, o plajă şi ea plină de pietre, şi cei vreo cinci kilometri, până la Arrecife, capitala insulei, am mers cu un autobuz atât de vechi, că nu-i puteam reface istoria. În afară de şofer nu mai era decât o fată, pe care am auzit-o vorbind englezeşte, cu ea însăşi, că n-avea cu cine altcineva. Ce căuta acolo, nu ştiu; singurul ei bagaj era un săculeţ tricotat, pe care îl târa după ea cu o plictiseală groaznică; seara n-a venit la avion, poate s-a măritat cu un localnic, deşi n-avea zestre, decât sacul, rochia şi o pereche de sandale prăfuite. Sau poate că şi ea căuta de lucru, ca olandezul, şi găsise un angajament la Arrecife...

A stat în spatele meu, într-o delăsare superlativă, fără regrete, fără speranţe, fără credinţă, rezemată de peretele maşinii, lipsită de orice sprijin pe dinlăuntru, cu totul nevertebrată, şi cu picioarele întinse pe banca de-alături, gata să doarmă sau să moară, dispusă la orice soartă, chiar s-o ia cineva de umeri şi s-o arunce în şanţul drumului. Singura ei voinţă era să tragă din ţigară, şi numai atunci când simţeai cum se surpă, îndoită de mijloc, căci desigur avea plămânii sparţi şi fumul se ducea până în pântece, îţi dădeai seama că şi-ar fi putut regăsi toate funcţiunile sau măcar pe cele esenţiale, dacă s-ar fi milostivit cineva s-o îndemne şi să-i ţină tovărăşie.

Câţi oameni vă închipuiţi că or trăi în Arrecife, dacă sunt treizeci de mii în toată insula? O informaţie oficială spune că optsprezece mii; de ce-ar minţi? Mie însă, măsurând oraşul cu ochii, nu-mi vine a crede. Oricum, mulţi, puţini, a doua zi era luptă de tauri, după cum anunţau afişele. Iar taurii supuşi sacrificiului tot şase sunt în fiecare duminică, şi la Sevilla, şi la Madrid, şi-n toate oraşele, şi asemeni la Arrecife. Oare o fi nevoie

să se mai taie şi alte vite pentru hrana locuitorilor?

Am închiriat o maşină, cea mai ieftină şi cea mai mică, să merg în insulă, un „Seat-600“, corespondentul Fiatului şi cea mai mare izbândă a uzinii italiene, se înţelege că păstrând proporţiile; una din acele maşini miraculoase, care izbutesc nu ştiu cum, căci nu-i doar o iluzie, să fie mici pe din afară şi mari pe dinăuntru. Această maşinuţă mi-a îngăduit să văd multe şi pe deasupra mi-a ajutat să înţeleg, ca niciodată, ce înseamnă o treabă cu totul finită; de unde nimic nu mai continuă, nimic nu se mai poate face.

A început cu o ciudăţenie administrativă: niciun garaj nu închiriază maşinile decât pentru douăzeci şi patru de ore împlinite. Preţul e mic, aşa cum e preţul ametistului în Las Palmas sau al parfumurilor care l-au ispitit pe Hismasian, după cum pe mine m-a ispitit whiskyul, de-am luat trei sticle. Cum maşina îmi trebuia numai câteva ceasuri, să zicem şase, ca să fie un sfert de zi, tariful, împărţit în patru, devenea ridicol. Dar degeaba îmi făceam socoteli atât de optimiste. Pune-te să explici oamenilor, în cuvinte puţine şi în fraze stâlcite, că şase ore sunt încă prea multe, că n-ai nevoie decât de patru, fiindcă mai trebuie să umbli puţin şi cu piciorul, în Arrecife, iar pe urmă se face seară şi trebuie să mergi la aeroport, cu autobuzul. (Oare fata aceea sfârşită avea să se întoarcă şi ea? Nu s-a întors, însă nu puteam să ştiu dinainte.) Şi acum să ne înţelegem, spre a nu lungi vorba: închiriatul maşinii cu ziua e o formulă falsă; oamenii ştiu ce fac: maşina se închiriază nu cu ziua, ci cu insula. Dacă insula ar fi mai mare, ar creşte şi preţul; bunăoară, în Gran Canaria cred că e dublu, iar în Tenerife ceva mai mult decât atâta. Va să zică, estimată prin „Seat-600“, insula Lanzarote măsoară şapte sute de pesete; acestea sunt dimensiunile ei; mai departe nu ai unde te duce. Oamenii care-ţi închiriază maşina ştiu dinainte că, în patru ore sau în douăzeci şi patru, vei face o sută cincizeci de kilometri. Aşa se anunţă acea treabă cu desăvârşire finită; a încerca s-o duci mai departe ar însemna să modifici conturul insulei, ceea ce, spre deosebire de lunatici, stăpânii garajelor ştiu că e imposibil.

Am plecat spre apus şi cum am ieşit din Arrecife mi s-a făcut frică: fiindcă totul era necunoscut înainte, iar eu eram singur şi nimeni n-ar fi venit să mă ajute, şi nimeni n-ar fi ştiut de mine dacă mă împresura o erupţie şi mă carbonizam în lavă fierbinte. Ştiam că nu există asemenea primejdie, şi probabil nici altele, căci să fi fost aşa, nimeni nu mi-ar fi dat o maşină pe mână, chit că una atât de mică, şi dacă maşina se afla în siguranţă pe

insulă, mă bucuram de soarta ei, prin consecinţă. Ştiam că am să mă întorc teafăr la Arrecife, că noaptea am să fiu în Las Palmas, apoi la Málaga şi peste un timp la mine acasă. Dar trebuia să-mi fie frică, altfel însemna că am făcut drumul degeaba şi degeaba am plecat cu maşina singur într-o ţară aproape închipuită.

E sigur că tot pământul, odată, a fost numai o flacără, după ce mai înainte a fost nebuloasă. Dar trecutul acela se află la o distanţă incalculabilă, încât îl privim mai mult teoretic şi cam fără emoţie, fiindcă nu putem crede în el şi nu ni-l putem închipui decât ştiinţific. Şi demult se răci pământul, ba trecură peste el gheţuri, şi abia pe urmă se ivi acolo primul semn de viaţă, o buruiană firavă.

Înainte de a afla toate acestea, luăm cunoştinţă, în primii noştri ani de învăţătură, de o natură completă şi confortabilă; în sânul ei nimic nu-i lipseşte omului ca să trăiască, şi este atât de bună şi de generoasă natura, încât omul, năzuind să învingă în fiecare zi o dificultate, îşi caută lipsuri în el însuşi. În insula Lanzarote, omul n-a ajuns la acest stadiu; pentru el pământul se află la primele lui ere, când abia începe să se răcească şi apare un fir de iarbă.

Dar cum, mi se va spune, şi satele ce sunt, şi oraşele? Acestea cărei vremi aparţin, dacă gândul meu se duce atât de departe în urmă? Şi şoselele asfaltate? Şi automobilele? Şi luptele cu tauri? A, nu, ele sunt numai anticipaţii.

Dacă pe lună, unde încă nu-i posibilă viaţa şi unde oamenii abia debarcară printr-o temeritate prea puţin admirată şi prea repede dată uitării, într-o zi se va face o colonie pământească, ea nu va fi istoria lunii, iertaţi-mă! – ci o istorie importată. Milioane de ani-lumină îi va trebui lunii, dacă va fi să fie astfel, până să aibă aerul ei, şi apa ei, şi să răsară acolo o buruiană.

În Lanzarote istoria se află la capitolul primului fir de iarbă. De o parte şi de alta a lui, pământul încă mai dogoreşte. Cosmonauţi temerari au făcut şosele şi au construit oraşe, unde duminica unii din ei se luptă cu taurii. Dar dincolo de toate acestea, aduse din altă parte, oamenii stau cu genunchii în lava abia răcită şi îngrijesc firul de iarbă, cu privirile aprinse de teamă şi de speranţă, şi nu mai ştiu ce să-i facă, şi cum să-l descânte şi să-l ocrotească, spre a creşte din el o pajişte cât cearceaful.

Am mers spre apus – tot timpul merg spre apus de când am plecat de acasă; în curând o voi lua spre răsărit şi va fi întoarcerea. Am urcat pe un drum lung până la creastă, de unde în faţă se vedeau case, într-o vale neagră şi zgrunţuroasă, iar spre stânga se vedea oceanul, de mult la capătul istoriei lui,

definitiv între aceleaşi continente, definitiv de întins, de adânc şi de albastru. Mi-a făcut bine privelişte a lui, era o certitudine şi numai el îmi dădea siguranţă, în vreme ce lumea din faţă putea să se schimbe brusc sau să-mi dispară de sub picioare, şi să nu-mi lase nici măcar iluzia că a existat vreodată.

Am coborât încet şi plin de teamă în valea unde se vedeau casele, ca nişte cuburi, atât de albe, că făceau pe retină pete negre ca lava fărâmiţată, asemănătoare cu praful de antracit, şi când îţi mutai privirea în altă parte, ochii orbiţi îţi revedeau o privelişte mincinoasă, o vale întroienită iar casele, multiplicându-se şi inversându-şi culoarea, păreau stoluri de ciori între zăpezi veşnice.

Era o aşezare de oameni, şi niciodată vorba aceasta nu mi s-a părut mai potrivită; am folosit-o adesea, ca să colorez puţin fraza, dar fără să judec adevărata ei întindere. O aşezare de oameni putea fi şi un cămin, şi o metropolă; acum o înţeleg altfel, e locul unde oamenii s-au oprit să-şi tragă sufletul, s-au aşezat şi n-au putut să plece curând mai departe, fiindcă veneau de la un drum lung şi nu-i mai duceau picioarele. O aşezare de oameni se naşte din oboseală; ea înseamnă un acoperiş, o vatră şi un fir de apă; dacă apa lipseşte, oamenii sapă şi o caută. În a opta zi, după ziua de odihnă, pleacă mai departe, şi când nu-i mai duc picioarele, iarăşi se aşază, iarăşi fac un acoperiş, un puţ şi o vatră. Drumul oamenilor e însemnat pe faţa pământului de puţuri, acoperişuri şi vetre. Unul singur dintre ei ajunge până la capăt, la ţărmul de dincolo, de unde mai târziu vor porni corăbiile spre celelalte continente. Iar la fiecare din aşezările lăsate în urmă, câte un om rămâne, istovit şi incapabil să meargă mai departe, bucurându-se de acoperiş, de puţ şi de vatră. Aşa începe pământul să se populeze, cu aşezări care la început n-au fost decât locuri de popas în drumul lung şi necunoscut spre capătul lumii.

Prima aşezare unde ajunsesem se chema Tias; caravana trecuse demult, se vedea că oamenii nu se mai gândesc s-o ajungă. Dar ce găsiseră ei aici, ca să rămână? Nimic, decât gravitaţia pământului, care le îngăduia să pună piatră pe piatră şi să facă ziduri. Când am ajuns acolo, viaţa abia lua naştere, în mijlocul celei mai neprimitoare naturi din câte mi-am închipuit vreodată. O natură goală, fără nimic din ce-i trebuie omului; dar el, dacă s-a aşezat, a izbutit să trăiască; prin ce miracol, rămâne inexplicabil, într-un ţinut înconjurat de conuri vulcanice. În gropi, împrejmuite cu ziduri ajurate de lavă, cresc doi sau trei butuci de vie. E cea mai elementară încercare de a smulge ceva naturii.

Dar e şi singura raţiune a existenţei oamenilor în valea aceea de lavă, căci n-am mai văzut nicio altă cultură. Şi câteva flori pe lângă casele albe.

Am trecut şi prin alte aşezări, destul de dese, dovadă că drumul primilor oameni a fost greu şi de multe ori au trebuit ei să se oprească. Pe măsură ce îmi creştea uimirea, îmi creştea şi frica. Pentru mine nu mai avea importanţă gândul că nu veneam primul acolo; întâlneam destule dovezi ale trecerii celorlalţi, totuşi nu mi se părea deloc că explorarea mea era mai lesnicioasă; în orice clipă mă putea cuprinde oboseala, şi dacă mă opream, poate niciodată n-aş fi fost în stare să-mi mai adun forţele şi să plec mai departe, ci m-aş fi aşezat sub o coastă, să fac o groapă, s-o împrejmuiesc cu un zid de lavă şi la adăpostul acestuia să plantez trei butuci de vie care să-mi dea hrana şi băutura.

La Yaiza, o aşezare mai răsărită, socotită orăşel de administraţia insulară, am descoperit o vegetaţie mai bogată şi cu atât mai miraculoasă. Erau pâlcuri de palmieri, copacul deşertului de nisip, adaptat la deşertul de zgură; apoi tufe de cactuşi, plantă colţuroasă şi răbdătoare, având corespondenţă în regnul animal cu asinul şi cu cămila. Mai creştea un salcâm cu floarea galbenă, un galben viu ca miezul flăcării, care lucea de departe. Iar pe lângă casele ca nişte cuburi, orbitor de albe, înfloreau trandafirii noştri roşii, alături de trandafirii violeţi ai lui Tiberiu. Pe fondul negru, toate aceste culori deveneau atât de puternice şi atât de iradiante, încât se propagau pe câmpul de lavă până în depărtare, scoţându-l din dezolarea lui care îmi rănea sufletul, înviindu-l şi prefăcându-l într-o materie nobilă.

Dincolo de acea depărtare, când culorile şi-au pierdut puterea, structura solului s-a schimbat dintr-odată şi mi-am dat seama că eram într-o zonă unde facerea lumii abia începuse, pământul abia se despărţise de ape şi se afla în starea lui cea mai brută, nu începuse nicio nivelare prin vânt, prin intemperii şi ere.

În viziunea mea de om al lumii moderne, mi se părea că pe acolo trecuseră mii de buldozere gigante, răscolind blocurile de lavă şi aducându-le la reliefuri inacceptabile, opuse oricărei idei despre geografie, o absurditate înfricoşătoare. Dacă în unele locuri lava fărâmiţată mai dădea ceva roade, printr-o încăpăţânare a oamenilor împinsă până la aberaţie, aici era imposibil să crească măcar acel fir de iarbă prin care începe viaţa. Acum mergeam spre nord, şi zările continuau să fie închise de conuri vulcanice. Deşi exista o şosea asfaltată, începeam să cred, în unele clipe, că eram primul om care străbătea lumea

aceasta necunoscută şi mai aveam sentimentul că tot necunoscută urma să rămână şi după trecerea mea pe acolo, fiindcă, oricât m-aş fi chinuit s-o spun oamenilor, nimeni n-ar fi vrut să creadă că nu născocisem. Să fi făcut o fotografie, clişeul s-ar fi voalat la developare.

Nu mergeam la voia întâmplării, aveam o hartă şi, pe fondul ei galben, cineva, de la Biroul de Turism îmi însemnase drumul cu cerneală roşie, încercuind locurile unde să mă opresc şi să mă uit cu luare-aminte. Primul dintre acestea era Muntele de Foc, dar până acolo mă uitasem la multe, că nu puteam trece cu ochii închişi.

Muntele de Foc e o atracţie turistică. La poalele lui am întâlnit doi băieţandri, cu o caravană de cămile înşeuate. Văzusem de mult, în fotografii, caravane de cămile în insula Lanzarote; prezenţa lor în peisajul muntos şi vulcanic mă intrigase atât de mult, încât devenise unul din motivele care au făcut să mă duc şi acolo. Dar nu sunt, bietele de ele, decât o curiozitate importată şi, în afară de cele cinci sau zece de la Muntele de Foc, n-am mai văzut altele. Am făcut un mic popas lângă ele; băietanii m-au îndemnat să urc muntele de lavă călare pe cămilă, de aceea stăteau acolo. Or urca mulţi, nu poţi împiedica pe nimeni să se fotografieze pe coasta de lavă în spinarea cămilei. Eu, unul, să fi fost un bogătaş, cumpăram toată caravana şi o duceam în Sahara, iar băietanilor, drept despăgubire, le dădeam câte un „Seat-600“. Le-am dat câteva pesete, nu-mi îngăduiam mai mult, dar ei se vede că au fost mulţumiţi şi mi-au adus una din cămile s-o mângâi. Cămila m-a privit în ochi, mi s-a părut tristă, şi în orice caz trebuia să fie; celelalte s-au strâns pe lângă maşină. Când am plecat, s-au uitat după mine, le-am văzut în oglinda retrovizoare.

Pe Muntele de Foc am mers cu maşina, după ce am plătit o taxă de trecere. Sus, păcătoşii de oameni au făcut un restaurant, unde chiar era lume; niciodată n-am să înţeleg, oare nu puteau să mănânce în altă parte?

Pe urmă, în gura unei grote am văzut o crăpătură în solul de lavă, de unde venea dogoare vulcanică; deasupra era pus un grătar, ca drumeţii să-şi frigă carnea din traistă. Aşa mai putea să meargă, se potrivea cu pustiul şi cu ideea de vatră.

Un fel de ghid m-a luat în primire şi a făcut fel de fel de ghiduşii ca să mă minuneze. (Era ghid şi erau ghiduşii, dar nu m-am gândit niciodată că un cuvânt s-ar putea trage din celălalt; dacă aş şti că-i adevărat, aş avea o mare satisfacţie.) Omul a luat o mână de paie uscate şi le-a aruncat într-o groapă; paiele

au început să fumege şi numaidecât s-au aprins, cu flacără; mai bine le dădea cămilelor, ar fi fost o faptă frumoasă. Pe urmă m-a tras lângă un burlan înfipt în pământ şi a aruncat înăuntru o găleată cu apă. Câţiva martori mi-au făcut semne să mă dau la o parte, lăsându-mă să înţeleg că nu-i treabă curată; nu mă sperii cu una-cu două, şi frica mea pe ziua aceea era angajată în altă parte, aşa că, spre dezamăgirea ghiduşului, n-am scos niciun ţipăt şi nici n-am căzut pe spate când în fundul puţului s-a pornit o fierbere zgomotoasă, iar o clipă mai târziu, pe gura burlanului a ţâşnit o jerbă de abur, care, cu o detunătură de tun, s-a dus până la cer, de părea ciuperca unei explozii atomice. Mai bine dădea găleata cu apă cămilelor; ar fi fost o treabă mult mai frumoasă.

De pe munte se vedea oceanul, de jur împrejur, însă foarte departe, iar între apele lui, ţara, punctată de conuri vulcanice, părea foarte rău speriată.

Într-un sat, mai departe, m-am oprit şi m-am uitat cum un bărbat şi o femeie, tineri, cam firavi, pregăteau ogorul de lângă casă. Fiindcă mai înainte am luat ca unitate de măsură agricolă cearceaful, estimez că ogorul lor, mai mare decât altele, putea să aibă vreo opt cearceafuri. Un măgăruş trăgea după el un lemn legat ca să stea de-a latul şi netezea zgura fărâmiţată. Bărbatul şi femeia veneau în urma lui, s-o mai netezească o dată, cu mâna. Nu ştiu ce-aveau să semene şi ce-avea să răsară, dar, gândindu-mă la câmpurile cu grâu din Bărăgan, că nu le poţi vedea marginile şi ţi-ar cere o lună să le străbaţi cu piciorul, mi-a venit ameţeală. Oare ce-ar fi zis oamenii aceia, bărbatul şi femeia, dacă s-ar fi pomenit deodată în mijlocul Bărăganului?

Am fost în multe locuri, n-am lăsat să-mi scape niciunul din drumurile trasate pe hartă, nici cele care se sfârşeau în plaja pietroasă. Am trecut prin aşezări mai răsărite de oameni, unde erau şi biserici, tot albe, pe la Tinajo şi Teguise, şi nu ştiu unde m-am rătăcit, fiindcă harta nu se potrivea peste tot cu pământul. Scriu numele acestea nu ca să fie ţinute minte, ci întrebându-mă dacă le va mai scrie cineva după mine. Acum mergeam către extremitatea de nord-est a insulei, unde era unul din punctele încercuite; trebuia să ajung acolo, deşi nu ştiam ce reprezintă. Un şofer de camion mi-a arătat drumul, scutindu-mă de ocoluri bâjbâite, dar pe urmă mi-a părut rău la gândul că aşa poate trecusem pe lângă locuri care meritau o privire. Drumul urca întins şi fără întrerupere, până ce am ajuns la o creastă înaltă; acolo m-am oprit să mă uit bine în urmă şi, după ce m-am uitat pe văi şi pe culmi, între cele două maluri ale oceanului, m-am convins că în afara locurilor acum cunoscute nu mai aveam unde

mă duce.

În faţă, şoseaua cădea într-o vale cu multe case, datorită multor generaţii de oameni oprite acolo, şi acel loc se numea Haria, devenit oraş la scara insulară. Şoseaua cădea, n-am scris vorba la întâmplare, ducea la o prăbuşire, şi dacă maşina putea fi stăpânită cu frânele, mai greu de stăpânit era înfricoşarea care creştea pe măsură ce pierdeai înălţime. Natura aici, deşi mai sălbatică, era mai bogată decât în părţile celelalte; pe coastă creşteau arbuşti şi arbori, iar printre ei am văzut parcă şi insule de iarbă, uscată cam prea devreme, dacă nu cumva era ofilită de căldura vulcanică. M-am temut că valea nu avea nicio ieşire, că era sfârşitul drumului, deşi pe hartă se vedea altfel, şi că nu-mi rămânea decât să mă întorc, ceea ce n-ar fi fost uşor pe coastele acelea prăpăstioase, sau să rămân şi să devin localnic la Haria, unde să-mi fac, ca toţi oamenii, acoperiş, puţ şi vatră.

Uite însă că am ieşit la lumină şi m-am dus mai departe, urcând întruna, până ce am ajuns la capătul insulei. M-am străduit să caţăr maşina pe ultima înălţime, ca să fie un triumf sigur, însă după mai multe încercări am lăsat-o în pace, socotind că dacă este de împrumut nu înseamnă s-o fac bucăţele printre pietrele mai mari decât roţile. M-am dus cu piciorul până la ultimul punct abordabil, unde insula se sfârşea cu un perete de stâncă. Jos, o insuliţă cu totul stearpă şi pustie, o dezolare, numită, printr-o optică locală, Graciosa, părea prăpădită de frică. Iar apa oceanului părea îngheţată. Imaginea era atât de persistentă, că n-am mai ştiut, câteva clipe, dacă nu mă aflam pe un promontoriu din Antarctica. De teamă să nu îngheţ, m-am întors repede la maşină şi am început coborâşul. Dar frigul pe care îl simţisem fusese de fapt frică; de ce-aş fi fost eu mai brav decât insula Graciosa, cea atât de speriată, că părea gata să fugă?

Mi-a mai fost frică în amurg, când mergeam pe malul mării, îndreptându-mă spre Arrecife. Toată ziua cerul fusese albastru şi nu mă gândisem că va începe să se umbrească. Limitele mele atunci nu le determinau ceasurile, ci insula; ea devenise unitatea de măsură a timpului. Am înconjurat-o şi-am sfârşit-o. Am fost chiar la Cueva de los Verdes, la peşterile verzi adică, dar n-am intrat înăuntru, cum n-am să intru în nicio peşteră decât daca m-o sili cineva, într-o împrejurare nefericită. Voi lăsa pe alţii să-mi spună ce-au văzut sub scoarţa pământului, căci eu mai am de văzut multe deasupra.

Era o sâmbătă după-amiaza când se întâmplau acestea. Din cei treizeci de mii de locuitori ai insulei, am văzut cu totul vreo

zece, în afara celor din Arrecife. Iar acum, apropiindu-mă de capătul drumului, pe când se întuneca jos şi sus răsărea luna, mi se făcea tot mai frică. Totdeauna mi-a fost frică în faţa sfârşitului – sfârşit de poveste, sfârşit de muzică, sfârşit de zi, sfârşit de noapte, orice sfârşit înseamnă o întoarcere imposibilă. Nu-mi era frică de pământul gol care se tot ducea înainte, silindu-mă să merg fuga ca să nu mă lase în urmă, deşi în umbra serii toate din jur păreau o primejdie; singura mea apărare în pustietatea aceea neagră rămânea maşina, şi dacă motorul i s-ar fi oprit pe neaşteptate, însemna să rămân singur în noaptea pe care o simţeam devorantă. Dar frica era alta, că odată ajuns la capătul drumului, ceva din viaţa mea se sfârşea pentru totdeauna.

Când Arrecife s-a văzut în faţă n-am simţit nicio uşurare; ca să mă orientez, am mers tot timpul cu luna în faţă, fiindcă străzile erau goale şi nu avea cine să mă îndrumeze.

După ce am predat maşina, am avut sentimentul deplin că insula Lanzarote era sfârşită, că orice aş mai fi încercat să fac nu m-ar fi dus mai departe; poate niciodată în viaţă un lucru sfârşit nu-mi arătase mai limpede ce imposibil urmează de la el înainte. De aceea îmi era teamă, că dacă insula se sfârşise, imposibilul care urma eram eu însumi.

Ca să depăşesc momentul acesta de grijă, m-am folosit de un artificiu; din toate cele sfârşite, numai frica mai putea să continue; e atât de uşor să fie trezită! Şi-atunci, în loc să aştept autobuzul, care m-ar fi dus la aeroport direct şi sigur, m-am hotărât să fac drumul pe jos, era destul timp înainte. Am ieşit din oraş pe străzile goale şi abia luminate, iar când am dat în şoseaua asfaltată, n-am mai văzut nimic decât stele răzleţe, căci luna, răsărită devreme, a apus repede. Auzeam valurile oceanului în stânga, iar în dreapta bănuiam crestele întunecate. Îmi număram paşii şi, de fiecare dată când ajungeam la o mie două sute, treceam şanţul şi bâjbâiam în întuneric până găseam borna kilometrică. Era vechea mea înclinare de a şti în orice clipă unde mă aflu. Iar între timp, mă străduiam să-mi fie cât mai frică. Mă gândeam la bandiţi şi la fiare, îmi imaginam foşnete şi şoapte, şi micul ţăcănit metalic al piedicilor date la o parte, apoi al închizătoarelor mânuite în întuneric – şi nu mai puteam fi sigur că era o imaginaţie. Ca să nu mă cruţ deloc şi să merg până la capătului spaimei, mă gândeam că într-o încăierare n-aveam nici cea mai mică şansă de biruinţă, nu puteam să mă apăr cu mâinile goale. Mă uitam la stele, mă întrebam care era a mea şi-mi părea rău să cadă cu mine, că prea rămâneau puţine.

După ce am numărat pe întuneric patru mii opt sute de paşi şi

am găsit cu mâinile patru borne kilometrice, a apărut deodată o îngrămădire de stele în stânga şoselei; când mi-am dat seama că erau luminile aeroportului, am simţit şi-o uşurare, şi-o dezamăgire. Dar făcusem tot ce se putea face omeneşte ca să mai smulg un simţământ dintr-o inimă pustiită.

Un avion cu turişti a plecat direct la Londra şi pe urmă au rămas numai localnicii. Văzându-mă străin, toţi îmi zâmbeau şi parcă ar fi intrat în vorbă, să mă întrebe cum mă simt şi de ce aş avea nevoie. Niciunul nu ştia cât de sfârşită era pentru mine insula Lanzarote.

Când a venit avionul m-am grăbit să urc printre primii, ca să mă aşez la locul de unde se vedea cel mai bine pământul. Dar pământul şi oceanul, învelite de întuneric, nu se deosebeau unul de altul şi n-am văzut decât faruri, până au apărut luminile din Las Palmas.

Ultimii s-au urcat în avion un grup de oameni, înconjurând pe unul care abia îşi târa picioarele; doi îl înghesuiau ţinându-l strâns de deasupra coatelor, iar ceilalţi păreau că fac de pază. L-au aşezat aproape de mine, aşa că am putut să-l privesc în voie; am presupus că era beat, dar într-o noapte atât de întunecoasă ar fi putut prea bine să aibă un glonţ în burtă; mă tot uitam să văd dacă nu curge sânge sub scaun. Stewardesa a simţit că nu-i treabă curată şi l-a chemat pe comandantul avionului. „Ce are?“ a întrebat acesta. Omul stătea cu capul în piept şi nu făcea o mişcare. „E bolnav“, au răspuns ceilalţi. Comandantul s-a mulţumit cu atât, altfel te pomeneşti că începeau împuşcăturile. „Puneţi-i centura de siguranţă!“ a mai spus el, înainte de a se retrage. Sub scaun nu curgea sânge, omul era beat şi astfel ziua mea se termina fără nicio emoţie, fiindcă lăsasem frica în urmă, la intrarea aeroportului. Şi, după statistici, erau prea puţine şanse ca avionul să cadă.

Se făcuse noapte de mult, toată lumea în jurul meu dormea dusă. Un sfârşit mai deplin şi mai trist nu putea să fie.

48

Iarăşi m-au trezit din somn cocoşii, în Las Palmas, şi iarăşi m-am gândit dacă tânărul olandez îşi găsise de lucru. Dar fata de la Arrecife?

Toată dimineaţa m-am plimbat pe străzile oraşului, prin port şi prin parcuri; până la ora două când pleca avionul nu aveam ce face. După sfârşitul de aseară, toate mi se păreau inutile, şi dacă nu se întâmpla altceva, nebănuit şi neaşteptat, de dincolo de

speranţă, însemna ca ultima mea socoteală cu viaţa să se fi încheiat în insula Lanzarote. Dar, în acel dincolo de speranţă, simţeam un dor puternic pentru ceva indefinit, ceea ce înseamnă că aveam nu doar o nevoie, ci şi o presimţire; ceva trebuia să vină, durere sau bucurie.

Mi-am început dimineaţa pe plaja de la Las Canteras, în vestul oraşului, cea mai cotată, dar mi-a părut rece şi tristă. Nu-mi venea să mă dezbrac şi să stau la soare câteva ceasuri; mai bine deloc, dacă nu toată ziua.

Întreg cheiul era plin de hoteluri mici, unele luxoase, dar toate înghesuite şi ticsite de oameni, după cum se vedeau la ferestre, că nu coborau încă, iar când coborau se opreau mai întâi la baruri şi restaurante, să-şi ia gustarea de dimineaţă şi şnapsul. Se cunoştea că sunt nordici şi dacă în Canare îi atrăgea soarele, nu-i atrăgea mai puţin băutura. La ora nouă dimineaţa toate barurile erau pline; pe plajă abia se vedea câte un om, ici, colo.

Nu încetez nicio clipă să mă judec pentru faptele mele şi mi se pare că pun multă asprime, dar când oare voi înceta să-i judec pe alţii, să nu-i mai urmăresc, să nu-i mai văd, să-i dau uitării, ca să am şi eu un pic de linişte? Aşa mi-am petrecut ceasurile, uitându-mă la unii şi la alţii şi făcându-le biografia, fără să mi-o ceară nimeni. Nu voi scrie niciodată o carte cu sute de personaje. Aş vrea, din câţi oameni am cunoscut să fac unul singur, în ziua mea cea mai bună. N-am descoperit nimic pe plaja de la Las Canteras, niciun chip, nicio privire care să-mi rămână in minte şi să-mi fie de vreun folos în acea sperată zi cea mai bună.

Toate deveneau din ce în ce mai inutile, de aceea m-am dus la aeroport cu mult prea devreme. Era multă lume acolo, aşteptând să plece, şi-n acest timp sosea o altă multă lume. I-am privit pe unii din faţă, cum intrau în aerogară venind de la avioane, pe alţii din spate, cum se duceau spre pista de decolare. Şi cum defilau astfel, în şiruri paralele, dar în direcţii inverse, mi-am închipuit ce-ar fi ca măcar duminica şirurile să-şi schimbe funcţiunea, unii din oameni să ia locul celorlalţi, cei ce vin pe ale celor care pleacă, să se suplinească unii pe alţii, şi astfel vânzoleala să înceteze, să nu mai fie nici sosiri, nici plecări, avioanele să nu mai zboare, echipajelor să li se dea drumul acasă şi toată lumea să ia un mare repaus.

În holurile aerogării erau vitrine cu obiecte ispititoare, cele mai multe parfumuri; a fost cât pe ce să cumpăr un flacon cu „Madam Rochas“, emanaţie care mă urmăreşte de multă vreme, cum am spus fără să-mi fie ruşine. M-am abţinut, fiindcă mi s-a părut inutilitatea cea mai clară.

Am avut grijă ca de astă dată să mă aşez în partea dreaptă a avionului, aşa că am văzut din nou, în faţa aripii, insula Fuerteventura; zburam pe drumul de ieri, însă la înălţime înzecită, astfel că în câmpul privirii intra o privelişte mult mai întinsă. Când a apărut insula Lonzarote, am făcut ochii mari şi am văzut-o pe toată în aceeaşi clipă, minunându-mă că părea atât de mică, iar eu avusesem timp, în spaţiul ei de o şchioapă, să-mi las o întreagă zi din viaţă. Am urmărit repede drumul de la Tias, Yaiza, Tinajo, Teguise, Haria, până la Capul Rio, al cărui nume am uitat să-l scriu când am fost acolo, de unde apa oceanului părea îngheţată. Nu mi-a scăpat din ochi nici Arrecife, deşi rămăsese în urmă, şi redescoperindu-le pe toate mi se părea că îmi fac o ultimă datorie faţă de insulă. Deşi n-am uitat cât de inutile mi se păreau locurile pomenite şi cât de inutil îmi păream eu însumi, astăzi, scriindu-le din nou numele, simt cum peste tristeţe răsare o bucurie necunoscută şi înţeleg că nici unele din faptele, din gândurile şi din sentimentele noastre nu vor fi inutile, nici măcar deznădejdea.

Am văzut de departe maşina pe aeroportul din Málaga, lucind într-o rază de soare. Intrând în aerogară am trecut pe lângă avionul lui Hismasian, dar nu l-am recunoscut şi nu i-am dat importanţă.

Nu ştiam că dacă vii în Canare, te cercetează la vamă, deşi ar fi fost uşor de presupus – din punct de vedere fiscal acolo e altă ţară. Aşteptându-mi rândul, toţi din faţă, când vameşul le pipăia, valizele, spuneau: „No tabaco!“ Aşa spunea şi Hismasian, alături, cu trei geamantane pline de parfumuri. Văzând că vameşul întinde mâna spre mica mea valiză, am spus şi eu „No tabaco!“ şi el mi-a dat drumul, că doar nu era să se lege de cele trei sticle de whisky.

La Málaga n-aveam de ce să stau, dacă n-ar fi venit seara. Am luat cameră la primul hotel unde m-a îndreptat un poliţai care dirija circulaţia duminicală. M-a primit o femeie plină de bunăvoinţă, aşa că am rămas, deşi nu simţeam nicio îmbiere; pe coridor se zbenguiau nişte copii, iar în bucătărie se auzeau chirăind alţii. Lângă uşa camerei mele, aproape încurcând trecerea, şedea pe scaun un fel de mireasă, o fată foarte tânără şi cam obeză, în rochie albă şi cu voal pe spate; din când în când copiii se apropiau de ea, o priveau curioşi, apoi îşi reîncepeau joaca şi chirăiala. Credeam că mireasa aşteaptă să vină nuntaşii şi să meargă la biserică, dar pe la zece, când m-am întors să mă culc, stătea tot acolo, pe scaun, cu voalul pe spate, iar copiii îşi continuau joaca.

Îndată ce-am găsit camera, m-am dus în port, foarte aproape; o şalupă cu tineri pleca la plimbare; n-am ezitat nicio clipă, ci am sărit pe punte tocmai când se desfăceau legăturile; am fost astfel scutit de aşteptări şi de amânări, ceea ce mi se întâmplă atât de rar în viaţă.

Şalupa a făcut înconjurul portului, unde nu era de făcut nicio descoperire. Câţiva copilandri, înghesuiţi claie peste grămadă pe banca din faţa mea, s-au hârjonit tot timpul, fără să privească vapoarele; era ora când toate îşi coborau pavilioanele. Pe urmă, copilandrilor înfierbântaţi de joacă nu le-a mai fost de ajuns banca şi au început să se fugărească prin preajmă, prilej de a mă buşi cu nevinovăţie şi a mă călca pe picioare; nu am protestat, fiind convins că nici nu-şi dădeau seama. Mă întreb dacă vor ajunge să şi-o dea vreodată; probabil că nu, mereu se vor buşi în cineva şi-l vor călca pe picioare, aruncându-i zâmbete de simpatie, cum au făcut cu mine tot restul plimbării.

Când un spaniol îţi zâmbeşte, fie el copil, cum am constatat în seara aceea, toate devin frumoase pe lume.

Printre ei era o fetiţă abia puberă, dar grasă ca o cadână dedată la lene; asemuirea n-am făcut-o fără socoteală, fiindcă avea chiar şi o fizionomie orientală, cu ochi negri de-o profunzime ameţitoare, şi să fi trăit în altă vreme, înaintea reconchistei, cu siguranţă ar fi fost destinată seraiului. Avea şi şalvari dealtfel, pantaloni cum poartă fetele astăzi, dar de o croială mult mai lascivă, cu betelia joasă, şi cum bluza şi-o purta ridicată şi înnodată sub ţâţele în formaţie, şoldurile şi burta îi rămâneau goale, nu ştiu dacă numai copilăreşte. Şi nu ştiu dacă în joaca ei nu era gata să înceapă dansul buricului.

Drept în faţa catedralei, la cincizeci de paşi de poliţistul căruia îi datoram o găzduire atât de nefericită, cu mireasa de lângă uşă şi cu gălăgia copiilor, am văzut un hotel micuţ, cu faţada frumoasă, curată, cu o linişte de mânăstire, şi gândul că mă voi duce dincolo mi-a făcut silă.

Ca să scap devreme cu masa, am mâncat într-un bar lucruri mărunte şi am băut bere, de care mă feresc, oricât ar fi de bună; faţă de vin mi se pare o băutură ignobilă, şi este, într-adevăr, şi nu sunt primul să spun astfel. În Spania însă, odată cu paharul de bere, îţi dau şi ceva de mâncare, o înghiţitură, pe o farfurioară, un peşte prăjit, o coadă de rac, totdeauna o surpriză; pentru mine toate erau inedite şi bune. Aşa că în seara aceea mi-am călcat obiceiul şi am băut multe pahare de bere, curios să ştiu ce-o să mai născocească barmanul, căci ambiţia lui este să nu se repete. M-am oprit nu fiindcă se epuizaseră gustările, ci mă

săturasem de bere.

M-am plimbat mult pe străzi după masă, amestecat în mulţimea de duminică, atât de provincială. Mulţi căscau gura pe la vitrine, am căscat-o şi eu şi spionându-mi vecinii am văzut pe chipurile lor descurajări mortale. Nimic mai mult decât vitrinele nu-ţi amintesc grija zilei de mâine. Dacă mi-ar sta în putere, aş porunci să se acopere cu obloane odată pe săptămână. Vitrinele otrăvesc odihna duminicală.

Pe bulevardul cu platani seculari, zeci de trăsuri aşteptau să vină cineva, dar nu venea nimeni. Să fi fost bogătaş, le-aş fi închiriat pe toate, aş fi pus pe birjari să le decoreze cu flori, aş fi venit cu ele până acasă, în prima aş fi urcat-o pe mireasă, apoi aş fi dat drumul cortegiului pe străzi, să se minuneze oraşul.

Mireasa era tot acolo când m-am întors şi nu ştiu până când a mai rămas, dar, ce-i drept, a doua zi dimineaţa n-am mai găsit-o.

Deşi m-am trezit devreme şi am ieşit din casă când răsărea soarele, am stat până la nouă uitându-mă la harta întinsă pe capota motorului. Dându-mi seama că în cinci zile Spania se termină, m-am speriat că mersesem atât de repede şi m-am certat că lăsasem goluri în urmă. Aveam când să mă mai întorc la unele, am început să judec la care, dar n-am luat nicio hotărâre, decât pe aceea să judec din nou seara. Seara mă aflam la Granada, plin de praf şi doborât de oboseală.

De la Málaga am pornit pe malul mării, pe la Motril, deşi aflasem că nu-i drumul cel mai recomandabil. N-am regăsit nici peisajul strălucitor dinainte de Málaga, pe care îl parcursesem în goană, ca să nu scap avionul, sperând că are să se repete pe restul coastei. Undeva în acest drum m-am oprit într-o staţiune de vilegiatură, nouă, cu blocuri abia terminate, unde mai târziu am localizat apartamentul de vacanţă al părintelui de la Madrid. Când m-am oprit acolo şi m-am spălat pe faţă cu apă din mare, nu-l cunoşteam pe părintele, nu bănuiam că într-o zi am să beau în casa lui vin de Málaga şi am să calc pe parchet de eucalipt. Dar acolo, în staţiunea aceea de unde plecase toată lumea, un spirit a coborât asupra mea, poate chiar spiritul părintelui, mai luminat decât mine asupra propriului meu destin, îndemnându-mă să schimb drumul. E drept că nu l-am schimbat numaidecât, ci am ezitat încă mult; nu-i mai puţin adevărat însă că atunci prima dată mi-a venit gândul să mă întorc la Madrid. Ceva rămăsese neîmplinit; ar fi fost păcat să plec din Spania fără să calc pe parchet de eucalipt.

Până am dat de munţi, şoseaua pe malul mării m-a plictisit. Înregistrăm impresiile după o lege nedreaptă; un frumos pe care

nimeni nu-l neagă şi pe care raţiunea îl recunoaşte rămâne în umbră dacă a fost un alt frumos înainte. În munţi, unde şoseaua a început să mă chinuiască, a trebuit să recunosc ce ingrat eram cu natura aceasta, privind-o în silă, cu dorinţa s-o termin cât mai degrabă. Căci ea nu era deloc mai prejos decât aceea din nordul Spaniei, unde trăisem zile de sărbătoare. Şi încă o dată, nu-i puteam găsi nicio asemuire, încă o dată era unică şi inimitabilă; faţă de toate de până acuma, am găsit în ea o forţă verticală atât de puternică, încât aproape anula liniile orizontale. Priveliştea avea numai înălţime.

Într-un loc, la Cerro-Gordo, unde şoseaua traversa un promontoriu stâncos, m-am oprit şi mi-am reglat corect aparatele de recepţie. Vegetaţia mediteraneană izbucnea din piatră cu o vigoare impertinentă; m-am gândit atunci cu înduioşare la firul de iarbă care în insula Lanzarote răsare din zgură şi pe care oamenii, îngenuncheaţi în jurul lui ca în biserică, îl aşteaptă să crească. Marea se vedea jos, departe, în amândouă părţile şoselei care părea aeriană. Spre sud, unde bătea soarele, părea cristal topit, presărat cu diamante, atât de multe, că pe restul pământului nu mai putea să fie niciunul, pe diademe, pandantive şi coliere, nici pe inele, şi desigur erau aici toate stelele Africii şi chiar cele şase mii de pe coroana britanică; mă bucuram de privelişte, dar nu fără îngrijorare, gândindu-mă la ziua când paznicii tezaurelor, dezmeticindu-se, vor porni cuirasatele şi torpiloarele să le culeagă, şi clipa aceea de strălucire de la Cerro-Gordo nu va mai fi niciodată.

În partea umbrită a promontoriului, marea, lipsită de scânteierile diamantelor, era de un albastru agresiv, ca o femeie mânioasă pusă pe răzbunare. Simţeam însă că nu va urma niciun război, mânia i se va îneca în propria frumuseţe, pe care, clipă de clipă, trebuia să şi-o descopere. Eu o ştiam cel mai bine, fiindcă o vedeam de la înălţime şi până departe, şi de mult eram sigur că frumuseţea adevărată e cea fără podoabe şi puţin mânioasă.

De la Motril am schimbat drumul la nord, spre mijlocul ţării, şi mai mult m-am târât până în faţa Granadei, unde am ieşit din şosea şi m-am odihnit o jumătate de oră, cu scaunul dat pe spate şi cu ochii închişi, să nu mai iau nimic din afară, că nu mai aveam unde pune. Doi poliţişti cu motocicletele au oprit alături, m-au privit o vreme, i-am zărit printre pleoape şi i-am simţit cum vroiau să citească în mine; poate au şi izbutit şi-au aflat astfel ce căutam la Granada, fiindcă şi-au continuat drumul, s-au dus fuga la primarul oraşului, să-mi anunţe sosirea, să se facă ordine, să se mătură străzile, să se stropească şi să se pregătească florile.

N-am aşteptat însă ora primirii oficiale ci am intrat în oraş cât mai incognito, când abia ieşeau fuga stropitorile municipale.

Cu învoirea patronului, un băieţaş de la primul hotel, unde n-am găsit cameră potrivită, m-a condus în altă parte, şi acolo a fost bine. Amândoi hotelierii mi s-au părut plini de bunăvoinţă, de parcă am fi fost neamuri sau cel puţin vechi cunoştinţe. Apoi băieţaşul, căruia i-am oferit cea mai mare îngheţată din tot oraşul, de i-au scânteiat ochii, nevenindu-i să creadă, m-a dus la un garaj unde am lăsat maşina, ca să n-o descopere poliţiştii pe stradă, să mă dibuiască şi să-l aducă pe primar cu flori, cu pâine şi sare. Iar eu, luându-mă după hartă, am apucat-o pe străzi desfundate, că nu apucaseră să le astupe în cinstea venirii mele, şi am urcat deasupra oraşului, în grădinile unde se afla Alhambra. Era ora prânzului, nu regretam însă că mă oprisem prea devreme, eram obosit de privelişti, şi-apoi la Granada aveam de îndeplinit o misiune; cineva mă rugase să ascult susurul jocurilor de apă din curţile Alhambrei şi pe urmă să spun ce sentimente mi-a trezit acea muzică. Am închinat destul timp misiunii, am mers din patio în patio, m-am întors la toate şi am ascultat din diferite unghiuri, dar n-a vrut să se aleagă niciun fel de muzică, în afară de murmurul simplu al apei care cade, se duce, şi măsoară scurgerea timpului. De sentimente însă n-am dus lipsă, şi primul a fost satisfacţia că nu m-am născut şi n-am trăit în palatul acela. Altul e fastul care mi-ar place: sălile mari şi fără podoabe. Mi-ar place o încăpere atât de nemăsurată, încât să poată absorbi toate momentele zilei şi să le despartă unele de altele, somnul de muncă, de masă, de conversaţie şi de desfătare, fără ziduri, ci numai prin distanţe. În afară de spaţiu, nu mi-ar place să fie acolo nimic care să ispitească pe altcineva, adică obiecte preţioase, recunoscute; obiectele preţioase pentru mine sunt cele care îmi plac, fără să mă subjuge, şi de care să mă pot despărţi fără niciun regret de la o zi la alta.

Alhambra poate fi o minune pentru cine iubeşte ornamentaţia măruntă, migăloasă şi prelungită. Încolo nu-i altceva decât un ansamblu de clădiri hâde, lipite între ele cam alandala. Cred că aici, ca şi la Alcazarul din Sevilla, despre care nu va mai fi nevoie să spun alte cuvinte, se dezvăluie simţul musulman al interiorului. După ce şi-a scos armura şi coiful, pe sultan nu-l mai interesează ce rămâne afară, iar în casa lui vrea să aibă toate bucuriile şi toate plăcerile. Cum intri pe uşa principală, te întâmpină lucrătura pereţilor, graţioasă ca o dantelă; palmă cu palmă şi încăpere după încăpere, în pereţi s-au săpat arabescuri al căror desen reprezintă cu adevărat o infinitate de linii, pornite

dintr-o inspiraţie ea însăşi infinită. Dar dacă m-am minunat în prima cameră, de ce m-aş mai fi minunat şi în a doua, şi, mai ales, ce-ar mai fi putut să adauge la impresiile mele aceleaşi decoruri din Alcazarul musulman de la Sevilla?

Mai mult mi-a plăcut să privesc în vale, de pe o galerie deschisă, cartierele din nordul oraşului şi mai ales vestitul Sacromonte, cu grote săpate în stâncă, sălaşul gitanilor din Granada, care supravieţuiesc din nevoia de folclor a turiştilor. Stând acolo pe galeria de unde vedeam totul în vale, mi-am aruncat ochii pe o broşurică a unei agenţii de voiaj şi în ea am văzut ce se oferă vizitatorilor dornici de o documentare deplină. De pildă: „Traseul nr. 3, Sacromonte. Plecarea de la hotel la 22,30 noaptea, în grupuri de minimum zece persoane (dar pot fi şi cu sutele!). Se parcurge centrul oraşului, către drumul Murciei. De sus, vedere generală asupra Granadei. Se asistă la spectacolul de dansuri tipice gitane, într-o grotă din cartierul Sacromonte. Degustarea unui vin spaniol. Întoarcerea către miezul nopţii. Preţul 125 pesete.“ Sau traseul nr. 4: „Plecarea de la hotel la ora 22 noaptea. Vizita cartierului gitan Sacromonte, spectacolul ansamblului Zambra (dansuri tipice de gitani). Apoi spectacolul de dans «Flamenco» şi «Spaniol clasic», într-un local din oraş. Orchestră de dans, preţul 325 pesete, inclusiv consumaţia. Întoarcerea către miezul nopţii.“

Se vorbeşte întruna de tipic. Între toate, nimic nu-i mai tipic decât spectacolul turiştilor! I-am văzut, ca şi la Córdoba, plimbându-se prin faţa hotelurilor, în aşteptarea misterului. Apoi se îmbarcă în trăsuri împodobite, dar până să se completeze trupa stau răbdători cu nasul în coada cailor, care se baligă şi îşi lasă udul. Cucoanele vin gătite, fardate, decoltate, cu etole pe umeri, cu pandative, cu tot ce au mai izbitor în valiză. Bărbaţii, cu flori la butoniere, îşi umflă pieptul şi îşi sug burta, şuierând printre dinţi o melodie tocată cu satârul şi prăjită în ulei rânced. Aventura dă tuturor o stare de excitaţie care face să freamăte tot şirul, în afară de cai şi de vizitii; aceştia sunt învăţaţi să-şi ascundă sentimentele, fiindcă altfel îşi pierd unii pâinea, alţii nutreţul. Norocul omenirii este că în aceste convoaie n-am văzut tineri.

Va să zică am privit Sacromonte de sus, de pe o galerie a Alhambrei, şi dacă mi se va spune că am pierdut mult renunţând la dansurile gitane, mă voi socoti în câştig că am asistat la plecarea turiştilor.

N-am uitat că aveam o datorie şi am continuat să caut jocurile de apă, în nădejdea că voi auzi o anumită muzică, s-o pot

comunica, după cum mi se ceruse. Fântâna cea mai bogată e în Curtea Leilor, pavată cu marmoră albă, mare ca o piaţă, înconjurată de galerii cu o sută nouăzeci de coloane, nici mai multe, nici mai puţine, şi ele de marmoră albă. Ornamentaţia, uluitor de migălită, iarăşi arabescuri crescute din ele însele, te duce indirect la povestirile Şeherazadei. Dar tot n-am descoperit muzica.

Doisprezece lei de marmoră neagră, aşezaţi în cerc, susţin un bazin de alabastru, din mijlocul căruia ţâşneşte şuviţa de apă. Dacă o urmăreşti cum se duce în sus, dai cu ochii de o stâlceală, acoperişuri jucate în toate felurile, dar greoaie, nearmonioase, cu olane groase şi fără justificare. Atunci am înţeles de ce nu se poate auzi nicio muzică.

Carol Quintul a înghesuit în flancul acestor palate ale sultanilor, după ce a dărâmat o aripă, un palat de inspiraţie italiană, dar convertit cu multă nobleţe la stilul Renaşterii spaniole. Din tot ce am văzut pe înălţimea Alhambrei, numai palatul lui Carol Quintul, cam sever poate, mi s-a părut demn să rămână. Restul este o compoziţie orientală, din care s-ar putea face cofeturi festive.

Dacă nu mă duceam şi mai sus, în parcul Generalife, ar fi însemnat să trec pe lângă „grădinile Spaniei“. Am fost, dar nici acolo n-am auzit muzică, deşi l-am evocat pe de Falia cât am putut de tare. Jocurile de apă mi le-au amintit puţin pe cele de la Tivoli, de lângă Roma, care nu m-au dat gata.

Pe seară am coborât în oraş şi am ocolit de mai multe ori catedrala. Niciodată n-am privit fără să mă supere clădiri monumentale înconjurate de meschine construcţii civile, care, prin comparaţie, nu pot să fie decât odioase. Aici erau mai presus de odios şi meschinărie, stârneau spaima şi nu le puteam socoti altfel decât nebune. Pe de o parte a faţadei casele se lipeau de zidul catedralei, în cel mai deplin înţeles al cuvântului, nelăsând nici măcar un strat de aer, căutând parcă adăpost şi căldură, ca puiul la sânul mamei. Am descoperit cu revoltă şi cu jignire această exagerată toleranţă creştină, într-o ţară unde la un timp biserica n-a fost deloc tolerantă cu oamenii. Oare de ce Inchiziţia, care niciodată n-a stat cu ochii închişi şi n-a făcut economie de lemn pentru ruguri, n-a descoperit erezia reală? Să fi dat foc caselor, şi atunci ar fi binemeritat laudele mele, căci aş fi putut să văd catedrala în desfăşurarea ei pe deplin grandioasă. Aşa, privită numai pe dinăuntru, mi s-a părut o măreaţă monstruozitate de piatră.

Se acordau orgile, tub cu tub, am stat pe o bancă să ascult şi

m-a emoţionat până la tremur, deşi nu era muzică. Era un dialog tehnic, un sunet pornea dintr-o parte, mătura spaţiile vaste de piatră, şi altul îi răspundea, în acelaşi ton, din partea cealaltă. De la un timp mi s-a părut că aud şi cuvinte: „Crezi, Toma?“ „Păi ştiu eu, Doamne?!“... „Ai să te lepezi, Petre?“ „Nu, Doamne, are să mintă cocoşul!...“ Pe urmă sunetele au început să se împletească, dialogul a mers departe, şi stând acolo am auzit o cantată întreagă, inedită şi neauzită de alţii, ceea ce mi-a dat o bucurie orgolioasă.

A trebuit să mă căiesc şi să revin la modestia creştină când n-am mai găsit uşa pe unde intrasem. Ambiţionându-mă să nu întreb, am rătăcit pe sub bolţi şi printre coloane până mi-a venit ameţeală. În felul acesta am aflat dimensiunile adevărate ale catedralei, dincolo de ceea ce se cheamă lăţime, lungime şi înălţime.

Afară m-au otrăvit automobilele şi motocicletele; fumul lor pluteşte în straturi pe stradă, atât de dens, că îţi ia vederea şi te înăbuşă.

Cui a vrut să aflu muzica jocurilor de apă din palatul Alhambra, îi voi trimite în schimb imaginea băiatului căruia i-am dat îngheţată. După ce voi uita totul despre Granada, el îmi va rămâne în minte, cum se uita uimit şi neîncrezător când la mine, când la castronul ca de supă pe care i l-am pus în braţe, după ce vânzătorul îl umpluse, neîncrezător şi el, şi fără să înţeleagă. Era o amiază cu zăduf, ca în verile noastre, altfel întâmplarea şi-ar fi pierdut tot hazul. Venise cu multă întârziere momentul să mă răzbun pe o zi cu zăduf din copilărie când, plecând de la şcoală, curgea apa pe mine, iar eu, uitându-mă la căruciorul vânzătorului de îngheţată, din poarta şcolii, visam să fie al meu tot cazanul şi să mor cu el în braţe.

Şi dacă în ziua când toate încep să fie iar nebuloasă voi uita şi întâmplarea aceasta, voi ţine minte că mergând spre hotel, pe Gran Via de Colon dacă nu mă înşală memoria, m-am oprit în faţa unei biserici modeste, pusă în rând cu casele. Îngenuncheat pe piatră, cu un lighean alături, cu un şomoiog în mână, un preot spăla treptele. Şi dacă m-aş fi dus înăuntru, deşi slujba de seară se terminase şi plecaseră credincioşii, şi m-aş fi aşezat pe o bancă, preotul ar fi venit după mine, ar fi îngenuncheat, ar fi pus ligheanul în faţă şi ar fi început să-mi desfacă şireturile, ca să-mi scoată pantofii şi să-mi spele picioarele.

A doua zi dimineaţă, când m-am dus să-mi iau maşina de la garaj, iarăşi am întârziat mult timp uitându-mă pe hartă. Neajungând nici acum la o hotărâre, mi-am spus că întâi trebuie

să ies din Granada, să scap de îmbulzeala care avea să înceapă şi pe urmă să judec în pace.

Uitasem că în ajun, la popasul unde veniseră să mă spioneze poliţiştii pe motocicletă, auzisem un zgomot neobişnuit al motorului. Ieşind din garaj cu câteva manevre forţate, l-am auzit iarăşi, dar nu i-am dat importanţă, preocupat să nu lovesc vreo maşină, că erau foarte înghesuite.

Ca prime intenţii, vroiam să ajung în Sierra Nevada, iar mai întâi să arunc o ultimă privire asupra Granadei de pe o înălţime aflată în partea de nord a oraşului, pe unde trecea şoseaua spre Guadix şi Almería. Ajuns acolo, am tras pe o terasă în locul de unde mi-am dat seama că priveliştea apare în desfăşurarea ei cea mai frumoasă. Înainte de a tăia contactul, am auzit din nou zgomotul acela neplăcut al motorului.

— Ce are? m-a întrebat Vicht, apropiindu-se de mine.

Dominique s-a apropiat în clipele următoare.

49

Era marţi şi pe Hismasian îl văzusem la Málaga duminică după amiază. Unde se afla el în clipa de faţă? Trecuseră şapte zile de când Dominique aruncase radioreceptorul în Manzanares. Secretarul spune că Hismasian fusese reţinut la vamă până seara, aşa că nu mai putea pleca decât luni dimineaţa. Cu parfumurile confiscate, obligat să plătească amenzi grele şi jignitoare, el plecă de la Málaga încărcat de ură, nutrind gândul să se răzbune. Fiindcă îl văzusem în faţa orchestrei, bănuiam că răzbunarea lui putea să fie cumplită. Numai că pe cine să se răzbune?

Vameşii nu reprezentau un adversar demn de replică, dar apăruse în faţa lor mic şi ridicol, apărându-se cu argumente absolut caraghioase. Intrau şi ei la socoteală, înglobaţi în acel pluton de răzvrătiţi, cum erau fagotiştii şi contrabasiştii, care începeau să-şi arate ostilitatea în chipul cel mai perfid, fiindcă nu li se putea aduce o învinuire formală, ca şi vameşilor dealtfel.

Tot în acelaşi pluton intra un critic muzical din Elveţia, medic de profesie, proprietarul unui sanatoriu de lângă Zürich, pasionat de acustică şi primejdios vânător de note false, care, fără să-l fi consultat ci doar ascultându-i orchestra, diagnosticase la Hismasian o foarte avansată scleroză a urechii interne şi o făcuse publică în ultima lui cronică. Nu putea fi acuzat de nerespectare a secretului profesional, deoarece se pronunţa nu ca medic, ci ca iubitor de muzică. Temându-se că era un adevăr şi nu o

calomnie, secretarul spune că îl vizitase în taină pe criticul medic şi el îi confirmase diagnosticul, adăugând că în trei luni urechea stângă va ajunge la o surditate completă; în ceea ce priveşte urechea cealaltă, nu putea încă să se pronunţe, dar credea că odată cu primul concert televizat va trage concluzii. „Numai la televizor, domnule, altfel nu pot să-mi dau seama decât vag, ceea ce nu mă îndreptăţeşte să mă pronunţ ştiinţific. La televizor, oricât de proastă ar fi imaginea şi oricât de sărăcit sunetul, citesc pe chipul lui fiecare lacună auditivă. Fireşte, numai când apare în prim-plan şi pot să-i urmăresc mimica, dar, prin graţia televiziunii, prim-planurile lui Hismasian ocupă trei sferturi din emisiune. O asemenea vedetă trebuie exploatată din plin, din moment ce i se oferă onorarii exorbitante.“

Secretarul ştia cel mai bine de ce sume era vorba: între două şi trei mii de dolari minutul! Iar interlocutorul său se explică în continuare: „Primul indiciu este o anumită nelinişte, o privire întrebătoare adresată unui anumit grup de instrumente care şi-a făcut intrarea cu o fracţiune de secundă mai înainte. El încă nu-şi dă seama ce se întâmplă, dar se apleacă în faţă, înclină capul şi abia îşi înfrânează mişcarea instinctivă de a duce mâna la ureche. Fazele avansate se depistează cu mult mai multă uşurinţă; când un dirijor se suceşte, oricât de abilă i-ar fi gesticulaţia, să prindă cu urechea dreaptă un flaut din stânga orchestrei, înseamnă că urechea stângă nu mai poate auzi decât cel mult viorile prime. Până a ajunge în stadiul acesta, domnule, evoluţia surdităţii dă naştere la o infinitate de expresii, pe care le poţi interpreta fără greş, după un anumit exerciţiu. Mă aflu în faţa a tot ce mimica omenească poate să exprime, de la încântare până la groază. (În cazul unui om rafinat, cred că se înţelege, şi destul de sensibil ca în unele clipe să trăiască prin sentimente.) Clipitul din pleoape! L-ai văzut vreodată pe Hismasian clipind din pleoape, întrebător şi în panică? Pentru mine a fost primul indiciu; de atunci l-am luat sub observaţie. Cu ochii la el şi cu partitura învăţată pe dinafară; altfel nu se poate. Atunci toate pe chipul lui arată suferinţa, înainte ca el s-o cunoască; fiecare muşchi al frunţii şi al obrazului are un alfabet şi o posibilitate de exprimare, fiecare rictus al buzelor, fiecare zvâcnire a nărilor îmi dezvăluie o anumită dispoziţie; chiar şi mişcarea părului, domnule, şuviţa aceea care îi cade în faţă şi dumneata o cunoşti cel puţin cât mine... Bineînţeles că există şi elemente înşelătoare. De pildă, memoria muzicală. De multe ori citesc pe faţa lui satisfacţia de a fi auzit o notă pe care era imposibil s-o audă, fiindcă abia o aud eu, cu o ureche perfectă şi

cu sunetul televizorului deschis la maximum. De fapt e numai o iluzie; el crede că aude sunetul, fiindcă îl are în amintire. Pe scurt, domnule, deoarece v-am fost dator această prelegere, în două-trei luni, Hismasian va trebui să lase bagheta...“

— Nu există niciun remediu? a întrebat secretarul.

— Ba da, operaţia de oto-scleroză.

— Cine poate s-o facă?

— Nimeni altcineva decât mine. Dar în acest caz, diagnosticul va trebui să-l pună altcineva. E o lege a meseriei mele. Eu mi-am dat doar părerea.

— Care sunt şansele de vindecare?

— Totale.

— Riscul?

— Niciunul!

În afară de Hismasian, secretarul nu mai întâlnise niciodată un om atât de sigur pe sine. Erau destinaţi să se înfrunte.

— Şi preţul acestei operaţii, domnule?

— Trei mii de dolari minutul.

Secretarul izbuti să nu reculeze; lângă Hismasian făcuse o lungă şcoală.

— Cât poate dura operaţia?

— Cel mult o oră; nu pun la socoteală timpul de pregătire...

O sută optzeci de mii de dolari!

Dacă ar fi ştiut, Hismasian ar fi putut să se îngrozească, datorită cifrei exorbitante, care l-ar fi convins fără altă dovadă. Altminteri nu putea să creadă, deşi într-o zi, în faţa orchestrei, se pomenise ducând mâna la ureche. Nu-şi dăduse seama de ce sau nu vroia să-şi dea seama. Dar pe criticul muzical care îi denunţa surditatea îl ura groaznic.

În intenţia lui de răzbunare intra şi Dominique, de când nu răspunsese la chemarea radiofonică; drumul în sud nu-i micşorase pornirea împotriva ei, dimpotrivă, o accentuase până la furie; îşi dăduse seama că de fapt urmărea s-o aştepte, s-o caute din nou după câteva zile, dovadă că luase parfumurile, ba încă se gândise, ceea ce i se întâmpla prima oară, să nu le mai comercializeze de astă dată, ci să i le ofere regeşte; dealtfel erau şi foarte ieftine. Faptul că le pierduse pe toate la vamă şi plătise amenzi de trei ori mai mari decât valoarea lor adevărată îl înverşunase şi mai mult împotriva ei, şi tot timpul zborului până la Madrid nu se gândi decât la pedeapsă. Îşi imagina cele mai drăceşti chinuri, morale şi fizice, iar dintre acestea din urmă nu excludea biciul. Se şi întreba de unde să-l cumpere şi descoperi cu perplexitate că în viaţa lui nu văzuse o prăvălie de bice.

Trebuia să apeleze la un birjar, însă nu-şi amintea ca la Madrid să fi întâlnit o trăsură.

Zbura la o mie două sute de metri, înălţimea pe care i-o dictase aeroportul, şi tocmai trecea lacul de lângă Villaharta, când într-o vale din dreapta distinse limpede un atelaj rustic – un ţăran cu doi cai înhămaţi la plug îşi ara ogorul. Nu putea să vadă un asemenea detaliu, dar cu siguranţă avea un bici în mână şi atunci simţi impulsul să coboare pe câmpul care părea potrivit pentru o aterizare. Cu un preţ bun, ţăranul i-ar fi vândut biciul. Se stăpâni la vreme, altfel ar fi călcat consemnele zborului şi ar fi riscat o nouă încurcătură. Împrejurarea aceasta îi spori şi mai mult dorinţa de răzbunare şi continuă să-şi imagineze noi chinuri, ceea ce nu-l împiedică să deschidă emiţătorul, din cinci în cinci minute şi, punând prima oară o nuanţă de tandreţe în vocea să atât de autoritară, să-şi repete apelul, cu speranţa că de astă dată Dominique o să-l audă.

Tocmai atunci Dominique se îndrepta spre Granada, venind tot de la Málaga, pe acelaşi drum cu mine şi, de necrezut, doar cu câteva minute mai înainte. Că nu ne-am întâlnit în oraş nu mă miră, era prea multă îmbulzeală; la Alhambra însă aş fi zărit-o, şi chiar în catedrală, cu toată obscuritatea. Înseamnă că se afla un pas prea departe sau un minut înaintea mea, un minut după mine. După cum se vede, drumurile noastre trebuiau să se întâlnească abia a doua zi dimineaţa, când am plecat împreună spre Almería, şi am aflat de la ea că accentul se pune pe i, nu pe e, cum îl puneam eu, denaturând total numele oraşului.

Închipuiţi-vă că sunteţi călare şi spuneţi Alméria, cu accentul pe e, ca mine. Îndată şi fără voie vă veţi lăsa pe spate, veţi trage frâul şi calul va muşca zăbala scuturând din cap cu nemulţumire. Minunat prieten de drum este calul! Iar după această experienţă, care este un păcat şi nu trebuie repetată, spuneţi Almería şi accentuaţi cu nădejde pe i, accentuaţi-l voios şi din tot sufletul. Îndată şi fără voie veţi slobozi frâul, vă veţi apleca în faţă, până la gâtul calului, şi va începe un galop din cele mai avântate. Minunat va fi totdeauna galopul calului! Iar Dominique va rămâne pentru mine o amintire neştearsă.

Negăsind-o la aeroport nici de astă dată, Hismasian se duse în oraş, s-o caute. Îi scăpase un picior pe pantă, se ţinuse în echilibru câteva zile, acum îi scăpa şi piciorul celălalt; dacă începuse alunecuşul, nu mai putea să-l oprească. El însă nu era făcut nici să înţeleagă, nici să creadă. Găsi parfumeria tot închisă; pe sticla vitrinei cineva îşi luase îndrăzneala, dacă nu fusese nimeni acolo să-l împiedice, să lipească un afiş mare, al

viitoarei lupte de tauri. Afişul acoperea numele Dominique, scris cu litere de aur, cursive, şi-l reprezenta pe toreador, cu pălăria în mână, salutând tribunele cu un zâmbet de-o impertinenţă scârnavă. Hismasian îl privi cu un dezgust dus până la greaţă, dar nu-şi putu desprinde ochii de el şi îl studie câteva clipe, intrigat de ceva, fără să-şi dea seama. Niciodată n-ar fi putut înţelege, iar dacă ar fi înţeles, n-ar fi recunoscut nici în cea mai adâncă intimitate cu el însuşi că în toreadorul acela recunoaşte ceva al său, zâmbetul şi impertinenţa: la aplauze, când se întorcea spre sală, să mulţumească, şi sala aceea în delir nu-i trezea decât dispreţul. Poate şi toreadorul îşi dispreţuia publicul, sau cel puţin aşa se înţelegea după zâmbet. Dar era suplu, şi Hismasian îşi pipăi burta.

Rămase din nou până a doua zi dimineaţă, la acelaşi hotel, în aceeaşi cameră; nu i-o rezervase nimeni, ca altădată, era liberă, cum era mai tot hotelul. Se simţea singur şi se temu, prima dată, cam târziu dealtfel, că îl aştepta un declin mizerabil. Inelul de platină îi strângea degetul, oprea circulaţia sângelui şi după un timp începu să-l doară toată mâna, apoi tot braţul, până în umăr. Vru să scoată inelul, însă nu izbuti, degetul se umflase şi se făcuse vânăt. Se duse la baie, îşi băgă mâna în apă rece, inelul ieşi după câteva clipe, nu fără dificultate; nu îndrăzni să-l mai pună în deget, însă aşa parcă se simţea deposedat de una din forţele sale.

Deodată privirea îi fu atrasă de o cifră scrisă în colţul de sus al oglinzii; se înălţă pe vârfuri, să vadă mai bine, era o dată, 12.10.971 şi, fiindcă îşi exersase totdeauna memoria evenimentelor personale, îşi dădu seama cu mirare că atunci avusese primul concert la Madrid, dimineaţa, iar seara dirijase „Don Giovanni“ la operă. Abia pe urmă îşi aminti că în ziua aceea apăruse Dominique în viaţa lui, fără să-l tulbure prea mult, o cucerire rapidă, simplă, obişnuită, şi nu o uitase numaidecât numai datorită distanţei dintre Nisa şi Madrid. Dacă Dominique ar fi locuit la Cannes, n-ar mai fi dorit s-o vadă niciodată; Pirineii, cu spaţiul enigmatic care începea la sud de ei, întreţinuseră, pe un fundal vag, o tentaţie imprecisă şi intermitentă. Acum însă o simţea developându-se şi arătându-şi faţa adevărată, clară şi mai mult decât obsedantă.

Privind cifrele din colţul oglinzii, Hismasian avu o tresărire: erau scrise cu lac negru de unghii; gândul îl duse numaidecât la Dominique, dar nu avea deloc simţământul că ea, notând data aceea, făcuse un gest sentimental, cum fac adesea femeile, marcând în felurite chipuri zilele lor memorabile. Descoperit

după atâta vreme, gestul ei i se păru vindicativ, însemnase ziua nu din tandreţe, ci ca la un timp determinat să se răzbune.

Hismasian încercă să şteargă lacul cu vârful unghiei, dintr-un impuls naiv, ca şi cum ar fi putut crede că, făcând să dispară însemnarea, dispărea şi blestemul. I se păru incalificabilă neglijenţa personalului de serviciu, care aproape doi ani nu găsise cu cale să şteargă cifrele de pe oglindă.

Unghia aluneca pe deasupra, lacul nu vroia să se ducă; negăsind alt obiect la îndemână, începu să-l zgârie cu muchea inelului de platină. Simţi că lacul ceda, şi chiar îl vedea căzând ca o pulbere neagră; spre stupefacţia lui însă, sticla rămânea gravată. Îl cuprinse furia, care de fapt era o formă a panicii, şi se apucă să haşureze cifrele cu briliantul, să le şteargă, dar, zgâriate în toate felurile, ele nu vroiau să dispară. Continuă, apăsând tot mai tare; sticla scotea scrâşnete ascuţite, până ce, deodată, briliantul făcu explozie şi se răspândi în aer ca o ploaie de artificii albe. Hismasian privea inelul, şi nu putea înţelege: briliantul se pulverizase, fără să lase urmă, iar în locul lui, alveola apărea hâdă, ca o gingie din care s-a scos o măsea găunoasă. În schimb, cifrele, pe oglinda zgâriată, se vedeau mai clare ca înainte. Să fi avut revolverul, ar fi tras în ele. Ieşi în stradă, dar nu ca să uite; răfuiala trebuia să continue. Deocamdată îşi trăgea sufletul şi îşi aduna forţele.

Merse la parfumerie, îl ţinti pe toreador cu o privire înveninată. I se părea un duşman personal care îi râdea în faţă, după ce-l umilise, şi deodată îi veni gândul că afişul îl lipise acolo chiar Dominique, ca o notificare; în viaţa ei acum era un toreador, nici nu s-ar fi putut altfel, un mascul de o speţă impertinentă, şi ea vroia să-l arate, să afle toată lumea. Datorită lui nu venise la aeroport; când el ateriza, ea se desfăta cu delicii înmiite de apelurile lui ridicole.

Ura pe toreadori, incipientă, izbucni în clipa aceea cu o violenţă care îl făcu să se învineţească şi să-şi piardă respiraţia. Pavajul era desfăcut în faţa parfumeriei, mustea apă, probabil dedesubt o ţeavă crăpase şi trebuia să se sape. Primul impuls fu să ia o piatră cubică şi să spargă vitrina, gest pe care avea să-l facă Vicht, după o săptămână. Hismasian însă, deşi impulsiv, era mai convenţional decât ar fi putut să se creadă; e adevărat că trăsese cu revolverul în contrabasuri, dar atunci se afla în templul său şi în cea mai legitimă apărare. Chiar dacă justiţia ar fi îndrăznit să-l învinuiască, restul lumii ar fi continuat să-l aplaude cu admiraţie. Atâtea adevăruri au trebuit să fie susţinute cu arma în mână; de ce n-ar fi avut acest drept şi muzica?

A sparge o vitrină era o infracţiune civilă, degradantă, şi îi ajungea ruşinea cu vameşii. Se mulţumi să rupă afişul şi să-l calce în picioare, în clipa când clopotele orologiului din staţia de metrou Sevilla anunţau ora opt seara, după care intrau în repaus până a doua zi dimineaţa; Hismasian nu le auzi muzica. În sufletul lui clocotea ura împotriva toreadorilor şi în minte începea să-i apară primul fir, subţire, abia vizibil, al unui grandios plan de răzbunare.

Deşi renunţase la vitrină, piatra din pavaj devenise o obsesie; luă una, merse la hotel şi sparse oglinda din baie. Cifrele gravate în sticlă se pulverizară, dar după ce căzură cioburile, pe zidul afumat şi prăfuit apărură altele, scrise cu acelaşi lac negru de unghii. Paralizat de surpriză, care de fapt era groază adevărată, nu observă decât după câteva clipe că doar 12 octombrie rămăsese acelaşi, anul nu mai era 1971, ci 73, şi nu se îndoi că reprezenta o dată fatidică, în altfel decât prima, de mult depăşită; până atunci nu mai rămâneau decât trei săptămâni. Deşi învins şi umilit, Hismasian nu se îndoi că în ziua aceea îşi va pedepsi toţi inamicii, pe Dominique în primul rând, va triumfa asupra lor, vameşi, fagotişti, contrabasişti şi toreadori, şi data înscrisă pe zid va însemna gloria lui... În realitatea nebănuită, era ziua când avea să-l mănânce leopardul.

Decolând a doua zi, după o noapte de coşmaruri optimiste, dacă pot fi închipuite, Hismasian făcu două tururi, deşi nu-i era permis, peste Plaza de Toros şi privi arena, cu o curiozitate aprinsă. Tot timpul zborului imaginaţia i se zbătu, inspirată parcă de zările nebune ale peisajului spaniol, adunând elementele, sortându-le, asamblându-le şi construindu-şi răzbunarea ca pe o epopee homerică. Taurii negri, de tablă, care apăreau din loc în loc pe sol şi erau totdeauna o surpriză împrospătată, deşi se vedeau de departe, părând nişte jaloane, nu făceau decât să-l întărâte şi mai tare, conducându-l mai înverşunat spre ţinta finală.

Când trecu Pirineii, ajunsese la amănunte şi gusta din plin viitoarea lui satisfacţie, iar când ateriză la Nisa, întreg planul era gata. Anunţat prin radio, secretarul, care de fapt povesteşte acestea, îl aştepta la aeroport cu dictafonul pregătit să înregistreze dispoziţiile. În aceeaşi zi Hismasian cumpără leopardul şi seara se plimbă cu el în lesă pe Boulevard des Anglais.

Acum, când cele povestite de mine încep să se întretaie atât de strâns cu cele pe care aveam să le aflu din povestirea secretarului, e bine să precizez că în seara aceea tocmai

ajunsesem la Cartagena şi mâncam în cârciuma unde mai târziu Dominique avea să danseze cu infanteriştii.

A doua zi Hismasian începu repetiţiile şi apăru în faţa orchestrei cu leopardul, care se aşeză la picioarele lui, pe podium. Instrumentiştii îşi dădură seama că nu era de joacă, iar fagotiştii cu contrabasiştii o băgară pe mânecă. O notă vag falsă a cornilor, instrument cam neprecis, după cum se ştie, şi căruia i se mai iartă, făcu pe leopard să ciulească urechile, ţintind locul de unde venise sunetul. Acela din cornişti care se ştia cu musca pe căciulă începu să tremure. Repetiţia decurse fără niciun incident. Hismasian nu opri orchestra nici măcar o dată, ceea ce devenea prima excepţie în cariera lui fundată pe-o exigenţă drăcească; dar n-avea de ce-o opri, timp de două ore nimic nu devie atenţia instrumentiştilor de la baghetă. În încheiere, şi cu un fel de zâmbet provocator pe faţă, Hismasian dirija scurtul adagio iniţial din simfonia a patra de Beethoven. Când intervenită fagoţii, aduşi în linia întâi, leopardul îşi întoarse capul spre stânga; părea gata să se repeadă, însă precizia cu care intrară toţi deodată şi claritatea celor trei sunete îl liniştiră ca prin farmec; se înţelege că nu putea să se întâmple altfel cu contrabasurile. Hismasian opri orchestra odată cu prima notă de allegro vivace şi le mulţumi instrumentiştilor cu răceala lui obişnuită. În schimb, leopardul nu-şi ascunse satisfacţia; se uită la toţi, pe rând, cu o fizionomie aproape umană, zâmbindu-le, în timp ce-şi flutura coada.

În seara zilei, Hismasian avu o consfătuire importantă cu impresarii. Erau cinci, din cele mai mari centre muzicale, şi secretarul îi convocase telegrafic; toţi sosiră cu avioane comandate special, ca să nu întârzie. Deşi leopardul părea blând şi stătea cuminte, niciunul din impresari nu îndrăzni să cârtească, însă proiectul lui Hismasian li se părea mai mult decât o nebunie. Aşa spune secretarul; m-am întrebat ce poate fi mai mult decât o nebunie, dacă nu o nebunie mai mare. Dar o nebunie nu se poate depăşi niciodată pe ea însăşi, fără să devină o *altă* nebunie. Nebunia nu îngăduie comparaţie. Uite ce înseamnă să nu simţi limitele cuvintelor şi să foloseşti adjective fără substanţă.

★

În seara consfătuirii mă aflam la Motilla del Palancar şi stătusem toată noaptea de vorbă cu Dominique, aşezaţi în ţărână, rezemaţi de stâlpul indicatorului pe care scria „Madrid,

197 km“. Niciun automobil n-a vrut să oprească. Ea mi-a dat unele explicaţii despre viaţa ei şi am crezut în ele, deşi nu erau nici complete, nici destul de clare ca să-i înţeleg gesturile ilogice. Acum sunt gata să ştiu de ce a plecat Dominique, numai că nu voi spune nimănui, nici după ce voi fi sigur. Vorbele ei nu erau minciuni, după cum nu erau nici adevăruri; ele rezultau numai din situaţia aceea a noastră, pe care toţi trei, căci nu trebuie să-l exclud pe Vicht, o acceptam ca pe o realitate, dând cuvântului înţelesul comun, când de fapt era o realitate numai a noastră şi se născuse odată cu întâlnirea de deasupra Granadei.

Dominique vorbea cu sinceritatea cea mai deplină despre proiecţia ei în prezentul trăit împreună, deci spunea adevărul, dar adevărul acesta, într-o altă proiecţie, devenea minciună. Tot ce pot spune, din ceea ce nu voi îndrăzni să spun niciodată, este că întorcându-se la Hismasian nu dovedea câtuşi de puţin vreo înclinare femeiască, fie ea numai pentru o amintire, după cum, părăsindu-l pe Vicht, nu se lepăda nici cu gândul de dragostea ei, care în ultimele zile, între Motilla del Palancar şi Bellpuig, devenise nebună. Acum sunt gata să cred că avea de îndeplinit o datorie.

Gândul mi-a venit prima oară într-o halucinaţie şi nu-l puteam socoti decât tot halucinant, de aceea, până astăzi am refuzat să mi-l amintesc cu luciditate. Eram pe autostrada îngrozitoare dintre Ventimiglia şi Genova, orbecăind prin tunelurile înecate în fumul de la eşapamente, asurzit de urletul motoarelor şi aproape sufocat de gazele otrăvitoare. Am spus cum un camion greu pe care nu l-am putut depăşi multă vreme m-a făcut să nu mai văd nimic în faţă, să nu mai ştiu pe ce lume mă aflu şi să menţin linia dreaptă numai printr-un simţ al braţelor. E o aberaţie; braţele, oricât de exersate, nu vor putea niciodată să sesizeze o deviere milimetrică, şi nu-i nevoie să mişti volanul mai mult de un milimetru ca maşina să-şi piardă direcţia.

Adevărul, pe care m-am ferit să-l judec şi de la care am întors capul, este că m-a condus o imagine apărută în faţă, răsărită din fumul eşapamentelor, drept în axul maşinii, la înălţimea ochilor şi între cele două fascicole ale farurilor. Până am ajuns la lumină am fixat-o atras de ea hipnotic, aproape fără să mai ştiu în ce primejdie mă aflu, ca într-un fel de beţie, convins că orice ar fi să se întâmple, nu va fi decât bine. Dacă imaginea ar fi alunecat într-o parte, aş fi urmat-o şi m-aş fi zdrobit sub uriaşa carcasă a camionului sau în peretele de piatră. Admiţând că s-ar mai fi găsit urmele dezastrului, căci aş fi antrenat tot şirul de maşini din urmă, s-ar fi crezut că trecusem printr-o criză de nebunie sau

că făcusem o manevră proastă, ceea ce în gândul meu însemna o descalificare dezonorantă. Nu ştiu dacă atunci sau abia pe urmă, când se lăsase întunericul şi mergeam istovit spre Milano, iar imaginea îmi revenea în faţă, dar nu în ochi, ci în amintire, am avut gândul, născut fără nicio tresărire, ca şi cum îl socoteam înţeles de la sine, că nu era altceva decât o prefigurare a morţii. O moarte care nu urmăreşte să-ţi ia zilele, ci numai să se arate, cum vor să se arate femeile, la baluri sau la promenadă. Şi nu mă mira deloc înfăţişarea ei cu totul altfel decât aceea a morţii închipuită de toată lumea. Deşi nu o vedeam limpede în fumul care o estompa sub valurile lui otrăvite, ci era mai degrabă o sugestie, în mintea mea imaginea revenea completă şi clară, numai că părea foarte departe, ca şi cum aş fi privit-o printr-un ochean întors de-a-ndoaselea, dusă parcă dincolo de capătul autostrăzii şi de capătul zilei, într-un loc unde nu-i timp să ajungi decât cu închipuirea.

Ştiu că era o fată frumoasă, am conştiinţa frumuseţii ei fără s-o pot descrie, cum nu pot fi descrise simbolurile. Ştiu că se arăta fără nicio reţinere, poate chiar ademenitoare, dansând în faţa maşinii, cu picioarele goale până la şolduri, prefăcând în fulgere lumina când treceau o clipă prin fascicolul farurilor. Dansa puţin dată pe spate, cu mijlocul răsucit, cu umerii aruncaţi înapoi şi cu braţele în mişcare, într-o unduire totală. Deşi părul adus de vânt ar fi trebuit să-i vină în faţă, acoperindu-i obrazul şi lipsindu-mă de frumuseţea ei mai puternică decât farurile, nu ştiu cum zbura pe spate, împotriva mişcării, ca şi când l-ar fi absorbit gura tunelului. Şi într-o clipă, când şi-a întors capul să scuture o rază de lumină care-i rămăsese în păr şi putea să-l aprindă, am văzut că în ureche avea un cercel mic de aur.

50

Cu toată originea lui răsăriteană, Hismasian era un gotic; prin temperament şi prin aspiraţii. Poate ducea cu el o moştenire străveche, din vremea când lumea era împărţită altfel şi continentele altfel populate. Chiar şi înfăţişarea lui era gotică şi ţinea să şi-o păstreze, de aceea purta corset, şi el gotic la urma urmelor. Supleţea lui, contrafăcută, avea o întţepeneală de piatră, ameninţătoare şi rece, care îi făcea pe adversari să tacă şi să se încovoaie, iar pe admiratori să se prosterneze.

Dacă lupta de tauri s-ar fi potrivit cu spiritul gotic, Hismasian ar fi devenit toreador, cu siguranţă, şi probabil că ar fi fost toreadorul cel mai mare din toate timpurile. Ura lui împotriva

acestei categorii de oameni, deşi manifestată atât de târziu, exista în el, latentă şi foarte explicabilă. Toreadorii erau de fapt singurii lui adversari redutabili, fiindcă nu exista teren unde să-i întâlnească şi să-i învingă. Hismasian nu admitea nicio glorie paralelă cu a sa, la fel cum stilul gotic nu admite în zona lui o altă arhitectură, fără să o fărâme. Luaţi Sfânta Sofia de la Constantinopol şi puneţi-o în stânga catedralei din Köln, iar în dreapta puneţi catedrala din Florenţa, şi San Pietro de la Roma, amândouă făcute în spiritul lui Michelangelo. Catedrala de la Köln va face să se prăbuşească amândouă, chiar dacă Michelangelo va supravieţui alte multe veacuri după ele. Iar înaintea lor se va prăbuşi, indiscutabil, Sfânta Sofia, primejduită şi mai mult ca moschee.

Chiar şi răzbunarea lui Hismasian, care trebuia să fie totdeodată o apoteoză, era concepută gotic, de aceea, dintre toţi aliaţii săi posibili îl alesese pe Wagner, în cea mai gotică din ipostazele sale: „Inelul Niebelungilor“. Cu o durată de şaisprezece ore! Într-un singur spectacol! Un tot grandios, în singura lui formă cu adevărat autentică, dar insuportabil, cu mult mai puternic decât structura umană.

Deşi impresarii nu îndrăzneau să cârtească, datorită, cum am spus, leopardului, izbutiră, prin insinuări reţinute şi foarte subtile, să obţină pauze de câte o oră între cele patru opere ale tetralogiei. Erau consternaţi toţi cinci, se aşteptau nu la un eşec, ci la o prăbuşire, şi atunci, cunoscându-şi meseria, hotărâră între ei să salveze ceea ce putea să fie salvat, făcând cât mai multă gălăgie şi punând în faţa insuccesului un scandal de întindere mondială.

A doua zi ziarele începură să urle în toate tonalităţile şi chiar dodecafonic, despre nebunia lui Hismasian sau despre explozia lui de geniu; mânat de una sau alta, el urmărea să reprezinte „Inelul Niebelungilor“ într-o arenă destinată luptei cu tauri.

N-am văzut niciunul din acele ziare, fiindcă mă aflam pe drum cu Vicht şi cu Dominique şi tocmai poposisem la Bellpuig. Cele ce au urmat din seara aceea, când Dominique a plecat lăsându-ne atât de trişti şi descumpăniţi, ne-au împiedicat să aflăm alte ştiri, care au continuat să vină tot mai îngroşate. Ne-ar fi scăpat chiar şi proiectul căsătoriei scandaloase, dacă nu ne-ar fi sărit în ochi, pe prima pagină a ziarelor, fotografia unde Hismasian apărea împreună cu Dominique, încadrând leopardul. Peste celelalte informaţii am trecut orbiţi de mânie şi de consternare, şi chiar mai târziu, când ajunsesem acasă şi întâmplarea era consumată, tot n-aş fi aflat-o, dacă nu-mi cădea în mână cartea secretarului.

Când Dominique ajunse, povesteşte secretarul, Hismasian stătea într-un jilţ, cu leopardul alături. Leopardul se ridică în picioare.

— Nu te teme! spuse Hismasian.

Pe chipul ei trecu un zâmbet uşor, pe care secretarul, aflat lângă bibliotecă, nu ştie dacă să-l socotească ironic sau enigmatic. O vedea prima oară pe Dominique şi frumuseţea ei îl izbi atât de puternic, încât scăpă din mâini un maldăr de ştime, risipindu-le prin toată încăperea, până în gura căminului. Secretarul nu încearcă să-i descrie frumuseţea, declarând că n-ar fi în stare s-o prezinte nici în a mia ei parte, ci se mulţumeşte să spună că niciodată o femeie nu-l fascinase atât încât să scape ceva din mână. Felul cum îşi exprimă el admiraţia e mult prea analfabet ca să sugereze ceva din Dominique, dar eu nici n-aş fi avut nevoie, fiindcă nu-i clipă să n-o am în ochi, după atâta vreme, de parcă încă ar fi vie.

Secretarul nu remarcă emoţia lui Hismasian, prea gotic ca să-şi arate sentimentele la prima ocazie. Dar nu-i greu s-o presupunem, dacă unui om impulsiv ca el îi trebuiră treizeci de secunde până să pună o întrebare şi sigur nu prima pe care o avea în minte.

— De ce-ai venit? întrebă Hismasian.

Prima întrebare din gândul lui paralizat nu putea fi decât una vindicativă, privind absenţa ei de la aeroport.

— Era timpul să vin! răspunse Dominique.

Văzu inelul de platină fără briliant şi zâmbi iarăşi, ironică sau enigmatică, după cum spune secretarul. Dar până atunci nici el, nici impresarii nu băgaseră de seamă lipsa briliantului.

Hismasian rămase în fotoliu, nepăsător, după cum spune secretarul. În realitate, înţepenit, e uşor să înţeleagă oricine. Dominique întinse mâna; leopardul veni lângă ea, o privi în ochi, pe urmă se aşeză la picioarele ei şi începu să toarcă, în vreme ce secretarul, aşezat în genunchi, aduna ştimele.

★

Nimic nu-i gotic în spiritul Spaniei, dar dacă nimicul ar admite grade de comparaţie, cea mai negotică emanaţie spaniolă ar fi arena de tauri; şi chiar lupta în sine. M-am întrebat ce-l îndemnase pe Hismasian să aleagă un astfel de teatru, impropriu ca arhitectură pentru un spectacol de operă, şi impropriu ca idee pentru muzica wagneriană. O imposibilitate mai deplină nu poate să fie imaginată. Dacă vroia neapărat ca apoteoza lui să se

producă în spaţiul hispanic, unde suferise jignirile, socotind că numai acolo putea primi reparaţia, de ce n-o fi ales alt decor, şi singurul potrivit, dacă nu cu Wagner, măcar cu spiritul gotic, care în materializările lui este un imens paratrăsnet. Singurul paratrăsnet pentru smintitul spectacol cu „Inelul Niebelungilor“ ar fi fost Sagrada Familia de la Barcelona.

Pe la sfârşitul celuilalt secol, un om cu o structură nefirească, dar nu în înţelesul mic al cuvântului, extrapolat într-un ciclop cum n-au cunoscut basmele, a pornit într-o zi de la Madrid, cu o traistă în spate, a pus un pas în raţa Zaragozei, fără să zgâlţâie oraşul, căci, dacă ai observat, totdeauna uriaşii au în mers o supleţe de balerină, de parcă în trupul lor fără măsură n-ar fi nicio greutate, a pus al doilea pas pe dincolo de Lérida, poate chiar la Bellpuig, de ce nu? – al treilea pas la Montserrat şi cu pasul următor s-a aflat în mijlocul Barcelonei, într-un loc ales dinainte şi unde, deşi atât de mare la trup, a izbutit să se înghesuie, fără să dărâme pereţii caselor din jur cu genunchii sau cu coatele.

În acest drum, făcut mai repede decât în orice poveste, ciclopul, care vreau să vă fie simpatic, a adunat pământ roşu, până la Zaragoza, de dincolo de ea a adunat piatră albă, la Montserrat a privit muntele bocitoarelor, luându-le imaginile, şi, adăugind tuturor acestora o mână de aur, mână la scara lui uriaşă, s-a apucat să le amestece în locul gol de la Barcelona.

Am făcut şi eu drumul lui, care însă mi-a luat două zile, ceea ce, raportat la posibilităţile fireşti ale omului, să meargă, să vadă şi să înţeleagă, dovedeşte nu o întârziere, ci o grabă prea mare.

Cineva mă derutase în ajunul plecării, prevăzându-mi şase sute de kilometri de plictiseală. M-am întrebat cum e cu putinţă ca un om să fi trecut pe acolo şi să nu fi înregistrat măcar o imagine din miile care, deşi nelegate deloc între ele, decurg una din alta, evident şi totuşi nelogic, cum lumina, de pildă, ar decurge din întuneric – ar decurge, nu ar succede! Ar fi de ajuns ca un om să se oprească într-un singur decor din câte am înregistrat pe parcursul acela, să caute logica peisajului, să-şi dea seama că ea nu există, ca apoi să nu şi-l mai poată scoate din minte. E un loc, bunăoară, cam la două treimi din drumul spre Zaragoza, unde m-am oprit fiindcă nu mai înţelegeam ce se întâmplă cu lumea, dacă nu cumva începea să se transforme într-o irealitate, orice raţiune a ei urmând să se rătăcească. De câţiva kilometri privirea mea aluneca pe stânga şoselei, asupra unei faleze de pământ roşu, mai aprins decât oriunde în Spania. Mi-era imposibil să le socotesc un produs al naturii, aşa cum

apăreau, ca o formaţie total neconformă cu geologia, refuzând orice analiză şi orice clasificare. Vrând să nu mă rătăcesc în acea irealitate de pe acum presimţită, mi-am închipuit că erau uriaşe cuptoare de cărămidă, făcute de oameni în alte ere; încă fierbinţi, nu puteau fi folosite deocamdată la o construcţie. Acum ştiu că de acolo s-a luat primul material pentru Sagrada Familia şi bineînţeles că nu era cărămidă, ci o rană a pământului pietrificată.

Ţin minte totul, până la cel mai inutil dintre amănunte, cum după acea primă alarmă am prevăzut o explozie şi m-am oprit să mă apăr, într-un crânguleţ, pe stânga drumului, unde curgea o apă micuţă. Tocmai cotisem la stânga, trecusem pe sub calea ferată şi, după o clipă de întuneric, m-am pomenit cu ziduri măreţe în faţă, un şir de temple din apusul Asiei antice; ele nu aveau ce să caute în Spania, decât prin ceea ce mă temusem, o trecere în irealitate. Dar pe mine mă recunoşteam, cu toate datele mele recente, şi nu-mi lipsea raţiunea, nici nu era deformată, de vreme ce puteam să evoc cunoştinţe atât de îndepărtate privind istoria veche, să le judec şi să fac comparaţii.

Că eu, unul, îmi păstram apartenenţa la realitatea lumii prezente, mi-o dovedea o maşină oprită în acelaşi crânguleţ ca şi mine, cu matricole spaniole şi de o fabricaţie foarte recentă; dacă aş fi alunecat eu însumi într-o vreme trecută, maşina, atât de modernă, mi s-ar fi părut o anticipaţie incredibilă. Ocupantul ei coborâse şi se plimba prin tufişuri, fără să-i pese; pe tabloul de bord, încălzindu-se la soarele care intra prin parbriz, am văzut un căţeluş şi i-am făcut semne de amiciţie. Iar dacă maşina, deşi un tip cunoscut prea bine, ar fi putut totuşi să mai lase o umbră de îndoială cu privire la timpul când se întâmplau acestea, căţeluşul, indiscutabil, era de o rasă foarte modernă.

Iar de jur împrejur se înşirau palate, temple şi cetăţi asiro-caldeene, căci în câţiva kilometri, falezele roşii, crenelate, despărţite în trunchiuri de piramidă, simetrice, cuprinseseră întreg orizontul. De-aici nimeni nu putea să scape decât dacă închidea ochii.

Nu-i vreme să povestesc totul despre această natură, care de la Zaragoza înainte se schimbă atât de brusc, încât te duce la deruta cea mai deplină. Dar dacă voi izbuti să spun câteva cuvinte despre Sagrada Familia, adevăratele cuvinte care trebuie spuse, greu de îmbinat fiindcă sunt puţine, atunci peisajul lăsat în urmă se va înţelege de la sine. Numai că încercarea o presimt dureroasă, ca o operaţie fără anestezie. Nu-i greu să ţii în mână un cuţit cu două tăişuri, ascuţit bine. Aşa stă Sagrada Familia în

conştiinţa mea şi între sentimentele mele, în creier şi în inimă, ca un cuţit cu două tăişuri pus în palmă. Dar ca s-o răstălmăcesc, în singurul chip în care poate fi ea spusă şi pe care nu-l ştiu încă, înseamnă să strâng tare mâna şi să nu mă opresc când lama cuţitului va pătrunde în carne.

La Zaragoza, unde am făcut popas nu doar ca să văd catedrala, ci mai ales ca să-mi reconfirm realitatea prin oamenii din zilele noastre, pe care îi recunosc totdeauna cu uşurinţă, am cumpărat castane coapte, aşa cum mai demult, la Blois, doborât de vechimea castelelor de pe Loara, cumpărasem o periuţă de dinţi şi ea mă asigurase de prezentul istoriei mele. La catedrală m-a otrăvit zgomotul şi fumul unei macarale automobile, o dihanie de şantier, care nu ştiu pe ce uşă intrase, iar acum îşi balansa braţul diavolesc la înălţimea cupolei, schimbând becurile electrice sau lustruind candelabrele şi sculpturile sfinţilor, într-o colaborare scandalos de oportunistă a cerului cu infernul.

Pe când mă plimbam pe străzile vecine, privind catedrala, mai mulţumit s-o văd de afară, şi mestecând castanele calde, o femeie tânără a trecut pe un trotuar îngust, nu departe de mine, aşa că am văzut întâmplarea şi am pus-o în minte. Un flăcău, rezemat de zidul casei, îşi ţinea piciorul întins, barând tot trotuarul. Femeia a fost nevoită să-l ocolească, fiindcă flăcăul nici gând n-a avut să-şi tragă piciorul, gest pe care mi-ar plăcea să-l înţeleagă şi ultima dintre haimanale.

Atunci mi-am amintit câte aflasem despre relaţia bărbat-femeie în Spania. Cu toată viaţa prigonită de credinţe şi de necredinţe, de războaiele grele duse cu invadatorii şi de cele crude duse cu ea însăşi, Spania şi-a păstrat candori primitive. La Madrid, în Plaza de Toros, într-o duminică, la faimoasa oră cinci a după amiezii, când lumea se îmbulzea să intre la lupta de tauri, am văzut doi oameni încăierându-se; fără să ştiu pricina disputei, ea nu putea fi dezlegată de patima comună care îi aducea pe amândoi acolo; oamenii se băteau pentru un loc, pentru un toreador sau pentru un taur. Zadarnic încerca să-i despartă un poliţist, mult prea paşnic. Unul din combatanţi, o namilă, îi ţinea piept celuilalt într-o defensivă glumeaţă, neîncetând să zâmbească şi îndepărtându-l, aproape amical cu braţele lui vânjoase. Adversarul însă, un omuleţ, părea vajnic şi, cu toate că se afla în deplină inferioritate, nu vroia să se lase. Arma lui nu erau pumnii, prea slabi, ci dantura, cu adevărat straşnică. Sărind ca un cocoş furios, cu ochii roşii, cu faţa congestionată sălbatic, urmărea să-l muşte pe celălalt de nas, ţintă dealtfel foarte proeminentă. N-am stat până la urmă, dar cred că n-a izbutit,

adversarul lui ştia să se apere, altfel, cu dinţii atacantului, căci doar îl văzusem, ar fi rămas mutilat pe viaţă.

Această scenă, numai în aparenţă brutală, era în realitate plină de candoare. Toţi erau copii în clipa aceea, şi poliţistul, şi namila, cum zâmbea cu o indulgenţă mirată, şi cel mai copil, agresorul, în furia lui de cocoş ofensat, riscând să-şi sacrifice creasta ca să-şi apere o onoare cu siguranţă nelezată de nimeni. Şi-apoi o luptă în care e vizat nasul adversarului nu poate fi serioasă.

Silind o femeie să coboare de pe trotuar, ca el să nu-şi tragă piciorul, flăcăul de la Zaragoza nu făcea o grosolănie, ci un gest de candoare. El îşi apăra astfel onoarea masculină, pentru care, chiar neameninţată, ar fi fost gata să lupte până ce şi-ar fi pierdut creasta roşie. Dincolo de candida lui infatuare, flăcăul nu poate avea pentru femeie decât acelaşi cult, ca toţi spaniolii. Femeia e respectată până la idolatrie, când ea va fi mama copiilor, şi orice femeie poate fi mama copiilor. Dacă renunţă la acest privilegiu sau îl pierde, nu mai ştiu ce se întâmplă; desigur, nicio crimă. Numai piciorul va sta de-a latul trotuarului, indiferent ce femeie va trece.

De la Zaragoza înainte cărămida roşie se transformă în piatră, de un cenuşiu argintat, ca rocile lunare aduse pe pământ deunăzi, când s-ar fi cuvenit ca istoria pământului să fie socotită la începutul unei noi ere. Poate se aşteaptă anul două mii, care în timp cosmic e atât de aproape.

Dacă Spania n-ar fi toată plină de contraste, dacă n-aş fi obişnuit ca peisajul ei să se schimbe ca într-un ilogic montaj cinematografic, aş crede că dincolo de Zaragoza începe altă ţară. Cum în insula Lanzarote peisajul e punctat de conuri vulcanice, aici îl punctează piramidele de piatră argintie, mult mai mici decât piramidele de la Ghizeh, dar într-o multiplicare haotică. A plouat cu piramide pe drumul Léridei, dintr-un cer de piatră topită, numai de acolo puteau să vină ele, neavând nicio înrudire cu pământul, după cum nu au nici cetăţile asiro-caldeene de mai înainte. Mult s-a luptat natura aici ca să-şi iasă din tipare şi a izbutit, cred, peste ce a vrut chiar ea însăşi, smintita!

Iar când am ajuns la Montserrat, a treia ţară, nu departe de ţara Barcelonei, m-am oprit pe marginea drumului, cu ochii la cohorta de bocitoare.

Trecusem prin Bellpuig mai înainte, şi dacă peisajul acolo nu va mira pe nimeni, având un caracter de câmpie plată şi liniştită, vecinătăţile înnebunite au împins asupra lui, de la Montserrat şi Lérida, două nelinişti care s-au întâlnit la mijlocul drumului, poate

în gara unde Dominique avea să-şi dea sfârşitul; aşa s-a născut sensul dramatic al locului, care m-a făcut să mă opresc şi să rămân o noapte acolo, unde altminteri nimic n-avea cum să mă cheme.

Acum Bellpuig rămăsese în urmă, eram pe o culme acoperită de tufişuri, iar mai departe începea coborâşul lung şi adânc spre malul Mediteranei, care se simţea într-o pâclă albastră, datorată nu atmosferei, prea pure, ci numai distanţei; aerul, aşezat perdele peste perdele, de la un loc înainte începea să se îngroaşe.

În stânga şoselei, unde mă oprisem, neputând crede şi neputând înţelege, se ridica un munte de bocitoare. Un munte întreg, culcat pe o coastă şi scoţând bocete. Tot muntele era alcătuit numai de femei încovoiate de jale, aşezate una în spatele alteia, cu faţa la miazănoapte, într-un cortegiu de înmormântare, şi toate plângeau, cu obrazul în palme. N-am crezut nicio clipă, cum s-ar putea crede la o privire, că plăsmuirea se datora intemperiilor, zăpezii, gerului, vântului şi ploii, ci nu m-am îndoit că piatra era roasă de o durere lungă şi continuă, începută la facerea lumii. Iar femeile, în mantii cenuşii, aspre, de penitenţă, nu plângeau numai morţii Spaniei, ci pe ai omenirii întregi, şi chiar pe-ai altor omeniri, necunoscute.

Şi eu cred că, în drumul lui de la Madrid la Barcelona, Gaudi a stat mult să se uite la bocitoare înainte de a-şi închipui Sagrada Familia. (Îl chema Antonio Gaudi y Cornet şi este socotit arhitect, recunoscându-i-se însuşiri mari şi mai ales ciudate, dar nimeni nu ştie că de fapt a fost un copil nebun, care s-a prefăcut în ciclop peste noapte şi, cu singurul lui ochi, gigantic, a descoperit faţa nevăzută a Spaniei.)

Uneori se cunoaşte numele celor care au construit marile palate şi catedrale, dar rar vin ele în mintea urmaşilor. Chiar şi San Piedro, chiar şi Capitoliul de la Roma, care se datorează unei inspiraţii umane ştiută pe nume şi admirată de toată lumea, ar putea să existe şi să-şi păstreze faima după clipa când nimeni nu şi-ar mai aminti de Michelangelo. În ceea ce priveşte Capitoliul, n-am pregetat să spun că reprezintă o înmărmurire sublimă, şi oamenii trebuie să fie fericiţi pentru singurul motiv că el există pe o colină a Romei. Dar, oricât de frumos şi de minunat ar fi şi el, şi San Piedro, şi câte altele, oricăruia şi oricând li se poate găsi o asemănare în lume; iar dacă nu le-ar fi făcut cei ce le făcură, le-ar fi făcut altcineva, la fel de bine; fiindcă toate sunt, la urma urmei, produsul unui spirit al vremii.

Sagrada Familia nu putea fi adusă pe pământ de altcineva şi

nimeni, niciodată, nici chiar în secolele viitoare, nu şi-ar fi imaginat-o, fiindcă ea aparţine unei vremi care nu va să existe şi nici n-a existat decât în spiritul unuia. Ea este o construcţie, şi s-ar copia uşor şi poate ar fi imitat-o cineva până astăzi, dacă n-ar fi totdeodată şi un basm, şi o muzică, şi o prăbuşire, şi o speranţă, şi dacă n-ar fi, mai presus de toate, o nebunie ciclopică. Închinând-o lui Dumnezeu, un om şi-a închinat-o lui însuşi, şi construind-o n-a descris credinţa, ci s-a descris pe sine. Sagrada Familia e emanaţia unui om singur, de-o singularitate deplină, şi a altcuiva, a nimănui. Nimeni n-a avut ce să caute în preajma lui Gaudi când el frământa pământul roşu şi-i adăuga aur şi pietre colorate, ca să ridice turnuri înalte, cu singurele lui două braţe, căci orice ajutor le-ar fi făcut să se strâmbe şi să-şi piardă culoarea.

Nutresc de mult ambiţia, şi încă o târăsc după mine, să fac din cuvânt unicul meu mijloc de exprimare; să exclud gestul şi jocul feţei şi apoi să exclud chiar exclamaţia, deşi este o derivaţie a cuvântului. Dar exclamaţia aduce culoare, şi vreau să dau cuvântului atâta puritate, încât să-i rămână numai culoarea lui interioară, mai greu de văzut, dar inalterabilă.

Aplicând în viaţa mea această idee, am refuzat să port cu mine aparat de luat vederi şi nici n-am făcut colecţii de imagini captate pe cale fotografică. La fel, cu puţine excepţii, când n-am avut destul suflu să mă apăr, m-am opus să mi se ilustreze cărţile, socotind că nu trebuie să impun cititorului o altă figură decât aceea pe care izbuteşte să i-o inspire cuvântul, oricât de mici i-ar fi puterile. Dar gândind aşa îmi ascundeam trufia, deoarece credeam, şi n-am încetat să cred nici astăzi, că puterea cuvântului n-o poate depăşi niciun alt mijloc de exprimare.

Iar după atâta timp de trufie ascunsă, iată-mă neputincios la Sagrada Familia.

M-am exersat mult şi am învăţat să învinge dificultăţile când a fost să pun în cuvinte o imagine greu traductibilă. Sagrada Familia nu se poate traduce, chiar dacă mai mulţi oameni şi-ar uni puterile. Presupun că au existat nişte planuri, dar nu mi se par posibile. Sagrada Familia n-a fost desenată, ci povestită, nu cu sărmanele noastre cuvinte, ci cu un amestec de piatră, argilă şi aur.

După ce şi-a adus materialul în traistă, omul a început să se joace în locul acela găsit liber în mijlocul Barcelonei. Era jocul copiilor care fac turnuri pe malul mării, lăsând să se scurgă din mâini nisip umed.

Omul a lăsat să curgă din pumnii lui argila înmuiată cu apă;

materialul s-a aşezat straturi-straturi de la baza cilindrică spre un sfârşit din înălţimi, care nu putea să fie decât acolo unde se golea traista. Ferestrele ajurate s-au născut de la sine, dar pentru aceasta s-a dat argilei o fluiditate bine gândită, şi desigur că pe urmă a fost descântată. Iar când primul turn a fost gata, omul l-a împodobit înfigând în argila încă neîntărită pietre colorate, cum copiii înfig scoici în turnurile lor de nisip, de pe plajă, şi nu cu o naivitate mai mică.

Nu ştiu de unde au răsărit sfinţii tragici, care strigând „Osana“ sunt gata să plângă, ca bocitoarele sculptate în munte; am înţeles că Sagrada Familia e un imn şi un plânset.

Iată că mi-a fost uşor să-mi închipui procedeul constructorului şi să-l spun în cuvinte. E prima oară însă când nu mă încumet să spun imaginea. Decât că are patru turnuri gata, din douăsprezece, câte trebuiau să fie, pe numărul apostolilor. Astfel, templul lui Gaudi nu-i astăzi decât o faţadă şi un început de perete, pe o latură; dincolo de ele se vede cerul, iar noaptea stelele trec prin ferestre şi se alătură pietrelor colorate. Dar aşa cum este, niciodată o lucrare a omului nu mi s-a părut mai definitivă şi mai deplin terminata. Aşa cum este ea, dusă la Paris, spre comparaţie, catedrala Notre Dame de pe insulă ar părea o cumătră bogată şi proastă, iar Turnul Eiffel o măreaţă tristeţe.

Dacă vreodată cartea are să fie gata şi mă voi încumeta s-o dau mai departe, pe coperta ei voi dori să se pună Sagrada Familia, ca semn de umilinţă pentru mine, că n-am putut-o descrie.

Şi acum, gata! Deşi nesatisfăcut, răsuflu cu uşurare; a fost ultima şi cea mai grea datorie faţă de Spania. Bine sau rău, am plătit-o. Îmi mai rămâne să povestesc sfârşitul.

51

Pe a treia latură se construiau alte două turnuri când am fost eu acolo; mi-am simţit inima rănită, deşi mă aflam în ziua cea mai frumoasă din câte au fost ale Spaniei. Oare au să facă toate douăsprezece turnurile? Şi au să le împodobească şi pe ele cu pietre verzi şi roşii? Dar nu se poate, Gaudi a murit, daţi-i pace!

Constructorii de astăzi nu mai folosesc argilă amestecată cu aur, n-ar fi ştiut de unde s-o adune, ci beton, ca la cazemate. Cele patru turnuri vechi plângeau cu lacrimi mai mari şi mai amare ca niciodată, iar sfinţii tragici sunau din trâmbiţe, vestind învierea morţilor, să vină cu toţii şi să se împotrivească. Pe sus se întindeau macaralele ca nişte vrăjitoare, pregătind dezmăţul

sabatului. În gherete, la înălţime, mecanicii păreau nişte cucuvele.

Dar această a treia latură marcată de turnurile în construcţie dădea naştere la o scenă, şi acolo ar fi trebuit să fie spectacolul cu Niebelungii. Fără alt decor, decât cel existent, al Walhalei. Căci Sagrada Familia sonorizată de Wagner devine o Walhală, oricât de limpede am şti că în spiritul spaniol nu există nimic gotic.

Mi se înfioară pielea când îmi imaginez cum s-ar fi împletit printre turnuri cântarea trâmbiţelor wagneriene, unită cu trâmbiţele sfinţilor şi ale îngerilor, cum ar fi vibrat argila amestecată cu aur şi ce-ar mai fi sclipit pietrele colorate! Ar fi fost un triumf şi ar fi zguduit lumea, dar aşa sunt oamenii, lasă norocul deoparte când le-a venit ceasul. Hismasian a vrut arena de tauri, şi nu pe oricare, ci pe aceea de la Madrid, oraşul unde o cunoscuse pe Dominique şi unde ea îl umilise nesocotindu-i poruncile. Acolo, în arena îmbibată de sânge, în tradiţia luptei pe viaţă şi pe moarte, victoria lui avea să fie deplină, şi asupra ei, şi a toreadorilor, şi a vameşilor de la Málaga, pe care trebuia negreşit să-i invite la spectacol; ca pe toţi toreadorii din Spania, şi chiar din sudul Franţei; secretarul primise dispoziţii.

În aşteptarea acestei revanşe, Hismasian, cu inelul hâd fără strălucirea briliantului, nu-şi dădea seama că Dominique, supusa lui altădată, continua să-l umilească. Poate că secretarul exagerează, nu mi-o pot închipui pe Dominique atât de crudă şi de sarcastică pe cât spune el, dar fapt dovedit rămâne că, după ce Hismasian anunţase public căsătoria lor, dând naştere la scandalul care se cunoaşte, refuza cu un dispreţ nici măcar disimulat să-l accepte, după cum nu-i mai accepta niciun gest de dragoste. Lui Hismasian nu-i rămânea decât să aştepte victoria, sigur că atunci are s-o îngenuncheze. Dealtfel, era mult prea ocupat cu pregătirea spectacolului.

Niciun ziar n-a concentrat întâmplarea aceasta, care ar fi rămas caraghioasă dacă nu se sfârşea tragic. Deşi au fost acolo critici muzicali din toată lumea, toţi au tăcut, parcă vorbiţi, parcă nevenindu-le să creadă. Nu s-a scris nimic nici măcar la rubrica faptelor diverse, unde intră şi catastrofele. Singura relatare rămâne a secretarului.

El spune că ziua a fost o sâmbătă (desigur 11 octombrie, ajunul datei de pe oglindă). Sâmbătă e ziua dinaintea corridei, ceea ce explică de ce în toate boxele se înghesuiau tauri. Din cei zece mii de spectatori, numai vreo două sute erau spanioli; restul, fanaticii lui Hismasian veniţi din ţările Europei, din

America şi mulţi din Japonia. (Japonezii nu lipsesc nicăieri în ultima vreme, cred că s-a băgat de seamă, se duc oriunde şi oricând se poate; ei au un foarte viu simţ al prezentului, deşi unii continuă să creadă în viaţa veşnică de după moarte.)

Hismasian apelase la toţi colaboratorii, îi trimisese acolo cu zece zile înaintea spectacolului, şi toţi, împreună cu impresarii, terminaseră într-o grabă cam nebună pregătirile tehnice, de-o amploare necunoscută în istoria operei. Între timp, păstrătorii tradiţiei wagneriene, de la Beyreuth, scandalizaţi de blasfemia anunţată, făceau eforturi să împiedice reprezentaţia, dar înverşunarea lui Hismasian, în această fază finală, nu mai putea fi stăvilită de nimeni, nici cu argumente logice, nici cu ameninţarea. I se spusese, de pildă, că niciodată nu va mai fi invitat în templul lui Wagner, şi el răspunsese că va face la Madrid un templu mai mare, a cărui amintire le va întuneca pe toate celelalte cu un singur spectacol.

Deşi multe spirite se arătau ostile, orchestrele convocate nu îndrăzniseră să respingă invitaţia şi începură să vină, de asemenea cântăreţii, astfel că înaintea spectacolului erau adunaţi la Madrid cei mai mari interpreţi ai lui Wagner, majoritatea formaţi de însuşi Hismasian şi purtându-i acestuia, în continuare, admiraţia lor speriată. Toţi în spectacolele lui îi urmăreau bagheta cu ochii holbaţi şi tremurând de frică, dar tocmai această tensiune barbară ducea la interpretări care uluiau publicul. De fapt, Hismasian nu făcea spectacol cu opera wagneriană, ci un război sângeros, la sfârşitul căruia toată trupa mai că îşi dădea sufletul, iar spectatorii abia mai puteau să răsufle.

De astă dată renunţă la orice repetiţie, se bizuia pe ceea ce ştie despre fiecare; se mulţumi doar să-i treacă în revistă pe interpreţi, aşezaţi în front, ca infanteriştii, uitându-se în ochii lor şi hipnotizându-i. Cu orchestra încercă numai câteva acorduri, ca să-şi dea seama de acustica arenei, care se înţelege că nu putea fi câtuşi de puţin satisfăcătoare, dar pe care o corectă printr-o emisiune nemaiîntâlnită, urcând numărul instrumentiştilor până la nouă sute. De la cântăreţi nu se îndoia că va scoate forţa lor maximă, chiar dacă ar fi însemnat să le rupă coardele vocale şi niciodată după aceea să nu mai poată scoate un sunet, nici măcar o vorbă răguşită.

În ajunul reprezentaţiei, Plaza de Toros căpătase aspectul unei tabere napoleoniene, numai că avea caractere moderne. În locul corturilor, rulote confortabile şi chioşcuri prefabricate puneau la îndemâna publicului, în cele trei pauze, toate înlesnirile de care

se simte nevoia la un spectacol de şaisprezece ore. Erau acolo baruri, bufete şi chiar mici restaurante, apoi camere de toaletă şi buduare gingaşe unde femeile să se odihnească şi să-şi refacă frumuseţea, şi nu lipseau nici prăvăliile cu obiecte fine, uneori utile, acelea care se numesc „boutique“ în franţuzeşte. Mai erau, în sfârşit, agenţii de voiaj, birouri de presă, cabine telefonice, două cabinete medicale şi mai multe puncte de prim ajutor, plasate în locurile cele mai oportune.

Hismasian ar fi vrut ca spectacolul să înceapă, simbolic, la cinci după-amiază, ca luptele de tauri, dar aşa, „Amurgul zeilor“ s-ar fi terminat în plină lumină a zilei, duminică pe la unsprezece dimineaţa, în toiul liturghiilor. Deşi amiaza zilei i se părea neprielnică, ora aperitivului şi a vânzolelii citadine, pe deasupra cu o lumină prea banală, cu umbre prea scurte, deşi soarele era înclinat mult la vremea aceea, Hismasian conveni că nu se putea altfel şi ridică bagheta în clipa când, departe, în staţia de metrou Sevilla, şi neputându-se auzi tocmai de acolo, ceasornicul atât de drag mie bătea de douăsprezece ori, înainte de a-şi începe tulburătoarea lui cântare, atât de nepotrivită cu Wagner.

Nu-i adevărat, spune secretarul, combătând probabil nişte insinuări răutăcioase, că Hismasian purta costum de toreador şi în locul baghetei avea o sabie scurtată. Recunoaşte în schimb că îşi împodobise reverele fracului cu o broderie de aur, nu mai exagerată decât cea oficială a academicienilor Franţei. Şi tot atât de adevărat este că, la bagheta lui cunoscută şi niciodată înlocuită de alta, avea o panglică bicoloră, care o făcea să semene cu o banderilla. Iarăşi este adevărat că împrumutase ceva din ritualul corridei, căci intră în arenă pe poarta toreadorilor, cu leopardul în lesă având după el o suită impunătoare, cei cinci impresari, scenografii, regizorii, corepetitorii şi toţi colaboratorii spectacolului, inclusiv secretarul care povesteşte. Peste frac purta o mantie neagră, căptuşită cu mătase roşie, dar nu o capă, cum au insinuat răuvoitorii, în primul rând cei de la Beyreuth. Era în capul gol, cu părul cănit proaspăt, părând la fel de viguros ca altădată, şi nu-i deloc adevărat că avea pălărie şi că ar fi salutat publicul descoperindu-se ca toreadorul de pe vitrina parfumeriei. El străbătu astfel arena, ocolind imensul podium din mijloc, cu cele două nivele, de unde orchestrele şi interpreţii îl aplaudau ritmic, la bătăile lor din palme adăugându-se, spontan, tobele şi timpanii.

Intrarea aceasta grandioasă stârni în tribune o excitaţie necunoscută de arena madrilenă nici în zilele celor mai strălucite corride. Cei mai antrenaţi, pare-se, erau toreadorii, care strigau

„olé, olé“ fluturându-şi pălăriile, deşi nu prea ştiau ce are să urmeze şi tot crezând că are să fie o luptă de tauri.

Hismasian ajunse astfel la loja din partea opusă intrării, unde singură, neînconjurată de nimeni, se afla Dominique, într-o rochie neagră, cu mâneci lungi, mulate pe braţe, fără niciun pic de decolteu, de-o austeritate aproape ostilă, ca o inchizitoare, lipsită de orice podoabă, în afara micului cercel de aur încastrat în lobul urechii şi părând aproape organic. Dar când întinse braţul, să ia mantia pe care Hismasian i-o dădea peste balustradă, în gestul ei se născu atâta lascivitate, încât toţi spectatorii care puteau să vadă şi nu aveau sufletele moarte simţiră că un fluid învăluitor ajungea până la ei, ca o îmbrăţişare, şi în clipa aceea încetară aplauzele; toată lumea privea scena, încremenită. O văzură pe Dominique aplecându-se puţin în faţă, şi iarăşi avură senzaţia unui fluid pornit de la ea, ca o promisiune făcută tuturora, în masă. Mulţi oameni fură bolnavi de inimă după aceea, duşi pe gânduri, incapabili să mai asculte vorbele nevestelor şi nici măcar pe ale amantelor.

Dominique îi încredinţă lui Hismasian bagheta, căci fusese în păstrarea ei până în clipa aceea şi poate chiar ea îi pusese flamurile.

Iar la ora douăsprezece răsunară primele acorduri din „Aurul Rinului“. Vameşii de la Málaga se uitau uimiţi unul la altul, iar toreadorii ascultau cu gurile căscate. Ca decor, nu exista decât Rinul, în afară de podiumul circular, cu două nivele concentrice, primul pentru orchestră, iar cel de la mijloc destinat cântăreţilor. Cei nouă sute de instrumentişti erau dispuşi în cerc, cu faţa la public, şi îl urmăreau pe dirijor, cărora cei mai mulţi, în mod fatal, îi întorceau spatele, pe ecranele de televizor puse în faţă, ceea ce dealtfel nu era o inovaţie, procedeul folosindu-se adesea la operă, când unii interpreţi se produc în culise. Podiumul dirijorului se afla în partea tribunei oficiale, şi de acolo Hismasian avea o perspectivă aproape completă asupra ansamblului, excepţie făcând jumătate din orchestră, din partea opusă. Dar în afară de gest, el îşi folosea glasul care, captat de un laringofon disimulat sub gulerul cămăşii, ajungea printr-o amplificare radiofonică la auzul interpreţilor, fiecare dintre ei având în ureche o capsulă de recepţie, cu şnurul prea fin ca să fie văzut de public.

Din loja ei, Dominique putea auzi totul, fiindcă şi ea avea un mic aparat de recepţie, pe care însă nu-l ducea la ureche decât în unele clipe, restul timpului urmărind spectacolul cu ironia aceea sarcastică de care pomeneşte uneori secretarul. Probabil

că aparatul îi amintea vechiul radioreceptor, aruncat în Manzanares, şi-atunci, peste ironie şi sarcasm, chipul ei se acoperea de tristeţe, fiindcă se gândea la Vicht, cum o făcuse el să zboare până la cer – şi niciun cer nu poate fi atât de frumos ca al Madridului într-o zi de septembrie.

Acum, acelaşi cer se zvârcolea izbit de muzica wagneriană, şi el reprezenta, deasupra arenei de tauri, Walhala, cetatea zeilor, marcată, cum niciun decor n-ar fi putut mai bine, prin bolta lui la fel de infinită ca şi ideea de zeitate.

Din tot cadrul tetralogiei, Hismasian, cu îndemânaticii lui colaboratori, autorii celor mai evocatoare înscenări wagneriene, alesese numai două elemente între care să se desfăşoare acţiunea, Walhala şi Rinul, şi trebuie recunoscut că de mai mult nici nu era nevoie. Iar o Walhală închipuită în cer, în aparenţă cu simplitate, dar în fond respectând întru totul mitologia, dădea spectacolului, prin întoarcerea demonstrativă la adevăr, o autenticitate mai puternică decât muzica wagneriană. Walhala nu se vedea, dar exista acolo, deasupra capetelor, şi cine avea simţul muzicii era imposibil să nu şi-o reprezinte şi să nu se cutremure.

Numai Rinul nu putea fi adus din închipuire, fiindcă nivelul lui scenic era mai jos decât privirile spectatorilor, şi ei nu şi-l puteau construi din nisipul arenei, cum din bolta cerului construiau o Walhală adevărată. Şi-atunci, singurul decor care fusese cu adevărat necesar, urmând să rămână neschimbat până la sfârşitul spectacolului, era Rinul, concretizat de o construcţie hidrologică foarte laborioasă, dar pe deplin sugestivă, un lung bazin inelar de material plastic, înconjurând podiumul şi despărţindu-l pe dirijor de orchestră. În lăţimea lui, de peste şase metri, secretarul spune că încăpeau şi bărci, stilizate mitologic, legate din loc în loc pe ţărmul de material plastic, decorat şi pictat ca să imite Rinul de altădată. Mai spune că în apă înotau şi peşti, ca impresia spectatorilor să fie cât mai completă, şi cu ajutorul unor dispozitive ascunse se formau valuri, iar în unele locuri vârtejuri. Şi era prima dată în istoria teatrului când Fiicele Rinului nu-şi mai băteau joc de spectatori, cântând de pe mal şi lăsând pe proşti să creadă că stau în apă, ci înotau cu adevărat, după ce apăreau din imersiune, căci să fi venit pe deasupra n-ar fi fost nicio scofală. Veneau de sub podium, printr-un coridor săpat anume, şi răzbeau în fundul Rinului, folosind un compartiment de comunicaţie unde, după ce intrau şi se închidea uşa etanşă, se dădea drumul la apă, iar ele ieşeau deasupra, pe altă uşă etanşă; instalaţia nu era închipuită altfel decât ca un

„sas“ de pe submarine, acei dulap salvator prin care, teoretic, echipajul poate părăsi vasul în caz de nenorocire.

Văzându-le cum apăreau din apă, acei dintre spectatori care nu voiau să creadă într-o minune îşi închipuiră că era un trucaj scenic şi zâmbiră cu indulgenţă până la sfârşitul scenei, când Fiicele Rinului se dădură la fund, dispărând pentru totdeauna. Majoritatea publicului, spre deosebire de naivi şi de sceptici, era uluită, se crucea, făcea ochii mari, se ridica în picioare să vadă mai bine. Dar nu puteau descoperi niciun truc, cântăreţele înotau ca nişte sirene, îmbrăcate în văluri care li se lipeau de trup, arătându-le formele. Apa fiind limpede şi transparentă, oricine putea să le urmărească; din nenorocire, toate erau prea grase, nici chiar Hismasian nu găsise unele mai slabe şi se răzbuna pe ele adresându-le prin radio insulte grosolane: „Hai, munte de osânză (aceasta era Woglinde, care începea prima), dezleagă-ţi glasul, că te trimit să cânţi la abatorul din Chicago!“ Auzea şi Dominique invectivele şi le primea cu zâmbetul ei tot mai sarcastic. La terţet, când, strânse alături toate trei şi stropindu-se cu apă, alcătuiau, ce-i drept, o masă de osânză, Hismasian le admonestă cu un dispreţ pe care numai muzica wagneriană putea să-l acopere: „Aţi mâncat ca nişte scroafe, nesimţitelor!“ Leopardul, care stătea la picioarele lui şi urmărea spectacolul, mârâi atât de mânios, că s-ar fi auzit în tribune dacă orchestra n-ar fi emis tocmai atunci un acord în fortissimo. (Secretarul are naivitatea să creadă, şi aşa spune, că le mârâia pe grasele fiice ale Rinului. Eu, unul, am motive să cred că îl mârâia pe stăpânăsu, şi dacă la fel ar fi crezut şi alţii, poate se evita nenorocirea de la urmă.)

Se înţelege că apa în bazin nu putea fi prea adâncă, avea numai vreun metru şi jumătate, şi, ca să dea impresia unui Rin fără fund, unde să poată fi ascunsă o comoară, cântăreţele, în pauză, se scufundau arătându-şi o clipă dosurile fantastice şi înotau pe sub apă, prelungind imersiunea atât ca spectatorii să aibă impresia unei reale coborâri în prăpastie. Iar când ieşeau, în ultima clipă, ca să-şi atace replica, bietele de ele, vărsând apa pe nas şi pe urechi, trebuiau să facă eforturi eroice spre a li se auzi glasul, şi Hismasian totuşi nu le cruţa şi nu le mai scotea din „vaci grase“ şi „bestii îndopate“.

Nenorocirea, pe care publicul n-avea cum s-o afle, ca şi poliţia dealtfel, se întâmplă la sfârşitul primei scene. Jefuite de Alberich, cele trei nefericite, după ce zadarnic cheamă ajutor şi îşi strigă mânia, se adâncesc în valuri, ca să dispară pe aceeaşi cale de la venire. Spre nenorocul lor, uşa nu se închise bine, apa năvăli

peste ele şi toate trei se înecară în galeria inundată. În timp ce se zbăteau, dându-şi duhul, Hismasian conducea încheierea orchestrei şi, ignorând drama, continua să le admonesteze, nemulţumit, făcându-le femele hipopotamice şi câte altele. În acest timp, Alberich, rămas singur pe mal, plângea în hohote, fiindcă simţise primul nenorocirea, iar Flosshilde îi era logodnică şi o iubea fără să-i pese că se îngrăşase neomeneşte. Crezând că îşi juca rolul, publicul începu să-l aplaude şi nu se întrebă de ce era aşa de deznădăjduit, când avea în braţe aurul Rinului.

Scena a doua petrecându-se în Walhala, care era gata imaginată, spectacolul continuă fără pauză şi nu trebui decât ca Fricka, Wotan şi apoi ceilalţi să iasă printr-o trapă de sub podium, unde cântăreţii, adunaţi ca în culise, aşteptau să le vină rândul. „Aurul Rinului“ se termină la ora unu şi patruzeci de minute, iar la două şi patruzeci începu „Walkiria“. Primul spectacol fusese scurt, lumea nu era obosită, şi pentru mulţi pauza ar fi putut să lipsească; unii nici nu ieşiră din arenă, ci se mulţumiră să bea „Coca-Cola“, fără să simtă încă duritatea băncilor de beton, deşi pernele portative nu izbuteau să le facă destul de suportabile.

N-am găsit, în cartea secretarului, niciun comentariu privitor la atmosfera de după acest prim spectacol; nimeni nu îndrăznea încă să se pronunţe şi probabil felul cum apăruseră Fiicele Rinului din valuri pe mulţi îi amuţise de-a binelea. În acest timp, cele trei nenorocite, umflate şi vinete, zăceau într-un colţ al culiselor, sub podium, unde cântăreţii se machiau şi îşi încercau glasul, umflându-şi pieptul şi burta. Toţi erau graşi, dar se pare că altfel nu-i posibil; nu poţi să cânţi fără întrerupere un act întreg, cum era cazul lui Siegmund, fără să mănânci mai înainte un chil de biftec şi o pâine întreagă, ca soldaţii. Chiar Sieglinde, deşi are un rol mult mai mic, mâncă în tovărăşie cu partenerul ei, părţi egale, iar pe urmă băură şi bere. „Nenorociţilor! strigă Hismasian când îi văzu apărând din trapă. Au să vă crape burţile!“

Burta era pentru el o obsesie; în pauză şi-o pipăise tot timpul, uitându-se la toreadorii care se mişcau supli prin tribune, aruncând ocheade spre Dominique. Ea nu ieşise şi Hismasian veni să-i ţină tovărăşie, rezemat de parapetul arenei, în ale cărei scânduri groase se vedeau găuri făcute de coarnele taurilor. Leopardul care îl urmase sări peste parapet, se apropie de Dominique, îi linse mâna, apoi se aşeză la picioarele ei, unde stătu cuminte tot timpul pauzei. Din când în când, ridica puţin capul şi mârâia la toreadorii care se foiau prin lojile vecine, continuând să arunce spre Dominique priviri îndrăzneţe.

Hismasian îi ura de moarte, deşi triumful avea să fie al lui de astă dată; uneori îi venea să asmută leopardul asupra lor, să-i sfâşie. Dar pauza se sfârşise cu bine, şi când se auziră acordurile Walkiriei, tot publicul era de mult în tribune.

Dacă Fiicele Rinului apăruseră din valuri, şi în valuri pieriseră, nefericitele, walkiriile intrară călare. Nimeni nu se aşteptase, surpriza era atât de mare că toţi spectatorii amuţiră, altfel ar fi izbucnit chiote, chit că nu s-ar fi auzit din cauza muzicii. Până şi vameşii se mirară, deşi, ori într-un fel, ori în altul, le-ar fi fost egal, că tot nu ştiau ce se întâmpla acolo. Îl recunoşteau însă pe Hismasian şi urmărindu-i bagheta, fără să-i înţeleagă rostul, îşi aminteau gesturile lui de la vamă şi glasul apărându-se ridicol: „No tabaco, senor, no tabaco!“

Intrarea walkiriilor fu zdrobitoare, cum veneau curajoase şi vajnice, şi în galopul cailor un timp nici nu părură prea grase. Erau caii picadorilor, cam greoi, cam apatici, neîncrezători în lumea înconjurătoare, fiindcă totdeauna intrau în arenă legaţi la ochi şi fiecare pas în întuneric putea să-i aducă la prăbuşire. Am văzut caii picadorilor şi, într-adevăr, aceasta este impresia pe care mi-au făcut-o, că se tem să nu pună pasul în gol şi să cadă într-o prăpastie. Mai bine le este când îi trânteşte taurul; atunci măcar simt nisipul sub coaste şi ştiu unde se află; şi-apoi, odată căzut, nimeni nu mai are unde să cadă.

Caii vedeau prima oară arena şi tribunele înţesate de lume, şi îi trecură fiorii. Cât despre orchestră, nu erau în stare s-o deosebească de fanfara duminicală în sunetele căreia îşi făceau intrarea. Însă muzica în sine, galopantul imn al walkiriilor, se deosebea cu totul de aria lui Escamillo, orchestrată pentru alămuri, cu care erau deprinşi de o viaţă întreagă. Când auziră primele acorduri, în şuiere ascendente, ca pocniturile bicelor, în ei se trezi întreg eroismul gintei şi spiritul războinic al cailor lui Gingis-han şi ai lui Alexandru le năvăli sufletul, făcându-i să se năpustească înainte, cu nările roşii, vărsând foc pe gură şi scoţând scântei sub copite, deşi în nisip nu erau pietre; dar în avântul lor, fiecare fir de nisip se transforma într-o stâncă.

Nu cred că este cal pe lume, cal de circ, de povară sau de călărie, şi nici chiar gloabă, cum erau pe vremuri caii de la tramvaie, care să nu simtă în spinare o mie de bice şi să nu se avânte în nori când aude cavalcada walkiriilor.

Leopardul se ridică în picioare şi poate nu lipsi mult să se alăture cailor, copleşit şi el de muzică. Dar tocmai atunci, când walkiriile, mai mult goale, călărind bărbăteşte, cu arcul într-o mână, cu săgeata în alta, cu părul zburat în urmă, fără să ţină

frâul, ocoleau a doua oară bazinul unde se înecaseră Fiicele Rinului, în arenă pătrunse un taur. Instinctiv, toreadorii săriră în picioare şi fiecare duse mâna la şold, să tragă spada, uitând că o aveau acasă şi că, dealtfel, le lipsea şi muleta. Iar un toreador fără muletă mai bine să facă pace cu taurul sau să fugă.

Dacă întâmplarea ar fi dat de gândit oamenilor, îndeosebi celor din administraţia arenei, făcându-i să se întrebe cum de scăpase taurul, apoi atunci o bună parte din nenorocirea de la urmă ar fi fost evitată. Dar toată lumea era înnebunită de cavalcada walkiriilor; iar acestea, mândrele fete, fără să se vadă cât erau de grase şi unele cât de bătrâne, îşi strigau vitejia pe toate glasurile: „Hoioho, hoiotoho, heiaha!“

Taurul, unul fioros şi greu, de vreo opt sute de kilograme, de-o frumuseţe care putea să înspăimânte toată omenirea, rămase o clipă locului, orbit de lumină. Leopardul se dădu un pas înapoi şi începu să tremure; ar fi trebuit să înfrunte taurul, să-l pună pe goană, dar n-avea îndrăzneala. Taurul nu făcea niciun rău, se uita mirat la toate, asculta muzica şi părea că se bucură. Aşa rămase până ce walkiriile făcură zece ture în jurul bazinului, cântându-şi rolurile, şi până ce apăru Brunhilda, care li se alătură, mai războinică decât toate, pe un cal roşu ca flăcările. Era Grane, vestitul cal al lui Siegfrid, şi aparţinea trupei, nu picadorilor, astfel că avea o comportare mai reţinută, fiind obişnuit şi cu muzica şi cu publicul. Ar fi fost prea mult să ţină un cal şi pentru Brunhilda, i-l împrumutau pe al lui Siegfrid, după ce îl machiau puţin şi-l pudrau cu roşu, ca să nu semene; în teatru e uşor să înşeli publicul.

Îndată după apariţia Brunhildei, taurul porni în galop şi se aşeză în fruntea tuturora, conducând cavalcada şi silind caii să mărească galopul; electrizat de năvalnica lui frumuseţe, Hismasian grăbi ritmul orchestrei şi se adresă walkiriilor: „Zoriţi, fetelor, mişcaţi-vă târtiţa!... Haide, Ortlinde, că te ajunge din urmă şi te rupe!“

Într-adevăr, rămasă în coada cavalcadei, pe Ortlinde curând avea s-o ajungă taurul, care câştigase trei sferturi de tură şi părea că pe ea o ţinteşte. Dar impresia era falsă; în toiul cavalcadei, când toată lumea înnebunise, taurul cârmi scurt pe porţile deschise şi ieşi în galop din arenă, iar caii, cu walkiriile, îl urmară.

Ce e mai ciudat decât toate, taurul nu ieşi decât după ce apăru Wotan pe podium şi walkiriile îşi terminară rolul, plângând nenorocirea Brunhildei, singura care rămase în arenă călare pe Grane, calul roşu ca flăcările, aşteptând pedeapsa paternă.

Astfel ieşirea walkiriilor, conduse de taur, decurse ca în partitură. Era ceasul cam şase după-amiază, străzile Madridului gemeau de lume, căci prea puţini localnici se aflau la spectacol. Taurul, urmat de cai în şir câte unul, cu walkiriile excitate de galopul lor fără frâie, scoţând ţipete ca pieile roşii, fluturându-şi puţinele văluri şi agitând arcul cu săgeţile, străbătură tot oraşul, făcând să se oprească maşinile, iar lumea să încremenească pe trotuare; prea târziu se trezeau unii să aplaude. După ce parcurse în toată lungimea ei Calle de Alcalá, trecând pe la Cibles, apoi pe la Puerta del Sol, cavalcada străbătu Calle Mayor, coti în Calle de Segovia, trecu podul peste Manzanares, dar de acolo, în loc să-şi urmeze drumul spre inima Extremadurei, o luă brusc spre sud şi ieşi din oraş pe drumul care duce la Toledo. Taurul continua să meargă în frunte, atât de năduşit că lăsa apă în urmă, şi caii erau totuna de spumă, în vreme ce walkiriile încă scoteau ţipete şi trăgeau cu săgeţile în câmpie.

Ce s-a întâmplat cu caii nu prea se ştie; luând informaţii de la unii şi de la alţii, secretarul presupune că au galopat aşa toată Spania şi nu s-au oprit la ocean, ci s-au dus înot, cu walkiriile în spinare, până la latitudinea cailor, la vreo treizeci de grade, unde odinioară armăsarii conchistadorilor, morţi de sete, fiindcă pe acolo vântul nu bate cu săptămânile şi corăbiile în drum spre America rămâneau fără apă, erau aruncaţi peste bord, nenorociţii.

În schimb, despre taur se ştie totul, limpede, fiindcă i s-au găsit urmele, care stau şi acum mărturie. Puţin înainte de Toledo, taurul văzu un tăpşan pe stânga şoselei, iar în vârful tăpşanului un bloc de stâncă, şi năpustindu-se cu capul în jos, în timp ce din gură îi ţâşneau bale însângerate, se propti cu coarnele în piatra masivă. Piatra rămase neclintită, era o masă de zeci de tone, pe când taurul nu avea decât vreo opt sute de kilograme şi pe drum mai pierduse din greutate. Izbitura fu însă atât de năprasnică, încât trupul i se lăţi cât îl încăpea pielea, care rămase întinsă pe stâncă şi n-o mai clinti de acolo nici vântul. În afară de secretar, nimeni nu băgă de seamă schimbarea aceasta în peisajul de lângă Toledo, şi toţi îşi închipuiră că era una din reclamele atât de des întâlnite pe drumuri, taurul negru proiectat semeţ pe cerul minunat de albastru al Spaniei.

În acest timp, în arenă de mult se terminase Walkiria, ba chiar Siegfrid era pe sfârşite. Se apropia miezul nopţii şi, cu toate ca nimeni nu se ridica să plece, lumea părea prăpădită. Şi nimeni nu se gândea cum ieşise din boxă taurul. Că muzica îl înnebunise putea înţelege oricine, dar cum izbutise să rupă uşa?

Administratorul nu se gândea să întărească uşile celelalte şi să ia măsuri de apărare, astfel era fatal ca până la urmă să scape toţi taurii. Dar aceasta avea să se întâmple abia la urmă, când se termina „Amurgul zeilor“.

În ultima pauză, de după miezul nopţii, spectatorii stoarseră tot ce se mai găsea de mâncare prin baruri şi restaurante şi ar fi mâncat până şi rafturile, atât de rău îi înfometase spectacolul. La toalete şi budoare, cucoanele făceau ultimele eforturi să-şi dreagă feţele istovite, dar zadarnic, toate păreau nişte epave. Numai Dominique, singură în lojă, în rochia ei neagră sfruntat de lascivă, şi tot mai provocatoare, ca şi cum ar fi fost goală fără să i se vadă o fărâmă de piele în afara mâinilor, a obrazului şi a urechii, unde din când în când sclipea cercelul de aur, nu era atinsă de oboseală, orele scurse nu intrau în socoteala vieţii ei, ai fi spus că trăise fără timp, într-o veşnicie neconsumabilă. Şi avea pe faţă acelaşi zâmbet sarcastic, care nu se îndulcea decât atunci când venea leopardul, în pauze.

Iată însă că leopardului nu-i mergea prea bine; încă de la cavalcada walkiriilor se întâmpla cu el o schimbare, părea tot mai agitat, parcă îi era frică, ochii începeau să i se înroşească şi din când în când îl trecea un tremur. Se liniştea numai în pauze, când sărea parapetul, în tribună, şi se gudura lângă Dominique.

Nici lui Hismasian nu părea să-i meargă totul pe roate. Spectacolul era o izbândă, şi chiar o izbândă mortală, fiindcă spre sfârşit doi vameşi fură loviţi de apoplexie şi îşi dădură duhul odată cu Siegfrid, fără să înţeleagă, nevinovaţii, ce vroia el să spună cu ultimele cuvinte: „O, ce bucurie să mori în flăcările iubirii!“ Toreadorilor li se învârtea capul, le cam cădeau umerii şi în ultima pauză, pe când cei doi vameşi erau încă în viaţă, dar se vedea că li se termină aţa, niciunul nu îndrăzni să mai dea târcoale lojei unde se afla Dominique.

Era un succes, fără îndoială, dacă după douăsprezece ore de spectacol, şi când urmau încă patru, cele mai grele şi mai dramatice, nimeni nu simţea nevoia să plece. Chiar dacă nu mai aveau ce să mănânce, chiar dacă abia îşi mai puteau ţine nevoile.

Şi totuşi, Hismasian nu se bucura de victorie, câştigase totul, numai Dominique rămânea departe, rece şi invincibilă. În ultima pauză se aplecă spre ea şi-i spuse:

— Simt o primejdie; cred că moartea nu-i departe de mine.

Văzându-l că se apleacă spre Dominique, leopardul îl mârâi cu ostilitate, a doua oară, dar el nu-i dădu atenţie nici de data aceasta. Dealtfel, nu simţea primejdia morţii, vroia numai s-o

înduioşeze pe Dominique; când află că bărbatul are să moară, orice femeie se înduioşează, măcar la gândul că scapă de el, şi atunci nu-i vine prea greu să-l îmbărbăteze. Însă Dominique răspunse fără să-l menajeze, cu sarcasmul ei rece:

— Da, ai să mori, şi chiar repede!

Moartea lui fu rapidă, într-adevăr, încât nici nu apucă s-o simtă. Înainte ca lumea să se dezmeticească, leopardul îl terminase.

Deznodământul putea fi prevăzut dinaintea finalului, când Brunhilda, călare pe Grane, dă foc rugului unde zace trupul lui Siegfrid şi se aruncă în flăcări. Era un rug adevărat de astă dată, n-ar fi fost nevoie de un trucaj scenic, sub cerul liber şi cu atâta spaţiu. Nu se făcuse economie de lemne, se mai turnase şi gaz pe deasupra, şi când Brunhilda azvârli torţa, focul izbucni cu vâlvătăi uriaşe, înroşind bolta cerului tocmai când răsărea soarele; era ora cinci şi jumătate şi nimeni nu observase că se făcea ziuă. Flăcările, care scoteau trosnete şi aruncau scântei în tribune, unde spectatorii se apărau de ele ca de muşte, agitându-şi mâinile, îşi trimiteau lumina jucată, mai roşie decât muletele, până în boxele taurilor. Dinainte neliniştiţi de muzică, aceştia începură să se izbească în uşile ferecate. Leopardul căscă gura, dar nimeni n-ar fi putut să spună pe cine vroia să apuce.

Între timp, Hismasian urla la Brunhilda: „Sări odată, tâmpito!“ Calul se învârtea prin faţa rugului, îşi lua avânt, dar când să se arunce în flăcări îşi proptea picioarele înainte şi se poticnea în ultima clipă; focul era altfel, nu cum îl ştiuse, îl dogorea de scotea fum din piele, iar una din sutele de scântei care-i făceau o aureolă de artificii îi intrase într-un ochi şi-l chiorâse. „Dacă nu sări acum, te ard de vie, vită nenorocită!“ îi striga Hismasian Brunhildei, intrat în derută, fiindcă era la ultima măsură când focul trebuia să se stingă şi să apară Fiicele Rinului, să-şi verse asupra lui Hagen răzbunarea lor atât de sinistră.

Înţelegea şi Brunhilda ce se întâmplă şi, smucind de frâu, dete pinteni cu atâta disperare, că bravul Grane sări în flăcări, unde şi rămase, nefericitul, zbătându-se. Pe Brunhilda o scoaseră cu cângile, pe dincolo.

Atunci ieşiră din apă Fiicele Rinului, dublurile lor, se înţelege, că pe primele nu le mai înviase nimeni. Dar înainte ca Hagen să se arunce în valuri, ca să înhaţe inelul Niebelungilor, şi înainte ca ele să-l tragă la fund, gâtuindu-l, acordurile orchestrei se stinseră treptat, în derută, până ce toţi instrumentiştii, ridicaţi în picioare, încremeniră, cum încremenise şi publicul. Odată cu ultima replică

a lui Hagen, acel îngrozitor strigăt: „Lăsaţi-mi inelul“, care anunţă neputinţa zeilor şi le vesteşte amurgul, leopardul se repezise în beregata lui Hismasian, îi sfâşiase carotida şi-l doborâse. Apoi, în mai puţin de un minut, îl dădu gata, înghiţindu-l fără să mestece, cu tot cu fracul şi cu restul îmbrăcămintei. Numai ceva îi stătu în gât şi-l scuipă scuturându-se, şi atunci se văzu că era corsetul, plin de sânge. Aşa se sfârşi, odată pentru totdeauna, această controversă atâta timp întreţinută între admiratorii şi adversarii dispărutului. Hismasian purtase corset, nimeni nu mai putea să nege; denigratorii lui puteau să se bucure.

Secretarul ajunse prea târziu; leopardul îşi lingea buzele, însă pe chipul lui nu se vedea nicio satisfacţie, ci o tristeţe atât de amară, că ar fi înduioşat pe orice om mai sensibil. În clipa când glonţul îi pătrunse în inimă, zgâlţâindu-i tot trupul, mâhnirea se transformă brusc în scârbă şi cine ar fi ştiut să-i citească pe faţă ar fi înţeles că, să fi avut glas, leopardul i-ar fi spus secretarului: „Imbecilule, nu bănuiai că am îndeplinit o poruncă?!“

Se înţelege de ce secretarul, povestind, sare peste această replică absolut necesară, deşi numai închipuită. În relatarea lui este preocupat de tauri, care tocmai atunci dădură buzna.

Erau taurii destinaţi corridei, plus rezervele şi cei în tranzit, cu toţii vreo două duzini, alcătuind o masă ameninţătoare, ca un pluton de tancuri.

Totdeauna taurul este singur, mai singur cum nu se poate, în faţa a mii de oameni care îi vor moartea. În nicio altă împrejurare noţiunea de singurătate nu este atât de completă, de tristă şi de îngrozitoare, şi ea îşi lărgeşte înţelesul până ce asimilează în întregime noţiunea de nedreptate. E nedrept ca taurul să fie unul, iar toreadorul să aibă în ajutor o armată întreagă, bucurându-se pe deasupra de simpatia şi încurajarea tribunelor. Faptul că, după ce sunt ucişi zeci de mii de tauri, se întâmplă să cadă şi un toreador câteodată nu mă consolează; moartea toreadorului e o nenorocire neprevăzută, pe care nimeni n-o doreşte şi nimeni n-o aplaudă, pe când moartea taurului e însuşi scopul înfruntării, o condamnare veche şi neloială; taurul este destinat morţii dinainte de naştere.

Iată de ce am simţit o satisfacţie lată şi grasă închipuindu-mi scena când taurii au năvălit în arenă, întărâtaţi de flăcări şi de muzica lui Wagner, şi au dat iama în mulţime. După ei au năvălit şi boii, animalele acelea frumoase, dar neînarmate, şi dacă n-au făcut decât figuraţie, având extirpat simţul războinic, şi-au manifestat măcar solidaritatea cu taurii şi au fost, în orice caz, o

apariţie de spectacol. Îmi închipui ce vor fi simţit toreadorii, obişnuiţi să lupte numai cu unul, şi abia după ce acesta şi-a pierdut vlaga, când au văzut dând năvală vreo douăzeci şi patru, în plină putere şi furie.

Neaşteptat însă, întâmplarea n-a fost sângeroasă, taurii n-au împuns pe nimeni cu coarnele, n-au călcat pe nimeni în picioare, ci s-au mulţumit să facă o demonstraţie, băgând spaima în mulţime. E adevărat că nu se afla acolo publicul obişnuit al arenei, majoritatea spectatorilor fiind veniţi din alte părţi ale lumii, să-l asculte pe Wagner în interpretarea cea mai grandioasă din câte s-au cunoscut vreodată; dar tot atât de adevărat este că fiecare din ei, luând bilet pentru operă, luase şi pentru corrida de după-amiază, ca să nu piardă ocazia, şi astfel demonstraţia taurilor nu-şi schimba înţelesul şi nici nu devenea o nedreptate.

Timp de aproape o oră, zece mii de oameni trăiră cu groaza în suflet, ascunşi printre bănci sau fugind ca descreieraţii, sărind peste parapete, îmbulzindu-se la ieşirile unde se muşcau de nas unii pe alţii sau se gâtuiau între ei fiindcă nu izbuteau să treacă, într-un cuvânt, dându-se de ceasul morţii în chipul cel mai lamentabil, afară de cei care de mult erau leşinaţi de spaimă. Dacă fură unii cotonogiţi, cu capetele sparte, cu ochii scoşi, cu coastele înfundate sau cu picioarele rupte, atât de mulţi că nu mai încăpeau prin spitale, ei erau victimele înghesuielii şi nicidecum ale taurilor. Aceştia dovediră că într-o luptă nemăsluită nu i-ar putea învinge nici toţi toreadorii din lume şi reparară astfel o nedreptate ancestrală, fără să facă vărsare de sânge, deşi sângele neamului lor, adunat din urmă, ar fi umplut poate întreaga arenă. După ce îşi domoliră năduful, băură apă din Rin şi se duseră pe la toreadori pe acasă, unde dărâmară gardurile, sparseră geamurile şi se bălegară pe praguri. Celor care locuiau prin blocuri le demolară ascensoarele, bălegându-se şi acolo, pe pardoseala de marmoră.

Pare-se în duminica aceea se întâmplă la fel în toate oraşele; aşa izbucnesc şi războaiele civile, de la o flacără. Când începu corrida, la cinci după-amiază, taurii, în loc să iasă unul câte unul, năvăliră cu toţii deodată şi, după ce-i fugăriră pe toreadori şi le smulseră muletele, se luară de mulţime. Seara se plimbară pe Gran Via, la lumina focurilor bengale.

52

Secretarul lui Hismasian îşi încheie relatarea cu scena când împuşcă leopardul; nimic nu-l mai interesează după acest gest,

decât să aştepte aplauzele. Despre Dominique nu mai spune un singur cuvânt. Dar ea era acolo şi ceva trebuia să continue. Faptele oamenilor au urmări logice, şi dacă într-un loc logica se termină, de acolo înainte începe fatalitatea. Era logic şi fatal să se întâmple tot ce urmează.

Dominique rămase în loja ei, nemişcată, în timp ce mulţimea se zbătea să scape, fugărită de tauri. Niciun taur nu sări parapetul la ea, cum săreau în lojile celelalte, înspăimântând lumea. Dar bineînţeles că nu s-ar fi putut altfel; era datoria taurilor s-o ocolească, iată un adevăr pe care nu trebuie să-l dovedească nimeni, aşa cum nu trebuie dovedit că apele curg la vale.

După ce se sfârşi cazna şi taurii plecară, Dominique se duse la hotel, îşi schimbă rochia neagră, o puse în valiză, cu cele câteva lucruri de care o femeie nu poate să se lipsească, şi cu trenul de unu noaptea pleacă la Bellpuig, unde ajunse în zorii zilei.

Până înaintea plecării nu se dusese în Ventas, la casa de atâta timp părăsită. Pe la parfumerie trecuse o singură dată, în prima zi, când sosise cu Hismasian, ca o regină. Vitrina era tot spartă şi nimeni nu intrase să fure parfumurile. Rămăsese acolo, în stradă, zece minute, până ce auzise clopotele orologiului din staţia de metrou Sevilla, care anunţau ora unsprezece şi jumătate. Era ora când îl cunoscuse pe Vicht; îşi amintea cum degetele ei ambalau flaconul de parfum, mişcându-se în sunetele muzicii. (Nici până azi nu mi-a trimis nimeni notele, ca să pot reproduce melodia orologiului.) De-atunci, în cele cinci zile dinaintea spectacolului, Dominique nu se mai întoarse la parfumerie. Nu se întoarse nicăieri unde mai fusese vreodată. Dar în ziua plecării, după ce îşi duse valiza la gară, merse pretutindeni unde avea amintiri de la Vicht şi în fiecare loc stătu mult să se uite.

Trecu prin Plaza Mayor şi privi gânditoare caldarâmul pe unde călcase în prima seară, când el o luase de umeri ca s-o protejeze de frig, iar ea se ferise cam duşmănoasă; acum era o după-amiază caldă, dar simţea frig în inimă şi ce bine ar fi fost dacă el ar fi apărut acolo, s-o cuprindă de umeri!

Merse în Puerta del Sol, la intrarea metroului, şi rămase cu ochii la treptele pe unde coborâseră împreună, după ce el îi mângâiase obrazul, cu o mână atât de timidă şi atât de disperată, că ea se simţise pierdută – şi pierdută mai era şi astăzi, când Vicht se afla atât de departe. Toate, dacă lipsea el, i se păreau pierdute, fără nicio alinare.

În capela San Antonio de la Florida ajunse pe seară, când lumina începea să scadă, iar pe bolta cupolei nu s-ar fi văzut

decât imagini neclare, dacă mantia Mariei Magdalena n-ar fi avut propria ei scânteiere, cu răsfrângeri albastre. Se aşează pe bancă, în locul unde stătuse în dimineaţa aceea, când îi sângera mâna şi, în afară de rana din palmă, toate, chiar şi sufletul ei erau albastre.

În clipa când Dominique ieşi din capelă, imaginea de pe boltă dispăru, rămase numai Sfântul Anton de Padova, înconjurat de mulţimea madrilenă, şi după câte se pare, nici n-a mai apărut pentru alţii. Cei cărora le-am scris rugându-i să se ducă din când în când s-o vadă şi să-mi spună prin ce stări mai trece, mi-au răspuns că nu înţeleg despre ce e vorba şi, ca să nu-şi arate pe faţă bănuiala unei halucinaţii a mele, mi-au trimis fotografia cupolei, unde într-adevăr nu se mai vedea decât Sfântul Anton cu mulţimea.

Pe podul Reginei, de peste Manzanares, Dominique se opri, să privească apa înverzită unde zăcea radioreceptorul; era eliberată de el pentru totdeauna, dar n-avea sentimentul unei victorii, ci se simţea obosită, ca soldaţii la sfârşitul campaniilor.

Urcă dealul în Casa de Campo şi văzu leagănul căzut; nu-l reparaseră nici până astăzi, dar aşa rupt cum era, tot izbutea să-i amintească mâinile lui Vicht pe mijlocul ei şi îi venea să geamă. Pe urmă coborî pe povârniş, până în tufărişul unde căzuse, şi privi atât de adânc în ea însăşi, încât se regăsi în braţele lui Vicht, ca atunci, bucurându-se teluric şi dorind să ajungă până în străfundul pământului.

Seara Dominique se duse la Casona, ultimul ei drum înainte de plecare. Se aşeză la o masă în odaia din fund, cu grinzile înnegrite, şi chelnerul meu, care o recunoscu, îi aduse calamari cu vin alb, dar ea nu mâncă, nu bău. Acum toate treburile erau sfârşite.

La Bellpuig o căută pe vrăjitoarea bătrână şi-i ceru găzduire; vrăjitoarea nu putea fi mama ei, cum credea Vicht sau cum crezuse într-o zi; nu era între ele nicio legătură, altfel acum, că nu le auzea nimeni, şi-ar fi vorbit.

Acolo rămase Dominique două luni, până la începutul anului, frământându-se, hotărâtă să-i scrie lui Vicht şi să-l cheme, dar amânând zi de zi, muşcându-şi mâna dreaptă, rănind-o, ca să nu mai poată ţine creionul.

Iarna era blândă la câmpie, între Montserrat şi Lérida, cu nopţi senine, şi vrăjitoarea bătrână stătea pe prispă, aşteptând pe cineva, cu ochii pe cer, căci aşa îi spusese Dominique, acela trebuia să vină pe Calea Lactee.

La Anul nou, Dominique nu mai putu să îndure şi îi scrise lui

Vicht, cu mâna stângă, dreapta fiind rănită din noaptea revelionului: „Vicht, nu vreau să vii; lângă mine nu-i bine, niciodată nu ţi-a fost bine, te-ai înşelat pe tine însuţi, fiindcă erai fugărit. Dar acum vino, nu se mai poate altfel, şi când ai să vii, să ştii că eu n-am vrut!“

Odată am văzut la menajerie un şarpe boa, l-am privit de aproape, deşi nu-mi plac reptilele şi îmi fac groază; dormita după ce se hrănise cu iepuri de casă, îşi făcea digestia fără grabă, şi recunosc că, fără să fiu în primejdie, mi-a îngheţat sângele. Iar strâns în el, de parcă ar fi avut de unde lua căldură şi ocrotire, un iepure care nu-i mai încăpuse în burtă, făcut ghem, săracul, îşi mişca nările, uitându-se întrebător la lumea de afară şi nebănuindu-şi soarta. Şi mi s-a părut un mare şi monstruos nenoroc să văd una ca asta, ce tandru stătea lipit iepuraşul şi ce bine credea c-o să-i fie. Dar un şarpe niciodată n-o să spună: „Fugi de lângă mine!“ Şi n-o să-şi muşte gura ca să-l cruţe pe iepuraş, care sta lângă el, aşteptându-şi moartea cu o neştiinţă atât de sublimă.

În zilele următoare, după ce trimise scrisoarea, Dominique se duse în gară la toate trenurile, gătită cu rochia neagră care o făcea atât de carnală. Trebuia să fie acolo, dar spera că el n-o să vină şi când, în a douăsprezecea zi din an, fu greva feroviarilor, răsuflă uşurată; nu mai trecea niciun tren pe la Bellpuig şi poate niciodată n-avea să mai treacă. Însă la 14 ianuarie înţelese ce imposibil sperase; venea un tren, îl simţea de departe, de pe la Gerona, şi atunci se duse la gară unde aşteptă, cu ochii în lungul căii ferate, până ce văzu fumul locomotivei, albastru cu scântei violete; era semnul de recunoaştere.

Se nimerise o zi friguroasă, şi stând ceasuri pe peron, fără să aibă nimic pe ea decât rochia neagră, Dominique îngheţase.

Nu ştia nimeni de trenul acela, gara rămânea pustie, cu uşile ferecate, dar clopotul bătu de două ori şi Dominique îşi dădu seama că nu mai încăpea nicio amânare. Vedea locomotiva apropiindu-se, o privea înmărmurită, cu lacrimi de gheaţă, hohotind în adâncul sufletului: „Vicht, de ce-ai venit?! Ţi-am spus că nu-i bine să vii, de ce n-ai înţeles şi n-ai fugit, să te ascunzi?“

Când mai erau zece paşi, Dominique ridică fruntea, cu un gest de trufie, şi se aruncă înainte... N-a fost o nesocotinţă, cum au spus pe urmă cei de la calea ferată. Pe ce se bizuiau, că nu era niciun martor, nici măcar mecanicul? Pe mine n-o să mă convingă nimeni. Eu ţin minte cum s-a aruncat Dominique peste şosea, în satul de sub Sierra Nevada, când era s-o zdrobească maşina. Dacă scăpase atunci, n-avea să scape şi-a doua oară;

destinul nu poate fi înşelat decât o singură dată. Dominique n-avea de ce să traverseze calea ferată, cum crede Vicht, trenul venea pe linia întâi. Încărcată de iubirea ei pe care o cunoscusem şi ştiam până unde poate ajunge, ea s-a aruncat în botul locomotivei, cu pieptul gol, cu braţele deschise, pătimaşă şi răzvrătită.

53

Chiar fără să prevăd deznodământul acesta atât de tragic, despre care am aflat când ajunsesem de mult acasă şi începusem să scriu cartea, întoarcerea mea a fost foarte tristă. După ce m-am despărţit de Vicht la Port Bou, în gară unde şeful de tren m-a admonestat atât de brutal fiindcă făceam semne cu batista, am gonit nebuneşte spre casă, ducând după mine mila şi dorul care îmi ardeau inima. (Ce se mai alege dintr-o gară unde e interzis să faci semne cu batista?!) Mi-era dor de Dominique, şi dorul nu mi-a trecut nici astăzi, când ea de mult este moartă, şi îmi era milă de Vicht, ştiindu-l atât de nefericit şi de singur.

M-am oprit în unele locuri, numai cu motive temeinice, cum a fost la Milano, unde aveam prieteni. Mai înainte mă oprisem puţin la Nisa, Cilly trebuia să-mi trimită acolo un pachet de nimica toată. Am ajuns greu la poşta centrală, şi oraşul acesta, unde atâta lume vine ca să fie fericită şi să petreacă, pentru mine a fost un loc de caznă. Nicăieri n-am văzut atâtea maşini parcate, că în unele locuri nici n-aveai cum trece printre ele ca să traversezi strada. A trebuit să merg mult cu piciorul, şi nu mergeam bine, fiindcă veneam tocmai de la Sevilla cu o fractură dublă a metatarsului, refuzând ajutorul medicinii, care m-ar fi pus în ghips şi la repaus, când eu nu puteam pierde vremea. Daca m-am chinuit tare ultimele săptămâni ale drumului, m-am îmbărbătat cu gândul că, oricât rău mi-aş face, la Bucureşti, se va găsi cine să mă repare, că m-a reparat şi altă dată, fără greşeală.

— Aştept un pacheţel, i-am spus funcţionarului de la poştă, după ce am făcut o oră până acolo.

El s-a uitat în paşaport, apoi în registru şi mi-a răspuns, umplându-mă de mirare:

— Nu un pacheţel, ci o telegramă.

Era o telegramă, într-adevăr, deşi n-o aşteptam de la nimeni; până s-o deschid, cu mâinile tremurând de emoţie şi de nerăbdare, funcţionarul a găsit şi pacheţelul. Cilly trebuia să funcţioneze, nu se putea altfel!

M-am întors la maşină cu telegrama în mână, citind-o şi neputând înţelege; când am pornit, am pus-o deschisă pe scaunul de lângă mine. Şi la intersecţia a două străzi importante, chiar şi ca nume, fiindcă una se chema Victor Hugo, iar a doua – am uitat, ştiu însă că era ceva de aceeaşi mărime – numai prin noroc n-am făcut praf maşina domnului Croll, un pensionar simpatic care s-a ales doar cu o zgârietură, salvat de frâna mea disperată, pusă în ultima clipă, când am ridicat ochii din telegramă, unde mă uitam mai tot timpul. Nu înţelegeam cum de mă găsise cineva într-o parte a lumii unde nimeni nu ştia că am să trec într-o zi, în afară de Cilly. Dar telegrama nu era a ei, nu venea de la Paris, ci dintr-un orăşel german, îl ţineam minte fiindcă înnoptasem o dată acolo, şi cuprindea aceste cuvinte: „E lună nouă pe Rin astă seară...“

Dacă aş fi rămas la Nisa măcar până a doua zi şi m-aş fi dus pe Promenade des Anglais, poate aş fi văzut-o pe Dominique plimbându-se cu leopardul; ea era acolo de câteva zile, dar nu ştiam şi am aflat abia citind cartea secretarului...

După ce-am stat două zile la Milano, unde ajunsesem obosit şi înfricoşat de autostrada Ventimigliei, am plecat pe drumul cel mai scurt înspre casă, renunţând întâi la Neapole, apoi la Roma şi apoi la Florenţa, deşi aceasta nu-mi crea un ocol prea mare. Din când în când mă uitam la telegrama care stătea tot deschisă, pe scaunul de lângă mine.

M-am oprit la Verona, şi numai câteva ceasuri, şi iarăşi mi-am târât greu piciorul, mergând pe străzile Julietei; n-am fost să-i văd mormântul. Şi-am mai stat două zile la Veneţia, prea mult dorisem să mă întorc odată acolo, socotind că era oraşul cel mai aurit de pe lume.

Poate e bine ca locurile frumoase să le vezi numai o dată; dacă ai ţesut basme şi feerii peste ele, nu pot decât să te dezamăgească. Şi-apoi, după drumurile din Spania, care e altfel decât frumoasă, mult timp nimic nu mai încape în suflet.

Mi-am târât şi la Veneţia piciorul, în lungul canalelor, prin locurile care nu-mi mai trezeau nicio emoţie, am traversat oraşul până la cheiul de unde pleacă vaporaşele. Era ziua morţilor şi-am văzut scris la debarcadere că în insula unde e cimitirul, oamenii săraci pot merge pe gratis.

Ce mai puteam face decât să mă duc în insula Burano, că la Murano fusesem? Acolo am văzut o clopotniţă atât de înclinată, că depăşea mult turnul de la Pisa şi cele două turnuri de la Bologna; tot timpul m-am aşteptat să se răstoarne, şi-aş fi vrut să aud cum sună clopotele în cădere. Atâta m-am mirat să văd

case şi oameni aşezaţi acolo, deşi nu-i opreşte nimeni să plece într-o lume mai largă, încât m-am gândit la oamenii şi la satele de pe insula Lanzarote, şi-am făcut chiar o asemănare stranie între unii şi alţii.

Abia a doua zi m-am dus la poştă, unde puteam găsi veşti de acasă, fără să le socotesc importante. După ce mi-a dat o scrisoare, funcţionarul s-a oprit cu creionul pe un rând din registru, şters cu o linie apăsată.

— Aţi avut şi o telegramă, dar aştepta de paisprezece zile şi, conform regulamentului, am returnat-o azi-dimineaţă.

După Nisa, o telegramă nu putea decât să mă tulbure şi, dorind să aflu de unde venise, am aflat că de la Londra, ceea ce m-a tulburat şi mai tare. M-am gândit la ultima mea seară acolo, când am privit fetiţa care hrănea porumbeii în St. James's Park, până ce a venit ploaia şi a alungat-o. Apoi mi-am spus: „Nu se poate!“ Nu era nimeni la Londra să-mi trimită o telegramă.

Deşi am mers fără oprire, mi-a trebuit o zi întreagă să traversez Iugoslavia, unde pe autostrada trucată erau drastice limitări de viteză, şi nu mai aveam bani să plătesc amendă, şi nici cu actele nu stăteam prea bine, că mi le furaseră la Sevilia, de unde căpătasem doar o adeverinţă; decât să explic una ca asta poliţiei sârbe, mi s-a părut mai nimerit să respect restricţiile, dar am strâns atât de tare din dinţi, că seara, la Timişoara, m-au durut fălcile şi abia mi-am putut mânca friptura; las' că era şi tare, de vacă bătrână.

A doua zi, în amurg, nu intrasem bine pe uşă, acasă la mine, că m-am pomenit cu factorul.

— Vă caut de azi-dimineaţă; aveţi o telegramă din Spania.

Telegrama avea să mă surprindă încă o dată, şi mult mai tare, deşi ar fi trebuit să-i bănuiesc conţinutul, şase cuvinte misterioase: „E lună nouă la Madrid astă-seară!“

În seara aceea, mai târziu, şi-a revărsat lumina asupra Bucureştiului o lună plină, atât de strălucitoare că părea gata să explodeze. Uitându-mă pe cer şi comparând-o în gând cu luna nouă de la Madrid, la care nu puteam să mă gândesc fără tristeţe, mi-am dat seama, datorită decalajului dintre fazele lor, ce distanţă enormă era până acolo.

De-atunci a trecut multă vreme, şi cartea mea e gata, după cum se vede. Din când în când mai privesc câte o telegramă şi aflu că e lună nouă în vreo parte a lumii pe unde odată am trecut şi eu, cu atâta bucurie şi atâta dor de viaţă...

După ce toate sunt acum atât de departe în urmă, singura tristeţe incurabilă este Dominique, iar Vicht singura grijă

dureroasă. Mi-e imposibil să-mi închipui destinul lui. În ultima scrisoare îmi spune: „Nu-mi rămâne să cred decât că a fost un diagnostic greşit“. Cum aş putea să-i răspund: „Te înşeli, Vicht, asemenea diagnosticuri sunt totdeauna adevărate, din nefericire! Norocul tău a fost altul...“

De ce nu am curajul să-mi dau gândul pe faţă? „Vicht, ai iubit o fată frumoasă şi mi-ai povestit dragostea. Toţi am iubit o fată frumoasă şi ne-am povestit dragostea. Dar toţi o să murim odată; de ce n-am vorbi despre moarte? De ce să ne închipuim moartea sub o înfăţişare hidoasă? Fie aşa moartea celor cu inima veştedă, a celor care n-au avut de ce să trăiască sau care mor de pedeapsă. Dar oamenilor care au iubit frumuseţea şi-au lăudat-o arătând-o şi altora, de ce să nu le fie moartea o fată frumoasă? Cu sentimente ca ale noastre; puţin nebună şi zvăpăiată. Care să danseze într-o noapte în cârciumă, cu picioarele goale până la şolduri, cu mijlocul răsucit, cu umerii daţi înapoi, cu părul pe spate, cu braţele în mişcare, toată o unduire, să danseze cu infanteriştii, până la ziuă, tristă şi milostivă, că au murit atâţia, săracii, în trecute războaie şi atâţi au să moară în războaie viitoare! De ce în locul simbolurilor macabre nu şi-ar lua o podoabă, un cercel mic de aur? Să meargă cu el din ţară în ţară, să şi-l arate şi să farmece oamenii. Şi să-i fie îngăduită iubirea, ca o lumină, când e atâta ură în lume. Să se îndrăgostească, Vicht, nebuneşte, minunata fată frumoasă, până la uitarea de sine, să-şi golească inima fierbinte şi doldora de iubire, şi după ce îşi va împlini dăruirea, şi nu-i va mai rămâne nici aerul, să respire, atunci să treacă în legendă, murind pentru dragoste.“